

HISTORIA
LITERARIA
POINARUM

HISTORIA
LITERATURY POLSKIEJ

WYSTAWIONA
W SPISIE DZIEŁ DRUKIEM OGŁOSZONYCH

PRZEZ

FELIXA BENTKOWSKIEGO

Professora Historji i Bibliotekarza w Liceum Wars-
zawskiem, Członka Towarzystwa Królewskiego
Przyjaciół nauk w Warszawie.

T O M II.

Za pozwoleniem Zwierzchności.

W WARSZAWIE i WILNIE 1814.
NAKLADEM ZAWADZKIEGO i KOMP.

L 11845/2
3-4

11846/N

186372

P R Z E D M O W A.

Składając publiczności koniec dzieła zawierającego materiały do historyi literatury polskiéy, dzieła drukowanego w czasach pełnych przeznaczeń, które polityczny byt mowry polskiéy rozstrzygnąć mają, pozostaie mi kilka uwag, których przełożenie za obowiązek poczytuię. Naprzód oświadczam naysczulszą wdzięczność mężom, którzy mi do ninieyszego tomu pomocy swéy łaskawie użyczyli. I tak Jan Winc. Bantkie, Notaryusz Xstwa Warszaw. iest autorem trzeciego rozdziału zawierającego literaturę prawniczą, którą w ten sposób ułożoną mi udzielił, iż ją całkiem do moiego zbioru wcieliłem, zastosowawszy ją tylko do ogółu, i poczyniwszy małe odmiany w wyrazach lub dodatki niektórych rzeczy. Gdyby mężowie pojedynczemi umiętnościami wyłącznie się trudniący, iako to naukami lekarskimi, teologicznemi, mate-

matycznemi, i t. d. równie troskliwie materiały do swych wydziałów należące pozbiierali, i one drukiem ogłosić raczyli, w ten czas moglibyśmy mieć wkrótce, nie tylko dokładny obraz stanu każdej umiejętności, ale i krytyczną historią całkowitej naszej literatury. — Wskazanie niektórych dzieł w rozdziale fizyki i chemii, winniem Alex. Hr. CHODKIEWICZOWI członkowi król. tow. warsz. przyjaciół nauk, Półkownikowi wojsk polskich, który to maż o postęp nauk w oyczystym języku gorliwy, i z biblioteki swojej korzystać mi dozwolił i radą wspierać mię raczył. — Do oddziału naydawniejszych naszych dzieiopisów, którzy Długosza poprzedzili, udzielił mi wiele ważnych i ciekawych uwag Joachim LELEWEL (autor uwag nad Mateuszem herbu Cholewa, historyi ieografii i innych dzieł), lecz granice pisma niniejszego nie dozwoliły mi tyle z nich korzystać, ile mię chęć do tego unosiła.

Nieznaiomym recenzentom którzy o pierwszym tomie zdania swoje publiczności ogło-

v

sili w gazecie Wiedeńskiej (*Wiener Allgemeine Literaturzeitung*) 1814. 8. Kwietnia Nro 28. i w powszechny gazecie literackiej (*Hall. Allgem. Literaturzeitung*) 1814 Nro 72. p. 569. nayszozersze składam dzięki za ich łaskawość i względność. Z uwag tamże uczynionych w swoim czasie korzystać nie omieszkam. Lecz ta właśnie okoliczność, iż w pismach zagranicznych czytamy rozbiór dzieł polskich, a w oyczystym języku nie mamy pisma peryodycznego, poświęconego naukom i upowszechnieniu wiadomości literackich, napełnia me serce goryczą.

Otrzymałem wprawdzie z różnych okolic od rodaków listy z uwagami, za które prawdziwie wdzięczny jestem, lecz nade wszystko winienem publicznie oświadczyć naysczulsze dzięki JW. Janowi ŚNIADECKIEMU Rektorowi uniwersytetu Wileńskiego. Gruntowne uwagi, postrzeżenia, i sprostowania uchybień moich przez tego szanownego męża wytknięte, już co do ogólnego układu dzieła, już co do pojedynczych

części i wykładu, tak są z moim przekonaniem zgodne, iż bym je tu chętnie czytelnikom udzielił, gdybym się nie obawiał zbytniego powiększenia tego tomu. Zachowuję je przeto do tomu supplementów czyli uzupełnień, w którym różne uwagi i dodatki, już teraz dość znaczne, umieszczonemi będą. A o ileż to powiększą się one, gdy potrafię zwiedzić obce biblioteki zamożne? gdy zacny Ambroży GRABOWSKI z Krakowa, do tych które mi już udzielił, z równą gorliwością i nadal udzielać raczy? gdy Ty szanowny przyjacielu Jerzy BANTKIE, Professorze w akad. krak: doskonały literatury naszej znawco, wiadomościami swemi zasilać mię zechcesz? gdy wszyscy uznający potrzebę dochowania pamiątki uczonych usiłowań Polaków, przez uwagi swoje iako też uzupełnienia tych materyałów, do krytyczney historyi literatury, pomocy swęy nie odmówią? Powtarzam raz ieszcze proźbę moię o uwagi, poprawy i dodatki, które na moie własne ręce, lub do księgarń Zawadzkiego w Warszawie i Wilnie,

i do księgarni Mateckiego w Krakowie, *franco* przesyłane byż mogą. Lubo dodatki i uzupełnienia w osobnym wywydaniu, wstrzymać jednak nie mogą sprostowań niektórych pomyłek co do imion własnych, iako to:

W tomie I. w przedmowie na k. X. na miejsce *Bekler* popraw *Belkie* (Boelcke). K. 102 zamiast MACIEIA z KRAKOWA, czytaj wszędzie MATEUSZ z KRAKOWA. K. 510. Wiersz opuszczona przez L. K. — Nie znaczy to KROPIŃSKIEGO ale Ludwika KAMIŃSKIEGO. Na K. 522. Autorem tragedyi Brutus i Kassyusz nie jest Rafał Krawlewski Jenerał, ale Raymund KORSAK obywatel litewski. K. 540. Śmierć i ubóstwienie Saso przez A. O. znaczy, nie OSIŃSKIEGO, lecz Alojzego ORCHOWSKIEGO Adwokata przy sądzie apellacyynym Xstwa Warsz.

W tomie II. k. 105 wiersz 21. KAPRIA czytaj KARPIA. K. 156 wiersz 9 i 13 wyrazy *lubo, i lubo* przemazać trzeba. K. 676 zamiast *Luksina* czytaj *Luskina*.

Co do rozdziału teologii przestrziedz muszę, iż nie wszystkie znaiome mi pisma wyliczyłem, w części i dla tego, abym zbytecznie dzieła nie powiększył. Znaczną część pism tego rodzaju, wytkniętą znaleźć można u Alegambiego *in Biblioth. Script. Soc. Jesu*; u Sandyusza *in Bibl. Antitritariorum*; *in Bibliot. fratrum Polonorum*; u Bielskiego *in vitis e congreg. Cler. Reg. Schol. piar. i t. d.*

w Warszawie dnia 31. Lipca 1814.

F. BENTKOWSKI.

ROZKŁAD DZIEŁA.
CZĘŚĆ TRZECIA
Umiejętności.

Rozdział pierwszy. Filozofia teoretyczna i praktyczna.	
§. 1. Dzieła o filozofii teoretycznej w ogóle, a w szczególności dyalektyka, logika i metafizyka z ich częściami	5
§. 2. Filozofia praktyczna	
a.) Prawo natury	34
b.) Moralna	37
c.) Dzieła o pedagogice i instrukcyi, czyli o wychowaniu, sposobie uczenia i naukach w ogólności mówiące	55
Rozdział drugi. Polityka	
§. 1. Pisma o prawodawstwie w ogólności	63
§. 2. Dzieła polityczno-historyczne i dyplomatyczne	69
§. 3. O ekonomii politycznej i administracyi publicznej we wszystkich jej częściach	71
§. 4. Pisma o ekonomii politycznej i administracyi publicznej, tudzież o poprawie rządu w Polsce w ogólności	79
§. 5. Pisma tyjące się ekonomii politycznej w szczególności	109
a.) Pisma o poddanych w Polsce	109
b.) Pisma o żydach	112
Rozdział trzeci. Nauka prawodawstwa i prawnictwa polskiego.	
I. Okres pierwszy. Literatura praw polskich od czasów najdawniejszych do rozwiązania bytu politycznego Polski	
A. Oddział pierwszy. Źródła prawa Polskiego	116

		<i>strona</i>
§. 1.	Dzieła dotyczące się literatury praw Polskich	116
§. 2.	Dzieła historyczne o prawach polskich	118
§. 3.	Zbiory praw polskich	125
	A.) Zbiory praw krajowych ogólnych czyli powszechnych	
	a.) Same Zbiory	125
	b.) Dyaryusze	166
	c.) Summaryusze i Inwentarze	171
	B.) Zbiory praw krajowych szczególnych	176
§. 4.	Prawa obce, na które w prawodawstwie i prawie polskim wzgląd ma się	204
	A.) Prawa obce ogólne	205
	B.) Prawa obce szczególne	209
B.	Oddział drugi. Pisarze prawni	
§. 1.	Pisarze prawa publicznego polskiego	221
§. 2.	Autorowie prawa prywatnego polskiego	239
§. 3.	Autorowie praw kryminalnych	243
§. 4.	Autorowie praw obcych w Polsce obowiązujących	
	A.) Autorowie prawa rzymskiego	245
	B.) Pisarze prawa kanonicznego	250
	C.) Pisarze prawa rzymskiego i kanonicznego obywateli	261
	D.) Autorowie prawa saskiego	263
	E.) Autorowie prawa chełmińskiego	265
	F.) Autorowie prawa lennego	268
§. 5.	Pisarze postępowanie sądowe wykładający	269
II.	Okres drugi. Dzieła prawnicze polskie wydane w prowincjach zostających pod rządami trzech mocarstw	
§. 1.	Same zbiory	
	A.) W prowincjach pod panowaniem Rosyjskiem	277
	B.) W prowincjach pod panowaniem pruskiem	278

C.) W prowincjach pod panowaniem austryackiem	279
§. 2. Dzieła prawnicze do tych praw należące	
A.) W prowincjach rossyjskich	281
B.) W prowincjach pruskich	282
C.) W prowincjach austryackich	284
III. Okres trzeci. Prawodawstwo i prawnictwo Xięstwa Warszawskiego	
§. 1. Same zbiory	285
§. 2. Dzieła prawa publicznego Xięstwa Warszawskiego tyczące się	290
§. 3. Dzieła prawa prywatnego Xięstwa Warszawskiego tyczące się	292
Rozdział czwarty. Umiejętności matematyczne	295
§. 1. Arytmetyka, Jeometrya, Astronomiia, Architektura i t. d.	296
§. 2. Dzieła należące do wojskowości	356
Rozdział piąty. Umiejętności przyrodzenia czyli różne części historyi naturalnéj z zastosowaniem do użycia towarzyskiego	
§. 1. Fizyka w ogólności i w szczególności, Chemiia	368
§. 2. Botanika, Zoologiiia, Mineralogiiia	388
§. 3. Ekonomika i Technologiiia	423
Rozdział szósty. Umiejętności lekarskie	
§. 1. Różne części umiejętności lekarskich których przedmiotem jest zdrowie człowieka	439
§. 2. Weterynaryia czyli umiejętność pielęgnowania zdrowia bydła	471
Rozdział siódmy. Teologiiia	475
§. 1. Historya kościelna	477
§. 2. Exegiietyka czyli tłumaczenia pisma świętego	494
a.) Tłumaczenia biblii podług nauki kościoła rzymskiego	495
b.) Tłumaczenia pisma S. podług wyznania auzepurskiego	503
c.) Tłumaczenia biblii zborów socyniańskich, iakie przed i po rozłączeniu się ich publicznie	

	od wyznania Szwajcarskiego, w Polszcze i w Litwie, z druku wyszły	509
	d.) Tłómaczenia biblii podług wyznania szwajcarskiego czyli reformowanego	522
§. 3.	Teologią dogmatyczna i polemiczna	536
§. 4.	Pisma ascetyczne, pastoralne, kazania, modlitwy i żywoty SS. jako mające służyć za wzór do naśladowania	556
Rozdział ósmy.	Filologią czyli nauką starożytności w ogóle i szczególe, tudzież języków tak dawnych jako też nowych	589

C Z Ę Ś Ć C Z W A R T A

Nauki historyczne

Rozdział pierwszy.	Nauki do historii pomocne	623
§. 1.	Jeografia, chorografia i statystyka w ogólności, a w szczególności krajów polskich, tudzież opis podróży wszelkiego rodzaju	623
§. 2.	Heraldyka i genealogia	663
§. 3.	Pisma zawierające materiały do historii, jako to gazety, dzieła o numizmatyce it.d.	675
Rozdział drugi.	Historja polska.	
§. 1.	Zródła historyi polskiej	683
§. 2.	Zbiory historyków polskich	686
§. 3.	Kronikarze polscy aż do Długosza	703
§. 4.	Systemata i kompendya, czyli dzieła obejmujące całą historję polską i litewską, tudzież pisma o przodkach narodu polskiego	710
§. 5.	Dzieła zawierające rządy pojedynczych królów lub zdarzenia znakomitsze i żywoty Polaków.	746
Rozdział trzeci.	Historja powszechna w ogólności, jako też w szczególności państw pojedynczych, i żywoty znakomitszych mężów.	784

HISTORYI
LITERATURY POLSKIEY
CZĘŚĆ TRZECIA.

Umiejętności.

Wieki stargać podobno nie potrafią ścisłego związku, jaki między naukami wyzwolonemi a właściwemi umiejętnościami czyli naukami dokładnemi w ogóle lub szczególe zachodzi. Wspierają się one wzajemnie, brak pomocy z jednéj strony, pociąga za sobą osłabienie drugiéj, a tém samém zobopólne niszczenie.

Kształt rządu, religia, geniusz i skłonność narodu, dobroczynna opieka zasilająca pojedyncze nauki, duch wieku do iednego wydziału nauk szczególniéj zwrócony, powaga mężów w wszelkim rodzaju znamienitych, którzy wpływem przewagi swego gieniuszu słabsze za sobą pociągają dusze, i rozmaite inne okoliczno-

ści, mogą wprawdzie część iedną wiadomości ludzkich do wyższego posunąć dokładności stopnia, lecz ogół oświaty za rzeczywistym wzrostem i postępem iednéy części, przyczynia się do udoskonalenia innych (a). Zasadą iednak prawdziwego w narodzie oświecenia, to iest upowszechnienia owych wiadomości, które się rzeczywiscie do osłodzenia życia i uszlachetnienia człowieka przyczyniają, iest uprawa i rozszerzenie *zdrowey filozofji*. Jeżeli ta

- (a) Drukles w dziele *Essais sur l'histoire littéraire de Pologne*, uniesiony zapisać wyrażeniem teoryi i stałego prawidła, podług któregoby cywilizacya i cały stan nauk w Polsce i w ogólności we wszystkich krajach, można wyprowadzać, zmusił myśli iśko skutek swych dostrzeżeń. To powabne z pozoru rozumowanie, lubo dziełami naszymi mało co stwierdzono, dla osobliwości iednak, umieszczamy. „*Quand on veut décrire (a) iego wyraz na k. 4.) si un pays est éclairé, jusqu'à quel point il l'est, et même quelle espèce de savoir y a fait le plus de progrès, on peut demander quel est son gouvernement. L'éloquence, la philosophie et les connaissances sérieuses semblent être le partage des ames républicaines, les arts libéraux se perfectionnent ordinairement dans les Monarchies. Mais quand un gouvernement est mixte comme celui de la Pologne, on doit en espérer les avantages réunis des royaumes et des républiques, et la proportion de ces avantages est en raison de la prépondérance de l'un ou l'autre des parties, puisque la balance de ces deux pouvoirs ne peut jamais être conservée dans une parfaite égalité. Ainsi le problème du pouvoir résolu, on a pour un des résultats la situation des sciences et des arts, et vice versa la situation des sciences et des arts donnée, on a celle du gouvernement.*

Quoique les Rois de Pologne ayent eu jusqu'à présent un pouvoir fort limité, cependant en consultant l'histoire on peut se convaincre de leur grande influence sur les mœurs et sur les lumières. L'esprit républicain en Pologne, ne se montre dans toute sa force, que dans les tems de troubles ou de révolutions; il retrouve toute son éloquence dans les assemblées nationales et tout son courage dans les interregnes et les guerres civiles ou patriotiques. Dans tout autre tems il paroit reposer à l'ombre du trône, retrouver dans le monarque la patrie toute entiere se plier sans contrainte à ses goûts et à ses inclinations, les prévenir même et en recevoir les impressions avec une facilité incroyable.

prócz swych prawych wychowanków i wyznawców, nieznaidzie w narodzie i dzielnych opiekunów, jałowemi będą wszelkie usiłowania w jnych umiejętnościach. Zaszczepią one bowiem ducha jednostronności, przytlumią wolne rozwijanie się wszystkich władz duszy i sprawią, iż człowiek, owa istota rozumna od stwórcy nad wszystkie stworzenia wyniesiona, na służebnych i machinalnych tylko działaniach przestawać będzie. Takiego to rodzaju jednostronność, dla braku zdrowej filozofii, panowała za czasu Ptolomeuszów, który wiekami gramatycznemi nazwaćby można; tak u nas za Jana Kaźmierza wzięło górę odurzające szermierstwo zapasników teologicznych; tak za Jana Sobieskiego bezsilne zżymanie się czczych panegirystów ogarnęło powszechności umysły. Może tu ktoś na zbiecie zdania naszego zechce, i z wymienionych dopiero czasów, lub wszród okoliczności któreśmy wyżej jako dla ogólnego światła, nader szkodliwe wystawili, nazwać mężów, których zalety i my uznawamy i późna potomność nie zaprzeczy jak n. p. Maxymiliana Fredra, Sarbiewskiego Kochowskiego i innych. Lecz krótka i prędka na takowy zarzut odpowiedź, iż geniusze żadnych nie znają granic, nie łatwo zewnątrzna tama polot ich wstrzymać może. Oczywistszy dowód tego, mamy na innych rodakach naszych, którzy się nad wiek swój wynosili, i z których przeto o powszechny oświacie wnosić nie można. O ileby to czasu prawodawstwo nasze wyprzedziło było doskonalsze praw zbioru innych narodów, gdyby pisma *Cerazyna* były głosem powszechności, lub też gdyby ko-

dex praw przez Mik. Taszyckiego, Bern. Maciejowskiego i innych w roku 1532 wydany, od narodu był przyjęty. W iak różné postaci iaśniałby w dziejach naszych wiek siedemnasty, gdyby myśli i zdania co do filozofii przez Grzegorza z Sanoka, iuż w połowie piętnastego wieku powtarzane, u wszystkich współczesnych łatwy znalazły były przystęp. Jak odmienny byłby obraz rzeczy polskich przy końcu siedemnastego wieku i późniéy, gdyby prawdziwość śmiałych lubo niekiedy aż do przesady posuniętych przestroóg Opalińskiego, wszyscy współcześni byli uznali! Lecz na cóż te wszystkie przykłady. Jasną iest nader rzeczą, iż iak geniusze, które się żadnych obrębów nie trzymają i wiekami niekiedy współczesnych wyprzedzają, za miarę powszechnéy oświaty służyć nie mogą, tak znowu głowy ograniczone, i z wiekiem nawet postępować nieśmiejące, prawidła dla nas nie stanowią; bo my ogółu tylko i rzeczywistego skutku pojedynczych usiłowań trzymać się możemy. Z resztą odwołujemy się do tego co się powiedziało wyżej (Tom I. k. 227) o wpływie rymotworstwa i filozofii na ogólny stan nauk i umiejętności.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

Filozofia teoretyczna i praktyczna.

- §. *Dziela o filozofii teorycznéj w ogóle, a w szczególności Dyalektyka, Logika i Metafizyka z ich częściami.*

Ponieważ w filozofii teorycznéj idzie o rozgatunkowanie władz duszy, wytknięcie sposobu iéy działania i podanie prawideł w docho-dzeniu prawdy; widoczna tedy, iż wykład takowéy nauki czyniony bydź powinien w ięzyku, którego wyrazów znaczenie ściśle iest opisane, czyli raczéy żeby wykładający myśli swoje, w tymże ięzyku myślał którym pisze. Z tego to powodu mniemamy, że tlómaczenie z obcych ięzyków téy nauki, nie odpowiada swojemu celowi, ponieważ iest niepodobienstwem, aby się mogły znaleźć dwa ięzyki, w którychby wyrazy służące do oznaczenia myśli, pojęciów, wyobrażeń, zupełnie sobie odpowiadały. Dla tego téż mniemamy, że każdy naród swój mający ięzyk, i swoje powinien mieć filozofią czyli autorów, którzyby w oyczystym ięzyku *oryginalnie* pisali. Potrzeba tego mniéy się czuć dawała w ten czas, gdy ięzyk łaciński jako powszechny dla uczonych we wszystkich narodach europejskich, z zaniedbaniem ięzyków oyczystych, wyłącznie był używany w przedmiotach naukowych. Dokładniejszy wykład téy myśli zo-

stawiamy pisarzowi naszéy historyi filozofii. My zaś przystępujemy do wymienienia rodaków którzy piśmami swemi o téy nauce, imie swoje pamiętném uczynili,

GRZEGÓRZ z SANOKA herbu Strzemię, żyjący za Władysława Jagielly i późniéy, był na-przód publicznym wyzwolonych nauk nauczycielem w akademii krakowskiéy, daléy towarzyszył iako spowiednik Władysławowi iadącemu w roku 1440 do Węgier na koronacyę, został nakoniec Arcybiskupem Lwowskim, którą dostoyność przez lat 26. piastując, umarł 1477 mając 70 lat przeszło. Nie mamy wprawdzie dochowanych pism Grzegorza o których wspomina Długosz (b), a nadewszystko współczesny Filip Kallimach, co obszernie życie naszego Grzegorza opisał, które dotąd w bibliotece akademii krakowskiéy w rękopiśmnie zostaje. Lecz tak chlubne, wspomniony życiopis daje mu świadectwa, iż śmiało Grzegorza iako zaszczipiciela lepszego gustu w zaprowadzeniu nauk wyzwolonych do akademii krakowskiéy i w rozszerzaniu zdrowych myśli co do nauk dokładnych, poczytywać można. Niektóre zarisy sposobu iego myślenia i charakteru przez Kallimacha opisane, a w treści przez Joz. Soltykowicza (c) wyciągnięone, wymienimy tutaj ile do rzeczy naszéy należą. Zabuałości i subtelności *dyialektyki scholastycznéy* na-

(b) Pod rokiem 1477 na k. 555. Lecz zapewne przez pomyłkę zamiast Grzegorza (*Gregorius*) nazwany jest tam Jerzym (*Georgius*).

(c) O akademii Krakowskiéy od k. 214 - 257, dokład iako do źródła naszego czytelników odsyłamy.

zywał nasz Grzegorz marzeniami czuwających (*vigilantium somnia*), i tyle tylko godną ię zatrudnień uczonych sądził, ile ma za cel gruntowne, rzeczy i prawdy poznanie. Co iak w wieku dzisiejszym powszechném jest zdaniem, tak w owych czasach było uczoneń odszczepienistwem, i okazuje w naszym rodaku męża, który panującey opinii nie dał się unosić i wiek w którym żył geniuszem swym wyprzedzał (d). Nie mniejszy przynosi to także Grzegorzowi zaszczyt, iż mimo powszechnego poważania w którym zostawała na ów czas astrologia wieszcząca, ón nietylko ię żadney wartości nie nadawał, ale jeszcze śmiało przeciwko nię mówił, wystawując osobliwie szkodliwy nader wpływ ię moralny. — „Grzegorz najpierwszy, mówi Soltykowicz, przytaczający wyrazy pisarza iego żywota Kallimacha, z brudu i nieczystości iakimi nowi Gramatycy i umysł młodzieży skalali, zacząwszy ocierać, ozdobę i świetność dawnego ięzika do Krakowa wprowadził. — Lecz podług wrodzoney skłonności retoryka i poetyka, szczególnię go zajmowała... Nowe zaś ściągął na siebie pochwycenie, gdy zaczął xięgi pasterskie Wirgiliusza publicznie wykładać, których to xiąg

(d) Czacki w dziele o Lit. i Polak. prawach II, 270 pisze: „Na naszej ziemi podobno pierwszy raz przez głę uctwoy niewiedomości przebił się głos Grzegorza z Sanoka, że scholastyczne dysputy są nieprzywostem przed maieństwem filozofii szermierstwem.” Stanisław zaś Potocki w przypiskach do pochwały Szymanowskiego na k. 40. mówi: „W logice Grzegorz z Sanoka wiekiem i więcej uprzedził lakona, i pierwszy podobno w naukę prawdziwego rzeczy wyoluczenia, wprowadził nieoddzielną w rozumowaniu prostotę, kiedy hrod odwieczną Sofistów, dowcipny tylko stosunek Sylogizmów, nazwał nieprzywostem szermierstwem przed maieństwem filozofii.”

imie, równie jako i ich autor aż do owego czasu w tym kraju nieznanymi byli. Z taką przeto iednomyślnością w rzeczy tak nowéj, gromadzili się ludzie do słuchania go, iż nie było nikogo ze znających nauki, ktoby do szkoły jego nie chodził. Wszyscy uczeni iednym głosem to powtarzali, iż im przecież zaiśniało światło, za którego przewodnictwem na prawdziwą drogę nauki wyśdź będą mogli, kiedy w przód w bezdroża błędów zapuszczonym, prędzéj przychodziło się zestarzeć, niżeliby przy ciągłym uczeniu się, doszli do iakowegoż z prac swoich użytku." Wiele nad to ciekawych a rozumowi i sercu naszego Grzegorza chwałę przynoszących rzeczy, znajdnie się w przytoczonym miejscu u Soltykowicza, do którego czytelnika odsyłamy.

JAN z GŁOGOWY w Szlązku rodem, tak wcześnie do Polski z téj niegdys polskiéj prowincyi przybył, i tak ciągle się w Krakowie bawił, iż się niewabamy mieścić go między naszymi rodakami. Rok urodzenia niewiadomy, lecz to nie zawodna, że w piętnastym się wieku wslawił, a w roku 1507 umarł, będąc Profesorem w akademii krakowskiéj i kanonikiem przy kościele S. Floryana. Głosne u postronnych imie jego, ściągnęło do Krakowa wielu słuchaczów (e).

Pisał ón wiele w różnych materyach, mianowicie zas o *wszystkich* (jak pisze Starowski)

(e) Wiadomości o życiu i pismach Jana z Głogowy znajdują się w STAROWOL. *Recut* N. XXXIX. HANKE *de Silesia eruditae* p. 178. JANOCCI *Nachrichten* IV, 109. Soltykowicz o akademii Krak. k. 167.

Arystotelesowéy filozofii częściach. Wymienienie tu dzieła jego, kótre iak wielce od współczesnych musiały bydź cenione, i to dowodzi, że w różnych ie miejscach częstokroć przedrukowywano.

- 1.) *Exercitium novae logicae. Seu librorum priorum et Elenchorum magistri Joannis de Glogovia pro Junioribus recollectum.*

Tytuł ozdobiony herbem polskim, litewskim i miasta Krakowa, tudzież cyfrą Hallerowską (któréy naśladowany wizerunek znajduje się na tytule rozprawy F. Bentkowskiego o najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce) in 4to 253. kart. Na końcu takowy jest napis:

Adest finis feliciter anno dni 1499 in studio Universit. Cracoviensis. Hae itaque quaestiones Magistri Joannis Versoris super libros posteriorum analecticorum Aristotelis, pro juniorum exercitatione per Mag. Joannem. Glogov. resolutae et recollectae etc. (f)

Pismo to przedrukowania w Krakowie 1511. roku, znajduje się w bibliotece akademii Krakowskiéy (g). Przedrukowane w Lipsku per *Baccalarium Wolfgangum de Monaco*, z herbami polskimi i cyfrą Hallerowską, tudzież dodaniem na końcu herbu miasta Lipska i drukarza (h).

- 2.) *Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium M. Petri Hispani per Joh. Glogoviensem. Cracov. impressum in domo Joh. Haller, Arte Casp. Hochfeder 1504. in 4to. (i)*

(f) *JANOCKI Nachrichten* IV, 139.

(g) *Soltykiewicz o akademii Krakowskiéy* k. 169 -- *JANOCKI Nachr.* IV, 118.

(h) *JANOCKI Nachr.* IV, 139.

(i) *JANOCKI tamże* 116.

Przedrukowane w Lipsku nakładem Hallera, które to wydanie znajduje się w Bibliotece Akademii krakowskiej (k). Przedrukowane za staraniem jednego z uczonych słuchaczy Glogowczyka *Ottomara Nachtygala* rodem z Sztrazburga, zwyczajem wieku *Luscyniuszem* przezwanego, w Sztrazburgu in 4to (l).

- 3.) *Exercitium veteris artis, super praedicabilia Porphyrii: Kathegorias et periarmentias Aristotelis: Sex principia Gilberti Poritani: Ego Mag. Joh. Glogoviensis — per questiones in leviozem modum institui. Impressum ad impensas dni Joh. Haller 1504. in 4to (m).*

Znajduje się w Bibliotece Akademii Krakowskiej iak świadczy *Soltykowicz* w przytoczonym miejscu. — Przedrukowane to dzieło podobnie iak poprzedzające przez *Luscyniusza* w Sztrazburgu 1517. in 4to (n).

- 4.) *Quaestiones in libros priorum et elenchorum Aristotelis per Mag. Joh. de Glogovia collectae impensis Dni Joha. Haller noviter recognitae ac impressae 1511. in 4to (o).*

- 5.) *Quaestiones librorum de anima Mag. Joannis Versoris ad impensas honesti viri et civis Cracoviensis Dni Joh. Haller per Mag. Johannem Glogoviensem etc. resoluta — Na końcu między innymi te są wyrazy: ad impensas D. Joh. Haller impressum Metis (Mec w Lotaryngii) per Casparum Hoelfeder Anno 1501. in 4to 60. arkuszy. Znajduje się w bibliotece akademickiej Krakowskiej i w Warszawie u W. Konsyliarza *Arnolda* Dok. Med.*

(k) *Soltykowicz* o akad. Krak. na k. 168.

(l) *Janocki Nachy*. IV. 117.

(m) tamże k. 116.

(n) *Janocki* tamże.

(o) tamże 118.

Na 8 karcie arkusza x jest wizerunek głowy ludzkiej, na której oznaczone są kółkami różne miejsca jako organa czyli siedliska rozmaitych władz duszy. Przywodzi to na myśl sławnego Doktora Galla teorią czaszek, Kranioskopią czyli nauką organów od niego zwaną. Nie dla jednego może z czytelników naszych będzie miłą rzeczą, znaleźć tu wyjątek z tego rzadkiego dzieła. Rozdział ten w tych się poczyna wyrazach:

Declaratio capitis physici ex sententiis medicorum doctrinaliter deducta; Gordomus particula de pronosticis virtutum animalium quomodo sensus interiores distinguuntur et unus leditur alio salvo manente et illeso. Gordomus medicus. Intelligendum est quod in cerebro tres sunt cellulae. Prima quae est in parte anteriori. Secunda quae est in medio. Tertia quae est in postremo. In anteriori ergo parte primae cellulae jacet sensus communis, cuius operatio est comprehendere omnes formas receptas in particularibus sensibus et iudicare de eis. In postrema parte primae cellulae jacet fantasia, cujus operatio est conservare species receptas in sensu communi, unde fantasia est thesaurus sensus communis. In prima parte secundae cellulae jacet imaginativa, quae in tota vita non quiescit nec tempore somni nec tempore vigiliarum, homo enim sine imaginatione esse non potest, cujus operatio est componere, praecedentes enim virtutes nihil componunt, sed tantum recipiunt, praecedentes enim virtutes nesciunt fabricare nec certum componere ex diversis floribus et odoribus et imaginativa est quae componit chymeram tragelaphum hircocerum et haec imaginatur hominem volare et imaginatur montem smaragdinum et postea componit et dicit homo volat in montem smaragdinum (sic). unde haec virtus habet duo nomina, si enim haec virtus obediens fuerit rationi et imaginativa sit vera sensibilibus conveniens tunc dicitur cogitativa. si autem non conveniat sensibilibus et obediat aestimativae dicitur proprie imaginativa, quia tunc ima-

ginata sunt falsa et forte de impossibilibus. In postremo autem mediae cellulae jacet aestimativa cuius operatio est iudicare de formis sensu non perceptis sicut amicitia et inimicitia. per hanc agnus iudicat quem ante non vidit esse inimicum et pastorem amicum. unde sicut aestimativa est in brutis per quam reguntur, sic etiam homines reguntur per rationem. Unde homines qui se regunt per aestimativam contingit eos pecare in operationibus et tales homines sunt bestiales, qui autem diriguntur ratione non deficiunt. In posteriori autem cellula est memoria cuius operatio est conservari universaliter species omnium rerum et potentiarum praecedentium. Et subiungit. In homine autem supra has virtutes est quaedam virtus immaterialis quae non est in organo cui virtutes praedictae administrant, et haec virtus divina alta et felix intellectus dicitur. Omnes autem virtutes praedictae interiores corporales sunt et virtutes in organo. Aliquando enim deficit imaginativa et aliae sunt salvae. Aliquando autem imaginativa est salva et aliae sunt laesae etc.

Swiadomi teoryi Galla osadzają z tego wyimku, co w nim bydz może zgodnego lub podobnego z nauką za dni naszych tyle wysławianą lub osłowioną. Dzieło to przedrukowane pod tytułem:

Quaestiones Magistri Joannis Versoris super tres libros de Anima Aristo. per Mag. Joannem Glog. — noviter emendatae. Cracoviae impensis D. Joan. Hal-leranno 1514. (to jest 1514.) in 4to (p). Przedrukowane także 1522. Ta edycja znajduje się w bibliotece Akademii Krak. (r).

6.) *Physionomia hinc inde ex illustribus scriptoribus per Mag. Joannem Glogov. recollecta. Cracov. apud Hieronim. Vietorem 1518.* Jest w bibliotece Krak. (s).

(p) tamże.

(r) Sołtyk. o skąd. Krak. t. 169.

(s) tamże; *JANOWSKI Noch.* IV, 120.

Dyialektyka, Loika, Metafizyka it. d. 13

- 7.) *Introductorium compendiosum in tractatum Sphaerae materialis Mag. Joannis de Sacro Busto per M. Joannem Glogov. in communem studentium utilitatem anno 1506. curante in Universitate Cracoviensi feliciter recollectum in 4to (t).*
Przedrukowane za staraniem Luscyniusza w Sztra-zburgu u Jana Knoblauch 1518. (u).
- 8.) *Computi Chirometralis opus resolutum, emendatum et castigatum per Mag. Joannem Glog. Cracov. apud Haller 1507. in 4to.*

Dzieło to na kilka dni przed śmiercią Głogowczyka z druku wydane, przedrukowane tamże 1511. in 4to (w). Z przedmowy do dzieła tego, które się w bibliotece krakowskiej znajduje (x) przytacza Janocki w wspomnionem miejscu, wyrazy, które tak względem pisma samego iako też i innych dzieł Głogowczyka, zawierają wiadomość godną przytoczenia.

Habes humanissime lector (pizse wydawca) computi chirometralis opus (resolutum emendatum et per magna lucubratione castigatum ad unum ciclum magnam spatium scilicet 76. annorum qui incepit anno 1482. et durabit ad annum 1558. per Mag. Joannem Glog. Canonicum ecclesiae divi Floriani collegiatum majoris Collegii virum omniquaque doctissimum decus singulare Universitatis Cracov. decantatum ferme totum per ambitum orbis terreni studium ob mathematicum non ignobile) ultimum inter reliqua quam plurima sua opuscula (super triplicem, philosophiam Aristotelis philosophorum principis Ethicam, Physicam et Dialecticam) alia literis impressoriis mandata, alia Pluto Stygius triceps obumbrat.

- 9.) *Joannis Glogeri artium Magistri recollectio Chiromantiae in florigera Cracoviensi universitate. in 8vo 3. arkusze bez roku i miejsca (y).*

(t) JANOCKI *Nachr.* IV. 119. Soltyk. o akad. Krak. 168.

(u) JANOCKI tamże.

(w) JANOCKI tamże 112.

(x) Soltyk o wiesz na k. 170.

(y) JANOCKI *Nachr.* IV. 114.

- 10.) *Exercitium secundae partis Alexandri (Gallici) magistri Johannis de Glogovia. Impressum ad impensas Dni Joannis Haller, arte autem Casparis Hochfeder 1504 in 4to. Przedrukowane pod tytułem: (z).*

Exercitium secundae partis Alexandri per Mag. Joannem Glog. in Cracoviensi universitate recollectum nuperque denuo revisum et emendatum, abiectis ex priori exemplari nonnullis superfluis necessariis vero additis pro juniorum aptiori institutione. Impressum Viennae Austriae per Joan. Singrenium expensis vero Urbani Keym bibliopo. Buden. 1518. in 4to. (a).

- 11.) *Interpretatio eorum quae Almanach verorum motuum planetarum Mag. Joannis de Monte Regio inscribuntur. Cracov. apud Volfgangum 1514. Znayduje się w bibliotece Krakowskiéy (b).*

- 12.) *Tractatus praeclarissimus in judiciis astrorum, de mutationibus aeris, caeterisque accidentibus, singulis annis venientibus per M. Joannem Glogov. Cracov. apud Florianum et Volfgangum 1514. Jest w bibliotece Krakowskiéy (c).*

- 13.) *Introductorium Astronomiae in Ephemerides per Mag. Joannem Glog. — recollectum. Impressum Cracov. per Florianum et Volfgangum 1514. in 4to (d).*

- 14.) *De causis Matrimonii 1509.*

W ten sposób przytacza Czacki (e) Jana Glogowczyka dzieło z kąd inąd nieznanne. —

- 15.) *In minorum Magistri Donati de octo partibus Orationis librum majori volumini Prisciani correspondentem argumentum incipit feliciter. Przy*

(z) tamże 110.

(a) tamże 115.

(b) Sołtyk w. akad. Krak. k. 169.

(c) tamże.

(d) JANOCKI *Nachr.* IV, 119.

(e) O praw. Polsk. i Litew. II, 37.

końcu Argumentu te są wyrazy: "Ego Magister Joannes Glog. — quaestiones compendiosas in libellum Donati de octo partibus orationis recolligere institui, ut sic juniorum ingenia artis grammaticae principiis valeant edoceri. Impressum 1503. ad impensas Dni Joh. Haller. in 4to. (f). Przedrukowane w Lipsku u Jakuba Taunera 1510. (g) a w Sztrazburgu u Jana Knoblaucha nakładem Urbana Koyma 1515. in 4to (h).

Jest to zapewne toż samo dzieło gramatyczne, o którym Starowolski z wielkimi mówi pochwałami w przytoczonem wyżej miejscu.

Tenże Starowolski wylicza tam ieszcze lecz w ogólnych tylko, podług swego zwyczaju, wyrazach, że Głogowczyk wiele napisał dzieł, iako to: o retoryce, poetyce, arytmetryce, tudzież o etyce, polityce, ekonomice, metafizyce i cokolwiek do filozofii należy. Za tém zapewne Starowolskiego świadectwem, lubo, iak sądzić wypada, w małej części sprawdzoném, wylicza Hanke dwadzieścia i pięć pism naszego Jana, między któremi nie wszystkie się znajdują przez nas dotąd wyliczone. Te któreśmy dotąd nie wymienili, umieszczamy tu z owego spisu.

16.) *De arte poetica liber.*

17.) *De arte rhetorica liber.*

18.) *Quaestiones in Aristotelis artem rhetoricam.*

19.) *Quaestiones in Aristotelis peri hermeneias id est de interpretatione liber.*

20.) *Quaestiones in Aristotelis Topicorum libros VIII.*

(f) JANSCKI Nachr. IV, 109.

(g) HANKE de Silesiis erudit. p. 180.

(h) JANSCKI Nachr. IV, 114.

- 21.) *Quaestiones in Aristotelis auscultationum physicarum seu de motu libros VIII.*
- 22.) *Quaestiones in Aristotelis de Ceolo libros IV.*
- 23.) *Quaestiones in Aristotelis de generatione et corruptione libros II.*
- 24.) *Opusculum de Arithmetica.*
- 25.) *Explicationes in Joannis Sacrobusti computum Ecclesiasticum.*
- 26.) *Quaestiones in Aristotelis Ethicam.*
- 27.) *Quaestiones in Aristotelis Politicam.*
- 28.) *Quaestiones in Aristotelis Oeconomicam.*
- 29.) *Interpretationes librorum sacrorum sclavonice, quas Cracoviae Joannes Haller edidit.*

Wzmianka ta o tlómaczeniu pisma S. na język sławiański przez Jana z Głogowy, jest tylko powtórzeniem wyrazów Starowolskiego (i) który pisze, że widział w Moskwie Księgi Pisma S. w sławiańskim Jana z Głogowy przekładzie, drukowane w Krakowie staraniem Hallera. Zdanie nasze względem tych ksiąg sławiańskich wyłożyliśmy na inném miejscu obszerniey (k).

Biblioteka akademii Krakowskiej posiada niektóre Głogowczyka rękopisma, przez Soltykówicza w przytoczoném dziele i miejscu wymienione. —

§. *Opusculum de arte Memorativa longe utilissimum in quo studiosus lector tam artificialibus preceptis quam naturalibus medicinalibusque documentis memoriam suam adeo fovere discet ut quaecunque vel audita vel lecta illi comendaverit tanquam in cella pena-*

(i) *In Hecatont. N. XXXIX.*

(k) W rozprawie o najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce na k. 21. i następnym.

ria diutissime conservaturus sit. Impressum Cracoviae 1504. in 4to 20 kart. (Janocki Nachr. II. 83.)

Bezimienny polski Bernadyn, może ANTONI RADUNSZYC (podług domniemania Janockiego) jest autorem tego dzieła, w którym prawił o wzmacnieniu pamięci, podane są *per loca, literas reales, personales characteres, imagines et idola*. Widać tu coś podobnego z dzisiejszą mnemoniką Kiestnera. Ktoby miał sposobność porównania obu dzieł, możeby w piśmie niemieckim odkrył odświeżoną i przywłaszczoną Polaka teorię. Dzieło to naszego Bernardyna należące niegdyś do biblioteki Żaluskich, znajduje się teraz z całym tym zbiorem ksiąg, w Peterzburgu.

§. BEZIMIENNEGO: *Introductio in doctrinam doctoris subtilis modos distinctorum et identitatum, alios quoque terminos obscuriores ejusdem doctoris declarant, antiquorum Scotisantium dicta salvans rationibus quorundam recentiorum, quibus impugnantur, solutis, in gymnasio Cracoviensi congesta. Cracov. ap. Hieron. Victorem. 1519. (I).*

JAN STOBNIKI (*Stobnicensis*, tak nazywany od Stobnicy miasta rodowego w Sandomirskim) w roku 1494. zaszczycony dostojnością bakalarską w Akademii Krakowskiej, wslawił się później w téższej szkole głównej jako publiczny nauczyciel, objąwszy katedrę

(1) Jaroski w dziele o filozofii Część III. k. 69. W témże dziele III. 63. znajduje wzmiankę o dziele Murnera *Logica Memorativa Edit. I. Cracoviae 1507.* lecz porównawszy to z wyrazami tegoż pisma nieco wyłożył na k. 59. umieszczeniem, sprzeczność jakową upatrzyliśmy. Wiemy wprawdzie że Tomasz Munser był w Krakowie (obacz Joenen's *Gelohrtens-lexikon*), ale czy tam wydał swoją loikę, czyli też w Satrizburgu, z pewnością niewiedząc, zostawiamy dalszemu rozświeśnieniu, w oświecie abyśmy teraz powtórzeniem nie dościnanych dla nas wyrazów Jaroskiego o Murnerze, kogo tamtego jeszcze w błąd nie wprowadziliby.

po Janie z Głogowy, a potem jako przełożony Gimnazjum Poznańskiego. W ostatnich latach życia wstąpił do Zakonu S. Franciszka Bernardynów, i w nim z sławą rzadkiej świętobliwości, w pierwszych dziesiątkach szesnastego wieku umarł (m).

Dzieła jego po większój części do filozofii scholastycznej należące (podług spisu in *Janocianis*) są:

- 1.) *Parvulus philosophiae naturalis cum expositione textuali, ac dubiorum magis necessariorum dissolutione ad intentionem Scoti. congesta in studio Cracov. a Joanne Stobnicensi. Cracov. impensis Joh. Haller per Flor. Unglerum 1513.* Przedruk. w Bazylei *ex aedibus Adae Petri 1516.* i w Krak. nakładem Hallera 1517. in 4to (*Janociana I.* 258.)
- 2.) *Leonardi Aretini in moralem disciplinam introductio, familiari Joannis de Stobnicza commentario explanata, impressa Cracov. ap. Joh. Haller. 1511.* in 4to potem w Wiedniu u Jana Syagreniusza 1515. in 4to. (*Janociana I.* 256.)
- 3.) *Introductio in Ptolomei Cosmographiam cum longitudinibus et latitudinibus regionum et civitatum celebriorum.* Przy tym wydrukowane także: *Epitoma Europae Eneae Sylvii. — Situs et distinctio partium totius Asiae per brachia Taurimontis ex Asia Pii secundi. — Particulariorum minoris Asiae descriptio ex ejusdem Pii Asia — Siriae compendiosa descriptio ex Isidoro. — Africae brevis descriptio ex Paulo Orosio — Terrae sanctae et urbis Hierusalem aptior descriptio fratris Anselmi ordinis minorum de Observantia. Cracov. impressum per Florianum Unglerium 1512.* in 4to 41. kart. Znayduie się w bibliotece Liceum Warszaw. Przedrukowane w Krakowie u Hieron. Wiatora 1519, in 4to.

(m) O życiu i pismach Jana z Stobnicy obacz STANOWOLAKIEWICZ *Hecatonent.* Nro XXXII. *JANOCKI Nachrichten.* v. *rarae poln Bücheru IV.* 127. *Janociana I.* 255.

- 4.) *Historia totius vitae et passionis domini nostri Jesu Christi, ex quatuor evangelistis collecta a Fratře Joanne de Stobnicza ordinis minorum de Observantia Cracov. impensis Johannis Haller 1523. Przedr. tamże 1525. in 4to (Janociana I, 258).*

Przez szacunek zaś dla nauczyciela swego Michała z Paryża, sławnego w akademii Krakowskiéy Teologa i Filozofa, wydał na widok publiczny trzy jego dzieła następujące, iak świadczy Janocki in *Janocianis* I, 255.

- 5.) *Quaestiones in libros analiticorum priorum et elenchorum Aristotelis. Cum resolutione textus clarissima ad intentionem Doctoris Scoti, impressum Cracov. in aedibus Joh. Haller per Caspar. Hochfeder 1504 in 4to.*

- 6.) *Quaestiones in libros analyticorum et topicorum Aristotelis. Cum resolutione textus clarissima ad intentionem doctoris Scoti. Impressum Cracov. in aedibus Joh. Haller 1505. in 4to.*

- 7.) *Quaestiones veteris ac novae logicae cum resolutione textus Aristotelis clarissima ad intentionem doctoris Scoti. impressum Cracov. impensis Joh. Haller 1507. in 4to.*

Na czele tego dzieła umieścił Jan ze Stobnicy list do Macieja z Miechowa doktora medycyny ówczesnego Rektora i Wicekanclerza akademii Krakowskiéy, przedrukowany w przytoczoném wyżej miejscu u Janockiego.

GLABER JęDRZEY rodem z Kobyлина w Wielkopolszcze, w Krakowie nanki odbywszy tamże dostojnością mistrza nauk wyzwolonych zaszczycony, za Zygmunta I. wydał tłómaczenie w języku polskim: *Problematów Arystotelesa i innych autorów tak filozofów iak medyków.* Drukowane w Krakowie u Szarfenberga 1535 in 8vo. maj. iak pisze Janocki in *Janocianis* I, 89.

GORSKIEGO JAKÓBA *Commentarii artis dialecticae*. Cracov. 1563 które to dzieło w filozofii i czystym stylu łacińskim stanowi u nas epokę. Obacz w tomie I. k. 670.

§. *Dialecticae et rhetoricae praecepta a STEPHANO MICANO juvene admodum, in usum discipulorum suorum collecta, nunc vero opera venerabilis Dom. Mag. JOANNIS CASPARIS Leopoliensis in lucem edita. Cracov. Lazarus Andreae excussit 1564 in 8vo. 5 arkuszy. W przedmowie pisze się Joannes Casparis Leopoliensis in Acad. Cracov. Professor.*

BURSKI (*Bursius*) ADAM rodem z Brzezan w Powiecie Lwowskim (n), żył około 1560 i 1627 roku, lubo z pewnością rok urodzenia i śmierci niewiadomy. Był naprzód Profesorem w Krakowie a później w nowo założonej akademii Zamojskiej, od której założyciela wielce poważany. Wydał Bursyusz następujące filozoficzne dzieło:

Dialectica Ciceronis, quae disperse in scriptis reliquit, maxime e stoicorum Sententia, cum commentariis quibus illa partim supplentur partim illustrantur. Opus non solum ad intelligenda Ciceronis scripta sed etiam multorum veterum autorum ac in his Theologorum, Juris consultorum, medicorum ac philosophorum imprimis utile, Adamus Bursius academiae Samosac. Professor composuit. Samosacii apud Martin. Lenscium 1604 in 4to 470 stron.

Soltykowicz w przytoczonym miejscu, gdzie i obszerna wiadomość o życiu i zaletach Burskiego się znajduje, takowe o tym dziele dał zdanie: „Dzieło to dyalektyki prawdziwie za główny twór (*chef-d'oeuvre*) między filozoficznymi płodami krajowych naszych pisarzy

(n) Jak pisze Soltykowicz w dziele o Akademii Krak. 429. Janocki 235 in *Janocianis* I. 27. używa Brzeziny w Mazowszu miastem jego rodowin.

uważane być może, ile że przed Burskim nikomu nie przyszło do myśli, wystawić w jednym a tak żadną rzeczą obcą niezacmionym obrazie, praw i mniemań stanowiących sztukę Stoickiéy szkoły, i rozeznawania prawdy od fałszu. *Perypatetyk, Stoik i Akademik* trzéy głównych sekt filozoficznych uczniowie, wprowadzoną Cyce-rona myśl rozbierają, którym to sposobem, wszystko cokolwiek w téy nauce każdego z nich jest, oddzielone zostaje, tak iż tylko jasne i dokładne wyobrażenie dyalektyki Cyce-rona Stoickiéy pozostaje. Ile to pracy kosztowało ze wszystkich pism i rozproszonych po nich myśli tego oycza filozofii i krassomowstwa Rzymskiego, jedną ciągłą i systematyczną w własnych co większa i nieodmienionych ie- go wyrazach ułożyć naukę? „(o) Jaroński zaś mówiąc o tém Burskiego dziele (p), którego rozkład umieszcza, dodaje na ostatku: „Jest to chluba dla naszego naroda, że w tym wie-ku, gdzie wszystkie sekty filozoficzne greckie wznawiano, u nas Polaków eklektyczna filozofia panowała, do której wyjaśnienia używano słów i świadectw z Cyce-rona lub innych klasycznych autorów.”

(o) Za naszych czasów wyszło dzieło podobne, pod tytułem: *Historia philosophiae antiquae quam ex omnibus Ciceronis scriptis collegit, disposuit aliorumque auctorum cum latinorum tum graecorum locis et illustravit et amplificavit Frid. Gertz.* Berlia, ap. Milium 1801. in 8vo. Lecz nie mamy obu tych dzieł na doręczu, aby je z sobą porównać a tém uspierać mogliśmy, czyli uczony ten nowy wydawca dzieła podobnego, z pracy naszego wołaka, z zamieszczeniem jego imienia nie korzystał. Bo nie jest to nic nowego w historii literatury, że spostrzegł się dają dzieła dawniejsze, częstokroć nawet żywym przedrukowane z tymi prawych autorów, których imię zamierzawszy ich pracę nowi się szczycić.

(p) W piśmie o Filozofii Część III. k. 65. i dalszy.

Inne dzieła Burskiego są:

- 2.) *Oratio sinebris in anniversario depositionis Illustrissimi Joannis Zamocii Regni Pol. Cancellarii et exercituum ducis Generalis etc. ab Adamo Bursio habita anno 1506. Zamocii excudebat Martinus Lenczius anno eodem in 4to. 6. arkuszy. Jest w bibliotece Licéum Warszawskiego in Miscell. tomo VIII in 4to.*

Mowa ta wyborną napisaną łaciną zawierająca opis życia, czynów, zalety, zasług W. Zamoyckiego, przedrukowana jest przy poematach Symonidesa w Leydzie 1619. roku, iak pisze Janocki *in Janocianis* I, 30. — O jego zaś wyborném wydaniu praw Saskich, obacz niżej między pisarzami prawnymi.

Burskiego mowy w języku Greckim pisane nie były drukowane, lecz znajdowały się w bibliotece Żaluskich za czasów Janockiego iak tenże w przytoczoném miejscu świadczy. —

MIKOŁAJ MOŚCICKI nazwany tak od miasta rodowego *Mościska* w Woiewództwie Ruskiem (*Mosciensis*), Dominikan, żył za panowania Zygmunta III; wykładał iak świadczy Starowolski (*in Hecatont. N. LXXXI*) całą filozofią w krótkim i ścisłym obrębie, nakształt wydanego dzieła swego Loiki pod tytułem:

Logicarum institutionum libri VII. Coloniae 1625 in 8vo.

Inne naszego Mikołaja dzieła podług tegoż Starowolskiego są:

- 2.) *Elementa confessionis.*
 - 3.) *Tabulae sacramentorum, irregularitatum, censurarum, affinitatis aliarumque rerum necessariorum doctrinam continentes.*
 - 4.) *Methodus seu modus Ordinandorum examinendi.*
- Miał zaś gotowe do druku: *Casus conscientiae.*

Współczesny Mikołaja był MACIEY z MOSCISK nauczyciel Starowolskiego Professor filozofii w akademii Krakowskiéy, który w roku 1623 umarł i zostawił wiele wierszy i mów; lecz Starowolski podług swego zwyczaju nie dodał, czyli te były drukowane lub nie.

Inny zaś MELCHIOR z MOSCISK Dominikan i prowincyal tegoż zgromadzenia, napisał, iak świadczy tamże Starowolski:

Epistolam illam deploratoriam ad F. R. Bernardinum Ochinum Senensem Ecclesiae Matris et religionis Capucinae desertorem.

ŁUKASZ ZAŁUSKI herbu Kościeszka, Jezuita, rodem z Woiewództwa Mińskiego, żył za Władysława IV, w siedmym wieku, był przez lat 28 kaznodzieją, a przez lat 5 misyonarzem; umarł zaś 1673 roku w Wilnie. Wydał do druku (podług Niesieckiego Herb. IV, 662):

Compendium totius philosophiae. Vilnae 1640 in 4to.

Procz tego (iak świadczy tamże Niesiecki)

autorem jest następujących dzieł:

- 2.) *De sumptione sacrae Eucharistiae sub utraque specie. Vilnae 1637 fol. bezimiennie.*
- 3.) *Panegyricus soluta et vineta oratione Sigismundo Denhoff. Varsoviae 1646. in fol.*

WAWRZYNIEC BODOCKI urodził się w Poznaniu 1607 roku, był Franciszkanem do 1635 roku, lecz opuściwszy potem klasztor przyjął wiarę luterską i został professorem w Rydze, potem w Rosztoku; umarł 1661, lub podług innych 1663 (r). Pisma jego filozoficzne są:

- 1.) *Disputatio de natura, objecto et fine logicae. Rostoch. 1640.*

(r) O życiu i pismach Bodockiego ob. GADERUSCH *Livländische Bibliot. J. 27.* z którego ta wiadomość i poczet pism wypłynęła.

- 2.) Collegii logici disputatio 1. et 2.
- 3.) Conclusiones primae philosophiae de uno, transcendente, individuo, formali, universali et perfectionali in divina natura cum primis conspicuo.
- 4.) De virtutibus moralibus in genere.

Inne zaś Bodockiego pisma, są:

- 5.) Oratio revocatoria pontificiorum dogmatum in orthodoxi et incliti collegii Rigensis aroaterio declamata. Rigae 1637. in 4to.
 - 6.) Oratio in Rigensium gymnasio: Execrandus Papae Romani Antichristi revelati genius, et augustissima beati Lutheri virtus et indoles in eygas expressa. Lub. 1639. in 4to.
 - 7.) Augustissimum incarnationis Jesu mysterium Rostoch 1640 in 4to.
 - 8.) Roskvarniaca sive oratio an. 1644 ipso die natali academicae d. 12. Nov. recitata. Rostoch. 1644 in 8vo.
 - 9.) Suada Romana, sive selectorum sermonum ab ipso publice Rostochii habitorum decas I. Rostoch 1649 in 8vo. 17. arkuszy.
 - 10.) Panegyricus in principem Mehlenburgensem Gustavum Adolphum, in ipso felicissimi regiminis auspicio nomine universitatis Rostochiensis. Rostoch 1654 in fol.
 - 11.) Programma in funere Theophi. Grossgebaur Pastor. ad D. Jacobi Rostoch. Rostoch. 1661 in 4to. Przedrukowane w Giecego (Götze) Elogia Theologorum. Lubecae. 1709 in 8vo.
 - 12.) Studiosus academiae Rostochiensis ab ipsis studiorum auspiciis usque ad eorum finem in consultore oraculi Trophonii expressus. Rostoch. 1664 fol.
- §. VALERIANI MAGNI Fratris Capucini logica virgini Deiparae dicata. Varsoy. in offic. Petri Elert 1648 in 8vo. 183 stron.

Autor trzymał się Arystotelesa.

Valeriani M. F. C. Philosophiae Virgini Deiparae dicatae pars Prima, in qua tractatus de peripatu, de Logica, de per se notis, de syllogismo demonstrativo. Varsoy. in offic. P. Elert. 1648 in 8vo 245 stron. Oba dzieła są w bibliotece XX. Piarów w Warszawie. O tym Waleryanie obacz niżej w rozdziele Fizyki.

§ *Apologia pro Aristotele et Euclide contra Petrum Ramum et alios. Additae sunt duae disceptationes de numeris perfectis auctore JOANNE BROSCIO S. T. D. in alma Universit. Professo. etc. Dantisci sumptibus G. Foersteri 1652 in 4to 174 stron.*

Nie tak zapewne szło Broscyuszowi o powagę Arystotelesa iako raczcy o Euklidesa, których w piśmie niniejszém obronę przedsięwziął. Obacz niżcy w rozdziale umiejętności matemat. między pismami Broscyusza Nro 9.

§ *Philosophia Aristotelis explicata per P. ADAMUM OSTRINUM KRASNODĘBSKI Soc. Jesu Vars. typis Elerianis 1678 in 12mo. 2. alfabetu 10 arkuszy.*

Ten Krasnodębski herbu Pobog, uczył teologii w kollegium Warszaw. iak świadczy NAKSIECKI w Herb. II, 700.

§ *JAN MORAWSKI* herbu Dąbrowa, Jezuita nauką i świętobliwością żywota zalecony, żył od 1631 do 1700. iak świadczy Niesiecki (w Herb. III, 297.) który oraz iego pisma wylicza. Dzieło tu należące, iest:

Principia totius philosophiae per quaestiones de Ente in communi explicata. Posnan. 1666 in 4to.

Inne iego pisma wszystkie teologicznę treści, są :

- 2.) *Quaestiones theologicae selectae ad totam summam D. Thomae Aquin. Callis. 1681 in 8vo.*
- 3.) *Festi Sanctorum seu meditationes in festa. Posnaniae 1696 in 12mo.*
- 4.) *Romana ecclesia ab antiquis calumniis haereticorum, de novo suscitatis, vindicata. Posna. 1643 in 8vo.*
- 5.) *Actus virtutum. Calissii 1722. in 8vo. Często przedrukowany.*

- 6.) Duchowna Teologia, albo kościół Ducha S. w Poznaniu 1717. in 4to.
- 7.) *Quaestiones de Deo uno et trino. Calissii 1674.* in 8vo.
- 8.) *Quaestiones de verbo incarnato et admirabili virgine Matre. Lesnae typis Buck. 1671.* in 8vo.
- 9.) *Palaestra pietatis sancte vivendi et moriendi.* Posnan. 1669. in 12mo et Cracov. 1683. in 12mo.
- 10.) *Praetiosa mors sanctorum dispositio moribundi.* Posnan. 1698. in 12mo.
- 11.) *Ambona Ducha S. w Poznaniu.* 1700. in 4to.
- 12.) *Scintillas divini amoris.* przedrukowana w Poznaniu 1701. in 12mo.
- 13.) *Cor sanctorum Theophili Mariani.* Posnan. 1675. et 1698. in 12mo.
- 14.) *Vera patientis Christi effigies meditationes de Passione Christi, latine et polonice.* Posnan. in 12mo.
- 15.) *Namowy Ducha S. na pustyni bogomyślnéy.* Poznan. 1700 in 4to.
- 16.) *De immaculata Conceptione.*

WOYCIECH TYLKOWSKI w swoim dziele *Philosophia curiosa* 1680 wydaném (o którym obacz niżej między autorami historii naturalnéy) zaczyna od loiki, lecz nie wyklada iéy systematycznie. Podobnie téż w tomie piątym i dziewiątym ma *Metafizykę*, gdzie psychologia racjonalna i empiryczna zupełnie są z sobą pomięszane. Nie szło bowiem autorowi o systematyczny wykład, ale bardziéy o umieszczenie rozmaitych uwag, postrzeżeń, osobliwości, pod pewne tylko napisy podciągniętych.

SZYMON STANISŁAW MAKOWSKI Kanonik S. Floryana i professor Teologii w akademii

Krakowskiéy, sekretarz JK. Mci, był za Władysława IV, Jana Kazimierza i późniéy, iak z wydanych pism wnosić trzeba. Dzieło iego tu należące iest: *Cursus philosophicus juxta veram Aristotelis philosophorum principis doctrinam in universitate Cracoviensi luci publicae porrectus per M. Sim. Stan. Makowski etc. Cracov. typis Academ. 1679.* in fol. Tom I, składa się z 330-stron, i zawiera loikę, o któręy tak pisze Jaroński (w dziele o filozofii III, 70):

„Sama forma podziału dzieła Makowskiego, na dysputacye, kwestye, artykuły, różnym go czyni od swego przewodnika Górskiego. Czytając dzieło iego, iasno daie się widzieć, iż dzieł Gassendego, Kartezjusza, Nikola albo nie znał, albo używać niechciał. Samego Arystotelesa powagę utrzymywał, łaciny scholastycznę używał, i stosują się do niego te wady, któreśmy Arystotelesowi i scholastykom wytknęli. Przyznać iednakże trzeba, iż iasniéy nad innych Perypatetyków, podobną formą, też same materye traktujących, pisał.” Niewspomina Jaroński o dalszych tomach, które ieżli wyszły i inne części filozofii zawierają, a iemu szło tylko o opis dzieł do loiki należących. — Niesiecki w Herbarzu o tém dziele wzmianki nie czyni, następujące tylko wymienia Makowskiego pisma:

- 2.) Panegiryk na pogrzebie Zygmunta Królewica syna Władysława IV. w Krakow. 1647. in fol.
- 3.) *Pars hyemalis concionum a Domini adventus ad Pentecosten.* Cracov. 1658. in fol.
- 4.) *Pars aestiva a pentecoste ad adventum.* Cracov. 1675. in fol.

Jablonowski zaś (in *Museo Polon.* p. 146.) prócz wymienionych pism, nazywa ieszcze:

5.) *Explanatio decalogi. opus Casuisticum.* Cracov. 1662. in fol.

6.) *Theologia speculativa.*

7.) *Supplementum Theologiae speculativae. —*

§. *Compendium Unosyllogisticum totius Summae S. Thomae Aquinatis per A. A. P. THOMAM SZULC PRATNICKI S. Theol. Mag. Ord. Praedicatorum. Gedani typis Sim. Reinigeri 1695. in 12mo. Tomus secundus 1008. stron.*

§. *Memoriale philosophiae in via Thomistica studentium gratia (auctore Angelo WIERZBOWIC Ord. Praed.) Gedani typis Simonis Reinigeri (1702.) in 8vo. 36. arkuszy.*

§. *Fragmenta philosophiae universae ex praelectionionibus P. STEPHANI SZCZANIECKI S. J. collecta a. 1710. typis Collag. Lublin. in 8vo 199. stron.*

KAZIMIERZ OSTROWSKI herbu Korab Jezuita, który umarł 1751. w Brześciu, wydał: *Singulares universae rationalis scientiae controversiae in tractatibus philosophicis. Sandomiriae 1719. in 4to.*

Prócz tego kazanie na pogrzebie Jana Siemakowskiego Łowczego Czersk. z napisem: Nieomylna do śmiertelności droga. (Niesiecki Herb. III, 529)

ADRYAN MIASKOWSKI herbu Bończa Jezuita, umarł 1757 (podług Albetrandego dzieiów polskich). Wydał on obszerne dzieło o filozofii Arystotelesowey, pod tytułem: *Introductio in universam Aristotelis philosophiam seu Dialectica. Sandomir. 1720. in 4to.*

Inne prócz tego pisma Miaskowskiegn drukowane, wylicza Niesiecki (w Herbarzu III, 246)

2.) *Deus in essentia unus, in personis trinus. Praegae 1713. in fol.*

3.) *Deus homo, seu de incarnatione verbi divini ib. 1728. in fol.*

Dyalektyka, Loika, Metafizyka i t. d. 29

- 4.) *Tractatus de actibus humanis. Posnan. in fol.*
- 5.) *Disputatio de admirabili Dei matre. Pragae 1728. in fol.*
- 6.) *Expedita salutis via. Sandom. 1718, in 8vo et 1720. in 4to.*
- 7.) *Tractatus de Angelis. in fol.*

PODLESIECKIEGO ALEXANDRA Soc. J. *Compendium philosophiae Aristotelicae, ad philosophorum in Polona Soc. Jesu provincia rationem, explicatae. Sandomiriae 1731. in 8vo. (Jabłonowski Mus. pol. p. 193.)*

§. *Aristotelica philosophia quaestionibus eruditis ac notis sententiarum illustrata, consecrata a Josepho ROJEŃSKI Pocillatoridae Urzęd. auditore Philosop. pro corona biennalis cursus decertantate in scholis publicis PP. S. J. Lublin. 1750 in 8vo około 15. arkuszy.*

STĘPŁOWSKI KAZIMIERZ wydał loikę podług Arystotelesa, pod tytułem:

Logica incipientium regulas definiendi, dividendi et argumentandi in ordine ad faciliorem philosophiae peripateticae captum, continens pro schola dialectica in classibus Nowodworscianibus (Cracoviae) Academiae juventutis Universitatis Cracoviensis accomodata opera M. Casim. Stęplowski ex probatis autoribus collecta. Cracov. typis Acad. 1753 in 8vo 189 stron.

Rozkład pisma tego obacz u Jarońskiego w dziele o filozofii Część III, k. 73.

ANT. SKORULSKI *Commentariolum philosophiae.* Obacz między pisarzami fizyki.

JANA KRZYSZT. GOTSZEDA pierwsze prawdy całej filozofii, kwoli tym którzy publiczne w akademiach lekcyje biorą napisane, po polsku przetłómaczone z przedmową Wawrz. Miclera de Kolof. Część teoryczna albo uważająca edycyi czwartéj. w Warszawie w drukarni Miclerowskiéj 1760 in 8vo 180 stron.

Znajduie się w tém piśmie sama Loika, czyli iak ją bezimienny tłómacz nazywa, nauka rozsądkowa. Micler w przedmowie tak mówi

względem tego dzieła: „Pewny młody kawaler większą już część filozofii którą Gotsched w Lipsku wydał, wyborną Polszczyzną wyłożył. Niemógł zaiste narodowi polskiemu znakomitszemy przysługi uczynić. Bo do tych czas nowa filozofia tylko niektórym wyższego stanu osobom znaioma była. — W polskim języku ieszcze do tych czas filozofii nieczytano, przynajmniej poprawiony przez nowszych autorów, która na dawnéy Arystotelesowéy miejsce nastąpiła. W Polsce mniej do tych czas poważano wynalazki nowéy filozofii, a najmniej o nie dbali ci, którzy naybardziéy mieć staranie winni by li.”

KAZIMIERZA NARBUTA S. P. Loika czyli rozważania i rozsądzania rzeczy nauka, według której każdy ma we wszystkim prawdy dochodzić i strzedz się fałszu. w Wilnie 1766 in 8vo.

Poprawiona i przedrukowana w Wilnie w drukarni Piłar. 1769 in 8vo. 150 stron, i tamże z opuszczeniem nazwiska autora 1782 in 8vo. 113 stron. i tamże 1791 in 8vo. 114 stron.

§. Loika czyli myśli z *Lokka* o rozumie ludzkim wyjęte przez X. ANDRZEJA CYANKIEWICZA Kanonika S. Anny. w Krakowie 1784 in 8vo. 206 stron.

Jaroński w dziele o filozofii III, 83. o tém piśmie daie zdanie, że niepowinno było nosić imienia Loiki, gdyż zawiera tylko wyjątki z *Lokka*, którego błędy historia filozofii wytyka.

§. Psychologia albo krótko zebrane lekcyje elementarne o naturze i własnościach duszy podług exemplarza drukowanego tego roku w Siemiatyczach za rozkazem JO. Kieżny Jabłonowskiego, druga edycya w Warszawie u Gręla 1786 48 stron

Co do prawdziwéy Psychologii, male znajduje tu czytelnik zaspokoienie.

(MARCINA NIKUTY) *Sciographie de l'art de penser*. Obacz niżej między moralistami.

Pomiędzy dziełami Loiki nader ważnym jest w naszym narodzie Loika *Kondyliaka*, oryginalnie napisana po francuzku, a od Komissyi edukacyney za dzieło elementarne dla szkół polskich przepisana. Lecz w Polszcze aż do ostatniego podziału roku 1795 ani w oryginale ani w tłómaczeniu, lubo podług nię w szkołach uczono, drukowana nie była. Późnię tłómaczenie wyszło pod tytułem:

Loika czyli pierwsze zasady sztuki myślenia, dzieło elementarne dla szkół polskich na żądanie Komissyi edukacyney w języku francuzkim napisane przez *Stefana Kondyliaka*, przekładania *JANA ZNOSKI* Profesora Wileńskiego z przydatkiem niektórych objaśnień. w Wilnie 1802 in 8vo. przedrukowana tamże u Missyon. 1808 in 8vo. 204. stron.

Jaroński w dziele o filozofii III, 82. tak pisze o tém *Kondyliaka* dziele:

„Ma ono wszystkie błędy *Lokka*, a nie zawiera żadnych istotnych części Loiki. Nikt się z téy Loiki nie nauczy różnicy między człowiekiem i zwierzęciem, sposobu robienia pojęć, z tych sądów, z tych propozycyów, rozumowań, dowodzeń przekonywających, sposobów rozpoznawania prawdy, dochodzenia do nię i prawideł postępowania metodycznie. Doświadczyłem zaś na sobie i wielu innych, że szkody wielkie sprawuje. Wzniesca pogardę ku dawnym przewodnikom których poznania nie daie, zaraża fałszywym wykładem władz duszy, rodzi presumcyę o najlepszym myśleniu; psuje ciekawość do czytania innych loiki pisarzów, słowem ośmiela tyl-

ko rozprawiaczów pozornych, gruntowności i przekonywania wcale nie znających. Jakoż widzieliśmy, że jeżeli w kim, wiek, własne namysły, czytanie innych autorów, nie zmieniły przesądów Kondyliakianizmu, był tylko superficialnym wielbicielem dzieł tych, które pozorni i popularni *Montaigne*, *Mandeville* i *Mariotte* przez swoich nowych Epikureyzyków w drugiey półowie XVIII wieku wydawali. Wyjąwszy starych edukowanych za Augusta III, ślepośmy prawie Sofistów francuzkich naśladowali i cenić ich nie umieliśmy."

JÓZEF KALASSANTY SZANIAWSKI Członek towarzystwa Warsz. przyjaciół nauk, były prokurator generalny królewski przy sądzie kassacyynym w Xięstwie Warszawskiém, wyższą spekulacyyną filozofią szkoły zwłaszcza niemieckiey, w ięzyku polskim między rodakami, mimo doznawanych przeciwności starał się upowszechnić. Pisma ięgo które dotąd na widok publiczny wyszły, są:

- 1.) Co jest filozofia? niektóre myśli służyć mogące do porozumienia się względem odpowiedzi na to pytanie. w Warszawie w drukarni na Nowolipiu 1802 in 8vo. 37. stron.
- 2.) O znamienitych systematach moralnych starożytności. w Warszawie 1803 in 8vo.
- 3.) System chrystyanizmu krótko wyłożony, pismo słuzące za dalszy ciąg wykładu systemów moralnych. w Warszawie 1803 in 8vo. 54. stron.
- 4.) Rzut oka na dzieie filozofii od czasu ięy upadku u Greków i Rzymian aż do epoki odrodzenia nauk, słuzące za przeyscie od wystawionych systemów moralnych starożytnych do wykładu nowoczesnych. Przydana rzecz o skeptykach moralnych
i o szko-

Dyalektyka, Loika, Metafizyka i t. d. 55

i o szkodliwem dążeniu filozofii ośmiastego wieku. w Warszawie u Lebrun. 1804 in 8vo. 112 stron.

5.) Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk i filozofii pragnącemu znaleźć pewniejszą drogę do prawdziwego i wyższego oświecenia. w Warszawie na Nowolipiu 1805 in 8vo. maj. 278 stron. Obszerne o tém dziele zdanie, uwielbiające gorliwość autora, obacz w *Allgem. Litterat. Zeit.* 1806 N. 159.

6.) O naturze i przeznaczeniu urzędowań w społeczności. Rzecz w krótkich napomknieniach z daleką wskazujących drogę do głębszego wyводу. w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiej. 1808 in 8vo. 144 stron.

Wiadomo także, iż uczonemu autorowi polecilo królew. towarzystwo przyjaciół nauk napisanie loiki, która iednak dotąd ieszcze na widok publiczny nie wyszła.

§. Jakiéy Filozofii Polacy potrzebują? rozprawa na publiczném posiedzeniu akademii Krakow. dla pamiętki traktatu w Wiedniu 1809 i upamiętnienia wolności handlowéy miasta Krakowa d. 15. Października 1810 czytana przez X. FELIXA JARONSKIEGO S. T. D. w szkole głównéy filozofii Profes. w Krak. w drukr. Akad. in 4to. 74. stron.

Tegoż autora obszerne dzieło pod tytułem: O filozofii przez *Felixa JARONSKIEGO*. w Krakowie 1812 in 8vo. maj. Część I, zawiera wiadomość o filozofii w powszechności XXIX i CXXVII stron. Część II, zawiera loikę. 401 stron. Część III, zawiera przypisy i objaśnienia do loiki 240 stron.

Posłuchaymy co mówi sam autor o swém dziele w przedmowie na k. VI. „Uwiadomiam czytelników (są jego wyrazy) iż dzieło to nie zupełnie jest moiém, bo

a.) *Co do formy* zostawiłem taki podział iaki się znajduje w dziele pod tytułem: *Elementa philosophiae methodo critica adornata a Godefrido*

Imman. Wentzel Lincii 1807. Autor ten pisał także loikę w języku niemieckim, iedną wydaną roku 1803. co do formy i materyi taką iak rzeczona łacińska, drugą wydaną w roku 1801. wykładająca Loikę Kanta.

b.) *Co do materyi* większą połowę §§. z niego wziętem i spolszczyłem. Mało jest takich których opuściłem, więcéy takich które przydałem, a naywięcéy takich które objaśniłem.

c.) *Co do wysłowienia* zwyczajnych w krytycyzmie Kantowskim wyrazów Wencel używa, więc też i ia tę nomenklaturę zostawuję, ale ile możności przy polskim kładę łaciński i niemiecki wyraz; powtóre objaśniam iak się to dawnięy nazywało. Stąd iednak niechay nikt nie wnosi, że ia te wyrazy mam za najlepsze i za koniecznie potrzebne wprowadzone."

§. 2. Filozofia praktyczna.

a.) Prawo natury.

De jure naturae et gentium in genere et de jure belli et pacis in specie auctore R. P. CONSTANTINO SWIĘCICKI Ordin. min. Observ. S. Francisci Lut. Theologo, Provinciae Lithuanae exdefinitore, Aug. III aulico theologo. Lucae 1763 sed prostant Venetis apud Antonium Bartoli in 4to.

Znamy tylko z przytoczenia.

SAMUEL CHROŚCIKOWSKI Piar od 1750 do 1799 żyjący, kilku pismami filozoficznemi, i innemi prócz tego, z bogacił literaturę oyczystą. Są zaś one (s):

(1) Według spisu u BIELSKIEGO *Vita et scripta Piar.* p. 120.

- 1.) Filozofia Chrześcijańska o początkach praw naturalnych (w Warszawie 1766) in 8vo. 470 stron.
- 2.) *Officia et obligationes hominum in omni statu. Varsaviae 1769.* in 8vo.
- 3.) *De jure naturali et politico philosophia moralis, sive ethica, utrumque jus, et ea quae ad illud spectant complectens typis mandata à P. Sam. Chrościkowski S. P. Varsav. typis Schol. P. 1770.* in 8vo 336. stron.

Inne Chrościkowskiego dzieła, są:

- 4.) Fizyka doświadczeniami potwierdzona z figurami. w Warszawie 1764. in 8vo.
- 5.) Napomnienia chrześcijańskie każdemu stanowi ludzi użyteczne. w Warszaw. 1772. in 8vo.
- 6.) Rozmowy Focyona z francuzkiego dzieła P. Mablego przełożone. w Warszawie 1770. in 8vo.
- 7.) Matylda tragedia wierszem przełożona. we Lwowie 1785. in 8vo.

§. Dowód z początków prawa przyrodzonego dany językiem francuzkim z woli Nayaśn. Stanisława Augusta na oyczysty język przełożony od TADEUSZA MŁOCKIEGO Starościca Zakroczym. w Warszawie w drukarni Soc. Jesu (1766) in 8vo. 301 stron.

§. *Discours sur le droit naturel. à Varsovie de l'imprimerie royale 1775.* in 4to 24. stron prócz dedykacyi do Króla.

Autorem pisma tego traktującego o potrzebie i sposobie dawania nauki prawa natury, jest FRANCISZEK BESSAT, Exiezuita, Professor tegoż prawa w konwikcie Piarskim, późniéj nauczyciel prywatny, zmarły w roku 1808. mając lat przeszło 70.

§. O początkach i zasadach nierówności między ludzmi przez J. J. ROUSSEAU przetłomaczone z francuzkiego na oyczysty język. w Warszawie u Diufura 1784. in 8vo. 128 stron z przypiski 58.

HIERONIMA STROYNOWSKIEGO profesora w Akademii Wileńskiej (późniéj téż Akademii Rektorz, Biskupa dyecezyi Wileńskiej, kawalera orderów

S. Stanisława i S. Anny (wszyscy Klasy i t. d.) Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów. w Wilnie w drukarni Akademickiej 1785. in 8vo 352. stron. *Przedrukowane później w Wilnie, a po czwarty raz w Warszawie w drukarni przy Nowolipiu 1805. in 8vo maj. 304. stron.*

Dzieło to jasnym i do pojęcia wszelkich czytelników zrozumiałym napisane stylem, używane było powszechnie po szkołach publicznych do nauki wymienionych na tytule przedmiotów. Fel. Słotwiński w rozprawie, o historyi prawa natury, surowe o niem daie zdanie, mówiąc że ani jednego zwymienionych przez niego charakterów dzieła klasycznego w niem nie znajduie, owszem wiele błędów przeciw metodowi systematycznemu a nawet przeciw loice popelnionych i t. d.

ANDRZEJA MARKIEWICZA Moralność w wykładzie prawa przyrodzonego. w Krak. 1809. in 8vo.

H. K. (HUGONA KOLLATAIA) porządek fizyczno moralny czyli nauka o należytościach i powinnościach człowieka, wydobytych z praw wiecznych nieodmiennych i koniecznych przyrodzenia T. I. w Krakowie u Maia 1810. in 8vo 230. stron.

Nie iest w prawdzie systematycznym prawem natury, ale raczej filozofią moralną, w której gruntowne iasne i trafne rozumowanie autora, wyborną polszczyzną, wiele poiedynczych części z prawa natury roziaśniające, czyni to dzieło szacowném.

§. Rozprawa o historyi prawa natury i systematach różnych jego pisarzów przez FELIXA SŁOTWIŃSKIEGO Profesora prawa natury w szkole głównej Krakowskiéj. w Krakowie w drukarni akad. 1812. in 8vo 71. stron.

Przebieglszy autor różne okresy historyi prawa natury, wystawia charaktery czyli zna-

miona które dzieło klasyczne prawa natury mieć powinno, i czyni na koniec porównanie niektórych dzieł prawa natury z wymienionemi przez siebie charakterami, gdzie z pamiędzy Polaków wspomina o dziełach Stroynowskiego, Andrzeja Markiewicza i Kollataia, nie śmiejąc jednakże wcale ich puszczać w porównanie z dziełami współczesnych cudzoziemców którzy w téjże materji pisali.

Franciszka CRYLERA prawo natury prywatne z Niemieckiego przełożone przez FELIXA SŁOTWINSKIEGO Fil. Dok. Professora akt. prawa natury i ekonomiki politycznej w szkole głow. Krakow. pomnożone terminologią łacińską i niektórymi prawniczymi przysłowiami. w Krakowie w drukarni akademickiej 1813. in 8vo 3or. stron.

Słusznie dzieło to nazwać można pierwszém systematyczném pismem tego rodzaju w języku polskim, nie dziw tedy że tłumacz niektóre nowe potworzył wyrazy, które się może z czasem utrą.

§. 3. Moralna.

Jan STOBNICZANIN wydał komentarz do etyki Aretyna iak wymieniliśmy wyżej na k. 18. pod N. 2.

CYBERONA księgi o powinnościach przełożył za Zygmunta Augusta STANISŁAW KOSZUTSKI, przedrukowane podług Wileńskiego wydania 1593. roku, z objaśnieniem w Wilnie w druk. Jezuitów 1766 in 4to 236 stron.

§. *Ciceronis trium de officiis librorum trilinguis eaque brevis epitome. Accessit series et ordo 1.) Omnium librorum, quibus Cicero universam philosophiam complexus est. 2.) De Philosophandi more apud Graecos,*

et quem Cicero sit secutus. 3.) *De philosophiae origine.* 4.) *De lectione auctorum.* 5.) *Comparatio Ciceronis librorum cum Aristotelis libri philosophicis studio ADAMI THOBOLII. Thorunii ex typogr. Aug. Ferberi 1611 in 8vo. XXIV. i 184. stron.*

Na samprzód jest list przypisny do młodych Sbańskich, daléy następują rozprawy wymienione, po łacinie napisane, wszystkiego około trzech arkuszy zajmujące, a główną rzeczą jest wyciąg treści z ksiąg o powinnościach w języku łacińskim, niemieckim i wyborney polszczyźnie. Wspomnieć tu ieszcze musimy o wierszach *Adama FREYTAGA* w języku Greckim i w łacińskim na pochwałę dzieła napisanych.

Księgi Cycerona o starości, przyiaźni i t. d. przełożył *BIENIASZ BUDNY* (*Linde* na czele słownika swego). Lecz znayduię tylko księgę o starości przedrukowaną wraz z Koszutskiego przekładem o powinnościach. w Wilnie 1766. in 4to.

Justa LIPSIUSZA o stałości księgi dwoie, teraz świeżo z łacińskiego na rzecz polską przełożone i objaśnione przez *JANUSZA PIOTROWICZA* nakładem Joz. Korzaka. w Wilnie u Jana Karkana 1600. in 4to 169 stron. *Przedrukowane* w Wilnie w drukarni Jezuitów 1770. in 8vo 192. stron.

W tym przekładzie widać dziarskość szesnastego wieku.— Toż samo dzieło innego tłómaczenia, wyszło pod tytułem:

Rozumna rada w nachylonéy oyczynie do upadku rozumnemu obywatelowi ku ratowaniu się podana, to jest *Justa Lipsiusza* księgi dwie *O męstwie i stałości umysłu*, teraz powtórnie, pomimo ciemne owegoż wieku tłómaczenie iaśniey i czyściéy na polski język

przez X. IGNAC. OMIECIŃSKIEGO Proboszcza Wieleńnickiego 1783. przeniesione. w Berdyczowie in 8vo. 18. arkuszy.

Płynniéy się w prawdzie czyta ten przekład od poprzedzającego, w wielu jednak miejscach radzibyśmy widzieli zachowaną prostotę i wyrazy Piotrowicza.

Seneka w części przelożony na polskie już przy końcu szesnastego wieku. Obacz niżej.

PETRYCY SEBASTYAN rodem z Pilzna w Sandomirskiém, dostojność bakalarską w akademii krakowskiéy otrzymał 1574. roku, w akademia zwiędził Niderlandy i Włochy gdzie doktorem Medycyny kreowany. Za powrotem do Ojczyzny professorem był nauki lekarskiéy w Krakowie, potém lekarzem nadwornym Maciejowskiego Kardynała i Dymitra Samozwańca. Umarł zaś 1626 roku (t). Należy tu Petrycy jako tłómacz dzieł Arystotelesowych, do których tak obszernie pododawał uwagi, iż te bardzo znacznie text oryginalu swym ogromem przewyższają. Te zaś są z następującemi tytułami:

- 1.) *Polityki Arystotelesowéy* to jest rządu Rzeczypospolitéy z dokładem ksiąg ośmiuro. Pożyteczne nie tylko pospolitemu człowiekowi, który z tąd może widzieć, iako się ma w rzeczypospolitéy sprawować, iako ma swoim przelożonym poddaność oddawać i t. d. Przydane są do każdego rozdziału przestrogi, które krótko rzeczy trudniéjsze ułacniają. Przydatki też są położone na końcu ksiąg, częścią dla dokładniéjszego wyrozu-

(t) Podług Szarowolskiego *Heccot.* edycyi Weneckéy Nro LXXXV. Obszerna prócz tego wiadomośc o życiu i piśmiesh Petrycego rozynidnie się u Soltykowicza akad. krak. nak. 398. inastępych.

mienia rzeczy w księgach zamkniętych, częścią dla zaostżenia dowcipów ludzkich potrzebne przez Doktora Sebastjana *Petrycego* Medyka, w Krakowie w drukarni Szymona Kempinięgo 1605, in fol. *Prócz przedmów, listów przypisnych i regestrów* 472. i 421. stron.

Soltykowicz w przytoczoném miejscu takie o tém piśmie daie zdanie: „To dzieło własnymi objaśnieniami tłómacza — tak iest pomnożone że więcéy w nim na autora niż na przełożyciela imię *Petrycy* zasłużył. Pomimo polszczyzny szesnastego wieku, zrozumiaie to dzieło byđź może dla wszystkich, którzy nie szukają w filozofii nic więcéy tylko filozofii, a w wyrażeniu rzeczy, więcéy dokłađności, niżli wysady upatrują.”

2) *Etyki Arystotelesowéy*, to iest jako się každy ma na świecie rządzić z dokłađem ksiąg dziesięciorga. Pierwsza część w której pięciore ksiąg — Przydane są (*tak iak w polityce*) do kaźdego rozdziału przestrogi, i na końcu kaźdey księgi przydatki, dla gruntowniejszego w księgach tkniętych wyrozumienia, częścią dla zaostżenia dowcipów buyniejszych, potrzebne. w Krakowie w drukarni Macieia Jędrzeiowczyka. 1618 in fol. *Prócz listów przypisnych i regestrów* 408 stron.

Część druga mająca zawierać pozostaie pięć ksiąg, nie wyszła na widok publiczny.

3) *Ekonomiki Arystotelesowéy* to iest rządu domowego z dokłađem księgi dwoie, w których się może nauczyć každy gospodarz, jak się obchodzić z żoną, z dziećmi, z czeladzią, z mająćnością. Na końcu ksiąg iest przydatek, w którym się szerzćy i łacniey dokłađa, co do tćyż materyi należćy. Powtóre wydane (*pierwszćy edycyi nie znam*) poprawione i w wielu rzeczach potrzebnych przyczynione. w Krakowie w drukarni Macieia Jędrzeiowczyka 1618 in fol. *prócz przedmowy i regestrów* 135 stron, z których od 44. do 135 zaymu-

ią własne Petrycego przydatki, początkowe zaś 43. stron są tłómaczeniem z *Arystotelesa*, a to jeszcze za każdym rozdziałem są obzerne tłómacza objaśnienia.

Te trzy Petrycego dzieła pięknie drukowane i czystą pisane polszczyzną, troskliwie bowiem unikał autor wszystkich wyrazów i sposobów mówienia z obcych języków, znajdując się w Bibliotece Liceum Warszawskiego.

4.) Tłómaczenie czyli raczćy naśladowanie pieśni Horacego, o którym obacz wyżej między tłómaczami Horacyusza tom I. k. 324.

Pisał prócz tego Petrycy *historiją swoich czasów*, którą synowi swemu Janowi Innocentemu zostawił. Przełożył także Psalterz wierszem polskim idąc w zapasy z Kochanowskim, lecz nie podał swego przekładu do druku, iak Starowolski świadczy.

Godna tu jest uwiecznienia okoliczność z życia naszego Petrycego, iż przed śmiercią wyznaczył fundusz na Historyografa akademii krakowskiéj, z warunkiem, aby dzieje takowego każdego historyka (którym był naprzód syn jego własny *Jan Innocenty*) w archiwum akademickim chowano, i dopiero w sto lat po napisania drukiem ogłoszono.

WAWRZYŃCA BODOCKIEGO należy tu piśmo: *De virtutibus moralibus*, obacz wyżej k. 24.

ŁUKASZ OPALIŃSKI marszałek nadworny koronny za Jana Kazimierza, mąż nauką swą słynący; w łacińskim i greckim języku bowiem tak biegły, iż w obu nietylko autorów czytał ale i pisywał, a w hebrajskim świadomy; iako obywatel za wzór służyć mogący i iako

człowiek powszechnie wielbiony, umarł 1662 roku. Dzieło jego tu należące jest (u).

De officiis libri tres in quibus Christianae sapientiae, id est moralis philosophiae jurisprudentiae imo et theologiae, pleraque et praecipua nova hactenus ratione atque methodo, accurate explicantur. Cracov. 1649 in fol. et Amstelod. 1668 in 12mo. Podług Szpeyzer (w) przedrukowane w Królewcu 1703. in 8vo.

2.) *Polonia defensa contra Barclavium Joannem, ubi ex occasione ista de regno, genteque polona multa narrantur. Dantisci apud Forsterum 1648 in 4to.*

Prócz tego w mowcy polskim 1683 wydany, znajdują się jego mowy i listy. — Niesiecki w przytoczoném miejscu, wymienia jeszcze dzieła Opalińskiego które w rękopiśmie zostawił, lecz te przez niedbałość osób podobno zaginęły zupełnie.

ELIASZ DOWNAROWICZ Jezuita gorliwy kaznodzieja, który umarł 1660, podał do druku: *Tractatum de virtutibus moralibus*, pod tytułem: *Homo politicus Brunsbergae 1664. in folio.*

LESZCZYŃSKI STANISŁAW podwakoń mianowany królem polskim, i nakopiec przy tytule zostawiony, żyjący od 1677 do 1766, najsłuszniejszém prawem nazywany filozofem dobroczynnym, prócz niewygasłej pamiętki w sercach swych poddanych, uwiecznił ją także piśmami rozmaitemi o filozofii praktycznej i moralnej, tudzież o polityce w języku francuzkim; wyszły one pod tytułem:

(u) NIESIECKI w Herbarzu III, 472 obszernie o życiu i piśmach jego mówi.

(w) W księgozbię biblioteki Józefa Ossolińskiego 1805. wydany na k. 390.

Oeuvres du philosophe bienfaisant, à Leipsic chez J. P. Junius 1764 in 8vo. 4. tomy.

Wspaniale wydane 1765 w 4. tomach także, i przedrukowane w Paryżu w 4. tomikach in 12mo. (x).

Miłość rodzaju ludzkiego, chęć widzenia wszystkich jak najszczęśliwszemi, mądrość w zdaniach, wyniosłość w widokach, nauki w zdaniach, wyniosłość w widokach, nauki śmiałe dawane monarchom i własnym rodakom, znamionią zbiór ten pism Leszczyńskiego.

§. Rozmowa o filozofii przez MICHAŁA DRUŻBAC-KIEGO Starbnikowicza Podolskiego napisana a przy dokończeniu filozofii w szkołach Lwowskich S. J. oraz z tą całą filozofią na publiczną dysputę wystawiona J. W. J. Łodzi Ponzińskiemu ofiarowana. w Lwowie u S. J. 1746 in 8vo. 6. arkuszy.

§. Tacyt polski albo raczcy moralia Tacyta nad podchlebstwem przez J. O. X. STANISŁAWA WINCENTEGO JABLONOWSKIEGO, Woiewodę Jenerała ziem Ruskich i t. d. we Lwowie w drukarni Jezuitów 1744 in 4to. 248 stron.

Rozkład dzieła jest takowy, że autor bierze pojedyncze zdania lub dzieie przez Tacyta opisane, i umieściwszy wyrazy oryginału, rozbiiera je i objaśnia daley, mając zawsze na celu wyłożenie, jak szkodliwem jest podchlebstwo wszędzie a osobliwie w krajach wolnych. Spóśb tłómaczenia się autora jest iasny.

(x) *Diction. histor. de Chaulon et Delandine 1804.* roku wydany, gdzie krótka lecz trafna biografia Leszczyńskiego się znajduje. Obszerna we dwóch Tomikach wydał bezimienny Hieronim D. C. oznaczony w języku francuzkim w Amsterdamie około 1740. roku; na niemiecki język przełożona wyszła w Frankfurcie i Lipsku u J. Albrechta 1741. in 8vo 2 Tomiki. Mały także polskie tegoż dzieła tłómaczenie (obsz. niżej między historykami). Lecz Xiądz Solimań napisał w autorze brak wiadomości miejscowych o których pisał X. Prorand napisał w języku Francuzkim życie tegoż monarchy we dwóch tomikach w Lugdunie 1784. in 12mo, zaloczone z wiarośći, i rzetelności i dokładności.

- Inne tegoż Jabłonowskiego pisma są: (y)
- 2.) Urowadzenie z Bukowiny wierszem. Obacz w tomie I. k. 381.
 - 3.) Męczeństwo Ś. Jana Nepomucena. w Częstochowie i Lwowie 1740 in 4to.
 - 4.) Siedm lez grzesznika pokutującego, z uwagami ascetycznemi *pod obcym imieniem* (jak pisze Józef Jabłonowski *in Museo Polono*, lez nie wyraża, pod czyjém) we Lwowie in 8vo. maj.

§. Szkoła świata albo nauka jednego oycy dana synowi swemu iak ma żyć i postępować na świecie na rozmowy podzielona, po francuzku przez Imci Pana *le Noble* spisana a dla pożytku powszechnego przelómiona. w Królewcu u H. Hartunga 1755 — 1761 in 8vo. 3. tomy. 240 stron ma pierwszy tom, od 240 do 437 drugi; a trzeci od 1. do 407 strony. *Przedrukowana* w Warszawie 1778 in 8vo. w 4 tomach.

X. M. JAŚKIEWICZA Polityk chrześcijański. w Warszawie 1757 in 8vo.

Podług katalogu Biblioteki Joz. Ossolińskiego przez Szpeyzera w Krakowie 1803 wydano na karcie 393.

§. *La. Jes. Chr. Institutiones politico religiosas juxta regulas prudentiae ac modestiae ad normam discretiae virtutis Tyronum bonis moribus imbuendum erudientes. Omnibus quidem morum elegantiae, virtutisque studentibus, sed clero praecipue regulari opportunae per P. F. STAN. KLECZEWSKI Ord. Min. S. P. N. Francis. Custod. Roxol. Sacerd. collectae A. D. 1759 typis Leopoli SSS. Trinit. in 8vo. 297 stron.*

§. Rozmowy w ciekawych i potrzebnych filozoficznych i politycznych materyach w kollegium Nobilium Warszawskim S. P. miane. w Warszawie u XX. Piarów 1760 — 1762 in 8vo. 3. tomy 337, 394, i 294 stron.

(y) podług spisu u KRASICKIEGO w zbiorze wiadomości: i u JABŁONOWSKIEGO *Mus. Pol.* 91.

§. Filozofia obyczajów i rozumu z francuzkiego przełożona z propozycjami z każdéy filozofii, rozumu części przydanemi przez X. ANDRZEJA BROMIRSKIEGO S. J. w Warszawie w drukarni Jezuitów 1762 in 8vo. 238 stron, a propozycje $\frac{1}{2}$ arkusza.

§. Listy Chrześcijańskiego filozofa do młodzieńca z pod dozoru nauczycielów wychodzącego. w Warszawie w drukarni Soc. Jesu 1766 in 8vo. 413 stron.

§. Uwagi do zupełnego zabierających się w stan małżeński szczęścia służące przez pewnego Podgórzana powszechnéy ciekawości poświęcone. Powszechno naprzód nauki potem szczególne. w Wrocławiu 1768 in 8vo. 2. tomy, po 200 przeszło stron.

O CHROŚCIŃSKIEGO pismach obacz niżej.

ZYGM. LINOWSKIEGO sposób postępowania sobie cnotliwie i chwalebnie na świecie dla kawalerów po skończonéy edukacyi wychodzących ułożony. w Warszawie u Piarów 1770 in 8vo. 350 stron.

Tenże autor zgromadzenia Piiarskiego, urodzony w Poznańskiem, żyjący od 1738 — 1808, wydał (podług Bielskiego in *Vitis Piaris*. p. 158):

2.) Myśli filozoficzne o prawdzie objawienia Karóla BONNETA, z francuzkiego przetłómaczone w Warszawie 1779 in 8vo.

Obacz nadto pod pisarzami historyi powszechnéy.

§. Plac polityki albo szkoła obyczajności wprzód w języku łacińskim pracą J. X. MARLIANI, teraz świeżo z woli i rozkazu Tad. Kniazia Ogińskiego Woiewody Troc. i t. d. na polskie przekładaniem Wiel. J. Pana JERZEGO z Werezub ZUBOWSKIEGO Sędzica Grodz. Oreszan. świata otworzona. w Warszawie w dr. Soc. Jesu 1771 in 4to. 384. stron.

§. Hrabi OXENSZYRNA uwagi i maxymy moralne z francuzkiego przetłómaczone. w Warszawie u Grala 1772 in 8vo.

Dobre tlómaczenie.

§. GELLERTA moralne pisma z niemieckiego ięzyka przełożone w Wroclawiu u W. B. Korna 1775 in 8vo 2. tomy 416 i 358 stron.

§. Listy GELLERTA z niemieckiego przełożone. Tamże 1774. in 8vo. 190 stron.

§. Napomnienia na piśmie dane od oycy synowi przy wysłaniu go, na nabywanie nauk do akademii, z pism C. GELLERTA wzięte i z niemieckiego na polskie przetłómaczone. w Wilnie w drukarni Akadem. 1774 in 8vo. 4. arkusze.

W dedykacyi podpisał się tlómacz Ign. WI-TOSZYŃSKI.

§. Tajemnica świata od Im. P. Caraccioli po francuzku napisana, na oyczysty ięzyk przełożona przez X. M. ANDRZEJA CYANKIEWICZA kolegę mnieyszego Profess. akad. krak. w Krakowie w druk. akad. kosztem Ign. Grebla 1778 in 8vo. 1 $\frac{1}{2}$ arkusza i 145 stron.

Autor dowodzi potrzebę religii obiawionéy, mając osobliwie deistów przed oczyma i panujące w owym czasie zdania filozofów francuzkich o religii katolickiéy.

§. Osnowa polska myśli francuzkich częścią moralnych częścią politycznych. Przydany jest na końcu zbiór krótki powieści pamiętnych jako też dowcipnych z francuzkiego. w Warszawie w drukarni Mitalerowskiéy 1776 in 8vo. 6 $\frac{1}{2}$ arkusza.

Jest to zbiór przysłów czyli raczéy zdań moralnych, tudzież kilkudziesiąt anegdot.

§. Zdanie moje o pojedynkach czyli list officyera francuzkiego do jednego z swoich przyjaciół przełożone z francuzkiego przez Fr. BARSSA w Warszawie u Diufura 1776 in 8vo. 32. stron.

§. Spowiedź czyli iawne wyznanie P. de VOLTAIRE z francuzkiego przełożone, anekdotami, zdaniem listami it. d. pomnożone przez A. T. (ANDRZEJA TRZCINSKIEGO, Professora w akademii krakowskiéy) w Krakowie w drukarni Seminaryum nakładem Ign. Grebla

1778 in 8vo 275 stron. Przedrukowane tamże 1780 in 8vo. 235. stron.

6. Wolter między nieboszczykami, wykład z francuzkiego. w Krakowie kosztem Ign. Grebla 1781 in 8vo.

7. Historyczno krytyczne wiadomości o życiu i piśmactwach Pana Woltera i innych nowych filozofów, wykład z niemieckiego przez J. P. jednego z akademików Krakowskich. w Warszawie u XX. Piarów 1781 in 8vo. 422 stron. Część I.

8. List Imc. Pana z Trahiciew do nauczycieli filozofii w Polsce zapraszając do obchodzenia pamiętki śmierci, Pana Woltera. w Lipsku 1781 in 8vo. 32 stron.

S E N E K A.

- 1.) Dzieło o dobrodziejstwach przełożone przez Łukasza Górnickiego. Obecny w tomie I, k. 644.
- 2.) O krótkości życia, o życiu szczęśliwym, o opatrzości, o pokoju duszy, o stałości mądrego, ksiąg pięciorek przekładania X. DAWIDA PILCHOWSKIEGO Soc. Jesu (późniący Professora w Akademii Wileńskiej Biskupa sufragana Wileńsk. żyjący od 1735 — 1803) (z). w Wilnie w drukarni Akademicki Society Jesu 1771 in 8vo. 407 stron.
- 3.) O łaskawości ksiąg dwoie, o gniewie ksiąg troie, przekładania tegoż *Pilchowskiego*. w Wilnie w drukarni akademicki 1775 in 8vo. Przedrukowane tamże 1782 in 8vo. 411 stron.
- 4.) Listy do Lucyliusza przekładania tegoż. w Wilnie tamże 1781 i 1782 in 8vo. 4 tomy.

Na końcu czwartego Tomu załączona jest treść listów podług ich porządku i rejestr alfabetyczny rzeczy szczególnych tak w listach jak w przypisach, zawartych.

(z) Wiadomość o życiu i piśmactwach Pilchowskiego napisana przez Józefa Koszakovskiego, znajduje się w rocznikach tow. Warsz. tom IV, k. 51. — 56.

Kto zna pisma Seneki, zna t \acute{e} m sam \acute{e} m w cz \acute{e} sci przynajmniej i trudności z którymi t \acute{l} omaczowi walczyć przychodzi. Nasz Pilchowski po wi \acute{e} ksz \acute{e} y cz \acute{e} sci szczęśliwie one pokonał, iuż to przez oddanie wierne myśli autora, iuż przez kształtne (ile w przekładzie Seneki by \acute{d} ż może) czystą polszczyzną onych \acute{z} e wyło \acute{z} enie i dodanie przypisków które słu \acute{z} ą do objaśnienia rzeczy lub wyrazów. Przekład zat \acute{e} m ten słusznie po t \acute{l} omaczeniu Tacyta przez Naruszewicza, między t \acute{l} omaczeniami autorów klasycznych, pierwsze miejsce trzyma. Życiopis Pilchowskiego J \acute{o} zef Kossakowski, w przytoczon \acute{e} m miejscu, mówi o t \acute{e} m t \acute{l} omaczeniu, że „styl iasny, zwi \acute{e} zły, i \acute{e} dny, i prawdziwie polskiego toku, do czasów Zygmunto \acute{w} skich zbliżony, okaznie wczytanie si \acute{e} autora w pisarzy złotego owego dla Polaków wieku.”

5.) O pocieszniu ksiąg troje przekładania J \acute{o} zefa MAXYMILIANA Hrabia z T \acute{e} czyzna OSSOLINSKIEGO. w Warszawie w drukarni nadworn \acute{e} y 1782 in 4to. 79 stron.

6.) Książeczka moralna dla dzieci od Imci Pana Kampe po niemiecku napisana teraz za \acute{s} na oyczysty i \acute{e} zyk przełożona. - w Wroclawiu u J. B. Korna 1779 in 8vo. 155 stron.

7.) Nowy Galateusz czyli ustawy obyczajności i przystoyności iaka si \acute{e} zachowyw \acute{a} ć zwykła między ludźmi zacnie urodzonemi, z francuzkiego i \acute{e} zyka na polski przełożone. powt \acute{o} rn \acute{e} przedrukowane w Warszawie u XX. Piar \acute{o} w 1780 in 8vo. 158 stron.

8.) (X. ANTONIEGO POPŁAWSKIEGO) moralna nauka dla szk \acute{o} ł narodowych w roku 1778 za dzieło elementarne od komissyi edukacyjn \acute{e} y prze-

przepisana, i pokilkakroć przedrukowana. Na klasę I szą, textu ieden arkusz, na klasę II gą podobnie arkusz. Przypisy zaś do textu obojga klass. w Krakowie w drukarni szkoły głównej 1785 in 8vo. 95 stron. Na klasę III cią z przypisami około 5. arkuszy.

Dykeyonarz filozoficzny religii, w którym gruntuia się wszystkie wiary S. artykuły lżone od niewiernych i odpowiada się na wszystkie ich zarzuty, z francuzkiego X. NONNOTA na polski ięzyk przełożony przez X. TADEUSZA BRZOSOWSKIEGO profesora ięzyka francuzkiego w szkołach Mińskich. w Wilnie w drukarni akademickiej 1782 in 8vo. 4. tomy.

Załączony jest także drugi tytuł takowy: Nowy dykeyonarz Anty-filozoficzny.

Przekład ten jest gładki. Na czele dzieła umieszczona rozprawa o filozoficznym duchu czasów, 5 arkuszy obeymuie.

§. Rozmowa między Teagenem i Entymem z dzieł Belgarda wzięta i na polski ięzyk przetłómaczona. w Suprasłu 1782 in 8vo. 84. stron.

§. Wyroczenia nowych filozofów dla dopefnienia i objaśnienia dzieł Pana de Voltaire z francuzkiego. w Warszawie u XX. Missyonarzy. 1782 in 8vo. 526 stron.

§. Uwagi nad pochwałą wieku ósmnastego *excerpt* z pamiętnika roku 1784, miesiąca Grudnia pod liczbą IV, k. 1153. in 8vo. 23. stron.

§. Katechizmu filozoficzny czyli zbiór dowodów służących na obronę wiary chrześciańskiej przeciwko nieprzyjaciółom iey, w ięzyku francuzkim napisany przez X. Flexier de Rewal, tłómaczone przez X. TH. WALSUZEWICZA filoz. doktora Plebana Poszwitińskiego. w Wilnie w drukarni królewskiej. 1784. in 8vo. 2. tomy 288. i 376. stron.

§. Filozof bez religii uważany w towarzystwie przez Wielmożnego Imci Księdza X. B. P. K. W. P. W. T. S. G. W. X. L. S. T. i O. P. D. w Wilnie

w drukarni królewskiej r. 1786. in 8vo 2 tomy 239. i 268. stron.

§. Krótki zbiór starożytnych moralistów z Francuzkiego na polski język przełożony przez X. GRZEGORZA ZAGHARYASZEWICZA Infułata K. Kanonika M. Gniezn. w Łowiczu w drukarni J. O. X. Prymasa 1784. i 1787. in 8vo 5. tomików.

Znajdują się tu następujące rzeczy. O filozofii Stoickiej i treść zdań moralnych *Epikleta*, o filozofii Chińskiej i myśli moralne *Konfucjusza* tudzież różnych filozofów Chińskich. *Życie Cycerona* i myśli moralne z niego. — Obyczaje wieku (charaktery) *Teofrasta*, z przydatkiem myśli tegoż filozofa i ucznia jego *Menandra*. —

Inne *Teofrasta* tłumaczenie wyszło pod tytułem:

Charaktery czyli przymioty z *Teofrasta* z obyczajami tego wieku przez P. de la BRUYERE z akad. Paryż. przełożone i napisane a z francuzkiego na polskie tłumaczone przez H. F. J. P. K. M. (Hrabię FRANC. PODOSKIEGO kasztelana Mazow.) w Warszawie u Diufura 1787. in 8vo 2 Tomy 395. stron.

§. Sztuka szczęśliwego życia w społeczności przez Imci Pana Hrabię de *Szesterfeld* po francuzku, a na język polski przełożona przez X. K. O. w Krakowie u Grebla 1784. in 12mo 96. stron.

§. Rozmowy wielkich królów i sławnych mężów w polach Elizejskich z powieściami zabawnymi napisane przez Imci X. Fr. D. L. M. FENELONA na polskie tłumaczenie przełożone (!) przez F. H. J. P. K. M. (w dedykacji podpisał się tłumacz Fr. PODOSKI kasztel. Mazow.) w Warszawie u Diufura 1786. in 8vo 2 tomy 376. i 312. stron.

Nauka obyczajowa dla ludu przez PIRAMOWICZA, obacz tom I. k. 693.

§. Wyborne zdania czyli apophtegmaty i powieści starożytnych mężów sławnych wzięte z *Plutarcha*,

Dyogenesa Laercyusza, Eliana, Atheneusza, Stobea, Macrobiusza, i innych tłumacz. Mikoł. Perot P. d'Ab-lankur z opisaniem stratagematów od Frontyna napisanych, na polski przełożone przez F. H. J. P. K. M. (FRANC. PODOSKIEGO kasztel. Mazow.) w Warszawie u Diufura 1787. in 8vo 2. tomy 311. i 158. stron.

§. Lorynetka filozoficzna z francuzkiego na polskie przetłómaczona 1787. in 8vo min. 2. tomiki 74. i 68. stron.

Są to urywkowe zdania, maxymy, myśli i uwagi niektóre bardzo trafne i dowcipne.

§. Początki zdrowej filozofii zgodzone z początkami religii dzieło wydane w języku francuzkim przez J. X. Pana du *Panias* i na polskie przełożone przez X. M. T. S. D. w Wilnie u XX. Piłarów 1789. in 8vo 2 tomy. 491. i 555. stron.

§. Szkoła szczęśliwości czyli obraz cnot towarzyskich w którym nauka w przykładach pokazuje drogę naysprawniejszą do szczęśliwości. Dzieło użyteczne w edukacyi młodzi oboiuy płci i interessujące każdego czytelnika tłumaczone z francuzkiego. w Warszawie 1789. in 8vo 2 tomy 202. i 308. stron.

Przedrukowane pod tytułem:

Szkoła uszczęśliwienia czyli wizerunek cnot towarzyskich, w których powinność położona z przykładem z francuzkiego przełożone. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mei 1792. in 8vo 358. stron.

§. Sentymta polityki i roztropności przez J. X. C. GRYPFINA POBIEDZINSKIEGO kan. Inf. Theol. J. K. M. w Warszawie u Piotra Zawadzkiego 1792 in 8vo 148. stron.

Jest nauka moralna łącząca oraz moralność chrześcijańską i prawidła niektóre roztropności.

§. Głos rozumu Margrabi CARACIOLI z francuzkiego przełożony przez X. M. A. CYANKIEWICZA. w Krakowie edycya druga u Grebla 1793. in 8vo 245. stron.

§. X. Karola GOBINETA nauki o nabywaniu cnoty w młodości i obraniu stanu życia, na pięć części podzielone, tłómaczone z francuzkiego przez X. MARTYN. NAFALSKIEGO po 3ci raz wydana w Warszawie u Piarów 1791. in 8vo 457. stron.

§. Justus i Justinus czyli rozmowy o fałszywych filozofach. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei (1791.) in 8vo 98. stron.

§. Początki nauki moralney dla użytku młodzieży krótko zebrane z włoskiego ięzyka przez J. X. M... przetłómaczone. w Wilnie w drukarni J. K. Mei przy akademii 1792. in 8vo 85. stron.

§. KAIET. SKRZETUSKIEGO S. P. prawidła początkowe nauki obyczajowey, do poięcia uczący się młodzi przystosowane. w Warszawie 1793. in 8vo 102 stron.

§. Przyzwoity i stosowny do szczęśliwego życia myślenia sposob wgruntowney nauce krótko zebraney. w Warszawie 1796. in 8vo 72. stron.

§. Zasady moralne i myśli różne dla ludu do zrozumienia łatwe, z francuzkiego na polski ięzyk przetłómaczone przez A... w Poznaniu u Dekera 1799. in 8vo 184. stron.

§. Manualik począciwego człowieka z francuzkiego przetłómaczony. w Lwowie u K. P. Pfaffa (około 1800. roku) in 8vo 150 stron.

W dedykacyi podpisany AN. Hrabia ROZWA-DOWSKI.

MARCIN NIKUTA urodzony w Prusiech (dziad jego szlachcic Grodziński przeniosłszy się do Prus, zamienił dawne nazwisko Micutx na NIKUTĘ), w Królewcu doskonalił się w naukach, zkąd przy tworzącym się korpusie kadetów w Warszawie, wezwany od króla Stanisława na Profesora, przez czas długi z chwałą obowiązki swe pełnił. Późnięj trudnił się prywatnym wychowaniem, mianowicie zaś Chodkiewiczów Alexandra i Wacława. Umarł w podeszłym wieku 1812 roku w Warszawie.

Pisma jego, wszystkie bezimiennie wydane,
są:

- 1.) *Teinture de la Morale. Varsovie chez Le Brun* 1796. in 8vo 98. stron.

Jest to zbiór zdań, prawd, maxym i rozumowań moralnych. Przy końcu oświadczył się autor, iż jeżeliby to pismo znalazło względy nauczycieli, tedy obszernie wyda w téj materji dzieło, które do niniejszego za komentarz służyć będzie. Iakoż wydał w następnym roku:

- 2.) *Recueil des idées élémentaires, pour servir de principes aux sciences morales. Varsovie chez Le Brun* 1797. in 8vo 6 części z których każda po 8. arkuszy ściśle drukowanych zajmuje.
- 3.) *Sciographie de l'art de penser. Tamże* 1798. in 8vo 140 stron.

Jest to loika ale nie owa ściśle scyentyficzna, lecz tylko przez objaśnienia zdań i prawd logicznych, rozwikłanie władz duszy za cel mająca (a). Zostawił nadto Nikuta wiele rękopismów w języku łacińskim, polskim, niemieckim i francuzkim pisanych, które się w rękę jego ucznia Alex. Hrab. Chodkiewicza, uwielbiającego pamiątkę swego nauczyciela, znajdują.

§ Mowy i wiersze moralne autorów klasycznych przez X. JÓZEFA KONSTANTYNA BOGUSŁAWSKIEGO. w Wilnie u Piarów 1801. in 8vo 2 Tomy 360 i 276 stron.

§ Moje godziny szczęśliwe, (przez Józ. WYBLCKIEGO Senatora Woiew. Xięstw. Warsz.) 2. tomi-

(a) W krotkości powiedziane lecz nader chlubne dla Nikuty zdanie o jego pismach, obacz w dziele *Mémoires de l'état des études en Pologne* k. 151.

ki w Wroclawiu u Korna. Nowa edycja 1806. in 12. 176. i 148. *stron.*

§. Eliza czyli wzór kobiet z francuzkiego na polski język przelómaczona. w Warszawie 1806. in 8vo 3. Tomy.

§. Listy moralne do utworzenia cnotliwego serca stosowne, z Niemieckiego na polski język przełożone (*oryginał iest Angielski*). w Krakowie u Greblowéy 4ta edycja 1808. in 8vo. 2 tomy 252. i 305. *stron.*

§. Bramin natchniony sentymentów moralności z Angielskiego przełożony. Trzeci raz przedrukowany przez *Tad. NOWICKIEGO* Kan. Infl. Proboszcza Wileńskiego. w Wilnie u Zawadzkiego 1808. in 8vo 71. *stron.*

Jest to zbiór moralności Indyjskiéy w zdaniach i przysłowiach zawartéy.

§. **ANDRZEJA MARKIEWICZA** moralność w wykładzie prawa przyrodzonego stosownie do przepisów komisji edukacyinéy w klasie IV. szkół przyglównych Krakowskich — dawana. w Krakowie w drukarni *J. J. Traslera* 1809. in 8vo. 135 *stron.*

Tegoż autora: Nauka obyczajowa o obrzydzeniu występków wad przesądów, a zamiłowaniu prawdy cnoty i przymiotów towarzyskich do kształcenia młodzieży na dobrych ludzi obywatelów i urzędników stosowna. w Krakowie 1810. in 8vo 221. *stron.*

W Pamiętniku Warszawskim na rok 1810. Nro IV. k. 115. takie iest o tych dziełach *P. Markiewicza* zdanie, że obadwa celowi swemu w samym napisie wyrażonemu odpowiadając, z gruntownego rzeczy wykładu i iasnego stylu są zalecone.

§. *Maxymy i uwagi moralne Xcia de la Rochefuko* (*Rochefoucault*) przełożone z francuzkiego (przez *BALIŃSKIEGO*). w Wilnie u Zawadzkiego 1812. in 12mo 132. *stron.*

§. 4. *Dzieła o pedagogice i instrukcyi czyli o wychowaniu, sposobie uczenia i naukach w ogólności mówiące.*

SIMONIS MARICII Pilsnensis Jureconsulti de scholis, seu academiis, libri duo. Cracoviae in officina H. Scharffenbergi. 1551 in 8vo. cały alfabet.

Janocki (*Nachr. v. raren Büchern* II, 100.) opisuje życie Maryckiego, jego zalety i w obszerności wyklada treść tego pisma, i co do rzeczy i co do sposobu tłómaczenia się czystą łaciną, na większe i dziś zasługującego upowszechnienie.

§. *Reynharda LORYCHIUSZA* (Jezuity rodem z Niemiec około 1541 roku żyjącego) księgi o dobrym rządzie i wychowaniu przełożone, z łacińskiego tłómaczone przez STANISŁAWA KOSZUTSKIEGO w Wilnie 1555 in fol. i w roku 1606 (b).

Zapewne inne tylko wydanie tegoż samego dzieła znajdziemy przytoczone (c) pod tytułem:

Reynharda Lorychiusza o wychowaniu i ćwiczeniu młodzi, w Krakowie w drukarni dziedziców Marka Scharffenberga in fol.

JAN RAMUET z Zabłoyca wydał: *Compendiarium instituendorum nobilium liberorum ratio, dictis et exemplis illustrium virorum expolita. Cracoviae 1576. 8.*

Jak świadczy Niesiecki (d), który tegoż autora drugie jeszcze pismo przytacza:

(b) *Nieszceki Herb.* II. 671. Jabłonowki Mus. Pol. p. 120.

(c) W rękopiśmie Krzysz. Bożyckiego Summariusz przywilejów akademii krak. bibliopolów i drukarzy, w Warszawie 1725. in fol. p. 135.

(d) *Herbarz T. III. k. 814.* gdzie tak mówi: Jan Ramuēt, o którym Paprocki pisze, że wiele pism swoich do druku podał, maie się jednak to tylko widzieć dostato.

De sacra poenitentia et ejus partibus. Cracov. 1571. 12.

BENEDYKTA HERBESTA, pismo *Cracoviensis scholae institutio*, należy tutaj, o którym i innych Herbesta dziełach obacz wyżey w tomie I, k. 674.

ERAZM GLICZNER żyjący za Zygmunta Augusta, kaznodzieja Ewanielicki w Grodzisku, późniy w Brodnicy, nakoniec Superintendent kościołów Wielkopolskich (e), iest autorem następujących pism:

- 1.) O wychowaniu dzieci in 8vo. (*jak świadczy LINDE na czele słownika*)
- 2.) *Oracya Isocratis, in fol. (podług tegoż).*

Węgierski w przytoczonym miejscu, następujące wylicza Glicznera dzieła:

- 3.) *Commentarius polonicus in epistolam Pauli ad Philemon. Grodisci 1572.*
- 4.) *Chronica vitae doctrinae et operum Jesu Christi, polonice ex quatuor Evangelistis collecta. Grodisci 1579.*
- 5.) *Chronicon regum Poloniae latinum, cujus pars ad Zemomislauum usque reperitur. Torunii 1597.*
- 6.) *Appellatio sive Apologia confederationis Regni Polon. inter dissidentes de religione, edita Poloniae. Regiomonti 1598 etc.*

PALCZEWSKI PAWEŁ rodem z Oświęcimskiego żył za Zygmunta III, i pamiętnym się uczynił szesnastoletniem wciąż za granicą podróżowaniem które opisane zostawił (f). Pismo jego tu należące iest:

Tractatus de ratione instituendi hominis nobilis, et modo perfectionem eam, quae in eum cadere possit, consequendi.

Inne zaś pisma, są:

(e) Węgierski *Hist. Eccl. Slavonicar.* p. 405.

(f) O życiu i pismach jego: STAROWOLSKI in *Hecaton.* Nro LXXXIV. NIEBUCKI *Herb.* III. 554.

2.) *Status Venetorum seu brevis tractatus de vetustate Venetorum, de dominio et ditione, de ratione administrationis eorundem. Cracov. 1603. 4.(g).*

3.) *Topographia earum civitatum in quibus (autor) commoratus est.*

§. Krótka informacja o sweywoley studentow akademii krakowskiéy przez SEBAS. KOSZUCKIEGO *Artium et. Philos. Bakałarza téyże akademii. 1632 in 4to. 3. arkusze.*

PETRYCEGO Jana Innocentego należy tu dzieło:

Princeps Polonus, seu institutio primarii et in excelsa familia editi juvenis in Republica Polona ad Illustr. Principem ac D. Vladislaum Dominicum Duce in Ostrog et Zaslav Comitem in Tarnov. Cracov. in Offic. Fran. Caesari 1633 in 4to.

O innych tego Petrycego pismach, obacz między historykami.

§. Bursa Garwasciana abo fundacya na trzydziestu studentow szlacheckiéy krwi przy akademii krakowskiéy przez S. P. nieboszczyka Garwaskiego Dziekana Plockiego. Kan. Krak. Sekret. J. K. Mci uczyniona. w Krakowie u Andrzeia Piotrkowczyka 1637 in 4to. 2. arkusze.

HERBURT FELIX (Szczesny) JAN, syn Jana Kasztelana Sanockiego, żył przy końcu szesnastego i na początku siedemnastego wieku (h), napisał w języku polskim dzieło o wychowaniu młodzieży polskiéy, które od włości swoiéy nazwał sztuką *Dobromiłą (Ars Dobromilia)* iak świadczy Starowolski (*in Hecatont. N. XXII*), lecz niewiem z pewnością czyli było drukowane lub też wraz z innemi iego dziełami, które

(g) Jako osobliwość muszę tu wspomnieć, iż tytuł tego dzieła szkaradnie pokaleczony u Niesieckiego, sprostował Krasicki w swym zbiorze *Wiad. II. 306.*

(h) Wstąpił bowiem w związek małżeński 1601 roku, iak pisze Niesicki w *herbarzu II. 559.*

tamże Starowolski wylicza, w rękopiśmie tylko zostawił. O jego wydaniu Kroniki Kadlubka, Długosza i roczników Orzechowskiego, obacz między historykami.

STEFAN SZCHANIECKI Jezuita, umarł 1737 w 81. roku życia. Wydał zaś podług Niesieckiego herbarza (IV, 58):

- 1.) *Professio circa puerorum in virtute sapientia et politie institutionem. Caliss. 1715 in 12mo.*
- 2.) *Protrepticon ad Magistros.*

Prócz tego następujące tamże wyliczone są jego pisma:

- 3.) *Fragmenta philosophiae universae Calissii 1694. 8.*
- 4.) *Nuda veritas, de terra puri verbi Dei pridem exorta, contra paliatam falsitatem. Posnan. 1727. 4.*
Toż samo dzieło, po polsku pod tytułem; Szczera prawda przeciw obłudnemu fałszowi. w Poznaniu 1719 in 4to.
- 5.) *Remonstratio contra cujusdam Lutherani mellite maledicam de Benedicto XIII Pontifice demonstrationem. Posnan. 1727 in 4to.*
- 6.) *Troy Kapitolium albo kazanie na pogrzebie Zofii z Lubienieckich Mączyńskiéy Starości. Klonowskiéy. w Kaliszu 1692 in fol.*
- 7.) *Godziemba kazanie na pogrzebie Teressy z Dąbskich Łąckii Kasztelanowéy Kaliskiéy. w Poznaniu 1700 in fol.*
- 8.) *Kazanie na S. Tomasza z Akwinu 1699. Poznań. in fol.*
- 9.) *Pierwsza zapowiedź kazanie na B. Jana Franciszka Regis 1716. Krakow. in fol.*
- 10.) *Kazanie na prymicyach Józefa Gurowskiego opata Przemyckiego. Poznań. 1602 (sic!) in fol.*
- 11.) *Xięga żywota kazanie na niepokalane poczęcie Matki Boskiéy. Krakow. 1716. in fol.*
- 12.) *Serce sercu oddane kazanie na pogrzebie. w Lwowie 1730 in fol.*

6. Młody kawaler w umiętności sprawowania rzeczypospolitéy i w ustawach przyiacielstwa ćwiczony

przez X. JAKOBA FACIOLATEGO akad. Padw. Prof. na polski zaś przez J. X. MACIEJA JÓZEFA z Lubny LUBIENSKIEGO prawa obojga dokt. Archydyak. Katedr. Krak. Probosz. kolleg. S. Michała na zamku w Krakowie, przetłómaczona. w Krakowie w drukarni akademickiey 1752 in 4to. 188 stron.

§. Rozmowa filozofa z politykiem o troiakiem w Polsce młodzi wychowaniu napisana przez JANA Hrabie Amora TARNOWSKIEGO. w Warszawie w drukarni Soc. Jesu 1756 in 12mo. 290 stron.

§. *Prodromus polonus eruditae veritatis seu tractatus de dignitate et utilitate impedimentis et subsidiis sedibusque scientiarum rei literariae promovendae causa ex occasione electi regis Poloniae ex diversis authoribus concinatus* (sic) per M. MARTINUM SIWLATKOWSKI A. A. L. L. et philosophiae doctorem ecclesiae collegiatae Scarbimienensis custodem. Beroli. et Vratislav. sumptibus Jo. Er. Meyeri. 1765 in 8vo. 444 stron.

Prócz tego co na tytule wyrażono, mówi autor od karty 213 do końca, o szkołach tak wyższych iak niższych, ich urządzeniu, o prawidłach edukacyi i instrukcyi, o władzy nauczycielskiey i t. d. Nakoniec wylicza autor akademie i nayznakomitsze szkoły wszystkich narodów w porządku alfabetycznym, z dołączeniem roku fundacyi i potwierdzenia. Nie wiemy tylko dla czego na tytule do wyrazu *Prodromus* dodał autor *Polonus*.

§. List do przyjaciela komisyyi rzeczypospolitęy nad edukacyą narodową z Warszawy 6. Listopada 1773 roku w Warszawie u Grela in 8vo. 15. arkuszy.

POPŁAWSKIEGO ANTONIEGO: O rozporządzeniu edukacyi obywatelskiey 1775 drukowane; *obacz między pisarzami politycznemi* k. 75.

§. (FRANCISZKA BIELINSKIEGO Pisarza W. K.) Sposób edukacyi w XV listach opisany, które do komisyyi edukacyinęy od bezimiennego autora były przesłane, *bez wyrażenia mieysca* 1775 in 8vo. 244 stron.

§. Edukacya obywatelska przez X. KAMIENSKIEGO. w Warszawie 1777 in 8vo. (3. zlot. w katal. Grela).

Będzie to podobno Adolf Kamiński autor, lecz Bielski nie wymienia tego dzieła między jego pismami.

§. BERKIENA przyjaciel dzieci z francuzkiego przełożony. w Wilnie 1777. in 8vo.

1.) Magazyn dziecinny przez Panią de BEAUMONT tłumaczenia X. EUSTACH. DĘBICKIEGO S. P. w Warszawie u Grela 1768.

Przedrukowany 1778 in 8vo. 4. tomy.

2.) Magazyn paniński to jest kontynuacya magazynu dziecinnego tłumaczenia *tegoż także* 1770. *Przedrukowany* 1778 in 8vo. 4. tomiki. *Trzecie wydanie* w Warszawie u Zawadzki 1806 in 8vo. 4 tomiki.

3.) Dokończenie Magazynu Panińskiego czyli nauka dla dam dorosłych na świat wychodzących zabierających się do stanu małżeńskiego. *także* in 8vo. 4. tomiki.

§. Kopia Listu Imci Pana Doświadczyńskiego do przyjaciela radzącego się względem wyprawiania dzieci do cudzych krajów. w Warszawie 1778 in 8vo. 23 stron.

Druga edycya, tegoż roku in 8vo 38 stron.

LOKE o edukacyi dzieci z angielskiego na francuzkie a teraz na polskie (przez X. EDMUNDA TRUSKOLAWSKIEGO Piłara, rodem z krakowskiego, żyjącego od 1738 — 1794 iak pisze Bielski in *Vit. Piarist.* p. 158) przełożone. w Warszawie 1781 *Przedrukowane* w Warszawie u Le Brun 1801 in 8vo. 2. tomy 279 i 278 stron.

§. Przyjaciel młodych, dzieło o edukacyi z francuzkiego. w Warszawie u Missyonarzy 1781 in 8vo. 2 tomy 345 i 380 stron.

Na tytule powiedziano że z francuzkiego, w przedmowie iednak pisze niewiadomy nam

autor, że lubo z rozmaitych czerpał autorów, niekiedy własne ich wyrazy kładąc, układ iednak jest iego własnością i wiele uwag z doświadczenia wydobytych. Dzieło zaś jest ułożone w rozmowie do której wchodzi pewna Hrabina, młody człowiek modnego świata, i autor dzieła, gdzie niektóre materye względem edukacyi, wybornie wyluszczone.

§. Listy Imci Pana Doświadczyńskiego. 1) Względem wyprawiania dzieci do cudzych krajów 2.) O edukacyi córek. 3.) Względem sposobów prowadzenia młodzieży aplikuiący się do Palestry. 4.) Do syna przyjaciela swego donoszącego mu iż został obrany deputatem. w Warszawie u Diufura 1782 in 8vo 101. stron.

§. Ustawy komissyi edukacyi narodowey dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzepltey przepisane. w Warszawie 1783. in fol.

Textu 62 stron, a kilkanaście arkuszy, tabell, okazujących schemata czyli wzory planów lekcyi dla różnych szkół, rapportów różnego rodzaju i t. d. Znany jest dłuć iaki ożywiały tę szanowną magistraturę i przez nią na cały kraj działał.

§. Uwagi pewney chwalebney matki godney córce swoiocy gdy ią za mąż wydawała na pożegnanie podane. Czwarty raz za naleganiem i nakładem wysocy godney osoby przedrukowane. w Kaliszu w drukarni J. O. Xiążęcia Imci Prymasa 1783. in 8vo 3. arkusze.

§. O domowym ćwiczeniu dzieci w naukach dzieło JP. Karóla Rollina a przez X. ADAMA TOŁOCZKĘ wytlómaczone. w Wilnie u XX. Piłarów 1784 in 8vo. 159 stron.

§. List Sandomierzanki do Podolanki w stanie natury wychowaney. w Krakowie 1784. in 8vo 1½ arkusza.

§. Odpis męża Podolanki na list Sandomierzanki podany do druku. w Warszawie u P. Diufura 1784. in 8vo 31 stron.

§. List Paryżanki do Podolanki czyli oryginał do kopii. in 8vo 15 stron (1784)

Przedrukowane, także bez miejsca i roku in 8vo 15 stron.

§. Instrukcyja Jakuba Sobieskiego kaszt. Krak. oycza króla Jana III. dana Panu Orchowskiemu z strony synów z manuskryptu przedrukowana. w Warszawie w drukarni Nadwornéy I. K. Mości 1784. in 8vo 68. stron.

§. Elementarz dla szkół parafialnych narodowych zawierający 1.) naukę pisanía i czytania 2.) Katechizm 3.) Naukę obyczajową 4.) Naukę rachunków. w Krakowie w drukarni szkoły głównej 1785. in 8vo 125. stron.

§. Dzieła X. BAUDORY dla szlachetnej młodzieży wielce użyteczne w czterech rozprawach zamknięte z francuzkiego przełożone przez X. ŁADOWSKIEGO. S. P. w Lublinie u Trynitarzów 1785. in 8vo 476. stron.

§. Ostatnie słowa koniającego oycza do syna swego i list umierającej matki do córki swojej z francuzkiego tłómaczone przez T. WALESKIEGO. w Krakowie 1785. in 8vo.

§. X. KONSTANT. BOGUSŁAWSKIEGO S. P. o doskonałym prawodawctwie czyli o pożytkach wydoskonalonej edukacyi narodowej. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Meci 1786. in 8vo 121. stron.

§. Adele i Teodor czyli listy o edukacyi, zawierające w sobie wszystkie maxymy i prawidła stosowne do trzech układów edukacyi dam, mężczyzn i osób przeznaczonych do rzędu, z francuzkiego Pani Genlis (Zaulis) w Krakowie 1788. in 8vo 3 tomy.

Edycyja poprawiona w Krakowie w drukarni Grebłowskiéy 1806. in 8vo 4. tomy.

§. Powinności nauczyciela mianowicie w szkołach parafialnych przez Piramowicza 1787. Obacz w Tomie I. k. 693.

§ O edukacyi fizycznój i moralnój płci żeńskiej wykład z francuzkiego (przez z Gintówtów Dziewiałtowskich BYSZEWSKĄ Szam. J. K. Mei) w Warszawie u Diufura 1789 in 8vo. 121. stron.

§ Listy obywatela do autora listów pod imieniem Doświadczyńskiego wydanych. w Warszawie u Greła 1789. in 8vo 40. stron. Obacz wyżej k. 61.

§ Wychowanie ciała i duszy dzieci. w Krakowie u Grebla 1790. in 8vo 152. stron.

§ WEYSA przyjaciel dzieci z niemieckiego przetłómaczony (około 1790 roku) 5. tomów in 8vo.

§ O zniesieniu zakonnicy, o edukacyi publicznej kobiet i ludu przez Panią GENLIS (Zanlis), a przekład. JANA DRZEWICKIEGO. w Krakowie u Maia 1794 in 8vo. 125. stron.

§ ROCHOWA przyjaciel dzieci z niemieckiego przetłózony. w Królewcu 1795. in 8vo. (4. Złote katal. Greła.)

§ Encyklopedia wiadomości elementarnych czyli pierwsze wyobrażenia rysy nauki kunsztów dla użytku młodzieży przez X. MICHAŁA SOLTYKA dziek. katedr. Krak. w częściach dwóch. w Krakowie w drukarni szkoły głównej 1798 in 8vo 119. stron.

§ Rysy planu edukacyi z dzieł francuzkich P. DAMP-MARTIN tłómaczenia JANA NOWICKIEGO. w Krakowie u Grebla. 1800 in 8vo. 2 tomiki 29. arkuszy.

Toż samo dzieło z odmiennym tylko tytułem takowym:

Wyobrażenia o kształceniu rozumu i serca z przyłączeniem wypisów różnych Angielskich, tłómaczone z francuzkiego przez Jana NOWICKIEGO. w Krakowie w drukarni Greblowskiój 1804 in 8vo. 2. tomiki.

§ OSIŃSKI ALOIZY rodem z ziemi Chelmskiój Piar (urodził się 1770) teraz professor wymowy w Gimnazyum Krzemienieckim, autorem jest następującego pisma:

Nauka oycy dana synowi iadącemu do Akademii. w Warszawie 1801 in 8vo. 127. stron.

Prócz tego zebrał pracowicie i wydał:

Dykcjonarz mitologiczny. w Warszawie u Pijarów 1806 — 1812 in 8vo. 3 tomy.

§. Szkoła prawdy otwarta dla książąt i władców przez X. Ludw. GUIGLARIS Jezuitę z powodu edukowania Karola Emmanuela II. Xcia Sabaud. tłumaczenie z Włoskiego przez W. J. X. WACŁAWA Hrabiego SIERAKOWSKIEGO Prob. kat. Krak. w Wenecyi 1665. w Krakowie u Grebla. 1802 in 8vo. 488. stron.

§. (WYBICKIEGO JÓZEFA Senatora Woiewody) Rozmowa i podróże oycy z dwoma synami. w Wrocławiu u Kornia 1804 in 8vo. tom I. 375. stron.

W tomie tym prócz uwag ogólnych o edukacyi, znajdują się rozmowy o różnych częściach matematyki z jęj przystosowaniem, tudzież z historyi naturalnej.

§. Rada oycy dla córki dziełko płci żeńskiej poświęcone przez H. Campe (Kampego) tłumaczone przez FRANCISZKA SŁONINSKIEGO. w Krakowie w drukarni akademickiej 1805 in 8vo. 271 stron.

§. *Reglement für das Königl. Lyceum zu Warschau.* i z napisem: Urządzenie królewskiego Liceum Warszawskiego. w Warsz. u Ragoczego 1804 in fol. 40 stron.

Tłumaczenie polskie obok niemieckiego oryginału.

§. Ustawy dla uczniów królewskiego Liceum Warszawskiego. w Warszawie w drukarni J. C. G. Ragoczego 1805 in 8vo. 15. stron. *Obok z textem niemieckim.*

§. Prawidła przystoyności i obyczajności dla studentów pijarskich. w Warszawie w druk. Pijar. 1806 in 8vo. 21. stron.

§. Prawa studentów pijarskich. w Warszawie 1806 in 8vo. 16. stron.

§. Zbiór krótki encyklopedyczny wszystkich umiejętności pomnożony historyą powszechną aż do naszych czasów przez Hautepierre, z obrazkami i mapą geograficzną, edycya druga. w Wrocławiu u Kornia 1806.

1806 in 8vo. 2. tomy 423 i 535 stron, z *tekstem obok francuzkim.*

§. W. S. (to jest *Wawrzyńca SUROWIECKIEGO*) List przyjaciela mieszkającego nad rzeką Wartą o wadach edukacyi młodzieży polskięy. w Warszawie u Le Brun 1806. in 8vo. 48 *stron.*

§. Wykład metody elementarnęy *Henr. Pestalozego* przez *Alex. CHAVANNES* po francuzką napisany a tłumaczony przez *ANT. MARCINOWSKIEGO* w Wilnie u Zawadzkiego 1808 in 8vo. 184 *stron.*

CZARNECKI EDWARD (urodził się 1774) *Piarskiego* zgromadzenia w Warszawie *Rektor*, teraz *Kanonik Plocki*, członek *tow. Element. i towarz. król. przyjaciół nauk*, wydał dzieło wzorowe, *Aug. Herm. Niemeiera* *kanclerza akademii Halskięy*, w języku polskim skrócone, pod tytułem:

Zasady edukacyi i instenkyi podług *Niemeiera*. w Warszawie u *Piarów* 1808 in 8vo. 2. tomy.

WOJCIECH SZWEYKOWSKI urodził się w *Plockim* 1773 roku, *Piars*, teraz *Kanonik Plocki*, *Professor wymowy* w *Liceum Warszawskiem* i członek *towarzystwa do ksiąg elementarnych*, i *towarz. król. przyjaciół nauk*, napisał dzieło, które w rękopiśmie izbie edukacyjnęy przesłane, pochwałę ięy zyskało i na widok publiczny z jęy polecenia wyszło, pod tytułem:

Uwagi nad wyższemi szkołami polskimi w porównaniu do *niemieckich* przez *X. Wojc. Szweykowskiego*. w Warszawie u *Piarów* 1808 in 8vo. 112 *stron.*

Prócz tego wydał:

Kazanie miane w Plocku do nowozaciężnych żołnierzy. w Warszawie 1807 in 8vo.

§. *Mądry starzec i familia ięgo.* w *Wroclawiu* u *Korna* 1808 in 8vo. 165 *stron*; *daley następują zasady uczciwego życia* od 1 do 24 *strony.*

§. Książeczka moralna dla dzieci przetłómaczona z niemieckiego oryginału P. KAMPE nowa edycya. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809 in 8vo. 333 stron; *po polsku i francuzku.*

§. Wolter dla młodzieży czyli wybór myśli i zdań ze wszystkich dzieł tego sławnego autora zdolnych oświecić umysł i kształcić serce, po polsku i francuzku. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809 in 8vo. 575. stron.

§. Biblioteczka dziecinna przez Pana KAMPE zawierająca rozmowy, powieści, wyiatki historyczne, gry towarzyskie uczące i t. d. przełożone z niemieckiego na francuzki język, a z tegoż na polski. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809 in 12mo. 4 tomiki, z których każdy po 200 przeszło kart zawiera. Dwa pierwsze składają biblioteczkę dziecinną, a dwa drugie biblioteczkę młodociańską.

§. Cenzor w oycu czyli wykład cnot i wystawa wad w dwóch częściach, gdzie oyciec synowi młodemu w pierwszcy nauce, zasady cnot i do nahycia onych szkodki, w drugiy hańbę wad przekładając, razem do cnotliwego naprowadza go życia, przez IGN. CZERWIŃSKIEGO i t. d. we Lwowie drukiem Józ. Sznydera 1810 in 8vo. 108. stron.

Popularny wykład zaleca to pismo.

Pisma przez Izbę, i późniészą Dyrekcyą edukacyyną Xięstwa Warszawskiego, iako przepisy dla szkół wydane, są:

1.) Zbiór uchwał i ogólnych urzędzeń Izby edukacyynéy od czasu icy ustanowienia (t. i. od dnia 26. Stycznia 1807 do dnia 14. Lutego 1809). (w Warszawie 1809) in 8vo. 132. stron.

Znayduie się tu między innemi urządzenie szkoły nauczycielskiéy Łowickiéy, plan nauk w korpusach kadeckich Kaliskim i Chelminskim, Instrukcyja dla Eforatów czyli dozorów szkolnych i t. d.

2.) Regulament Pensyi i szkół pici żeńskiéy. in 8vo. (1810). 31. stron.

3.) Sprawa z pięcioletniego urzędowania Izby Edukacyynéy, zdana przez JÓZEFA LIPINSKIEGO Sekretarza Jeneralnego teyże Izby (teraz Konsyliarza Dyrekcyi Edukacyynéy) na posiedzeniu publiczném, przy uroczystém rozwiązaniu przez J. W. Ministra spraw wewnętrznych Izby edukacyynéy a wprowadzeniu dyrekcyi dnia 7go Stycznia 1812. w Warszawie in 8vo. 89. stron.

Przetłómaczone na ięzyk niemiecki pod tytułem:

Rechenschaft von der fünfjährigen Amtsführung des Ober-Schulkollegiums. In der öffentlichen Sitzung am 7. Januar 1812 bei feierlicher Auflösung des Oberschulkollegiums durch Se. Excellenz den Herrn Minister des Innern, und Einführung des Ober-Schuldirektoriums vorgelegt von Joseph LIPINSKI General Sekretär dieses Kollegiums aus dem Polnischen von Carl LAUBER zweytem Pastor und Rector zu Warschau (jest erstem Pastor der evangel. Gemeinde). Warschau 1812 in 8vo. 92. stron.

- 4.) Wewnętrzne urządzenie szkół departamentowych. 1812 roku in 8vo 100. stron.
- 5.) Instrukcyja dla nauczycieli co do karności szkolnéy. 1812 in 8vo. 32. stron.
- 6.) Instrukcyja względem opłat od uczniów. in 8vo *Tabella jedna półarkuszowa a textu $\frac{1}{2}$ arkusza.*
- 7.) Wewnętrzne urządzenie szkół wydziałowych r. 1812 in 8vo. 115. stron.
- 8.) Wewnętrzne urządzenie szkół podwydziałowych 1812 roku in 8vo. 91. stron.
- 9.) Katechizm dla korpusów Kadeckich. 1813 in 8vo. 16. stron.

ROZDZIAŁ DRUGI.

Polityka.

§. 1. *Pisma o prawodawstwie w ogólności.*

O przestępstwach i karach wykład z francuzkiego ięzyka. w Brzegu 1772 in 8vo. 256 *stron.*

Obacz niżey między pisarzami prawnymi.

§. Duch czyli treść praw albo o stosowności którą powinny mieć prawa z ustawą rządu każdego, obyczajami, położeniem kraju, religią etc. z przydatkiem dociekania praw Rzymskich względem sukcesyi, praw francuzkich i praw lennych (z francuzkiego P. Monteskiego) przetłómaczony. w Lipsku i Dreźnie 1777 in 8vo. maj 2. tomy 550 i 612 *stron.*

Piękne wydanie ozdobione wizerunkiem Monteskiego. Tom trzeci do tego należący ma tytuł:

Pamiętnik o Panu de Monteskie z miniaturą czyli rozłożeniem na części dzieła ducha praw, tudzież listy Perskie rzeczonego autora. Część I, w Lipsku i Dreźnie 1778 in 8vo. maj. 136 *stron.*

Zapewne w drugiey części trzeciego tego tomu, której nie znam, miały się znajdować listy Perskie, tych bowiem tu niema.

§. Nauka prawodawstwa przez Kawalera *Kaietana FILANGIERI* napisana po włosku, tlómaczona przez *WINCENEGO ROCHA KARCZEWSKIEGO*. w Warszawie u *Diufura* 1791 do 1793 in 8vo. 8. tomów.

§. O prawach fizycznych i moralnych czyli prawdziwe systema natury z dzieł francuzkich zebrane przez *WINC. KARCZEWSKIEGO*. w Warszawie 1793 in 8vo. 5. tomów.

§. 2. Dzieła polityczno-histeryczne i dyplomatyczne.

Discursus politicus de Consiliis ante in et post bellum, authore Joh. Georgio CHWAŁKOWSKI Fraustad. Pol. L. L. Stud. Francof. Viadr. typis J. Ernesti 1667 in 4to. 6. arkuszy.

Z pisarzów starożytnych których zawsze autor przytacza, dowodzi sposób postępowania narodów różnych we względzie polityki przed i po wojnie.

§. Merkuryusz histeryczny i polityczny *Statum praesentem Europae interessa dworów i książąt Europejskich oraz inoze ciekawe ewenta w sobie zamykający. Supplement do historyi uniwersalnój przez miesiące podający. w Warszawie u XX. Piarów 1737 i 1738 in 12mo. Każdy miesiąc zawiera po 3 arkusze.*

§. Roztrząszenie krótkie dawnych granic Akadyi z obowiązków traktatu Utrechtskiego z strony onychże w Warszawie u XX. Piarów 1755 in 8vo. 74 stron.

Obok iest text francuzki.

§. Odmiana po zawartym pokoju Akwisgrańskim w politycznym systema państwa Niemieckiego zaszcza albo skrypi do historyi przyszłej wielce służący, w którym pierwsze początki, przyczyny, powody do terażniejszój w Niemczech wojny iasnie się okazują i odkrywają. R. 1758 z niemieckiego na polski wyłożony. in 8vo. 62 stron.

§. Zegar monarchów z życia M. Aureliusza Cesarza Rzym, przez J. W. X. Anton. GWEWARA Biskupa Accitańskiego, Karóla V. Cesarza spowiednika r. 1524 złożony, w roku 1611 z Hiszpańskiego na łacińskie przełożony, przez ANT. FELIXA RORZKOWSKIEGO polskim przetłómaczone językiem, przedrukowane w Poznaniu u Jezuitów 1762. 8. 633 stron.

§. Julii Mazarini kardynała i wielkorządzczy francuzkiego instrukcyja polityków w różnych językach wydana a teraz na polski przełożona. w Toruniu u Jana Christiano Laurer. 1716 edycyja druga 1786 in 12mo. 120 stron.

KAMIENSKI ADOLF Piar, żył od 1737 do 1781, wydał następujące dzieła (obacz Bielskiego *Vita Piarist.* p. 136):

1.) Kato czyli rozmowa o wolności i cnotach politycznych z francuzkiego P. SAIGE (Seż) na polskie przetłómaczone przez A. K... w Warszawie u Grela 1772 in 8vo. 120 stron.

Wiele tu jest myśli i w texcie i w przypiskach do sprostowania.

2.) Przyjaźń patriotyczna w której się podają sposoby niezawodne do uczynienia ludzi cnotliwszemi i lepszemi obywatelami z francuzkiego przetłómaczona przez A. K... w Warszawie u Grela 1772 in 8vo. 98. stron.

3.) Historia starego testamentu Sulpicyusza SEWERA w krótkości zebrana. *Tamże* 1771 in 8vo.

4.) MARLEGO uwagi nad upadkiem Rzeczypospolitych dawných Grecyi, na polskie przełożone *tamże* 1771 in 8vo.

5.) Edukacya obywatelska przez X. KAMIENSKIEGO w Warszawie 1777 in 8vo. Obacz wyżej k. 60

6.) O Ludności czasów dawných i terażniejszych przez P. HUME z francuzkiego, edycya poprawiona. w Wroclawiu 1785 in 8vo. 9. arkuszy.

7.) Reflexye woyskowe i polityczne przez Margrafa de Santa Cruz de Marzenado, generała woysk Hiszpańskich spisane, z francuzkiego na polskie przetłómaczone. w Warszawie w drukarni Nadwornéy JK. Mei. 1787 in 8vo. tom I. 442 stron.

8.) List Turcecki Achmana Baszy Ogly Kitahika do Polaków. w Warszawie w drukarni wolnéy (1790) in 8vo. 32 stron.

9.) Podróż Józefa II, do piekła i powitanie się z Richardem Altonem z francuzkiego przełożone, w drukarni Plutona. 1790 in 8vo. 31 stron.

10.) Katechizm francuzów patriotyczny napisany przez Pana de la Croix (Lakroa) nauczyciela prawa publicznego w szkołach, wydany w Paryżu 1791. w drukarni P. Zawadzkiego in 8vo. 31 stron.

§. Rozwialiny czyli uwagi nad rewolucyami narodów przez P. WOLNEY napisane po francuzku. w Warszawie 1792 in 8vo: także 1794 *tamże* u Diufura 176 *stron.*

Pismo to na owczas wiele sprawiło wrażenia, i dla tego po kilkakroć z utaieniem mieysca druku wydane — nakoniec w Warszawie 1804. in 8vo 2. Tomy.

§. Stary Kosmopolita Syrach do Konwencyi narodowey. w Sarmacyi 1795 in 8vo. 122. *stron.*

Są tu myśli i uwagi gorliwego o byt oyczysty Polaka. —

§. Mowa o położeniu politycznym Europy miana przez Boissy - d'Anglas na sessyi konwencyi narodowey dnia 6. Fructidor Roku III Rzeczypospolitey Francuzkiéy (dnia 23 Sierpnia 1795.) z francuzkiego na polski język przełożona: 1795 in 8vo. 58. *stron.*

§. Uwagi o związku interessów Polski z interessami politycznymi innych Europejskich mocarstw. w Sarmacyi 1795. in 8vo 35. *stron.*

§. TADEUSZA MORSKIEGO Posła Rzeczypospolitey polskiéy do Hiszpanii myśli o potrzebie i sposobach przysposobienia młodzieży do służby dyplomatyczney w Polsce. w Warszawie u Diufura 1792 in 8vo 254. *stron.*

§. Woyna na północy w roku 1812. Rzut uwag na ięy przyezwuy i skutki z niemieckiego przez J. S. (STAWIARSKIEGO Mecenasa przy sądzie kassacyjnym) w Warszawie w drukarni Rządowey. 1812 in 8vo.

§. 3. *O ekonomii polityczney i administracyi publiczney we wszystkich ięy częścicach.*

Jędr zęy FRYCZ MODRZEWSKI Sekretarz króla Zygmunta Augusta, wielce od niego poważany, w roku 1556. należał do pamiętnego poselstwa do Papieża Pawła IV. względem wy-

iednania pięciu punktów dla kościoła polskiego. Głośnym zrobił się Modrzewski przez swoją wymowę i żarliwe dysputy z katolikami, a zwłaszcza z Órzechowskim i nader śmiało pisma przeciwko papieżowi (i). Dzieło jego tu należące jest:

De republica emendanda libri quinque. Cracoviae 1551. Basileae in 8vo, et fol. 1554 iak świadczy Sandysz.

Księgi te przełożone na polski język przez **CYPRYANA BAZYLIKA** wyszły z druku roku 1577. in fol. (k), przedrukowane pod tytułem:

J. F. MODRZEWSKIEGO o poprawie Rzeczypospolitej księgi czworo: pierwsze o obyczajach; drugie o statucie (t. i. o prawach); trzecie o wojnie; czwarte o szkole, nakładem Dom. Alexandrowicza Marszałka T. G. W. X. L. w Wilnie u Pliarów 1770 in 8vo. maj. 576. stron.

W pięknym tém co do druku wydaniu, opuszczona jest jedna księga traktująca o kościele. Dzieło to mimo odległości czasów w których było pisane, zawiera wiele rzeczy i dziś jeszcze pochwały godnych, a nazwisko tłumacza dostateczną jest co do polszczyzny zaleta.

Wspomnimy tu zaraz o innych pismach Modrzewskiego, który z woli króla Zygmunta Augusta, pragnącego przybliżenia i połączenia rozmaitych religii chrześcijańskich, napisał

(i) O życiu i pismach Modrzewskiego obacz *Stranowal. Hecatonot. N. LX. Węgierskiego Hist. Ecclesiar. Slaven. p. 80. Sandysz in Bibliotheca Anti-trinitarior. p. 55. LACTANUSCH'S polnischer Socinian. p. 105.* Lubo wszyscy zgadzają się że Modrzewski był salachocem, Niesiecki nie czyni jednak o nim wzmianki, może przez opuszczenie umyślane jako heretyka.

(k) Ten rok wydania nazwanca Hoppiusz in *Schediasmato* pag. 114. Lecz mylnie jest tam nazwany Bazylík tłumaczem tych ksiąg na łaciński język.

dzieło pod tytułem: *Sylvae*, które gdy już znajdowało się w ręku drukarza Bazylejskiego Oporyna, przez jakiegoś Polaka wykradzione zostało, tak że Modrzewski je powtórnie w czterech księgach napisał, z druku zaś po jego śmierci wyszło (w Rakowie) 1590 in 4to. (jak pisze Sandyusz tamże). Lecz dla zachwałego nader tonu przeciw powszechnemu kościołowi, dzieło to wypalone, dziś do rzadkich pism należy, lubo iak sam w dedykacji do trzeciéj księgi do Papieża Piusa V. pisze (z której wypisy u Sandyusza się znajdują), dzieło to na francuzki, niemiecki i hiszpański język przełożone było.

Prócz tego wydał Modrzewski:

De mediatore libri tres, quibus accessit narratio simplex rei novae et ejusdem pessimi exempli, simul et quaerela de injuriis et expostulatio cum Stanislas Orichovio. Basileae 1562 (Sandyusz tamże.)

Inne Modrzewskiego pisma w Sandyuszu przytoczone, a materyi teologicznych tyczące się, z druku nie wyszły. Starowolski przytacza napisy rozdziałów czyli hsiąg dzieła o poprawie Rzeczypospolitéj iako osobne pisma i wcale różne od dzieła o poprawie Rzeczypospolitéj. Takowe pomyłki nie są rzadkie u niego.

§ Traktacik i dyskurs krótki o Rzeczypospolitéj, iéy różnych kształciech, postanowieniu, zacności, dostoięństwie, własności, zatrzymaniu i zachowaniu, zgubie i wykorzenieniu od GERZECO LEMKI J. D. Prot. Apostol. i L. L. napisany i wydany w Lublinie w drukarni Pawła Konrada 1632 in 4to. 10 arkuszy.

§ *Lacón seu de reipublicae rectae institucndae arcanis dialogus scriptus a CASPARO SIEMEK. Si te deseruerit Respublica in qua natus es, totius mundi senatorem age. Cracov. in Offic. Mat. Andreov, 1635 in 4to 202. stron.*

Rozmowa ta w materyach sprawowania władzy najwyższej, toczy się między Cesarzem Augustem i Spartańczykiem, który w duchu prawdziwie republikańskim zdania swe popiera. Dzieło same z dziewięciu rozdziałów złożone, przypisał autor Michałowi Stanisławowi Tarnowskiemu, na pochwałę zaś dzieła znajduje się wiersz łaciński *Jana Cynerskiego* Professora wymowy w mniejszym Kollegium.

Czacki (o Pols. i litew. praw. I, 45.) następujące przytacza jeszcze Siemka pismo:

Civis bonus. Cracov. 1632.

§. Cnoty cel nie ów, do którego zmierza Machiawell, i inni w akademii onegoż promowowani politycy, odkryty piórem Polskim przez CHRYSO. z Piekar *PIEKARSKIEGO* Podkom. Brzeskiego. 1662 in 4to bez miejsca 363 stron. Jest w bibliotece P. Kwiatkowskiego.

§. Rozmowa na czym dobro i szczęście Rzeczypospolitej zaległo? w Warszawskim Kollegium Nobilium Schol. Piarum miana R. P. 1757 w Warszawie u XX. Piarów in 8vo. 72 stron.

§. Katechizm krytyczny moralny i polityczny napisany przez J. X. GATEY a na polski język przetłumaczony przez J. Pannę *GUTAKOWSKĄ* Podczaszanek. Witebską. w Wilnie u XX. Piarów 1776 in 8vo. 275 stron.

Obok jest text francuzki.

POPLAWSKI ANTONI urodził się w krakowskim 1759. Wstąpiwszy do zgromadzenia Piiarskiego, za staraniem Stanisł. Konarskiego zwiedził obce kraje a mianowicie Rzym i Paryż. W roku 1778 został członkiem towarzystwa do układania xiąg elementarnych, a w roku 1780

sekularyzowany, rządził akademickim seminariem w Krakowie aż do śmierci, która 1786 roku za wcześnie dni jego przerwała. (Obacz Bielskiego *Vita Piarist.* p. 149).

Pismo jego tu należące jest:

Zbiór niektórych materyi politycznych przez A. P. w Warszawie u Piarów 1774 in 8vo 314 stron.

Dzieło to z wielką znajomością rzeczy i dobrą napisane polszczyzną, dzieli się na 4. części, z których dwie traktują o ekonomii politycznej. W trzeciej są uwagi o rządzie wewnętrznym, w czwartej o zewnętrznym rządzie Rzeczypospolitej. Gdyby wszyscy rodacy przejęci byli tym duchem jaki w tym dziele panuje!

Inne jego dzieła są:

- 2.) O rozporządzeniu i wydoskonaleniu edukacyi obywatelskiej projekt. przez kommissyę edukacyi narodowej 1774 podany. w Warszawie u Piarów 1775 in 8vo. 184 stron. *Bezimiennie wydane.*
- 3.) Nauka moralna dla klasy I, II, i III, Obacz wyżej k. 48
- 4.) Mowa w rocznicę ustanowienia towarzystwa elementarnego, w zastępstwie Piramowicza jako Sekretarza miana 1780 in 4to.
- 5.) Mowa przy otworzeniu Seminarjum nauczycielskiego miana i drukowana w Krakowie 1780 in 8vo.
- 6.) Listy pewnego starca pisane do młodego Xiążęcia po niemiecku a teraz wytłómaczone na oyczysty język przez P. A. G. w Warszawie u J. A. Possera 1780 in 8vo. 120 stron.

7.) Śmierć z grobów. w Lwowie w drukarni Kazim. Szlichtyna. 1781 in 8vo. 3 arkusze.

Dowodzi autor szkodliwości chowania umarłych w grobach kościelnych po miastach.

§. Listy o miłości oyczyzny albo korespondencye listowne Anepistemonu z Filopatrossem z francuzkiego na oyczysty język przez J. WINC. HR. KOMOROWSKIEGO Starościca Ochodzkiego przełożone, z przydatkiem na końcu życia tych mężów, o których wzmianka czyni się w listach. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mci 1782 in 8vo: 99 stron.

§. HIER. STROYNOWSKIEGO nauka prawa przyrodzonego politycznego ekonomiki politycznéy i prawa narodów. w Wilnie 1785 in 8vo. 352 stron i późniéy przedrukowana (obacz wyżéy. k. 36).

Dzieło to służyło ciągle za przewodnika w instrukcyi publicznéy w szkołach polskich. Autor nie wyczerpuie materyi o których mówi, bo i niebyło celem jego zapewne iako w piśmie do edukacyi młodzieży przeznaczoném. Jasność w wykładzie wielką jest jego zaletą.

§. Reflexye woyskowe i polityczne przez Margrafa *de Santa-Cruz de MARZENADO* spisane, z francuzkiego na polski język przetłómaczone. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mci. Część I, 1787 in 8vo. 444 stron.

W dedykacyi podpisany J. M. Czyli więcéy części wyszło, niewiemy.

§. O uszczęśliwieniu narodów przez IX. JÓZEFA de Puget PUSZETA Kustosza Wislickiego. w Warszawie u XX. Piarów 1788 i 1789 in 8vo. 2 tomy 315 i 277 stron.

Między innemi obszernie rozciąga się autor nad dokładném ugruntowaniem w narodzie religii panującéy. Dowody jego są nie na płótném rozumowaniu zasadzone.

§. Uwagi polityczne do prawideł religii i zdrowéy filozofii zastosowane tyczące się władzy kościelnéy *in temporalibus* ulepszenia duchowieństwa Uniackiego etc. i udzielenia sprawiedliwości poddaństwu polskiemu przez Anonyma w jednym liście zebrane. w Warszawie u Diufura 1789 in 8vo. 45 i 68 stron.

§. (X. PETRYKOWSKIEGO) opisanie porządku zeymowania w Parlamencie Angielskim. w Warszawie u Grela. 1790 in 8vo. 31 stron.

§. Wykład początkowych prawideł ekonomiki polityczuęy z przystosowaniem przepisów gospodarstwa narodowego do onęgo wydzwignienia i polepszenia stosownie do aktualnego stanu w którym rzeczy zostają. w Warszawie u Diufura 1790 in 8vo. 287 stron.

W przedmowie podpisany NAX, zapewne ów hydraulik Króla Stanisława Augusta toż imię noszący, którego śmierć przed kilką laty przypadła, pozbawiła król. towarzystwo przyiaciół nauk w Warszawie nader czynnego i światłego członka.

§. O konsulach przez A. Z. (ZABŁOCKIEGO) bez mieysca 1791 in 8vo. 24. stron.

§. O podatkowaniu przez SEBASTYANA DĘBOWSKIEGO. w Krakowie 1791 in 8vo. 100 stron.

§. Uwagi nad rządem Angielskim i inne dla wolnego narodu użyteczne. 1791 in 8vo. 132 stron. bez m.

§. Uwagi francuzkiemu narodowi podane w francuzkim ięzyku napisane przez P. (PINABEL) roku 1792 (w Warszawie) in 8vo. 113 stron.

§. Roztrząśnienie przywileciów, wyiątek z pismu Emanuela Sieyesa, obywatela francuzkiego. bez roku i mieysca. in 8vo. 47. stron.

§. Konstytucya rzeczypospolitéy francuzkięy roku III, (1795) in 12mo. 118 stron.

§. O składaniu się i podzielanu majątków w spoleczności, z francuzkiego. Dodane do tego pismo oryginalne o reprodukci coroczny krajowęy (przez ANDRZEJA HORODYŃSKIEGO Konsyliarza w Głównęy Izbie obrachunkowęy Xięstwa Warszawskiego.) w Warszawie w drukarni na Nowolipiu 1802 in 8vo. maj. 216. stron.

§. Początki ekonomii politycznej czyli nauka o gospodarstwie krajowym w niemieckim przez K. Schlöttera (Szleccera) napisana a przez ANT. GLISZYŃSKIEGO, Prefekta Departam. Bydgoskiego, Członka król. Towarz. przyjaciół nauk w Warszawie, na polski język przetłómaczona. w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiej 1808 in 8vo. 2 Tomy 122 i 210. stron.

§. Rys szczęścia narodowego czyli kardynalne punkta służące do wzrostu potęgi i bogactw narodu Polsk. przez J. F. S. ŁOPACIŃSKIEGO. w Warszawie u Dąbrowskiego 1809 in 8vo. 144. stron.

§. Rozprawa o professyach i professyonistach oraz o systemacie administracyynym przez S. WĘGRZECKIEGO. w Warszawie u Ragoczy 1810 in 8vo. maj. 224. stron.

§. O żebrakach i podrzutkach ułomek z dzieł Pana d'Éon de Beaumont ministra, tłómaczone z francuzkiego przez X. G. 1810 in 8vo. 34. stron.

§. Wyiątek z kodexu administracyynego który Pan FLEURICEON w Paryżu wydał, przekładania W. TURSKIEGO. w Krakowie 1810 in 4to. 16. stron.

§. Nauka ekonomii politycznej podług układu Adama SMITH przez JANA ZNOSKĘ Professora w uniwersytecie Wileńs. Członka Towarz. Warsz. przyjaciół nauk, w krotkości zebrana. w Wilnie u XX. Bazyljanow. 1811 in 8vo. 299. stron.

§. Nauka politycy dzieło podręczne nieuchronnie potrzebne dla sprawujących urzędy policyjne i starających się o nie, obeymujące w sobie naynowsze wynalazki i doświadczenia z względem szczególniejszym na prawodawstwo tak francuzkie jako i krajów do Ligi Reńskiej należących przez Jana Pawła HARLA 1809 wydane (a tłómaczone przez ANTON. GLISZYŃSKIEGO) w Bydgoszczy u Grünauera 1811 in 8vo. 326. stron.

§. O ekonomii politycznej rzecz czytana przy otwarciu biegu nauk szkoły prawa i administracyi

(w Warszawie) dnia 3go Października 1812 przez DOMINIKA KRYSIŃSKIEGO Profesora nauk administracyjnych Członka towarz. królew. Warszaw. przyjaciół nauk i towarzystwa akademicznego Paryżkiego. in 4to. 20. stron.

Z wielkim zapalem wyklada autor rozległość i ważność tej nauki i dla narodów całych i dla pojedynczych osób.

§. *Damas* Dzierzynski notaryusz powiatu Inowrocławskiego, wygotował tłumaczenie *Seia* ekonomii politycznej we dwóch tomach i ogłosił nań prenumeratę w Styczniu 1814. roku.

§. 4. *Pisma o ekonomii politycznej i administracji publicznej, tudzież o poprawie rządu w Polsce w ogólności.*

STANISŁAW ORZECZOWSKI rodem z ziemi Przemyskiej, ukończywszy nauki za granicą obrał sobie stan duchowny, i będąc już kanonikiem Przemyskim pojął publicznie żonę roku 1551, za co od Działuskiego Biskupa Przemyskiego ekskomunikowany, znalazł w wielu znakomitych obywatelach obrońców swej sprawy, którzy rzecz całą do tego przywiedli, iż nietylko nań klątwę wrzuconą zdjęto, ale nadto mimo małżeństwa jego, do kapłańskiego urzędu w roku 1552 przywrócono, iak sam pisze (1). Niewiadomy jest rok śmierci Orzechowskie-

(1) *In Annalib. lib. V. p. 1546.* edycyi Lipskiej przy Długoszu gdzie i cała ta sprawa i zaburzenia do których się stała powodem przez samego Orzechowskiego opisane. STAROWOLSKI *in Hecat. Nro LVIII.* opisując życie Orzechowskiego, o powrocie jego na łono kościoła, inaczej mowi. Obszernej na także wiadomość o Orzechowskim i pisanach jego Niasiecki w Herbarzu III. 481. Węgierski *Historia Ecclesi. Slavonica.* p. 80.

go, ale (jak mniema Krasicki w zbiorze wiadomości) w roku 1570 żył jeszcze. Rzadkie talenta Orzechowskiego, troskliwem wychowaniem i własną jego pracowitością wykształcone, mianowicie zaś płynna i przekonująca wymowa jego łacińska, i biegłość w języku greckim, zjednały mu u rodaków i u cudzoziemców wielką sławę, a nadto nazwisko Demostenesa prowincyi Ruskich (*Demosthenis Roxolani*). Kilka mamy pism Orzechowskiego, tak w łacińskim jak w polskim języku pisanych które tu właściwie należą (jako to niżej pod N. 1, 2, 21, 22, 25.). Dla porządku jednak wymienimy zaraz wszystkie podług spisu u Niesieckiego, z uzupełnieniem tego co nam z inąd wiadomo. Poczynamy zaś od łacińskich:

- 1.) *Fidelis subditus de institutione regia et cura probe regendi subditor.* 1549 in 4to.

Tak pisze Żaluski w Bibliotece historyków i Niesiecki (m). Przedrukowane w Krakowie 1584 in 4to. i we Lwowie 1652 in 4to. podług Żaluskiego w bibliotece Hist. Rękp. — My mamy przed sobą z bibl. liceum Warsz. wydanie w Krakowie u Franc. Cezarego bez roku. Lecz wydawca *Joannes Caesarius Art. et Philos. Bac.* dedykacją swoją do Stanisława Lubomirskie-

(m) Przez pomyłkę do której Starowolski jest powodem, z tego jednego dzieła zrobione są dwa u Niesieckiego, jedno pod tytułem: *Fidelis subditus* a drugie pod tytułem: *De institutione regia*. Przy pierwszym wyliczone są lata edycji, przy drugim zaś ten rok wydania nie jest dodany. Ze to zaś rzeczywiście jest tylko jedno dzieło; dowodem jest nie tylko tytuł u Żaluskiego przytoczony, a przez nas powtórzony, ale i edycja z roku 1659, której całkowity tytuł jak ją mamy przed oczyma, takowy: *Stanisłai Orichovii Roxolani fidelis subditus sive de Institutione regia ad Sigmundum Aug. libri duo.*

go Woiew. Krakowskiego, datował 1659 roku, in 4to. 80. stron. Jest tu list przypisny Jakóba Górskiego do Króla Stefana, zapewne z edycji 1584 przedrukowany. Dedykacya samego Orzechowskiego do Króla Zygmunta Augusta, podpisana jest: *Datum ex Zurovice paterno rure die diu Michaeli Sacro Anno 1549.* W samym dziele śmiało wystawia autor obowiązki dobrego Króla, lecz nietylko tak w ogólności iak pisał Machiawel swego Xiążęcia, ale z zastosowaniem szczególném do Polski i do osoby Zygmunta Augusta. Nadewszystko przekłada mu i dowodzi przykładami z historyi, że mądrość i sprawiedliwość monarchy, uszczęśliwia poddanych i przywiązany mi ich czyni. Obraz podchlebców w żywych maluje farbach; zniechęcałość lub gnusność w monarsze, iako zgubę dla kraiu wystawia i t. d. Miło zapewne będzie wielu czytelnikom widzieć tu przykład tyłu śmiałości autora; przytoczymy zatem małe wyimki. Po krótkim do pierwszemy księgi wstępie, tak pisze:

Nunc quid et cur ad te scribam, accipe. Scisne tu quis es tu? Rex. Regis igitur tu, regor ego; sapientior ergo tu, quam ego. Quod si tu sapiens, liber, dives, felix ego: quod si tu desipias, servus, vagus, exul ego. Nempe igitur delicto tuo miser, nisi ego. Ergo jam vides, licere mihi, dum adhuc integer sum, tuam implorare fidem, ut dum licet, discas, quo pacto mihi periculoso hoc tempore, patriam, leges, libertatemque conserves i t. d.

Na k. 21 mówi: *Tu Cracoviae adolescentiam tenuis, in urbe praeclara et illustri, fateor, sic enim est, nulla tamen cum tua laude. Est ea urbs tota in otio posita, et plane in penetralibus regni sita, in qua nullum habere potes virtutis ostendendae campum. Com-*

vicus Budae, sed non majorem etiam auctoritatem apud tuos habebis, quam olim habuit Ladovicus Budae, qui mascharis illis suis omnem spem suorum de se extinxerat etc.

Na k. 66. zalecając królowi baczyć oko na pogranicze od wschodu i południa, pisze między innymi:

Si tu alias res ages, chorisquæ puellarum Vlnae aut Mascharis Cracoviae occupatus fueris, et suis ritibus, et hostibus contemptus eris: vastabunt, incendunt, praedas agent impune i. d.

Pismo to przedrukowane 1698 in 4to iak pisze Niesiecki.

2.) *Idea apocalypctica seu apocalypsis, in qua facies perturbatae reipublicae et ejus instaurandae ratio representantur. Leopoli 1650 in 4to.*

(Podług Żaluskiego bibl. Hist.). Cracov 1660 in 12mo (podług Niesieckiego). Varsav. 1696 in 8vo (Żaluski i Niesiecki). Potem przedrukowane z zamilczeniem nazwiska autora, pod tytułem: *Monitor Somnians*, bez roku, 1770 in 4to. (Żaluski bibl. Hist.). Sapięha włożył ją także w swą Swadę łacińską iak pisze tamże Żaluski.

ZYM. ALEX. WELYŃSKI Professor w szkołach Nowodworskich krakow. przełożył to dzieło na język polski i wydał je pod tytułem:

Sen na jawie albo widowisko Stan. Orzechowskiego w którym postawa zamieszany i uciemżony rzeczypospolitey tudzież naprawienia ię sposob okazuje się w Krakowie w drukarni Seminar. Bisk. 1767 in 8vo. 86. stron.

Szkoda że przekład ten czystą polszczyzną oddany, skażony iest tutaj mnóstwem omyłek drukarskich.

3.) *Annales Poloniae ab excessu Sigismundi I,* (to iest od roku 1548 do 1552; a prócz tego zbiór mów mianych w 1537 roku) *Dobromili 1611 in 8vo.*

Przedrukowane w Gdańsku u Fersztera 1643 in 12mo. z przydaniem opisu życia Piotra Kmity Woiewody Krak. które przez niebaczność przypisywali niektórzy mylnie Orzechowskiemu. Potrzeci raz przedrukowane wraz z życiem Kmity przy Długoszu, edycyi Lipskiej 1712 roku in fol. — Roczniki te przypisał Orzechowski królowi Zygmuntovi Augustowi w roku 1554 datując w Żurowicach wsi swęy dziedzicznęy. W dedykacyi téy mówi Orzechowski, że w życiu swém prywatném, i w zaciszu wieyskiem napisawszy to co się za panowania J. K. Mci wydarzyło, iemu samemu złożyć za obowiązek poczytuie, tem bardzięy, że od niego samego zachęcenie i rozkaz na to otrzymał. W dziele samém z bezprzykładną za dni naszych śmiałością, mówi autor o niektórych króla (któremu dzieło swe przypisał) zdrożnościach, zwłaszcza młodości iego.

ALEX. WLYŃSKI tłómacz poprzedzającego dzieła, przelożył i te roczniki na ięzyk polski, i wydał je razem z pismem poprzedzającym pod tytułem:

Kroniki Orzechowskiego. w Krakowie 1767 in 8vo. 281 stron.

Lecz iak co do rzeczy oddać trzeba sprawiedliwość tłómaczowi, tak co do mnóstwa omyłek zganić trzeba drukarnię czyli ięy korektora. — Namienić zaś musimy, że czwarta księga w wyiątku jest tylko przetłómaczona, w nięy bowiem mówiąc autor o swęy sprawie z duchowienstwem, śmiało powstaie przeciwko powadze papieżkięy, i nadużyciom wyższego duchowienstwa, co było tłómaczowi powodem,

iż wszystkie mieysca takowe w swym przekładzie opuścił.

4.) *Oratio de lege coelibatus contra Siricium, addita supplicatione ad Julium III. de aprobando Matrimonio a se invito. Basileae 1551.*

5.) *Chymara seu de funesta Franc. Stancari Regno Poloniae secta. Coloniae 1563. in 8vo.*

Dedykowane Soborowi Trydenckiemu. Hozyusz Kardynał chwalaąc Orzechowskiego za to pismo, pisał do niego list w części umieszczony u Niesieckiego, a całkowicie in Epistol. Hosii I. 719.

6.) *Baptismus Ruthenorum cum Bulla Alexandri Papae de non rebaptizandis Ruthenis. 1549 in 8vo.*

7.) *Oratio habita in funere Sigismundi regis Poloniae senioris. Cracov. ap. Viduam Unglerii 1548 in 8vo 6¼ arkusza (Janocki Nachr. v. rar. Büch. II, 80.)*

Przedrukowana jest w Pistoryusza zbiorze historyków Polskich na k. 33. w Gwagnina edycyi Frankfurckiey p. 613 *et in orationibus funebr. Pontificum, regum etc. p. 50.* — Orzechowski w téj mowie okazuje się w całej swéj iasności krasomowczéy, i ona to zjednała mu osobliwie ową sławę u kraiowców i cudzoziemców.

8.) *Panegyricus in nuptiis Sigismundi Augusti regis Poloniae, tudzież*

9.) *Panegyricus Joanni Chrystophoro Tarnowski, inscriptus.*

Wydane razem przez Gabryela Joanickiego Professora Krak. w Krakowie 1605. in 4to.

10.) *Fidei Catholicae confessio Coloniae 1563 in 4to.*

11.) *Oratio pro dignitate sacerdotali. Coloniae 1563.*

12.) *Oratio qua Polonos equites hortatur ad bellum contra Turcas. Cracov. 1543 in 4to.*

13.) *Orationes II. de bello contra Turcas. Basileae 1551.*

JAN IANUSZOWSKI przelożył te dwie mo-
wy na język polski i wydał pod tytułem:

Okaza na Turki Stan. Orzechowskiego. w Krako-
wie 1590 in 4to. (Niesiecki Herb. II. 400.)

Starowolski w przytoczonym miejscu na-
stępujące jeszcze wylicza Orzechowskiego pi-
sma, nie dodając czy były drukowane lub nie.

14.) *Mediator.*

15.) *Fricius.*

16.) *Orationes de notis ecclesiae.*

17.) *De praestantia legum polonicarum.*

18.) *Pro ecclesia Christi ad Samuelem Maciejovium
Episcop. Cracov.*

19.) *Epistolae familiares.*

20.) *Analecta.*

W Polskim zaś języku następujące są Orze-
chowskiego dzieła:

21.) *Quincunx* to jest wzór korony polskiej na cyn-
ku wystawiony przez Stanisława Orzechowskiego
Okszyca z Przemyskiej ziemi, i za koleję posłom
koronnym do Warszawy na nowe lato roku 1564
posłany. *bez miejsca 1564 in 4to.*

Tego rzadkiego dzieła exemplarz, który
mam z Bibl. Liceum Warsz. zawiera dwie
księgi, złożony z 24. arkuszy. Lecz u Piramo-
wicz (n) dowiaduję się, że przynajmniej
pięć ksiąg być musiało, ponieważ przy-
toczony jest tam wyimek z piątej księgi,
mający rzecz o krasomowstwie. Całkowitego
exemplarza nigdzie wybadać niemożem. Po-
wiemyl więc o tym co mam przed sobą. Ty-
tuł dzieła wziął autor (jak sam objaśnia) od
figury . . . po łacinie *quincunx* zwaney, którą po
polsku *cynęk* nazywa, że tu z każdego niby sta-
nowiska przejrzyć można na wszystkie stro-

{a} W dziele o wymowie i porządku na k. 66a.

ny; i podług téj figury wystawia na załączonyj tablicy wizerunek królestwa polskiego. Dzieło zaś same podzielone na dwie księgi, ułożone jest w rozmowie do którój wchodzi następujące osoby: Orzechowski, Ewangelik, i Papieżnik. Jest tam zaś rozmowa o postępach seymów polskich, o zacności kapłańskiéj, o upadłym stanie świeckim bez kapłana, o wiernéj Orzechowskiego stateczności przy stanie duchownym; — wizerunek korony polskiéj, a tutaj, króla, kapłana, wiarę i t. d. wystawia; zwierzchność kapłańską matką bydź polskiéj wolności dowodzi i t. d. Z treści téj widać rzecz dzieła, lecz to zbyt uderza czytelnika, że autor nadto często mówi o sobie samym, o swych zaletach i odbieranych pochwałach zwłaszcza listownych. Polszczyzna jest czysta, dobitna i iedrna.

22.) Dyalogi albo rozmowy około ekzekucyi korony polskiéj. in 4to.

Przytacza Niesiecki. Załuski zaś mówi (o) że to jest siedm rozmów o polskich prawach, o królewsczych, o wojsku kwarcianém i t. d.

23.) Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego kasztelana krak. Hetmana W. K. z rękopisma z Biblioteki Załuskich wyjęty z przypiskami objaśniony i wydany przez *Franciszka Bohomolca* S. J. w Warszawie około 1777 in 8vo.

Pzedrukowany w edycyi dzieł polskich Mostowskiego w Warszawie. 1805 in 8vo. obejmuje z przypiskami 79 stron.

24.) Politya Rzeczypospolitéj polskiéj na wzór Księg Arystotelesowych.

Dzieło to nie drukowane, w rękopiśmie oryginalnym z podpisem autora, miało się znajdować

(o) W Bibl. Hist. Rękopis. k. 122.

wać w Bibliotece Heylsbergskiej iak pisze Krasicki (p). Żaluzki mówi także o tém dziele, że pisane ręką autora w Żurawcu 1560 roku, przypisane Zygmuntovi Augustowi, podzielone na dwie części, z których pierwsza 26. druga iedenascie ksiąg zawiera, posiadał w swym zbiorze rękopismów.

25.) Opowiadanie upadku przyszłego polskiego dla kacerstwa sakramentariego ku Panu Stadnickiemu Stanisławowi ze Zmigroda przez Stanisława Orzechowskiego wiernie a pilnie wypisany 1560 R.

Rękopism z takowym tytułem, czytał Niesiecki w bibliotece kollegium Jezuickiego w Lublinie, iak pisze w Herbarzu mówiąc o Orzechowskim, i wyjątek mały z tegoż pisma przytacza. Starowolski w przytoczonym miejscu pisze, że z uszczerbkiem publiczności, niektóre rękopisma Orzechowskiego u osób prywatnych leżą. Niesiecki wspomina o publicznych jego dysputach z Frycyszem (Modrzewskim) w Wolberzu, w przytomności Uchańskiego Arcybiskupa, i w Warszawie z Stankarem Mantuańczykiem w obecności Króla Zygmunta II. w Przemyślu, Pinczowie i Żurowicach.

Supplicatio Stanisłai Okazy Orichowii ad Julium III. Pontificem Maximum de approbando matrimonio a se inito. Lipsiae 1731. in 8vo 63. stron; obok tłumaczenie polskie.

Pod tym tytułem wydany ten list niby z rękopismu, oczywistém iest zmyśleniem, gdyż Orzechowski w téj materji do Papieża pisząc, w innym był by go zapewne tonie i wyrazach napisał, szyderstw i obelgami na stolicę rzymską niemiotalby tak szczerze iak się tu doczy-

tać można. Z ozdóbek drukarskich widać, że pismo to drukowane w Warszawie u Diurara.

§. *Andreas CIESTELSKI de defensione regni, administratione justitiae. Cracov. 1572. in 4to (r).*

ŁUKASZA GORNICKIEGO lalka tu pism należy, o których mówiliśmy wyżej w tomie I. k. 642.

§. Poprawa praw i sposób statutu spisane podług konstytucyey anni 1589, 1601, 1607. wydany i spisany przez X. CHRIST. PODKAŃSKIEGO *Sacr. Theol. et Juris utriusque doct. P. S.* w Krakowie u Mikołoba. 1608. in 4to 2 arkusze.

§. *Discurs marnotracstwa i zbytku korony Polskiej* przez KRZYSZTOFA FRAN. FALIBOGOWSKIEGO. w Jarosławiu 1626. in 4to 22 arkuszy.

§. Exorbitancya powszechna, która rzeczpospolita Królestwa Polskiego niaczy zgubą grożąc. w Warszawie w drukarni J. Rossowskiego 1628. in 4to. 5½ arkusze.

Są to narzekania na oziębłość w religii, na bezprawia w wydziale sprawiedliwości, na uciski których się żołnierstwo dopuszcza, ale to wszystko w tonie kaznodziejskim. Szrodki do zaradzenia nie są podane.

STAROWOLSKIEGO SZYMONA *Votum o naprawie rzpltey i reformacya obyczajów polskich.* Obacz w tomie I. k. 15.

§. Rozmowa Plebana z ziemianinem albo dyskurs o postanowieniu terażniejszym rzeczpospolitey i sposobie zawierania seymów. *bez miejsca* 1641 in 4to 12 arkuszy.

Wiele słów, treści mało.

§. *Zwierciadło korony polskiej* urazy ciężkie i utrapienia wielkie które ponosi od żydów wyrażające

(r) Zaułek i bibl. hist. rękopism k. 121.

synom koronnym w roku Pańskim 1618. przez M. SEBAS. MICZINSKIEGO (sic!) Philos. dokt. wystawione. Teraz znówu z przydatkiem wydane roku 1648. in 4to bez miejsca 118. stron.

§. Lekarstwo na uzdrowienie rzeczypospolitey z uniwersalem poborowym, na zbytki, utraty i niepotrzebne wystawy domowe przez P. VI. WIĘ. w Krakowu Łnk. Kupisza 1649 in 4to 4 arkusze.

§. *Perspectiva politica pro Regno Poloniae, autore KORYCINSKI Castelano Vislicen. opus posthum. Dantisci ap. Geo. Forster 1652. in 4to (s).*

§. AQUILII TERTULLIANI (zmyślone nazwisko) *De causis et remediis malorum Poloniae. Cracov. 1661. in 4to s. l. 1662. in 12mo.*

Ma tam mówić autor o wypędzeniu Socynianów z Polski (t).

§. *De scopo reipublicae Polonicae adversus Herma-num Conringium Prof. Helmstadiensem, dissertatio qua simul status Regni Poloniae novissime describitur autore FRANCISCO MARINIO Polono. Vratislaviae impensis Viti Jacobi Trescheri bibliopolae 1665. 12mo 406 stron.*

Autorem tego dzieła prawdziwym jest JAN SACHS Wschowianin, który w roku 1669 został sekretarzem miasta Torunia. Dla nieskromnych przeciwko domowi Austryackiemu twierdzeń, w krótce po swém wyściu, xięga zahazana została, a nietrafny powstał przeciwnik i obrońca dworu Austryackiego bezimienny, w piśmie:

De scopo Reipubl. Polonicae et domo Austriaca adversus Franciscum Marinium Polonum libellus quo vir summus Hermannus Conringius ab ineptiis et calumniis, quas dissertatio Marini de scopo Reipubl. pol. parturit vindicatur a. 1665. sumtib. Zach. Hertelii bibliop. Hamburg. in 12mo 106. stron.

(s) Załuski bibl. hist. w ręk. p. 119.

(t) Z s. tamże p. 120.

Wnoszono, że sam Herman Konryng, który będąc partyzantem Szwedzkim, twierdził w prelekcjach publicznych że zbytek i przepych jest celem Rzeczypospolitej polskiej, i oburzył na siebie naszego Sachsa, swę obronę w témże dziele podiał, lecz Hoppiusz p. 113 odwołując się do Placcyusza (u) twierdzi, że *Mothius* był prawdziwym odpowiedniego dzieła autorem.

Marynusza dzieło zostało na język niemiecki przetłómaczone i wyszło pod tytułem:

Francisci Marini eines polnischen Patriotens Staat des Königreichs Polen, worinnen sowohl die wahre Form und Gestalt der polnischen Republik und Königreichs, als auch die vormalige und heutige Gewalt der Könige, ingleichen die Rechte und Gerichte des Königreichs, desselben Reichstage, Einkünfte, Münzen, auch die Beschaffenheit der Religion in Polen gründlich und deutlich gezeigt und letztlich gewiesen wird, dass dasjenige, was der vormalige hochberühmte Helmstädtische Professor Herr Hermann Conring von dem Endzweck der Poln. Republik herausgegeben, unrichtig und falsch sey. Seiner Curiositaet und Raritaet halben aus dem lateinischen Original ins Teutsche übersetzt. Dantzig 1726 in 8vo. 326 stron.

§. *CASIMIRI ZAWADZKI Castelani Culmensis Tractatus super advertentiam defectuum. Cracov. 1676 in 4to. Varsav. apud Schreiber 1696 in 4to i nakoniec Lublini 1716 in 4to. jak świadczy Załuski (w).*

§. *Maxymiliana PREDRA* pisma tu należą, iako to:

Peristromata regum. - Monita politico - moralia. - Vir consilii, które wymieniemy niżej.

§. Mowy na radach i seymach przez X. ANDRZ. CHRYZOSTOMA na Załuskach i Błędowie ZAŁUSKIEGO Bisk. Kiow. i Czerniech. Opata Wąchockie -

(u) in *theatro anonymorum et pseudonym.* Nro 1407.

(w) w bibl. hist. w ręk. k. 120.

go, różnemi czasy miane. w Lwowieu J. Textora 1689 in 4to 19 arkuszy.

§. Jana Stan. Xcia JABLONOWSKIEGO Skrupuła bez Skrupuła w Polsce i t. d. 1730. później po kilkakroć przedrukowany. Obacz Tom I. k. 421.

§. Reflexye nad terażniejszym stanem Rzeczypospolitey z okazji wydanych wici Gdańskich każdemu do uwagi podane, 1732. in 4to 3 arkusze.

LESZCZYŃSKIEGO Stanisława Króla Polskiego należy tu pismo, wydane pod tytułem: Głos wolny. szlacheica wolność ubezpieczający (drukowany) w Nansy 1753 in 4to.

Które na francuzki język przelożył Soliniak i wydał pod tytułem: *Voix libre* w Amszterdamie 1745 in 8vo 106 stron (x). Inne pisma Leszczyńskiego, między którymi są także rzeczy w materyach politycznych i o rządzie Polski, obacz wyżey k. 42.

§. Kwestye polityczne obojętne Statum Rzeczypospolitey polskiey, prerogatywy urzędów wnięty, zwyczajnie elekcyi królów, seymów, seymików i inne rzeczy potrzebne do porządku onęy examinujące, wktórych rezolwują się propozycye racyami *pro et contra*, bez żadney na jedną stronę decyzyi przez FRANCISZKA POLKŁATECKIEGO J.W. Działyńskiemu Podkomorzemu Wschowskiemu insynuowane i do druku podane 1749 in 8vo 141 stron.

§. Summaryusz umiarkowania monety starey z dzisieyszą r. p. 1755 w Krakowie w drukarni Stan. Stachowicza. 16mo 217 stron.

Autor przechodzi latami wartość i kurs monet. Rzecz tę objaśnił i ułatwił Czacki swą tablicą w dziele o Litew. i polsk. prawach umieszczoną.

§. Myśli w terażniejszych okolicznościach Rzeczypospolitey przez S. R. S. C. R. P. W. K. J. K. Moi roku 1756 w drukarni Poczajowskiej in 4to 6 arkuszy.

§. List szlachcica polskiego na pismo wydane przez dwór Berliński pod tytułem: Uwagi nad sprawą rzeszypospolitęy w terażnięszych okolicznościach. 1756 in 4to 1 $\frac{1}{2}$ arkusza.

§. Stan. KONARSKIEGO o skutecznym rad sposobie 5. Tomów 1760 i lat następnych. Obacz Tom I. k. 25. i następne, tudzież karta 688.

§. List ciekawy przeciw autorowi książki o utrzymywaniu seymów z responsem tak na ten list, jako na przyszłą książkę która w nim jest obiecana i na podobne inne zarzuty r. 1762 in 8vo 88 stron.

Autor broni *liberum veto* i powstaie przeciw Konarskiemu, którego w prawdzie po imieniu nie nazywa, lecz tylko jako kapłanowi do brewiarza iść kaze.

§. Sposob nowo obmyślony konkludowania obrad publicznych dla utwierdzenia praw kardynalnych wolności, przez szczerze kochającego oyczyny syna SZCZEPANA na Sienicy Piotrasach SIENICKIEGO Burgrabiego Grodzkiego Rożańskiego, w Łowiczu w drukarni J. O. X. Prymasa 1764 in 8vo 2 Tomy 334 i 136 stron.

§. Myśli o sposobach dodania bezpiecznego i wygodnego spławu rzekom Polskim i Litewskim podane przeświety Komissyom skarbowym koronnęy i W. X. L. roku 1767. w Warszawie w drukarni Mitzlerowskiej in 8vo 119 stron.

§. *Consideration sur le gouvernement de Pologne et sur sa reformation projetée en Avril 1772* (par Jean Jacques ROUSSEAU) bez miejsca 1792 12mo 281 stron.

To pismo tlomaczone na polski ięzyk wyszło 1789 w Warszawie u Grela in 8vo.

§. Podział polski w siedmiu rozmowach z francuzkiego. w Lipsku 1774 in 8vo 78 stron.

§. O przywróceniu dawnego rządu według pierwiastkowych rzeszypospolitęy ustaw przez JW. WIELHORSKIEGO Kuchmistrza W. X. Lit. — *Hoc est vivere bis, vita posse priore frui. Martial.* - bez miejsca 1775 in 8vo msj. 457 stron.

§. Szpieg Dubieński list do pewnego przyjaciela roku 1776. Znayduie się w café Polszcze. in 8vo 30 stron.

§. (JÓZEPA WYBICKIEGO) Listy patryotyczne do JW. Exkanclerza Zamoyskiego prawa układającego pisane. w Warszawie u Grela 1777 i 1778 in 8vo 2 Tomiki 272 i 162 stron.

Nader śmiało powstaie tam autor przeciwko nadużyciom wszelkiego rodzaju i bezprawiom w Polsce; nymnując się osobliwie za stanem mieyskim i włościaniskim.

§. Uwagi polityczne imieniem stanu duchownego do zbioru praw polskich podane roku 1778. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei in 8vo 138 stron.

Jest to *oratio pro domo sua*.

§. Myśli obywatela polskiego względem monety papierowey z monitorem r. 1778 wybrane i osobno przedrukowane. w Warszawie w drukarni Miellerowskiej 1778 in 8vo 36 stron.

§. Rozmowa między szlachcicem polskim, Szwajcarem i żydem. w Gdańsku r. 1780 in 8vo 51 stron.

§. Uwaga na koszta pogrzebowe. w Wiedniu. w Wroclawiu 1781 in 8vo 20 stron.

§. Uwagi obywatelskie nad żebrakami. w Warszawie u Grela 1782 in 8vo 16 stron.

§. Wykfad sposobów do rzekospławności i handłów wprowadzenia. w Warszawie u Grela 1782 in 8vo 40 stron.

§. Dom nadwierzony rzeczypospolitéy iakimi materyałami, nie tylko do dawnéy przywrócić ozdoby ale ieszcze przydać nowéy wspaniałości przez F. C. (CZACKIEGO) W. Ch. K. O. O. B. wydrukowane 1783; przedrukowano powtórnie 1788 in 8vo 5 arkuszy.

§. Przewodnik czyli skryte rządy oyców Jezuitów, z łacińskiego przełożone (w Krakowie) 1784 in 8vo 65 stron.

§. Postanowienie dla miasta Jago Królewskej Mości Osiecka przez Komisją dobrego porządku de-

kretem sądów Królewskich utwierdzona. w Warszawie u Grela 1785 in 8vo 120 *stron.*

§. Listy polskie pisane w roku 1785 wydane przez JANA WIT. . . Część pierwsza in 8vo *bez wyrażenia miejsca i roku 376 stron.*

§. Obrońca ludu do Cesarza Józefa drugiego względem jego ustawy zakazującej wychodu z kraju, względem jego rozmaitych reform etc. z niemieckiego 1785 in 8vo 87 *stron.*

§. Córki kochanej oyczyzny. w Sandomierzu 1786 in 8vo 164 *stron.*

§. Projekta przez J. W. CHRAPOWICKIEGO Marszałka rady nieustającej Stanom zgromadzonym na seym w r. 1786 do uwagi podane. in 8vo 58 *stron.*

(STANISŁAWA STASICA teraz Radzcy Stanu Xstwa Warszawskiego, Prezesa Towarzystwa Król. Warsz. przyjaciół nauk, Członka dyrekcyi Edukac. i t. d.) Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego Kancelerza i Hetmana W. K. do dzisiejszego stanu Rzeczplitey. polskiéy przystosowane. *bez miejsca i roku (1785) in 8vo. 347 stron.*

Istotnie 222 stron zawierają uwagi polityczne, od karty zaś 223 do końca jest pochwała Jana Zamoyskiego. Dzieło to było elektroforem polskim w swoim czasie, wcale nowe bowiem dla narodu rozszerzyło w publiczności myśli, które obudziły rodaków z długiego letargu i okazywały potrzebę otrząśnienia się z dawnych przesądów a postąpienia z wiekiem; słowem zmiany w prawodawstwie i administracyi krajowej, nie spuszczać z oczu stosunków politycznych i geograficznych z narodami sąsiednimi. Stanisław Potocki pisze o tém dziele (w przypiskach do pochwały Szymanowskiego na k. 64): „Uwagi nad życiem Zamoyskiego należą do małej liczby ksiąg od publiczności roztrząsanych. Zastanówmy się tu nad uderzającą w opiniach zmianą. Kiedy wydał Ko-

narski dzieło swoje *o skutecznym rad sposobie*, tłok fuikliwych i gróźnych pism, były na nie zgodną prawie odpowiedzią. Kiedy *Stasic* swoje bezimiennie oddał sądowi publiczności, wyszło dwadzieścia dwa pism, które roztrząsały dzieło jego, a żadnego prawie w téj piśmiennicy walce przeciwko pisarzowi nie znalazło się uszczypliwego wyrazu." Słowem dzieło to *Stasica* przyłożyło się bardzo do rozszerzenia w narodzie, ducha badania i zglębiania rzeczy administracyynych i ekonomii polityczney, i stało się wznacznęj części powodem do owego zbawiennego ścierania się opinii w mnóstwie pism w czasie czteroletniego seymu wydanych, które niżej wymienione będą.

Pisma zaś wprost z powodu *Uwag nad życiem Zamoyskiego* wydane, a mnie znaiome, są:

Poprawy i przydatki do książki uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego. Dan w Heilsbergu 10 Listopada 1788 in 8vo 102 stron.

§. Zgoda i niezgoda z autorem uwag nad życiem Jana Zamoyskiego roku 1788 in 8vo 58 stron.

§. Mysł z okazji uwag nad życiem Zamoyskiego in 8vo 45 stron.

§. Zbiór pism do których były powodem uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego. Trzecie pismo zgoda i niezgoda z autorem uwag nad życiem Jana Zamoyskiego 1788 in 8vo 58 stron.

§. Uwagi nad uwagami czyli obserwacye nad książką która w roku 1785 wyszła, pod tytułem: *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*. w Warszawie u Diufura 1789 in 8vo 485 stron.

§. Projekt seymowy z autora zgoda i niezgoda wynikający. in 8vo 160 stron.

Drugie Stan. *Stasica* pismo, podobnie bezimiennie wydane, jest:

Przestrógi dla Polski z terazniczych politycznych Europy związków i z praw natury wypadająca, przez

Pisarza Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego dnia 4 Stycznia 1790. in 8vo 2 Tomy 340 i 167 stron.

W najmocniejszych iak tylko byż może wyrazach, wystawił autor niebezpieczeństwa upadkiem narodowi grożące, wytykając śmiało i bez najmniejszego oszczędzenia, wszelkie narodowe wady lub pojedyncze nadużycia, iako przyczyny klęsk przeszłych i przyszłych. Główna myśl w całym dziele panująca, jest oswobodzenie włościanina polskiego z niewoli, przez przywrócenie mu praw człowieczeństwa i wzięcie go pod opiekę rządową, tudzież dźwignienie miast i zrównanie wszystkich obywateli w obliczu prawa.

3.) O Statystyce Polski, krótki rzut wiadomości potrzebnych tym którzy ten kraj chcą oswobodzić i tym którzy chcą w nim rządzić. w Warszawie u Piarów (w Marcu) 1807 roku in 8vo 50 stron.

Przedrukowane z uwagami Seb. DĘBOWSKIEGO w Krakowie u Grebla 1809 in 8vo 47 i 51 stron. Pismo to niewielkie na pozór, bezimiennie także wydane, zwróciło uwagę publiczności i stało się powodem kilku gorliwym mężom, do rozpoczęcia korespondencyi w materyach statystycznych, ekonomii politycznej i administracyi publicznej, którzy listy pisywane do siebie przy Gazecie Warszawskiej 1807 roku przyłączali, a zbiór tych listów jest teraz w handlu księgarskim, z tytułem:

Korespondencya w materyach obraz kraju i narodu polskiego roziasniających. w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiej 1807 in 4to 302 stron.

Autorem tych listów są: JÓZEF KALAS. SZANIAWSKI, ANDRZEJ HORODYSKI, Półkownik NEY.

NEYMAN, Ant. GLISCZYŃSKI Prefekt Bydgoski i inni.

4.) Do Seymu. Co się znami stanie? Co nam we wszystkich działaniach na pierwszém uwadze mieć należy (bezimiennie wydane. w Warszawie w miesiącu Lutym 1809) in 8vo 2 arkusze.

Hugo KOLLATAY o którego życiu i pismach mówiliśmy między mówcami w Tomie I. na k. 660 należy tu jako jeden z najcelniejszych pisarzy naszych politycznych.

Dzieła zaś jego są:

1.) Anonima listy do Stanisława Małachowskiego Referendarza koronnego i Marszałka seymowego i konfederacyi, *trzy części czyli tomiki pisane i drukowane* w Warszawie w drukarni Grellofskiej (lecz na dwóch pierwszych częściach miejsce druku niewyrażone) 1788 in 8vo Tomik I. 190 stron obymyjący, zawiera rzecz o podźwignieniu sił krajowych. Tomik II. 254 stron o poprawie rzeczypospolitey. Część III. 340 stron podobnie o poprawie rzeczypospolitey.

Jako część czwarta do tych listów, wyszło:

2.) Prawo polityczne narodu polskiego czyli układ rządu rzeczypospolitey — projekt w trzeciej części listów obiecany a deputacyi do układu przyszłego rządu wyznaczony podany. w Warszawie u Grela 1790 in 8vo 196 stron.

3.) Uwagi nad pismem Seweryna Rzewuskiego o prawie tronu dziedzicznego w Polsce. w Warszawie 1789 in 8vo (y).

4.) Ostatnia przestroga dla Polski (bezimiennie

(y) Tłomaczenie tego dzieła francuskie wyszło pod tytułem: *Observations sur un ouvrage intitulé: Essai sur le droit de succession au trône de Pologne par M. Kollatay Referendaire du Grand duché de Lithua. Varsovie chez P. Dulow 1781 in 8vo 175 stron* dzieła samego, a na końcu przypiski XCVI stron obymyjące, między którymi jest wiele nie znajdujących się w oryginale, które tłumacz (w dedykacji do Króla Stanisława Le chev. M. . . Anglois podpisany) przez wzgląd na cudzoziemców tutaj przyłączył.

w Warszawie 1790) i przedrukowane z napisem: w Warszawie u Grela 1790 in 8vo 55 stron (z.)

- 5.) Uwagi nad teraźniejszym położeniem tej części ziemi polskiej, którą od pokoju Tylżyckiego zaczęto zwać Xięstwem Warszawskim. w Lipsku (rzeczywiście w Warsz. u Wikł. Dąbrowskiego) 1808 in 8vo 222 stron.

Rozbiór i zdanie o piśmie tém, obacz w *Hall. Allgem. Lit. Zeit.* 1809 Nro 328.

- 6.) Porządek fizyczno - moralny czyli nauka o należyłościach człowieka, wydobytych z praw wiecznych, nieodmiennych i koniecznych przyrodzenia przez H. K. . . Tom I w Krakowie w drukarni J. Maia 1810 in 8vo 220 stron. Obacz wyzły k. 36.

W znaczney części należał także Kollataj do dzieła pod tytułem *O ustanowieniu i upadku konstytucyi 3 Maia*, o którym obacz między historykami.

Mamy także wiele mów Kollataja, w czasie seymu między 1788 a 1791 mianych i pojedynczo drukowanych, iak n. p. Głos miany na sessyi seymowej dnia 3 Czerwca 1791 o potrzebie urządzenia gabinetu interessów zagranicznych; dnia 28. Czerwca tegoż roku o potrzebie zbioru praw cywilnych i kryminalnych; dnia 10. Listopada tegoż roku w materyach starostw; i inne w czasie seymu konstytucyynego bezimiennie wydane, których z pewnością teraz wybadać niemogłem. Zostawił prócz tego w rękopiśmie:

Historya swoich czasów; — *Historya polską*; — *Historya historyi*, i *Testament* czyli ostateczne

(z) Co do obszerności szczerple, lecz co do rzeczy i sposobu tej wykładu wielkiej wagi pismo to, przełożone na język niemiecki, jest wydrukowane w dziele: *Naachrichten über Polen Graz. b. Zanzureth 1793 in 8vo 2 Theile* w drugim Tomiku.

swéy woli oświadczenie. — Rękopisma te wszystkie, znajdują się u JP. Szymańskiego, który przy boku i w towarzystwie Kollataja znaczny czas przepędził.

W czasie seymu czteroletniego konstytucyynym zwanego, wyszło mnóstwo pism w materjach politycznych i administracyynych. Załączamy tu ich poczet:

Rapport generalny dwuletnich czynności departamentu Policji od seymu r. 1786 do seymu 1788. in 8vo 47 stron.

§. Myśli patryotyczne — polityczne do stanów rzezypospolity Polskiej na seym 1788 zgromadzonych przez obywatela o wolność i samowładztwo rzezypospolitey swoiéy gorliwego. Część I. 1788 in 8vo 124 stron.

§. Obywatel. *Si quid novisti rectius istis etc.* Tom I. w Warszawie u Diufura 1788 in 8vo 328 stron.

§. Dla pamięci pismo seymowe dnia 11 Grudnia 1788 in 8vo 1 arkusz.

§. Uwagi względem Gwarancyi (1788) in 8vo 1. arkusz.

§. Korrespondencya w czasie seymu r. 1788. List I. o niektórych obywatelach (w Warszawie) u Grela in 8vo 16 stron.

§. Listy posła do oycy na wsi mieszkającego i odpowiedzi w okolicznościach seymu terazniejszy zatrudniających 1788 in 8vo. Części VI. 76 34 38 i 40 stron.

§. Tajemnice podziału Polski odkryte (1788) in 8vo 66 stron.

§. Uwagi nad rządem polskim oraz nad odmianą, czyli reformą onego projektowaną przez J. Jak. Russo z francuzkiego na oyczysty język przełożone 1788. w Warszawie u Grela 1789 in 8vo. Część I. 190 stron. Obacz wyżej k. 92.

§. Post - Scriptum do noty listów Anonima adresowanych do JW. Imci Pana Małachowskiego r. 1789 in 8vo 124 stron.

§. List obywatela do autora listów pod imieniem

Doświadczyńskiego wydanych. w Warszawie u Grela 1789. in 8vo 40 *stron.*

§. List do J. O. Xiążęcia Sapięhy od anonimnego 1789 roku pod czas seymu napisany in 8vo 2 *arkusze.*

§. List Imci Pana N. . . B. . . obywatela Lwowskiego do mniemanego Imci Pana Niewiadomskiego. w Warszawie u Diufura 1789 in 8vo 96 *stron.*

§. Głos niemy do stanów zgromadzonych 1789 in 8vo $\frac{1}{2}$ *arkusza.*

§. JEZIEŃSKI Kasztelan Łukowski z danie swoje o panowaniu dożywotniem i sukcesyonalniem, rozwadze publiczności oddaie a o sąd z doświadczenia, nie argumentów prosi. w Warszawie u Grela 1790 in 8vo 72 *stron.*

Historycznie monarchów naszych autor przechodzi i szkodliwość elekcyi wystawia.

§. ADAMA KRASIŃSKIEGO, Biskupa Kamienieckiego list w materyi sukcesyi tronu do przyjaciela pisany d. 9. Stycznia r. 1790 in 8vo 16 *stron.*

§. SEWERYNA RZEWUSKIEGO Hetm. Pol Kor. odpis na list przyjaciela względem listu Im. X. Krasińskiego Bisk. Kamienieckiego. in 8vo 16. *stron.*

SEWERYNA RZEWUSKIEGO punkta do formy rządu (1790) in 8vo 1 *arkusz.*

§. S. RZEWUSKIEGO Hetmana Pol. Kor. nad prawem któreby szlachcie bez *posessyi activitatem* na seymikach odbierało uwagi. (1790) in 8vo 16 *stron.*

§. Reflexye nad pismem wydanym pod imieniem Imci Pana Rzewuskiego Hetmana Polnego koronnego. w Warszawie w drukarni nadwornej 1790 in 8vo 32 *stron.*

§. ADAMA WAW. RZEWUSKIEGO Kasztelana Witębskiego o formie rządu republikańskiego. myśli. w War. u Grela 1790. 8vo Tom I. 2 Części 210 i 176 *stron.*

Więcey tego dzieła autor nie wydał.

§. O bezkrólewicach w Polsce i o wybieraniu Królów począwszy od śmierci Zygmunta Augusta aż do

naszych czasów (przez X. Fr. JEZIERSKIEGO) w Warszawie 1790 roku in 8vo 99 *stron.*

§. Ktoś piszący z Warszawy dnia 11 Lutego 1790 roku (przez X. Fr. JEZIERSKIEGO) in 8vo 24 *stron.*

§. (X. JEZIERSKIEGO) I ia też in 8vo 20 *stron.*

§. (X. JEZIERSKIEGO) Katechizm o tajemnicach rządu Polskiego jaki był około roku 1735 napisany przez J. P. Sterne w języku Angielskim, potem przełożony po francuzku, a teraz nakoniec po polsku. w Samborzu w drukarni Jego Cesarsko - Król. Mei (w Warsz. u Grela) 1790 10 Stycznia in 8vo 24 *stron.*

§. Rozwagi o Królach Polskich bezkrolewiałch elekcyjach i sukcesyji tronu, z powodu pism za sukcesyją pod imieniem Reflexyi, uwag, listów i innych wielu. w Warszawie u Dufura 1790 in 8vo. 384 *stron.*

§. Dzwon Staropolskiéy fabryki w Warszawie ulany. 1790 in 8vo. 22 *stron.*

§. Jak czuję tak piszę. 1790 in 8vo. 16. *stron.*

§. Coś nowego (1790) in 8vo. 16. *stron.*

§. Polak odrodzony na nowo, napisany przez Fr. MAKULSKIEGO. w Warszawie u P. Zawadzkiego. 1790 in 8vo. 31 *stron.*

Przy końcu tego pisemka jest wyliczenie pism tegoż autora, w następujących wyrazach: Dzieła Fr. Makulskiego:

- 1.) Rocznicca seymu pod konfederacją w czterech pieśniach, wierszem.
- 2.) List wieśniaka do dworaka wierszem i prozą.
- 3.) List do Adama Ojca całego świata, wierszem i prozą, o równości między ludźmi.
- 4.) List drugi do tegoż wierszem i prozą, o obieraniu przyjaciół, miłości niewolnéy i miłości wolnéy.
- 5.) List trzeci o obieraniu stanu duchownego i sądach.
- 6.) Radość Polski po smutku czyli po wielkim piątku Wielkanoc, wierszem.
- 7.) Bayka i niebayka czyli szczęśliwość oyczyzny przywidziana, wierszem i prozą.

- 8.) Marsze i pobudki polaków, wiersze w kilkunastu pieśniach.
 9.) Nieprzyjaciel mężczyzny i kobiet.
 10.) Seymiki wierszem (obacz t. I, 393.)
 11.) Czarny i biały.

§. Maska odkryta na marsowym polu w Paryżu z francuzkiego przetłómaczona. 1790 in 8vo. 263 *stron.*

§. Ocalenie prawdy poświęconey przyszłości (6 Xbris. 1790 p. X. MICHAŁA SOŁTYKA Dziekana) in 12mo. 1. *arkusz.*

§. Chefmianin do paszkwilarza Warszawskiego z Chefmna 16. Sierpnia 1790 in 8vo. 22 *stron.*

§. List od Puławskiego palu ze śpichlerza (w drukarni wolney. 1790) in 8vo. 30. *stron.*

Na samym końcu podpisany MOWIŃSKI.

§. List z pożegnaniem do JW. JP. Hrabi de Stackelberg ambassadora d. 24. Maja 1790. in 8vo. 29. *stron.*

§. List szlachcica do braci na seymiki elekcyjne cywilno woyskowej komissyi zbierających się (1790) in 8vo. 2 *arkusze.*

§. Odezwa Gallicyanina do Polaków R. 1790 8vo. 45. *stron.*

§. Odpowiedź na list Imci Pana Bartłomieja Werpechowskiego na starych Werpechach przez Imci Pana Szymona po Kazimierzu na nowych Werpechach WERPECHOWSKIEGO. d. 30. Stycznia 1790 Roku in 8vo. 21 *stron.*

§. Uwagi nad projektem deputacyi do formy rządu przez MIKOŁ. Jmiosa PIASKOWSKIEGO Szambelana J. K. Mci. podane (1790) in 8vo. 29 *stron.*

§. Z Krymu 1790 roku moskiewskie dla polaków życzenia. in 8vo. 32 *stron.*

§. Myśl do projektu formy rządu co do szlachty mnięj majątney (1790) in 8vo. 24 *stron.*

§. Projekt bezkrólestwa wiecznego przez Pewnego. 1790 in 8vo. 121 *stron.*

§. Co się też to dzieje z nieszczęśliwą oyczyzną naszą? Wiadomość poświęcona prawdzie i przyszłości. w Chełmnie 1790 in 8vo. 56 *stron.*

§. Uwagi obywatela w terażniejszych okolicznościach Polski rzecz krótka (1790) in 8vo. 24. stron.

§. Odezwa szlachecka do seymu. 1790. 8. 2. arkusze.

§. Krótka rada względem napisania dobrej konstytucyi rządu r. 1790 in 8vo. 38. stron.

§. Troskliwość z ufnością czyli dwie uwagi na pochwałę seymu. w Warszawie 1790 in 8vo 55 stron.

Prozą, ku koncu są wiersze.

§. Negocyacya Pruska w Polsce (1790) in 8vo 2 arkusze.

§. O seymie terażniejszym w Kurlandyi i o jego prawnym odroczeniu z francuzkiego. w Warszawie u Diufura 1790 in 8vo 47 stron.

§. Reflexye nad uszkodzeniem dla krajów polskich wynikającym z zaniedbywania handlu pochodzącego z mnicy ważenia poruczoney nad Gdańskiem opieki (przez TAD. CZACKIEGO Starostę Nowogrodzkiego) 1790 in 8vo 30 stron.

§. Wolne myśli nad nowo ułożonym urbaryalnym podatkiem w krajach Cesarsko - Królewskich wydane w Wiedniu 1789 w niemieckim ięzyku przez J. B. HESSLA a dla ciekawości na polski ięzyk przełożone. w Poczajowie 1790 in 8vo 100 stron.

§. Odpis z Ukrainy na list z Warszawy do przyjaciela na wsi mieszkającego w materyi formy rządowej z drukarni Zawadzkiego wyszły w miesiącu Sierpniu 1790. w Warszawie in 8vo. 38 stron.

§. Sylena dydaski o przywarach rządu krajowego i poprawie czyli nauki tegoż, z okoliczności praw stanowić się mających 1790 miesiąca 7bri in 8vo. 51 stron.

Następujące bez wyrażenia roku wydane pisma, wyszły w tymże czasie około 1790 roku.

§. Korrespondencya pewnego obywatela z podkomorzym pewnego województwa z okoliczności przysiężego rządu in 8vo 32 stron.

§. Myśli moje przy kominku. w Warszawie u Greła 40 stron. in 8vo.

§. List do przyjaciela w okolicznościach miast tyjących się, z Warszawy pisany z dodatkami; druga edycya in 8vo w drukarni wolney 32 stron.

§. List possessora dóbr po - Jezuickich do przyjaciela na Ukrainie 22 stron in 12mo.

§. Odpowiedź autora testamentu politycznego na list do niego drukiem przesłany (w Warszawie) u Diufura in 8vo 20 stron.

§. Nowy układ zdań patryotycznych stosowny do sentymentów obywatelskich w obradach dzisiejszych pod tytułem z bogacenie kraiu pismo ciekawe. in 8vo 1 arkusz.

§. List do przyjaciela z Warszawy (P. ORACZEWSKIEGO) in 8vo 1 arkusz.

§. List posła Weterana do somsiada in 8vo 20 stron.

§. Rozmowy zmarłego Piekarskiego posła Rawskiego z tamtego świata na ten przesłane. w Warszawie w drukarni uprzywileiowaney in 8vo. 4 Numera, a każdy numer po $\frac{1}{2}$ arkusza.

§. List obywatela do posła w okoliczności sprawy narodu (przez DŁUGOŁĘCKIEGO) in 8vo 2 arkusze.

§. Odezwa zmarłego Ślawnego posła Krakowskiego do publiczności polskiej a mianowicie do stanów skonfederowanych z tamtego świata. in 8vo 46 stron.

§. Anatomia rzeczypospolitęj polskiej synom oyczyzny ku przestrodze i poprawie tego co z kluby wypadło (przez STEFANA GARCZYŃSKIEGO Woiewodę Poznańskiego) in 8vo 360 stron.

§. Lament utrapioney matki korony Polskiej już już koniającey, na syny wyrodne, złośliwe, i niedbające na rodzicielkę swoją. in 4to 3 arkusze.

§. Troski prywatne o dobro publiczne (przez X. MICHAŁA SOŁTYKA Refer. Kot.) w Warszawie 1791 in 8vo 71 stron.

§. Walka dwóch gorliwych Polaków mocno certujących odprawiona a przez tam przytomnego opisana r. 1791 10 Junii (w Warsz. u Diufura) in 8vo 88 *stron.*

§. Förtka mała do obszernego ogrodu plewidła potrzebującego otwarta przez S. J. F. K. M. S. W. O. w Warszawie u Diufura 1791 in 8vo 26 *stron.*

§. Zdanie obywatela prowincyi W. X. L. na pismo pod tytułem: Głos na przedce do ludu mieyskiego. 1791 in 8vo 22 *stron.*

§. O prawie i powinnościach obywatela. w Warszawie u Diufura 1791 in 8vo 282 *stron.*

§. (KRZYWKOWSKIEGO oboźnego Pow. Grodzkiego) Gospodarstwo polityczne w Warszawie u Diufura 1791 in 4to 64 *stron.*

Są to rady i projekta tyczące się osobliwie urzędzenia starostw.

§. Myśl do równowagi prawa w ciele rzeczypospolitey Polski czyli nicht wyższy nad prawo. Projekta. w Lipsku 1791 in 8vo 48 *stron.*

§. Obraz seymików (przez P. KAPRIA Posła Zmudzkiego) w Warszawie u Diufura 1791 in 8vo 58 *stron.*

§. Katechizm narodowy w Warszawie u Greła 1791 in 8vo 16 *stron.*

Edycya druga tamże tegoż roku 31 *stron* in 8vo.

§. O podatkowaniu przez SEN. DEMBOWSKIEGO Komisarza Cyw. Woysk. Wdztwa Krak. w Krakowie u Grebla 1791 in 8vo 100 *stron.*

§. Sekretna konferencya między k. p. Xiążęciem Sulkowskim a Marszał. Gurowskim w wieczności. 1791 in 8vo 86 *stron.*

Pisano na stronę Xięcia Sulkowskiego przez P. ŁOBARZEWSKIEGO Maiora.

§. JEZIERSKI Kasztel. Lukowski iak życzy tak

pisze: w Warszawie u Diufura 1791 in 8vo 1 ar-
kusz.

§. Kopia listu do Angielezyka pisanego (przez JEZIERSKIEGO Kasz. Luk.) w Warsz. u Grela 1791 in 8vo. 16 stron.

§. Rozmowa Polaka, Rossyanina i Anglika w okoliczności Gdańska. w Warszawie 1791 in 8vo 79 stron.

§. Próbka pióra bezstronnego obywatela nad stanem terażniejszym i przyszłym Polskiej przez K. K. (KAIETANA KWIATKOWSKIEGO Szambelana J. K. Mei) w Warszawie u Diufura 1791 in 8vo. 216 stron.

§. *L'esprit du vrai patriotisme avis aux Polonois. à Hambourg 1791 in 8vo 45 stron.*

§. *Forme constitutionnelle décrétée par acclamation dans la séance du 3 Mai et sanctionnée à l'unanimité dans la séance suivante du 5 Mai 1791. à Varsovie chez Dufour 1791 in 8vo 43 stron.*

§. Tak będzie iak było (1792) in 8vo 15. stron.

§. Odpowiedź na pismo odpowiednie JW. Xiążęcia P. Birona panującego w Kurlandyi na przełożenie W. Xiążęcia K. Birona brata iego (1792) in 8vo 39 stron.

§. Narodzie także to i z nami będzie, powieść Perska. w Warszawie u Diufura 1792 8vo 24 stron.

§. Byłem u Pana Podstolego (1792) in 8vo 44 stron.

§. List anonima do Króla Pruskiego pisany w interesach Francyi i Polski z francuzkiego na polski ięzyk wyłożony; edycya pierwsza w Lipsku, druga w Wroclawiu, trzecia w Królewcu 1792. 8vo 25. stron.

§. Uwagi nad projektem przedaży starostw. 1792. (w Lutym) 8vo 75. stron.

§. Czytałem a ja wcale trzymam lepiej o królu (1792). 8vo 13 stron.

§. Ja lepiej trzymam o Królu. (w Krakowie 1792) 8vo 15 stron.

§ Raczey piórem niż orężem czyli droga do traktowania z Imperatorową Rosyiską (w Warszawie) u Zawadzkiego (1792) in 8vo 1 arkusz.

§ Biesiada oyczyzn, czyli Rzeczypospolity Polskiej z Austryą, Rosyą i Prussami rozmowa, dzieło dla przestrogi narodu przez M. JOZEFĄ SKORUPSKIEGO napisane. 1792 in 8vo 31 stron.

§ WOYCIECHA TURSKIEGO nawrócenie się polityczne (1792.) in 8vo $\frac{1}{2}$ arkusza.

§ O woysku polskim myśli i uwagi Polaka w zagranicznej służbie będącego prawodawcom seymu niniejszego komunikowane (1792.) in 8vo 71. stron.

§ Uwagi o naturze pieniędzy i o wexlarstwie. w Warszawie w drukarni nadw. J. K. Mci 1792. in 8vo 62 stron.

Jest to wyciąg z francuzkiego przez X. GAWRONSKIEGO na ów czas Kanonika, późniéy Biskupa Krakowskiego.

§ Seryasz projektów do prawa i innych różnych pism, uwag, myśli patryotycznych, żądań, województw i gorliwych patryotów formowany.

Co miesiąc kilka arkuszy onego wychodziło w roku 1792 in 8vo od Stycznia do Grudnia. 2 Tomy 777 stron prócz reiestrów, zawierające.

§ Uwagi o związku interesów Polski z interesami politycznymi innych europejskich mocarstw. w Sarmacji 1795 in 8vo. 38 stron.

§ List JANA WOYTYŃSKIEGO Polaka do Generała Dombrowskiego Komenderującego legiony polskie. 1798 in 8vo 72 stron.

Przedrukowane tegoż roku in 8vo 72 stron.

Pismo pełne żolci i nayszczyniejszych obelg przeciw temu Jeneralowi miotanych.

§ O dniu S. Jana w Poznaniu i o systemacie pożyczki mającym bydź ustanowionym dla Pruss południo-

wych przez J. L. SZWARCA Konsyliarza Król. po-
łud. Pruskiej regencyi, w Poznaniu u Dekiera 1807
in 8vo 40. stron.

Uwagi rozsądne na znajomości rzeczy zasa-
dzone.

§ System banku zkombinowanego dla Xstwa
Warszawskiego projekt prześwietney radzie stanu do
roztrząśnienia a prześwietnym stanom na seym zgro-
madzić się mającym do rozwiązania i potwierdzenia
przedstawiony przez JANA KANTEGO CHRUCKIEGO.
w Warszawie u Sukcesorek Zawadzkich 1808. in 8vo
78. stron.

§ Sposoby do ocalenia majątków obywateli Xię-
stwa Warszawskiego od przypadków im zagrażających
służące, przez A. BIELSKIEGO posła Konińskiego.
w Kaliszu u Mehwalda 1809 in 8vo 64 stron.

§ Pismo o prawach dla Xięstwa Warszawskiego
uchwalonych przez STAN. WĘGRZECKIEGO (Pre-
zydenta municypalności miasta Warszawy.) w War-
szawie w drukarni Ragozkiego 1809. in 8vo 125
stron.

Tegoż autora:

Rozprawa o professyach i professyonistach oraz
systemacie administracyynym. w Warszawie 1810.
in 8vo maj. 224 stron.

§. O upadku przemysłu i miast w Polsce
przez WAWR. SUROWIECKIEGO (na ów czas
Sekretarza w ministeryum Sprawiedliwości, te-
raz sekretarza Jeneralnego w Dyrekcyi Eduka-
cyyney, Członka Król. Towarz Warsz. przyja-
ciół nauk) w Warszawie w drukarni XX. Pi-
iarów 1810. in 8vo 281. stron.

Recenzya nader pochlebna dla autora i nie-
które uwagi jego rozbiegająca, znajduje się
w *Hall. Allgem. Literat. Zeit.* 1811. Nro 198.

§. O rzekach i spławach krajów Xięstwa Warsza-

wskiego przez WAW. SUROWIECKIEGO. Część I. w Warszawie w drukarni Rządowej 1811 in 8vo. 205. stron, z przyłączoną mapką.

Więcey nie wyszło tego dzieła.

§. Uwagi nad powszechnem moratorium czyli odpowiedź na pismo A. Bielskiego z dołączeniem historyi o zbiorze prawa przez A. Zamoyskiego sporządzonym, wydana przez S. WĘGRZECKIEGO, w Warszawie 1810 in 8vo. 46. i 56. stron.

§. Myśli ogólne o polepszeniu handlu, rolnictwa przemysłu i edukacyi narodowey w Xięstwie Warszawskim przez TOMASZA SZUMSKIEGO, w Poznaniu u Dekkera 1811 in 8vo. 59. stron.

§. Do Polskiego narodu względnie administracyi Pruskiéy w bywszych Południowych i Nowo - Wschodnich Prusach. Przez W. A. de KLEWITZ tajnego radzcę stanu, w Berlinie r. 1812 w komiss. Sander. *An die polnische Nation. Ueber die Preussische Verwaltung in dem ehemaligen Süd- und Neu-Ost-Preussen. von W. A. von Klewitz Geheimen Staatsrath. Berlin. 1812 In Kommission bei Sander. in 8. maj. 93. stron.*

Dzieło to wystawia w oryginale niemieckim, z dołączonym obok polskim przekładem wydane, zalety rządu pruskiego w prowincyach z których się Xięstwo Warszawskie utworzyło, i przekłada szluszność władz pruskich, domagających się zwrotu tak nazwanych summ baionskich.

§. 5. *Pisma tyczące się ekonomii polityczney w szczególności*

a.) *Pisma o poddanych w Polsce.*

Nie tylko czulo wielu znakomitych polaków gwałtowną potrzebę przyniesienia ulgi stanowi włościańskiemu i uczynienia go krajowi i sobie samym użytecznym, ale nadto

dało tego dowody w nadaniu wieśniakom dobrowolnie swobód, których dotąd nie znali. Skutek uwienczył ich święte przedsięwzięcie, a błogosławieństwo licznych rodzin, w późne czasy pamiątkę tych prawdziwych dobroczyńców ludzkości dochowa. Między innemi należy do tego szanownego grona X. Paweł Xaw. Hr. Bazostowski Referendarz W. X. Lit. który pierwszy podobno, około 1770 roku w swych dobrach w Litwie, włościan wolnością uदारował i onychże naksztalt małej rzeczypospolitey urządził. Urządzenie to opisane w dziełku pod tytułem:

Listy Anonima opisujące Komissją wolnych włościan Pawłowskich z dziedzicem swoim J. W. Xiędzem *Brzostowski* Exreferendarzem W. X. L. adresowane do Grebla Bibliopoli Krak. z powodu wyszlęy z drukarni jego książki w r. 1788. o Poddanych Polskich. in 8vo 19. stron.

Rozmaite zaś pisma o poddanych w Polsce, są:

O poddanych Polskich *bezimiennie i bez miejsca*. (w Krakowie) 1788. 8vo 115. stron ściśle drukowanych.

Dzieło to okazuje autora, który gruntownie rzecz o której pisze zgłębił i ięzykiem podług swęy woli władał, nie każąc go ani obcemi wyrazami ani niewłaściwemi polskiej mowie sposobami mówienia. Podaiemy tu treść niektórych rozdziałów: Wady chłopów z przyczyny poddaństwa. — Niechęć ku Panom. — Piianstwo poddanych — Ubóstwo chłopów. — Co Panowie tracą na poddaństwie chłopów to kray na tém traci — Jak Panowie wolności pozwalają mogliby poddanym — i t. d.

§. Odpowiedź na pytanie iżali nieczułość w wyższych wiekach ku poddanym tak była opanowała serca

Polaków, iż uczeni nią nawet zarażeni zostali? czyli dodatek do księgi o poddanych Polskich (przez X. DAWIDA PILCHOWSKIEGO) Roku 1789. 8vo 147. *stron.*

§ Dopytanie się u przodków czułości ku poddanym, autorowi odpowiedzi czyli dodatku do księgi o poddanych polskich. *bez miey.* 1789. in 8vo 5. *arkuszy.*

§ Pytanie się i odpowiedź przez M. F. K. P. Z. czy do doskonałości konstytucyi polityczney państwa koniecznie potrzeba, aby gmin miał udział w prawodawstwie? przedrukowana. *bez r. i m.* in 8vo 32. *stron.*

§ STANISŁAWA STASICA Przestrogi dla Pol-
ski. Obacz wyżej. k. 95

§ Uwagi o Chłopach (przez TADEUSZA MOR-
SKIEGO Kasztelanica Lwowskiego) w Warszawie
u M. Grela 8vo 52. *stron.*

§ Jarosza Kutasińskiego herbu Dębiorog szlachcica
Łukowskiego (X. F. JEZIERSKIEGO) uwagi nad stanem
niezlacheckim w Polsce. roku 1790. in 8vo 40 *stron.*

§ Uwagi praktyczne o poddanych polskich wzglę-
dem ich wolności i niewoli. w Warszawie u Diufura
1790. in 8vo 178 *stron.*

§ Dusza krajów czyli o poddanych Polskich treść
dysertacyi 1790. 8vo 16. *stron.*

§ O włościanach (w Warszawie u Zawadzkiego
1791.) in 8vo. 36. *stron.*

§ Zastanowienie się nad całym krajem włościanami,
z uwag nad projektem Imci Xiędza OSSOWSKIEGO ich
urządzenie w starostwach przeznaczającym, wynikię.
1792. in 8vo 47 *stron.*

§ Sposób łatwy i pewny ulepszenia ludzi podda-
nych. w Warszawie u Diufura 1792. in 8vo 71. *stron.*

§ Uwagi względem poddanych w Polsce i pro-
jekt do ich uwolnienia przez W. SUROWIECKIEGO.
w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiej u Le-
brun 1807. in 8vo 64. *stron.*

§. Ozamianie zaciągów na daniny zbożowe lub pieńczone przez ALOIZEGO PROSPERA BIERNACKIEGO. w Wroclawiu u Korna 1808. in 8vo 117. stron.

§. Uwagi nad terazniejszym stanem rolnika pod względem ceny zbóż i wydatków jego. Radzie departamentowej Kaliskiej przez członka teyże IGN. MIA-CZYNSKIEGO podane 1810 roku. w Warszawie 1811. in 8vo 38 stron.

§. Prawa i zasady rządu wiejskiego czyli pewne przepisy albo środki ku zaprowadzeniu do dóbr wiejskich takiego rządu i porządku, któreby samemu Panu i urzędnikom jego należące przypominały obowiązki, ludowi zaś wiejskiemu szczęście i pomysłność zabezpieczały przez IGNACEGO Lubicz CZERWINSKIEGO Obyw. Cyrk. Lwow. w Przemyślu w drukarni J. Gołębiowskiego 1812 in 8vo 256 stron.

Chęcią autora iest przyniesienie ulgi stanowi za nadto gdzie niegdzie uciśnionemu.

b.) Pisma o żydach.

Odkrycie zrad złośliwych ceremonii, tajemnych rad, praktyk szkodliwych etc. żydowskich przez SEBASTYANA ŚLESZKOWSKIEGO medyka wydane. w Brunsbergu u Jerzego Schenfelsa 1621 in 4to 26 arkuszy.

Jest tu także projekt do reformy żydów.

§. O zabobonach narodu żydowskiego przez ANTONIEGO OPÓLSKIEGO napisane i do druku podane 1785. in 8vo 1 arkusz.

§. Żydzi czyli konieczna potrzeba reformowania żydów w krajach Rzeczypospolitey polskiej przez obywatela bezimiennego. w Warszawie u Grela 1785. in 8. 40 stron.

§. Sposób uformowania żydów polskich w pożytecznych krajowi obywatelów (przez MATEUSZA BUTRYMOWICZA Podstarostę Miecznika i posła powiatu Pińskiego). w Warszawie w drukarni wolney 1789. in 8vo 46. stron.

Myśli

§. Myśli stosowne do sposobu reformowania żydów polskich w pożytecznych krajowi obywatelów (przez HERSZELA JÓZEFOWICZA Rabinę Chelmskiego 1789.) in 8vo 31 stron.

§. Reflexye nad reformą żydów (przez MICHAŁA CZACKIEGO Podczasego Koronnego 1790) in 8vo 16 stron.

§. *Essai sur l'état actuel des Juifs de Pologne et leur perfectibilité. Quid leges sine moribus, Vanas proficiunt? Horatius.* Varsovie le 5. Juillet 1795 in 4to. 2 Części 31 i 16 stron.

W dedykacyi do W. Hoyma Prezesa Kamery Warszawskiej, podpisany jest autor JAKOB CALMANSON Izraelita polski, w Warszawie przez wiele lat mieszkający i tamże w roku 1811 zmarły w podeszłym wieku.

W pierwszej części tego nieobszernego lecz gruntownego pisma, mówi autor o religii żydowskiej w ogólności, w szczególności zaś paragraf pierwszy traktuje o sekcie Karaimów; § 2. o sekcie Szosydów czyli Pietystów; § 3. o sekcie Żydosko-Chrześcijańskiej utworzonej przez Frenka; § 4. o Cheremie (czyli kłatwie najwyższej.) Dalej o uczonych żydowskich o urzędnikach, duchownych, o rabinach i Kahale. W części drugiej podany jest projekt do reformy żydów polskich, gdzie osobliwie wykląda autor najgwałtowniejszą potrzebę zniesienia Cheremu, bez czego wszelkie władz krajowych urządzenia mniéj skutecznemi będą.

ZALKIND HURWICZ (Hourwitz) rodem z Kowna nad Niemnem, religii Moyżeszowej, który aż do śmierci w roku 1812 a w 74 wieku życia przypadley, wiernym został,

był tłumaczem narodowój biblioteki francuzkiej w Paryżu, członkiem kilku zagranicznych akademii, i biegłym w językach prócz krajowego polskiego, w niemieckim, francuzkim, włoskim, angielskim, rossyjskim, łacińskim, greckim, hebrajskim, arabskim, tureckim. Wstawił się zaś dziełami po większój części w języku francuzkim wydanemi, w ostatnich trzydziestu bowiem latach, mieszkał w Paryżu gdzie i życia dokonał. (1) Pismo iego tu należące jest:

Usprawiedliwienie czyli Apologia żydów, pismo które nagrodę otrzymało od towarzystwa Królewskiego sztuki i umiejętności w Mec, napisane przez Zalkind Hurwicza żyda polskiego z francuzkiego przetłomaczone. w Warszawie u Grela 1796 in 8vo 45 stron.

Inne Hurwicza pisma obacz w rozdziele Filologii.

(1) Wiadomość o życiu i pismach Hurwicza, Obacz w Gazecie Hamburgskiej 1809. dnia 31 Lipca. — Tuzież w Gazecie Korrespondenta Warszawskiego 1809. Numer 66. — w (Hal.) *Allg. Lit. Zeit.* 1813. N. 47. p. 376. tuzież w Gazecie Warszawskiej 1813. Numer 18.

ROZDZIAŁ TRZECI

*Nauka prawodawstwa i prawnictwa
polskiego.*

Chcąc w systematycznym układzie wystawić spis dzieł wszystkich, w języku polskim lub przez Polaków, w treści prawniczej wydanych, część tę literatury na trzy główne okresy podzielić należy. Pierwszy zajmuje przeciąg wieków od czasów najdawniejszych do rozwiązania bytu politycznego Polski. Okres drugi zawierać powinien dzieła dotyczące się prawodawstwa téj krainy w prowincjach pod rządem trzech mocarstw zostających. W trzecim zaś okresie, umieścić wypada pisma dotyczące się prawodawstwa w Xięstwie Warszawskiem zaprowadzonego.

Okoliczność ta, że umieszczać będziemy pisarzy także obcych, szczególniej szląskich i pruskich, zwłaszcza w związku niejakim z prawodawstwem naszym zostających, nie potrzebuje zapewne usprawiedliwienia. Bo koby nie był świadomy związków politycznych i naukowych między owemi kraiami a Polską dawniej zachodzących, tém samém wyznaćby musiał, że jest sędzią w téj sprawie nieprzyzwolonym.

I. OKRES PIERWSZY

Literatura praw polskich od czasów naydawniejszych do rozwiązania bytu politycznego Polski.

A. Oddział pierwszy

Zródła prawa polskiego.§. 1. *Dziela tyczące się literatury praw polskich.*

Hoppiusz, Braun, Janocki, Micler, udziela i w opisie literatury prawnej pomocy. W dziełach Lengnicha, Hartknocha, Załuskiego w rękopiśmie, Czackiego, Soltykowicza, znajdują się wzmianki o pisarzach prawnych krajowych. Wyrwicz w swęj geografii, udziela, jako w obcęj sobie materji, prawnikowi historyczno-literackich wiadomości. Wszystkie te dzieła uważać można za ogólne pomocnicze źródła literatury narodowęj, z których tém trudnięj czerpać, im mniej mają zalety porządku i dokładności. Gdy dzieła pomienne są znane, zatém miiamy one, a wspominamy o mniej znanych, tu należących.

§. *Beiträge zur Kenntniss des polnischen Rechts, herausgegeben von Fried. Benjam. Bröcker. Erster Band. Berlin 1797 in 8vo (a pag. 3. ad pag. 30.) 147. stron.*

Autór, Konsyliarz celi i akcyz, Notaryusz departamentu Poznańskiego w rządzie pruskim, naywięcęj mówi w dziele tém o źródłach praw krajowych, opisuię układy onych, przechodzi przytém nayważniejszych prawni-

ków polskich, lecz oszpecony wielu błędami drukarskimi w wyrazach polskich.

§. *De studio juris Polonici, diss. auctore Joan. Vinc. Bandtkie.* 1806.

Mówiliśmy o tém piśmie w tomie I. na k. 59.

Z kolei porządku przytaczamy pisarzów o szczególnych zbiorach mówiących:

D. Jo. Carol. Comr. OELRICHS libri vetustissimi rarissimiq; constitutionum et statutorum regni Poloniae in bibliotheca sua extantis pressa recensio. Palaco-Stetini. 1768 in 4to.

Jest to opis statutu pierwszego drukowanego przed wydaniem Łaskiego, lubo z czterech tylko kart składający się, wszelako bardzo dokładny.

§. O prawach Mazowieckich rozprawa, czytana w Krzemieńcu na zakończenie roku szkolnego 14. Lipca 1811 przez Tadeusza CZACKIEGO. W Krzemieńcu w druk. gimnazyum Wołyńsk. in 8vo (44. kart niepaginowanych.)

Rozprawia autor o dziele starożytném, a tytułu przepomina.

§. *Kurz gefasste Geschichte des Culmischen Rechts.* (56. stron in fol.)

Historya ta z wielką erudycją lecz z małym gustem pisana jest przez M. C. HANOWA i znajdzie się w jego wydaniu *juris Culmen. ex ultima revisione*, o którem niżej mowa.

§. Uwagi nad powszechném moratorium czyli odpowiesz na pismo Ant. Bielskiego, posła Kowińskiego, z dołączeniem historyi o zbiorze prawa przez niegdyś Andrzeja Zaimowskiego sporządzonym wydane przez STANISŁAWA WĘGRZECKIEGO. w Warsz. 1810 w druk. Zawadzkiej in 8vo (46. i 56. stron.)

Część druga pisma tego tutaj należy.

§. 2. *Dzieła historyczne o prawach polskich.*

Nie mamy dzieła, któreby w ogólności tworzenie się, wzrost i zmiany praw krajowych malowało. Częstkowe są do tego początki, jako to:

Selectae dissertationes historicae de variis rebus Prussicis opera et studio CHRISTOPHORI HART-KNOCH a. 1679 in 4to 456. stron.

Znajduje się zbiór tenże rozpraw szacowny w Duisburga *chronice* przez Hartknocha wydany, zawiera rozprawy dawniejsze pojedynczo wyszłe jako to:

1. *De scriptoribus historiae Prussicae.* 2. *De antiquis Prussiae populis.* 3. *De originibus gentium Prussicarum.* 4. *De habitu corporum Prussorum.* 5. *De lingua veterum Prussorum.* 6. *De locis diuino cultui dicatis.* 7. *De tribus veterum Prussorum diis maioribus Percuno, Picollo, et Potrimpo.* 8. *De diis secundi et tertii ordinis.* 9. *De sacerdotibus veterum Prussorum.* 10. *De cultu deorum apud veteres Prussos.* 11. *De festis vet. Prussorum diebus.* 12. *De nuptiis vet. Prussorum.* 13. *De funeribus vet. Prussorum.* 14. *De virginibus religionis Christianae in Prussia.* 15. *De re oeconomica vet. Prussorum.* 16. *De re nummaria Prussorum.* 17. *De iure Prussorum.* 18. *De militia vet. Prussorum.* 19. *De republ. vet. Prussorum.*

§. *Compendium iurium dissidentibus in religione Christiana in regno Poloniae annexisque provinciis inservientium. Ex Gratiani Severini LIPINSKI Nob. Pruth. ad Vincent. Constant. Starodobratski Nob. Pol. epistola a. 1712. typis vulgata, nec non ex Godofr. LENGNICHII comment. ad pacta conuenta Augusti III. excerptum, in 4to 36 stron. Bez miejsca druku i bez imienia.*

§. *Observationes practicae de iuribus atque processibus forensibus in Silesia, principaliter autem in metropoli Vratislaviae eidemque vicinis locis usitatis, horis successivis collectae a C. S. R. F. S. (SEYDEL.) Vratislav. 1717 in 4to.*

W dziele tém głównie o praw szląskich nowszych stanie mówiacém, znayduie się wainy dla nas traktat: *Caspari SCHIFFORDEGGERI ad Antonium Fabrum de veteri et novo Silesiorum jure singularia annotamenta.* 56 stron.

§. *Einige allgemeine historische Anmerkungen von der Burgermeisterlichen Würde in Thorn, etc. von Joh. GEORGE ELSNER, Thomens. Thorn druckt Jos. Nicolai. (1738) in 4to.*

§ Traktat o starostwach tak w koronie Polskiej, iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim, w przyległych tudzież koronie i Xięstwa prowincyach znaydujących się, na kwestye czyli pytania rozłożony staraniem i pracą M. STANISŁAWA z Łazow DUNCZEWSKIEGO, w przesławney akademii krakowskiej filozofii doktora, w Zamoyskiej astronomii ordynarynsza, prawa obojga Doktora i Professora, Trybunału ordynacyi Zamoyskiej Assessora, tudzież JO. Trybunału koronnego Geometrę przysięgłego, etc. w Warsz. w druk. Mitzlerowski 1758 in 4to 131 stron.

Dzieło to dosyć pracowite przez zapytania i odpowiedzi ułożone, wyszło po raz pierwszy w kalendarzu Zamoyskim Dunczewskiego na rok 1744, a z woli Jana Malachowskiego, Pieczętarza W. koron., nastąpiło powyższe Mitzlerowskie przedrukowanie.

§. *Versuch ob nicht aus der Geschichte älterer Zeiten der wahre Ursprung des nach und nach entstandenen Ansehens der polnischen Reichstände und der Bürgermeister in den Städten in und ausserhalb Deutschland mit einiger Zuverlässigkeit könne ausfindig gemacht werden, ehemals in der Thornischen Anzeigen vom Jahre 1760 und nach besonders herausgegeben von M. Gottfrid CENTNER. Thorn in 4to Bez roku. Stron 32.*

§. *Diplomatische Beyträge zur Unterzuchung der Schlesischen Rechte und Geschichte Berlin. T. I.*

1770. T. II. 1771 T. III. 1771. T. IV. 1772—Zweyter Band T. I. 1774 T. II. 1775 in 4to.

JAN EHRENFRIED BOEME jest autorem dzieła tego ze wszech miar dla historyi i praw nie tylko szlaskich lecz i polskich nader ważnego.

§. Wykład praw o jurydykcyi Starostów Grodowych i ich Sędziów, w Warsz. 1785 u XX. Schol. Pi-ar. in 8vo 69 stron.

Pismo dokładnie rzecz tytułem wskazaną z powodu zaskarżenia zaszłego tłumaczące.

Następujących czterech pism bezimiennych wydanych, jest autorem ADAM MĘDRZECKI, dziś Mecenas przy Sądzie Kassacyynym.

- 1.) Prawa miast polskich do władzy prawodawczej wykonywającej i sędowniczej wywód z praw, statutów, konstytucyi, szczególnych przywilejów i dyplomatów tak w Woluminach praw, jako też w archiwum metryki koronnej w oryginałach, tudzież w archiwum miast niektórych znaydujących się, wiernie zebrany, dowodzący: że miasta królewskie w Polsce na wzór miast Rzeszy Niemieckiej zawsze formowały stan wolny, nikomu, jak tylko prawom narodowym podległy, do obrad, seymów i zjazdów, elekcyi królów, stanowienia praw, zawierania z postronnemi potencjami traktatów, równo z stanem szlacheckim należały; owo zgoda, że miasta Polskie San (stan) rządowy wykonywający i sądzący formowały w Warsz. w druk. P. Dufour in 4to 64 stron.
- 2.) Wiedomość o pierwiastkowej miast zasadzie w Polsce, ich szczególnych przywilejach i wolnościach, oraz o przyczynach upadku tychże miast Nayaśń. Stanisławowi Augustowi Królowi i Nayaśń. Rzeczypospolitej Skonfederowanym stanom w czasie seymu roku 1788 zaczętego a w roku 1789 kontynuowanego podana. w Warszawie w druk. P. Dufour in 8vo 99 stron.
- 3.) Zbiór praw, dowodów, i uwag z treści tychże wynikających dla objaśnienia zaszczytów stanowi meyskiemu *ex juribus municipalibus* służących

P. Deputacyi od N. Stanów Rzpltey do roztrząśnienia praw i przywilejów miejskich wyznaczony podany. (24 stron). Część 2 (23 stron). Część 3. (7 stron) Cz. 4. (25 stron.) Cz. 5. (26 stron.) Cz. 6. (13 stron). Cz. 7. (10 stron.)

Prawa i przywileje w szczególności miastu Warszawie służące wyluszcza następujące pismo.

4.) Do P. Deputacyi przez N. Króla Imci i N. Stany Rzpltey do miasta Warszawy wybrany podane dnia 5. Listopada 1789. in 8vo (96 stron.)

W pismach tych przy każdej okoliczności przypominał autor, dobrze oyczyźnie życzący, że pomyślność kraju całego zależy od pomyślności miast.

§ *Darstellung der Staatsveränderungen Pohlens Erster Theil. Wien 1794. Bey von Schmidbauer in 8vo.*

Drugi tom dzieła tego w pismach publicznych chwalonego nie wyszedł, lecz kontynuacją jego jest:

FRANZ JOS. JEKEL K. Kais. Hofagenten etc. *Pohlens Staatsveraenderungen und letzte Verfassung. Wien bey Anton Pichler. Theil I. (1803 132 stron) Th. II. eod. ibid. (183 stron.) Th. III. (148 stron.) Th. IV. 1806 (195 stron.)* Wyszedł także tom V. i VI. 1809. tamże.

Dzieło to pełne nauki i gruntownego badania, przypomina gorzką prawdę, że w krajach Austriackich wcale odmiennego tonu i stylu wychodziły pisma o Polsce od tych, jakie w znaczney liczbie każdy iarmark Lipski z krajów Pruskich upowszechniał. Jest to właściwie komentarz historyczny do konstytucyi trzeciego Maja.

§ O Litowskich i Polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku, i o rzeczach zawartych w pierwszym (pierwszym) statucie dla Litwy 1529 roku wy-

daném (wydanym) przez Tadeusza CZACKIEGO. T. I. 1800 T. II. 1801 w Warsz. w druk. Ragocznego in 4to.

Komentarze przypisowe o wszelkich prawie materyach prawa większą nierównie część dzieła zajmujące, każą oneż w tym rozdziale mieścić, lubo w swém miejscu wspomniemy o niém powtórnie. Klassyczne dzieło, wielkiéy erudycyi. Obarczona pamięć miia często porządek i związek a niekiedy prawdę.

Mam rękopism Ignacego Potockiego (in 4to 87 stron) pod tytułem: *Postrzeżenia w dziele uczoném Tadeusza Czackiego o Lit. i Pol. prawach*, zawierający wiele sprostowań.

§ *Historisch-critische Analecten zur Erläuterung der Geschichte des Ostens von Europa, von George Samuel BANDTKE, etc. Breslau 1802 bey Meyer in 8vo. 308 stron.*

Dzieło to zawiera od strony 3 do st. 108 tłumaczenie z komentarzem i przypisami, wycięte z Skrzetuskiego prawa publicznego (w ręście należy do historii) o statnie włościan, ich lokacyach, nadaniach i t. d.

§ *Versuch einer Slavischen Mythologie in alphabetischer Ordnung entworfen von Andrey von KAYSSAROW, Russisch Kays. Stabs - Capitain. Göttingen 1804 in 8vo (117 stron).*

Jest to tylko kompilacya, wszelako chwalebna.

§ Rozprawa o prawie, które mają Obywatele prowincyi, składających dawną Polskę, do wolnego szynkowania piwa, miodu, i gorzalki, i o przyczynie, dla której obywatele dawnéy Rosyi, nie mając téy części dochodów, krzywdy nie ponoszą. (TADEUSZA CZACKIEGO w dzienniku Wileńsk. r. 1806 Sierpień p. 162 i następp. (Dobrze napisane.)

§ Rozprawa o żydach przez Tadeusza Czackiego w Wilnie 1807 in 8vo maj (272 stron.)

Autor czyni rozbiór historyi i praw temu ludowi służących, i zdaie sprawę o ustawach projektowanych na seymie ostatnim konstytucyynym.

§. *Joh. Christ. Friedr. MEISTER, etc. über die Aufnahme und über die fortdauernde Gültigkeit des Sachsen Rechts in Schlesien, etc. Breslau 1808 in 8vo maj*

Znaydnie się w témże dziele P. Reicha Prof. Wroclawsk. rozprawa (p. 115 — 148) w której dowodzi: że *jus Saxonicum Magdeburgicum* jest prawem w Szląsku od dawien dawna powszechnie przyjętém, i zawiera wiele ciekawych spostrzeżeń a gruntownięy pisana od wywodu jurydycznego Meystra. Że prawa Saskie u nas na te same względy iak w Szląsku zasługią i tym samym prawie tu iak i tam sposobem dostąpiły mocy obowiązującęy, z powinności umiesciliśmy rzecz powyższą.

§. *Polens Untergang. Ein charakteristisches Gemälde dieser Adels - Nation. Zur wichtigen Beurtheilung der neuesten Revolution und ihrer Folgen herausgegeben. Cölln 1808 bey Peter Hammer in 8vo (166 stron.)*

Do tegoż należy:

Marginationen zu der Gesch. des Tages in dem Herzogthum Wars. Cölln 1809 bey P. Hammer in 8vo (71 stron.)

Dzieła te, znane także pod tytułem *Erster, Zweyter Feuerbrand aus Polen*, trafnie malują niezrząd dawny, wykazując stopniami jego wzrost. Słusznie spostrzega autor, że szlachta w ów czas stanowiła wyłącznie naród. Autorem jest Wielkopolanin z Boianowy rodem.

§. *De l'administration Prussienne dans les ci-devant provinces Polonoises. Essai pour servir au developpement des causes, qui ont amené leur separation de la métropole. Avis aux nouvelles autorités établies sur ces provinces. 1808 in 8vo 68 stron.*

Nie we wszystkiém trafne.

§ O upadku przemysłu i miast w Polsce przez W. Sarowieckiego w Warsz. 1810 in 8vo. Obacz wyżej k. 108.

§ *Ueber die gräfliche Würde in Schlesien eine Eroerterung, was die in den alten Urkunden Schlesiens und Polens vorkommenden Grafen, Comites und Baronen bedeuten, nebst der Erklärung der meisten in den alten Urkunden des 12. 13. und 14. Jahrhunderts vorkommenden Würden und Aemter. Ein Beytrag zur Kenntniß der Geschichte Schlesiens, etc. von GEORG SAMUEL BANDTKE etc. Breslau bey J. Fr. Korn 1810 in 8vo 78 stron.*

§ Zbiór rozpraw o przedmiotach prawa polskiego, przez JANA WINCENTEGO BANDTKIE w Warsz. i Wilnie 1812 nakład. i druk. Józefa Zawadzkiego in 8vo.

Dzieło to zawiera pod ogólnym tytułem trzy różne materye historycznoprawne: 1.) wywód praw miejskich w Polsce dawnéj obowiązujących (1 — 211.). 2.) Rzecz o uprawnieniu dzieci przez zaszły związek małżeński (p. 215 — 259.) i 3) Wywód kary śmierci na kradzież stanowionéj p. 263 — 298.

Podobne historyczne rozbiory pojedynczych szczegółów, mogą ułatwić drogę do ogólnéj historyi prawa krajowego, której bardzo życzyć należy!

Przypominamy tu rozprawę tegoż autora o prawach dawnych Pruskich umieszczoną na czele prawa Chełmińskiego.

Przestańmy na powyższych autorach. Poczét ich łatwo pomnożyć by można, zwłaszcza, że między historyą prawa publiczną czyli polityczną a samém prawem tego gatunku, granice są bardzo niepewne. Wiele dzieł tutaj należących wymieniło się w rozdziele polityki.

§. 3. Zbiory praw polskich.

Prawa nasze są albo powszechne na cały kraj i na wszystkich onegoż mieszkańców rozciągające się, albo szczególne pewnym tylko częściom krain lub jednéy tylko klasie ludu służące. O każdym więc z osobna mówić wypada.

A.) Zbiory praw krajowych ogólnych czyli powszechnych.

a.) Same Zbiory.

Żaden naród nie może się obeyśdź bez praw stanowionych. Poprzedziły te i u nas znajomość pisma. *Dytmar*, Biskup Merzeburški, *Kosmas* Praski i inni wspominają, o starożytnych ustawach naszych Panujących. Itak pierwszy mówi o karze na cudzołozstwo, na łamiących posty i t. d. (ob. *Dithmari Chron.* lib. VIII. p. 247. 248. edit. Wagneri, tudzież przedmowa do Volum. Legum na czele pierwszego Tomu.)

Pieśń *Boga rodzica dziewica* przez S. Woyciecha (o której obacz w Tomie I. 177. i następne) ułożona, miała bydź z woli Bolesława Chrobrego przed bitwami rozpoczynanemi śpiewaną, iak Łaski o tém w swym zbiorze wspomina.

Oprócz owych starożytności niepewnéy za-
bytków, znajdujemy piśmiennego prawoda-
wstwa wczesne w narodzie naszym ślady. Ka-
zimirz sprawiedliwy w roku 1120. znosząc
w Łęczycy niektóre bezprawia, utwierdził
ustawy zyskaném *breve* Alexandra III. Papieża.

Breve takowe oryginalnie w składzie kapituly Krakowskiéy, podług świadectwa Czackiego, znajdować się mające (Czy prawo Rzym. było zasadą praw Lit. i Pol. p. 39. — 45.), zagrażając klątwą kościelną przestępcom, wymienia ustawy Łęczyckie w téj treści:

1. *ne bona decedentium episcoporum amplius confiscarentur.*

2. *ut si quispiam in res defuncti episcopi manus injecerit, vinculo anathematis teneatur, nec praesumat ullus raptorum defuncto episcopo succedere, donec absolutionis beneficium assequatur, ablatis restitutis, vel ablatorum congrua aestimatione praemissa.*

3. *consuetudinem, quae a principibus terrae servabatur, videlicet, ut quocunque pergerent, invadentes horrea pauperum evacuant, et si inter absentes aliquid negotioli quandoque contingerit, impii satellites discurrentes raptos quoscunque caballos pauperum agrestium vel enervarent in cursu, vel omnino destruerent — — emendasti.*

Mamy w całości zachowane późniejszego prawodawstwa pismienego ustawy, to jest przywilej Bolesława, Xięcia Kaliskiego, Żydom w roku 1264. nadany, przez Kazimirza III. w roku 1347. i Alexandra Krolów w roku 1505 zatwierdzony. (ob. Vol. leg. I. fol. 309.)

Ustanowiwszy Kazimirz III. w Krakowie Sądy wyższe dla miast w roku 1356, złożył w zamku Krakowskim xięgi praw Saskich Magdeburgskich, te same podobno, które Łaski za Alexandra ogłosił, a o których niżej obszerniej mówić będziemy. (cf. Łaski fol. 167. — Vol. leg. I. fol. 143 — 149. Długosz I. p. 1107.)

Naypierwszy zbiór praw Kazimirza W.

w roku 1347. w Wislicy uchwalonych upowszechniony został drukiem wraz z późniejszymi statutami w Krakowie, niewiadomo atoli w którym roku i przez którego Drukarza. Wspomniony wyżej Elrychs dał takowy tego zbioru opis: na pierwszey stronie znajduje się sztych drewniany wyobrazający króla ukoronowanego z berłem w rękę, siedzącego na tronie, przy nim dwie osoby podające onemu książkę rozłożoną, na dole po lewéj ręce herb Polski. Na drugiey zaś stronie pierwszey karty taki jest napis:

Constitutiones et statuta vel sintagmata provincialis incliti regni polonie per serenissimum principem et dominum Dominum Kazimircum primum (przez omyłkę zamiast III.) polonie regem magnum ducem litwanie: russie: prussieque dominum et heredem etc. Edicta et promulgata cuius prefato: multiplex et varia atque recondita et altissima eruditio in maximisque pacis et belli negocijs exercitatio Tam vero pro conditione et statu hominum vicia corripienti Quique terras tumultuantes et res novas molientes: ad fidem et obsequium regium sua opera redegit: atque pacatas et quietas tandem reddidit. (m)

Druga trzecia i czwarta karta zawiera rejeestr statutow książki pierwszey.

Na końcu ustaw Kazimirza III. następuje *registrum libri secundí*, a po tymże rejestrze: *incipit liber secundus statutorum illustrissimis (ma być ilustrissimi) principis et domini nostri vladi-slai Regis polonie etc. per ipsum Et Barones totius*

(m) Horvax de typogr. p. 4. podobnie z małą odmianą tytuł dzieła podaje, odmieniając cokolwiek Bantkie de primis Cracoviae in arte typograph. incunab. Cracov. 1812. p. 2. Różnice wykazane w rozprawie Benkowskiego o najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce p. 32. Jerzy Bantkie obiecał dać dokładny opis tego statutu cum lectionibus variantibus. Życzę należeć, aby jak najprędzej obietnicę swą uiszczył!

regni edita Cracovie et in wartha confirmata. Sub anno domini Millesimo quadringentesimo vicesimo tertio. Kończy się ta księga temi słowy: *Explicit liber Secundus statutorum terrestrium.* Dalej zaraz idzie index księgi trzeciéy statutów, bez żadnego napisu, a po tym czytamy napis: *Incipit liber tertius statutorum terrestrium Nyeschewisium per regem polonie Kazimirum Secundum et ipsius barones confirmatorum.* Kończy się księga tą zwyczajną formułą: *Expliciunt statuta Nyeschewiensia,* a dalszą treść wskazują wyrazy: *Incipiunt articuli in conventionione nove civitatis corczin facti et confirmati per serenissimum principem Kazimirum secundum et barones ejus.*

Ostatni artykuł statutów całego zbioru tak brzmi: *Item si civitatenses et oppidani aliquo decreto et statuto pallatini contrarios et inobedientes se exhibuerunt hujusmodi pallatinus habebit facultatem renitentem suo statuto et ordinationi puniendum mutilandum juxta antiquam consuetudinem.*

Cały ten zbiór z siedmiu arkuszy (*plagulis*) (z których ostatnia na pierwszém stronie do połowy tylko zadrukowana) składający się, ma formę in 8vo maj. Nie jest liczbowany, nie ma ani roku wydania, ani na pierwszém stronie, jak wyżej się okazuje, tytułu, niewyraźna drukarza ani miejsca druku, gotskie litery dosyć drobne, pierwszych liter na początku materyy nie ma, abrewiacye w nim częste, komatów wcale niema tylko punkta i dwukropki. Oprócz Elrychsa skrupulatnie też dzieło starożytne opisującego czyni o niem także wzmiankę Jan Dan. Hoffman, (*de typographiis earumque*

que initiis et increment. in regno Pol. et M. D. Lith. Dant. 1740. p. 3. seqq.) Ta porównana z opisem tamtego, sprawdza twierdzenie Czackiego (o Litew. i Pol. praw. T. I. p. 30. 31. 245. not. in fine), że xięga ta po dwakroć zpod prasy wyszła, a to za Jana Olbrachta. Nazywa onęż Czacki *librum juris terrestris*, lecz niepowiada że taki tytuł ma, a wnosi (w dziele czy prawo Rzym. było zasadą p. 78. 79), że bądź iedna edycya niezgrabna z statutami dawnemi Gnieznien-skiej metropolii, bądź druga ozdobięsza drukowana była w Krakowie podobno przez Sewalda, i oświadcza wyraźnie, że ma obadwa wydania drukiem i materyą różniące się. Coxe (Reise durch Pohlen, Russland etc. T. I. p. 105) donosi, że exemplarz iedna dzieła w obmowie będącego, znajduie się w bibliotece akademii Krakowskiéy, i zgadza się względem czasu druku z Czackim. Bröcker (*Beytraege zur Kenntniss des pohl. Rechts p. 4*) powtarza doniesienie floxa. Elrychs zaś w doskonałym swoim opisie dodaje, że dzieło opisywane *albo corvo rarior liber*, toż samo wyraził Czacki własnoręcznie na exemplarzu Joachimowi Chreptowiczowi darowanym. Powtarzamy troskliwie wszystko, aby zwrócić uwagę na tak ważny starożytności zabytek, może w nieiednéy bibliotece kraiovéy butwiznie i mułom poruczony!

Z tych samych pobudek uczynimy wzmiankę o rękopismach wiadomych statutu Kazimierza i Następców. W metryce koronnéy iest starożytne tłómaczenie Polskie praw Kaźmirza III. w reiestrach dawnych *Vislicia* zwany, ktorego przedślowie podał do wiadomości publiczney Czacki (Czy prawo Rzym. było zasadą etc. p.

55. i daléy. Zgodne jest z tém, które czytamy Vol. leg. I. fol. 95). W bibliotece swoiéy znajdujacego się drugiego rękopismu Polskiego wykładu, uczynił także tenże sam mąż uczony doniesienie i ogłosił onegoż wstęp (l. c. p. 61 — 64.). Jan Wicenty Bantkie, Profesor szkoły prawa Warszawskiéy, posiada rękopism Łaciński, większy bez wątpienia wartości od pomienionych tłómaczeń, i podał sam iego opis dokładny (Zbiór rozpraw o przedm. prawa Pol. p. 199 — 205. et 204. not). Czyby niemiałoby bydź więcéy podobnych czei godnych zabytków po klasztornych i innych bibliotekach?

Jan ŁASKI, Kanclerz Koronny, późniéy Arcybiskup Gnieźniéński i Prymas, zebrał z rozkazu Alexandra Króla ustawy krajowe od r. 1374. i wydał zbiór ten wraz z przywilejami, traktatami publicznemi, prawami Saskiemi i dziełem Raymunda Neapolitańczyka, pod tytułem następującym:

Commune incliti polonie regni privilegium constitutionum et indultuum publicitus decretorum aprobatorumque. Cum nonnullis juribus tam divinis quam humanis per Serenissimum principem et dominum Dominum Alexandrum Dei gratia Regem Polonie, magnam Ducem Lithuanie, Russie, Prussieque dominum et heredem etc. Non tamen in illud ipsum privilegium, sed motu proprio (regis dodaie Janocki) serenitatis sue per adhortationem per instructionem Regnicolarum proque regni ejusdem ac justitie statu feliciter dirigendis eidem privilegio annexis et ascriptis (Mandanteque sacra eadem, dodaie Janocki) Maiestate accuratissime castigatis. Impressum Cracovie in edibus Joh. Haller 1506. 27. Januarii in fol.

Prócz przedmowy, summaryusza i rejestrów, zawiera to dzieło liczbowanych kart 263. i 68. Przedmowa do praw Wislickich nie jest auten-

tyczną, bo nie pochodzi od Kazimirza III. lecz jest tworem albo Jakoba z Zaborowa, który dopomagał Łaskiemu w układzie (Czacki czy prawo Rzym było zasadą praw Litw. Pol. p. 78. 79), albo samego Kanclerza wydawcy. Statut ten nader jest ważny, nie tylko dla swéj starożytności, lecz bardziéy dla tego, iż prócz statutu Litewskiego, iedynym jest zbiorem praw Polskich, który z potwierdzenia Króla moc obowiązującą otrzymał. Opis onegoż obszerny daie Janocki (*Nachr. v. rar. polnis. Büchern* I. p. 32.) Niedawno dopiero okazano w rozprawie Benthowskiego (o naydawniéjszych książkach drukowanych w Polsce p. 49.) że statut Łaskiego więcéy iak raz ieden był drukowany lubo z datą tąż samą 1506. 27. Januarii. Dowody na to w owéy rozprawie przytoczone, są iawne i niewątpliwe. Dziesięć exemplarzów miało bydź drukowanych na pergaminie. Widziałem dwa, mam połowę iednego, prawo Magdeburgskie i t. d. całkiem zawierającą.

Z woli Zygmunta I. nastąpił nowy zbiór; układ systematyczny i druk praw krajowych, który miał służyć koronie tak iak statut Litewski Litwie. Nie nastąpiła pięknego zbioru sankcya. Rzadszym stał się ód Łaskiego. Tytuł jego taki:

Statuta inclyti Regni Polonie recens recognita et emendata. Pod tytułem orzeł polski z literą S w porzrodku. Na końcu te są wyrazy: *Cracoviae apud Hier. Viet. MDXXXII. in fol.*

Dzielo to składa się z 130. kart z jednéy strony liczbowanych, ma zaś na końcu 3 kart rejestru kontynuacyi, a na początku 4 karty nie- numerowane listu przypisowego do Króla i wy-

kazu rozkładu materyy, z pieśnią *Boga Rodzica*, której pisownia różni się od téy, iaka przy statucie Łaskiego w téyże pieśni widzieć się daie. Druk piękny Łaciński, sam tylko tytuł, pieśń rzeczona i napisy niektóre są gockiemii literami wybite.

W liście przypisnym drugę kartę po tytule stanowiącym, zdatując sprawę ukladacze „*Nicolaus THASCHICZKI Cracovien. Bernardus MACIEJOWSKI Sandomirien. terrarum Judices, Georgius MISCHKOWSKI de Przecziczow, utriusque juris doctor, Benedictus JZDRIEŃSKI Gneznen. et Cracovien. Ecclesiarum Canonici, Albertus POLICZKI terrae Poznaniem. Notarius, et Nicol. KOCZANOWSKI gladifer Junivladisl.*” wyrażają, że, gdy Król z stanami na seymach kilkakrotnie postanowił, aby wszelkie prawa i zwyczaje przez osoby w prawie biegle były uporządkowane, wyznaczył był do tego znaczne prawników grono, które zmniejszył następnie na tychże sześciu, naznaczył im termin do zgromadzenia się i rozpoczęcia dzieła, na dzień 1. Maja roku w ów czas bieżącego, do Krakowa. Z tegoż listu przypisowego czyli przedmowy do Króla datowaney: *Cracoviae die martis tertia mensis Septembris a. D. 1532.* okazuje się, że przez czas 4 miesiące praca ukończoną została. Dzieli się materya cała na pięć xiąg, każda xięga na tytuły nieliczbowane, lecz napisami gockiego druku oznaczone, tytuły zaś podają szczególne prawa, na czele których wyrażono łacińskiemii charakterami pod którym królem i gdzie ustawa była uchwaloną. Dłuższe statuta są podzielone daléy na §§. nie numerowane, a przy każdym na brzegu przytoczone troskliwie, z wymienieniem strony

dawniejsze zbiory, z których czerpano. Nadbrzeżne te od yłacz są do strony XXII. włącznie czerwona, od następnej zaś strony do końca dzieła czarną farbą drukowane. Pierwsza księga mówi: *de statutis et consuetudinibus Regni; de summo imperio et judiciis regalibus, de sacrosanctis ecclesiis, episcopis et clericis; de officio et potestate palatinorum et castellano; de officio et potestate dignitariorum et officialium iudicio terrestri generali praesidentium; de officiis regni, curiaeque regalis eorumque potestate; de officio et potestate capitaneorum, iudicum castrensiarum, ac tenentiariorum bonorum regalium; Quis ordo senatorum, spiritualium et secularium in conventibus publicis et consiliis regis observetur.* Druga księga zawiera materiały o sądach i postępowaniu sądowym. Trzecia księga wyluszcza statuta o prawie osób, o łowach, rybołówstwie. Czwarta księga podaje prawa rozmaite, między którymi i kryminalne, a szczególniejszemu uwagi godne fol. 97. *de haeticis et eorum fautoribus.* Piąta na koniec księga zawiera formularze sądowych i urzędowych czynności.

Układ tekstu jest wolny, do samych oryginalnych praw osnowy słownie nie przywiązujący się. Z kilku szczególnych statutów często jeden rozdział złożony, wyraża nie słowa lecz myśl tamtych. Rzadkie to dzieło znajduje się bez uszkodzenia całe w bibliotece Liceum Warszawskiego. Czacki opisując ten szacowny zbiór obszernie (o Lit. i Pol. praw. I. p. 35.) wspomina, że tylko dwa exemplarze całe a dwa uszkodzone w życiu widział. Przyczynę nadzwyczajnej rzadkości zbioru tego, opowiada życiopis Piotra Kmity, mówiąc, że ten możnowład-

ca niechętnie widzący zbiór ten praw, w sądownictwie stalszy porządek zaprowadzić mający, do uchylenia onego na seymie naywięcej się przyłożył, lecz nawet późnięj dla zagładzenia ięgo pamiątki exemplarze wykupywał i niszczył. Obacz życie Kunity przy Długoszu ed. Lipskięj p. 1614. Czacki l. c. II. p. 6. Janociana II. 268. który pisze: *Collectio - statutorum, omnium rarissima, ipsisque Polonis litteratissimis prorsus incognita.*

Hoppiusz (p. 107.) donosi, że statuta Zygmunta I. były także drukowane bez wyrażenia miejsca i roku. Zgadza się z tem doniesieniem poniekąd Braun (p. 3.), który niezupełnie zgodnie z tamtym twierdzi, że Hieronim Wietor drukarz, był wydawcą zbioru praw tegoż Króla gockimi niezgrabnemi literami w Krakowie R. 1524. wraz z reiestrem wydrukowanego. Następnie literami ozdobnieyszemi i kształtnieyszemi drukowane bydź także miały statuta za tegoż Króla w latach 1527. 32. 38. 39. uchwalone.

Czacki wspomina bardzo niewyraźnie o rzadkiem wydaniu praw Zyg. I. z roku 1507. i zaświadcza, że bądź przypadek bądź przemysł nieprzystoyny, różne tegoż Króla statutów utworzył edycye różniące się (Czacki I. p. 32.).

Szczerbicz *in promptuario statutor.* p. 15. taki kładzie przypisek ważny, obok prawa od r. 1532: *Correcturae istius exstant aliquod exemplaria typis excusa, sed suscepta non est.*

Zaluski w rękopiśmie biblioteki historyków polskich, wspomina, że prawa od roku 1504 do r. 1550 pojedynczo wychodziły, że były bardzo rzadkie i mało co znane, zwłaszcza, że

wolano się trzymać abecadlowego Herburta, i że z jego biblioteki exemplarzów, *Volumina legum* Konarskiego drukowane co do owych lat zostały.

JAKÓB PRZYŁUSKI naprzód Pleban w Mościskach, a potem pisarz Ziemski Krakowski (n), uporządkował prawa krajowe według podziału Rzymian *secundum jus personarum, rerum et actionum*, i wydał one pod tym pompatycznym tytułem:

Leges seu statuta ac privilegia regni Poloniae omnia haecenus magna ex parte vaga, confusa et sibi pugnancia: jam autem in gratiam D. Sigismundi Augusti Regis Poloniae et in usum reipublicae ab JACOBO PRYLUSIO Castren. Praemisen. et tum terrestri Cracovien. Notario, ac Aedili collecta, digesta, et conciliata. Ita ut una Lex sit de Uno quocumque negotio: indeque nostrae, immo vero optimae Reipub. forma omnibus sui partibus descripta appareat. His omnibus etiam praefationes et commentaria ex Regum decretis, consuetudinibus Regni, variisque Scriptoribus, ac Legislatoribus conflata non tamen legum, sed apud gratos Lectores vim tantum consiliorum habitura, opportunis locis accesserunt. Quae quidem statuta dividuntur in libros sex. Quia enim omne jus pertinet ad personas - publicas - medias - privatas, res - publicas - privatas - judiciales, actiones - foederum - belli, est ergo

Primus liber, de Rege nec non spiritualibus et saecularibus Consiliariis, Officialibus, seu Magistratibus Regni. Item de Militibus. Item de Mercatoribus, Opificibus et Agriculis. Item de Servis, Vagis et Mendicis. Item de Judaeis et Paganis 22 capitulis. Secundus de rebus Fisci Regii 9 capitulis. Tertius de rebus Spiritualium et Saecularium 14 capit. Quartus de Actionibus Terrestrii Judicii 27 capit. Quintus de Ducatibus Regno unitis, foederalis et externis, Item de pace et obedientia, ac de legationibus 15 capit. Sextus de re militari 5 capit. absolvuntur

(n) O życiu i piśmiach Przyłuskiego obacz STAROWOLSKIEGO Heca No. LX. NIKSIECKI Herb. III, 772.

Folia ten 19. kart i 970 stron wynoszący, kończy się temi słowami:

Quod labore ac sumptu meo partim in Sczuczin partim sub arce Cracoviën. in aedibus meis ad antrum Draconis scriptum, et toto biennio est excussum, absolutum vero ineunte anno 1553.

Janocki w skróceniu, cokolwiek odmiennie, tytuł wypisał (*Nachr. v. rar. Büch. I. p. 38*).

Lubo Zygmunt August w roku 1551 upoważnił Przyłuskiego do wydania tego dzieła, pragnąc, *ut diversitas statutorum regni nostri jam tandem conciliaretur*, iak list królewski na drugiey stronie tytułu wydrukowany opiewa, i lubo układacz dwoma laty wprzód wydał prospekt (*prototypon* zwany) zamierzoney pracy, pod tytułem:

Statuta regni Poloniae methodica dispositione propter faciliorem omniuri causarum ex jure antiquo et novo definitionem conscripta ac Divi Sigismundi Augusti Regni Polonorum, Potentissimi Magni Lithuaniae Russiae Prussiae Masoviae et Samogitiae Principis nec non ejus Reverendis. ac Illustriss. senatus simulque equestri ordinis legatorum judicio ac censurae in conventionem regni generali Petricovien. Anno 1548 exhibita. Quae quidem regni statuta dividuntur in libros sex. Ad Lectorem: Si quid hic desideras, dabis spero veniam mi lector, materia enim operis, neque addi sibi, neque deleri quidquam, multo minus etiam limari patiebatur. Nihil autem semel repertum est simulque expolitum, quin omnia discimus errando; porro tempus ita maturare editionem cogebat ut propemodum simul me parere ac lambere fuerit necesse. Vale. Crac. apud Viduam Hieronim. Vietor, in fol. 117 arku-szy.

Rzadkie to dzieło znajduie się w bibliotece akad. Krakowskiéy. Podaie zaś o niém wiado-

mość Janocki w piśmie *Nac. v. rar. poln. Büch. I. 41.* Rozkład prospektu wcale iest różny od samego dzieła. Tu mówi bowiem autor w pierwszej księdze: *de personis publicis et privatis illorumque officiis*; w drugiej *de fundis ac rebus Nobilium*; w trzeciej *de Actionibus terrestribus*; w czwartej *de rebus fisci regalis*; w piątej *de bello et privilegiis*; w szóstej *de ducatus regno unitis deque Judaeis.*

Różność ta prospektu od samego dzieła, a nadewszystko obelgi przy wszelkiej okoliczności wydarzonej lub naciągnionej, mianowane przeciw duchowieństwu katolickiemu, (przepomnieć tu nie należy, iż Przyłuski sam był dawniej Xiędzem katolickim, lecz później pojął żonę i tym natarczywiej powstawał przeciwko swemu dawnemu stanowi), sprawiły, iż zbiór Przyłuskiego nie zyskał sankcyi prawa, jako nieodpowiedający, ani celowi, ani nadzieiom. Chciał on tu bowiem bydź i prawodawcą i reformatorem religijnym. Dzieło zatem Przyłuskiego uchylone, część exemplarów zabrała po wydaniu władza duchowna. Te okoliczności są powodem rzadkości tego zbioru. Obacz Czackiego o Lit. i. Pol. praw T. I. p. 37 — 39 *Struvii bibl. juris* p. 122. Janocki *Nachr. v. rar. Büchern* I. p. 38. Bröcker p. 5.

Mylnie Januszowski w przedmowie swego zbioru utrzymuje, że dzieło Przyłuskiego, było *regis decreto damnatum*. O niebytności wyroku potępiającego, Braun (p. 8) już przestrzegł.

Pomimo tych wad i nagan, zbiór ten za granicą był wzięty, a Herbert i inni kraiovcy, praw układem później trudniący się, umieli z niego korzystać (Braun p. 8).

Joachim Hoppiusz miał piękny rejestr alfabetyczny w rękopiśmie in fol. który do łatwiejszego użycia Przyluskiego koniecznie byłby potrzebny, zwłaszcza że uporządkowanie materyi opływających w rozwlekłe komentarze nie jest trafne (Hoppii schediasma p. 107.). Braun (p. 9.) wspomina o kopii rejestru tego, którą posiadał.

JAN HERBURT sekretarz Król. potem Podkomorzy Przemyski, a później Kasztelan Sanocki, ponosi zaszczyt, że nie tylko układem lecz i tłómaczeniem praw trudnił się po trzykroć, i że abecadłowy układ jego łacinski nabral powagi w sądach, z saméj potrzeby i braku zbioru lepszego. Najpierw zebrał za prywatną starannością po łacinie statuta i konstytucye z Łaskiego i Przyluskiego, zachowawszy ogólny taki sam iak Przyluski podział i porządek systematyczny, a odmieniwszy i opuściwszy szczególne tylko różne części i ustawy. Wyszło to dzieło w Zamościu r. 1557. zpod prassy, iak Braun (p. 9. 10.) otém wyraźnie świadczy.

W roku 1565 został Herburt, wraz z dwoma innemi członkami, ustawą seymową powołany do układu praw, lecz nieprzyszło do tego; a sam Herburt ułożył dla swéj prywatnéj dogodności i wydał, zachęcony przez Jana Osieckiego Kanclerza, najpierw nowo wynalezionym a potem powszechnie polubionym porządkiem abecadła, prawa krajowe w iednym zbiorze po łacinie ozdobnie drukowanym, w Krakowie w roku 1565 in fol. (Czacki o Lit. praw I. p. 39). Statut ten aż do czasu wydania *Voluminów legum* był w powszechném użyciu i poważaniu (iak świadczy między innymi Józef Żaluski). Niedziw zatem, że kilka-

krotnie był przedrukowywanym, iako to w roku 1567 1570 i 1600 w Krakowie, in fol. W roku zaś 1597. w Zamościu; a 1620 u Baltaz. Andrzeia w Gdańsku, a u Bogumira Tampacha w Frankforcie, które wydanie jest pomnożonym dodatkiem późniejszych praw (Hoppiusz p. 108) iako też za uzupełnieniem opuszczonych praw dziesięciu (Braun p. 10.), w Gdań. przez Egidiusza Wasberga 1693, i w Warszawie przez Tobiasza Kiellera (o). Na koniec roku 1756 w Lubl. który to ostatni edycyi tytuł tak brzmi:

Statuta regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta a Joanne Herburto de Fulstin tum Succammerario Premisiensi et S. R. M. Secretario, post vero Castellano Sanocensi, et capitaneo Premisiensi. Propter exemplarium inopiam denuo recusa cum annexa ad marginem citatione veteris folii editionis Zamoscianae A. D. 1597. impressae. Lublini typis S. R. M. Collegii Societ. Jesu A. D. 1756. in fol.

Z woli Zygmunta Augusta ułożył i przetłómaczył tenże sam Herburta prawa oyczyste na język Polski, który taki ma mieć tytuł:

Statuta i przywileie koronne z łacińskiego języka na Polski przelożone, nowym porządkiem zebrane i spisane. w Krakowie 1570. in fol.

Braun (p. 10.) twierdzi, że dzieło to było trzecim Herburta, i że jest tłómaczeniem układu łacińskiego pierwszego, który porządkiem ogólnym Przyłuskiego ułożony wyszedł, (iakośmy wyżej powiedzieli) w Zamościu 1557.

Dzieła Herburta nie zyskały sankcyi prawa, lecz miały *auctoritatem fori* z saméj potrzeby. Ostre i surowe zdanie Brauna ob. *in jud. de script. pol.* p. 10.

(n) Braun p. 10. przytacza rok 1607 wydania iakoby powtórnego Gdańskiego. Czy on lub Hoppiusz się myli, czyli też to wydanie jest trzecie, nie wiem.

Wspomniemy przytém oraz o GRZEGORZU CZARADZKIM, który spisał krótką treść Herburta abecadliwego łacińskiego i wydał takową, pod tytułem:

Paratitla statuti Herburiani cum applicatione constitutionum novellarum in usum fori controversi edita, praxique juris terrestriis accomodata. Authore Gregorio Czaradzki JC. cum Gratia et privilegio S. R. M. Posnaniensis typis Joan. Rossowski a. 1620 12mo.

Wprzedmowie wyznał autor, że osławiony z swego niedoleżnego systematu nauki prawa Rzymskiego u terazniejszych prawników Wesembek, był mu wzorem i przewodnikiem w tym układzie. — Łacińskiego systematycznego układu praw Herburta, o którym Braun tak wyraźnie po dwakroć świadczy, nigdzie nie widziałem dotąd, wnoszę zatem, że musi być bardzo rzadki.

Biblioteka Liceum Warszawskiego posiada zbiór nader rzadki, o którym nigdzie dotąd najmniejszemy niespostrzegłem wzmianki, tytuł jego taki:

Ustawy Prawa Polskiego dla pamięci krótko wypisane 1561. in fol. 40 kart nieliczbowanych, gockim drukiem.

Niema ani na tytule, ani na ostatniemy karcie tego dzieła, żadney wiadomości o autorze, drukarzu, ani mieyscu druku.

Co do układu, 58 rozdziałów, *kapitulum* także zwanych, zawiera porządkiem systematycznym ogólnym treść szczególnych ustaw pod oddzielnemi rubrykami, z wyrażeniem Króla pod którym prawo zapadło, i strony zbioru, w którym się znajduje obszerna osnowa, tu skrócona. Ostatnie dwie karty i jedna strona

zawierają statuta seymu Warszawskiego z roku 1557. Nie ma żadnej przedmowy w tym zbiorze starożytny Polszczyzny. Mniemam że Herburt jest autorem tego nieznanego dzieła.

W bibliotece Felixa Hrab. Łubieńskiego, Ministra sprawiedliwości, znajdowało się w roku 1807 takowe wydanie praw krajowych tu należące:

Constitucie Statuta y Przywileje nawalnych seymiech koronnych od roku Pańskiego 1550. aż do roku 1578 uchwalone etc. w Krakowie w drukarni Mikolaja Scharffenbergera etc. roku Pańsk. 1579. cum gratia et privile.

Księga ta 201 kart z jednej strony liczbowanych zawierająca, jest gockiem literami drukowana. Na grzbiecie tytułu znajduje się wiersz na pochwałę króla Stefana. Na karcie 154 taki jest tytuł drugi.

Constitucye y przywileje seymowe za panowania Jego Kro. Miłości Króla Stefana.

Na tymże drugim tytule nie ma ani daty, ani miejsca druku, ponieważ jest to kontynuacja praw poprzednich za Augusta Króla stanowiących. Znajduje się tylko pod powyższym napisem herb Polski, a w środku tegoż herb rodziny króla Stefana. Na drugiej stronie tytułu tego powtórnego, są wiersze na herb Jana Zamoyskiego. Autora wierszów na odwrotnych stronach tytułów umieszczonych wykazuje podpis pod niemi znajdujący się, na pierwszym tytule *Andr. Tri.* na drugim tytule *Andr. Tricesius.* Przedmowy zbior ten żadnej nie ma.

Tenże sam drukarz wydał powtórnie zbiór pomnożony pod tytułem takim:

Constitutie, statuta i przywileie, na walnych sejmiech koronnych od roku Pańskiego 1550 aż do roku 1581 uchwalone. w Krakowie w drukarni Mikołaja Szarffenbergera Króla Jego Miłości Typographa. *Cum gratia et privilegio S. R. M.*

Wydanie to zawiera 230 kart z iednéy strony liczbowanych in folio, nadto 7 kart nie numerowanych rejestru abecadłowego, a na końcu osobną kartę na której czytamy:

Drukowano w Krakowie roku Pańskiego MDLXXXI (1581), w śródku téżże karty herb drukarza kozioł rogaty z gór wyskakujący, nad łbem którego 3 gwiazdy. Pod tymże herbem idą dalsze słowa: w drukarni Mikołaja Szarffenbergera Typographa Króla Jego Miłości.

I w tém wydaniu powtorném druku gotskiego, znaydują się na stronach odwrotnych tytułu pierwszego i tytułu drugiego p. 154 wiersze na pochwałę Stefana Króla i Jana Zamoysk. z podpisami nieodmienionemi.

Na stronach 158 znayduie się sztych mały miasta Krakowa, a k. 215 podobnaż rycina na drewnie miasta Warszawy, przy którym okazuje się budowla u wierzchu wiązana mostu pałowego. Pomnożenia tego wydania od strony 202 do strony 230 są, uniwersał poborowy z roku 1580, konstytucye seymu Warszawskiego z roku 1581 i uniwersał poborowy z tegoż roku i seymu. Wydanie to rzadkie sam posiadam.

STANISŁAW SARNICKI iest wydawcą ogromnéy księgi stron 1316 in folio wynoszącéy. Dzieli się ona na xiąg dwanaście, każda ma osobny tytuł a to w szczególności taki:

Pierwsze księgi praw koronnych. W których opisywazy Interregnum, elekcją, koronacją, przysięgą

Królewską we czterech urzędach Królewskich w wier-
ności, w Chowaniu jedności, w obronie, w sprawie-
dliwości, wszystko wielkie i walne Prawo się zamyka.

Drugie księgi praw koronnych w których prawo
Duchowne, przedtym po wszystkich kartach
statutu rozsypane, a teraz w kupę jest zebrane, i na-
dobnym porządkiem objaśnione.

Trzecie księgi praw koronnych Woiewodzcy juris-
dykcji i Dignitarzów innych: dla rządu, obrony, i
sprawiedliwości, po rozdzielnych ziemiach państwa
Polskiego i Litewskiego, rozstawionych.

Czwarte księgi prawa nadwojnego albo marszałko-
wskiego: kędy i o przednich innych urzędnikach dwor-
skich i urzędzie ich statuty się znoszą, i inne okoli-
czności opisują.

Piąte księgi prawa kancelarijnego w których się za-
myka wszystek porządek pism królewskich i seymowych,
przywilejów, mandatów, wici, dekretów i prawa sum-
mariusz mieyskich kaus.

Szoste księgi prawa fisci skarbowego. O pomnożeniu,
i szafowaniu porządnym skarbu koronnego pospolite-
go, z statutu prawa koronnego pospolitego.

Siodme księgi prawa rycerskiego o ruszeniu pospoli-
tym, o potoczney obronie, i o innych woiennych po-
stępkach prawa, z strony Hetmana.

Osmie księgi prawa granicznego. Między dziedzi-
nami gruntów: i o innych urzędziech podkomorzego:
z prawa, statutu, i z poslednich constytucyi, o każdéy
osobno rzeczy rzędem articulatim ku łączniejszemu
pojęciu wspólniesione.

Dziewiąte księgi prawa Grodzkiego: kędy opisawszy
persony grodowi należące, wyliczają się cztery urzędy
starościę przednieysze, a każdy urząd z swemi tytuły,
tytuły zasię z swemi statuty, a statuty na wiersze dzie-
lone, jurisdycją zamkową wszystką i władzą, iasnię,
niż dotychmiast było, objaśniają.

Dziesiąte księgi prawa ziemskiego: kędy opisawszy
persony do sądu należące, traktuje się materia sądów,
to jest *de parentela, violento, connubiis, proprio, falso,*
et occulto: zatym na trzecim mieyscu *actiones*, albo

process prawa ziemskiego porządkiem barzo łacnym, ładnym, i ku pamięci snadnym.

Jednaste księgi: w których się prawo kommissarskie i postępek iego porządkiem swym zamyka.

Dwunaste księgi prawa tribunalskiego, *ultimae instantiae*, i appellacyi, które od niższych subsellia przychodzą, porządek osobliwy.

Każda xięga, wyiawwszy pierwszą, jest komu przypisana z proźbami w niektórych o rekomendacyą dzieła królowi i stanom. W dedykacyi do Jana Tarnowskiego Podkanclerza koronnego, napisanéy (p. 314), wspomina Autor, że dzieło swoje po wojewodztwach rozsyła, a wyklada przytem, że nie ma potrzeby, aby zbiory praw były rozsyłane po powieciech, korrekcom poddawane, i przez stany zatwierdzone, i odwołuie się w tém do kompilacyi Łaskiego i Herburtu.

Na początku xiąg, a gdzie niegdzie i w ciągu treści ich, na początku nowych materyy, są stosowne, dosyć sztuczne ryciny, wystawiające Dygnitarzy, urzędników, i inne.

Od strony 373 następuje odmienna od poprzednich materya i nowy tamże tytuł onę wskazujący taki:

Druga część statutu. Metrika statutowa: którey są trzy części: w pierwszej, są przywileie państw koronnych. W drugiej, Formularze pozwów, zapisów rozmaitych, pisania roków, imych prawnych *scriptur*. W trzeciej, *consuetudines i exempla isagogica i practica*, iako się w przytrafiało przed sądem krolewskim, ziemskim, trybunalskim, etc. Ku przykładowi młodszych rzędem tymże iako idą dwanaście jurysdicyi w pierwszhey części statutu pospołu zebrane.

Piorunuie Sarnicki na abecadlowych prawników, nazywając ich Lewitami, czyli takimi, którzy z nalogu lewą ręką nauczyli się robić.

bić, i kładzie dla prostszych, wołających, iak mówi, obiecadio anizeli porządek, reiestr na końcu dzieła alfabetyczny. Mieysca w których o tém rozprawia są dwa, iedno pod dedykacją Xiegi dziesiętęy (p. 550), sędziom różnym przypisanéy w nocie niby przypadkowo, lecz podobno zamysłu, tam do czytelnika umieszczonéy, drugie (p. 1312) przy końcu dzieła. Uwagi te moze by i za naszych czasów mogły bydz zastosowane, bo w saméy rzeczy nie iednemu łatwiéy *ad casum* wynaleźć z abecadła ustawę, iak onę z systematycznego układu do przypadku pamiętać i użyć. Tu potrzeba nauki, tam dosyć umieć czytać. *Hinc illae lacrymae nostris temporibus!*

Czacki (o Litew. i Pol. praw. I. p. 41), Hopinsz (Schediasma p. 108,) i Braun (p. 12) iednoznacznie świadczą: że dzieło Sarnickiego wydane w Krakowie roku 1594, a pierwszy z nich dodaie, w drukarni Łazarzowéy. Nie masz w moim exemplarzu nigdzie, ani na początku, ani na końcu, ani pod żadną dedykacją, imienia autora, drukarza, lub czasu i mieysca druku. Ogólnego tytułu także niema, lubo Braun, nie bardzo skrupulatny w przytaczaniu tytułów, podaie takowy (na k. 12): *Statuta i Metrika przywileiów koronnych*. Dzieło to dziś rzadkie, zaleca się pięknym drukiem bardziéy, anizeli dobrem uporządkowaniem materyi.

§. *Statuta Serenissimi Domini D. Sigismundi Primi, Poloniae Regis, Magni Ducis Lithuaniae, etc. in conventionibus generalibus edita et promulgata. Cum privilegio S. R. M. Samosci A. D. MDCII. Martinus Lenscius, typographus academice, excudebat. in fol.*

Na stronie odwrotny tytuł jest obraz Zygmunta I. z takim napisem:

*Regia Sigismundi facies Jove digna vel ipso
Juppiter est patriae nec minus iste suae.*

Dzielo to nie znane było ani Braunowi, ani Brekierowi, ani Czackiemu. To dowodzi rzadkości onegoż, iakoż wyraźnie o rzadkości nadzwyczajny świadczy Janocki *Nachr. von rar. poln. Büch. I. p. 50.* i Speiser w katalogu biblioteki Józefa Ossolińskiego (Cracov. 1805 in 8vo p. 34. N. 362). Posiadam całkowity i dobrze zachowany exemplarz. Papier i druk wyborny, podobne iak w wydaniu prawa Saskiego Bursyusza. *Index materiarum et processus judicarii* zajmuje trzy kart nieliczbowanych, sam zaś zbiór praw wynosi 98 stron. Są to te same statuta, które się znajdują przedrukowane w *Vol. legum I. fol. 358 — 379 i 387 — 391*; tudzież 392 do 395, dalej 399 — 402; potem 471 — 479, następnie 499 — 512. 516 — 535. Interkalacye z kąd do woluminu legum weszły, po części przypisy nadbrzeżne okazują. Janocki wnosi, że druk ten przedsięwzięty był z woli Zygmunta III. lecz jest to tylko prosty wniosek i domysł, a gdy żadny o tém dzieło nie czyni wzmianki, podobniejsza, że rzadkość ustaw Zygmunta I. może była Łęskiemu powodem do przedrukowania onych.

§. Statuta prawa i constitucye koronne Łacińskie i Polskie, z statutów Łaskiego i Herborta i z constitucy koronnych zebrane. I na ksiąg dziesięcioro, na części, tytuły, prawa, i paragraphy, za pozwoleniem JW. świeżey pamięci Pana Mikołaja Firleia z Dąbrowice

Woiwody Krakowskieo etc. spisane, sporządzone i wydane, przez Jana Januszowskiego (r). W Krakowie, w architypographiiéy Kro. J. M. Łazarzowéy roku MDC. *Cum gratia et privil. S. R. M.* in fol.

Na odwrotnéy stronie tytułu orzeł krajowy z herbem królewskim na piersi, przyozdobiony herbami i chorągwiemi województw. W dedykacyi z 2 kart nieliczbowanych złożonéy do Króla Zygmunta III. przez Jana Firleia napisanéy, wyrażona iest historia tego dzieła w tym sposobie: Na żądanie korony r. 1589 wyznaczeni zostali przez stany do korekty i układu praw osób 30 tak z kóła senatorskiego iako i rycerskiego. Między tymi z stanu świeckiego był naycelnieyszym Mikołay Firley, Woiwoda Krakowski. Czas, mieysce i salaria były naznaczone i wszystko tak postanowione, aby układ zamierzony prawa na seym drugi do rewizyi i approbaty mógl bydz złożony. Powietrze stanęło tak dalece temu na przeszkodzie, że dzieło nie było nawet rozpoczętém. Mikołay Firley, chcąc zaradzić potrzebie kraiu i niestałym życzeniom szlachty, zachęcił słowy, i widokami nadgrody Januszowskiego do układu przeszkodzonego. Ten wykonał zlecenie Woiwody i złożył mu roku 1599 wygotowane dzieło, który dla ułatwienia rewizyi kazał oneż wydrukować, lecz śmiercią zaskoczony przed ukończeniem druku, zalecił przed zgonem bratu, aby ten dzieło i układcza Królowi polecił. Reszta przypisowego listu zalety domu Firleiów i autora z przesadzonym podchlebstwem, w którém Zygmunt III. z Jústynianem, a Januszowski z Trybonianem

(r) O Januszowskim obacz w tomie I. k. 205.

i Teofilem porównani. W dedykacjach do Mikołaja, a po śmierci jego przed ukończeniem druku, do Jędrzeia, Jana, Piotra, Henryka Firleiów napisanych, 5 kart nieliczbowanych wynoszących, powtarza Januszowski to samo w obfitych podchlebnych na dom Firleiów panegirykach, a cieszy się na początku listu pierwszego przypisowego, że korona ma i prawo boskie przez X. Jakuba Wuyka, Jezuitę, niedawno (r. 1598.) przetłómaczone, i prawo potoczne przez niego za sprawą Mikołaja Firleia nłożone. Na 6½ kartach dalszych przedmowę składających, rozwodzi się Januszowski w ogólności o prawach starożytnych, a w szczególności mówiąc o krajowych czyni trafne uwagi, że te granic, kresu nie mają, że co rok to ich albo więcéy przybywa, albo się odmieniają, albo się stoletnie wracają, i że *dzisieysze* abrogacye a *jutrzeysze* reassumcye abrogowanych ustaw, są przyczyną zamieszania, i niesprawiedliwości. Daléy wynurza swe życzenia z owemi prawdami zgodne i do nich się ściągające: aby się praw trzymano i im podlegano, aby praw starych co rok nieodmieniało, gdy ludzie za prawem, nie zaś prawo za ludźmi iść powinno, aby prawo nie na papierze pisane albo na murze przybite, lecz na *executio* i ryte były, dodając, że *prawa malowane, uroda bez siły, rada bez rady, są cymbały próżne.*

Opowiada daléy ukladacz, że gdy pouchwalony r. 1589. poprawie praw, wysadzeniu na to osób kilkudziesiąt, naznaczeniu miejsca zjazdu do Lublina, i przeszkodzie przez powietrze zaszléy, Stanisław Sarnicki wygotował dzieło, które nie obejmowało wszystkiego

i w zagmatwanym porządku rzeczy podawał, i gdy wielu uznawało potrzebę odmiennego i innego układu, sam tego się podjął szczególniej na żądanie wyż wspomnianego Mikolajcia Firleia, wygotował i podał na seym r. 1506 summariusz i rejestr praw krótko zebrany, a na drugim seymie rzecz zupełną, całą, i dostatecznie rzędem obiecadda sporządzoną, a gdy tu do rewizyi stateczney przez trudne i wielkie koronne zabawy, nie przyszło i przyysdz nie mogło, zwłaszcza, że iedna tylko księga pisana wszystkim dostac się nie mogła, przesłał oneż potem na trybunały Piotrkowski i Lubelski, gdzie się wszystkim (jak oświadcza) podobala. Tém zachęcony przerobił dzieło w układzie z abecadda na porządek systematyczny, podzielił oneż na xiąg 10, te na części, tytuły, prawa i paragrafy czyli odstępy. Nie tlómacząc z lacińskiego na polskie, ani z polskiego na lacińskie, umieszcza szczególne ustawy cząstkami, iakie podług rozkładu materyy zdawały się wypadać, inż to w obydwóch ięzykach, iezeli był iakowy wykład, inż tylko w iednym z dwóch oryginalnym, po lacinie, iezeli tlómaczenia nie było w Herburcie, po polsku zaś ustaw późniéjszych. Zaymuie dzieło to, prawa aż do roku 1508 włącznie. Pobrzeżne przypisy przy każdym prawie, wykazują króla, miejsce, rok, za którego, gdzie, i kiedy było uchwalone, tudzież źróddła, z których czerpał.

Po przedmowie idzie na 1 stronie i 2. kartach nieliczbowanych rejestr ogólny wykazujący rozkład materyy, z którego dosyć będzie przytoczyć porządek i napisy xiąg. 1. *Księgi pierwsze królewskie.* 2. *Duchowne.* 3. *Senatorskie.*

4. Skarbowe. 5. Sądowe. 6. Woienne. 7. Księstw Koronnych. 8. Mieyskie. (mieyskie.) 9. Wieyskie. 10. Zydowskie, gdzie mowa i o cyganiech.

Na koniec następuje na dwóch kartach dalszych bez liczby, opis stanów Koronnych Jędrzeia Prochnickiego (o którym wspomniemy niżej pomiędzy pisarzami prawa publicznego), na karcie 3ciej pieśń *Boga Rodzica* Ś. Woyciechowi przypisywana, z świadectwem o niej Łaskiego, i na karcie oddzielnéj 4téj na pierwszej stronie zdanie *regis Agesilai* zastosowane do prawodawstwa narodowego, aby nie było pomnażaném, zmienianém, lecz aby raczy dawne poważano; na drugiéj stronie téż karty wyobrażony herb Firleiów z pochwałą w wierszach łacińskich.

Sam zbiór prawa chwalebny i pracowity Januszowski, oprócz wewnętrzny wartości, pięknym i rozmaitym drukiem zalecający się, zajmuje 1134. stron. Na stronie następnéj 1135 poświęca autor xięgę Ś. Trojcy, Patronom ŚŚ. krain, Królowi i stanom, i donosi, że dokńczył onę r. 1599. 20. Kwietnia. Na dalszéj stronie wyrażony znak drukarni Łazarzowéj kolumna, na około którój napisy. Rejestr czyli summaryusz statutu porządkiem abecadła ułożony, zajmuje dalsze strony od 1137 do 1369. Jest on nie mniéj pracowity i dokładny iak sam układ prawa. Ta w nim jest osobliwość, że osoba króla i ustawy onéj dotyczące się, są na początku umieszczone, a potém dopiero następują inne materye porządkiem abecadlowym.

Osobna na końcu karta uwiadomia, że druk rzeczy powyżéj opisanych ukończony r. 1600 d. 24. Lipca.

W dodatku pod osobną liczbą stron, których jest 134, umieszczone dzieło pod takim tytułem:

Przywileie koronne, któremi się potwierdzają prawa wszystkie pospolite i osobne: które acz w statucie po wielkiej części na miejscach swych przez artykuły są rozpisane, iednak dla pewności lepszy, iako same w sobie są, tu są w iedno zniesione, i osobno położone. w Krak. w druk. Lazara. 1600.

§. PAWEŁ SZCZEBICZ, Syndyk miasta Lwowa, potem z polecenia Jana Zamoyskiego Sekretarz Króla Batorego, zebrał porządkiem systematycznym prawa krajowe, pierwiastkowo dla swojej własnej potrzeby, aby, iak wyraża w przedślowiu, tēm sumienniey mógł odpowiadać obowiązkom swym w sądzie nadwornym. Dzieło to ięzykiem łacińskim treść krótkę praw krajowych w porządku dosyć dogodnym wyrażające, taki ma tytuł:

Promptuarium statutorum omnium et constitutionum regni Poloniae per Paulum Szzerbic (s) Secretarium S. R. M. conscriptum cum indice rerum et verborum copiosissimo singulari ejusdem Pauli Szzerbic studio et diligentia confecto. Cum grat. et privil. regio S. R. M. Brunsbergae typis Georgii Schoensela. A. D. 1604 fol.

Podział i porządek dzieła takj: *Partes sex: 1. de jure personarum. 2. de rebus publicis et privatis. 3. de judiciis. 4. de delictis. 5. de bello et re militari. 6. de ducatus regni.* Każda część podzielona *in capita.*

Przypisując Szczerbic zbior Zamoyskiemu wyraża, że z woli Zygmunta III. Króla, szczer-

(s) Na tytule sztychowanym jest Szczerbic, lecz na końcu dedykacji wydrukowano podpis Szczerbic.

śliwie i świętobliwie panującego, wydał go, a nadmienienia pomiędzy powodami dedykacyi uczynioney i tę okoliczność: *praeterea quod sciam, te in animum induxisse, ut aliquando cura operaque tua jus nostrum in bonum aliquem ordinem redigatur hac ergo mea opella tuam volui operam juvare laborisque aliquantulum pro virili levare.* Nie był Zamoyski pierwszy, który tego pragnął. Zygmunt I. i Zygmunt August starali się o to, a ztąd owe liczne prywatnych usiłowania, w celu dogodzenia woli monarchy, potrzebie narodu, i swoim widokom podjęte.

§. TEODOR Rogala ZAWADZKI (októregożyciu i pismach obacz Starowol. Hecat. nro. 27.) zebrałszy statuta i konstytucye do roku 1615 i ułożywszy oneż w języku polskim, podobnym iak Szczerbicz porządkiem, ogłosił je w Krakowie drukiem w roku 1614 in fol pod tytułem:

Compendium t. i. krótkie zebranie wszystkich praw statutów i konstytucyi kor.

Omyłka bez wątpienia drukarska jest w Czackim, który rok wydania 1641 naznacza (o Litew. i Pol. praw I. p. 41 not. 235), a nie mając dzieła tego pod ręką, dał wiary Hoppiuszowi (§. 43 p. 108 — 109) i Braunowi (p. 15).

§. ANDRZEJ PIOTRÓWCZYK (nie Petrykowski, iak go mylnie mianuje *Brekier Beytraege zur Kent. d. poln. Rechts* p. 2. i przez niego uwiedziony Jan Win. *Bankie de studio juris Polon.* p. 12.) prawa obcyga Doktor i Typograf, wydał zbiór dalszy konstytucyi catkowitych od roku 1550 do roku 1637 za przywileciem Władysła-

wa IV. w Krakowie roku 1637 in fol. Idę w tém za podaniem Hoppiusza (l. c. p. 108), który poprawiając Hartknocha, rok 1625 zbiorem objęty podającego, czynił to zapewne nie z domysłu, lecz z nacznego przekonania, a wiedzieć przeto mógł lepiej od Brekiera, który powiada, że do roku 1609 zbiór ten sięga.

Tenże sam uzupełnił wydanie swoje, wydrukowawszy osobno w Krakowie konstytucye późniejsze do roku 1643.

§. Konstytucy po skończonych seymach pojedynczo wychodzących różne w różnych miejscach zachodziły wydania. Niektórych wydawcą był w roku 1697 MIKOŁAJ SCHEDEL, Ławnik miasta Krakowa, niektórych, mianowicie z roku 1699, kollegium XX. Piarów Warszawskie, inne wyszły w Lublinie w roku 1703 w drukarni Jezuitów, iak świadczy Hoppiusz (p. 108).

§. STANISŁAW KOŻUCHOWSKI zebrał konstytucyę porządkiem abecadłowym, który w przedmowie do czytelnika nazywa *ordinem practicum*, a lubo sankcya jego pracy nie nastąpiła, wszelako sięgę za przywilejem królewskim wydał pod tytułem:

Konstytucyę statuta i przywileie koronne i W. X. Lit. na walnych seymach od R. P. 1550 aż do roku 1706 uchwalone ad ideam Herburta zebrane, *et ad ordinem alphabeti* przez Urodzonego Stanisława z Kożuchowa Kożuchowskiego, Cześnika ziemi Wieluńskiej, dla łatwiejszego znalezienia *demptis ad tempus laudatis, aut in particulari civis servientibus constitutionibus, cum consensu* Najjasniejszego Majestatu J. K. M. Augusta II. i wszystkich stanów rzeczypospolitey ułożone. W drukarni, dziedziczuéy wsi moiéy, Mokrz-

ku A. D. 1732 in fol. 1033 stron i kart trzy *indicis generalium titularum*.

Nieplonnie zapewne pisze Załuski, iako współczesny (w bibl. histor: w rękop.), że córka Koźuchowskiego trudniła się wydaniem. Z dzieła bynajmniéj się to nie okazuje.

§ Przywileie i konstytucye za panowania J. K. M. Augusta III. R. P. 1734 z drukarni Klingenberg'a w Langforcie pod Gdańskiem in fol.

Składa się dzieło to z kart 10. i zawiera fracta pagina w językach łacińskim i niemieckim 1. *denunciationem regis coronati*. 2. *litteras regis de praestito per se juramento Tarnomonti in Silesia*. 3. *litteras praestiti juramenti regii in actu coronationis*. 4. *confirmationem generalem jurium*.

§ Za staraniem Józefa Załuskiego (cf. iego rękopism) i gorliwego o dobro publiczne Stanisława Konarskiego, w dogodzeniu potrzebie powszechnéj, wydany został zbiór szacowny statutów i konstytucy, z dawnych exemplarzów przedrukowany, w Warszawie u XX. Piłarów, który chronologicznym seymów porządkiem, zajmuie prawa, *pacta*, *foedera*, i znany pod nazwiskiem *Volumina legum*, równie użyteczny stał się Historykom, Dyplomatykom, iako i Prawnikom, którzy, przy mnogości pojedynczych ustaw, niedbając o zbiory seymowe pojedynczo wyszłe i wychodzące, oddawali niezmienną dotąd cześć xięgom Herburta lubo nie zupełnie od błędów wolnym, iak Załuski w rękopiśmie nadmienia. Składa się tenże obywatelskiéj staranności Konarskiego pomnik z sześciu foliałów, nie iednakowéj grubości, do których należą tomy VII. i VIII. konstytucye późniejszye zawierające, i w teyże drukarni wy-

dane. Pierwszy tom staie się rzadkim, iuż w Xiegarni Piiarskiéy dostać go niemożna, drugie tomy staną się podobno w krótce równierzadkiemi. Tytuł zbioru wspomnianego taki:

Leges, statuta, constitutiones, privilegia Regni Poloniae, M. D. Lithuaniae, omniumque provinciarum annexarum, a comitiis Visliciae 1347 celebratis usque ad ultima regni comitia. In typographia S. R. M. et reipubl. collegii Varsaviensis Scholar. Piar. in unum opus absolutissimum, collegii ejusdem operâ, primum collecta, et sumptibus publicis reimpressa. Anno salutis humanae 1732 in fol.

Tom tenże pierwszy zawiera statuta czyli prawa kraiove w ięzyku lacińskim od roku 1347 do roku 1547 pisane.

Tytuły voluminu drugiego i następnych są tego brzmienia:

Prawa Konstytucye i Przywileie Królestwa Polskiego i W. X. Litewskiego i wszystkich Prowincyi należących: na walnych seymiech koronnych od seymu Wiślickiego R. P. 1347 aż do ostatniego seymu uchwalone.

Rok wydania tomu drugiego był 1733. lecz w roku 1783 tom ten był powtórnie przedrukowanym. Zawiera ón konstytucye od roku 1550 do roku 1609 iuż w ięzyku polskim stanowiącione.

Volumen trzeci zawiera konstytucye od roku 1611 do roku 1640, wydrukowany zaś w roku 1735.

Volumen czwarty zajmuie konstytucye od roku 1641 do roku 1662, wyszedł zpod prasy w roku 1737.

Volumen piąty wystawia konstytucye od roku 1669 do roku 1697, a wydany w roku 1738.

Volumen szósty obeymuje konstytucye od roku 1697 do roku 1736, drukowany w roku 1739.

Volumen siódmy podaje konstytucye od roku 1764 do roku 1768, ukończony druk onegoż w roku 1782.

Przerwa pomiędzy 1739 a 1764 pochodziła z niedochodzenia i zrywania seymów, złotą owę wolność wzmacniającego.

Volumen ósmy i ostatni zawiera konstytucye od roku 1775 do 1780, wyszedł w roku także 1782.

Niektóre z tomów tych od trzeciego także, powtórnie były przedrukowane, gdy pierwszego wydania zabrakło.

W woluminie pierwszym jest przedmowa po łacinie pisana przez Konarskiego, a sądząc z stylu mniéy gładkiego podobno i przez Załuskiego, rozprawiająca *de potestate legislatoria, de legislatione, de promulgatione, de vi perlatarum legum, etc.* Naruszewicz znalazł onę w części nagannę (T. VI. p. 204. hist. narodu Pol.). Lengnich (in iure publ. ed. alt. T. I. §. VIII. p. 7.) spostrzegł, że niektóre w zbiorze tym ogromnym zasły opuszczenia, a Czacki wytknął przeistoczenie sensu w iedném miéyscu, (o Lit. i Pol. praw. T. I. p. 41. not. 238.) które atoli późniéy odwołał, (*Des dimes* p. 52.) niekładąc oneż na winę wydawców.

§. Konstytucye po roku 1780 na seymach uchwalone (na którym ósmy volumen legum się kończy) wyszły z druku pod tytułami:

Konstytucye seymu wolnego ordynaryjnego Warszawskiego Szećcio-niedzielnego R. P. MDCCLXXXII. d. 30. Mca Września odprawiającego się w Warsz. R.

1782. w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholar. Piar. fol. (22 stron.)

Konstytucye seymu wolnego ordynaryjnego Grodzkiego Szescioniedzielnego R. P. MDCLXXXIV. d. 4. Mca Października odprawiającego się w Grodnie w druk. J. K. Mci 1784 fol. (36 stron.)

Konstytucye seymu wolnego ordynaryjnego Warszawskiego szescioniedzielnego R. P. MDCLXXXVI. d. 2. Mca Października odprawiającego się w Warsz. 1786. w druk. J. K. Mci i Rzpltey, u XX. Scholar Piar. (38. stron.)

Tutay tedy kończą się tak zwane *Volumina legum*, lubo, konstytucye z trzech ostatnich seymów t. i. 1782. 84 i 86. w iednym zbiorze nie są wydane.

§ Zebranie praw koronnych do juryzdykcyi sądow JK. Mci Zadwor. Kor. regulujących się z przyłączeniem rezolucyi Rady Nieustającej do téżże juryzdykcyi w wątpliwościach wyszłych. w Warsz. 1781. u Grela in 8vo (stron 81.)

Dzieło to zawiera prawa w całej osnowie wypisane, iakie do materyi służą.

§. Zamierzał Antoni TRĘBICKI ulubionym od czasow Herburta układem abecadlowym, uprzatnać potrzebę wszelkich summaryuszów i inwentarzów, a układając porządkiem abecadla, prawa w niezmiannéy całej osnowie, wykonał po części zamiar, i podał do druku:

Prawo polityczne i cywilne korony polskiéy i W. X. Lit. to jest: Nowy zbiór praw obojga narodów od roku 1347. aż do terażniejszych czasów. w Warsz. w druk. Piotra Dufour, etc. T. I. 1789. T. II. 1791 in fol.

Z przedmowy godnéy czytania i uwagi, w której autor śmiało, wady i niedoleżność prawodawstwa polskiego wystawia, przekonać się można, że dzieło to nieukończony, bo miały wyśćz ieszcze dwa tomy, ostatniego seymu prawodawstwa i prawa Litewskie i inwentarz

iak nasydokładniejszy obeymować mające.

§. Ostatniego seymu konstytucyynym zwanego mamy zbiór ustaw takowy:

Zbiór konstytucyi i uchwał seymu pod związkiem konfederacyi w Warszawie agituiącego się od dnia 7. Października w roku 1788 do dnia 16 Grudnia ro. 1790 podług dat oblaty wydrukowany. w Warsz. 1791 w druk. J. K. Mci i Rzpłtęy u XX. Scholar. Piar. in fol. (230 stron.)

§. Mniemamy, że słusznie pomiędzy zbiorami prawa krajowego mieścić należy następujące działa:

Urządzenie sądów mieyskich i assessoryi uchwalone prawem seymu terażniejszego, tudzież ordynacya dla sądów mieyskich appellacyynych wydziałowych, i assessorskich koronnych, z mocy prawa przez sąd assessoryi koronney ułożona. Część Pierwsza. w Warsz. u Piarow. in 8vo (1791) 163. stron.

Część druga późniéy miała wyysść, czy to nastąpiło, niewiem.

Prawo polityczne narodu polskiego czyli ustawa rządowa dnia 3. Maia roku 1791 uchwalona. Xięga I. Prawo polityczne narodu polskiego czyli układ rządu rzeczypospolitęy. Xięga II. w Lublinie 1792, w drukarni XX. Trynitarzow. in 8vo.

Pierwsza Xięga zawiera 290 stron, a druga 343. Xięga trzecia obiecana na końcu drugiey, ile wiem, nie wyszła zpod prasy.

Znayduie się także z dnia 3. Maia 1791. „Ustawa rządowa” w kalendarzyku narodowym i obcym na rok pański 1792, który wyszedł z drukarni Piotra Zawadzkiego in 8vo minori czyli in 12mo maj. na stronach onegoż 31 do 306 drobnym drukiem.

§. Zbiór konfederacyi terażniejszey R. 92. Gener. Kor. w Targowicy, Gener. Lit w Wilnie, iako i Woiewództw, ziem i powiatów skonfederowanych, wszystkich druków czyli czynności. w Warsz. w drukarni

na Krakow. Przedm. niedaleko Poczty Część I-IX.
in 8vo każda część zawiera 3 arkusze.

Czyli więcéy zbioru tego wyszło, niewiemy.

Z epokitéy, to jest 1792 i 1795 roku, znajduie się w rękopiśmie korespondencya oryginalna nayznakomitszych niektórych osób, w bibliotece XX. Missyonarzy w Warszawie.

§ Zbiór uniwersałów i urzędzeń od Tadeusza Kościuski, naywyższego siły zbroynéy Naczelnika, i od kommissy porządkowéy Woiewodztwa Krakowskiego od czasu aktu powstania narodowego wysłanych, Nakładem obywatela Jana Lud. Kocha. w Warsz. 1794. r. w druk. narodowéy J. K. Mości i Prześw. Kom. Eduk. N. in 8vo 135 stron.

§. Zbiór wszyatkich pism urzędowych od zapisania aktu powstania narodowego w Krakowie i innych do niego się ściągających dzieło służące do napisania historyi powstania narodowego. Część I. w Krakowie 1794 w drukarni Jana Maya in 8vo 196 stron.

Niewiem, czy dalszy ciąg wyszedł.

§. Opis władz krajowych w czasie powstania; zamykający: akt powstania, organizacyą Rady naywyższéy narodowéy, Deputacyi centralnéy W. Xstwa Litgo, organizacyą Kommissy porządkowych, Sądów kryminalnych, woiewodzkiéy i powiatowych, organizacyą Naywyższego sądu kryminalnego, i uniwersał, zapewniający opiekę rządu dla włościan. w Warszawie w druk. wydziału instrukcyi narodowéy 1794 roku in 12mo 185 stron.

Dzieła pomienione i dla prawnika, i dla historyka i polityka są ważne.

§. W roku 1775 ustanowioną została rada niustająca (Vol. leg. VIII. fol. 84), a w roku 1776 nadano onéy moc rezolwowania i tłómaczenia praw wątpliwych (Vol. leg. VIII. fol. 249). Utworzyło się mnóstwo rezolucy téyże rady, które wydrukowane zostawszy, przepomnianemi bydź nie mogą. Tytuł ich taki:

Zbiór rezolucyi Rady nieustający potrzebnych do wiadomości juryzdykcyi sądowych i obywatelów obojga narodów, w Warszaw. 1785. 1786. 1788. tomy III. in fol.

Pierwszy z trzech tomów zawiera rezolucye od roku 1776 do roku 1782 na 240 stronach; tom drugi podaje oneż od roku 1782 do roku 1784 na 111 stronach, a trzeci obeymuje rezolucye od roku 1784 do roku 1786 na 174 stronach.

Każda rezolucya jest na czele oznaczona liczbą tą, pod którą z rady wychodziła. Układ nie jest chronologiczny, ani systematyczny, lecz abecedowy. Każdy tom ma swój rejestr osobny. Zachodziły powątpiewania o mocy obowiązujący tych rezolucy (Skrzetuski prawo polit. II. p. 429), które ustaly, gdy w roku 1789 (fol. 27. tit. uchylenie rady nieust.) magistratura ta szczególną konstytucyą z dnia 21. Stycznia, usuniętą została. Powaga zatem terażniejsza tychże rezolucy, nie może być większą nad tę, jaką zdania prawników prywatnych miewają. (cfr. *Brückers Beytraege* p. 24. 25. *Bandtkie de stud. juris Pol.* p. 28.)

§. Namienimy teraz o usiłowaniach, które miały narodowi naszemu utworzyć prawo stosowne do czasów i potrzeby. Sejm roku 1776 poruczył Andrzejowi Ordynatowi Zamoyskiemu układ porządkowy prawa krajowego, który we dwa lata dokonczony w roku 1778, (1) w krótkim czasie, bo już w roku 1780, przez

(1) Data ta ukończenia pracy jest pewna. Z samego dzieła i z tytułu nawet o tem przekonac się łatwo. Myli się więc Czacki, kiedy mówi o czterech latach. O Lit. i Pol. praw. I. p. 42.

seym niewdzięcznie za niedogodny uznany i uchylony został. Oto tytuł dzieła chwalebne-
bnego:

Zbiór praw sądowych na mocy konstytucyi roku 1776 przez JW. Andrzeja Zamoyskiego, Exkanclerza koronnego, Kawalera orderu orła białego, ułożony, i na seym roku 1778 podany. w Warszawie roku 1778 nakładem JW. Zamoysk. w druk. Gröllowsk. in fol. 207 i 131 stron.

Gi co dawne tylko zachwalaia czasy a teraz-
niejsze radzi gania, niech raczą przeczytać
rozważnie przedmowę, a zechcą się z nią
przekonać, że dawne procesa były nieśmiertel-
ne (p. VII.) i kosztowne, że upadek miast
pociągał za sobą upadek narodu (p. VIII.), że
chłopa należy oddać pod obronę prawa,
że mu trzeba przyznać własność (p. IX.), że
sądy kadencyjne zasługują na naganę (p. VII.)
i t. d.

Układ ogólny materyy jest z prawa Rzym-
skiego wzięty, dzieli się przeto xięga na trzy
części, z których pierwsza mówi o osobach,
druga o rzeczach, trzecia o sprawach i sądach.

Dzieło to w kraju wzgardzone, za granicą
poważane, znalazło w Bogumirze (Gottfried)
NIKISZU, Xiędzu ewangelickim Wolsztyń-
skim, tlómacza. Przekładu tego tytuł:

*Sammlung gerichtlicher Gesetze für das Königreich
Pohlen und Grossherzogthum Lithauen, zu Folge der
Reichsconstitution des Jahres 1776 von Herrn Andreas
Zamoyski, vormaligen Kron-Grosskanzler des König-
reichs Pohlen, etc. ausgearbeitet, und zusam-
getragen, und dem versammelten Reichstage im Jahre
1778 übergeben. Warschau, Lemberg und Dresden,
im Verlage Michael Gröll. 1780 in fol. 306 stron.*

Z powodu zbioru tego wyszły różne pisma, o których w tém miejscu nayprzyzwoiciej wspomnieć należy:

- 1.) Listy patriotyczne do JW. Exkanclerza Zamoykiego prawa układającego pisane. II. tomy. w Warsz. 1777 in 8vo (przez Józefa WYBICKIEGO Senatora Woiew)
- 2.) List do autora listów patriotycznych do JW. Exkanclerza Zamoykiego pisanych. w Warsz. 1777 in 8vo.
- 3.) Uwagi polityczne imieniem stanu duchownego do zbioru praw Polskich podane. w Kaliszu 1778 in 8vo.
- 4.) Reflexye nad projektem pod tytułem zbiór praw sądowych wydrukowanym przez delegowanych od Woiewództwa Lubelskiego pisane. roku 1780 in 4to.
- 5.) Zdania na zbiór praw sądowych. in fol. (Bez miejsca druku i autora 55 stron.)

§. W roku 1788 podczas seymu wielkiego wyznaczona kommissya do zbioru praw, oddzielnego dla Korony, oddzielnego dla Litwy, nie przyniosła skutku. Józef Szymanowski podał plan chwalony przez Czackiego (o Lit. i Pol. praw. I. p. 42), podobno ten który w edycji Mostowskiego się znajduje. (cf. ustawa 3. Maia 1791. §. VIII.)

§. Seym Grodzieński w roku 1793 uznał na nowo potrzebę układu praw w jedno dzieło, i wyznaczył osoby tém trudnić się mające. (cf. tascykuł VI. p. 238. tit. wyznaczenie osób do ułożenia *codicis legum civilis et criminalis*. — Bröcker p. 23.) Nadaremne już były starania, spełniło się przeznaczenie okropne, pozostawilo wszystkim przyszłym narodom przykład i przestrożę a nam żal, że, zacząwszy od Zy-

gmunta I., nie znalazł się pomiędzy naszymi królami żaden, któryby owéy nieszczęsnéy a źle zrozumianéy wolności tamę położył; lubo nie jeden z nich, naywyraźniéy zaś Jan Kazimierz przewidywał wczesnie skutki okropne, które za naszych czasów dopiéro się spełniły.

§. Tę tedy były zbiory praw naszych, wszystkie, iak widzimy, wyjąwszy Łaskiego, sankcyą prawa nieobdarzone, wszystkie dziełem prywatnéy staranności. Herburtowi, a potém zbiorom Konarskiego dogodność, potrzeba i dokładność nadała powagę sądową (*auctoritatem fori*), tak, iż w późniejszych czasach same nawet seymowe ustawy odwoływały się do Voluminów legum (cf. Vol. leg. VII. fol. 807 tit. objaśnienie, i w innych mieyscach) i sankcyonowały oneż tém samém pośrednio. Rząd Pruski niewiedzié dla iakich pobudek przyznał Trębickiego zbiorowi niedokończonemu powagę prawa, a postanowił, aby przytaczający ustawę nie znajdującą się w Trębickim, był winien dowodzić moc obowiązującą prawa. Rząd Austryacki zachował słuszníey powagę Voluminów legum. (cf. Bröcker p. 17. 112. Bandtkie de stud. juris Pol. p. 22. seqq. —) Rząd Xięstwa Warszawskiego przywrócił, iak słuszną, powagę *Voluminibus legum*, a zbiory Herburt'a i Trębickiego usunął. (art. 7. dekretu Królewsk. z dnia 10. Października 1809 roku w dzienniku praw N. 14. p. 87.)

Co do prawodawstwa i zbioru praw naszych, następujące wypadają ieszcze uwagi. Ustawy Kazimierza III. Wiślickie, zalecaią się przyjemną prostotą; większa część onych

podaje w szczególnych przypadkach ogólne prawidła, łacina ich nierównie lepszą od łaciny ówczesnej innych narodów zachodnich, nie tylko styl ani ową nadętością przesadzoną i rozwlekłością z daleka zamierzaną Niemiecką ani barbaryzmem. Toż samo można twierdzić i o łacinie późniejszej, prawie do roku 1550. Odtąd w języku Polskim stanowione ustawy konstytucyjami zwane, mnożyły się nie tylko co do liczby, lecz coraz bardziej i co do rozwlekłości układu i stylu. Owe obszernie wstępy, wyłuszczone powody, i niegroźne epilogi, nudzą czytającego, nie dają większej powagi ustawie, są i owszem zwykle znakiem osłabionego lub słabiejącego rządu. Od czasów Batorego i Zygmunta III, zagęszczały się makaronizmy łacińskie, a ustawy seymowe za Jana III, są onychpełne. Zwyczaj ten przeplatania polszczyzny łaciną, pozostał i za Stanisława Augusta. Nieszczęsna obieralność tronu zrodziła i uprawniła bezprzykładne prerogatywy i wolności szlachty, ta stanowiła na koniec sama wyłącznie naród, bo odsunięto mieszczan od prerogatyw dawniej wspólnych, a stąd poszło, że prawa seymowe stały się wyłącznie prawami szlacheckimi.

W wieku więc XIV. w roku 1347 prawodawstwo Wiślickie wielu narodom dziś przed nami celującym, było przykładem i wzorem. Księga Jana Łaskiego, zbiór praw dla korony w roku 1552 przez Mikołaja Taszyckiego i innych ułożony, i Statut Litewski wyprzedziły układem uporządkowanym sławę innych rządów, które kilku wiekami później potrzebę jednego zbioru zwłaszcza systematycznego

uznały. Lecz w pewnym względzie uprawniony, a samém wspomnieniem oburzający nierząd, wstrzymał postęp dalszego doskonalenia. Władza prawodawcza przeszła z osoby króla na stany, poległa na iednomysłności głów sejmujących. Dorywczo podług okoliczności i widoków, nieraz osobistych, stanowione i zmieniane ustawy, zastępowały w ogromnych zięgach prawo, równość i wolność, można dodać, i niepodległość Królowi i wszelkiemu rządowi. Owe nadużycia prerogatyw stanu szlacheckiego, niedopuszczały równości i podległości osób w obliczu prawa. Obieralność sędziów uprzętała potrzebę nauki, możność poznania lepszych prawodawstw, i była zagrożdą zasługi i talentu. Krótki pobyt młodzieży w przysionkach sprawiedliwości i w zakątkach domowego zacisza prywatnych obrońców, Adwokatami i Mecenasami mianowanych — prosty zatem empiryzm zastępował naukę, a dobre mienie, tytuł, lub względy możnowładcy, były rękojmią zdatności. W tym składzie rzeczy prawodawstwa naszego, postęp nie mógł być inny iak wsteczny. Naród cały rozdzielony na klasy, z których iedne drugie nienawidziły, sądził się odmiennemi prawidłami. Nie było związku, iedności ani w rządzie ani w prawie. Większe iednakże miasta, szczególnie Pruskie, przeięły z zachodu tę prawdę, że prawość większy jest wagi od słuszności czyli widzi się Sędziego prawem nieograniczonego, zniewalały przeto młodzież do nauki prawodawstwa Rzymian, wydoskonalaty niedoleżne zwyczaje piśmienne tworu Teutońskiego, przekształcając oneż na zasadzie prawi-

deł przez Justyniana podanych, i poczytywały znościomość prawd tych wiekami utworzonych za konieczny warunek zdatności Sędzięgo. Obok chwalebny staranności miast, należy przyznać w tém także duchowienstwu chwałę, że będąc w potrzebie poznania doskonałego kanonów, przykładalo się do nauki praw Rzymskich, i w téj zasmakowawszy, piękne owoce swéy znościomości wydawalo. Któżby nieprzypomniał sobie Starowolskich, Zalaszkowskich, Kromerów, Piaseckich! Nie dziw, jeżeli zwłaszcza powszechny wieści damy wiarę, że nauka prawa nader iest oschłą i mechanicznym tylko umysłem właściwą, nie dziw, mówię, że mala liczba znalazła się takich w narodzie naszym, żywością umysłu celującym, którzy nie dla potrzeby, lecz dla własnego popędu, poświęcali się téj umiętności.

b.) Dyaryusze.

Dzienniki czyli protokoly opisujące w szczególnych odbywane seymy częścią są drukowane częścią zostaią w rękopismach; o ilu drukowanych wiemy, przytaczamy ie, iako to:

§. Dyaryusz seymu Extraordinaryynnego dwu niedzielnego Warszawskiego 27 Aprilis A. D. 1761 fol. Arkuszy 8½ bez m. druku.

§. Dyaryusz seymu Convocationis siedmioniedzielnego Warszawskiego, zdania, mowy, projekta i manifestu w sobie zawierajacy przez sessye zebrany R. P. 1764 w Warszawie w drukarni JKML i Rplitey S. J. in fol. Arkuszy 42.

§. Dyaryusz seymu Electionis między wsią Wolą i miastem Warszawą odprawionego, zdania, mowy, porządek ceremonialny seymu, opisanie cudzoziem-

skich posłów, Audyencyi, recessu od manifestów *Convocationis* seymowi przeciwnych, tudzież mapę *Campi Electionalis*, Szopy i Okopów, oraz odpowiedzi Najjaśniejszego Króla Imci Stanisława Augusta przy poprzysiężeniu *Pactorum Conventorum* iako też i Posłom od złączonych Stanów koronnych i Litewskich Konfederacyi rzeczypospolitey delegowanym dane w sobie zawierający przez sessyę i dni zebrany R. P. 1764 w Warszawie w drukarni J. K. M. i Rzpłitey S. J. in fol. *Arkuszy 33. ale exemplarz podobno niecały.*

§. Dyaryusz seymu *Coronationis* opisanie aktu samey koronacyi, tudzież oddanego od miast nazajutrz hołdu i Solennizacyi innych dni przed seymem iako też i samego seymu po nim następującego *Coronationis* nazwanego, z wydrukowaniem w nim swoim porządkiem wszystkimi mowami Najjaśniejszego Króla Imci Stanisława Augusta, kazaniem Imci Xięzdra Krasickiego Opata Wąchockiego pod czas Koronacyi, oraz z zdaniem i mowami Senatorów, Ministrów, Posłów w czasie seymu i mieszczan w dzień oddania hołdu, naostatkiem i ceremoniałem odprawioney Xięcia Imci Kurlandzkiego Investytury w sobie zawierający przez dni i sessyę zebrany R. P. 1764 w Warszawie w drukarni J. K. M. Rzpłitey S. J. in fol. *Arkuszy 38. exemplarz bez końca, wydartego.*

§. Dyaryusz seymu walnego ordynaryinego odprawionego w Warszawie roku 1766 *Praeliminaria* tegoż seymu, iako to: uniwersał przed seymowy, seriem obranych posłów, konferencyą na zamku senatorów z Królem Imcią; tudzież w czasie seymu obrządek zacczącia obrad, propozycya materye *pro objecto* do rady wyłuszczającej, przez Imci Pana Kanclerza W. Kor. od tronu JKMcI oświadczone i stanom kom munikowane; oraz zdania, mowy tak JKMcI, iako osob seymujących wszystkie, skrypta różne i deklaracye *a latere extra* seymu od Posłów cudzoziemskich i *a Dissidentibus* podawane, także deklaracye postronnych potencyi pod czas audyencyi publicznych od posłów cudzoziemskich, JKMcI i stanom Rzpłitey na sessyach oddane, ceremoniały tychże audyencyi z mowami po-

mów cudzoziemskich, z odpowiedziami od tronu przez usta Imci Pana Kanclerza W. Kor. opisane; projektu przytym wszystkie w obciadach seymowych traktowane i niedoszle, także wszystkie skrypta *anonime in publicum* pod czas tego seymu wydane w sobie zawierajacy, przez sessye i dni zebrany. w Warszawie w druk. Soc. Je. in fol. 65 $\frac{1}{2}$ arkuszy; strony *nieliczbowane*.

§. Protokół albo opisanie zasadych czynności na delegacyi od stanów Rzplitey na seymie extraordynarynym Warszawskim do zawarcia traktatów z dworami Wiedeńskim, Peterzberskim i Berlińskim, dnia 19 Maja roku 1773 wyznaczoney, a d. 19. Marca roku 1775 zakonczoney. Z umieszczeniem wszystkich w rozmaitych materyach mianych mów, podanych tak od JJWW. Ministrów cudzoziemskich iako też wzaiemnie od delegacyi not. Oraz cokolwiek mowiono lub czytano bylo, w właściwych każdego z JJ. OO. JJ. WW. delegatów wyrazach wiernie spisany. Pod prezydencyą JW. Imci X. ANTONIEGO OSTROWSKIEGO biskupa Kniaw. i Pomorsk, porządkiem wszystkich sessyi ręką jego podpisanych ułożony. A z obowiazku prawa do uwiadomienia narodu, od trzymajacego pioro, iakowym sposobem rzecz cala traktowana byla, z przyłączeniem potrzebnym czytającemu niektórych wiadomości ustanowienia i umowienia delegacyi tyczące się, do druku podany. w Warsz. w druk. J.K. Mei nadworney 1775 in fol.

Zagaienie I. zawiera 324 stron, zagaienie drugie 170 stron, zagaienie trzecie, w drukarni Dufoura 263 stron, zagaienie IV. w druk. Mizlerowskiy 1776. 443. stron, zagaienie V. tamże drukowane 176 stron, zagaienie VI. w druk. nadworney J.K. Mei 1775 roku 106 i 153 stron, zagaienie VII. w druk. Dufoura 1776 roku 92 stron.

§. Dyaryusz seymu ordynarynego pod związkiem konfederacyi generalney oboyg narodu agitujacego się (1776 roku od 26 Sierpnia). w Warsz. w druk. XX. Piłarów 1776 in fol 471 stron.

Wydawca *Adam Cieciszowski* Sekretarz seymowy.

§. Dyaryusz seymu walnego ordynaryjnego Warszawskiego sześciodzielnego R. P. 1778 dnia 5. Października odprawiającego się, w Warsz. w druk. XX. Piar. 1779 in fol. 294 stron.

W dedykacyi do Króla podpisany wydawca Sekretarz seymowy *Serafin Sokołowski*.

§. Dyaryusz seymu walnego ordynaryjnego Warszawskiego sześciodzielnego roku 1780 odbywającego się, w Warszawie w drukarni nadwornéy J.K. M. in fol. 454 stron, prócz rejestru rzeczy podług porządku seszyi.

W Dedykacyi do Króla podpisany Sekretarz seymowy *Stanisław BADENI*.

§. Dyaryusz seymu walnego ordynaryjnego Warszawskiego sześciodzielnego, roku Pańskiego 1782. w Warszawie w druk. Nadw. J.K. Mei. in fol. 416 stron prócz rejestru rzeczy ułożonych porządkiem seszyi.

W przypisanin do Króla podpisany *Pius KICINSKI* Sekretarz seymowy.

§. Dyaryusz seymu walnego ordynaryjnego Grodzkiego r. p. 1784 dnia 4. Października odprawiającego się, w Warszawie w druk. XX. Piarów 1785 in fol. 557 stron prócz rejestru.

Sekretarz seymowy *Mateusz TUKALSKI NIE-LUBOWICZ* podpisany w dedykacyi do Króla.

Jest drukowany i Dyaryusz seymu z roku 1786, lecz go nie mamy pod ręką.

§. Dyaryusz seymu ordynaryjnego pod zwłazkiem konfederacyi generalnéy obojga narodów w Warszawie rozpoczętego roku pańsk. 1788. w Warszawie w druk. nadwornéy J.K. Mei. P. Kommissyi Eduk. narod. in fol. tom I. Część I. (bez roku) 325 stron. Część II, (1790 roku) 564 stron. Tomu II, (bez roku wydania) Część I, 403 stron. Część II, 285 stron.

W przypisanin do Króla podpisany *Jan ŁUSZCZEWSKI* Sekretarz seymowy, który na pier-

wszęj karcie w pierwszym tomie umieścić ostrzeżenie, iż w niczem się nie przykladał do innych pism wychodzących pod tytułem Dyaryuszów i Dzienników seymowych.

Te dwa tomy obejmują 72 sessyi czyli czynności seymowe od dnia 6 Października 1788 do dnia 6 Marca 1789, wiadomy zaś długi ciąg tego seymu. Nie wiemy czyli więcéy z druku wyszło. Lecz rękopism, czynności tego seymu opiewający, przez Jana Łuszczewskiego w roku 1808 w bibliotece towarzystwa Warszaw. Król. Przyjaciół nauk złożony, znajdzie się.

§. Dyaryusz seymu ordynaryjnego pod zwiazkiem konfederacyi generalney obojga narodów w podwójnym Posłów składzie zgromadzonego w Warszawie od dnia 16 Grudnia r. 1791. w Warszawie w drukarni uprzywilejowanej Michała Grölla księgarza nadwornego J.K.M. in folio. Tom jeden część pierwsza stron XII. arkuszy trzy i stron 391—część druga stron 410.

Wydany przez Sekretarza seymowego Antoniego Siarczyńskiego; dociągniony do 7 Lutego 1792.

§. Dyaryusz zgromadzeń miejscowego miasta Warszawy i wydziałowego miast rzpléty wolnych Xięstwa Mazowieckiego i Woiewództwa Rawskiego, do wydziału Warszawskiego należących, na mocy prawa i uniwersału J. K. Mci i straży wyszłego, w dniach 1 i 10 Sierpnia roku 1791 w Kościele farym kollegiaty Warszawskiej S. Jana odprawionych. w Warszawie w druk. nadw. J.K. Mci i kom. eduk. in 8vo. 338 stron.

§. Summaryusz czynności konfederacyi Głney Targowickiej Kor. od d. 14 Maja 1792 roku w Targowicy rozpoczętych, na mocy prawa, tytuło: zalecenie WW. Kanclerzom obojga narodów, ażeby Summaryusze sancytów Konf. Targowickiej rozdrukowane i po Woiewództwach rozesełane były. Przez Stanisła

wa Junoszę KUSZEWSKIEGO Metrykanta Kancellaryi koronnéy ułożony. in fol. 14 arkuszy.

Co do rękopismów Dyaryuszów, szukaćby ich trzeba po zamożnych bibliotekach. Między innymi pisze Czacki (o Lit. pr. II. 202) że posiadał dziennik seymu z roku 1568 przez Filipowskiego posła Krakowskiego pisany, tudzież dyaryusz konfederacyi Targowickiey (jak pisze tamże I. 42). W bibliotece K. Kwiatkowskiego w Warszawie znajdują się także niektóre, a biblioteka Załuskich posiadała ich mnóstwo (ob. Janocki Musar. Sarm. spec. I. III).

c.) Summaryusze i Inwentarze.

Ustaw żadnym związkiem materyi niezłączonych, po licznych zbiorach rozrzuconych, obić pamięcią co do miejsca, w którym się znajdowały, było nie podobna. Wzrastało toż niepodobienstwo za każdym seymem. Tę niedogodność starali się różni uprzętnąć. Ztąd tworzyły się za prywatną starannością owe zbiory, inwentarzami, summaryuszami zwane, które za zwyczaj abecadla porządkiem, miejsce umieszczenia pojedynczych ustaw wskazują. O tych teraz mówić chcemy.

Naypierwszy podobny zbiór oddzielne dzieło stanowiący, utworzył Woyciech MADALIŃSKI, (u) i wydał takowy pod tytułem:

Inwentarz constitucyi koronnych. Od roku Pańsk. 1550. aż do roku 1628 uchwalonych. Przez Woyciecha Madalińskiego *in ordinem alphabeti* zebrany. We

(u) Braun (p. 15.) mianuje go mylnie Magdalińskim, może przez omyłkę druku.

Lwowie w drukarni Jana Szeligi, J. M. X. Arcybiskupa Lwowsk. Typographa. R. P. 1630. in fol.

Księga ta stron 153 zawierająca, mieści w iednój rubryce treść konstytucyi, w drugiej kolumnie wymienia rok onéyże, w trzeciej wskazuje stronę zbioru, w którym się prawo znajduje, a w czwartej wyraża napis lub słowa początkowe ustawy. —

Hoppiusz (p. 109.) przywodzi wydanie drugie Warszawskie in fol. z roku 1632.

Mylnie Brekier (p. 8.) mówi, że do roku 1620 a zgodnie może z prawdą względem wydania powtornego Lengnich, Braun (p. 15.) i Skrzetuski (T. I. p. 8.) twierdzą, że do roku 1632 praw stanowiących, jest to dzieło skazówką.

§. JAN DZIEGIEŁOWSKI ułożył kontynuacją dzieła poprzedniego w języku oyczystym, sięgając konstytucye do roku 1643. którą Piotr Elert, Typograf krolewski, wraz z zbiorem Madalińskiego wydrukował w Warszawie roku 1644 in fol. (Hoppius p. 109. Braun p. 15. 16.)

§. MACIEY MARCYAN ŁADOWSKI wydał w Warszawie w roku 1685 in fol. nowe podobne dzieło. JÓZEF ZAŁUSKI podał oneż pomnożone do druku powtórnie w Lipsku w roku 1733 in fol. maj., a dalszymi onegoż z pomnożeniem wydawcami byli ARNOŁF KAZMIRZ ŻEGLICKI w Warszawie 1754 in fol., na koniec TEODOR WAGA. Dostyc będzie tytuł ostatniego najlepszego wydania wypisać, lubo edycya Załuskiego zaleca się ozdobiéyszym formatem, drukiem, i lepszym papierem.

Inwentarz praw, statutów, konstytucy koronnych i W. X. Litew. znajdujących się w 6. pierwszych tomach *Voluminis legum* niegdyś przez Marcjana Ładowskiego od R. P. 1550. do r. 1683 potym przez JMci Xiędza Andrzeia Józefa Załuskiego Referendarza na ów czas koronnego, z przydatkiem opuszczonych artykułów aż do r. 1726 zebrany, a przez Xiędza Arnolfa Zeglickiego Schol. Piar. zebraniem statutu pomnożony i do r. 1756 dociągniony, teraz przez Xiędza Teodora Wagę Schol. Piar. z potrzebnemi dodatkami i poprawami na nowo przedrukowany, R. P. 1782 w Warszawie w druk. JKMcj. i Rzpłtęy u XX. Scholar. Piar. in fol. 934. stron oprócz rejestru.

Ze wydania dawniejsze tegoż dzieła mogą być w historycznych badaniach bardzo użyteczne i potrzebne, dowod tego daie Czacki (o Litew. i Pol. praw I. p. 267. not. II).

§. AUGUSTYN KOŁUDZKI następuje po Ładowskim z kolei czasu z swoim dziełem:

Promptuarium legum et constitutionum regni ac Magni Ducatus Lithuaniae ad faciliorem ingentis voluminis multa annorum serie adulti indagacionem in capita, per status, duobus libris per Generosum Augustinum Kołodzki, Judicem Terrestrem Junioładislawienzem, ex mandato et privilegio S. R. M. dispositum A. D. 1697. (w) Elenchum librorum et statuum seu capitum sequens pagina indicabit.

Na drugiéy stronie tytułu zaś:

Elenchus Librorum et Statuum seu Capitum. LIBER PRIMUS. Quoad Publicam Negotiationem Status Politici. 1. Status Regius. 2. Seymów, Seymików incompatibilium et Vacantiarum obrony Rzeczy posp. 3. Militaris. 4. Cum Exteris Nationibus. 5. Meritarum et Demeritarum Personarum. 6. Fisci. 7. Inter-

(w) Myli się więc Hoppisz który kładzie rok wydania 1695 (p. 109.) a równie; i Gryphiusz tamże w nocie przytoczony, który powiada, że po łacinie i po polsku też *promptuarium* wyszło; co tak chyba rozumieć należy, że zawiera i statuta i konstytucye.

regni. *LIBER SECUNDUS. Quoad Communem Ordinem Justitiae Administrandae Negotiorum Forensium.*
 1. Status Spiritualis. 2. Nobilitaris. 3. Dignitatum et Officiorum. 4. Materialium Judicium Intrañtium. 5. Limitum. 6. Trybunałów. 7. Civitatensis, Portow, Mostow, Personarium servilium vagabundatum, Hul-taiów. — *Lithuanicae leges similiter duobus libris seorsim comprehenduntur tertia libri parte.* — in fol. Bez miysca druku, 540. i 343. stron, oprócz reiestrów.

Dzieło to układał autor z woli i zlecenia Jana III. którego śmierć przed wydaniem zaszła, oplakuje w przedmowie. Przez podziały, które z odwrotnéj strony tytułu powyżéj wypisanéj się okazują, utrudnione jest wynaydywanie szczególnych praw.

§. Daléj idzie z cząstkowym układem MACIEY GLISZCZYŃSKI pod tytułem:

Compendium legum ex statuto et constitutionibus Regni Poloniae quae videlicet tantum ad continuum usum judicantium, et litigantium requiruntur, ex farragine legum per alphabetum ad a. 1736 excerptum auctore Mathia Gliszczyński, Notario terrestri palatinatus Calissiensis: Calissii 1754. in 4to.

Sam tytuł okazuje, że tylko takich praw skazówką jest to dzieło, które potrzebne do sądownictwa. Odsyła autor do pierwiastkowych lub dawniejszych zbiorów, nie do Volum. leg. na ów czas ieszcze nie zupełnie wyszłych.

§. Podobnym iak Gliszczyński Sumarzystą jest MICHAŁ SŁOŃSKI, który wydał:

Accessoria statut i konstytucye z Czaradzkiego, Ładowskiego i suplementu JO. Xięcia JMci Załuskiego Bisk. Krak. w pospolitości a naybardziéj co do processu potrzebniejszego. Tudzież formularze tranzakcyi niektórych przez JP. Michała Słońskiego, Vicegerenta Łukowskiego S. G. zebrane. w Lwowie 1760. in 8vo 666. stron.

§. Z porządku lat co do wydania następuje:

Zbiór konstytucyi koronnych materyi status i Jurysdykcji sądowych tyczących się od r. 1764 dnia 7. Marca do ostatniego seymu ordynaryjnego w r. 1780 dnia 2. Mca Października odprawionego, sposobem inwentarza ułożony dla łatwéy wiadomości praw pod naylaskaw. rządem Najisn. Stanisława Augusta Króla Pol., W. X. Lit. etc. stanowionych, krótko przez Ur. XAWEREGO JASIŃSKIEGO, Komornika granicznego Wdztwa Gnieźnień. zebrany ku powszechnemu użytkowi podany. w Warsz. 1781 u Grölla in 8vo 153. stron prócz rejestru abecadłowego.

Dzielko to podaje treść krótką konstytucyi porządkiem seymów.

§. Summaryusa praw i konstytucyi seymowych od roku 1764 do roku 1780 w materyach skarbowych i o sądach kommissyów skarbu obojga narodów ustanowionych, przez JW. JP. Michała BERNOWICZA Podczaszego Woiewództwa Nowogr. Kommissarza skarbu W. X. Lit. zebrany w roku 1782. w Grodnie w druk. J.K. Mci in 8vo 395 stron.

Na końcu przyłączona jest specyfikacya opłacających czynsz emfiteutyczny do skarbu Rzplitey z starostw i dzierżaw W. X. Lit.

§. Kontynuatorem Wagi jest Teod. OSTROWSKI, który wydał dzieło użyteczne takowe:

Inwentarz nowy praw, traktatów, i konstytucyi koronnych i W. X. Lit. w czasie bezkrólewia r. 1764 i za panowania Najisn. Stan. Augusta do roku 1780 i za panowania Najisn. Stan. Augusta do roku 1780 i za panowania Najisn. Stan. Augusta do roku 1780 i za panowania Najisn. Stan. Augusta do roku 1780 ułożony przez X. Teodora Ostrowskiego. S. P. w Warszawie 1782 w drukarni J.K. Mci i Rzplitey u XX. Scholar. Piar. in fol. 352 stron oprócz rejestru.

Dzieło to iako kontynuacya Ładowskiego ostatecznie przez Wagę wydanego, służy do VII. i VIII. voluminu legum, lubo są w niem i odsyłacze do konstytucyi, po każdym seymie oddzielnie z druku wyszłych.

§. Suplement do inwentarza nowego praw od roku 1764 uchwalonych; z seymów Warszawskiego w roku 1782 i Grodzieńskiego w roku 1784 ułożony w Warszawie w drukarni JK. Mci i Rzplitey u XX. Schol. Piar. 1785 in fol. 16 stron.

Jest to kontynuacya do inwentarza Ostrowskiego podobno przez niego samego sporządzona.

§. Zbiór praw polskich i W. X. Litewskiego od roku 1347 seymu Wislickiego aż do roku 1786 podług Heynekcyusza i Hepfaera porządku ułożony przez Fr. B. PIEKARSKIEGO Prezesa sądu karzącego dep. krak. i t. d. w Krak. w druk. Akadem. 1813 in 8vo 196 stron.

B.) Zbiory praw krajowych szczególnych.

Prawa nasze polskie szczególne, są rozmaite. Miały swoje wyłączne prawa niektóre prowincye; rządziły się swoimi zwyczajami, *consuetudines*, *excepta* zwanemi, niektóre ziemie; odmiennemi i oddzielnemi przepisami sądziły się miasta nasze, a dawniey i znaczna ilość włości prywatnych wiejskich, dopóki w zamęcie nierządu samowładztwo dziedziców, nieprzemieniło wielu włości wolnych na poddanych, a prawo im nadane na swoją dowolność. Mówić będziemy wprzód o prawach prowincjonalnych, ziemskich, i o synodalnych, a następnie niżej i o prawach mieysko-włościąnskich czyli municypalnych.

Pomiędzy prawami prowincjonalnemi najważniejszém jest statut Litewski, który oprócz całej Litwy miał powagę w województwach Kiiowskiém, Braclawskiém i Wołyńskiém. (Czacki o Lit. i Pol. praw. I. p. 44), a nawet

w saméj koronie był uważany za prawo posilkowe czyli pomocnicze. Nie jest zamiarem naszym pisać historią zbioru tego, zwłaszcza, że mamy onęż w krótkości podaną przez Czackiego w dziele często wspominaném o Litewskich i Polskich prawach (T. I. p. 2. seqq. 45. seqq.). Dosyć będzie za przewodnictwem tego uczonego męża tyle nadmienić o tém, ile cel zamierzony dopuszcza. W roku 1529 ułożony został zbiór ten szacowny, statutem Litewskim zwany, po raz pierwszy przez Gastolda, Kanclérza, z woli Zygmunta I. (ob. statut Lit. Rozd. VII. art. 15. §. 4.). W roku 1564 nastąpiło dzieła tego uzupełnienie pierwsze, cokolwiek późniéj drugie, a w roku na koniec 1588 za Zygmunta III. ostateczne onegoż do zachowania podanie i zatwierdzenie władzą seymową. Statutu pierwszy i trzeci układ pewnie pisany w języku Ruskim (Czacki l. c. p. 48), drugi zaś podobno pisany po Polsku (Czacki l. c. p. 49. I.) iak Czacki zaświadcza, trzeci ostateczny na końcu układ, przez Lwa SAPIEHĘ na język Polski z Ruskiego przetłómaczony, po raz pierwszy w tym wykładzie wyszedł z pod prasy drukarskiéj, ponieważ poprzednie układy pierwszy i trzeci Ruskie, i drugi Polski zosiawaly tylko w rękopismach i drukiem upowszechnione nie były. Tłómacza Lwa Sapiehę ogłosili niektórzy mylnie za układacza i twórcę ostatniéj rewizyi (Bröcker Beyträge p. 18. cfr. Czacki T. I. p. 48. 49.). Nie raz zbiór ten tłómaczenia Lwa Sapiehy był przedrukowywanym, opiewa tytuł ostatniego Polskiego wydania:

Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego naprzód za

Najjaśniejszego Hospodara Zygmunta III. w Krakowie w roku 1588, drugi raz w Wilnie w roku 1619 z pokazaniem zgody i różnice statutów koronnych i W. X. Lit., trzeci raz za Najjaśn. Władysława IV. w Warszawie w roku 1648 z przydaniem konstytucy od roku 1550 do 1647, czwarty raz za Najjaśn. Jana III. w Wilnie w roku 1698, z przyłożeniem pod artykuły konstytucy seymowych od seymu r. 1550 aż do seymu r. 1690 obojga narodom służących, (Textu samego w niczym nie naruszając), piąty raz za Najjaśn. Króla Stanisława Augusta, szczęśliwie nam panującego, powtórnie z przydatkiem summarjuszów, praw i konstytucy od r. 1764 do r. 1786 przedrukowany. w Wilnie 1786 in fol.

Xięga ta dzieli się na 14. rozdziałów, każdy rozdział na artykuły, a te na paragrafy.

W bibliotece Żaluskich znajdowały się dwa rękopisma statutu tego, (*Vid. Janocki Musarum Sarmaticar. specimina nova. I. p. 87.*). Żalować trzeba, że nie opisał onych Janocki.

Summarjusz czyli rejestr dokładny za statutem znajdujący się i użycie onęgoz ułatwiający, jest ułożony przez Stanisława Galashe, prawnego Praktykanta przysięgłego miasta Wilna, iak zakończenie rejestru tegoz w wydaniu drugim statutu od roku 1619. przez Bartłomieja Gawłowickiego zdziałaniem, poświadczają.

P. Józef Zawadzki, staranny o pomnożenie literatury krajowéy Typograf uniwersytetu Wileńskiego, zamyśla o nowéy edycyi in 8vo, przez uiszczenie zamiaru tego przyczynił by sobie zasługi o dobro publiczne. Starożytności szczęśliwszék pomnik ten chwalebny w odległych krajach jest winnie szanowanym, miało albowiem wyysdż także niedawno z pod prasy w ięzyku Rossyyskim tłumaczenia ANASTA-

ZEWICZA, obok z textem polskim w Petersburgu.

Nie można statutu Litewskiego nazwać dziełem doskonałego prawodawstwa ani doskonałości bliskiem, nie można, chyba w uniesieniu lub w braku wiadomości, przekładać go nad zbiory praw nam współczesnych wieku XVIII. i XIX., należy i owszém wyznać, że trąci surowością gdzie nie gdzie, że do naszych czasów nie jest stosownym, a wyznanie takowe niewyłącza zaszczytu dobroci i stosowności onegoż owczesnéy, nie ubliży sławie, że Litwa pobratymcza miała za staraniem naszych królów układ prawa systematyczny w ten czas, gdy inne narody o tém ani pomyślały. Lecz czemuż, wyprzedziwszy o tyle inne narody, niepostępowano w udoskonaleniu daléy? Znał Czacki świętość dzieła pierwiastkowego i uwiecznił je a wraz z niem imię swoje komentarzami nadzwyczajną erudycyją napelnionemi. Przepowiedział sam wieszczym duchem, że późne pokolenia czytać i zastanawiać się będą nad dziełem iego godném chwały i wdzięczności. Przeczytanie przedmowy i zakończenia kilku stron, wzbudzi w każdym uszanowanie dla męża, którego zaletom i nayoźniejsza potomość cześć należną odda.

Statut Litewski znalazł oprócz wyż wspomnianego Stanisława Galaskiego, drugiego późniey Sumarzystę bezimiennego, w dziele:

Prawa z statutu W. X. Litewskiego i konstytucyi dla wygody pilniących z urzędu albo potrzeby sądów i dla innych obywatelów koronnych i Litewskich wiadomości porządnie podług alfabetu zebrane, a ile w processa prawne wchodzących o pretensyc wszelakie. w Warszawie 1783. in 8vo 796. stron.

Lepsze dzieło od tytułu, który nie wiele czyniąc nadziei, mogłby zawieść.

§. Zbiór Praw i przywilejów miastu stołecznemu W. X. L. Wilnowi nadanych, na żądanie wielu miast Koronnych iako też W. X. L. ułożony przez Piotra DUBIŃSKIEGO Burmistrza Wileńskiego. w Wilenie 1788. in fol. —

Przywileje te zaczynają się od Władysława Jagł. i dochodzą aż do Seymu konstytucyynego porządkiem wieków ułożone, i w tym języku wydrukowane w jakim były wydane, iako to w Łacińskim, Ruskim i Polskim.

§. Mazowsze zostając do roku 1526. czyli zacząwszy od Konrada w wieku XIII. do wygaśnięcia Xiążąt Stanisława i Janusza, udzielném lubo Polszcze uległém Xięstwem, szczytło się przez czas nieiaki oddzielném prawem, które pod panowaniem Zygmunta I. zostało z późniejszymi dodatkami drukiem npowszechnione, pod tytułem:

Statuta Ducatus Mazoviae quaecunque vel more antiquo vel Ducum sanctionibus prolata, publico consensu approbata servantur: bona fide collecta et in unum volumen comportata opera atque diligentia magnifici Dni Petri GORINSKI in Oyrzanow heredis Palatini et vicesgerentis Ducatus Mazoviae. Auctoritate serenissimi Principis et Dni Dni Sigismundi Dei gratia Regis Pol. etc. confirmata et publicata.

Na końcu zaś jest napis: *Cracoviae per Hieronymum Vietorem Regiae Cancellariae Calcographum DXLI.* (to jest 1541.) (x) in fol. 5 i 142 kart, gockim drukiem.

Dzieło to dziś nierównie rzadsze od zbioru Łaskiego, przez drukarza dedykowane Piotro-

(1) Przez pomyłkę zapawne drukarską umieszczony u Czajkiego (o praw. Lit. i pol. 1, 62. nota 244) zamiast 1541 rok 1545.

wi Gamratowi, Prymasowi Królestwa i Biskupowi Krak., jest w Bibliotece Akademii Krakowskiéy.

Wroku 1576 ustanowiono, że Mazowsze przyymie prawa koronne, wyłączenia tylko niektóre ostrzega. Stefan Król zatwierdził je dnia 10. Czerwca roku 1577 w Malborgu do przyszłej rewizyi, która nigdy nienastąpiła (Vol. leg. II. fol. 959. — 950 i inwentarz Zeglickiego czyli Wagi p. 920 — 934); a tak dawny ów zbiór statutów wyszedł z powagi i wykonania tak dalece, że jako niepotrzebny zarzucony, w wieczny byłby może zagrzebany niepamięci, gdyby Czacki o nim nie mówił, w rozprawie o prawach Mazowieckich.

Statutu tego przekład polski, w roku 1450 wykonany, i w wspomnionéy rozprawie Czackiego opisany, w wyjątkach wiadomy jest publiczności. Obacz tutaj tom I. k. 137.

§. Prusy królewskie czyli ta część Prus, która do roku 1772 do Polski należała, miały także swoje prawo prowincjonalne przez Reinolda Heidensteyna i Mikoł. Niewieścińskiego ułożone (y). Wyszło ono z pod prasy drukarskiej kilkakrotnie, poraz pierwszy w tym kształcie po łacinie:

Jus terrestre nobilitatis Prussiae correctum A. D. 1598. 1. De successioneibus 2. de donationibus et Testamentis 3. de Tutelis 4. de praescriptionibus 5. de magistratibus et Judiciis 6. de processu in causis civilibus 7. de senibus regundis. — Na końcu dzieła, kart 35 nieliczbowanych in 4to zawierającego, te czytamy wyrazy na oddzielnéy karcie:

(y) Heidenstein rer. Polonicar. Lib. XI. p. 344.

Cum gratia et privilegio Serenissimi Regis Poloniae ad annos decem excudebat Thorunii Andreas Cottenius a. d. 1599.

W exemplarzu tym, który posiada Jan. Winc. Bantkie, znayduie się wiele przypisków podobno Hartknocha własnoręcznych, a między innemi to godne uwagi historyczne doniesienie: *Jus hoc terr. nob. Prussiae correct. publicatum est in Svecen. Judiciis Palatinatus Pomer. feria II. ante festum S. Michaelis Archangeli a. 1599 per P. Andream de Golub Mlem (ministerialem) R. G. ad id a Magno Ludovico de Mortangen Mortański Plni Pomeran. deputatum. Legi relationem hujus publicationis in actis Palatinal. in templo Skarseeviate hactenus asservatis, sed jam putrefactis, qb. (quibus) et jus correctum sine §. inscriptum fuit circa relationem hanc Mtis.* Że to prawda, przekonywa Lengnich *Preuss. Gesch.* T. IV. pag. 302.

Roku 1622 nastąpiło wydanie drugie w Toruniu.

Toż samo dzieło przetłómaczone przez Daniela PETTERSONA, Gdańszczanina, na język Niemiecki i Polski, wydrukowaném zostało pod takim samym tytułem, iak powyższy, w Gdańsku u Andrzeia Hinefeldta w roku 1625. 1647. in 4to i zawiera w wydaniu tém 89 stron. Po lewéj ręce stron znayduie się text Łaciński, a po prawéj w jednéj kolumnie tłumaczenie Niemieckie, w drugiéj Polskie, daléj w r. 1686. a z przypisami w latach 1728. i 1736.

Prawo to szlachty Pruskiéj zyskało na seymie w roku 1598 za Zygmunta III. sankcyą dla Prus. Druhárnia Warszawska XX. Piarów umieściła takowe w zbiorze *Voluminum legum* (VI. fol. 549 — 572.) a to stało się powodem,

że empiryce nasi pożyczali ustawy te za prawo ogólne czyli powszechne nawet Polskoszlacheckie, lubo nigdzie i nigdy téy powagi z woli prawodawcy wyraźney niedostąpiło, służąc od początku i zawsze saméy tylko szlachcie Pruskiéy (cf. Czacki o Lit. i Pol. praw. I. p. 43). Jana Bantkiego rozprawa na czele prawa Chelm. jego wydania umieszczona, zda się uchylać w tém wątpliwość wszelką. Prawo to znane u nas powszechnie pod imieniem *Korrekturey Pruskiéy*.

§. Przywilejów Prusom przez Krzyżaków, a po przyłączeniu do Polski przez Królów Polskich, nadawanych, są następujące zbiory:

Stanisław Karnkowski jest wydawcą księgi: *De jure provinciali terrarum majorumque civitatum Prussiae. Cracov. 1574.* in 4to, która przypisana Henrykowi Walezyuszowi zawiera wszelako takie ustawy, które nie były prawem, a po części wyszły z użycia. (Hoppasz p. 141.)

§. *Jura municipalia terrarum Prussiae, et leges ad eas terras privatim pertinentes. anno Domini 1578.* in 4to 160 stron niecierbowanych.

Na końcu dzieła dodano: *Dantisei excudebat Jacobus Rhodus MDLXXVIII.*

Powtornie przedrukował tenże sam Jakob Rhodus pod tytułem odmiennym przyzwoitszym w języku Łacińskim i Niemieckim:

Constitutiones terrarum Prussiae, Gedani primum editae, deinde in publicis comitiis Thoruniae conciliatae, Regia tandem autoritate pro commodo publico confirmatae.

Constitutiones der Lande Preussen Königlichen ortho, Erdmals zu Dantzigt außgericht, darnach in un. (und) auff gemeinem Landtage zu Thorn zu hauffe gebracht, Und durch des Allerdurchlauchtigsten, Hoch-

geborenen Fürsten und Grozmächtigen Herrn, Herrn Sigismundi von Gottes Gnaden Könige zu Polen, Großfürsten in Litthauen, Preussen, aller Lande Preussen und Masaw etc. Herrn und Erbling etc. authoritet, gemeiner wolfarth zu gutte bestelliget. 1595 in 4to.

Toż przedrukowanie zawiera atoli iedynie tylko przywiléy i uchwałę przez Zygmunta w Krakowie w roku 1538 Prusom nadane, które w poprzednio opisanym pierwszym zbiorze znajduie się p. 103 — 125. (z.)

§. Calkowicie zbiór pierwszy przywileiów i nadań Jakóba Rhodusa, przedrukował pod takim samym, iak ów pierwszy, tytułem w Gdańsku Andrzej Hünefeld A. D. 1638 in 4to (56 kart nieliczbowanych), a powtórnie A. D. 1657 in 4to maj. (tyleż kart nie liczbowanych).

§. Nowe wydanie pod tytułem:

Jura fundamentalia terrarum Prussiae una cum pacto feudi districtuum Leoburgensis et Bythoviensis, caeterisque eisdem districtus concernentibus monumentis. Gedani. typ. Joannis Jacob. Preussii A. D. 1733 in 4to (82 stron.)

Tytuł sam okazuje, że wydanie to jest pomnożone. Rzeczy w tychże zbiorach zawarte znajduią się także częścią in voluminibus legum, częścią in condice diplomatico Dogiela.

§. Dzieła tu należące ieszcze, są:

- 1.) *Lauda statuum et ordinum terrarum Prussiae in conventu generali die 28. Augusti A. D. 1730 Graudenti congregatorum. Gedani typis Ulrici Krosii 1731 in 4to.*
- 2.) *Privilegium civitatum minorum Prussiae occidentalis (Zygmunta III. z roku 1593) commen-*

(1) Tytuł Niemiecki, któryśmy literalnie wypisali, przypomniać może, na jakim usterówie wyższym stopniu wykształcenia była Polacyzmas za Zygmunta, i z tego starania, od Niemcewizy, która zdaje się być w ów czas nie wiele odmienną od tej, którą Tacyt opisuje, a o pisowni zaś myślało.

tariolo illustratum. Praemittitur de civitatibus minoribus introductio historica. Dantisci 1739 in 4to (13 i 42 stron.)

O innych wydaniach i dziełach praw Pruskich cf. Hartknochii Diss. XVII. de var. reb. Pr. et Hoppins p. 142.

§. Prusy Xiążęce (wspomniemy i o tych jako o lenności korony Polskiej) miały oddzielną księgę prawa:

Jus provinciale ducatus Prussiae. Publicatum a. 1620. Rostochii in offic. typographica Augustini Ferberi 1623 in fol.

Gruby foliat na 7 xiąg podzielony, xięgi zaś dzielą się na tytuły, a te na §§. Pierwsza xięga mówi o postępowaniu sądowem w sprawach cywilnych, druga traktuje o małżeństwach, opiekach, etc. trzecia rozprawia o nabyciu własności i o posiadaniu, czwarta rozwodzi się o kontraktach, piąta tłumaczy testamentów i spadków beztestamentowych teorię, szóstą wyklada rzecz o kryminalach, a siódma stanowi o lennościach. Na czele dzieła jest położona za tytułem ustawa, ogłaszająca zbiór ten za prawo, Jana Zygmunta Xiążęcia Pruskiego.

§. Xięstwa Kurlandzkiego i Żmudzi (Semigallia) *paeta, privilegia et jura* za Zygmunta Augusta zasze, są umieszczone w woluminach praw (Vol. leg. VI. fol. 502 seqq.). Nie powiedziano, kiedy i gdzie po raz pierwszy wyszły z druku, lubo było do tego miejsce i sposobność (Vid. ibid. fol. 501 in fine.)

§. Inflant prawa i przywileje szczególne za Stefana Króla na seymie Warszawskim w roku 1582 sankcyonowane, były drukowane w kra-

kowe w rok po ich ustanowieniu, potem w Gdańsku bez wyrażenia roku i drukarza, a na koniec umieszczone zostały w zbiorze Konarskiego. (Vol. leg. II. fol. 1040 — 1046). Wydania Gdańskiego z X. kart nieliczbowanych składającego się tytuł tak brzmi:

Constitutiones Livonicae post submotum ex Livonia Moschum, a Serenissimo Stephano, Poloniae Regis, sancitae. Cracoviae in officina Nicolai Scharffenbergeri, Typographi regii a. 1583 antehac excusae, nunc Gedani recusae. in 4to.

§. Ziemia Podlaska w roku 1569 za Zygmunta Augusta (Vol. leg. II. fol. 745 — 752); ziemia Wołyńska w tym samym roku (Vol. leg. II. fol. 755 — 758), iako też w tym czasie i Xięstwo Kiiowskie (ibid. fol. 759 — 766) uzyskały przywileje i prawa niektóre wyłączne. Każda prawie ziemia miała swoje zwyczajowe prawa (*consuetudines*) iak naturalnie, bo w braku ustaw pisanych, zachowania w podobnych przypadkach iednakowo powstawiane, przybierają nieznacznie moc obowiązującą. Alexander Król ogłaszając statut przez Łaskiego ułożony, zostawił z tego powodu umyślnie kilkanaście kart próżnych w tym celu i z tém zaleceniem, aby każda ziemia, wpisawszy tam swoje *consuetudines*, podała oneż pod zatwierdzenie królewskie. (Vol. leg. I. fol. 334.) Przyjął i umieścił zaś tenże król w zbiorze pomienionym dla wzoru i naśladowania powszechnego *consuetudines Cracovienses* (Vol. leg. I. fol. 325.).

§. Wymienimy teraz zbiory drukowane praw duchownych, naprzód katolickich a następnie innych religij. Józef Andrzej Załuskij zamy-

ślał wydać wszelkie ustawy synodalne katolickie i grekonnickie pod tytułem: *Synodicon Poloniae orthodoxae*; ogłosił w tym celu plan i spis dzieł, które miał w zbiorze tym umieścić, wzywał do prenumeraty; lecz gdy ta niedoszła, zamysł zatem tego nie mógł być wykonanym. Wymienia Załuski w tym planie drukowanym, którego tytuł:

Conspectus novae collectionis legum ecclesiasticar. Poloniae, etc. Varsav. 1744 in 4to 79 stron.

Różne zbiory ustaw synodalnych, iakie z wieku XII. i późniejszych w rękopismach i nigdy niedrukowane w bibliotece swęj posiadał, o których nie czynimy żadnę wzmianki, bobyśmy tylko powtarzali rzeczy już z niego wiadome. Odsyłamy zatem do tegoż dzieła czytelników ciekawych wiedzieć o rękopismach, które podobno za zaginione uważać można. Kładziemy ieszcze poprzednią uwagę tę, że nawet zbiory drukowane ustaw synodalnych są rzadkie, a to z téj przyczyny: Biskupi po odprawieniu Synodu, rozkazywali uchwały te swym nakładem w tak ograniczonę liczbę exemplarzy drukować, aby ta na rozdanie pomiędzy swych prałatów i inne znakomitsze duchowienstwo wystarczała. Ze zaś te exemplarze po śmierci ich właścicieli, dostawały się pospolicie w ręce krewnych, którzy tego rodzaju puściznę nie bardzo cenili, niedziw tedy, że księgi takowe na funciki obracane, ieszcze rzadszemi się stały (*Janocki Nachr. v. rar. Büch. II. 1*). Wymieniamy tedy tylko ustawy drukowane synodalne, naprzód zborów prowincjonalnych lub ogólne, a następnie zborów dyecezalnych.

Co do pierwszych należą tutaj.

- 1.) *Statuta provincialia: toti provincie Gnesnens. auctoritate apostolica edita, ut clare patet ex bullis summorum pontificum hic insertis in 4to (1518) 10 arkuszy.*

Janocki (*Nachr. v. der Zalusk. bibl.*, IV. p. 171) opisuje toż dzieło.

- 2.) *Statuta provincie Gnesnen. antiqua et nova revisa diligenter et emendata. Cracov. 1528 per Math. Scharffenbergk. excussum in 4to 198 stron.*

Janocki (*Nachr. v. der Zalusk. Bibliothek II. p. 1.*) opisując to bardzo rzadkie dzieło, donosi, że ułożone z woli Jana Łaskiego Arcyb. Gnieź. zawiera uchwały synodalne Mikołaja Trąby i jego następcy Łaskiego. Część od tegoż pochodząca, podaje także *bullam apostolicam de legatione nata R. D. Joanni de Lasko, Archiepis. Gnesn. data; bullam apostolicam de non recipiendis plebeis ad ecclesias cathedrales ultra numerum IV. statutum de reformanda universitate Cracov; edictum Sigism. I. Regis Pol. contra Lutherum ejusque sequaces.*

- 3.) *Gnesnensis metropolitanae ecclesiae constitutiones synodor. provincial. etc. Cracov. 1574 in 4to (Hoppusz in Sched. p. 126.)*

4.) Ustaw synodalnych prowincjonalnych w niebytności Jak. Uchańskiego pod prezydencją Aloizego Lipomana d. 19 Maja 1577 roku w Piotrkowie zaszytych, zbiór miał wysiść z druku in 4to w Krakowie 1578, iak świadczy Zaluski (*in conspectu collectionis legum ecclesiasticar. Poloniae p. 10.*)

- 5.) *Constitutiones synodorum metropolitanae ecclesiae Gnesnensis, provincialium tam vetustorum quam recentiorum usque ad A. D. 1578 studio et opera R. D. Stanisłai Karnkowski, Dei gratia episcopi Vladislav. et Pomeraniar collectae, et ad praescriptum sacrosancti concilii Tridentini et S. Se-*

dis apostol. correctae, et in unum volumen redactae.
 Cracov. Andr. Petricovius impressit A. D. 1579.
 in 4to 3 $\frac{1}{2}$ alfabetu. (Janocki *Nachr. v. der Zäl.*
bibl. II. p. 11.)

Względem dzieła tego obacz niżej uwagę
 pod numerem 10.

6.) *Constitutiones et decreta: condita in provinciali
 synodo Gnesnensi, quam Ill. et R. DD. Stanisla-
 us Karnkowski Dei Gratia Archiep. Gnesnen. le-
 gatus natus, et Regni Pol. Primas ac Primus
 Princeps Petricoviae habuit, anno MDXIC.*
 (1589.) Sixto V. Pont. Max. Pragae typis man-
 dabat Joan. Othmarus. A. 1590 in 4to 16 arkuszy.
 Janocki (*Nachr. II. p. 6.*) tudzież Zaluski in
conspectu p. 10 dodaie: *Liber stupendae raritatis.*

7.) Soboru dnia 8. Października r. 1607
 w Piotrkowie pod kardynałem Bernardem Ma-
 cieiowskim prowincjonalnie odbytego, uchwa-
 ly wyszły z druku w Krakowie 1609 lub 1611
 roku, a były przedrukowane powtórnie tamże
 1630 in 4to (Zaluski in *Conspectu p. 10*).

8.) Zbiór Synodu prowincjonalnego w Piotr-
 kowie odbytego dnia 26 Kwietnia r. 1621 pod
 Wawrzeń. Gembickim Arcybiskupem Gnieźn.
 wyszedł z pod prassy w Krakowie in 4to 1624
 (Zaluski l. c. p. 10.).

9. Zbiór Synodu prowincjonalnego pod
 Janem Wężykiem, Arcyb. Gnieźn. w Piotrko-
 wie d. 22 Maia r. 1628 nastąpionego uchwał
 xięga wyszła z druku in 4to w Krakowie nay-
 przód 1626 roku (Zaluski l. c. p. 10), powtór-
 nie roku 1629 (Janocki *Nachr. v. rar. Büchern.*
II. p. 26). Liczcze raz roku 1641.

10.) *Constitutiones synodorum metropolitanae ecclesiae
 Gnesnensis provincialium auctoritate synodi pro-
 vincialis Gembickianae per deputatos recognitae*

jussu vero et opera etc. Joannis Wężyk, Archiep. Gnesn. editae.

Pierwsze wydanie Krakowskie z drukarni Andr. Piotrkowczyka roku 1630 in 4to opisane przez Janockiego (w dziele *Nachricht v. rar. polnisch. büchern* II. pag. 20 seq), znajduje się w bibliotece XX. Missyonarzy w Warszawie. Drugie wydanie tamże, z drukarni *collegii majoris universit. Cracov.* 1761 in 4to.

Dzieło to, tudzież drugie pod Nro 5. przytoczone, stanowią zbiór praw szczególnych kościoła polskiego. Podzielone są te konstytucje synodalne na pięć ksiąg. Z tych cztery pierwsze, obejmują postanowienia do roku 1577; książka zaś piąta zawiera uchwały na synodzie Piotrkowskim w roku 1577 przyjęte. Obszerniejszy jest zbiór deputowanych niżeli Karnkowskiego. W obydwóch rozkład rzeczy jest na wzór Dekretaliów Grzegorza IX. Zastosowane są prócz tego te zbiory do praw powszechnych kościoła katolickiego i potwierdzone od papieżów. Prócz tych zbiorów konstytucyi, było jeszcze sześć synodów powszechnych kościoła polskiego, iako to w latach 1589 1607 1621 1628 1634 i 1643, na których ustawy uchwalone i drukowane, przytaczamy tu pod Nro. 6. 7. 8. 9. 11. 12.

11.) Synodu prowincjonalnego. pod Janem Wężykiem d. 15. Listopada r. 1634. w Warszawie odbytego, zbiór uchwał wyszedł w Krakowie po dwakroć roku 1636. a był potem przedrukowany w Wilnie, i znowu w Warszawie tegoż samego roku. (Zaluski *conspectus* p. 10.)

12.) *Synodus provinc. sub etc. Matthia Lubieński, Archiep. Gnesn. Varsaviae a. 1643 d. 8. Novemb.*

celebrata. Cracov. in offic. Petri Elert. 1646. 4to.
12 arkuszy (Janocki Nachr. II, p. 28.)

§. Zwracamy się teraz do wymienienia zbiorów drukowanych ustaw synodów dyecezalnych, a zaczynamy poczet ten od dyecezyi Gnieźnieńskiéy:

1.) Statuta diocesana pro diocesi Gneznen. z roku 1512 z herbem Jana Łaskiego. W druk. Hallera in 4to. 1½ arkusza. (Janocki Nachr. v der Zal. bibl. IV, p. 157.)

2.) Ustaw synodu dyecezyynego Gnieźnieńskiego pod Janem Łaskim w Gnieznier. 1513. odbytego, zbiór wyszedł w Krakowie in 4to. tegoż samego roku 1513. Żaluski (conspectus p. 11.) wspomina o tém dziele i przytacza jeszcze następujące zbiory drukowane uchwał synodu dyecezyalnego Gnieźnieńskiego.

3.) Z roku 1593 d. 29. Marca w Łowiczu pod Stan. Karnkowskim odbyty, w Poznaniu 1593 in 4to. drukowany synod.

4.) W roku 1602 w Gnieźnie, Kaliszu i Łowiczu pod Stan. Karnkowskim odprawionego synodu zbiór, wydany w Krakowie 1602 in 4to.

5.) W roku 1612. dnia 9. Maia w Łowiczu pod Woyc. Baranowskim zwołanego synodu dzieło wyszło z druku w Krakowie 1612 in 4to.

6.) Synodu w tymże roku przed 5. Lipca w Łowiczu pod tymże samym Arcybisk. odprawionego druk nastąpił w Krakowie 1612 in 4to. (Żaluski in consp. p. 11.)

7.) Synodu w roku 1621. w Łowiczu pod Wawrz. Gembickim odprawionego, wydanie w Krakowie 1623 in 4to.

3.) Synodu r. 1628 d. 22. Maia w Łowiczu pod Janem Wężykiem odbytego, druk w Krakowie 1630 in 4to.

9.) Ustawy z synodu w Unieście r. 1645 d. 7. Lipca pod Mac. Łubieńskim odprawionego, drukowane w Warsz. 1644 in 4to.

10.) Na konflicc uchwał z roku 1720 d. 26. Sierpnia w Łowiczu na synodzie zapadłych, przez Stanisława Szembekę zbiór urządzony wyszedł z druku w Warszawie 1720 in 4to.

6. Co do dyecezyi Lwowskiej przywodzi Załuski (*in conspectu* p. 11.) tylko jeden zbiór ustaw synodu w Lwowie d. 3. Lipca r. 1641 pod Stanisławem Grochowskim odprawionego, które w tymże samym roku we Lwowie także, zostały wydrukowane in 4to.

7. Synodów dyecezyi Krakowskiej zbiory, drukowane są (podług świadectwa Załuskiego *in consp.* p. 11.) takowe:

1.) Z roku 1593 d. 29. Marca w Krakowie pod Józefem Radziwiłem, Kardynałem, odbytego, wyszły w Krakowie po dwakroć in 4to. 1593 i powtórnie 1603.

2.) Z roku 1601 d. 22. Czerwca tamże pod Bernard. Maciejowskim, Kardynałem odprawionego, drukowane dzieło w Krak. tegoż roku in 4to.

3.) Z roku 1612 d. 3. Maia Piotra Tylickiego, drukowany zbiór w Krakowietegoż samego roku in 4to.

4.) Z roku 1621 d. 10 Lutego Marc. Szyzkowskiego ustawy uchwalone i drukowane w Krak. w tymże samym roku in fol.

5.) Z lat 1607 d. 18. Września Piotra Tylickiego i 1643 d. 11. Października Piotra Gemli-

bickiego prawa synodalne wyszły razem w Krakowie 1643 in fol.

6.) Na koniec z r. 1711. d. 6. Paźdz. Kaźm. Łubińskiego dzieło synodalne wyszło na widok publiczny tegoż roku w Krakowie in fol.

7.) Synody dyecezyi Kniawskiéj (*Vladislaviensis*) przytacza wyżéj wspomniany Żaluski (*in consp.* p. 12.) następujące:

1.) Z roku 1568. d. 16. Marca w Wrocławku (*Vladislaviae*) za Stan. Karnkowskiego. w łonii 1572 in 8vo.

2.) Z roku 1607. d. 17. Września Woyc. Baranowskiego wydany zbiór tegoż roku w Krakowie in 4to.

3.) Z roku 1634. d. 16. Maja Macieja Łubińskiego wyszło dzieło w Warszawie 1634. 4.

4.) Z roku 1641 d. 9. Czerwca tegoż samego roku drukowana księga w Krak. 1642 i wraz z poprzedniém dziełem w Warsz. 1711 in 4to.

8.) Synodalnych ustaw dyecezyi Wileńskiéj zbiory drukowane, są następujące trzy:

1.) *Synodus Dioecetana Episcop. Viliensis celebrata Viliuae per etc. Bened. Woynam Episc. Vili. 3. Martii 1602 Viliuae in offic. acad. Vili. S. J. 1602 in 4to. 8. kart.*

2.) *Constitutiones synodorum dioecesis Viliensis, diversis temporibus celebratarum. Jussu etc. Abrahami Woyna, Ep. Vili. editae. Viliuae 1633. in 4to. 7½ arkuszo.*

Mateusz Pogrecki jest układaczem i wydawcą tego zbioru. (*Janozki Nachr. v. rar. Büch. II, p. 33.*)

3.) Zbiór ustaw d. 3. Lutego r. 1717 w Wilnie na synodzie pod Kaźm. Brzostowskim uchwalonych, wydał Alex. Joz. Zebrowski. w Wiln. 1717. in 4to. (Żaluski l. c. p. 12.)

§. Dyecezyi Poznańskiéy synody odbywały się i wyszły z druku następujące cztery:

- 1.) *Constitutiones et decreta synodi dioeceseanae Posnan. praesidente Andrea de Szoldry Szoldrski, Ep. Pozn. a. d. 1642 d. IX, mensis Septembris inchoatae et triduo celebratae in cathedra ecclesiae Posnaniae 1642 in 4to. 8 $\frac{1}{2}$ arkusza. (Janocki Nachr. v. raren Büch. II. p. 35 seqq.)*
- 2.) Uchwały pod Stanisławem Witwickim w Poznan. d. 27. Paźdź. r. 1689 zapadłe, wyszły z druku tegoż samego roku w Warsz. 4to. (Zaluski l. c. p. 12.)
- 3.) *Synodus dioeceseana Posnan. sub Christoph. Ant. in Slupow Szembek, Ep. Pozn. etc. per biduum Varsav. in insigni ecclesia colleg. S. Joan. Bapt. celebrata a. d. 1720 dieb. 27. et 28. mens. Febr. Varsaviae. S. R. M. Schol. Piar. in 4to.*

Jest tu przezorne zastrzeżenie, że nic niestawia się nowego przeciwko kacerzom, a natęży zasadzie przydrukowane w dodatku *collectio nonnullorum jurium R. Pol. contra haereticos*. Przyznać trzeba, że sam dekret Janusza Xiążęcia Mazowieckiego był tak doskonały, że uprzętał wszelką na przyszłość pracę w wynaydowaniu nowych środków.

4.) Stanisława Józefa Hozyusza w Warszawie r. 1758. synodalny zbiór wyszedł na świat tegoż roku w Warszawie in 4to.

§. Dyecezyi Płockiéy ustawy synodalne drukiem upowszechnione, są te:

- 1.) *Constitutiones et decreta in dioeceseana synodo Plocensi: quam pro Carolo Ferdinando, d. g. principe Polon. et Svec., episc. Ploc., etc. Simon Koludski, Praepositus Gnesn. Scholast. Vladislav. Custos Plocen. Canon. Cracov. S. R. M. Secretarius cum universo dioeceseis ejusdem clero in ecclesia cathedrali Plocensi habuit A. D. 1643 d. 22. m. Septemb. et duob. sequentib. condita. in 4to. (Bez*

mieysca druku i bez imienia drukarza) $\frac{1}{4}$ alfabetu (Janocki l. c. II, p. 38).

2.) *Constitutiones et decreta synodi dioeceseanae Plocensis sub Andr. Stanislao Kostka Żaluskim, ep. Ploc., Pultoviae a. 1733 d. 14 Augusti celebratae. Varsav. 1735 in 4to.*

§. Ustawy synodalne dyecezyi Warmińskiéj Łukasza (Weisselroda) z r. 1497, Hozyusza przed r. 1525, Marc. Kromera z lat 1575 i 1577 jako Koadiutora, a z r. 1582 jako Biskupa, i Szymona Rudnickiego z r. 1610. wydane zostały razem w Brunsbergu 1612 in 4to. (Zaluski in consp. p. 13.)

§. Idą daléj ustawy synodalne drukowane, dyecezyi Łuckiéj (*Luceoriensis*):

1.) Uchwały za Marcina Szyszковского w Janowie d. 15. Września 1607. zapadłe, wyszły z druku w Zamościu. 1607 in 4to.

2.) Andrzej Gembickiego z roku 1641 przez Pawła Mirowskiego wydane w Krakowie 1641 in 4to. (Zaluski in consp. p. 13.)

3.) *Synodus Luceoriensis et Brestensis per Stanislauum in Magna Witwica Witwicki in Episcop. Luceoriensem et Brestensem, celebrata die dico Hieronymo sacra 30. Mensis Septembris A. D. 1684 Varsav. excudebat Carol. Schreiber in 4to. 61 stron. (Janocki Nachr. II, p. 40.)*

4.) Szczep. Bogusł. Rupniewskiego z dnia 21. Paźdź r. 1726. w Janowie uchwalone przepisy, wyszły z pod prasy tegoż samego roku w Warszawie in fol. (Zaluski l. c. p. 15.)

§. Synodów dyecezyi Przemyskiéj ustawy drukiem ogłoszone są:

1.) Jana Wężyka z r. 1621 d. 3. Marca, i Andrzej Szoldrskiego z r. 1636 d. 26. Aug. z Przemysła, drukowane w Krakowie 1636. 4.

2.) Piotra Gembickiego z r. 1641 d. 15. Maia w Przemyślu, wydane w Krak. 1642 in 4to.

3.) Krzyszt. Jana Szembeka z r. 1723 d. 11. Lipca w Brzozowie, drukowane w Krakowie tegoż samego roku in fol.

§. Ustawy synodalne dyecezyi Żmudzkiéj (*Samogitiae*):

1.) Jerzego Tyszkiewicza z r. 1636 d. 15. Stycznia. Tegoż roku in 4to. bez miejsca druku.

2.) Zbiór poprzedni iako też uchwały synodalne z dalszych lat 1639 1643 1647 z druku wyszły w Wylnie r. 1690 in 4to. (Zaluski l. c. p. 15.)

§. Dyecezyi Chelmińskiéj (*Culmensis*) synody drukiem ogłoszone są:

1.) Piotra Kostki z roku 1583. Wawrz. Gembickiego z r. 1605; wydane roku 1605 in 4to. (Zaluski l. c. p. 14.)

2.) Gasp. Działyńskiego z roku 1641 z druku wyszły bez wskazania miejsca in 4to. tegoż samego roku.

§. Dyecezyi Chelmińskiéj (*Chelmensis*) synody drukiem upowszechnione:

1.) Jerzego Zamoyskiego synodu w Krasnymstawie 7. Lipca r. 1604 odbytego uchwały, wyszły w Zamościu tegoż roku in 4to.

2.) Macieja Łubińskiego z r. 1624 18. Czerwca w Krasnymstawie synodu odprawionego zbiór, drukowany w Zamościu tego samego roku in 4to. (Zaluski in consp. p. 14.)

3.) *Synodus dioecisana Chelmensis per Stanisł. Hyacinth. in Swiencice Swiencicki Ep. Chelm. Abbatem Lubin. etc. Crasnostawiae in ecclesia cathedrali, in praesentia cleri universae dioecesis celebrata a. D. 1694 d. XV. m. Septemb. Variatae*

typis Scholar. Piar. a. d. 1696 in 4to 40. stron. (*Janocki Nachr. II, p. 43. Załuski zaś in conspectu* p. 14. mylnie podobno rok druku 1694 kładzie.)

4.) Krzysztofa Jana Szembeka synodu d. 18. Lipca r. 1717 w krasnymstawie odprawionego, dzieło drukowane w Zamościu tegoż samego roku in fol.

§. Ponieważ dyecezya Wrocławska w Śląsku była podległą metropolii Gnieźnieńskiej, winniśmy zatem choć w krótkości w tém miejscu wspomnieć o tém, że statuta synodalne różnych biskupów Wrocławskich dawniejsze, do początku wieku XVI. są wydane w Norymberdze u Hieron. Hotszel. 1512 in 4to.

Akta zaś synodu z r. 1580. pod Marcinem (Gerstman) odprawionego z dodatkiem różnych ustaw Fryd. II, Karóla IV, Zygm. Cesarzów etc. wyszły z druku w Wrocławiu 1585 in 4to. (Załuski l. c. p. 14).

§. Co do Synodów Greko-uniackich należą tu:

1.) *Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae a. 1720 praeside Hieron. Grimaldi, Nuvito Apost. et Leone Kiszka, Metropolitano Russiae. Romae typis S. congreg. de propag. fide 1724 in 4to.*

Dzieło to bardzo rzadkie.

2.) Konstytucye synodu dyecezyi Przemyskiej obrządku Grecko-uniackiego pod Innocent. Winnickim 1695 d. 27. Kwietnia odprawionego, wyszły w języku Polskim w Krakowie 1694 in fol. (Załuski *in consp.* p. 15. który miał zamiar onych przetłómaczenia na łaciński język).

§. Ewangelickich ustaw kościelnych na zborze w Sandomirzu roku 1570 odbytych

uchwalonych, wraz z ustawami ieneralnych synodów późniejszych, iako to: Poznańskiego z roku 1570, Krakowskiego z r. 1573, Piotrkowskiego z roku 1578, i Władysławskiego czyli Hujawskiego z roku 1583 nastąpił pierwszy druk w roku 1586 w języku łacińskim i polskim, a powtórne przedrukowanie za staraniem Szym. Bogum. Turnowiusza w Toruniu w roku 1592. Następnie we dwa lata później, w roku albowiem 1596 wyszły zpod prasy w Toruniu *acta et conclusiones synodi generalis Thoruniensis* z roku 1595. Dalej wydał D. Sam. Strimesius w Frankfurcie nad Odrą w roku 1704, in 8vo z obszerną przedmową i tłómaczeniem niemieckim całkowity zbiór wszystkich pomienionych ustaw (cf. *infra laud.* Jabłoński p. 183).

Synody generalne *utriusque partis evangelicorum Regni Poloniae et M. Duc. Lithu.* uznaly w latach 1726 i 1728 potrzebę przedrukowania na nowo ustaw pierwszych *consensus Sandomiriensis* zwanych. Wykonał zlecenie dane, niżej wspomniany Jabłoński z niemalą starannością, wydając albowiem je podług edycji Toruńskiej z przytoczeniem po brzegach stron teyże (p. 183 — 240), dodał historią kościelną dokładną tego wyznania. Oto dzieła tego tytuł:

Historia consensus Sandomiriensis, inter Evangelicos Regni Poloniae et M. D. Lithvaniae in synodo generali evangelicorum utriusque partis Sandomiriae an. MDLXX. die 14 Aprilis initi, continua serie, quae synodum Sandomiriensem antegressa, quae in ipsa synodo acta, quaeque eam consecuta sunt, ex archivis ecclesiarum, et monumentis maximam partem MSS. percensens, ad praesens usque tempus deducta.

Cui subicitur ipse Consensus, nec non synodi generales, consensu iungi solitae, studio et opera Daniels Ernesti JABLONSKI D. Berolini. Apud Ambrosium Hau- do A. D. 1751 in 4to 263 i 5 stron registru.

§. *Jura et libertates dissidentium in religione Christiana in regno Poloniae et M. D. Lithuaniae, ex legibus regni et aliis monumentis authenticis excerpta et nunc auctius edita (1718) fol.*

§. *Acta conventuum et synodorum in majori Polonia a dissidentibus celebratarum, edidit Jo. Jac. SCHEIDEMANTEL, etc. Vvatislaviae sumptibus Wilh. Gottl. Korn. (1776.) in 8vo (136 stron).*

§. HENR. BOGUMIR (Gottfried) SCHEIDEMANTEL, profesor akademii Jenayskiéy, brat xiędza zgromadzenia ewangelicko - Augszburgskiego Warszaw. ułożył na żądanie Augusta Stanisława Barona (von der Goltz) z Golezowa Goleza Generala Leytnanta woysk koronnych, projekt prawa kościelnego, dla ewangelików obojga wyznania w Polsce i Litwie będących służyć mający, który bezimiennie i bez miejsca druku wyszedł z pod prassy pod takim tytułem:

Entwurf zum allgemeinen Kirchen Recht beyder Evangelischen Confessionen in Pohlen und Litthauen die Kirchen - Verfassung gute Ordnung und Policey betreffend. 1780 in 4to (340 stron, oprócz rejestru materye wykazującego).

Po znacznych odmianach, i dodatkach, nastąpiła (za sprawą i wpływem tegoż Goleza w roku 1780 na synodzie generalnym 28 Sierpnia zaczętem a 8. Września limitowanym w Węgrowie, ustawa (canon), projekt ten odmienny za prawo głosząca, który w nowéy postaci wyszedł z druku pod tytułem:

Allgemeines Kirchen - Recht bey der Evangelischen Confessionen in Pohlen und Littauen, die Kirchen - Verfassung, gute Ordnung, Policey und rechtliche Thätigkeit der Consistorien betreffend. Warschau 1780

Gedruckt bey P. Dufour, Königl. u. privilegirtem Buchdrucker. in 8vo (456 stron oprócz dedykacji, przywileju na druk, i rejestru 11. kart).

List przypisny do Króla i stanów Rzpltej znajduje się na czele dzieła w imieniu wszystkich seniorów kościoła ewangelickiego obojga wyznania pisany, lecz przez nikogo mianowicie niepodpisany. Przywilej królewski z d. 17. Grudnia r. 1780 synodowi generalnemu udzielony, zabrania dzieła przedrukowywać w jakim bądź języku, za granicą drukowane do kraju sprowadzać, ani kompendyów z niego układać, bez szczególnego zezwolenia synodu generalnego, pod karą 1000 czerw. zlot. i konfiskatą exemplarzy, przez przeciąg czasu lat 10; i uczy, że ciężka ta w języku także francuskim i polskim pod tytułem: *Prawo duchowne Dyssydentów w Polsce etc.* z druku wyszła miała. Czy istotnie w językach tych była drukowana, niewiedomo mi, lecz wątpię, bo *Büsching (Gesch. der Evangelischen beyder Confessionen im K. Polen u G. H. Litauen T. II. p. 78)* mówiąc o późniejszym ostatniem poprawnem wydaniu, donosi że Golcz kazał oneż przełożyć na polskie, i chciał tłumaczenie to wydać w Poznaniu, lecz nie mógł uzyskać na to pozwolenia potrzebnego od Oficynała. Biszyngowi jako pisarzowi — ile się zdaie, z rozkazów wyższych swego dworu piszącemu — można dać zupełną wiarę, wszelako zostae wątpliwem, czy pierwszego wydania z roku 1780 tłumaczenie iakowe Polskie wyszło z druku. Podobniejsza, że nie, ponieważ dla powszechnego nieukontentowania nastąpiła w krótcie rewizya druga i trzecia.

§. Dzieło pomienione było i za granicą

drukiem upowszechnione, przez samego pierwszego onegoż układacza, i ma w przedrukowaniu tém, przypisami autora pomnożoném, taki tytuł:

Kirchen - Gesetzbuch für die beyden evangelischen Confessionen in Pohlen und Litthauen, auf ausdrückliches Verlangen der dissidentischen General - Synode entworfen, neuerlich aber von Druckfehlerngereinigt, und mit Anmerkungen begleitet von D. Heur. Gottfr. Scheidemannel, ordentlichen Lehrer des Lehrechts zu Jena. Nürnberg und Altorf. 1783 in 8vo.

§. Prawo na nowo poprawione przez wyznaczone z synodu osoby, wyszść miało z druku iak Biszyng w wyżej przytoczoném miejscu wspomina, pod takim tytułem:

Allgemeines Kirchenrecht, vor beyde evangelische Confessionen in Polen und Litauen, nach dem Inhalte der Tractaten und Reichsconstitutionen von 1768 und 1775 abgefasst; wie solches nach erfolgter bedingter Annehmung desselben auf der im Jahr 1780 zu Wengrow gehaltenen und limitirten General - Synode beyder Confessionen aus allen drey Provinzen, laut des auf der im Jahre 1782 reasumirten General - Synode von den Ständen der U. A. Confession abgefassten fünften Canons, von der hierzu bevollmächtigten Commission durchgesehen, abgeändert, verbessert und approbirt worden ist. Lissa 1783.

W wydaniu tém poprawiono wiele, lecz zostawiono ieszcze dosyć niedorzeczności, które były przyczyną, że tak pierwsze iako i to drugie krajowe nigdy niedostąpiło i dostąpić nie mogło powszechnéj powagi prawa.

Grube nchybienia tego prawa, którego twórcą i duszą był Golcz wytyka, i opisuje oraz autentycznie historiją całego działania D. Anton Fridr. Büsching w dziele *Neueste Geschichte der Evangelischen beyder Confessionen im*

Königr. Polen u. G. H. Lithauen. Halle 1784 J. p. 67. seqq. 220 seqq.

6. Z przyczyn w poprzednim §. wyrażonych dla nieukontentowania powszechnego, rozsądniejszych nawet Dyssydentów, nieustraszony w przedsięwzięciu Golecz nową niścił rewizyą, która wyszła z druku. Tytuł iéy taki.

Allgemeines Dissidentisches Kirchen - Recht laut den Tractaten u. Reichs - Constitutionen von 1768 u. 1775 von der General - Synode abgefasst, von allen Provinzen synodatisch angenommen, u. sämtlichen Gliedern der Evangelischen Kirche U. A. C. in der Cronst Pohlen u. dem Groszherzogthume Litthauen, zur gemeinschaftlichen Befolgung bekannt gemacht. Lissa 1784. Gedrukt bey Sam. Gottlieb Presser dem ältern, Hochfürstlich privilegirtem Buchdrucker, in 8vo (376 stron i osobno rejestru, dedykacyi, i przywileju pićwiaszkowego kart 11).

Na końcu dzieła znayduie się ustawa z d. 16 Czerwca r. 1784 kommissarzów przez synod generalny Wągrowski w r. 1782 do rewizyi i poprawy wysadzonych, donosząca o urzędowości onegoż. Rewizya ta trzecia, poprawna iest istotnie i znacznie różni się od wydania pierwszego z roku 1780, wszelako i ta nie uzskała bynajmniéy większey iak pierwsza powagi i mocy obowiązującey prawa (cf. Büsching T. II. p. 78).

Wspomniéć iako o osobliwościach możemy na koniec, że wydanie z roku 1780 iest rzadkiém, ponieważ Golecz, czuiąc sam późniéy niedorzeczność wielu szczegolów, (iak Büsching zapewnia) oneż umarzał, tudzież że każdy exemplarz za autentyczny uważać się mający, powinien bydź stwierdzony podpisami własnorecznymi

dwóch Seniorów lub Radzców Konsystorskich. Exemplarz mój z roku 1780 jest z podpisem ręki Königfelsa i Teppera, a z roku 1784 z podpisem tylko Königfelsa.

§. Nie możemy przepomnieć dzieł następujących, lubo niedrukowanych, wszelako często w dziejach i prawniczych pismach wspomnianych. Sławne bowiem są przed innemi księgi w kapitule Krakowskiéj *Liber beneficiorum*, i w archidiecezyi Gnieźnieńskiéj *liber relaxationum* zwane. Były one poważane w sądach duchownych i świeckich, udzielając dowodu prawnego. Oba dzieła zostają tylko w rękopiśmie. Pierwsze ułożył Długosz, kanonik Krakowski, znaiomy dzieiopis, z zlecenia Zbigniewa Biskupa Krakowskiego i złożył opis ten (na pergaminie pięknie spisany) funduszów i posiadłości kościołów w roku 1448. do archiwum kapituły Krakowskiéj. Celem téj pracy było, aby dziesiąta część dziesięcin na wsparcie przeciw Turkom i Tatarom od stann duchownego za upoważnieniem Mikol. V. Papieża wybierać się mająca, tém pewniéj oznaczona być mogła. *Liber relaxationum* zaś, jest opisem dziesięcin i dochodów kościelnych i był w r. 1520 ułożony w ten czas, kiedy w potrzebach przeciwko Tatarom podatek poglównego na wszystkie stany w krainie był nałożony (a).

§. NISZCZYCKI Kazyst. (jak pisze Zaluski in MS.) Starosta Prasnyski, opisał swym kurpikom w Prasnyskiém starostwie prawo, iakiem sądeni bywają Bartnicy. Minasowicz,

(a) Obacz *Liberi question. publicar. decar. qu. I. n. 17. 18.* opis i cizja Długosza ed. Frankf. T. 1. p. 3.

Przypiśnik, kładzie obok tego świadectwa: in 4to s. l. 1559; in 4to s. l. 1730.

§. Czacki (o Lit. i Pol. praw. I. p. 191.) mówiąc o mnogości praw szczególnych, odwołuje się do Jana Barona Ostroroga, który w rękopiśmie świadczy, że za Kazimierza Jagiellończyka było praw tychże tak wiele, że nawet Mielnicy mieli ustawę osobną. O bytności praw podobnych niemożna wątpić, skoro się zważy, że miasta, cechy, bractwa rzemiosł i kunsztów, tworzyły się u nas na wzór miast Niemieckich, lecz nieprzyjazny im ni rząd i ucisk oddał je wraz z pomyślnością kraju niepamięci, a żadne, ile wiem, nie było ogłoszone drukiem. Wnosić można, że ściągaly się ustawy takie do związku i zachowania politycznego w powszechności więcéy aniżeli do prywatnych stosunków pozycia.

§. 4. *Prawa obce, na które w prawodawstwie i prawnictwie polskiem wzgląd miano.*

Zamiarem naszym iest, mówić teraz o prawach tych, które na obcój ziemi utworzone, w kraju naszym miały zupełną albo przynajmniej pomocniczą czyli posiłkową (subsidiarną) powagę i moc obowiązującą. Zachowamy rozkład w rozdziale poprzednim uczyniony, a rozróżnimy przeto prawa obce ogólne od szczególnych. Spostrzeczemy i w téj materji obfitość, a wszelako brak i niedostatek praw sankcyonowanych. Dalsza osłowa sprawdzi tę pozorną sprzeczność.

A.) Prawa obce ogólne.

Pomiędzy temi pierwsze zasługuje miejsce prawo Rzymskie układu Justyniana Cesarza. Z stanu prawodawstwa i sądownictwa krajowego, któryśmy powyżey opisali, łatwo do- rozumieć się można, że prawo Rzymskie nie- równie mnieyszą mogło mieć powagę od téy, jaką onemuż oddawano w krajach zachodnich. Dostyc sobie przypomnieć dla przekonania się o prawdzie téy, niedogodny sposób stanowie- nia praw wszelkiemu wydoskonaleniu przeci- wny, obieralność sądów starożytnie zachowa- ną, brak nauki teoretyczney. Nie dziw więc, że w kraju naszym zbiory prawodawstwa Ju- styniana ani razu iednego, ile mi wiadomo, nie były przedrukowane. Z niewiadomości, z przyczyny nieprzysposobienia się w nauce, wolano trzymać się słuszności w braku przepi- su i milczenia ustaw krajowych, a niżeli zasię- gać zasady w zbiorach Rzymian. Dawniey, dopoki swawola i rozwiozłość ochydną, nie- rozsprzęglą porządku i rządu, inaczey my- ślano i postępowano. Podobato się i u nas du- chowienstwu prawo Rzymskie (cf. Kadlubek ed. Frankf. II. p. 640. *Vindiciae juris Rom. Bantkie* P. 43.) Kogożby nieprzekonały zbiór Łaskiego (*Vol. leg. I. fol. 316. — 325. fol. 28. tit. de in- cendiariis fol. 31. de ludo taxillorum. fol. 78. tit. de Judaeis. fol. 81. tit. de servis aut ancillis*), układ statutu Litewskiego, projektowane zbio- ry a mianowicie Andrzeia Zamoyskiego, statu- ta municypalne a szczególniey korektury pra- wa Chelmskiego, wydania praw Saskich Bur- syusza, świadectwa Łubińskiego (*Opera post-*

huma p. 222), Kromera (*Poloniae descriptio Lib. II. Prussiae regiae descriptio p. 201. ed. Elzev.*) dzieła Starowolskiego, Dresnera, Załuszkowskiego, Lipskiego; kogożby, mowię, nieprzekonały, że znano, naśladowano, i zachowywano u nas ódwieczne prawdy doświadczeniem długiem wysledzone, a przez Justyniana potomnym wiekom podane? W miastach zwłaszcza większych szczególnię Pruskich, wymagano do najpóźniejszych czasów koniecznie, jako warunku w osiągnięciu urzędów sądowniczych i prawniczych, dokładnę znajomości xiąg Justyniana. Wyroki sądowe tychże miast nieprzestawały tylko na samych statutach muncypalnych, lecz miały wzgląd i na prawa Rzymskie. Nowy pamiętnik Warszawski z roku 1809. (N. VI. p. 525. 533.) opisuje ważny spór literacki i wymienia dzieła o których w tem miejscu wspomnieć należy. Czacki (o Litewsk. i Pol. praw.) odmawiał prawom Rzymskim powagi pomocniczēy czyli posilkowēy w Polsce. To było powodem do wydania pisma:

Vindiciae juris Romani Justiniani. Diatriba auctore Joanne Vincentio BANTKIE etc. Vratislav. 1808. sumtib. auctoris typis Barthii in 8vo (58. stron oprócz przedmowy i przypisowego listu Towarzystwu król. Przyjaciół nauk.)

Usiłował autor z praw kraiovych i zdań Prawników kraiovych przeciwnę zdanie wywieść i okazać, że od czasu przejęcia praw Niemiecko-Saskich, powaga prawa Rzymskiego u nas istotnie była i stała się pomocniczą czyli posilkową.

Podiął Czacki pracę, osobném dziełem twierdzenie swoie pierwiastkowe bronić, zmienił

wszelako punkt kontrowersyi (jak sam tytuł poniżej okazuje), a najważniejszy okoliczności: pośrednictwa praw Niemieckich w wyjednaniu zbiorom Justyniana powagi obowiązującej, nie tknął ani słowem! Tytuł pisma tego zwykłą erudycją napelnionego taki:

Czy prawo Rzymskie było zasadą praw Litewskich i Polakich? i czy z północnymi narodami mieliśmy wiele wspólnych praw i zwyczajów? Rozprawa czytana w Krzemieńcu na otwarciu roku szkolnego 1808. w Gimnazjum Wołyńskim przez Tadeusza Czackiego, etc w Wilnie u Józefa Zawadzkiego 1809. in 8vo maj. (122. stron.)

Bantkie wydał na koniec dzieło wyżey wspomniane: *Zbiór rozpraw o przedmiotach prawa Polskiego*, i starał się w pierwszey rozprawie, historią praw mieyskich obszernie opisujaćy, pierwiastkowe swe twierdzenie nowymi dowodami poprzeć.

§. Ze nie tylko prawa kanoniczne tak *decretum Gratiani* iako i *decretales* Papieżyow, czyli *corpus juris canonici*, lecz i Sobor Trydencki miały w Polsce moc obowiązującą i powagę prawa powszechnego kościelnego, zwłaszcza w sprawach i sądach duchownych, nie podlega żadney wątpliwości. Nie ma wprawdzie wyraźnego statutu lub konstytucyi, któraby prawom tym sankcyą nadawała, lecz duchowieństwa interes i potrzeba, wyjednaly milczące zezwolenie królów i stanu naród reprezentującego.

§. Mielismy dawniemy lenności czyli maństwa. Początkowo nie było podobno włości prywatnodziedzicznych, wszystkie uznawaly Pannującego za Zwierzchnika. Hojność Xiążąt i Królów, po części potem i potrzeba, prze-

mieniła powoli własność ich wyłączną ziemi i zwierzchnictwo nad nią, na dziedzictwa prywatnych osób. Nie wolno było długo ziemi alienować, ziemią się dzielić, bez szczególnego upoważnienia lub zatwierdzenia Panniących. Są tego liczne dowody (*Vol. leg. I. fol. 58. tit. de virginum desponsatione. ibid. fol. 40. tit. de divisione facta. — Dogiel limites Regni Polon. et M. D. Lith. Vilnae 1758 p. 35. 58. 42. 45. 47. 50. 52. 54. 57.* w drugim aliab. arkuszy). Sprawiedliwie spostrzega Czacki, (o Lit. i Pol. praw. I. p. 271), że z uchYLENIEM potrzeby mienia potwierdzeń Panniących w przedażach, trzeba dodać i wszelkiego rodzaju alienacyach, upadła natura powszechnych lenności. W roku 1504. rzekł się możności ich nadawania Król Alexander, a w wieku XVI. i XVII. przemieniono lenności zabytki pozostałe na proste dziedzictwa. Nastąpiło to w roku 1583. na Rusi i na Podolu (*Vol. leg. II. p. 1330*); w roku 1607 na Podlasiu (*l. c. p. 1617*); a w roku 1609 w województwie Braclawskiem (*l. c. p. 1677*). Łaski umieścił w xiędze praw krajowych z woli Alexandra Króla ułożonéy i przez niego zatwierdzoney, także prawa lenne Saskie, a statut Litewski (w Rozd. IV. art. 54.) dozwala, w niedostatku przepisów, wedle sumienia trzymać się przykładu innych praw Chrześcijańskich. Nie nadaremnie działo się to i nie bez przyczyny. Nie wiem wszelako, czy kiedykolwiek prawo lenne Longobardzkie służyło u nas za prawidło w rozwiązywaniu sporów lenniczych. Lecz gdy Henryk Walezy potem Stefan Batory w roku 1576 zastrzegli (*Vol. leg. II. p. 900*), że nie mają być stosowane

ne prawa obce do przypadków wynikających z dóbr lenniczych w sprawach ze skarbem. A gdy przeto listy nadawcze były i stały się iedynym prawidłem (cf. Czacki l. c. I. p. 197. sq. 271. w przypp), i gdy nadto prywatni woleli zastawy, wyderkały, umowy czynszowe, odtąd zapomniano całkiem o prawach lennych obcych, tak, iż podobno nigdy nie zdarzy się potrzeba tłómaczenia onych w sądzie.

B.) Prawa obce szczególne.

W roku 1775 w ustanowieniu praw wexlowych, przyjęto w kraiu naszym za prawo pomocnicze czyli posilkowe: *Elementa juris cambialis* Jana Bogumiła HEYNEKCYUSZA. (Vol. leg. VIII, fol. 191). Gdy niepowiedziano, które wydanie ma mieć tę powagę, a gdy iest ich kilka, (iako *ex Lipenii biblioth. jur.* przekonać się można), nie było na przeszkodzie, trzymać się nayspóźniejszego. Lecz któż niesposrzeże w tém niedogodności, że *compendium*, czyli dzieło do nauki przeznaczone, miało być zięgą prawa?

Elżbieta, Matka Ludwika Króla, Rzączyni naszego kraiu, ustanowiła w roku 1574 u nas prawo górnicze, na dawnych Węgierskich i Tyrolskich ustawach górniczych zagruntowane, które atoli, wyjąwszy kopalnie Olkuskie w Krakowskiem, dla których początkowo było służacém, i Miedzianey Góry w Sandomierskiem, gdzie indziéy nie było używane. (Czacki o Lit. i Pol. praw. I, p. 191. 192 przyp. et II, p. 199.)

Za Zygmunta III, powstały *gwarectwa miedzianego kruszcu* nie daleko Kielc w Miedzianej Górze; spisane między nimi porządkowe ustawy, w czasie wojny przewieziono wraz z innymi aktami do Szwecyi. Czacki (l. c. II, p. 200) opisuje ich treść, wypisaną z tychże aktów w Szwecyi zostających.

Przystępujemy do opisu praw miejskich. Miasta Polskie wszystkie prawie, a dawniejsze także wielka liczba włości wiejskich, rządziły się prawami obcemi Niemieckiego tworu, z mocy lokacyi i przywilejów osadniczo-nadawczych. Prawa te miejsko-włościańskie były dwojakię klasy, albo Saskie, Magdeburgskimi, Maydeburskimi, Maydeburgiami zwane, albo Chełmińskie, a nosiły ogólne imię prawa Niemieckiego (*jus Theutonicum*), w różnieniu od praw, zwyczajów, i powinności Polskich (*jus ducale, jus Polonicum*). Mówić należy o każdę klasie z osobna. Nadmieniamy poprzednio jeszcze, że prawo nadawcze przybierało częstokroć od miast wcześnię lokowanych, różne szczególne nazwiska, iako to n. p. *jus Noviforense, Vratislaviense, Korchynense, Culmense* i t. p. Obszerny wywód tego daie Jan Bantkie (w zbiorze rozpraw p. 98 seqq.).

§. Prawo Saskie czyli Magdeburgskie, oznaczając całość imieniem części, składa się z zwyczajów prowincjonalnych Saskich staraniem Repkowa zebranych, z ustaw i wyroczeni sądu miasta Magdeburga, i z prawa Sasko-lennego. O bayce, w Niemczech nawet w czasie pokoju Westfalskiego po trzydziestoletnię wojnie

urzędownie potakiwanéy, a powszechnie wierzonéy, iakoby prawo mieyskie Magdeburgskie przez Ottona W., Cesarza Niemieckiego, było utworzone i Magdeburgowi nadane, iuż dawno przestano mówić. (Bantkie w zbiorze rospraw p. 25). Tworzyły się one powoli i nie odrazu. A że zbiór Repkowa był z niemi zgodny, nabrały wspólnie i razem z nim jednakowéy u nas i w innych kraiach powagi. Naypierwszy spis autentyczny praw tych, przez osady Polskie tak mieyskie iako i wieyskie z Niemiec przychodzące przeymowanych, winniśmy Kaźmirzowi W. Królowi polskiemu. Ustanawiając ón w roku 1356. w Krakowie sądy wyższe osadnicze, dla przecięcia i zniesienia szkodliwych dla kraiu odwołań do Halli i Magdeburga zanoszonych, złożył w skarbcu miasta Krakowa księgi prawa Magdeburgskiego, wzięwszy onych kopie z samego źródła (cf. Łaski fol. 169 Vol. leg. I. fol. 146. Długosz I, p. 1107. 1108. Bantkie l. c. p. 125). Ten sam zbiór, pomnożony i poprawny, umieścił, podług wszelkiego podobieństwa do prawdy, Łaski w swoim statucie z woli Alexandra Króla ułożonym, gdzie następujący ma tytuł, podział, i układ:

Libri duo juris civilis Maydemburgensis et provincialis Saxonici cum tertio libro juris feudalis, quibus registrum antepositur infra scriptum.

Boehm (diplom. Beytr. T. VI, p. 29.) przytacza wydanie niby dawnieysze pod takim tytułem: *Jus Magdeburgicum in Polonia receptum. Cracov. typis Jo. Halleri. 1505 in fol.* Wątpienie można, że jest to właśnie tytuł odmieniony z wydania Łaskiego.

§. W bibliotece Żaluskich znaydował się rękopism ważny sub N. 179 pod takim tytułem: *Libri legum theutonicarum juris Magdeburgen. et Feudalis. Nec non statuta Cazimiri pro terra Cracovien. et statuta Lancicien. terrae. Ducum et Dominor terrae Mazovien. finiti per manus Pauli Kostka Civis de Woynicz A. D. 1463 fol.*

Szkoda, że Janocki przytaczając toż dzieło pomiędzy rękopismami (*Musar. Sarmaticar. specimen nova I, p. 35.*) nie opisał onegoż dokładnie.

§. MIKOŁAJ JASKIER, Sekretarz senatu miasta Krakowa, porównawszy naydawniejsze rękopisma, z samego nawet Magdeburga zasię-gane, uporządkował na nowo prawa Niemiecko-Saskie, był sam podobno dzieła łómaczem łacińskim, przejrzał onegoż glossy, ułożył dokładny rejestr, i wydał nowy zbiór podług Bema (*diplom. Beytr. Th. VI, p. 29.*) pod takim tytułem:

Juris provincialis, quod speculum Saxonum vulgo nuncupatur, libri tres, opera vigilantis, in correctionem redacti materiam, adjunctis simul glossis, utriusque additionibus noviter recollectis, pro interpretatione textus, magis necessariis. Annotata insuper in marginibus habentur loca legum jurisque municipalis Maideburgen: materiam textus et glossarum approbantia declarantiaque, grato lectori magnum afferentia commodum. In Regia Poloniae Cracovia Hieronymus Victor excudebat mense Majo. 1535 cum gratia et privilegio S. R. M. Poloniae ac Sarmatiae, ne quis infra decennium hoc idem imprimere vel alibi impressum hunc advehere aut vendicare audeat sub penis in privilegio expressis. 160 stron. in fol. min. Gockim drukem (cf. Janocki Nachr. I, 46).

Dzieło całe, które bardzo rzadkie, przypisał Jaskier Zygmuntowi I, prawo zaś municypalne Magdeburgskie Piotrowi Tomickiemu,

Biskupowi Krakowskiemu, Podkanclerzemu koronnemu, a repertoryum Senatowi Krakowskiemu.

§. Z zlecenia Zygmunta III, Adam BURSUSZ, (obacz wyżej k. 20) podjął na nowo rozbiór i poprawę dzieła Jaskiera, a Król wydana pod następującym tytułem książkę zatwierdził, iak list z dnia 12. Lipca 1601 na czele znajdujący się opiewa:

Juris provincialis, quod speculum Saxonum vulgo nuncupatur, libri tres opera vigilantissimi in correctionem redacti materiam, adjunctis simul glossis, aliisque additionibus, pro interpretatione textus magis necessariis, prius sub D. Sigismundo I. editi, nunc vero de novo mandante Serenissimo Sigismundo III. Poloniae rege, propter exemplarium inopiam iterum recusi. Annotata insuper in marginibus habentur, loca legum jurisque municipalis Maydeburgensis materiam textus et glossarum approbantia, declarantiaque, grato lectori magnum afferentia commodum. Samovicii A. D. 1602 cum grat. et privil. S. R. M. fol. 520 stron.

Zbiór ten pięknego druku i papieru zawiera, podług podziału Jaskiera, *speculum Saxon. jus municipale Magdeb. et repertorium s. indicem utriusque. Janocki (Nachr. v. rar. Büch. I, p. 49.)* mówi o nim i opisuje życie Bursusza. Na niektórych zupełnie iednoznacznych egzemplarzach znajduje się rok wydania 1601.

§. Pierwszym tłumaczem na język oyczysty praw Niemiecko - Saskich był Bartł. GROICKI, Podwójci Krakowski, potem Pisarz przy ciele K. Komory Krakowskiéy, który wydał różne dzieła pod rozmaitemi tytułami o prawach tychże, w języku Polskim. Gdy te atoli nie są samém tylko prostém tłumaczeniem, lecz i ukł-

dami rozmaicie porządkowanemi i pomnożone-
mi, przyzwoicię o nich niżej sprawę zdamy.

§. Tłómaczenie drugie na język Polski praw
Sasko-Niemieckich podjął Paweł SCZER-
BICZ, które po trzy kroć (iako świadczy Żaluski
w rękop.) było drukowane, iako to: pierwszy
raz we Lwowie roku 1581, drugi raz w Pozna-
niu roku 1610, a trzeci w Warszawie 1646 fol.
Edycyi Poznańskię taki tytuł:

Speculum Saxonum albo prawo Saskie y Mayde-
burgskie, porządkiem obicadła, z Łacińskich y Nie-
mieckich exemplarzów zebrane: a na Polski język
z pilnością y wiernie przełożone przez Pawła *Sczerbicza*
na ten czas Sekretarza K. J. M. w Poznaniu w drukar-
nię Jana Wolraba R. P. 1610 fol.

Druk i papier lepszy iako w wydaniu War-
szawskię, którego tytuł taki:

Artykuły *securitatis* przy boku J. K. M. naywyż-
szych sądów marszałkowskich przy tym *Speculum Sa-*
xonum albo prawo Saskie y Maydeburgskie. Do tego
przydano prawo Pruskie albo Chełmińskie. *Cum gra-*
tia et privil. S. R. M. w Warszawie w druk. Piotra
Elerta J. K. M. Typographa. R. P. 1646 fol.

Wydanie to zawiera artykuły sądów mar-
szalkowskich Władysława IV, *Speculum Saxo-*
num albo prawo Saskie y Maydeburgskie porząd-
kiem abecadła, z Łacińskich i Niemieckich exem-
plarzów zebrane: a na polski język z pilnością
i wiernie przez Pawła Sczerbicza, Sekretarza K.
J. M. przełożone (a p. 1. ad p. 523 w ed. Poznań-
a od strony 1. do 488 w ed. Warsz.) Potę nastę-
puie pod oddzielnym tytuł: *Jus municipale* to jest
prawo mieyskie Maydeburgskie (nowo in ed. Pozn.)
z Łacińskiego y z Niemieckiego na Polski język
z pilnością y wiernie przełożone przez Pawła
Sczerbicza, etc.

Przedmowa, przywiléy mniemany Ottona W. i rejestr rzeczy zawiera 7. kart a samo dzieło na artykuły podzielone i CXL. artykułów składające zawiera 182 *stron* w edycyi Warszawskiéy, a 290 *stron* w edycyi Poznańskiéy.

§. Prawo Chelmińskie utworzyło się na zasadzie praw Magdeburgskich, i Flamingskich, którém przez Krzyżaków Chelmo i Toruń szczególnie nappierw było nadaném r. 1233.

Pierwszy druk prawa Chelmińskiego w starożytnym do praw Magdeburgskich dawnych bardzo zbliżonym nkladzie, podiął Fra. Rohden, pierwszy drukarz miasta Gdańska. Druk ten jest na 5 ksiąg podzielony, nastąpił około roku 1538 i w samych Prusiech jest niewidzialnym i znanym tylko z wzmianek, iakie Rohden sam w późniejszych swych dziełach o nim czyni. Nawet format wydania tego pierwszego nie jest wiadomy. (*Hanov. Gesch. des Culm. Rechts* §. 40. p. 22.)

§. Melchior Neryng, typograf Toruński, przedrukował na nowo kosztem Henryka Strobanda, Burmistrza miasta Torunia, w roku 1584 wydanie Rohdego, w nadziei, że dzieło to zostanie za autentyczne powszechnie przyjęte. Tytuł przedrukowania tego in folio ozdobnego, czerwonymi literami wybity, taki jest:

Das alte Culmische Recht. Zawiera 2 alfabety i 6 arkuszy. Na końcu wyrażono: *Dies Cölmische Recht ist aus einem alten Buche, welches im J. Chr. 1294 geschrieben ist, gedruckt zu Thorun im 1584 Jahre durch Melchior Nering.* (*Hanov* §. 41. p. 23. §. 86. p. 47. 48.)

§. Trzecie wydanie prawa Chelmińskiego taki ma tytuł:

Jus Culmenae correctum una cum processu juris pro dioecesi Warmiensi: constitutionibus Mauriti, nec non Sigismundi Regis, et Alberti Marchionis. Cui in fine adduntur flores legum auctore Thoma de Thomassetie J. V. D. Opus in omni foro utilissimum. Brunsbergae typis collegii soc. Jesu A. Salut. 1711 in fol.

Za tytułem znajdzie się na karcie następnej przedmowa okazująca wydawcę dzieła: Jana Jerzego Kunigk J. V. D. który był kustoszem, kanonikiem i administratorem Biskupstwa Warmińsk., a z woli podobno Jędrzeia Chryzostoma Załuskiego zatrudnił się wydaniem. Samo prawo pomimo tytułu łacińskiego jest w języku Niemieckim i zawiera podzielone na pięć 5. stron 108. Po tekście prawa, następują *Constitutiones Mauriti oder Lands-Ordnung des Bischoffthums Ermland, so unter dem Bischoff Mauritio Anno 1526 den 22. Septembris ausgangen* (a pag. 109 ad p. 124). Dalej idzie *Lands-Ordnung die grosse beeder Landes Preussen Sigismundi Regis et Alberti Marchionis* (a pag. 125. ad 142.). Potem: *Extract desz Eylfften Artikels aus dem Recess Martini Cromeri de A. 1575 den 2. Octob. von den Zeugen*. Rozprawa ta (a pag. 143. ad p. 167.) na 12 części podzielona, mówi o postępowaniu kryminalnym sądowym. Dalej: *Rechtlicher Processz des Hohen Stiffts Ermland, vormalen ausz öffentlichem Land-Schluss derselbigen Ständen und Ordnungen selbiges Bischthums geschlossen und in allen Instantien gehalten: jetzo mit Lateinischen Marginal-Noten, so die Substantz desz Deutschen Textes einhalten, vermehret*. Osobno liczbowanych stron 26 kończą dzieło na tytule wspomniane *flores legum*, czyli 330 reguł prawa rzymskiego i kanonicznego z ko-

mentarzem i reiestrem do nich służącym. Stron osobnych 67.

Niewiedzieć zkąd Kunigk p. 2 twierdzi, że zbiór ten, w archiwum biskupiem przechowany, był powagą *supremi domini jus roboratum*. Żaden król go nie zatwierdził a zatwierdzenie Biskupa nie było by dostatecznym (cf. Braun p. 232).

§. Hanow wydał po raz pierwszy w języku Niemieckim prawo Chelmińskie w roku 1744. a powtórnie pod takim tytułem:

Jus Culmense ex ultima revisione. Oder das vollständige Culmische Recht, mit nöthigen Anmerkungen, Beylagen, Register, und einer vorgesezten kurzen Historie desselben zum gemeinen Besten vermehrt und verbessert wieder aufgelegt. Danzig 1767. Gedrukt und verlegt von Joh. Friedr. Bartels. fol.

Historia prawa Chelmińsk. zajmuje 56 stron, jest uczona, lecz bez smaku pisana. Oprócz tekstu dowolnym porządkiem ułożonego i na 5 ksiąg i różne podziały rozłożonego, są przypisy pracowite. Użycie całego dzieła, z stron 292 ułożonego, ułatwia reiestr dosyć dokładny.

§. PAWEŁ KUSZEWIC przetłómaczył prawa Chelmińskie na język Polski, i wydał przekład ten pod tytułem:

Prawo Chelmińskie poprawione i z łacińskiego języka na Polskie przetłómaczone, na ksiąg pięciorku pospolitemu pożytkowi przełożone przez Pawła Kuszewica z Chelma. w Warszawie w drukarni Piotra Elerta 1646 in fol. (Oprócz tytułu i reiestru 79. stron.)

Wydanie to znajduje się za tłómaczeniem i wydaniem praw Sasko - Niemieckich Szerbicza wyżej wspomnianém. Hoppiusz świad-

czy, że w roku 1625 w Poznaniu in 4to po raz pierwszy dzieło to było drukowanem, a Józef Żaluzki (w rękopiśmie) wspomina edycyą Poznańską z roku 1697. Mamy także przed oczyma wydanie in 4to bez tytułu, który wydarty, późniejszy od Warszawskiego a wszelako gorsze, iak się z porównania przekonujemy, wiele miejsc przez niedbalstwo w druku popuszczanych bez sensu n. p. 32. 33. 65. strony.

Tłómaczenie to jest bardzo niedokładne. Porwał się bowiem Kuszewic do rzeczy sobie wcale obcay. Tłómaczy *de acquirendo rerum dominio* o nabyciu państwa abo mocy rzeczy (napiś xięgi 3cięy), *de familia herciscunda* o używaniu familii wtórego dziedzictwa. (Rozd. 52. 55. xięgi 3cięy.) Często żadnego nie ma sensu, a wszelako Elert tak wiernie drukował, że nawet i błędy sumiennie zachował tłómacza.

§. Naynowsze wydanie prawa Chelmińskiego wyszło świeżo pod tytułem:

Jus Culmense, cum appendice privilegiorum et jurium selectorum municipalium, et diss. historicojuridica, editum cura Joan. Vinc. BANDTKII, etc. Varsoviae. 1814. Typ. offic. publ. sumtib. Zawadzki et socii in 8vo XVI. i 360 stron.

W dziele tém umieścił autor na czele w ięzuku Polskim rozprawę swoię o prawach Chelmińskim, prowincjonalnóm Prus wschodnich, i ziemskim Prus zachodnich, iako rzecz do historyi prawa krajowego służącą, w któręy przechodząc historycznie praw tych zaród, opisując rozmaite onych wydania, rozwiązaniu na końcu ważne zapytanie, czy prawo ziem-

skie Prus królewskich, korekturą powszechnie u nas nazywane, miało moc obowiązującą w kraju naszym i dowodzi zaprzeczając temu. Text prawa jest po łacinie wydrukowany z rękopismów, iakie w sądach krajowych były poważane. Użycie dzieła ułatwiaią dwa rejestra.

Zakończaiąc materyę tę nadmieniamy, że żadne wydanie praw tychże nie było przez zwierzchność sankcyonowane. Każde prawie miasto w Prusiech trzymało się odmiennego textu, a każde miało przy tém swoje ustawy miejskie iednoznogodność utrudniaiące.

§. Miasta z mocy nadań miały moc stanowienia ustaw, które *wilkirzami*, *plebiscytami*, czasem *statutami* się zowią. Plebiscit miasta Krakowa podany dawno do wiadomości przez Groickiego w zbiorach iego poniżej opisanych; plebiscit miasta Poznania ogłosił drukiem Bantkie (w zbiorze rozpraw.) Najważniejszym bez wątpienia wilkirzem jest następuiący, który z dodatkiem swym dosyć gruby foliał składa:

Neu-revidirte Willkühr der Stadt Danzig, aus Schluss Sämmtlicher Ordnungen publiciret Anno 1761. Danzig gedruckt bey Thom. Joh. Schreiber etc. fol. (271 stron.)

Do tegoż dzieła należy uzupełnienie:

Erläuterungen und Zusätze zu der neu-revidirten und Ao. 1761 publicirten Danziger Willkühr fol. (30 stron.) Register über die neu-revidirte Anno 1761 publicirte Danziger Willkühr und deren Anno 1783 beygedruckte Zusätze und Erläuterungen. fol. (66 stron.)

Dawne wilkirze miasta Gdańska przez Hartknocha zbierane i w rękopismie zostaiące

przeszły po JP. Marggrafie, Konsyliarzu byłéj regencyi Warszawskiéj, do rąk Jana Winc. Bantkiego.

§. Gdy niektóre miasta Pruskie były nadane prawem Lubeckim, umieścił takowe Jan Łaski w swoim zbiorze praw krajowych, w téj szczupłości, w iakiéj na ów czas znane były. (cf. Bantkie w zbiorze rozpraw p. 172. et Łaski fol. 239 — 245).

§. Liczymy pomiędzy prawa obce szczególne na koniec dzieła poniższe, ponieważ podając prawa krajowe tego gatunku, rozwódzi się przytém obszernie nad obcemi prawodawstwami i większą część xięgi temi uwagami cudzoziemczyzny napelnia:

Corpus juris militaris Polonicum, w którym się znajdują artykuły wojenne hetmańskie, autoritate seymu walnego koronnego r. 1609 za Króla JMci Zygmunta III. w Warszawie approbowane, y żeby każdemu do wiadomości przyiść mogły, a żołnierze woysk Prześwietnéj Rzplitej Polskiéj tym lepiéj się znali na powinności swoiéj, drukiem publikowane, reflexiami z Theoryi y Praktyki wojennéj, tudzież z konstytucyi koronnych Polskich y z artykułów wojennych cudzoziemskich, zebranemi, objaśnione, oraz z addytamentem różaych ustaw wojennych, sposobu pospolitego ruszania, deklaracyów Radomskich, uniwersałów królewskich, y kancelaryi wojennéj w ięzyku Polskim y Niemieckim do druku podane przez Samuela BRODOWSKIEGO, Porucznika i Auditora regimentu pieszego N. Królewicza JMci cudzoziemskiego zaciągu. R. P. 1753. w Elblągu (Elblągu) w druk. Nieboszczyka Preussa. fol. (479 i 79 stron.)

Dzieło to, iak tytuł nadmienia, w ięzuku Niemieckim i Polskim pisane, pełne iest makaronizmów, podług zwyczaju owych czasów.

B. Oddział drugi.

Pisarze prawni.§. 1. *Pisarze prawa publicznego polskiego.*

W historykach dawniejszych i nowszych, znajduj^ę się gdzieniegdzie opisy i rzeczy do prawa publicznego krajowego należące, iak n. p. u Gwagnina (w zbiorze Pistoryusza Tom II, p. 373) gdzie opisany porządek i ceremoniał przy koronacyach królów zachowywany, i L. d. Osobne zaś, rzecz tę wogóle lub co do pojedynczych szczegółów obejmujące, są:

Tractatus de natura jurium et bonorum regis. Et de reformatione regni ac ejus reipub. regimine. Pod tytułem znak Hallerowski, a na końcu te wyrazy *Finit tractatus quem in lucem edidit Stanisl. ZABÓROWSKI R. Polonie thesauri Notarius.* Po rejestrze zaś taki jest napis: *impressum Cracovie feria secunda ante nativ. Marie 1507 in 4to 50 kart.*

Taki opis daie Janocki (*Nachr.* IV. 153); lecz exemplarz tego dzieła w bibliotece akad. Krak. znajdujący się pod tymże tytułem, z tyluż kart, złożony i pod tąż datą wydany, wyrazów, że Stanisław Zaborowski jest wydawcą, wcale nie zawiera. Na tym exemplarzu napisane są ręką podobno Broscynusza, te słowa *Nicolaus Czepiel Posnaniensis dicitur author esse istius tractatus. Can. Crac. et multaram ecclesi- arum.*

§. *De libertate politica seu civili libellus auctore Andrea VOLANO Cracov. in offi. Mat. Wierzbietae 1582 in 4to (Hoppius in Sched. p. 117).*

§. *De dignitate ordinis ecclesiastici R. Pol. Aug^o stin. Rotundus MILESIUS J. U. D. et Prætor Vilnen. scripsit ad Andr. Volanum Cracov. 1583 in 4to* (Hoppius Sched. p. 123.).

§. Jan Januszowski w zbiorze swoim praw polskich umieścił po przedmowie, w języku łacińskim opis składu stanów Rzepltéy przez X. Jędr. PROCHNICKIEGO spisany a w Rzymie, iak uwiadomia, dla opaczego o Polsce u ludzi postronnych rozumienia wydany. Pismo to zajmuie u Januszowskiego dwie karty in fol. bez żadnego tytułu, na końcu zaś ostatniéy strony, te są wyrazy: *Romæ anno Jubilei sancto MDC. Joan. Andreas Prochnicki Canonicus Cracov. f. Romæ apud Gulielmum Facciotum MDC. superiorum permissu*. Niewiadomo nam, czyli Januszowski całe pismo, czyli raczéy, co podobniejsza, część tylko onegoż przedrukować kazał.

§. STANISŁAW KRZYSTANOWICZ *Jcti status Regni Poloniae compendiosa descriptio. Moguntiae 1606 in 4to*.

Rzadkie to pismo umieszczone iest w zbiorze Elzewirskim (o którym niżej mowa) od k. 1 — 28, tłómaczone zaś na język niemiecki, pod tytułem:

Curieuse Beschreibung des Königreichs Pohlen. Cracoviae (istotnie w Lipsku) 1697 in 8vo (Hoppius p. 105).

§. BARTELOMIEJ KIEKIERMAN miał podług świadectwa Hoppiusza (*in Sched. p. 105*) ułożyć najpierwszy rys prawa publicznego polskiego który Daniel BRESLER Gdańszczanin, po śmierci iego, wraz z innemi onegoż pismami do druku podał. *Genev. 1614 in fol. T. II. p. 1289*.

§. *De rebus Fisci sive de bonis regalibus et rei publicae, leges ex statutis et constitutionibus Regni in usum Praefectorum thesauri atque honorum regalium, opera Floriani GROTH Cancellariae S. R. M. Notarii excerptae et compendio in ordinem redactae. Cracov. in offic. And. Petricovii 1616 in fol. 2 ark. i 76 stron* (Jest w bibliot. Krak.)

§. ŁUKASZA GORNICKIEGO pismo o elekcyi roku 1616 wydane, tutaj należące przytoczyliśmy już, jako i tłumaczenie na niemiecki język, w Tomie I. k. 642.

§. TEODOR Rogala ZAWADZKI wydał:
Speculum senatorum ac officialium Regni Poloniae. Cracov. 1623 in 12mo.

§. *Rutgerus zur HORST*, Inflanteryk, pisał:
De cancellariorum, cum in summi Pontificis Curia in Imperio Romano, regisque diversis, tum praecipue in florentissimo Regno Poloniae et M. D. Lithuaniae heroicis virtutibus, splendidissimis honoribus et ornamentis, praeclarissimis officiis et praemiis, libri II. Dantisci 1628 in 4to (*Hoppius Sched. p. 117.*)

§. W zbiorze Elzewirskim umieszczeni są różni pisarze tu należący, jako to Kromer Tuan, Honoryusz, Krzysztanowicz, NEYGBAUER
Tytuł zbioru tego:

Republica sive status Regni Poloniae, Lituaniae Prussiae Livoniae etc. diversorum autorum. Lugd. Batav. ex offic. Elseviriana 1642 in 16mo.

Toż dziełko wyszło z pod prassy więcéy niż raz ieden. Późniéysze wydania więcéy zawierają.

§. *Comitiorum Regni Poloniae generalium forma, vis et effectus. Cracov. in offic. Franc. Caesarii 1644 in 4to.*

W dedykacyi dzieła tego, które niecałkowicie znajduje się w bibl. krakowskiey, podpisany autor Stanisław ŁOCHOWSKI.

§. *Indigenat* ziemi pruskiéy, przez Jana WERDE, Podkomorzego Pomorskiego; Nowskiego Starostę nowo wydany, we Gdańsku 1647 in 4to.

Edycya ta jest dokładnieysza od pierwszéy w Toruniu 1645 in fol. wydanéy. Obszernie zaś wyklada treść Braun (*in judic. de script. p. 317.*)

§. Discurs Szlachecki i pisarza skarbu ziem pruskich 1650 in 4to.

Braun (l. c. 329) w szczegółach rozbiiera to dzieło.

§. BEZIMIENNEGO krótki wywód że Prusy nie są obowiązane do pospolitego ruszenia, bez m. i roku in 4to (Hoppius l. c. p. 144).

§. BEZIMIENNEGO *An terrae Prussiae ad expeditionem generalem bellicam una cum Regnicolis obsequium teneantur.* bez m. 1651 in 4to (Hoppius tamże).

§. W dziele ieograficzném Cellaryusza, 1659 roku wydaném, wiele się znajduje wiadomości z prawa publicznego polskiego.

§. *Relation de l'état de Pologne et de leur Republique, de la manière dont ils sont administrez et comme un ambassadeur doit s'y conduire pour en tirer les avantages du Prince, qui l'envoye.* à Cologne 1668 in 12mo (Hoppius l. c. 114).

§. *De indigenatu sincera collatio juris et privilegiorum Poloniae et Prussiae Regiae Pol. ad sopiendam dissidia, Mente Bona Concordiae Gratia scripta* 1660.

Braun, który treść dzieła tego opisuje (p. 319) sądzi, że początkowe litery wyrazów ostatnich, są początkowemi głoskami nazwiska autora Michała BEMA Radcy (Consul) Gdańskiego.

§. *Der polnischen Nation politische Staats Maximen, nach welchen sie ihre Regierung sonderlich auch die Königliche Wahl und Vermählung gerichtet.*

Sammt

Sammt einem ausführlichen Bericht von den Polnischen Hof-Weesen. Worraich sich diejenigen sicherlich richten können, welche etwas Hauptsächliches in Polen zu verrichten haben. Anno 1670 in 12mo.

Autor i miysce wydania niewiadome.

§. De legatione nata, de principatu et privilegiis archiepiscopatus Gnesnensis 1677. in fol. (Hopp. p. 125. not. 4.)

§. Regni Poloniae jus publicum a Nicolao de Chwałkowie CHWAŁKOWSKI, Equ. Pol. Illustrissimi et Celsissimi in Livonia Curlandiae et Semigalliae Ducis Consiliario et ad aulam regiam Poloniam residente per alteram editionem auctus exhibitum. Regiomonti typis Reusnerianis 1684. in 4to.

Naypiérw dzieło to wyszło w Królewcu roku 1676 in 12mo (Hopp. 106). Druga edycya jest pomnożona i kopersztynchami szczególniey Xiążąt i Królów Polskich od Lecha do Jana III. i Królowych (p. 62.) ozdobiona. Tylko w tych exemplarzach znajduie się rejestr sylloge scriptorum de rebus Polonicis, które przed wydaniem recenzyi Hartknochowéy sprzedano (Hopp. p. 106).

Przeciwno temu dziełu Chwałkowskiego wydał HARTKNOCH bezimiennie i beż miysca druku, uwagi pod tytułem:

Exercitatio ad Generosi Domini Nicolai Chwałkovi jus publicum regni Poloniae, in qua de multis rebus ad rempublicam pertinentibus candidè et modeste disputatur. a. 1658 (78 stron) in 4to.

§. Respublica Polonica, duobus libris illustrata: quorum prior historiae Polonicae memorabiliora, ex diligenti Sarmaticorum pariter atque Germanicorum tam veterum, quam recentiorum scriptorum collatione, tam veterum, quam recentiorum scriptorum collatione, eruta, variasque provinciarum eo pertinentium mutationes complectitur. Posterior vero, jus publicum Reipublicae Polonicae, Lithuanicae, Provinciarumque annexarum, ex statutis, constitutionibus, juribus, pri-

vilegiis, probatissimisque scriptoribus Polonicis, depromptum, comprehendit. His adjecta est diss. historica de originibus Pomeranicis opera et studio M. Christophori HARTKNOCH, Passenheimensis Prussii Jenae 1673. in 8vo.

Drugie wydanie pomnożone w treści i rozprawą *de republ. Curonica vetere et nova* 1687 in 8. Trzecia edycya w Frankf. i Lipsku 1697. a czwarta 1699. in 8vo.

Przygotowaniem do tego dzieła szacownego były niektóre rozprawy, które Hartknoch wprzód w Królewcu w roku 1674 in 4to wydał (cf. Hopp. 106.) Wychodziły one pojedynczo wprzód. Sam mam niektóre. Przedrukowane są za Duisburga kroniką.

§. *Relation historique de la Pologne, contenant le pouvoir de ses rois, leur election et leur couronnement, les privileges de la noblesse, la religion, la justice, les moeurs, et les inclinations des Polonois, avec plusieurs actions remarquables. Par le Sieur de HAUTEVILLE à Paris. 1686. in 8vo 336. stron.*

Casp. de TENDE ma być prawdziwym autorem dzieła tego, (Hopp. p. 14. not. 2) które niby jako nowe i tłómaczone na język Niem. wyszło z napisem:

Polnischer Staat, od. Beschreibung des Königreichs Polen u. Großherzogthums Litthauen, worinnen dieser Republicque Stärke und Schwäche, Vortheile u. Mängel etc. etc. umständlich gezeiget, u. aus 25jähriger Erfahrung durch einen Frantzösischen Edelmann beschrieben, und anjtzo ins Hochdeutsche übersezt. Cöln 1697 in 4to. (Hopp. p. 14. et 115. not. 2. et Placcii theatr. anon. n. 1850 B.)

§ *Tractatus historico-politicus de Polonia nunquam tributaria auct. Joh. SCHULTZIO J. U. D. ejusd. ac histor. Prof. publ. et gymn. Gedan. Inspectore. Gedani 1694. in 4to 338. stron.*

§. Z dotrzymanego indigenatu Pruskiego dobro popolite, z niedotrzymanego uszczerbek y ruina prowincyi przez Indigenę Pruskiego światu wywiedziona 1696. in 4to.

Autor bezimienny iest Adam BAYERSKI, Szlachcie woiewództwa Chelmiń. Opis obszerny tego dzieła daie Braun p. 320. 323.

Na to pismo wyszedł bezimiennie:

Respons Indigenie Prusk. etc. każdemu szlachcicowi Polskiemu, wiarę i prawdę kochającemu, do przeczytania potrzebny.

Baierski odpowiedział na to gruntownie w następującem dziele:

Replika indigeny Prusk. na respons gruby *in veritate et iustitia* błędzący etc. pod rozsądek podana. 1697. in 4to.

Braun opisuie dokładnie te dzieła, (na k. 324—329) z pochwałą Baierskiego.

§. *Histoire de diètes de Pologne pour les élections des rois.* Par M. de la BIZARDIERE. Paris. 1697, 8vo 237. stron.

§. *Polnischer Cedern Hayn, das ist, Kurtz gefasste doch ausführliche Beschreibung des Königreichs Polen, darinnen dessen Provinzien, Schlösser, Flüsse, Landes Beschaffenheit, Creutz- und Feld-Wapen, Regiment zu Friedens und Krieges-Zeit nach allen Ständen, an Bischöffen, Weywoden und Adel, mit allen Officianten und Beamten, ingleichen Reichs-Tage, der Könige Gewalt, Erwahl- und Crönung, wie auch die bey dem letzten Interregno geschöhene Wahl Friderici Augusti, Chur-Fürsten zu Sachsen, und darauf erfolgte Crönung mit allen Umständen und Solemnitäten, und die hierwieder vorgenommene Französischen Practiquen und Intriguen benebst der grossen Polnischen Gesandschaft an höchst-ermeldeten König Friedrich Augusten beschrieben worden: Anbey von incorporirten Ländern und allen Polnischen Fürsten und Königen, so von A. 550 bis auf diese unsere*

Lebens-Zeit 1697 regieret, gehandelt wird. Gedruckt zu Bresslau 1698 in 4to.

§. M. Jun. Bogum. MEISTER, rektor szkół Lipsk. miał w roku 1698 napisać rozprawę *de indigenatu Poloniae*, która tłómaczona po Niemiecku znajduje się w dziele: *Gelehrter Criticus über 100 curieuse Dubia und Fragen. Lips. 1706 in 8vo qu. 81. (Hopp. 117.)*

§. *Beschreibung des Königreichs Polen und Groß-Hertzogthums Litthauen durch D. Bern. CONNOR etc. Aus dem Englischen übersetzt. Leipzig 1700 in 8vo (822 stron.)*

Autor będąc Doktorzem nadwornym Jana III miał sposobność poznania Polski i opisać przeto nie źle rząd państwa.

§. *Jus Regni Poloniae ex statutis et constitutionibus ejusdem Regni et M. D. L. collectum et additionibus ex jure civili Romano, Canonico, Saxonico: nec non ex constitutionibus provincialibus Gnesnensibus auctum, historisque illustratum. In quatuor libros et duos tomos distinctum a Nicolao ZALASZOWSKI V. J. D. Archidiacono Posnan. in universitate Cracov. actuali professore 1702. 2 Decembris (Taka data na drugiego tomu tytułu) Posnaniae typis academ. in fol.*

Powtorne wydanie w Warsz. 1741 in fol.

W tomie pierwszym jest wyłożone prawo publiczne a w drugim prawo prywatne cywilne Polskie wszelkiego rodzaju. Dzieło to przed Czackim najuczeńsze, u Prusaków było w wielkiem poważaniu.

§. *L'état actuel de la Pologne. Cologne 1702. in 8vo.*

§. *Der Staat von Polen. (Leipzig) 1704. in 4to (Hopp. p. 115. n. 32.)*

§. *Triga quaestionum, praetensum in villis et pagis mercaturae, opificiorum, braxationis, propinationis ac distributionis cerevisiarum exercitium concer-*

mentium, ipsisque jurium et instrumentorum publicorum verbis decisarum 1704. in 4to 51 stron.

Autorem tego pisma pracowitego, bezimienne wydanego, iest Jan Ern. von der LINDE, (Hopp. p. 152 not.)

§ Grundfeste der allerneuesten Staats-Verfassung im Königreich Pohlen und Großherzogthum Lithauen, darinnen der Warschawische Friedens-Tractat sowohl nach dem Lateinischen Original, als einer verbesserten Deutschen Uebersetzung, Samt denen Pactis conventis jetziger Königl. Majestät, ingleichen denen auf dem letzten Pacifications-Reichs-Tag errichteten und die Staats-Verfassung betreffenden neuen Constitutionen, mit nöthigen Anmerkungen und einem glaubwürdigen Vorbericht von der Historie des Friedens-Schlusses, und der vorhergegangenen Unruhe, wie auch einer ordentlichen und zulanglichen Einleitung in des jetzige verbesserte pohlische Staats-Recht ans Licht gestellt wird durch Heinrich Barchard MÄDER, J. V. D. Halle 1718 in 4to 196 stron.

§ Immunitas civitatum Prussiae a jurisdictione judiciorum tribunalium regni Poloniae. Gedani 1718 in 4to (Zaluski program. litterar. p. 57. n. 105.)

§ GODOF. LENGNICH D. commentatio succincta de norma regiminis, quae sub imperio Serenissimorum Poloniae Regum Prussiae ex praescripto jurium, ut vocant fundamentalium, competit. Gedani typis Jo. Dan. Stollii 1722 in 4to (106 stron.).

§ De jurium regnandi fundamentalium, in regno Poloniae, ratione et praxi moderna, videlicet de comitiis regni generalibus, electionibus regum, juribus majestatis, commentatio brevis et selecta. Accessit sub appendice legis quamvis etc. de poena homicidii non capitali, moderata exculpatio. Ex collectanis Davidi BRAUNII 1720 Coloniae typis Theod. Brabei in 4to.

§ Joa. Const. FERBER diss. juris publ. Pruthenici de munere thesaurarii in Prussia reg. antiquitate, juribus

et praerogativis. Gedani 1722 in 4to (Zaluski program. litterarium p. 51. n. 18.)

§. Pohlisches Legations Recht, welches der päbſtliche und Groß-Brittanische Abgesandte auf den letzten Reichstag zu Grodno im Jahr 1726 genossen haben; nebst einer ausführlichen Erzählung von der Streitigkeit zwischen den Päbsten und Königen in Pohlen wegen des juris patronatus oder Conferirung der Aboven aus Andr. Chrys. Zaluski Geheimen Staatsbriefsen kürtelich zusammengezogen und mit vielfältigen Zusätzen vermehrt und erläutert. Frankfurt und Leipzig 1727 in 4to 174 stron.

§. Dissertatio juris publ. Prutenici de unionis, qua Poloniae jungitur Prussia, indole. Arnol. DILGER Ged. 1727 Gedani typ. Thom. Joh. Schreiber in 4to.

§. Hodierna reipubl. Prutenae sub Serenissimi Poloniarum Regis Imperio facies ad fidem actorum publicorum descripta a Godesfredo LENGNICH, D. Gedani. typ. Schreiber 1728 in 4to 127 stron.

§. De la BIZARDIERE Historie der polnischen Wahltag. Stockholm. 1733. in 8vo.

Oryginal francuzk wyszedł nieco wprzód.

§. Lud. Adolph. de ZECH de legitima electione et coronatione potentiss. Poloniarum Regis Augusti III. Lips. 1734. in 4to.

§. De Polonerum confederationibus. praeside Gottfr. Lengnich disputabit Carolus Ernestus KETNER, Gedanensis. Gedani 1735. in 4to 37. stron.

§. Tractatio juris publici de indigenatu Polonorum ex jure publico Polonico deducta ab Andrea SCHOTTO, Ag. Dant. Dantisci Ap. G. M. Knochium 1738 in 4to 43 stron.

§. Gottfridi LENGNICH jus publicum Regni Poloni. Gedani T. I. 1742 T. II. 1746 —

Editio altera, priore correctior et auctior ibid. T. I. 1765 T. II. 1766 in 8vo.

Jest to dzieło klassyczne w prawie publi-

czném Polskiém. Tłomaczenie onegoż Polskie wyszło pod tytułém:

Prawo pospolite królestwa Polskiego przez Godfryda Lengnichta po łacinie zebrane; przetłomaczone po Polsku przez X. Marcina MOSZCZENSKIEGO, Prof. retoryki y Prefekta szkół Rzeszowskich, Scholar. Piar. T. II. 1761 w Krak. w druk. Stanisł. Stachowicza in 8vo (909 649 i 193 stron.)

§. REIN. HEIDENSTEINI de dignitate ac officio cancellarii regni Poloniae. Dant. 1742 in 4to.

§. GEORGI PETRI SCHULTZ commentarius de cancellariis Regni Poloniae. Dant. 1742 in 4to.

§. Commentarias de mareschalcis Regni Poloniae cum duplici mantissa de mareschalcis et cancellariis M. Ducatus Lithvaniae ac Sereniss. Reginae additis figuris sigillorum Lithuan. aeneis editus a Ge. Pet. SCHULTZ. Dantisci 1743 ap. G. M. Knoch. in 4to 71 stron oprócz reiestru

§. Biga commentationum juris publ. Pruthenici. Prima, de jure Porussorum circa electionem, coronationem et pacta conventa novi regis Poloniae, altera de jure singulari civium in Porussia acquirendi sibi et possidendi bona terrestria, quas ad fidem actorum publicorum descriptas exhibet Franc. DRUSUS. Dantisci 1746 in 4to 84 stron oprócz reiestru.

§. Commentarius de Succamerario Regni Poloniae editus a Georg. Pet. SCHULTZ, D. Ao. 1747 Thorunii Impr. Wetzdelt. in 4to (56 stron.)

§. De ortu regiae dignitatis in Polonia recitatio academica. Lips. ex offic. Jo. Frid. Gleditschii 1754 in 4to maj. (24 stron.)

Autorem iest: Crissenius Beroensis P. A.

§. Preussen, Polen, Cur- und Lissland in der alten und neuen Regierungsgestalt, hat zum Theil durch der teutschen Uebersetzung der von einem jeden Lande abgehandelten merkwürdigen lateinischen Disputationen, zum Theil aber auch durch einem vermehrten Anhang einiger neuen Nachrichten, beson-

ders von den letzteren Staaten, ans Licht stellen wollen Carl Johan von CASPARI, Königl. Preuss. Lieutenant. Königsberg 1756 in 4to 9 kart i 368 stron.

Zawiera ten zbiór oprócz tłumaczenia różnych rozpraw HARTKNOCHA, i innych późniejszych autorów, od strony 319 krótki rys stanu i rządu Infant przez GREGOROWIU-SZA, Kandydata prawa ułożony.

§. GOTTFRIED LINGNICH syndici Gedan. jus publicum Prussiae Poloniae. Gedan typ. et sumpt. T. J. Schreiber 1758 in 8vo 316 stron.

Tłumaczenie niemieckie ma tytuł:

Gottfr. Lingnichs Staatsrecht des Pölnischen Preussens a. d. Lat. übers. durch Gottl. Künhold d. Danzig 1760 in 8vo.

§. W. B. A. de STEINWEHR regiae in Polonia dignitatis origines commentatione hist. critica requisitae. Vrsti ad Viadr. 1758 in 4to.

§. Formulas juramentorum praecipue eorum, quae coram Sereniss. Regia Majestate Augusti III. expediuntur ex statuto et constitutionibus regni fideliter transcriptae nunc in publicum editae. Varsav. 1758 typ. Mitzlerianis in 4to 40 stron oprócz rejestru.

Ten zbiór przysięg wydany został wraz z przedrukowaniem powtórném traktatu Duńczegońskiego o starostwach.

§. Kalendarze DUŃCZEWSKIEGO szczególniej z roku 1758. 1760. i 1762. zasługują na uwagę. Jest w nich mowa o bezkrólewiu, konwokacyi, kapturach, elekcyi, koronacyi, osobie króla i królowej, ich dzieciach, urządach dworskich, dobrach stołu, kwarcie starostw na wojsko koronne; o rządzie, wolności i prerogatywach szlachty, o senacie, prymasach, kardynałach, biskupach, i katedrach Polskich; o opactwach, annatach, senatorach i t. d.

§. *Memoires sur le gouvernement de la Pologne.* 1759 in 8vo 184 stron, 5. tablic i rejestr, bezmiejscowe i bez miejsca druku.

Tłomaczone jest toż dzieło na język Niemiecki, pod tytułem:

Grundriss der heutigen Staatsverfassung von Polen. Unter der Aufsicht des Verfassers aus dem Französischen übersetzt, und mit Zusätzen vermehrt. Frankfurt am Mayn bey Joh. Gottlieb Garbe 1763 in 8vo 228 stron, tabelle i rejestr.

§. *Compendium politicum seu brevis dissertatio de variis Poloni Imperii vicibus in qua reipublicae sive libertatis, nec non in comitiis vetandi juris origo, progressus et status praesens, nova methodo inquiruntur, et ad calculum usque describuntur.* 1760. Varsaviae in 8vo.

Rząd dawny Polski nazywa demokracją w przedmowie! Zapowiada, że *Populus Polonus* nie równie więcéy w samém wyrażeniu znaczy od słów *populus Romanus*! Autorem tych niezgrabnych podchlebstw, jest Pyrrhys à VARRILLAEUS, *Eques Gallus*, iak się podpisał na początku dzieła, (nauczyciel młodych Xiążąt Sanguszków).

§. *Pacta conventa Augusti III, Regis Poloniae Magni Ducis Litvaniae et Electoris Saxoniae commentario perpetuo illustrata a Godofredo LENGNICH D. Editio altera, priore auctior et emendatior.* Dant. et Lips. 1763 in 4to. 206 stron oprócz rejestru dokładnego. Pierwsza edycya wyszła w Lipsk. 1736 in fol.

§. Widok królestwa Polskiego ze wszystkimi województwami, Xięstwami y ziemiami, monarchiami y monarchiniami iako też monarchów tychże y monarchin prawami, z rzeczypospolitęy stanami y tychże stanów urzędami, y uroczystemi seymików, seymów, senatu rad, związków, okazywań, pospolitego ruszenia, sądów, skarbu, woysk w pokoju y wojnie zabawami, w krótkim zgoła a rzeczywistym duchownego y świe-

ckiego rządu opisie rodowitym językiem Polskim szkolnocy Polskiocy szlachetnocy młodzi wystawioncy przez X. Jana BIELSKIEGO S. J. w Poznaniu u Jezuitów in 8vo. T. II. 1763.

Wyszła przeciwko temu krytyka pod tytułem:

Obiaśnienie widoku historycznego z informacyą krótką pisania wszelkiocy historyi R. 1764. 8. 24. kart.

§. Domowe wiadomości o koronie Polskiocy abo o Małey i Wielk. Polsczey. przedruk. R. 1763 w Wilnie w druk. Soc. Jesu. (22. stron. Potóm następuie pod osobnym tytułem: *Historya Polska z opisaniem Rządu i urzędów Polskich przez JW. X. Władysława LUBIENSKIEGO* etc. napisana, na 4. części podzielona, a na żądanie wielu przedrukowana. w Wiln. Soc. Jesu 1763 270 stron. in 8vo.

§. *Manuale juris publ. Poloniae in statu reipubl. accephalo nempe de judiciis captivalibus, funere regis demortui, comitiis convocacionis et electionis et inaugurationis regis et reginae tempore interregni hodierni ex regni constitutionibus Zalustovio, Hartknochio, Chwałkowski, Lengnichio, ex scriptoribus historiae Poloniae et plerumque ex Cels. Andreae Chryzostomi Zaluski etc. epistolis historiosumiliaribus ab ejus nepote (Josepho And. ZALUSKI) episcopo Kiowskiensi pro usu privato collectum. Varsav. in offic. typ. Mitzleriana 1764 in 8vo. (150 stron.)*

Dzieło to o którym uczyniliśmy wzmiankę w t. I, k. 35. pod N. 6. przetłómaczone na język francuzki przez Diukłosa pod tytułem:

Manuel du droit et des usages publics de Pologne pendant l'interregne, contenant tout ce qui regarde les justices, les funerailles du roi defunt; la diète de convocacion, l'election et le couronnement du roi et de la reine. Traduit du Latin. Varsaviz, de l'impr. Mitzlerienne. 1764. in 8vo. (143 stron.)

§. *Essai politique sur la Pologne. Varsovie 1764 in 8vo.*

§ Wiadomość ustaw o sądach starych kasztelańskich o sądach nazwanych Wieca, a nayobszerniey o sądach ziemskich: z którey poznać iakie o téy materyi ustawy są albo nie są prawem, przez Xiędza Marcina MOSZCZEŃSKIEGO Schol. Piarun; roku 1764. w Warszawie u XX. Piarów 800. 224 stron.

§ *De vicaria burggraviatus regii dignitate regem adesse evincente etc. auctor Joannes LANGIUS Elbingae. 1765 in 4to. (4. kart.)*

§ *Dis: juris publici, qua civitas Gedanensis neque olim in regni Germanici fuisse, neque hodie in imperii Romano Germanici esse potestate, ejusque formula contineri vincitur. Joach. Guiliel. WEICKHMANN Gedanensis. Vitembergae. 1765 in 4to.*

§ Christoph George von ZIEGENHORN Staats-Recht der Herzogthümer Curland und Semgallen. Königsberg bey Joh. Jac. Kanter. 1772 fol. (XLVI, 328 i 456 stron, oprócz rejestru dokładnego).

Autor Konsyliarz tajny sądu naywyższego i Dyrektor towarzystwa ogniowego w Prusiech. Dzieło uczone, godne szacunku, i dla prawnika polskiego ważne. Ostatnie 456 stron zawierniaią różne dokumenta w liczbie 379 wydrukowane.

§ *Gerechtsame und Freyheiten der Dissidenten in der christlichen Religion in der Krone Polen und im Grossherzogthum Litthauen aus den Privilegien, Reichstags - Constitutionen, Statuten des Grossherzogthums Litthauen und verschiedenen andern ungezweifelten Urkunden gesammelt und zur Nachricht fürs Publicum zum Druck befördert. 1772 in 4to (w Toruniu) 150 stron.*

§ *Gedanken von der Verjährung nach den Grundregeln der Naturgesetze und des allgemeinen Völkerrechts. In einem Schreiben eines Pommerellischen Juristen an seinen Freund in K. auf Veranlassung der behaupteten Anspruchsrechte des Königs von Preussen an die Woywodschafft Pomerellen und mehrere*

zur Krone Polen gehörige Distrikte. 1775 in 8vo
44 stron.

§. *Reflexions politiques sur l'administration intérieure de la Pologne, d'après ses loix fondamentales, ses constitutions différentes, les moeurs de ses habitans, et les causes principales de ses troubles et de sa décadence par le citoyen libre d'une monarchie. Amsterd. 1775 in 8vo (52 stron.)*

§. *Du gouvernement et des loix de Pologne. Londres 1781 in 8vo.*

§. *Prawo polityczne Narodu Polskiego przez X. Wincentego SKRZETUSKIEGO S. P. w Warszawie T. I. 1782 T. II. 1784 in 8vo.*

Powtórnie dzieło to użyteczne, zostało przedrukowanem także w roku 1787 in 8vo. *Sztetner (Polnische Bibliothek, Erstes Heft 1787 p. 98 102)* czyni sprawiedliwy zarzut, że autor zapomniał odgraniczyć ściśle statystyki od samego prawa publicznego.

§. *Eines reisenden Weltbürgers unpartheyische Anmerkungen die itzige Widerwärtigkeiten der Stadt Danzig betreffend. Hamb. Lübeck u. Brem. 1785 in 4to.*

Pismo to stało się powodem do następujących:

Schreiben eines Elbingers an den sogenannten reisenden Weltbürger die Sr. Königl. Majestät von Preussen von der Stadt Danzig über die Weichselschiffarth erregte Streitigkeit betreffend. Herausgegeben mit einer Einleitung von Christ. Wilh. DOHM. Berlin bey Aug. Mylius 1784 in 8vo 86 i 95 stron.

Schreiben eines Polen an einen Freund in Sachsen über des Schreiben eines Elbingers und dessen Einleitung: die gegenwärtigen Streitigkeiten der Stadt Danzig betreffend. 1784 in 8vo bez miejsca 55 stron.

Jest to ostra krytyka rozumowania Wilhelma Doma i jego śmiesznych dowodów.

§. *Objaśnienie kwestyi czyli JP. Zughoer użyć może praw w Polsce Ministrom dworów cudzoziemskich służących? 1785 in 8vo (80 stron.)*

Autorem tego pisma nazywa wielu Tadeusz CZACHIEGO.

§. *Exercitationes ad jus Polonicum tam publicum quam privatam. Fasciculus primus. Thorni 1786 in 8vo 61 stron.*

Autorem jest Chrystian Theop. STEINER, tenże sam, o którym mówiliśmy w tomie I, 150.

§. *Poloniam imperio Rom. Germanico nunquam subiectam consensu inelyti Ictorum ordinis in Argentoratensium universitate prolicentia dignitatem doctoralem in utroque iure rite capessendi Ludov. Guiliel. Ferguson TEPPER, Varsaviensis die XXIX. Aprilis 1789 solemniter defendet. Argentorati typ. Heitz 4to magno 56 stron.*

§. *Zaszczyt wolności polskiej angielskiej wyrównujący, z uwagami do tego stosownemi i opisaniem rządu angielskiego. w Warsz. u P. Dufour. 1789 8vo. 254 stron.*

Początkowe rozdziały takie mają napisy: początek nowego rządu — trzy stany — obrady publiczne narodu — moc exekwująca — Król obrany — Król dziedziczny i t. d.

§. *Ueber des polnische Reichsgrundgesetz: Neminem captivabimus, nisi iure victum aut in maleficio deprehensum, etc. Nebst Anmerkungen über die Justizverfassung in Polen bis in's funfzehnte Jahrhundert von STEINER. Berlin. 1791 bey Carl. Metzдорff. (88 stron) 8vo.*

Dzieło to uczone i równie iak inne tegoż autora pisma użyteczne, należy, iak tytuł okazuje, także i do historii praw krajowych.

Wspomnimy na koniec dzieła bez wyrażenia roku i miejsca druku wydane, iako to:

§. *Wiadomość interregna konwokacya, kaptury, elekcyje, koronacye, w Polszcze y W. X. Lit. opowiadająca. in 8vo. 26. kart.*

§. *Commentarius de interregnis in regno Poloniae a M. MARTINO BOEHMIO, Prof. gymnasii Thorun. concinnatus, nunc MSlo editus ac quibusdam additamentis auctus. Thorunii. Impressit Jo. Nicolai.* (320 stron in 8vo.)

§. Jan Win. Bantkie ma rękopism pięknie i czytelnie pisany, 48. kart in fol. zajmujący pod tytułem: *Dn. Johannis Ernesti von der Linde quondam Prae-Consul. Jus publicum civitatis Gedanens.*

Dzieło to z wielką erudycją i równą pilnością napisane, daje obraz dokładny praw i rządów wewnętrznego miasta Gdańska, tak dawnych jako i późniejszych czasów. Gralath (w dziele *Gesch. von Danzig*) czyni wzmiankę o tym rękopiśmie, mówiąc o źródlach, z których czerpał.

§. Dyaryusze seymowe jako opisujące obrządki i zwyczaje przy uroczystościach zachowywane, należą w części tutaj. Obacz je przeto wyżej na k. 166.

§. Trybunał główny koronny siedmią splendorów oświecony przez Andrzeja LISIECKIEGO Instygatora koronnego, roku pańskiego 1638 do druku podany. w Krak. w druk. Franc. Cezarego in fol. 277 stron.

Bardziéj dla tytułu niż dla treści pismo to między dziełami prawniczemi umieszczamy. Jest to bowiem historyczny czyli raczéj panegiryczny opis téj naywyższéj władzy sądowniczéj. Pojedyncze dzieła części, tutaj splendorami nazwane, takowe mają łacińskie napisy: *Primus splendor tribunalitius a summa ipsius necessitate; secundus a summa ejus Constituentis dignitate; tertius a summa ejus praesidium dignitate; quartus a summa Depositum huic judicio concrediti magnitudine; quintus a summa et maxima huius Depositum*

custodia; sextus a summa hujus judicii majestate; septimus a continuis hujus judicii augmentis.

§. 2. *Autorowie prawa prywatnego polskiego.*

§. Czacki (w dziele o Lit. i Pol. praw II, 183) mówi, że Paweł SIENIŃSKI, (w rejestrze przez tegoż Czackiego Siemińskim nazwany) jest autorem rozprawy *De alluvionibus*, drukowana w Krak. 1571.

§. *Practicarum observationum ex jure civili et Saxonico collectarum et ad stylum usumque judiciorum curiae regalis accomodatarum. Centuria prima, auctore ANDREA LIPSKI. a Lipie S. R. Maj. a Secretis. Rigae Livonum excud. Nicol. Mollinus 1602 in fol. 461 stron prócz rejestrów.* (To wydanie jest w bibli. akad. krak.)

Toż dzieło przedrukowane w Krak. u Franc. Cezarego 1620 in 4to. Hoppiusz wspomina także in *Sched.* p. 112 o wydaniu Paryżkiem z roku 1627 apud *Andr. de Vilanova*, in 4to.

Naypóźniejsze wydanie wyszło pod tytułem:

Practicae observationes etc. auctore Andrea Lipski a Lipie, Regni Polon. Cancellario post vero episcopo Cracov. Dantiaci sumtib. Försteri 1648 in 4to.

§. *Institutionum juris Regni Poloniae libri IV, ex statutis et constitutionibus collecti. Opera THOMAE DRESNERI, Leopolitani, J. U. Doctoris in academia Zamoscensi juris professoris ordinarii. In usum nobilitatis Poloniae, juris patrii studiosae, etc. Zamoscii A. D. 1613 excudeb. Martinus Lenscius typograph. acad. in 4to. Oprócz rejestrów 284 stron.*

Dzieło szacowne!

§. O lichwie i wyderkach, czynszach, spółnych zarobkach, najmach, arendach, i o samokupstwie krótka nauka pisana przez X. Marcina SMIGLECKIEGO S. J. Theologię Doktora i po siódmy raz

do druku przeyrzana i rozszerzona. w Krak. w druk. Andrzeja Piotrkowczyka. 1640 in 4to. 132 stron.

Dzieło to rzadkie, po raz pierwszy wyszło roku 1604. Drugi raz z odmianami w roku 1635 iak pisze Ozacki (w dziele o Lit. praw II, 103). Zdaie się iednak, że wyraz *druga* edycya rozumieć tam należy, nie o powtórniem lecz o późniejszym tylko wydaniu (ob. tamże k. 164).

§. *AND. RUTICOVII Aetiae, id est de modis occupandi libri duo. Amstelod. ap. Ludov. Elzevirum 1650* in 12mo. 204 stron prócz przedmów.

Pismo to (znaydujące się w bibl. akad. Krakowskiéy) dzieli się na dwie części, pierwsza mówi (podług własnych autora wyrazów), o sposobach nabywania wskazanych ludziom z potrzeby przez samo przyrodzenie; część druga zaś wyluszcza rzecz o sposobach nabywania ani przyrodzonych ani potrzebnych, lecz tylko przemysłem ludzkim wynalezionych.

Na k. 23. pisze autor między innemi, że szlachta i duchowienstwo wysyłała zboża z ról swoich zebranego 30,000 łasztów rocznie, gdy przed dziesięcią laty wysyłano *trzy razy* większą ilość. Jestże to zupełnie zgodnem z prawdą? — podobno w istocie.

§. ADAM BAJERSKI umieścił dodatkowo w dziele swém o *indygenacie* (obacz wyżej p. 227) łacinską rozprawę:

Juris correcti terrarum Prussiae de successionibus inter fratres et sorores defensionem. in 4to. 1696.

Rzecz ta znayduje do dziś dnia swych obrońców, a w wielu wyrokach dawnych Trybunałów iest mylnie przyjętą i powtarzaną (*Braun judic.* p. 323). Mówię ze mylnie, ponieważ wyroki podobne *vim legis sapientia*, prawami naszymi wyraźnie były za nic nieznaczące ogłasza-

szane, seym albowiem tylko (nie trybunał) był mocen stanowić prawa.

§. *Dissertationes juridicae, quarum prima agit de vindicatione hominum propriorum ejusque praescriptione, secunda resolutionem quaestionis: an in successione ab intestato defuncti fratris vel sororis unilateralis liberi cum patris vel matris germanorum fratrum vel sororum liberis concurrant? Tertia jus parentum in liberos circa ingressum in religionem et vota monastica exhibet. Ad forum civitatis Gedanensis accommodatae et publici juris factae accurante JOH. ERNESTO von der LINDE, Civit. Gedan. Syndico, Gedani. 1698. 4. 242 stron.*

Dzieło z wielką erudycją napisane.

§. MIKOŁAJA ZAŁASZOWSKIEGO *Jus Regni Poloniae* 1702 wydane, należy tutaj tom drugi jako o prawie prywatnem mówiący. (Obacz wyżej k. 161).

§. *Etablissemens concernant les loix de change faits par les états confédérés de la Republique de Pologne, trad. du Polonois par M. J. BAUDOÛIN. à Varsov. 1775 in 8vo.*

§. Prawo cywilne Narodu Polskiego z statutów i konstytucji koronnych i Litewskich zebrane i rezolucjami Rady niustający objaśnione: dodatkami z praw kanonicznego, Magdeburgskiego i Chełmińskiego pomnożone: a porządkiem praw Rzymskich ułożone przez X. Teodora OSTROWSKIEGO S. P. w Warszawie 1784 T. II. in 8vo. Edycja druga poprawiona, tamże 1787 T. II. in 8vo.

Recenzja znajduje się w *Szteinerze Poln. Bibliothek. zweites Heft* p. 77 — 79. Niemamy lepszego krajowego w téj treści pisarza. Lecz rozbiór praw Rzymskich często mylny, a praw krajowych niekiedy zbyt powierzchowny. Tłómaczenie Niemieckie wyszło pod tytułem:

Civilrecht der Poinischen Nation aus den polnischen und lithauischen Statuten und Constitutionen

zusammengetragen, durch Resolutionen des immerwährenden Raths erläutert, mit Zusätzen aus dem Canonischen, Magdeburgischen, und Culmischen Rechte vermehrt, und nach der Ordnung der Römischen Gesetze eingerichtet im Jahre 1787 von Theodor von Ostronoki. Aus dem Polnischen übersetzt. Erster Theil. Berlin 1797. Zweyter Theil Leipzig 1802. gedruckt bey Joh. Georg. Langhoff. in 8vo.

FRYDERYK BENIAMIN BREKIER (BRÖCKER) jest wydawcą i tłumaczem. Piękny zamiar iego oświecenia swych ziomków i współurzędników Pruskich w Polszcze, zasługuie na wszelką pochwałę. Tłumaczenie płynne. W niewielu mieyscach spostrzegłem opuszczenia lub niedokładność, n. p. T. I, p. 264 316 317 po opuszczane bez przyczyny niektóre przypisy znajdujące się w oryginale.

§. FRANCISCI JOSEPHI JEKEL, juris univ. Doctoris. C. R. Agentis Aulici Galiciensis Bohemico-Austriaci, nec non aulae judiciorumque advocati, Dissertationes juridicæ. Prima de successione ab intestato tam secundum præscripta juris Polonici, Magdeburgici et Culmensis, quam secundum normam successionis novo codice civili stabilitam. Secunda, de usufructu advitalitio, conjugii superstiti in bonis a defuncto marito relictis competente. Cum XXXV. figuris aeri incis. Vindobonæ typis Josephi Hraschanky. 1801 in 8vo. Maj 96 stron.

Ponieważ w pierwszy rozprawie przyjął autor, że korektura pruska była prawem powszechném szlacheckim, cały więc dalszy wywód, iako na zasadzie mylny gruntuiący się, upada.

§. Ueber Pfandesverschreibungen auf adliche Güter nach polnischen Rechten von Kriminal-Rath STEINER. Thorn. 1803 gedr. bei J. A. Kimmel. in 4to. 32 stron.

§. Ueber annos majorennitatis, discretionis et competentiae nach polnischen Rechten. Vom Kriminal-

Rath STEINER. *Thorn*. 1804 gedr. mit *Kimmelschen* Schriften. in 4to. 4. kart.

Oba te pisemka, iak i wszystkie tegoż autora, gruntownie są napisane.

§. 5. *Autorowie praw kryminalnych krajowych i obcych.*

Oprócz Załaszowskiego i Ostrowskiego, którzy w prawie cywilnym mówią także o występkach i karach, mamy dzieła które wyłącznie samym tylko opisem praw karzących są zajęte, i ten tylko przedmiot już to w ogólności już w szczegółach wykładają.

BARTŁOMIEY GROICKI podjął tłumaczenie ustawy Karola V. w tym samym wieku, w którym pisaną w Niemczech została. Tytuł onegoż taki:

Ten postępek wybran jest z praw Cesarskich, który Karolus V. Cesarz, kazał wydać po wszystkich swoich państwiech, którym się nauka daie, iako w tych Sądziach a sprawach, około karania na gardle, abo na zdrowiu, Sędziowie y każdy Vrząd ma się zachować y postępować wedle boiaźni Bożey, sprawiedliwie, pobożnie, y nieskwapliwie.

Pierwsze wydanie nastąpiło, iak *Speiser* (*in Catal. Biblioth. Ossolinianae* 1803 wydanym p. 166 n. 1331.) świadczy, w Krakowie w roku 1559 4to. Edycya, którą mam przed oczyma, ma dalej na tytule te słowa: *Cum grat. et privil. R. M. Lazarus Andreae impressit. Cracoviae* 1582. Zawiera 51 kart 4to. z jednéy strony liczbowanych gockim pięknym drukiem. Wspomina *Speiser* (w miejscu przytoczonym n. 1332), że podług wydania Krakowskiego z roku 1616. było toż tłumaczenie przedrukowaném wraz z innemi

pismami Groickiego w Przemyślu w roku 1760 in 4to.

Ustawa ta Karóla V. w Polsce nigdy nie była prawem obowiązującym. Dla czego Groicki toż tłumaczenie onę *skrócone* podiał, sam opowiada na stronie odwrotny tytułu, w te słowa: ponieważ w koronie Polsk. wszystkie miasta, wsi, i szlachta, mają to uprzywilejowanie, że mogą sądzić na gardło zloczyncę, tedy każdemu to potrzeba wiedzieć, iak się w takich rzeczach ma zachować, i t. d.

§. ZĄBKOWICZ w dziełku z 3. arkuszy złożonem i roku 1624 wydanem pod tytułem: *Nie zawsze wierzyć żalobom o złodziejstwach*, rozbiiera przypadki, w których lice znalezione ma stanowić dowód kradzieży. (Czacki II, p. 234.)

§. PETRYCY roku 1619 a Ilowski 1631 są autorami rozpraw *de poenis parricidii*, i badali w nich przyczyny i początku prawa, podług którego oycoboyca z różnemi zwierzętami w wór zaszyty, w wodę miał być wrzucony (Czacki II, p. 123 n. 1416.)

§. *Nemesis Karolina D. Karoli V. Imperatoris Caes. PP. Aug. Inuictis. Et Gloriosissimi Principis Sacrique Imperii Romani ordinum Leges Capitales: A Georgio REMO paraphrasi expositae; scholiisque illustratae. Rerum et verbor. clenhus in calce adiectus est. Editio altera. Posnaniae. In typographia R. D. Alberti Laktanski 1688 in 8oo. 16. arkuszy.*

Janocki (von rar. Büch. t. II, p. 107) nadmienia o tém dziele tylko, że pełne omyłek drukarskich.

§. Praktyka kryminalna to jest wzór rozważnego y porządnego spraw kryminalnych sądzenia według praw przywoitych y przystosowanych zdaniem auto-

row poważnych przez szlachetnego JMci Pana Jakóba CZECHOWICZA, Radcę y Sędziego miasta Chelmska, z rękopisina po jego śmierci zostawionego drukowano w Chelmie R. 1769 in 4to. 226 stron.

Układ systematyczny, znajomość autorów prawniczych, biegłość w prawach, są zalety tego dzieła.

§. O przestępstwach i karach wykład z Francuzkiego na Polski język. w Brzegu 1772 in 8vo. 256 stron.

Tłomacz rzecz swoją znający, pododawał gdzie niegdzie dobre przypiski; osobliwie też unosi się w rozdziale, gdzie autor oryginału dowodzi, że kara śmierci z prawodawstwa wywołaną być powinna.

§. Excerpt z statutów praw i konstytucyi koronnych kar za przestępstwa prawa. Lublin 1783 in 8vo.

§. Prawo kryminalne angielskie przez Wilhelma Blackstona zebrane a przez X. T. OSTROWSKIEGO S. P. wytłomaczone i uwagami do prawa polskiego stosownemi pomnożone. w Warsz. 1786. 8. 2. tomy.

§. 4. Autorowie praw obcych w Polsce obowiązujących.

A.) Autorowie prawa rzymskiego.

Nie tylko o samych pisarzach rzymskiego prawodawstwa i prawnictwa, lecz i o tych mówićby tu należało, którzy starożytności rzymskie opisują, wiadomo bowiem, że jedno bez drugiego do miernéy nawet znajomości rzeczy nie doprowadzi. Trzymając się jednak przy i tego raz układu, wymieniamy tu same dzieła prawnicze, pisma zaś o starożytnościach rzecz mające, niżej w osobnym umieszczamy rozdziale.

Decisiones Petri ROYZII Mauri (w języku oryginalnym Ruiz de Marcos) *Alcagnigen. regii ICTI de rebus in sacro auditorio Lituanico ex apellatione iudicatis. Ad Sigismundam Augustum Poloniae Regem Principem Optimum maximum. Opus lectu dignissimum atque cognitu tam iis, qui iuridicundo praesunt, quam qui veram philosophiam h. e. artem boni et aequi vel tradunt vel addiscunt, ob multiplicemque earum rerum tractationem exactamque ac diffusam definitionem, quae in scholam et forum incidere cotidie solent, jurisprudentib. omnib. apprime necessarium etc. etc. Cracoviae excudobat Matthaeus Siebeneycher. Anno a Christo Deo servatore nostro nato tertio et sexagesimo supra Millesimum quingentesimum. (1563) Mense Aprili. in 4to. 642 stron, oprócz rejestru obszernego iak naydokładniejszego, i oprócz kart XI. nieliczbowanych listu przypisowego do Zygmunta Augusta.*

Odwrotna strona tytułu zawiera rejestr materii i uroczystą protestacją i odwołanie tego wszystkiego, coby autor nieumyślnie przeciwko stolicy Apostolskiej iako przeciwnie duchowi S. wyraził. Pierwsza z 5 decyzji mówi: *de testamento ejus, qui mortem sibi conscivit p. 1;* druga: *De usitata tabellionum clausula, qua testator aegro corpore, sanaque esse mente scribi solet p. 82;* trzecia: *de conatu et inchoatis delictis p. 110;* czwarta: *de legitimis excusationibus eorum, qui in jus vocati non veniunt, p. 326;* piąta: *de foenore sive usuris p. 480.*

Zaleca się dzieło to gruntowną nanką, pracowitym, niekiedy za nadto obszernym, rozbiorem rzeczy, troskliwém przytaczaniem prawa i źródeł, z których Royzyusz czerpał, i dobrą łaciną. Czacki (o Litew. i Pol. prawach) mylnie podobno po dwakroć przytacza rok wydania pierwszego, kładąc raz 1561 (T. I, p. 44),

w inném miejscu (T. II, p. 164) 1560. Zda się, że ta edycja, z której przytoczony powyższy tytuł z roku 1563 była pierwszą, ponieważ na czele umieszczona jest treść przywileju królewskiego zabraniającego w przeciągu 5. lat toż dzieło przedrukować, i dedykacja do Króla datowana 1562 roku. Wydanie to okazało się najrzadsze; lecz poprawniejszy, a również pięknie przedrukowane to dzieło w Frankfurcie nad Menem wraz z Oktawiana Cacherana *Decisiones sacri senatus Pedemontani* u Marcina Lechlera, nakładem Hieron. Feyerabenda 1570 in fol. a po trzeci raz, mniéj ozdobnie wprowadzie, lecz dość poprawnie w Wenecyi u Barthomieja Rubina 1572 in 4to. iak świadczy Janocki (*in Janocianis I*, 236).

Hiszpan ten spolaczony powołany był z Bononii, gdzie uczył prawa, do Polski przez Piotra Gamrata, i dając w Krakowie przez lat 9. naukę tę, wslawił się tak, iż był wzywany na nauczyciela prawa do Wiednia od Ferdynanda Cesarza, lecz zatrzymany przez Zygm. Aug., został umieszczony *inter fori Palatini cognitores*, o czém w liście przypisowym do króla sam świadczy. Lubo zatem dzieło to jest tylko świadectwem sądownictwa mieyskiego z odwołania do króla przychodzącego, wszakże jest oraz pięknym pomnikiem chlubnych owych czasów. O życiu i pismach innych Royzysza (wszystkie są wierszem) obacz Janociana I, 227 sqq.

§ *Similium juris poloni cum iure romano, centuria una. Auctore Thoma DRESNERO Leopolitano. Parisiis ex offic. typogr. C. Morelli 1602 in 4to 69. stron.*

Napisał to dzieło Drezner przykładając się do nauki prawa w Paryżu i przypisał je Tomaszowi Zamoyskiemu. W wielu porównaniach jest ón wprawdzie bardzo nietrafnym; lecz to dzieło jako pierwiastkowa robota młodzieńca, ma i swoje zalety. Ubolewać tylko należy, że nikt później nie starał się, rzeczy téj saméj dokładniey wyłożyć.

Starowolski (*in Hecat. Nro 50.*) wspomina, że Drezner napisał inne podobne dzieło: *Centuria legum Polonicarum et Gallicarum*, lecz nie wiem nawet czyli jest drukowane lub nie.

§. Według wyrazów Czackiego (o Lit. i pol. praw. I, 5. tudzież II, 114), pisał PENTROWSKI *de jure et justitia*. Ingolst. 1604.—

§. SZYMONA STAROWOLSKIEGO trzy pisma o prawie rzymskiém mówiące tu należą, które wymieniliśmy już w Tomie I. k. 11. Nro 24-25 i 26.

Wspomnieć tu wypada a oraz sprostować wyrazy C. G. Haubolda (w dziele historia *juris Romani tabulis synopticis — illustrata. Lips. 1790 in 4to Tab. 49*), który naszego Starowolskiego nazywa Włochem, i mieści go między sławnemi prawnikami tego narodu. Powodem do tego zdania była zapewne okoliczność, że wiele pism naszego rodaka w różnych miastach włoskich drukowano. Gdyby był Haubold wiedział że *Starowolacius* był rodowitym Polakiem, możeby go był między sławnemi prawnikami nie umieścił, tak jak w istocie wielu znakomitych naszych rodaków opuścił.

§. *Manuale fundamentorum juris vicilis ac Poloni quatuor disputationibus juridico-historico-politicis comprehensum: ad quatuor libros institutionum imperatoris*

Justiniani publico examine ventilatum in illustri schola Auriaca. Bredae ex offic. Joan. a Wasberge 1647 in 4to maj.

Prawa rzymskie są tu wystawione w porównaniu z krajowemi. Dzieło to mało znane lecz szacowne napisał Paweł Bogusław z Orzechowa ORZĘCHOWSKI i w publiczney uszney rozprawie czyli dyspucie mówił na jego obronę.

§ *Commentarius juridico-historico-politicus de Privilegiis auctore Reinoldo CURICKE Gedan. Danthici sumtib. Försteri 1652 in 12mo 432 stron prócz rejestru.*

Dzieło uczone, w którem wiele jest rzeczy do historyi polskiéy i pruskiéy.

§ *THEODORI SCUMINOVII Episcopi Gratianopolitani, SS. D. N. Praelati domestici et in Capella assistentis per Albam Russiam Suffraganei et Archidiaconi Cantorisque Vlnensis de jure Personarum, seu in primum Institut. Justinianearum librum Catholica explicatio. Theologicis, naturalibus, politicisque rationibus et Canonico civili antiquiori ac novissimo et consuetudinario Europae jure cum perpetua Triboniani in meris civilibus defensione probata. Nunc primum in lucem prodit. Opus Theologis, juristis ac politicis aequè necessarium ac jucundum. Bruxellae typis Joan. Mammerti 1603 in 4to. Prócz dedykacyi (do Jana Pawła Sapielhy Hetmana W. L.) przedmowy i rejestru, 365 stron.*

§ *Dissertatio de usu et auctoritate juris Romani in foris Prussiae. auctore HESSE. Regiomonti 1698 in 4to (Braun in Catalogo p. 30).*

§ Tegoż autora rozprawa w Królewcu miana pod tytułem: *De varia fortuna et auctoritate juris Romani in R. Pr.* 1713 in 4to (Braun tamże.)

§ Ustanowienie prawa cywilnego w sposobie łatwym zebrane wielu przystosowaniami pomnożone,

nie tylko uczącym się prawa ale i każdemu obywatelowi użyteczne, na oyczysty język przełożone przez JP. Kaspra MĘCISZEWSKIEGO J. K. Mci. Sekretarza, prawa Maglebarskiego przysięgłego prokuratora. w Krakowie kosztem i drukiem Ignacego Grebla in 8vo. Tom I, roku 1787, Tom II, roku 1786 (Lecz w iednóy z tych liczb zdaie się bydz omyłka drukarska) 387 i 241 stron prócz regiestrów, dedykacy i t. d.

Wiele rzeczy, o których sam autor dokładnego nie musiał mieć wyobrażenia, mylnie jest wystawionych. Lecz i sam wyznaie w przedmowie do drugiego tomu, że pracę tę podiał dla ugruntowania się w nauce prawa, i że szukając korzyści drugich podał onę do druku. Niektóre artykuły dobrze są wyłożone. Na końcu drugiego tomu od 235 strony, mówi autor o dziesięcinach.

§. *Gegenseitiges Bedürfnis durch Macht unterstützt ist die Quelle alles Rechts, Eigentum und dessen Wirkungen, Ursprung und Fortgang des Begriffs: Jus in re bey den Römern (Ein philosophischer Versuch von STEINER.)*

Rozprawa ta drukowana w dziele *Polnische Bibliothek. Warschau. 1 Heft 1787. in 8vo p. 38 - 69.*

§. Jan Bantkie posiada rękopism pod tytułem: *Jus civile scriptum Romae per Petrum Szembek.* in 8vo 80 kart, zawierający kótki opis praw rzymskich porządkiem instytucyi Iustyniana.

B.) Pisarze prawa kanonicznego.

Dzieło Jana z Głogowy *de causis matrimonii* 1509 o którym czyni wzmiankę Czacki

(o Lit. praw. II, 37) najdawniejszym jest w téj materji drukowaném pismem.

§. W porządku lat co do wydania z druku jest pismo Grzegorza SZAMOTULSKIEGO pod tytułem:

Enchiridion impedimentorum, quae juxta Canonicas constitutiones, in matrimoniis contingant, ad judicium et confessorum faciliorem cognitionem auctore Gregorio de Shamotuli Canonum Doctore, ordinario lectore ecclesiaeque Cracoviensis penitentiario, non minus lucide quam succincte congestorum et decisorum. — Impressum Cracoviae. Per Florianum Unglerium, e directo Minoris Collegii 1529 in 8oo. 63 kart.

Janocki (*Nachr. v. rar. Büchr. I, 24*) opisuje to dzieło, które do bardzo rzadkich i z téj także przyczyny należy, iż mnóstwo exemplarzy przez pożar w Krakowie w krótce po wydaniu zniszczało, a potem przedrukowaném nie było

§. *Lectura super titulo de regulis juris libro sexto. (Cracov. ap. Flor. Unglerum) in 8oo. 51 kart.*

Dzieło to około 1550 wydane, że u Flor. Unglera było drukowaném, dowodzą wiersze następujące na ostatniéj karcie umieszczone:

Si tibi fructum peperit libellus

Provido grates age Floriano

Hic ubi claram liquidus pererrat

Istula Crocam.

§. O prawnym małżeństwie Biskupów, Xięży Dyakonów i Mnichów przez MALECKIEGO. (bez wyrażenia miejsca i drukarza) 1571. — Tak przytacza Czacki (o Lit. i pol. praw. II, 36).

§. JAN LWOCZYK wydał w roku 1549 pismo *De matrimonio neque licito, neque valido inter catholicos et haereticos*. Jak świadczy Czacki (o Lit. praw. II, 37).

§. *Assertiones de illustribus ac praecipuis juris canonici articulis, personis rebus et judiciis, quas auspice Deo Trino et uno Praeside Ferdinando Wawzeneggero J. U. D. Serenissimi Bavariae Ducis etc. Coadiutorio in celeberrima et catholica Ingolstadiensi Academia antecessore juris ordinario, publice discutiendas proponet Stanislaus SLAVIENSKI a. 1613. Ingolstadii ex offic. Ederiana ep. Elisabet. Anger Viduam in 4to. 88. stron prócz dedykacyi do Wawrzeńca Gembickiego Prymasa.*

W Ingolsztadzie wielu Polaków bywało na naukach, między innemi Stanisław Teodor Piotrkowczyk, Firleiwie i t. d.

§. *Aequilibrium justitiae seu tractatus speculativus et moralis de jure et justitia, de objecto et subjecto domini, de restitutione, de contractibus, de iudice et iudicio, juxta doctrinam Venerab. Joannis Duns Scoti D. Subtilis ordinis minorum, omnium Theologorum facile principis opera ac studio R. P. T. Mariani Costeni O. M. regularis observantiae Prov. Moj. Polon. Partis et S. Theologiae Lectoris jubilati, opus Theologis parochis concionatoribus, confessariis ac iudicibus summe utile ac necessarium, cum licentia superiorum. Posnaniae in offic. Alberti Reguli Anno 1691 in 4to. 500. stron.*

§. *Controversiarum tam inter Episcopos et regulares quam inter regulares et laicos opus in duas partes divisum. In priori quidquid ex sacri Concilii Tridentini decretis, constitutionibus Sum. Pontificum et determinationibus apostolicis de his fontibus verbatim exscriptis ordinariae jurisdictioni tribuitur; quidquid etiam circa illam indecinum adhuc occurrere solet in dies, per varias quaestiones ex gravissimorum auctorum sententia plane et plene resolvitur; in posteriori controversiae quae inter regulares et laicos circa acquisitionem, retentionem et recuperationem honorum moventur in omni foro accuratissime evolvuntur, cum indicibus locupletissimis, quorum primus quaestiones decidas, alter res notatu dignas facillime demonstrat, auctore Laurentio de Franchis Neapolitano S. Theol. ac J. U. D. etc. Avenione ex typogr. Braumerau 1632.*

Deinde Cracov. in offic. Andr. Petricovii 1643 in 4to.
Przedmowa i treść rzeczy 8. arkuszy, text 380 stron,
niesta 1 $\frac{1}{2}$ arkusza.

4 *Decas quaestionum publicorum Regni. In quibus
eclesiastica jura, et immunitates ecclesiastici status
duciduntur, auctore Andrea LIPSKI a Lipse J. U.
D. Pontisci aunitib. Fürsteri 1647 in 4to.*

To dzieło było w przódry drukowane w Kra-
kowie u Cezarego 1616 in 4to iak świadczy
Hoppiusz (*in Sched. p. III*); przedrukowane
w zbiorze Stefanidesa 1652; i nakoniec w Gdań-
sku nakladem Hinesfelda 1646 roku.

5 *Opuscula tam ecclesiastici, quam equestri ordi-
nis, nobilium virorum compositionis inter status nego-
tio reverentia. Jussu et auctoritate Illmi ac Redmi
Domini, D. Joannis Andreae Prochnicki, D. G. Ar-
chiep. Leop. Ab. Sieciechow., administrat. perpetui,
etc. collecta. Melchioris Stephanidae V. J. D. Leop.
Chelm. Canonici, Scholast. Zamosc. opera, a typo-
graphis et ortographicis erroribus purgata et recusa.
Cracoviae. In offic. Andreae Petricovii, S. R. M. ty-
pographi. A. D. 1632 in 4to.*

Zawiera ten zbiór następujących autorów,
po 11. kartach dedykacją, przedmowę, i in-
dex dzieł zajmujących:

1.) *Stanislai Socolovii, Magni olim Stephani re-
gis Poloniae theologi, oratio ecclesiastica, pro do-
cte ecclesiae Dei, et haereditate Christi, Cracoviae.
In offic. Andr. Petricovii. 1632 (64 stron.)*

Zasadza się naywięcý na piśmie swiętém;
dowodzi, że dziesięciny od Boga są postano-
wione, mniema, że znoszący dziesięciny zno-
szą wszelką religią, ściągają przezto gniew boży,
nieurodzay na ziemię, etc.

2.) *Decas quaestionum publicar. regni. Auctore An-
drea Lipski Cracoviae In offic. Andr. Petricovii etc. 1632,*

Dzieło Lipskiego, o którym mówiliśmy in-
wyżey, uczęnsze nierównie od Sokolowskiego.

Samo dzieło zawiera w tém wydaniu 153 stron a osobno 6. kart nieliczbowanych, przemowy do stanów koronnych tegoż autora imieniem wszystkiego duchowieństwa, na kompezycją w Warszawie R. P. 1607 przypadającą, spisany i przygotowany.

- 3.) *De controversiis inter ordinem ecclesiasticum et secularem in Polonia, ex jure divino, regniq. statutis, privilegiis, ac praescriptione: tractatus. In qua refellitur libellus quidam famosus et mendax, contra querimoniam et postulata cleri, in comitiis regni a. 1585. Regi, Regniq. Ordinibus publice oblata, conscriptus. Nunc demum recognita et aucta, et a plurimis mendis purgata. Cracov. In offic. Andr. Petricovii etc. 1632 4. kart i 121 stron.*

Że dziesięciny z prawa natury do duchowieństwa należą, (p. 35) mniema autor, i wspiera toż mniemanie na piśmie świętém.

Na końcu idą 8. kart niepaginowanych, które zawierają: *Alberti Bologneti Cardinalis et episc. Massanen. S. sedis apost. legati in comitiis regni oratio habita Warszawiae d. XII. Febr. 1585.* — Mowa duchowieństwa koronnego na seymie Warsz. do króla przez X. Wawrzyńca Goślickiego Dziek. Płock. Kanonika hrab. Sekret. Króla, i ostatnia karta: *pro libertate et immunitate ecclesiae quaedam sententiae.*

- 4.) Informacya o niektórych artykułach między duchownym a świeckim stanem. Tych czasów ludziom do wiadomości potrzebna. Przez X. Mikołaja DOBROCIESKIEGO, Krak. Send. Kanonika, obojga prawa doktora, napisana. W Krak. u Andr. Piotrkowczyka 1632. (13 kart.)
- 5.) O exorbitancyach które w tym wieku, niektórzy IMPP. Swieccy, nowi Politici, Stanowi duchownemu, zadają. Zdanie zacnéy pamięci JP Macieja SMOGOLECKIEGO, Starosty Bydgosk. Je-

szcze za żywota do roku JM. X. Arcybiskupa Gnieźnien. Wawrzynca Gembickiego, podane. W Krak. w druk. Andr. Piotrkowczyka r. 1632 (99. stron.)

6. Anonimi, katolicki a uczony Dyalog, Plebana z Ziemiannim Ewangelikiem i z Włodarzem; o komposicię w R. 1582 napisany, a R. 1632. nowo wydany. (23 kart.)

Ziemiannin tym uczonym dyalogiem na ostatnię stronie dopiero niespodzianie przedysputowany.

- 7.) Deklaracya konfederacyę, z praw koronnych z konstytucy seymowych, i z przysięg Królewskich przez JMP. And. TULIBOWSKIEGO, Sędziego Brzeskiego, Starostę Bobrownickiego, do druku 1607 podana, a teraz z nowu przedrukowana. w Krak. R. P. 1632 (24. stron.)

Nakoniec znajdzie się w tym zbiorze:

- 8.) O exorbitancyach, kazania dwoie. Przeciwo niewiernym, Heretykom, Odszczepieńcom, i nowym Politykom, Wierze S. Katolickię Rzymskię, i duchowieństwu nieprzyzwołom. Przez W. O. X. Fab. BIRKOWSKIEGO, Zakonu Dominika s. kaznodzięyskiego, króla JM. Szwedzkiego Władysława Zygmunta kaznodzieie, napisane w Warsz. R. P. 1632. w Krak. w druk. Andr. Piotrkowczyka etc. 1632 (34. stron.)

§ Wśród sporów z Jezuitami domagającemi się uwolnienia dóbr swych od dziesięcin, wyszły następujące pisma:

- 1.) *Decima Cleri secularis in Regno Poloniae defensa contra exemptiones patrum Societatis Jesu per Joannem MARKIEWICZ J. U. D. Canonicum Posnan. Parisiis 1644 in 4to 80 stron.*

Hoppiusz (in Sched. p. 123.), mówi, że dzieło Markiewicza, pierwszy raz w części drukowane, wyszło w Syenie (*Senis*) we Włoszech 1643 in 4to. Ze wydanie z roku 1644 było już w istocie powtórnem, przekonywa wyraźna

o tém, w samém dziele wzmianka. W edycyi téj Paryżkiéj, przyłączone jest zdanie Sorbony, że pismo to nic nie zawiera przeciwnego kościołowi. Ostrożność ta autora była mu potrzebna, aby znaleźć drukarza do wydrukowania pisma iego, gdyż aden podobno z drukarzy krajowych przez obawę w swéj oficynie drukować nie chciał.

2. *Decima cleri secularis in iudicio S. congreg. Conc. Trident. interpretum contra exemptiones Patrum Soc. J. Romae vindicata tandem, in Regno Poloniae per Joan. MARKIEWICZ antea defensas, nunc ad effectum executionis debitae accommodata.* Cracov. 1647 in 4to.

Takowy tytuł znajduje się in *Catalogo Speiseri Bibliothecae Ossolinianae*. Hoppiusz zaś (in *Sched.* p. 123) przytacza go, iak się zdaie w skróceniu tylko i kładzie rok wydania 1646.

- 3.) *Polona decimarum pro patribus S. J. et aliis regularibus contra libellum a R. Jo. Markiewicio evulgatum consultatio.* Romae 1647 in 4to.
- 4.) *Jo. MARKIEWICZ decima cleri secularis contra exemptiones Patrum S. J. antea defensa deinceps vigore brevis Innocentii X. executioni debitae accommodata, nunc tertio S. congregationi Conc. Trident. Interpr. contra conclusiones R. D. Jo. Naldi representata.* Cracov. 1648. in 4to.

Wyszło nadto wiele pism w téj materji tak w łacińskim iak w polskim ięzyku, których spis przy pomocy zamożnych bibliotek da się uzupełnić.

§. SZYMONA STAROWOLSKIEGO *breviarium juris pontificii.* Romae 1653 o którém dziele wspomnieliśmy w Tomie I. k. 11. Obszerną zaś o niém podaie wiadomość Janocki w dziele *Nachr. v. raren Büch.* I. 57.

§. *Jus capituli: seu tractatus novus et absolutus de potestate capituli sede episcopali vacante, in quinque partes distributus. cum adjecta illustrissimorum episcoporum Posnaniens. historica synopsi. Per Nicol. ZALASZOWSKI J. U. D. Archidiaconum Posnan. Opus posthumum cura et impensis illust. ac Rev. ultimae voluntatis ejus executorum praestitum. typis acad. Posnan. 1706 in 4to. Prawie alfabetu grubość.*

Hoppiusz (in Sched p. 7.) w krótkości o tém dziele namienia. Janocki zaś (Nachr. v. rar. Büch. II. 116) obszernie opisuje to rzadkie dzieło, przyłączając biografię autora.

§. *Dilucidatio jurium et privilegiorum, personis et bonis spiritualium insergentium. Varsav. typ. Schol. Piar. 1712 in 4to. iak świadczy Załuski in program. liter. p. 69 N. 283.*

§. *IGNACII GŁOWACKI gladius evaginatus pro defensione immunitatis ecclesiasticae. Calisii 1725. 4.*

§. *A. KOSTROWSKI clypeus cleri Poloni contra tela fori saecularis. Varsav. 1728 in 4to. /*

§. *JÓZEFA ZAŁUSKIEGO dwa miecze przeciwko Dyssydentom w Królestwie polskim wydobyte. w Warsz. 1731 in 4to (Obacz w Tomie I. k. 37.)*

§. *Examen episcoporum, et eorum, qui approbandi sunt ad administranda sacramenta, utile examinato-ribus, judicibus ecclesiasticis, advocatis, et procurato-ribus. Omnes decisiones juris canonici, et materias sa-cramentorum, censurarum, et decreta sacri concilii Tridentini mira claritate, et brevitate per interroga-tionem et responsum continens. auctore D. His-ronymo Venero LEYVA, Archiepiscopo et Ab-bate ecclesiae metropolitanae Montis Regalis, et Do-mino temporali civitatis et totius status, et prius abba-te de la Sey, et canonico S. Ecclesiae Conquensis, Con-siliario S. Inquisitionis, Ordinario Siguntino, Regio-capellano, habitus et militiae S. Jacobi de Spata, P. J. professore. Editio posterior auctior et correctior.*

Posnaniae, Typis collegii Lubransiani academiae Posnaniensis. a. D. 1735 in fol. 6. kart 429 stron i reicstr. rzeczy znaczniejszych.

§. *Scrutinium juris theologico juridicum etc. auctore Elia S. Francisco (IDLINSKI) Varsav. typ. Schol. piar. 1736 in fol.*

§. *Praxis commissarialis fori spiritualis titulos tres complectens, de observandis ante circa et post commissionem omnibus commissariis a iudice primae instantiae deputatis, tam habentibus facultatem decidendi causam, quam non habentibus, pernecessaria. Usu et labore M. STANISLAI MAMCZYNSKI U. J. Prof. Ecclesiarum Collegiat. S. Michaelis in arce Cracov. Decani, Savidecensis Primicerii, librorum per Dioecesis Posnaniensis synodalis Censoris, consistorialis assessoris, polarii Apostolici, Studii occidentem. Posnan. Directoris. anno 1738 Cum appendice scitu necessariorum collecta, reimpressa a. 1745 Posnan. typ. academi. 168. stron. — Przedrukowane także we Lwowie 1756 in 8vo*

§. *Jureconsultus in materia censuum et decimarum juxta doctrinales tractatus Rndissimi olim Nicolai Zaleszovii U. J. D. etc. nunc recenter quibusdam additionibus et speciebus et reductione monetarum antiquae aliisque scitu necessariis auctos et illustratos personis spiritualibus pro suo et ecclesiarum suar. locorumque piorum agentibus aequi bonique consulens communis omnium ad usus A. D. 1746. accomodatus. Posnan. in 4to 176 i 84. stron.*

Nienazwany wydawca jest Aloizy DAŃSKI.

§. *De jurisdictione ecclesiastica opposita principis Polon. nobilis. Francof. et Lips. 1757. in 4to.*

§. *PAULI PIASECCII Praxis episcopalis, ea, quae officium et potestatem Episcopi concernunt, continens. Venetiis 1613. in 4to. Coloniae 1615 in 8vo. Crac. 1627 in 4to. Coloniae 1620 in 4to Tandem aucta constitutionibus et decretis. Cracov. 1643 in 4to.*

Te rozmaite wydania szacownego dzieła przytacza Niesiecki (w Herb. III, 580). Pó-

znieý ieszcze wyszlo we Lwowie 1758 in 4to.
O kronice zaś tegoż Piaseckiego Biskupa Kamie-
nieckiego, obacz niżej między historykami.

§ *Candidatus abbreviatus jurisprudentiæ sacrae, hoc est juris canonici secundum Gregorij Papæ IX libros V. Decretalium explanati summa sive compendium* R. P. VITI PICHLER = S. J. Theol. et SS. Canon. Doctoris et Prof. usibus DD. candidatorum juris rursus editum. Pars prior. editio novissima. Varsaviae typis coll. S. J. 1760 in 8to Części pierwszý 426. stron; księgi drugiéy części pierwszý 426 stron.

§ *Praxis curiæ Romanæ forensis Zamoscii* 1760 in 4to.

§ *Dissertatio inauguralis juridica de jurisdictione in causis matrimonialibus et hodierno ejus exercitio in foro Gedanensi, quam etc. defendet DANIEL GRÄLATH Gedanensis. Regiomonti litteris Hartungianis* (1763). in 4to 64 stron.

§ Prawda i sprawiedliwość istotna o dziesięcinach i ich własnoéy jurisdikcyi przez ziemianina polskiego. bez mieysca. 1765 in 4to.

§ Mamy prawo kościelne sposobem katechizmowym przez zapytania i odpowiedzi ułożone, którego tytuł podwoyny, na karcie pierwszý: Missya Bialska. Na karcie zaś drugiéy:

Prawo kanoniczne o wszystkich ustawach i dekretach synodalnych we wszelkich materyach i wydarzeniach tak sumiennych iako też sądowych na rozmowy wiedenastu xiggach podzielone a ku zbawienney wiadomości ludziom wszelkiego stanu i urzędu tak duchownego iako świeckiego pod zaszczytem Jaśnie Wielmożnego i Nayprzewielebniejszego JMci X. Arseniusza Główniewskiego, Biskupa Brzeskiego Koadjutora Włodzimirskiego, zebrane z poważnych authorów staraniem i pracą Xiędza Timotheusza SZCZUROWSKIEGO Z. S. B. W. W świętý Teologii i w prawie kanonicznym Doktora Proto-Notaryusza S. Stolicy Apostolskiéy Superiora Missyi Apostolskiéy w Białéy i w Dyecezyach Brzeskiéy i Włodzimirskiéy i w archidyecezyi Metropolitańskiéy za dozwoleciem

zwierzchności do druku podane, w Supraślu w drukarni J. K. Mei XX Bazyliańców R. 1792. in 4to 583. stron.

Między innemi mówi tu autor, wcale nie w duchu wieku w którym dzieło tu drukowane, o czarodzieiach, o duchach podłożnikach, o duchach nalegaczach (na k. 354), o sposobie jakim zaczarowanie stać się może (na k. 554) i t. d.

§. O dziesięcinach rzecz czytana na posiedzeniu Towarzystwa Warsz. przyjaciół nauk przez Tadeusza CZACKIEGO. w Warsz. w druk. XX. Piłarów 1801 in 8vo.

Rozprawa ta uczona i na wywodzie historycznym oparta, iak wszystkie tegoż autora pisma, wydrukowana iest także w rocznikach tegoż towarzystwa w Tomie I. od karty 313. 419 Przetłómaczona na ięzyk francuzki wyszła pod tytułem:

Des dîmes en général et particulièrement en Pologne et en Lithuanie; avec l'exposé de la nécessité de changer en redevance, celle qui se leve en gerbe, par Thadé Czacki etc. traduit en françois par Alexandre POTOCKI (który był późniéy Ministrem Poliecyi w Xięstwie Warszawskiem i umarł 1810.) a Varsovie de l'imprim. des écoles pieuses 1801. in 8vo 85 stron.

§. Uwagi nad uwagami o dziesięcinach. w Warsz. 1803 in 8vo 40. stron.

§. IGNACY MIĄCZYŃSKI konsyliarz Naywyższej Izby Obrachunkowéy Xięstwa Warszaw. roztrząsnawszy wszelkie pisma, iakie tylko w materyi dziesięcin tak u nas iak i zagranicą z druku wyszły, wygotował obszernie dzieło które niezwłocznie drukiem ma być ogłoszone.

C.) Pisarze prawo Rzymskie i kanoniczne obejmujący.

Præclarus et insignis tractatus docens modum legendi abbreviaturas utriusque censurae, studiosis tirunculis valde necessarius ac a multis mendis purgatus et emendatus. in 8vo 56 kart niezobowawch.

Pismo to bez roku i miejsca wydane, drukowane było około 1540 w Krakowie u Flor. Unglera, iak wnieść można z przyłączonych na końcu wierszy. Autor nie tylko objaśnia skrócenie w przytaczaniu praw obojga, lecz przechodzi nadto w krótkości pojedyncze ich części. Sądzę, iż to jest toż samo pismo Jana CERWA Tucholczyka, o którym wspomina Janocki (*Nach. v. rar. Büchr. I, 26*) pod tytułem *Epitome pontificii ac caesarei juris*. Różnica tytułów może zaś ztąd pochodzi, iż Janocki nie mając dzieła tego, z pamięci je tylko przytoczył.

§ *Regulae juris et loci communes forenses, quorum de jure et praxi communi tritus et versatus in foro usus et allegatio auctore STANISLAO LOCHOŃSKI Caesari Opatowen. Notario. Cracov. in offic. Fr. Caesarii* 1701 in 8vo 224 stron.

Pierwsza tegoż dzieła edycja wyszła iak świadczy Hoppiusz (*in Sched. p. 111.*) 1643 roku w Poznaniu in 12mo. Lecz mamy późniejszy iesttce wydanie w Krakowie 1727 in 8vo, w którym tyleż iest stron i tenże sam rozkład, co w edycji z 1701 roku. Układ zaś całego dzieła iest takowy: od 1-91 strony są *loci communes et regulae juris*; dalej od 91 do 116 strony *appendix de processu juris*; strona 116 do 125 *apophthegmata de justitia, magistratu ac legibus* (nawięcicy iednak o prawach greckich); od 126 — 151

dicta sapientum; od 131 - 141. magistratus veteris populi romani; a od strony 142 do końca supplementum regularum juris civilis.

§. Repertorium juris civilis et pontificii ad usum et praxim forensis quotidianam accomodatum, cum curis annotationibus limitationibus et conclusionibus, Celsissimo Dno Joanni Adolfo S. R. J. Comiti in Schwartzenberg etc. oblatum a LAURENTIO JOANNE RUDAWSKI J. U. D. Protonotario Apostol. Ecclesiar. Cath. Olomucensis et Parmiensis Canonico, Decano Magni Mezeritzensi nec non Sac. Caes. Maj. Hung. et Bohemiae regis Consiliario. Viennae Austriae typis Matthaei Cosmerowii 1660. in fol. 33. arkusze.

Dzieło to ułożone jest porządkiem alfabetycznym iako to: *Abbas, Absens, Absentia*, i t. d. Jest w bibliotece akad. Krak.

§. Terminorum juris canonico-civillis interpretatio ad usum candidatorum jurisprudentiae cura et opera M. FRANCISCI MINOCKI — Cum appendice axiomatum utriusque juris secundum ordinem alphabeticeum collecta. A. D. 1773. Posnan. typis acad. in 8vo 167. stron.

Obejmuje autor i terminologię prawa polskiego.

§. Dissertatio canonico-civillis de mensuris sive agrimensuris sive geometricis, etc. pro loco in collegio CC. DD. Ictorum obtinendo per M. JOANNEM NEPOMUCENUM IGNATIUM GAWORSKI, U. J. Professorem, Geometram privatam publicam ad disputandum A. C. 1775. V. kalendas Decemb. proposita. in 4to 193 stron.

Przyłączone także trzy tablice z rachubami geometrycznymi, i na sześciu kartkach nieliczbowanych *Oratio de laudibus geometriae Jani Niccolii Erithaei civis Romani et Commissarii Aquae Maranae.* — Pominawszy śmieszne niektóre allegorye z geometryi do dogmatów religijnych zastosowane, mówi autor w czterech oddzia-

lach o Jeometrach i Ziemiomiernictwie z odwoływaniem się do praw i rzymskich i kanonicznych i ustaw krajowych. Przytacza nietylko źródła prawa lecz i zdania różnych pisarzy. Od strony zaś 131 do końca dzieła, opisuje proces graniczny we wszelkich szczegółach, dodając nawet formularze czynności sądowych.

D.) Autorowie prawa Saskiego.

6. *Farrago actionum civilium juris Maydeburgensis. Secundum consuetudinem jam dudum in Regno Poloniae observatam nunc primum ad communem utilitatem excussa; Tota farrago tribus absolutur partibus; Prima de controversiis actionum et earum inscriptione. Secunda de pactis negotiorum ac item eorum inscriptione. Tertia de noticia graduum consanguinitatis et affinitatis atque quorundam terminorum in vernaculam linguam interpretatione.* in 800. 61 kart z dodatku strony liczbowanych; druk gocki.

Autor podpisany w dedykacji JOANNES CER-VUS Tucholien. Ważne jest to, i w tém wydaniu bardzo rzadkie dzieło, z którego postępowanie sądowe w prawie Magdeburgskiem podług urzędnika Kazimirza III. poznać można. Na karcie 40. i następp. znajdujesię przywiléy Kazimirza III. stanowiący sądy appellacyjne w zastępstwie Halli i Magdeburga. W dykcyonaryku prawniczym pierwszym (a) w kraju naszym, Łacińsko-Polskim, są wyrazy zadawnione *tractus*-czog, *tutor*-opiekalnik, *duellum* bój albo bitwa dwu, *ku okazaniu prawdy* i t. p. Na końcu dzieła i dedykacji wyrażony rok 1531. a na ostatniéj stronie xięgi cyfra

Floryana Unglera, drukarza Krakowskiego, i wiersze na jego pochwałę.

Edycya Zamoyska dzieła tego, kilkakrotnie przedrukowywanego, taki ma tytuł:

Farraginis actionum juris civilis et provincialis Saxonici, Municipalisque Maydeburgensis, et juris Polonici libri septem per M. Joan. Cercum Tucholiensem olim collecti et revisi, nunc vero etc. recusi. Zamosc. 1607. in 8vo.

Marcin Łenski, Typograf Akademii Zamojskiéy, wspomina w przedstowiu o edycjach dawniejszych następujących: w Krakowie 1532. u Scharffenbergera; 1533 u Syebeneichera, mniema że Unglerowska wyszła w roku 1540. i skarży się, że nayıpierwszý dostać niemógl. Czacki (o Lit. i Pol. praw. II. p. 147.) wspomina o wydaniu z roku 1540. niewiedząc o dawniejszém, a Janocki (*Nachr. von rar. poln. Büch.* I. p. 25. 26.) przytacza tytuł, odmienny wcale od poprzednich, wydania iakoby trzeciego Mac-Scharffenbergera z roku 1542.

§. BARTŁOMIEJOWI GROICKIEMU (o którym inż wyżej wspominaliśmy (k. 213) winni iesteśmy dzieła takowe:

a.) Porządek sądow i spraw mieyskich prawa Maydeburckiego na wielu mieyscach poprawiony. *Lazarus Andreae impressit LXII.* (t. i. 1562.) in 4to.

b.) Artykuły prawa Maydeburckiego, które zowią *speculum saxonum*. Z łacińskiego ięzyka na Polski przełożone y znów drukowane 1565 in 4to.

c.) Ustawa płacéy u Sądow w prawie Maydeburckim tak przed Burmistrzem a Raycami, iako przed Woytem nowo uczyniona. *Lazarus Andreae excudebat 1562.* in 4to.

d.) Tytuły prawa Maydeburckiego, do porządku y do artykułów pierwéy po Polsku wydanych. W sprawach tego czasu nawięcéy kłopotnych, S tegoż prawa Mayde-

burak. przydane. *Cracoviae* IX. Marciū Lazarz Andry-
sowicz drukował. 1575. in 4to.

Naypierwsze wydania mają bydź z lat 1558.
i 1559. (cf. Janociana I. p. 91, *Speiser in biblioth.*
Ossolin. p. 166. n. 1331). Franciszek Cezary, Dru-
karz krakowski, wydał na nowo też dzieła w ro-
ku 1629. i 1630. in 4to. Wyszły one także w Prze-
myslu w roku 1760. in 4to. i były tamże prze-
drukowane podług edycyi Krakowskiéy z roku
1616. (cf. *Speiser in biblioth. Ossoliniana* p.
166. n. 1332.).

§ *Enchiridion aliquot locorum communium juris*
Magdeburgen. per Joannem KIRSTEYN Cera-
sinum ejusdem juris in arce Cracovien. Advocatum
obiter exploratorum. Cracoviae. 1629 in 4to.

Hoppiusz wspomina o dwóch innych tegoż
dzieła wydaniach: 1619. i 1630. roku.

§ *Digestum juris Saxonici provincialis partibus sex*
comprehensum et novis expositionibus atque cum jure
communi conciliationibus claris, ad omnium praeser-
tim, qui forum agunt, usum communem illustratum.
Cum indice duplici, titulorum et rerum ac verborum
locupletissimo opera Benedicti ZELECHOWSKI,
V. J. D. Canon. Zamoscen. et in acad. juris professoris
ordinarii. Zamoscii. 1643 in 4to.

E.) Autorowie prawa Chelmińskiego.

§ *CHRISTOPH. WEGNER Jur. Nob. Prus. disp. in-*
nug. de differentiis juris civilis Caesarei, et provincia-
lis Prutenici. Regiom. 1640 in 4to (Hopp. p. 142.)

§ Pan Marggraff, konsyliarz dawniéy
w Kwidzynie, potém w byłéy regencyi Warsza-
wskiéy, posiadał w maléy lecz dobranéy swéy
bibliotece praw krajowych ważny rękopism,
który teraz w rękę Jana Win. Bantkie zostaie,
pod takim tytułem:

Kurtzer und Gründlicher Bericht von Erbfulden Wie es damit im Lande Preussen nach Magdeburgischem, Sächsischem und Culmischem Recht, Frey- und Gewonheit gehalten wird Und sonderlich was dinstals der Königlichen Stad Dantzic Recht und Gebrauch ist durch M. Caspar Schützen, Secretarium daselbst zusammen getragen. Anno 1676 fol. (104 stron średnię wielkości lecz czytelnę pismem.)

O ważności rękopismu tego przekonać się można z różnych autorów o nim wzmiankę czyniących, n. p. Hartknoch in *selectis dissertationibus hist. de reb. Pruss. D. XVII. p. 565.* Daniel Gratath in *D. de jure Culm. p. 4.* Hartknoch in *alten und neuen Preussen p. 577.* Nims-gart *convenientiae j. Culm. et Gedan. in prologo.*

Odsyłki ich do tegoż rękopismu zgadzają się zupełnie z stronami nawet onegoż, tak, iż wnosić można, że albo ten sam exemplarz, albo kopie onegoż zupełnie zgodne mieli pod ręką. Exemplarz, który mamy przed oczyma, znajdował się, podług zapewnienia Marggraffa, w bibliotece Hartknocha. Życzyć należy, aby stał się kiedy własnością biblioteki publicznej kraiovéy.

§. *JOH. ERNEST* von der LINDE *Diss. de origine, libris, et auctoritate juris civ. Rom. et statutarii Gedonens. Dantisci 1680 in 4to.* (Hopp. p. 152).

§. *Consentiente magnifico Ictorum Lipsien. ordine collationem juris civilis cum jure Culmensi emendato sub moderamine Barthol. Leonhardi Schwendendorferi etc. publice instituet autor Joh. Henr. SCHULTZ, Thorun. 1692 Lipsiae typ. Brandenburgeri. in 4to.*

§. *Diss. jurid. de potestate herili et patria atque istius causa praecipua nuptiis ex juribus civili, Culmensi, et municipali deducta et sub praesidio Dn. Joh. Schultzii etc. a. 1694 die XI. Febr. publico eruditor. examini submissa a Joachimo Henr. SCHRAB-*

DERO auctore et respondente. Gedani typ. Dav. Frid. Rhetii. in 4to. (47 stron.)

§. Disputatio Jurid. exhibens convenientias juris Culmensis et Gedanensis, cum jure communi, Saxonico, Prutenico, et Lubecensi in XII decades divisas, quam etc. in celeberrima ad Varnium academia praeside Dn. Joh. Klein, etc. publico eruditor. examini etc. a. 1697 submittit Daniel Godofredus NIMS-GART. G. P. (Gedanen. Polon.) Rostochii literis Joh. Wepplingii in 4to. maj (116 stron.)

§. Dis. de ritu patrio chirothecas tradendi electis iudicibus, quam etc. praeside Dn. Georg. Petro Schultzen etc. a. C. 1718. etc. examini sistit auctor et respondens Jacob HEPNER, Thor. Prus. Thorwii. Impress. Jo. Nicolai. in 4to. (46 stron.)

§. Joannis Heinrici de HAVENSTEIN Icti repertorium juris Pruthenici nimirum municipalis, Culmensis, emendati, correcti, et revisi, ut et juris terrestri terrarum Prussiae singulari studio collectum, combinatum et sub competentes titulos redactum. Gedani 1750. in 4to.

Dzielo to, które alfabetycznym porządkiem wszelkiego rodzaju prawo Chelmińskie tłómaczy, było w sądach i u prawników naszych dawnych w wielkiem i powszechnem poważaniu.

§. Dis. jurid. de jure Culmensi in doctrina de contractibus ex Legibus Romanis emendato, quam praesens etc. Dn. Daniel GRALATH et Gottlieb WERNSDORFIUS Gedanensis etc. a. 1765. etc. publice defendunt, etc. Gedani typ. Thomae Jo. Schreiberi in 4to (21 stron.)

§. Specimen jurid. subitaneum singularia quaedam circa officium iudicis Gedanensis exhibens, etc. a Dan. Andr. ZERNECKE. Regiom. in 4to (28 stron.)

§. Bemerkungen über die Kulmische Gütergemeinschaft zwischen Pfaulen von C. G. STEINER. Thorn bey Joh. Ad. Kimmel, 1794. in 8vo (15 stron.)

§. *Das Pfennnigzins- und Strohweischrecht. Ein Beitrag zum deutschen Privatrechte aus den Statuten der Stadt Danzig, von FRIED. GOTTHOLD SIEWERT etc. Halle in der Rengerschen Buchhandl. 1802. in 8vo (152. stron).*

F.) Autorowie prawa lennego.

§. *Quaestio de investitura feudaria ad c. ex parte II. de feudis. A. JOANNE OCTAVIANO VACZLAWOWICZ I. V. Doctore, publice in alma academia Cracoviensi ad disputandum proposita. Die 9. Decembris. Pro loco inter Doctores Juris assequendo. Cracoviae. Ex offic. Andreae Petricovii A. D. 1604 in 4to.*

Syn Marcina Waczlawowicza, senatora miasta Krak. uczył się prawa (iako w dedykacji do oycy mówi) w Niemczech, Francyi i we Włoszech, osiągnął w Paryżu godność Doktora praw, i miał ninieyszą dysputę w celu uzyskania miejsca między Doktorami prawa akademii krakowskiéy. Znayduie się dysputacya ta w bibl. akad. Krak., i rozbiiera zapytanie podług praw lennych Longobardzkich rozwiązane: *Utrum investitura feudalis jus in re tribuat feudatario ita, ut duobus, de feudo nondum aperto, investitis, mortuo vasallo possessore, ille potior habendus sit, qui prior investituram obtinuit, quamvis alter possessionem adquisierit, nec ne?*

§. *Disputatio de feudis Prussorum auctore HESSE. Regiomonti 1712 in 4to Przytacza Braun (in Catalog. p. 30).*

§. *De origine et indole feudorum Polonicorum legibusque feudalibus in Polonia receptis auctore CHR. GOTTL. BIENERO. 1788.*

Znayduie się *in actis societatis Jablonov. novis Tom. II. Lips. 1809. p. 67 — 87.*

Taż rozprawa przedrukowana w dziele: *Miscellaneen zum Lehnrechte gesammelt und herausgegeben von D. Karl. Friedr. Zepernik*. Halle 1794. w Tomie IV. p. 494 — 516. Lecz autor miał się z prawdą twierdząc, że lenne prawa Niemiecko-Saskie były u nas w użyciu.

§ *Ueber die Lehne im Königreich Preussen.*

Rozprawa wydrukowana w przytoczonem wyżej zbiorze Cepernika, w Tomie IV. k. 315 — 336.

§. 5. *Pisarze postępowanie sądowe wykładający.*

§ *Processus juris brevior Joannis Andr. per Gregorium SHAMOTULANUM, juris pontificii doctorem, pro tyrunculis resolutus, cum practica exemplari in Regno Poloniae circa strepitum fori spualis (spiritualis) observari solita, denuo iterum revisus et auctus. in 8vo.*

Dziółko to składa się z 93. kart po iednój stronie liczbowanych, a na końcu wyraża: *Impressum Cracoviae per Florianum Unglerium. a. 1531.* Kiedy po raz pierwszy wyszło, niewiemy.

§ *ANDREAE REVICII (zapewae RZECZYCKI) Instigatoris Regii V. Nob. Accusationis in Christophorum Sborowium actiones tres. De fide publica. De praescriptionibus ante judicium oppositis. De criminibus. Cracov. typis Lazarianis A. D. 1585 in 4to.* 168 stron.

Dziółko to piękną napisane łacina wiele ma także ciekawych rzeczy historycznych. Przyłączone są dwa listy Krzysztofa Zborowskiego, z których ieden po polsku, pisany do Samuela, drugi po łacinie.

§ *Processus iudiciarius Regni Poloniae. Collectore Thoma DRESNERO. Samosci. A. D. 1601. fol.* 17 kart. — Poźniéy w Warszawie 1636 fol.

§. *Processus judiciarius ad praxim fori spiritualis Regni Poloniae conscriptus. Authore Jacobo JAN-DŁOWIO Bozantino, Phil. et J. V. D. in alma acad. Cracov. publ. professore etc.*

Najpierwszy raz wyszło to dzieło roku 1606. potem 1619. (Hopp. p. III.) a na koniec w roku 1643. wszystkie trzy razy w Krakowie in 4to. Ostatnia edycja u Waleryana Pigtkowskiego wydana zawiera 266. stron.

§. *Processus judiciarius Regni Poloniae, ab auctore Theodoro ZAWACKI ex familia Rogala equite Polono, nunc tertio recognitus et magna accessione adauctus. Varsaviae in offic. Trepiński. 1647 in 4to. (496 stron.)*

Pierwsza edycja była Krakowska 1612. in fol. następna 1619. tamże in fol.

§. *Processus judiciarii pragmatici in jure Civili et Saxonico recepti, ad praximque communem accommodati syntagma compendiosum. Authore Gregorio CZARADZKI S. R. M. Cancell. Notario concinnatum. In usum consulum, magistratuum, judicum, advocatorum, causidicorum, atque etiam jurisprudentium tyronum. Cracoviae in offic. Nicol. Lobii. 1612 in 8vo.*

§. *Collectanea decisionum in tribunalibus Italiae Galliae, Poloniae etc. a Jo. Aloys. Riccio edita. Genev. 1617 in 4to.*

§. *THEOD. ZAWACKI memoriale processus judiciarii et flosculorum legum seu statutorum atque constitutionum Regni Poloniae. Cracov. 1619 12 et 1644. 8.*

§. *ADAMI ZYDOWSKI potioritas et nonnullae disputationes juris. Varsac. 1640 in 4to.*

Kommentator Hoppiusza (p. 111. n. 1.) świadczy, że wyszło toż dzieło: *Varsaviae 1631. in 4to*, zgodnie z nim Chromiński w Dzienniku Wileńskim 1806. Sierpień. p. 133. et 149. n. 15.

§. *Processus judicialis gravioris regni Poloniae auctore Stanislao LOCHOŃSKI castren. Opaten. Notario. Cracov. in offic. typ. Franc. Caesarii A. D. 1641 in 4to.*

Zawiera 172. stron samo dzieło, a potem na 86. stronach *appendix phrasium rei et stylo forensi applicandarum. Eod. auctore, collectore, et digestore.* W tym dodatku słowa bliskoznaczne porządkiem abecadla bez żadnego objaśnienia uszykowane n. p. *Ludibrium, ludificatio, risus, irrisio, elusio i t. p.*

Czacki opisując to dzieło, z naganą sprawiedliwą mówi (o Lit. pr. II. 180.), że bardziéj jest objaśnieniem formalności, niżeli nauką prawidel. (Obacz niżej gdzie mowa o Paciorkowskim.)

§. *De correctura jurium et processus judicialii terrestri compendio, brevis discursus, auctore Stanislao LOCHOŃSKI etc. Cracoviae in offic. Franc. Caesarii A. D. 1641 in 4to. 29 stron.*

§. *Cautio criminalis s. de processibus contra sagas liber. Ad magistratus Germaniae hoc tempore necessarius, tum autem consiliariis, et confessariis Principum, Inquisitoribus, Judicibus, Advocatis, Confessariis Reorum, Concionatoribus, caeterisque lectu utilissimus. Auctore Incerto Theologo Romano. Editio secunda primum in Germania, postea Posoniae, in Officina Alberti Reguli, Anno 1647 impressa in 8vo. 19 arkuszy.*

Autorem pisma tego nazywają Fryder. SPE, Jezuitę. *Vogt in Catal. librorum rarior. p. 182.* opisuje wydania w Niemczech tego rzadkiego dzieła, lecz téj edycyi Poznańskiej, którą opisał Janocki (*Nachr. v. rar. Büch. II. 106.*) wcale nieznał. — Toż pismo wyszło w języku polskim, pod tytułem:

§. *Czarownica powołana s. processus contra sagas w Poznaniu 1680 in 4to.*

Tak przytacza Szpeizer in *Bibl Ostroia*. (p. 169. n. 1353.) nazywając je również rzadkiem iak i oryginalacinski.

§. *Processus Judicarius in causa Illustri et magnifico Georgio Comiti in Wisnicz et Jaroslaw Lubomierski tunc supremo Marschalco et Campiductori Regni Generali Cracoviensi, Scepusiensi, Casimiriensi, Peraslaviensi, Chmielnicensi, Olsztynensi, Niziniensi etc. Capitaneo. Ex Instantia instigatoris Regni et Delatione Generosi Hieronymi de Magna Skrzywno Ducis ad Comitum Regni Anni 1664. Instituta et ibidem judicata ac decisa. Varsaviae apud Viduam et Haered. Petri Elert. S. R. M. Typogr. in fol. 23 arkusze.*

Do tego pisma należy następujące:

Publicae Innocentiae manifestum deo mundo patriae per Illustrissimum Dominum D. Georgium Sebastianum comitem in Wisnicz et Jaroslaw LUBOMIERSKI supremum regni Marschalcum et Campiducem Gen. Min. Pol. etc. bonoque publico porrectum anno reparatae Salutis 1666 fol. 88. stron.

§. *JOANNIS NIXDORFF Icti Gedanensis opusculo juridico-practica Regnum Poloniae terrasque Prussiae regalis concernentia. Dantisci 1685 12mo.*

W przedmowie namieniono, że pierwsza edycja wydana w roku 1654 i 1655. Następujące zaś w tym dziele znajdują się traktaty: 1. *Processus judicarius*; 2. *Judicium tribunalitium*; 3. *citationes litterales*; 4. *Formulare judiciale*; 5. *Formulare extrajudiciale*, n. p. *donatio servi seu subditi, venditio subditi etc.*

§. *FRANC. LEWALT POWALSKI* wydał w języku polskim dzieło o trybunalach krajowych w Gdańsku 1669. in 4to (iak świadczy *Hoppiusz in Sched. p. 111.*)

§. *Medulla sive summa eorum quae recentioribus hisce temporibus, magis practicabilia reputantur, circa ordinem et modum procedendi in judiciis deducta a M. Joanne FORMANKOWIC utriusque juris*
Ro-

Pisarze o postępów. sądowém. 275

Rodanus sapientiae doctore. Cracov. ap. Franc. Caesarum 1678 in 12mo. 252 stron.

§. Processus judiciarius episcopatus Varmiensis proprius, ex laudo olim statuum et ordinum episcopatus Varmiensis sancitus ac judiciis omnium instanciarum observatus, nunc marginalibus notis auctus et impressus germ. et lat. Olivae. 1679 in 4to (jak świadczy Hoppiusz in Sched. p. 143.)

§. Eliae RICCI tractatus jurid. de ordine et forma processus castri Skarszewiens. Palatinatus Pomeraniae. Olivae. 1691 4to. (Hoppiusz tamże.)

§. STEPHANI ZUCHOWSKI Archid. Send. Processus criminalis ob innocentem infantem Geo. Krasnowski, qui tertius est Sandomiriae a Judaeis trucidatus. Sandomir. 1715 in 4to.

Przytacza to pismo Józef Załuski (in program. literar. p. 64. no. 199.) wymieniając i drugie tegoż autora, pod tytułem: *Denunciatio processuum criminalium contra Judaeos proptes varia crimina et caedes infantum versibus.* (sic!) Crac. 1700. 4.

§. Decretum tribunalis Regni Poloniarum contra Samuelem Frid. Willenberg, auctorem libri, cui titulus: *De finibus polygamiae licitae schediasma, ex lectionibus publ. collectum, sub praesidio D. Samuelis Frideri. Willenberg D. et Prof. in auditorio Athenaei ordinario die 22 April. 1712 hora X. examinabunt.* Respondens Nicolaus TORNER, Gedanens. et opposcentes Fridericus Regger, Carolus Ernestus Pegelau Gedanenses. Gedani, typ. Joh. Zach. Stollii, Senatus et Athenaei typographi, ac demum Francof. et Lips. reimpressi sub titulo etc. a. 1714 per quod decretum auctor cum suo libro condemnatur A. D. 1715 (4 kart) fol.

Skazuje tenże wyrok Willenberga, respondentę i opponentów dla oczyszczenia duszy na spalenie, mianuie pierwszego *perditissimum professorem, dragich nequissimos discipulos.* Lecz kara ta wykonaną została tylko na exemplarzu

przez Instygatora przy publiczném zaskarżeniu w obżalowaniu złożoném, który pod szubienicą w Piotrkowie uroczyście spalonym został. Magistratowi Gdańskiemu dano przestrożę inagangę, aby pism podobnych chrześcijaństwa szkodliwych niedozwalał na przyszłość drukować.

Należy do tego pismo następujące:

LUCI VERI Equus effrenis, fallax ad salutem Varsaviae. 4to.

Zaluski (program. litterar. p. 57. n. 106.) wspomina o tém dziele, mówiąc że imie autora zmyślone, i dodaje, iż to krytyka pisma Fryd. Willenberga de polygamia simultanea.

§. *Singularia processus judiciarii primae instantiae ad praxim utriusque fori in gratiam studiosae legum juventutis, cum summario et repertorio ad finem exposito, auctore anonymo collecta, anno JUDICIS CUIUS POTESTAS IN OMNES QUASVIS POTESTATES* (to jest 1731). *Posnan. typis academ. in 12mo. 240 stron, prócz dykacyi do Jana Joach. Tarły Bisk. Poznań, i rejestru.*

§. *Processus judiciarius in causa Illustrissimis ac Reverendissimis perillustribus admodum reverendis religiosi status saecularis et regularis spiritualibus, ex instantia illustrissimorum, illustrium, magnificorum generosorum ac nobilium senatorum ministrorum regni, dignitariorum, officialium et terrigenarum Ducatus Mazoviae ad tribunal Regni Petricoviense instituta, ex eodemque tribunali anno 1753 ad iudicium terrestre Varsaviense remissa, ac ibidem iudicata et in anno 1756 decisa. Pro usu publico impressus. 1758 bez mięska in fol. 317 stron.*

§. *Coram iudicio recolendae memoriae Nicolai de stemmate Jelitaram a Dembowa Gora DEMBOWSKI etc. Pars III de decisoriiis processus inter infideles Judaeos dioecesis Camenecensis in materia Iudicae eorum perfidiae, aliorumque mutuo objectorum*

A. D. 1757 *expedita ac in executivis pendens*. Leopold. 1785 typ. *confvat.* SSS. *Trinit.* 4to maj.

Wyszła ta część trzecia, nim poprzednie wydane zostały; w przypisku do czytelnika jest obietnica onych udzielenia. Zawiera ta księga sam wyrok rozstrzygający spór i skazujący Talmud na spalenie.

§ *Regula processus grancialis campestris Regni Poloniae secundum praxim moderni saeculi ad distimittanda bona regalia spiritalia et terrestria. Ad usum publicum cum additamento legum et constitutionum regni auctore Martino PACIORKOWSKI etc. Lublini. Typ. collegii societ J. A. D. 1760. in 4to. (194 stron.)*

Janocki (Janociana T. II. p. 160) spostrzegł najpierw, a za nim Czacki (II. p. 181.) przestrzegł, że Paciorkowski Łochowskiego dzieło rzadkie, wyżey opisane, z zatajeniem autora, iako swoje wydał, a to dwa razy. Obay przytaczają iednoznacznie lata kradzieży literackiéy 1749 w Częstochowie, a powtórnie w Lublinie 1760. Przedrukowania te są zupełnie zgodne z samym Łochowskim co do treści, która gdzie niegdzie co do wyrazów często źle odmieniona, po części skrócona. Opuszczony także dodatek wyrazów iurydycznych.

Trzecie przedrukowanie nastąpiło w Częstochowie w roku 1776. tak iak poprzednie in 4to.

§ *Formulae juridicae in ducendis et conficiendis transactionibus accomodatae legibus regni conformes, ac in castro Lublinensi usitatae cura Simonis ZAGORSKI, Viceregents Castrensibus Lublinen. luci publicae traditae etc. Lublini. 1774 in 8vo. (198 stron.)*

Same tylko formularze, bez dania przyczyny dla czego tak bydź ma, zwłaszcza, gdy mogło bydź lepiéy.

§. Jo. CANT. TORYANI *decisiones juridicae de advocatis seu procuratoribus causarum*. Cracov. 1777 in 8vo. Jak świadczy Szpeyzer (*Biblioth. Ossolin.* p. 369 n. 3802).

§. *Processus judiciarius* czyli sposób prawowania się w Trybunale y wszystkich subselliach Wiel. Xięstw. Litew., krótko zebrany a dla informacyi obywatelów do druku podany w Wilnie u XX. Piar. 1780. 12mo (299 stron.)

Od strony 228 następują różne aryngi prawne. Edycya osma wyszła tamże r. 1787 in 8vo 501 stron, pomnożona niektórymi dodatkami.

§. Kadencye sądow ziemskich y grodzkich oraz jurydykcyi sądowych *ultima instantiae* obojga narodów przez X. Teodora WAGĘ S. P. zebrane w Wszaw 1785. u Piarów. in 8vo (148 stron.)

§. Sprawa między Xięciem Adamem Czartoryskim Generałem ziem Podolskich oskarżającym, a Janem Komarzewskim, Generałem Majorem przy boku J. K. Mei i Franciszkiem Ryxem, Starostą Piaseczyńskim, Kamerdynerem Królewskim, oskarżonemi iakoby o zamysł strucia tego Xięcia r. 1785 in 8vo (251. stron.)

§. *Coequatio jurium, una cum ordinatione tribunalium et repartitione locationeque exercituum M. D. Lithuan. fol.* (Hopp. p. 111).

§. *Compendium judiciorum Regni Poloniae Generosi quondam Joannis LASZINSKI, Burgrabii Cracovien. Terrestris Praemislien. Cracovien. Notarii, nec non S. R. M. Secretarii per Daniele TORNAI e polonico in latinum translata* (sic!). in 4to.

Jest to rękopismu w Gdańsku lub Toraniu będącego kopia z 39 stron złożona, iak dopisek na tytule w te słowa wyrażony poświadczają: *Exstat in bibliotheca gymnasii hoc Mstum et quidem in Thecae Nimsgartianae no. 561. in folio. Quod ut proprio aliorumque usui inserviret, descripsit Andreas Schott. 1757. d. 1. Novembr. Quoad auctorem observo, illum in quodam catalogo librorum ŁACZYNSKI nominari, quo nomine etiam in Niesie-*

cio insignitur. Łączyński jest, prawdziwe imię autora, iak się przekonać można z Janockiego (Musar. Sarmaticar specimina nova I. p. 89), który zaświadcza, że tak tłumaczenie iako i oryginal polski znajdowały się w bibliotece Załuskich sub N. 196 2026. Cokolwiek odmiennie przytacza tytuł Janocki. Wypisaliśmy go powyższy z rękopismu znajduiącego się u Jana W. Bankiego.

II. OKRES DRUGI

Dzieła prawnicze polskie wydane w prowincjach zostaiących pod rządem trzech mocarstw.

§. 1. Same zbiory.

a.) W prowincjach pod panowaniem rossyyskiém.

W części nayznaczniczszey Polski, która pod berło rossyyskie dostała się, zachowano dawne prawa, prawnictwo, sądownictwo. Statut litewski, ta księga praw, podług której w prowincjach owych od lat przeszło 200 sądzono, zatrzymała swoię powagę, i służy do dziś dnia ieszcze za prawidło, z zachowaniem ięzyka polskiego w całém sądownictwie (o statucie i jego wydaniach obacz wyższy na k. 176

i następnych). Ukazy tylko Imperatorskie stanowią uzupełnienia i zastosowania.

b.) W prowincjach pod panowaniem pruskiem.

Część krain polskiego do Prus przyłączona dostała w zamianę praw dawniejszych za prawidło powszechne, prawo powszechne Pruskie (*Allgemeines Landrecht*), które jako w języku niemieckim napisane, dla Polaków będąc niezrozumiałe, z potrzeby i dla dogodności mieszkańców na język łaciński zostało przetłómaczone i pod takim wydane tytułem:

Jus Borussiae Brandenburgicae commune et Germanico Latine versum. Berolini 1800 apud Gottfridum Carolum Nauck. in 8vo maj (Dwa tomy każdy z 2 części złożony. Część 1 zawiera 336 stron. Część 2 zaś 860 stron. Część III. i IV. stron 1177).

Na to miast prawa dawne krajowe przybrały powagę zmniejszoną praw tylko prowincjonalnych, a to nawet w zbiorach takich, które w krain żadnego nie miały wzięcia i nad które były lepsze. Tak bowiem: 1. W Prusiech zachodnich zbiór abecadłowy łaciński Herburta zyskał powagę prawa prowincjonalnego (obacz wyżej k. 138). 2. W Prusiech zaś południowych, podobnie dostał powagi układ najpóźniejszy Antoniego Trębickiego (obacz wyżej k. 157). 3. W Prusiech zaś wschodnich utworzono i wydano:

Ostpreussisches Provinzialrecht. Berlin 1801 Im Verlage von G. C. Nauck (Zum Vortheil der Justizoffizianten - Witwenkasse) in 8vo maj. XVI i 86 stron.

Szczupłe to dziełko, zawierające uzupełnienia do prawa pruskiego powszechnego, wzięte z zwyczajów i praw prowincyi dawniejszych, stało się prawem Prus wschodnich, Litwy, Warmii, i powiatu kwidzyńskiego, od 1 Sierpnia roku 1802. iak patent z dnia 4 Sierpnia 1801 na czele umieszczony obszernie opiewa.

W prowincyach pod panowaniem pruskiem zostających, na miejsce języka polskiego, we wszystkich czynnościach sądowych, zaprowadzony język niemiecki.

c.) W prowincyach pod panowaniem austriackim.

Krainy polskie, które pod berło austriackie przeszły, a Galicyą i Lodomeryą nazwane zostały, otrzymały odździelne praw zbiory. Lecz Galicya wschodnia czyli dawniejsza (to jest która w roku 1773 pod rządy austriackie dostała się) inne miała zbiory praw, niż Galicya zachodnia w roku 1795 do państw austriackich przyłączona. Proces sądowy w znaczney części podobny do dawnego polskiego, język łaciński uznany za język sądowy, a język polski, nie tak zupełnie, iak w prowincyach pod rządem pruskim zostających, wyłączony.

Wymienimy dzieła w języku polskim dla prowincyy owych wydane, podług porządku lat, iak z druku wychodziły.

6. Rozporządzenie manipulacyi dla Cesarsko-Królewskiej apelacyiney rady iako powszechny drugi

instancyi w Królestwie Gallicyi i Łodomeryi ustanowionéy przepisane. w Wiedniu w drukarni J. T. de Trattneru 1783 in 8vo 131 stron. Obok z *textem* łacińskim.

§. Szteyner (w dziele *polni. Bibliot. Heft VIII.* przy końcu) wymienia następujące pisma nam zkąd inąd nieznanne, iako to:

a.) Manipulacya powszechna dla szlacheckich sądów pierwszey instancyi ułożona in 8vo maj. w Wiedniu 1783 (2 Zł.).

b.) Zbiór sądów powszechny dla wszystkich ustanowionych sędziów in 8vo maj (2. Zł.).

c.) Ustawa w sprawach małżeństw in 8vo maj. 1783 (1 Zł.).

§. Powszechna ustawa sądowa dla Gallicyi Zachodney w Wiedniu drukiem Józefa Hraszańskiego C. K. niemieck. i polsk. nadwornego Typografa i bibliopoli 1796 in 8vo 380 stron, a *paléht i reieistr rozdziałów* 7 kart.

Jest to także i po łacinie. Dzieło to iest prawem postępowanie sądowe przepisującém, dla Gallicyi zachodney od 1 Maia 1797 obowiązujące. Nakaz, aby wątpliwości w tłómaczeniu zasze według textu niemieckiego roztrzygane były, iak o tém opiewa patent na czele położony d. d. 19 Grudnia 1796.

§. Wyszedł kodex cywilny w ięzyku polskim drukowany w Wiedniu 1797 in 8vo.

§. Ustawy cywilne dla Gallicyi wschodney. w Wiedniu drukiem Józefa Hraszańskiego, C. K. Niem. i Polsk. nadwornego Typografa i bibliopoli 1797 trzy tomy in 8vo.

§. Księga ustaw na zbrodnie i ciężkie policyjne przestępstwa w Lwowie, drukiem Pillerowskim 1804 in 8vo

Dzieła prawnicze z drugiego okr. 281

maj. 292 stron. 3 kart rejestrów i jedna tablica wzoru stanu spraw w inkwizycyi będących.

Patent publikacyiny na czele dzieła umieszczony z roku 1803 d. 3. Września stanowi, że od 1 Stycznia r. 1804 księgi tey przypisy we wszystkich niemieckich dziedzicznych krajach do wykonania przywiedzione być miały.

§. Księga ustaw cywilnych wszystkim niemiecko-dziedzicznym krajom monarchyi Austryackiey, powszechna. w Wiedniu z C. K. nadwornę i krajowę drukarni 1811 in 8vo maj. *Patent publikacyiny i treść 1¹ arkusza. Część I. zawiera 121 stron. Część II. stron 448. Część III. 65 stron.*

Na czele umieszczony patent CesarSKI publicacyiny w ięzyku niemieckim i polskim, datowany dnia 1 Czerwca. 1811 roku, nadając niniejszey księdze moc prawną od dnia 1 Stycznia 1812 roku, znosi dotychczasowe praw cywilnych zbiory. Między innemi ogłasza tenże patent osnowę niniejszey księgi ustaw w niemieckim ięzyku za osnowę pierwotną (czyli text oryginalny), podług której przysposobione tłómaczenia w różnych ięzykach krajowych rozpoznawane być mają.

§. 2. *Dzieła prawnicze do tych praw należące.*

a.) Co do Litwy, znane mi tylko jedno dzieło.

Zbiór praw y ukazów tak w pamiętnikach, jako i oddzielnie ogłoszonych. O prerogatywach szlachty. O wywodach szlacheckich. O wotowaniu i elekcyach. O powinnościach ziemskich y dalszych innych do szla-

chty ściągających się. Roku 1805 w Grodnie in 8vo 22 arkuszy.

Dzieło to składa się z 3 części i jest ułożone przez Stanisława Ursyna NIEMCEWICZA, Marszałka Gubernii Litewsko - Grodzieńskię.

b.) W prowincjach pruskich.

§. Nauka o prawach dla obywatelów państw Pruskich z niemieckiego na polski język przełożona, druga poprawiona edycja (*pierwsza wyszła 1793 roku*). w Berlinie i Szezeinie nakładem Fryderyka Nicolai i w Wrocławiu 1797 in 8vo 264 stron.

§. Nauka dla stron względem zachowania się w processach, tudzież innych sądowych czynnościach podług przepisów powszechnę sądowęj ordynacyi dla państw Pruskich przez C. G. S. i C. G. ułożona w Warszawie 1796 nakładem Korrespondenta in 8vo 3 karty nieliczbowane XII. i 362 stron prócz rejestru materyi.

W przedmowie datowanęj z Berlina, mówię wydawcy niewiadomi, że ich staraniem wyszło dzieło poprzednie *Nauka o prawach*. Polszczyzna czystsza jest, niżeli w dziełach tego rodzaju natrafiać się zwykła, lubo tytuł tego nie obiecuje.

IGNACY STAWIARSKI, teraz Mecenas sądu kassacyynego, ułatwiał współziomkom obcego prawnictwa i sądownictwa zrozumienie różnemi dziełami, i tak wydał:

1.) Droga do znajomości, iakim idą porządkiem i tokiem interessa publiczne w państwach Pruskich. w Warszawie u wdowy Zawadzkięj 1805 in 8vo 494 stron.

Dzieło to w swoim czasie bardzo użyteczne na wzór podobnegoż dzieła Boltego, z różnych pism niemieckich, i ustaw rządu

pruskiego tak sądowych, iako policyjnych, wojskowych, skarbowych, edukacyjnych i kryminalnych ułożone, wystawiające dokładny obraz rządu pruskiego, dedykowane było Hoymowi Prezesowi kamery wojenno - ekonomiczney warszawskiej.

2.) Wytłómaczył z niemieckiego i wydał:

Ogólną ordynacyą sądową dla państw Pruskich w dwóch tomach. w Warszawie u XX. Piarów in 8vo maj. Tom I. 1807 wydany, zawiera prócz dedykacyi 8vo maj. Tom I. 1807 wydany, zawiera prócz dedykacyi 830 stron. Tom drugi drukowany 1809 roku ma 515 stron, a LVII. stron rozprawy.

Przyłączone na czele każdego tomu rozprawy oryginalne, mają rzecz o porządku sądowym w ogólności a szczególniej o duchu panującym; pododawał nadto tłómacz przypisy text objaśniające, z dzieł i komentarzów Stengla, Palcowa i Amelanga wyjęte.

Wytłómaczył z niemieckiego:

3.) Ogólną ordynacyą hipoteczną dla państw Pruskich. w Warszawie u XX. Piarów 1808 in 8vo maj. 159 stron.

Dzieło to pomnożone uwagami i postrzeżeniami tłómacza nad hypoteką, dedykowane jest Janowi Ossolińskiemu wówczas Prezesowi Sądu Appell. Departamentu Warszawskiego.

Jest nadto Stawiarski tłómaczem i wydawcą:

4.) Prawa kryminalnego Pruskiego w 2 tomach z których pierwszy w Wroclawiu 1811 in 8vo 319 stron, drugi w Warszawie w druk. rządowej 1813 in 4to 312 stron.

Tom I. zawiera ordynacyą kryminalną tudzież niektóre szczególne ustawy kryminalne rządu pruskiego. Tom drugi obeymuje tytuł XX. prawa powszechnego pruskiego o wy-

stepkach i karach, z dodatkiem niektórych szczególnych ustaw krajowych kryminalnych tak dawniejszych jako i Xięstwa Warszawskiego, niemniej przytoczeń wielu miejsc z prawa cywilnego pruskiego, które z prawem samym kryminalnym są w nierozdzielnym stosunku. W tych obu dziełach umieścił tłumacz dwie własne rozprawy o prawie kryminalnym w ogólności, a szczególniej o duchu praw kryminalnych pruskich, i dodał przypisy objaśniające szczegóły niektóre dzieła samego. Nadto ma ten mąż gorliwy w rękopiśmie przełożoną część najznacniejszą *prawa powszechnego pruskiego*. Przetłumaczył takowe także NOAK zmarły tłumacz przy byłej regencyi Warszawskiej, i podał rękopism swój Felixowi Hrabie Łubieńskiemu w roku 1807. Lecz to Noaka tłumaczenie bardzo jest niedostateczne.

§. Co do Galicyi wydał Ludwik Wędrychowski rejestr ieneralny do praw tamecznych, jeden w języku łacińskim drugi w polskim, pod następującemi tytułami:

Promptuarium Codicis juris civilis pro Galicia in tribus partibus editi summa cum diligentia recollectum et conueni utilitati traditum per Lud. de Rogale WĘDRYCHOWSKI. Leopoli 1800 in 8vo (5 Zł. katal. Maia).

Skorowida czyli zbiór alfabetyczny ustaw cywilnych w 3 częściach dla Galicyi w roku 1797 nadanych ku wygodzie publiczności w rodowitym języku ustaw tych wiadomości potrzebującej z największą pilnością ułożony przez Ludwika Wędrychowskiego. w Lwowiu 1800 in 8vo (6 Zł. katal. Maia).

OKRES TRZECI.

Prawodawstwo i prawnictwo Xięstwa warszawskiego.

§. 1. Same zbiory.

Komissya rządząca zaprowadzona wśród wojny na początku roku 1807, w krainie między Wartą, Wisłą i Niemnem, z której później traktatem tylżyckim Xięstwo warszawskie powstało, ustanowiła różne prawa, iako to:

- 1.) Urządzenie tymczasowe skróconego postępowania sądowego z dnia 24 Lutego 1807.
- 2.) Ustanowienie tymczasowo używania papieru stęplowanego czyli odnowiona ustawa rządu Pruskiego. w Warszawie 1807.
- 3.) Tymczasowa organizacya sądów (ziemskich, apellacyinych, trybunału ostatecznego) z dnia 6. Czerwca 1807 (powiatowych zaś sądowych w dodatku) z dnia 10 Lipca 1807 (sądów mieyskich) z dnia 18 Czerwca 1807.
- 4.) Urządzenie aktowe czyli przepisy postępowania w działaniach dobrowolnego sądownictwa z dnia 6 Czerwca 1807.
- 5.) Urządzenie moratorii z dnia 30 Stycznia 1807.
- 6.) Ustanowienie Sędziów Pokoju z dnia 30. Stycznia 1807.

Na mocy pokoju tylżyckiego powstało Xięstwo warszawskie. Uzyskał kray w dniu 22. Lipca 1807 właściwą konstytucyą czyli prawo fundamentalne. Z mocy téż konstytucyi kodex cywilny francuzki Napoleona stał się także prawem kraiovém z dniem 1. Maia 1808; a w departamentach przez traktat Wiedeński,

przybyłych z dniem 15. Sierpnia 1810 roku. Oryginał francuzki jest obowiązującym a tłómaczenie polskie bezimiennie w drukarni XX. Piiarów warszawskich w dwóch tomach w roku 1808 in 8vo wydane, ma powagę w sądach, ile się w sprzeczności z oryginałem nie okazuje. Toż samo rozumieć się powinno o wydaniach późniejszych tegoż samego przekładu, zwłaszcza, że są poprawne. Tłómaczenie to jest dziełem X. Xaw. SZANIAWSKIEGO, Kanonika Katedry Warszawskiej, Prof. szkoły prawa. Wymieniamy różne tegoż przekładu wydania. Najpierw wychodził on pojedynczemi xiągami, pod tytułem:

Kodex cywilny Francuzki. Xięga pierwsza, w Warszawie 1807. w drukarni XX. Piiarów in 8vo 114 stron.

Księga druga *tamże*, tegoż roku, zawiera 48 stron.

Księga trzecia *tamże* 1808 roku, zajmuje 159 stron.

§. Przedrukowaniem prostém xięgi pierwszej wydania Piiarskiego jest:

Kodex Napoleona księga pierwsza, w Warszawie 1808. w Drukarni Wiktora Dąbrowskiego in 8vo 116 stron.

Nie kontynuował ten drukarz daléj rzeczy, w spekulacyi podjętęj.

§. Druga edycya tłómaczenia X. Kanonika Szaniawskiego wyszła pod tytułem:

Kodex Napoleona z przypisami. Tom I. obejmujący xiąg dwie, w Warszawie 1808 w drukarni XX. Piiarów in 8vo 190 stron.

Tamże tegoż roku, tom drugi, w którym jest xięga trzecia, zawiera 404 stron.

Jest to właśnie owe wydanie, o którym dziennik praw mówi (Nro 14. pag. 85), iakéśmy wspomnieli wyżej.

§. Trzecie wydanie obejmujące całe dzieło, w przedrukowaniu poprzedniego z przypisami poniosła na nowo drukarnia XX. Piłarów w Warszawie, w jednym tomie w roku 1810 in 8vo 580 stron.

§. Czwarte wydanie także wyszło w roku 1811; także ma 580 stron.

§. Ostatnia tłómaczenia tego edycya nastąpiła wraz z tekstem francuzkim i wykładem łacińskim, w Warszawie w drukarni rządowej roku 1815 in 4to VIII. i 568 stron.

O wszystkich tych edycjach tyle tylko powiemy, iż gorliwy o udoskonalenie przekładu swojego tłómacz, za każdym ponowionym drukiem gdzie niegdzie pojedyncze małe odmiany, które za potrzebne osądził, poczynił.

§. Tenże tłómacz wydał także nakładem swoim kodex cywilny francuzki w języku łacińskim, pod tytułem:

Codex Napoleonis, libri III. Varsav. typis Schol. Piar. 1809 in 8vo 446 stron i 8 kart rejestrów tytułów.

Przekład ten łaciński równie jak w wydaniu in 4to, wydrukowany był z edycyi kodexu dla królestwa włoskiego, (w językach francuzkim, włoskim i łacińskim) wydanego, i w królestwie westfalskiem przedrukowanego.

§. Tegoż tłómacza Xaw. Szaniawskiego mamy: Organizacyą notaryuszów i szkół prawa. w Warszawie 1807 in 8vo.

§. Drugie tłómaczenie kodexu cywilnego winniśmy Xawierowi Michałowi BOHUSZOWI, Prałatowi Wileńskiemu, kaw. orderu S. Stanisława i t. d., które pięknym drukiem wydane, nakładem tłómacza wyszło w Warsza-

wie w drukarni Wiktora Dąbrowskiego in fol.
268 stron.

§. Mamy także tlómaczenie kodexu postępowania przez Ant. ŁABĘCKIEGO, teraz Mece-nasa przy sądzie kassacyynym X. Warsz., dokonane pod tytułem:

Kodex postępowania sądowego cywilnego francuzkiego na polskie przetłómaczony z zlecenia JW. Ministra Sprawiedliwości. w Warszawie roku 1807 w drukarni XX. Piłarów in 8vo 332 stron.

Drugie wydanie tegoż przekładu poprawione, tamże 1810 in 8vo 317 stron.

§. Kodex handlowy przyjęto za prawo w Xięstwie warszawskiem (cf. dziennik praw Nr. 10. p. 257.). Tlómaczem onegoż iest Walenty Skorochód MAJEWSKI, Pisarz aktowy X. W. który go wydał w Warszawie 1808 in 8vo 16 i 236 stron; tegoż tlómaczenia edycya druga pod tytułem:

Kodex handlowy z zlecenia JW. Ministra Sprawiedliwości przełożony przez *Walentego* Skorochód Maiewskiego. Edycya druga poprawna. w Warszawie r. 1811 w drukarni Wiktora Dąbrowskiego in 8vo 225 stron.

§. Tegoż tlómacza drugie tu należy pismo, pod tytułem:

Powody do ustanowienia kodexu handlowego z wyłożeniem ducha tegoż kodexu z zlecenia JW. Ministra Sprawiedliwości przez W. Maiewskiego. w Warszawie u Dąbrowskiego 1811 in 8vo 222 stron.

§. Lubo prawo kryminalne pruskie zostało zachowane w mocy obowiązującý (cf. dziennik prawa Nro 10. pag. 249 seqq.), którego tlómaczenie wydał niedawno Ignacy Stawiarski, iak się wyżej powiedziało, i lubo prawa kryminalne francuzkie nie były w Xięstwie warszawskiem przyjęte, wszelako mamy onych prze-

przekłady. Filip JASIŃSKI Podprokurator królewski przy trybunale pierwszemu instancyi dep. warszawskiego, teraz Mecenaz przy sądzie kasacyjnym, przełożył je na język polski, pod tytułem:

Kodex przestępstw i kar przetłumaczony z francuskiego. w Warszawie 1811 in 8vo.

§. Tegoż tłumacza jest:

Kodex postępowania sądowego kryminalnego przetłumaczony z zlecenia Ministra Sprawiedliwości przez Filipa Jasińskiego etc. w Warszawie roku 1810. w drukarni XX. Piłarów in 8vo 209 stron.

Drugie wydanie tegoż dzieła roku 1811 w drukarni rządowej.

§. Motiwa kodexu francuskiego kryminalnego sądowego postępowania tłumaczone z zlecenia JW. Ministra Sprawiedliwości przez Wojciecha PIŁKALSKIEGO, Pisarza sądu sprawiedliwości kryminalnej departamentów Warszawskiego i Kaliskiego. w Warszawie roku 1811 w drukarni rządowej in 8vo 380 stron.

§. Powody do kodexu postępowania kryminalnego tłumaczył Ludwik OSIŃSKI, lecz te nie są ukończone w tłumaczeniu. Kilka tylko arkuszy drukowanych, rozdano członkom seymu.

§. Mamy zbiór, zawierający wyroki królewskie, pod tytułem: *Dziennik praw*. Wyszły one goż cztery tomy od roku 1808, w którym to dzieło zaczęto drukować i wydawać pojedynczemi numerami po arkuszu mniej lub więcej zawierającymi. Drukowano je najprzód w drukarni Zawadzkiej, później w drukarni rządowej.

Tom pierwszy zawiera numerów 12 a 359 stron i pięć kart rejestru.

Tom drugi składa się z numerów: 13 do 24, a wynosi 468 stron i 5 kart rejestru.

Tom trzeci zawiera numera: 25 do 56 na 466 stronach, 6 kart rejestru.

Tom czwarty obejmuje numera: 37 do 48 na 428 stronach, oprócz rejestru 9 kart wynoszącego.

Początkowo dziennik prawa obejmował także i nominacje urzędników królewskie, lecz w dniu 11. października roku 1809 wyszedł wyrok królewski pozwalający oddzielenie go na to zbioru i druku. Odtąd wychodził oddzielny:

Dziennik praw tyczących się nominacyi urzędników in 8vo.

Dotąd jest onegoż 10 numerów wydanych na 792 stronach. (Na końcu są strony mylnie liczone w ostatnim numerze.)

§. Za ustanowieniem sądu kassacyjnego zaczęły wychodzić także z druku wyroki tegoż sądu, ięgi téy tytuł taki:

Dziennik dekretów sądu kassacyjnego Xięstwa Warszawskiego. Tom I. w Warszawie w drukarni rządowéy in 4to 402 stron.

Tom ten ma oddziałów 7 a 92 wyroków. Na stronie 72 jest poprawa i przestroga, że dziennik ten ma nosić imię dziennika wyroków zamiast *dekretów*. Jakoż tom drugi ma tytuł:

Dziennik wyroków sądu kassacyjn. X. W. Tom II. w Warsz. w druk. rządowéy 1812 roku in 4to.

Tom ten doszedł dopiero do 128 strony i zawiera 28 wyroków.

§. 2. *Dzieła prawa publicznego Xięstwa Warsz. tyczące się.*

§. *Briefe aus Sachsen an einen Freund in Warschau. Leipzig bey G. T. Göschen 1808 in 8vo 68 stron.*

Dobre niektóre podaie autor projektu. Szkoda że mało co znane toż dziełko.

§. Pismo o prawach dla Xięstwa Warszawskiego uchwalonych z uwagami stosownemi połączone przez Stanisława WĘGRZECKIEGO. w Warszawie dnia 15. miesiąca Sierpnia 1809 roku w druk. Rago-czy in 8vo 125 stron.

§. Przestroga dla spółziomków na rok 1809 w Wrocławiu 1808 in 8vo 44 stron.

Pismo to śmiało, właśnie przed rozpoczęciem seymu wydane i przez bezimiennego autora członkom seymniącym rozestane było.

§. Uwagi nad dochodami publicznemi. Roku 1810 in 8vo 43 stron.

§. Projekt utworzenia systematu kredytowego, w celu umorzenia długów prywatnych ciężących dobra ziemskie w Xięstwie Warszawskiem przez Onufrego WYCZECZOWSKIEGO Prezesa sądu appellać. (1811) in 4to 10 stron.

Cokolwiek późniéy, wyszedł dodatek do tegoż projektu $\frac{1}{2}$ arkusza in 4to wynoszący.

§. Z powodu pisma tego wydał uwagi swe nad tym projektem Ignacy MIĄCZYŃSKI Konsyliarz w głównéy izbie obrachunkowéy, w Warszawie 1811 in 8vo. Tudzież bezimien-ny pewien urzędnik Xięstwa Warszawskiego następujące pismo w ięzyku francuzkim:

Observations sur le projet d'un système de credit et sur le moratorium. A Varsovie en Avril 1811. à Leipsic. chez Breitkopf et Hertel in 8vo 32 stron.

§. Deputowanego na seym z gminy 5 miasta Warszawy (Ignacego STAWIARSKIEGO) myśli nad aktem konfederacyi generalnéy, dnia 28. Czerwca 1812 in 8vo 46 stron.

§. 5. *Dziela prawa prywatnego Xięstwa Warszawskiego tyczące się.*

§. Przepisy i wzory dla urzędników stanu cywilnego. w Warszawie w drukarni Zawadzkiej. 1808 roku in 8vo 62 stron.

§. Wzory różnych czynności sądowych, tamże 1808 in 8vo 166 stron.

§. Krótka nauka z cywilnego statutu Napoleona W. sposobem słownika publiczności podana przez S. G. LAUBEGO, czasowego sędziego patrymonialnego JO. Xięcia Jmci Antoniego Ordynata Sulko-wskiego w Lesznie. w Wrocławiu 1808. drukiem Wilhelma Bogumiła Korna in 8vo 228 stron.

Bardzo mało zaspokoiła to dzieło.

§. O okolicznościach zmniejszających karę przez Marcina WĄGROWSKIEGO (dziś adwokata przy sądzie appellacyynym). w Warszawie w drukarni Piiarsk. 1808 in 8vo 55 stron.

§. O sprawach granicznych w Xięstwie Warszawskim przez Alex. KAULFUSA sędziego appellacyynego depart. Poznańskiego. w Poznaniu u Maxa 1808 in 8vo 52 stron.

§. Inwentarz kodexu cywilnego francuzkiego, czyli kodexu Napoleona, konstytucją Xięstwu Warszawskiemu nadaną, za prawo cywilne przyjętego, z przyłączeniem dodatków też Xięgę prawa uzupełniających albo objaśniających, jako to: wyroków cesarskich, opinii rady stanu, reskryptów W. sędziego Ministra Sprawiedliwości i t. p. nie mniej odmian tegoż prawa na ostatnim seymie Warszawskim r. 1809 uchwalonych przez Ignacego STAWIARSKIEGO, kosztem i staraniem jego wydrukowany. w Warszawie w druk. Ragoczy r. 1811 in 8vo stron XLV. i 168.

Dodana zaś jest na czele rozprawa:
Postrzeżenia nad różnicą ustaw hypotecznych dawniejszych od hypoteki i iey uporządkowania, zam-

kniętego w księdze praw Napoleona, którego pi-
smo niniejsze jest troskliwie wypracowanym
zbiorem summarycznym.

§. Przypisy i inwentarz do kodexu postępowania
sądowego cywilnego etc. przez Antoniego ŁABĘ-
CKIEGO. w Warszawie 1811 u XX. Piarów in 8vo
179 stron.

Znajdnie się w témże dziełku od strony
37 do strony 74 *Krótki rys processu stosownego do*
kodeksu postępowania sądowego cywilnego, który
w roku 1808 osobno był już wydany.

§. Opieka podług kodexu Napoleona dla Xięstwa
Warszawskiego. w Poznaniu drukiem Dekkera i komp
1811 in 8vo 96 stron.

Autorem jest, podpisany w przedmowie
MALINOWSKI Notaryusz Poznański.

§. Przewodnik dla woźnych i komorników. w War-
szawie 1813 w drukarni rządowej in 8vo 303 stron.

§. Instrukcja dokładna o urzędnikach i aktach sta-
nu cywilnego przez Damasa DZIEROZYŃSKIEGO
z przypisami na końcu przez W. J. Zacharkiewi-
cza. w Warszawie w drukarni rządowej 1813 in 8vo
278 stron.

§. Wymieniamy na koniec pisma X. X a w e -
rego SZANIAWSKIEGO, Kanonika katedr.
Warszaw i Prof. w szkole prawa i administr.

1.) O usposobieniach potrzebnych do uczenia się pra-
wa, rzecz czytana przy otwarciu szkoły prawa
w Warszawie dnia 14. Października 1808 roku
in 8vo 14 stron.

2.) Uwagi o hipotece. w Łowiczu 1809 wstStyczniu
in 8vo 40 stron.

3.) O urzędnikach rzecz czytana na pierwszym po-
siedzeniu biegu nauk w szkole prawa zaczętego
dnia 2. Października roku 1809. w Warszawie
w drukarni XX. Piarów 1810 in 8vo 14 stron.

4.) O radzeniu i radzeniu. w Warszawie w dru-
karni XX. Piarów in 8vo 23 stron.

- 5.) O prawach handlowych rzecz czytana na posiedzeniu szkoły prawa 1. Października 1810 roku w Warszawie in 8vo 10 kart.
- 6.) Jak przepisy kodexu Napoleona o rozwodach rozumianemi bydź mają? rzecz czytana na publiczném posiedzeniu szkoły prawa dnia 27. Marca roku 1811. w Warszawie 20 stron.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

Umiejętności matematyczne.

Spostrzegano to wielu, iż młodzież polska, niepospolitą okazuje zdolność do umiejętności matematycznych, które już doświadczeniem wieków za kamień probierski rozumu i władz duszy uznano. Lecz były i czasy takie nawet, zwłaszcza druga połowa piętnastego i pierwsza szesnastego wieku, gdzie niektóre jej części jak n. p. Astronomia bardzo kwitnęły w Polsce niż we Włoszech, owę nappolerownięszę na ów czas świata krainie, jak to świadczą liczne astronomiczne w akademii krakowskię rękopisma i wyznanie przyzwoitego wtę mierze sędiego Jerzego Retyka (b). Za dni ieszcze naszych, szybkim iesli nie olbrzymim za Stanisława Augusta rządów, postępowały krokiem umiejętności matematyczne, iż się zdawało, że nagły ten postęp miał nadgrodzić i naprawić w pewnym względie stuletnie przeszło otrętwienie naukowe i zaniedbanie tychże umiejętności. Lecz wystawienie tego wszystkiego należy do właściwę tych umiejętności historii, którey część nayważnięszą, niezrównanę piórem wyłożył Jan Sniadecki w rozprawie o Koperniku, o której wspomni się niżej obszernię. My zaś stosownie do układu dzieła ninieyszego, dostarczamy tylko ma-

(b) Obacz Jana SNIADOCKIEGO rozprawę o Koperniku w rocznikach Tow. Warsz. P. N. Tom II. k. 191. i przytoczone tam Georg. Joach. Rhetici Ephemerides novae ad annum 1551. Lipsiae 1550.

teryarów do owéy budowli, i przystępujemy do wymienienia dzieł i mężów w tym wydziale wiadomości nam znanych.

§. 1. *Arytmetyka, Jeometrya, Astronomia, (Astrologia) (c), Architektura i. t. d.*

VITELLIO może z familii Ciołków tak po łacinie nazywany, Polak przy końcu trzynastego wieku żyjący (którego oyciec za Bolesława wstydlwego w Krakowie osiadł (d)), pierwszy w języku łacińskim dzieło o umiejętności optyki około 1300 roku napisał. Niektórzy (jak n. p. Montucla *Histoire des Mathem.* T. I. p. 508.), odmawiają naszemu Witelionowi zaszczyt *wynalazcy optyki*, twierdząc iż on pismo Al-Hassena uczonego Araha w wieku dwunastym żyjącego, na łaciński język przetłómaczywszy, zwięzłéy i w lepszym porządku rzecz całą wyłożył, lecz w tém zgadzają się wszyscy, iż ten nasz rodak, pierwszy

(c) U dawnych *Astrologia* tak samo znaczyła co dziś *Astronomia*. Dla rozróżnienia zaś umiejętności gwiazd i obrotu ciał niebieskich od mniemanéy umiejętności przepowiadania wypadków z położenia gwiazd i planet, nazywano tę ostatnią *Astrologia judicaria*. Ta to astronomia wieszcząca czyli astrologia według dzisiejszego znaczenia, zarodziła się w końcu dobie panującego w wieku XV. niektóre znakomite akademiki krakowskie osoby, ale nie była tak powszechną jak w innych krajach, bo nie dotknęła Brudzkowskiego, Kopernika i wielu innych (Obszczy niżej gdzie mowa o Brudzkowskim); a niektórzy otwarcie i śmiało wystawiali iéy śakralność, jak n. p. w porównie piętnastego wieku Grzegorz z Sanoka, o czém wspomnieliśmy wyżej na k. 7. a obszernie i wymownie wyklada Sobykowicz w opisie życia tego czeł godnego męża na k. 251r.

(d) Jak pisze Broscyusz w przedmowie do dzieła Jod. WILLICHMUSA *de Salsina Cracov.* przedrukowanego w Tomie I. Zbioru Niesłrowskiego *Hisztyków polskich*, na k. 779.

umiejętność optyki w Europie zaprowadził (e). Dzieło to wyszło pod tytułem:

Vitellionis perspectivae libri X. Norimbergae apud Jo. Petrejum 1535 in fol.

Przedrukowane z napisem:

Vitellionis mathematici ad Guilielmum de Morbetta libri X. de natura, ratione et projectione radiorum visus, luminum, colorum atque formarum quam perspectivam vocant. Norimbergae 1551 in fol.

MICHAŁ WROCŁAWIANIN tak nazwany od miasta rodzowego, z którego przybywszy do Krakowa na nauki, tamże stopnie akademickie pozyskał i professorem w szkole główny zostawszy, Polskę za swą oyczyznę przybrał i aż do śmierci, która w roku 1533 w podszłym wieku dni jego przerwała, przebywał. Równie był ón biegłym matematykiem iak i nauk filozoficznych i teologicznych nauczycielem. Znaiomis są świata uczonego z pomiędzy uczniów jego osobliwie Woyciech z Brudzewa, Walenty Ekiesz poeta i Rudolf Agrykola retor (f). Pierwsze jego a tutaj należące dzieło iest:

Introductorium astronomie Cracoviense elucidans Alonach. Editum per Magistrum Michaelem Fratislavien. Maioris Collegii studii Cracovien. Collegiatum. Cracov. 1507 in 4to.

O tém pierwszém wydaniu świadczy Hanke, a potwierdza Janocki *Nachr v. poln. Büchr.* IV, 137. Przedrukowane w Krakowie przez

(e) Wiadomość o Witellionie i dziele jego obacz w MONTUCLA *Histoire des Mathemat.* I, 548. a z niego w BRYSSONA *Dictionnaire de physique* pod artykułem *Optique* k. 259. Osobliwie zaś Soltykowicza o *Alach. Krak.* k. 100.

(f) O życiu i pismach Michała, obacz STAROWOLSKIEGO *Hecat.* Nro. XXXI. HANKE *de Silesia erudita* p. 208. Soltykowicza o *Alach. Krak.* k. 257. Osobliwie zaś obszerną posiada wiadomość Janocki *in Nachr v. rar. poln. Büchern.* IV, 126, 153. et 297.

Flor. Unglera, nakładem J. Hallera 1513 in 4to 5 $\frac{1}{2}$ arkusza, i znowu tamże 1517 roku, iak świadczy tamże Janocki. Inne Michała pisma podług spisu u Janockiego w przytoczoném miejscu, są:

2.) *Epitoma figurarum in libros phisicorum et de anima Aristotelis. In gymnasio Cracoviensi elaboratum.* Ten tytuł ozdobiony w około różnemi rycinami na drzewnie wśród których cyfra Hallerowska. Na końcu zaś napis: *Epit. in lib. phis. et de an. A. per Magi. Michaellem de Vratislavia sacrarum literarum professorem etc. Opera vero et impensis - Joh. Haller - litteris ac formis excusum.*

Kwartant średniący grubości. Rok druku niewyrażony nigdzie, ale litery iak mniema Janocki podobne do tych któremi Haller dzieła z officyny swęy w latach 1503 i 1504 wydawał i drukował.

3.) *Introductorium dyalectice: quod Congestum Logicum appellatur: nuper denuo revisum et accurata diligentia fideliter emendatum.* Na ostatniój karcie takowy jest napis: *Congestum per Mag. Michaellem de Vratislavia: collegii maj. artistarum etc. collegiatum. Impressum Argentine per honestum virum Joannem Knoblauch civem argentinum. impensis Urbani Kaym bibliopole budensis A. D. 1515 in 4to 64 kart.*

Pierwsza edycya tegoż dzieła wyszła w Krakowie z drukarni Haller. 1509. in 4to i z tém przedrukowaniem od karty do karty zgodna. Na czele jest list przypisny do Jana Hallera (umieszczony także u Janockiego) gdzie o zaletach sztuki drukarskiój rozprawia. Zapewne to dzieło Michała nazywa Starowolski *Logices institutio.*

4.) *Expositio et interpretatio hymnorum ex doctoribus in gymnasio Cracoviensi pro juniorum eruditi-*

one et eorum in sacris litteris institutione conflata. Na końcu zaś takowy napis: *Collectaneum hymnorum mag. Michaelis de Vratislavia etc. Opera et imp. Joa. Haller 1516 in 4to 132 kart.*

Do tego należy następujące dzieło:

- 5.) *Prosarum dilucidatio ac earundem interpretatio pro studiosorum eruditione in gymnasio Cracovien. elaborata per doctorem Michalem Vratislaviensem, custos (sic!) ecclesie S. Floriani.* Daléy następuje zdanie z S. Pawła i rycina herbu miasta Krakowa. Na końcu zaś napis: *Impressum Cracoviae per Flor. Unglerium. in 4to 4i 85 kart.* Jest w Bibliotece Lic. Warsz.

W liście przypiśnym do Piotra Tomickiego Biskupa Krakow. datowanym w Marcu 1550, to między innymi wyraża Michał:

Post eam hymnorum explanationem pro juniorum institutione per me minus accurate tempore retroacto editam, plerique litterarum studiosi et disciplinarum amatores petierunt et quotidianis pene conatibus efflagitarunt ut prosarii dilucidationem ad ipsam hymnorum interpretationem annotarem, et opusculum jam pridem inceptum integrum consummatumque eis relinquere, gravioribus tamen quibusdam obstructis laboribus — acquiescere potui minime. Verum ubi perficiendi facultatem mihi oblatam conspexerim hoc scribendi munus pro ingenii mei tenuitate quo eorum voluntati satisfacerem sum aggressus — ut que cantando vel lectitando tractant sacius intelligere valeant. hanc presul amplissime prosarum elucidationem ex sacrarum liberarum codicibus ac sanctorum patrum doctorumque scriptis decerpsi stilo infirmo quidem, et humili in unum congeSSI etc.

6. *Epitoma Conclusionum Theologicarum pro introductione in PETRI LOMBARDI quatuor libros sententiarum in studio Cracov. elaborata, per Mag. Michaelem de Vratislavia Professorem etc. Ex officina literatoria Joannis Haller. 1521 in 4to 140 kart.* Starowolski przytacza jeszcze iakowes Michała dzieło, o którym tak pisze: *Naturalis*

scientiae dubia facillime aliquot voluminibus comprehensa. Bydź może iż miał w myśli to dzieło które pod Nro 2. przytoczyliśmy.

JANA z GŁOGOWY pisma matematyczne wymieniliśmy wyżej na k. 13. i następnych.

WOCIECH z BRUDZEWA, od Radyńskiego w historyi Akad. Krak. MS. (jak świadczy Soltykowicz) zwany BRUDZYNSKIM, a za naszych czasów BRUDZEWSKIM, urodził się w Wielkopolszcze 1445 roku. W Krakowie będąc na naukach, miał między innymi za nauczycieli w umiejętnościach fizycznych Michała z Wrocławia, a Jana z Głogowy w matematyce. W roku 1476 był przełożonym bursy węgierskiej w Krakowie, a w roku 1485 na profesora publicznego matematyki wezwany, uczył aż do roku 1494, w którym na sekretarza do Alexandra na ów czas W. Xcia Lit. apoznięty króla polskiego, powołany, umarł wkrótce to jest 1497 roku. Głośni są z sławy w umiejętnościach matematycznych uczniowie jego Jakób z Kobylina, Bernard Wapowski, Mikołaj Szadek, Marcin z Olkusza, a nadewszystko nieśmiertelny Kopernik. (g) Pismo jego drukiem ogłoszone, jest:

Commentaria utilissima in theoreticis planetarum in studio generali Cracoviensi per Magistrum Albertum de Brudzewo, pro introductione Juniorum corrigatum, impressum Mediolani arte Ulderici Scinzenzel, anno Christi 1495 tertio Kalendas Aprilis.

(g) O życiu i piśmie Brudzewskiego, obacz STAROWOLSKI *Herold.* Nro XXXIV. lecz drugiego wydania w Wenecyi. O sobie zaś Soltykowicza o Akad. Krak. k. 237. i następne.

Dzielo to Brudzewskiego które jest kommentarzem na *Theorica planetarum Georgii Purbachi*, wydał *Joannes Otto Hermanus de Valle Uracense* dla użycia szkół włoskich. Był zaś Hermaniak sam mówi, uczniem Brudzewskiego w Krakowie. Książka ta dziś bardzo rzadka, znajduje się przy obserwatoryum wileńskiem.

Starowolski wyliczając pisma Brudzewskiego, pisze in *Georgii Purbachii Theoricas commentarium. Ad Epimeridas Konigspertotas* (sic!) *et alia*. Lecz nie wiemy czyli wyrazy: *Ad Epimeridas Konigspertotas* należą do pisma poprzedzającego, czyli też, iako odłączone punktem, oznaczają tytuł oddzielnego pisma.

Soltykowicz przytacza z Radywińskiego następujące Brudzewskiego matematyczne pisma:

- 2.) *Introductorium astronomorum Cracoviensium.*
- 3.) *Tabulae resolutae astronomicae, pro supputandis motibus corporum Coelestium.*

O obu tychże pismach czyni Starowolski wzmiankę.

- 4.) *De constructione astrolabii.*

Pismo pod Nro 5. przytoczone znajduje się dotąd w Bibliotece Akademii Krakowskiéy. Są to zaś kalendarze przez niego wyrachowane i spisane. Było bowiem powinnością profesora astronomii (iako się od W. Jana Śniadeckiego Rektora Uniwersitetu Wileńskiego dowiaduję), wyrachowany i napisany od siebie kalendarz złożyć Akademii na nowy rok, z przyłączeniem praқтыki, iako nazywali astronomi-cznicy, to jest z przepowiedzeniem odmian powietrza, wedle różnego położenia planet. Po-

winność ta, rozciągnięta tak dalece, iż niewolno było brać tytułu Profesora Matematyki, kto kalendarza, niewyrachował i nie wydał choć raz jeden, zachowywana jeszcze za czasów Jana Śniadeckiego w akademii krakowskiéy, pożyteczna była z tego względu, iż dla akademickiéy młodzi stawała się pochopeem do ćwiczenia się w rachunku astronomicznym. To jeszcze na pochwałę téy akademii przydadź należy, iż prócz odmian powietrza, strzyżenia włosów i puszczenia krwi podług różnych odmian Xiężycy, w żadne inne przepowiadania ani nie wierzono, ani się wdawano. Właściwa tedy Astrologia, nie znalazła w akademii krakowskiéy takowéy wziętości, iak winnych wyższych szkołach Europejskich; i lubo zarazila niektóre w Akademii znakomite osoby, nie dotknęła wszelako ani Brudzewskiego ani Kopernika i innych wielu. Z tych to powodów poczytaie Jan Śniadecki powieść Sarnickiego (o której wzmiankę uczyniłem w Tomie I. k. 153.) za zmyślenie w celu pochwalenia akademików Krakowskich, gdyż mąż ten szanowny, przeglądając liczne astronomiczne rękopisma akademii krakowskiéy, nie znalazł tego śladu, ani żadnych innych przepowiazań prócz odmian powietrza, co nie jest tak wielkim występkiem; bo i dziś nie przypuszczaiąc żadnego działania planet na atmosferę, przyznaiemy działanie xiężycy, który w swoich lunacyach i różnych od ziemi odległościach, sprawuje odmiany w atmosferze i w wylewach morza. Tém mniéy zaś znajduie wiary owa powieść Sarnickiego, im bardziéy się rozważa iak mało był skrupulatnym historykiem (co się pokaże niżej, gdzie

jest mowa o jego historyi). Sarnicki zaięty żądzą chwaleń swych rodaków, sądził iż mniemane przepowiedzenia iakowego astronomicznego szarlatana, które może i całkiem sobie zmyślił, przypisując akademikom krakowskim, sławę ich rozgłosi. Taka to bywa pomoc z nierozsądnych przyjaciół!

Lecz wracamy do Brudzewskiego, który prócz dzieł powyższych pisał także teologiczne dzieło:

Commentarium in sacrum librum Magistri sententiarum Petri Lombardi.

Które własną ręką napisane i podpisane, testamentem bibliotece krakowskiej teologicznej odkazał. Lecz tam się nie znajduje teraz iak świadczy Sołtykowicz na k. 242.

JAKÓB z KÓBYLINA ieden z uczniów Brudzewskiego, wydał dzieło wielce w owym wieku cenione, pod tytułem *Declaratio Astrolabii*, lecz niewiadomo czyli i gdzie było drukowane (Sołtykowicz o Akad. Krak. k. 244.).

MATEUSZ SZAMOTULSKI podobnie Brudzewskiego uczeń, napisał wykład sławnego dzieła pod tytułem:

Joannis de SACROBOSCO (i) astronomi celeberrimi opusculum cum lucida et familiari expositione per Mattheum Shamotulien. artium magistrum, in studio alme universitatis Cracovien. collecta. Na końcu zaś są wyrazy: *Cracov. ap. Florianum impensis Joan. Hal-ler 1522 in 4to 78 kart.*

(i) JAN z HALIFAX, znany powszechnie pod tym przydomkiem na herbarzyńska łaciną nazwiskiem de SACRO-BOSCO, uczył matematyki w Paryżu gdzie i umarł 1256 roku. Dzieło jego o sferze uchodziło kiedyś za klasyczne i pozyskało przeto wielu komentatorów i wydawców, nie tylko u nas iak się tu pokazuje, ale i w innych krajach. Ob. MONTUCLA *Hist. des Mathemat.* T. I. p. 506.

Dedykacya do Piotra Tomickiego przedrukowana jest u Janockiego *Nachr. v. rar. Bücher.* IV. 177. Obacz także *Janociana* I. 244.

MARCIN z OLKUSZA akademik krakowski, który w roku jeszcze 1459 stopnie filozoficzne odebrał, a biegłością w sztuce lekarskiej i astronomii, szacunek i zaufanie Macieja Korwina króla węgierskiego (panującego od 1458 do 1490) zyskawszy, przy boku jego jako lekarz i astrolog nadworny umieszczony, i probostwem w stolicy węgierskiej Budzie obdarzony. Łączyła go wprzód jeszcze ścisła zażyłość z wielkim astronomem Janem de Monte Regio czyli Regiomontanem, i ta mu podała sposobność zostania towarzyszem jego prac w układaniu tablic, nazwanych *Tabulae directionum planetarum*, których exemplarz r. 1467 akademii krakowskiej przesłał, dotąd w bibliotece dochowany. Wiadomość ta o Marcinie, którego dlaróżnicy od późniejszego Marcina z Olkusza, nazywamy proboszczem budzińskim, wypisana z Soltykowicza (o akad. Krak. k. 251), gdzie rozróżnił tych dwóch Marcinów, przez Starowolskiego (*in Hecat. N. XXVI* pierwszy i trzeci) czyli frankforckiej i wrocławskiej edycji) w jedną osobę zbitych. W drugim Hekatontady wydaniu, jest już w prawdzie mowa o dwóch Marcinach, ale i tam jeszcze rzecz nie tak jak u Soltykowicza objaśniona.

MIKOŁAJ KOPERNIK urodził się w Toruniu 1475 roku, z oycy Mikołaja krakowianina, obywatela toruńskiego, matki zaś z fami-
lii

lii Wacelrodów (i). Odesłany na nauki do akademii krakowskiéj w roku 1492, czerpał w téj szkole przez lat pięć wiadomości literatury greckiey, łacińskiéj i nauk matematycznych. Gdy w roku 1497 nauczyciel jego Woyciech z Brudzewa do Litwy wyjechał, Kopernik przeniósł się do Bononii, gdzie pod astronomem Dominikiem Marya z Ferary (iako świadek i Retykus), nie iako uczeń ale iako świadek i pomocnik, nad obserwacyami gwiazd pracował. Sława jego rozchodząca się we Włoszech, zjednała mu w Rzymie roku 1500 katedrę matematyki, którą z chwałą imienia polskiego sprawował. Wracając z Włoch do Polski, w Padwie popisywał się z swego w anatomii postępku i stopień doktora medycyny otrzymał; w Krakowie zaś w liczbie akademików r. 1504 jest zapisany. Zda się iak gdyby było jego przedsięwzięciem zostać przy akademii, gdyby go był wny jego, biskup warmiński, dawszy mu kanonią, do Warmii nie zawołał. W Fraunburgu zatem osiadłszy, cały się astronomii poświęcił i nad udoskonaleniem systematu swego pracował, które wyszło z druku pod tytułem:

De revolutionibus orbium coelestium libri VI. in
fol. w ten czas właśnie, to jest 1543 roku, gdy
zł Kopernik na łożu śmiertelném zostawał;
w kilka godzin potem żyć przestał w 70 roku
wieku swego (k).

(i) Ze ojciec Kopernika był rodem z Krakowa a późniéj w Toruniu obywatelom, pisze Znanzki *in der Theorischen Chronik* p. 81.

(k) Powważelném wprawdzie jest zdaniem, że Kopernik zmarł w Fraunburgu i tamże pochowany, dowodził jednak D. Gess Królewsko-polski Baograbia miasta Torunia, w piśmie *Bruch-*

Systema świata przez Kopernika wyłożone, nadto iest znane, żebyśmy tutaj coś o iego zaletach powiedzieć mieli. Wstrzymać się jednak nie możemy, żeby nie przytoczyć wyrazów męża, który sam w téj mierze nayprzystojniejszym iest sędzią (1): „W tym zapędzieniuwa-gi (rzecz była wyżey o uwielbianiu systematu Ptolomeuszowego) i próżności, zatamowany był prawdziwy wzrost nauki; i kiedy człowiek chodząc tak długo po siidlach złudzenia i pozost-

stücke von Gedanken und Geschichte. Winterthur 1781 in 8vo. że Kopernik był proboszczem także Toruńskim, i w Toruniu podobno umarł, a przynajmniej że niezawodnie tam, nie w Frauenburgu był pochowany. Zszydnie się o tém wzmianka i u J. F. GOLDBERGA *Literarische Nachrichten von Preussen. Leipzig 1785 in 8vo.* w Tomiku II. k. 250. Miał Kopernik nagrobek w Frauenburgu 1581 przez Kromera wystawiony, ale miał go, kto wie czy nieważnie, w Toruniu. Oba te nagrobki są wypisane w dziele: *Das gelohete Preussen III.* p. 43 i 50. Frauenburski zgadza się zupełnie z przytoczonym u Schtykowiacza (na k. 105 i 455) z Radymińskiego, i u Starowolskiego *in Heccatont. N. LXVII* lecz edycyi Weneckiej, bo w Frankfurckiej i Wroclawskiej, gdzie cała biografia Kopernika odmienna, nie maż go. Część tego napisu grobowego Frauenburskiego, przytoczona w liście z Frauenburga od Tad. Casackiego i Mar. Mojskiego, a umieszczona w rocznikach towarz. Warsz. w tomie II, k. 190. nie zgadza się wcale z owym. Z resztą po różnych autorach tak krajowych jak obcych, obstroną można znaleźć wiadomość o życiu i wiecznietelnym zasługach iego. My trzymaliśmy się dosłownie prawie Jana Sniadeckiego.

- (1) Towarzystwo Król. Warszawskie przyjaciół nauk ogłosiło w roku 1801 następujące zadanie: „Oddając hołd winny pochwały Mikołajowi Kopernikowi, pokazać jak wiele mu winne były nauki matematyczne; mianowicie astronomia w wieku którym był; z których poprzedników, jak wiele i jakim sposobem korzystał; i jak wiele mu są winne w czasie terażniejszy”. Rozprawa Jana Sniadeckiego dawniej Profesora Astronomii w akademii Krakowskiej, później Rektora Uniwersytetu Wileńskiego, uznana została za odpowiadającą ze wszęch względów wielkości przedmiot i drukowana w *Rocznikach Towarzystwa w Toruniu* drugim, tudzież oddzielnie w *Warszawie u Piarów 1802 in 8vo.* 7. arkuszy. Jako też tłumaczenie onę francuzkie. Wyrazy owe przytoczone są z rocznika na karcie 87.

ru, nie mógł żadnego zrobić znacznego kroku do prawdy, wyszedł z łona narodu Polskiego Mikołaj Kopernik, który stargał zasłonę błędu i omamienia, naprowadził rozum ludzki na drogę prawdy, wytlómaczył rzetelny układ świata, i rzucił pierwsze fundamenta i zasady tych wielkich prawd i wynalazków, które dziś astronomiā postawiły w rzędzie naydoskonalszēy z nauk fizycznych umiejętności, a rozum ludzki okryły rozległą chwałą i zaszczytem."

§. ADAM ŚWINIARSKI uczeń starszego Marcina z Olkusza za Zygmunta I i Augusta żyjący, pisał *Theoriam Calendarii* i inne dzieła, iak świadczy Starowolski (*in Hecat. N. XXVI*), lecz nie wyraża czy były drukowane lub nie.

§. MARCIN Z OLKUSZA współuczeń Kopernika pod Brudzewskim, w roku 1491 doktorstwem filozofii zaszczycony, uczył późniēy z wielką sławą imienia swego matematyki w akademii krakowskiēy, gdzie w roku 1540 iako doktor Teologii, Proboszcz S. Mikołaja i Podkanclerzy akademii życia dokonał. Osobliwie wielką zjednał sobie chwałę pismem pod tytułem: *Nova Calendarii Romani reformatio*, które na zlecenie akademii wezwanēy od Papieża Leona X. w czasie zboru Laterańskiēgo 1515 roku, do roztrząśnienia tēy sprawy i podania swēy rady, nasz Marcin ułożył. Leon X. oświadczył akademii z odebrania pisma tego zupełne ukontentowanie, lecz rzecz cała dla innych okoliczności w zawieszeniu została przez lat 65, aż do Grzegorza XIII. Reforma kalendarza za tego papieża uczyniona, zgadza się zupełnie z ukła-

dem poprawy przez naszego Marcina już Leonowi X. podanym, o czém obszernie mówi Soltykowicz w dziele o akad. Krak. na k. 250 i następn. tudzież 262 i daléy.

§. STANISŁAW GRZEPSKI (tak go pisze Janowski na jego własnych dziełach; u Starowolskiego i w wierszach Kochanowskiego Grępsius Grzępskim nazywa go Linde na czele słownika; Grzebskim zaś Soltykowicz) urodził się w włości dziedzicznej Grzebsku w Mazowszu roku 1526. Przykładał się osobliwie do języków łacińskiego, greckiego i hebrajskiego, które też w wysokim posiadał doskonałości stopniu. Był professorem w akademii krakowskiej i umarł roku 1572 (m). Pierwszy jest Grzępski, który w języku polskim wydał dzieło matematyczne, pod tytułem:

Geometria to jest Miernicka nauka po polsku krótko napisana z greckich i łacińskich ksiąg etc. teraz nowo wydana r. 1566. w Krakowie. in 12mo.

Takowy tytuł podaje Linde w konotatkach rękopiśmie dzieła tego rzadkiego znajdujcego się w bibliotece Hrabi Ossolińskiego w Wiedniu. Soltykowicz przytacza z wspomnionéy biografii Grzępskiego, powód do tego pisma w tych wyrazach: „Do wydania téy książki miał okazyą z przypadku znacznego, który się stał w Wilnie przy dworze króla Augusta dla Geometrii głupięy mierników na Pod-

(m) Wiadomość o życiu i pismach Grzępskiego podaje w ogólnych jak zazwyczaj wyrazach STAROWOLSKI, in *Hecat.* N. LXIII. JANOWSKI *Krit. Briefe* p. 74 i *Nachr. v. rar. Büch.* V, 113. Obszerne zaś opisy wzięty z biografii w rękopiśmie z siedemnaścioletniego wieku w bibliotece akad. Krak. znajdującym się, umieścił Soltykowicz o akad. Krak. k. 285—293.

lasiu, którzy czasem przez pośrzodek iżby sznur ciągneli, dziury wścianach przewiercawszy, o którym przypadku dostatecznie zrozumiesz z dzieiów polskich opisanych przez Łukasza Górnickiego Starostę Tykocińskiego. O którym przypadku gdy usłyszał Pan Grzebski wziął to przed się że z greckich autorów osobliwie z Euklidesa po polsku napisał co rozumiał bydź z téy nauki sposobniejszego do łatwiejszego zrozumienia dla Polaków. — Była to rzecz (są dalsze wyrazy biografii) prawie na ten czas iako więzku polskim niezwyčajna, tak dziwnie wszystkim przyjemna.

Stanisław Potocki (w przypisach do pochwały Szymanowskiego na k. 40) pisze: „Grzebski w dziele o długości i szerokości i w Efemerydach Astronomicznych w Krakowie drukowanych, okazał niepospolitą biegłość” — lecz dzieł tych nigdzie więcéy wzmianki nie znajduję.

Dzieła inne Grzebskiego dowodzące iego biegłości w dawnych językach i zności starożytnych, obacz niżej w rozdziale Filologii. —

§. Szymon z GINCBURGA rabin, biegłym był w mierniczym i budowniczym sztuce, wiele ksiąg wydał i razem przelożonym był szkoły i sądów. Albertrandy w dzieiach Król. Pol. (na k. 115) umieszcza go za panowania Zygmunta Augusta i dodaje: „Naród żydowski spokojny był w Polsce a szczęśliwy na Ukrainie. Kardynał Kommodoni przez ten kraj przejeżdżający w roku 1561 wielce się dziwował temu, że żydzi rolę się bawili i grunta arundą trzymali, iż

120

się w gwiazdarskiéy sztuce ćwiczyli i lekarzami byli, iż wiele innych urzędów sprawowali. W tym iedynie kącie świata, wolni byli od téy wzdardy któręy po wszystkich świata stronach doznają”.

§. Stanisław Potocki wyliczając znakomitszych, w różnych rodzajach wiadomości z wieku XVI rodaków (w przypiskach do pochwały Szymanowskiego k: 41) pisze między innymi: W granicomiernictwie iak ważne FALCZEWSKI dał wzory, świadczą dzieła iego. Lecz mimo poszukiwań naszych o tym Falczewskim i dziełach iego, żadney wiadomości nie znaleźliśmy.

§. PIOTR SŁOWACKI profesor matematyki w akademii krakowskiéy za Zygmunta Augusta, który przy układzie poprawy kalendarza za Grzegorza XIII czynnym będąc, do sławy akademii przyłożył się. Dowód tego iest w liście Papieża, który pracę dokładną i szczęśliwą w téy mierze Słowackiego, iako wybornego astronoma pochwałą swoją zaszczycił, iak świadczy Sołtykowicz (na k. 260) mówiący o tym liście który się między rękopismami biblioteki akademii krakowskiéy znajduje. — Ile mi wiadomo z prac iego uczonych, drukowane są kalendarze iego rachuby na południk wrocławski wydane pod tytułem:

Schreibkalender aufs 1583 Jahr. Durch M. Petrum Slovaciūm der löbl. Universität zu Krakaw Astrologum gestelt auf den Meridian der Stadt Breslau. Breslau bei Johann Scharffenberger 1582 in 4to 3 $\frac{1}{2}$ arkusza.

Newund alter Schreib Kalender auf das Jahr 1585 Durch D. Petrum Slovaciūm der löbl. Universität zu Krakaw verordneten Astrologum. tamże in 4to 3 $\frac{1}{2}$ arkusza.

SZEYBEL (w dziele *Geschichte der Breslauschen Stadtbuchdruckerei*. Breslau 1804 in 4to na k. 27) wymienia te oba kalendarze, na karcie zaś 30 tegoż dzieła, w przywileju Cesarza Rudolfa danym drukarzowi Baumanowi 1596 roku, znajduję między innymi następujące wyrazy: *Weil Ime von etzlichen allerley Eingriff insonderheit der Calendar und Almanach die er mit grossen Unkosten von den Crackischen und andern Astrologen an sich brächte etc.*

Dowodem to iest, że nietylko kalendarze Słowackiego, ale innych Krakowskich astronomów, iako z nauki u obcych wielce poważanych, w Wroclawiu bywały drukowane.

§. Z powodu zaprowadzenia nowego Kalendarza przez Grzegorza XIII. wyszły u nas za Stefana Batorego i Zygmunta III różne pisma, iako to Latosza, Rościszewskiego, Zebrowskiego, Sakowicza, Broscyusza, które pod ich autorami wymieniamy.

§. JAN LATOSZ doktor medycyny i astronom, professor w akademii krakowskiej sprzeciwiający się przyjęciu nowego kalendarza, gdy go Papież w roku 1578 na ręce króla Stefana Batorego pod ostateczne akademii Krakowskiej roztrząśnienie przysłał. — Z powodu tego oporu, a raczcy dzieł przeciwko nowemu kalendarzowi pisanych, z łona akademii oddalony, udał się na Wołyń do Konstantyna Xcia Ostrogskiego Woiew. Kiiowskiego, dzielnego opiekuna wyznawców kościoła greckiego. Napisał zaś z powodu tego sporu dzieło pod tytułem:

Poprawa kalendarza. Starowolski który to pismo przytacza (in *Hecat.* Nro LXIV), nie mówi

czyli w łacińskim lub polskim języku było pisa-
ne, dodać jednak, że znający się na rzeczy ganić go
nie śmieli, lubo Felix Zebrowski pisał przeci-
wno niemu (cfr. Soltykowicz o Akad. Krak. k.
263).

Linde na czele swego słownika przytacza
następujące dzieło:

Jana Latosa Kometa. w Krakowie 1596 in 4to.

Starowolski pisze jeszcze, że Latosz wsta-
wił się rozprawą: *De mutationibus regnorum
tum observationibus quoque in eclipses atque Cometas
aliquot*. Soltykowicz (na k. 269.) dokła-
dny przytacza tytuł owęj rozprawy w tych
wyrazach: *Prognosticon de regnorum ac imperio-
rum mutationibus maxime vero de Christiano-
rum contra Turcas successu anno 1594 editum*. Da-
lęj zaś mówi że jest to dosyć dowcipne, aczko-
wiek śmieszne przystosowanie, niektórych wa-
żnych Kopernika odkryciów do biegu fizyczo-
politycznego rzeczy ludzkich. Znajduje się to
dzieło w rękopiśmie w bibliotece akademii kra-
kowskiey.

§. Wawciech ROŚCISZEWSKI herbu Junosza
z Płockiego rodem, Jezuita, kazywał w Poznaniu,
Lublinie, Krakowie i umarł 1619 w Sandomie-
rzu, mając przeszło lat 60. Pismo iego tu nale-
żące jest: *Latosie ciele*

to jest: obrona kalendarza Gregoryńskiego
przeciwko Latoszowi matematykowi. Pismo
to przytacza Alegambe *in Bibl. Script. Soc.
Jesu* p. 10. Niesiecki zaś w Herb. III. 280.
inne wylicza pisma (obacz między Teologami),
lecz tego nie wymienia.

ŻEBROWSKI SZCZESNY za Stefana Batorego żyjący i za Zygmunta III jeszcze w roku 1619, Teolog akademii Wileńskiej, pod którego imieniem (iako świadczy Niesiecki Herb. IV. 725) następujące są pisma:

- 1.) Zwierciadło roczne na trzy części rozdzielone, w Krakowie 1603 in 4to.
Ma tambydź rzecz, iako pisze Niesiecki, przeciwko kalendarzowi Latosza.
- 2.) Proba minucyi Latosowych (*przycacza Linde na czele słownika.*)
Niesiecki następujące jeszcze dodaje:
- 3.) Kąkol który rozsiewa Stefanek Zizania w Cerkwiach Ruskich, w Wilnie 1595. in 4to
- 4.) Recepta na plastr Czechowicza Ministra Nowokrzczeńskiego, w Krakowie 1597 in 4to

Lecz tego pisma iest autorem rzeczywistym **Marcia ŁASZCZ**, iako świadczy Alegambe in *Biblio. Script. Soc. Jesu* p. 327. i Niesiecki l. c.

§. *Prognostikon* albo przestroga walnych i celnych przygód i przypadków które mają przyść na wszytek lud pospolicie z nauki gwiazd i biegów niebieskich, na sześć lat potomnych uczyniona. Przez **TOMOGALIUSA** filozof. dokt. dla pospolitego pożytku i prawiona. w Krakowie u W. Kobylińskiego 1595 in 4to 4.½ arkusza.

§. Dekret albo wyrok astrologski o zaćmieniach zwierciadeł niebieskich, które się poiawiły w r. 1605 z przykładem skutków przeszłych za takim zaćmieniem przez **BERNATA** z Krakowa w Wyzwolon. Nauk Mistrza i Philos. Dokt. etc. opisany. w Krakowie 1605 in 4to 2 arkusze.

§. **OSWALD KRYGIER** rodem z Prus, do zgromadzenia Jezuitów roku 1618 w 20 roku życia przyięty, uczył teologii, ięzyka hebrayskiego

go i matematyki, którą dawał w Wilnie w roku 1640 (jak świadczy Alegambe *in bibl. Script. S. J.* nak. 361. za którym idziemy). Pisma jego tamże wyliczone, są:

- 1.) *Theoremata et problemata Mathematica, ex Opticis Geometria, Astronomia, Sphaera Elementari, computo ecclesiastico* 1633.
- 2.) *Arithmetica* 1635.
- 3.) *Catoptrica sive specula uetoria* 1636.
- 4.) *Paralella Horoscopa, sive, de directione tormentorum* 1636.
- 5.) *Calendarium Romanum* 1637.
- 6.) *Centuria astronomica* 1639.
- 7.) *Horologiographia practica.*

Pismo to ostatnie było już do druku gotowe, jak tamże Alegambe dodaie.

§. **KASSYAN SAKOWICZ** herbu Korwin, na-przód Archimandryta Dubieński obrządku greckiego, zakonu Ś. Bazylego 1640. a potem za pozwoleniem Urbana VIII. zakonnik *Ord. Eremit. S. Augustini* obrządku łacińskiego, wydał do druku (jak świadczy Niesiecki *Herb. IV, 5. i Linde na czele słownika*):

- 1.) Kalendarz stary w którym jawny i oczywisty błąd okazuje się około święcenia Paschy etc. w Wilnie 1640 in 4to.

Pismo Broscyusza z tego powodu wydane obacz niżej k. 318.

- 2.) Okulary kalendarzowi staremu gdzie odpowiada na zarzuty Schizmatyków o kalendarzu Rzymskim. w Krakowie 1644 in 4to.

Inne zaś Sakowicza dzieła, obacz między teologami.

§. **JAN BROSCYUSZ** (*Broscius*, tak pospolicie nazywający się, dawszy łacińskie zakończenie swemu dawnemu imieniu *Broscza* lub *Bro-*

skiego albo może *Brzozkiego*) razem z *Kurzelowa* w *Sieradzkim*, żył od 1581 do 1652. W *Krakowie* odbywszy zawód nauk, tak szkolny jak akademicki, w roku 1610 został doktorem *Filozofii*, a w krótcie potem wezwany na publicznego także matematyki i astronomii profesora, sprawował ten obowiązek przez lat 15. W roku 1620 udał się dla doskonalenia się w umiejętności lekarskiej do *Włoch* na żądanie *Marcina Szyzskowskiego Bisk. Krakow.* i z wspaniałą tego pomocą, z kąd podobno w roku 1624 jeszcze niepowrócił, lecz w roku 1626 był już niezawodnie w *Krakowie*. Mnie się zdaie, iż nie tak chęć nabycia wiadomości lekarskich, ale wyższy rozkaz opuszczenia kraju, przynajmniej na czas nieiaki, były dla *Broscyusza* powodem do téj podróży za granicę, o czém domniemanie swoje wykładam niżej przy dziele pod *Nro 11.* przytoczoném. Obrawszy sobie stan duchowny (idziemy dalej za *Soltykowiczem*) był teologii doktorem i professorem, kanonikiem katedralnym także *Mieczyrzeckim* i *Staszowskim*. *Soltykowicz* opisujący w szczegółach życie tego wielce w narodzie zasłużonego męża, a troskliwie i gruntownie rozbierający pisma jego, (o akad. *Krak. k. 441.* do 482) takie daje o nim zdanie: "Ile z najniezawodniejszych świadków to jest własnych dzieł tych ludzi (co się do rozszerzenia w narodzie naszym umiejętności matematycznych przykładali, których zalety w przód wystawił) dochodzić można, pokazuje się, iż oyczyzna nasza nie miała niktogo gorliwszego i czynniejszego w zachęcaniu do nich i utrzymywaniu ustającego w nich upodobania, nad *Jana Broscyusza*, po którym

inż niebyło aż do naszych czasów w krakowskiéy akademii żadnego, téy sprawiedliwie zasłużonéy w domu i zagranicą sławy i znakomitości matematyka." (Obacz niżej gdzie mowa o Janie Sniadeckim).

Wyliczamy zaś teraz pisma Broscyusza idąc za Soltykowiczem, z którego cały niniejszy artykuł w krótkości wyciągnięty, i do którego iako do naszego źródła czytelników, dokładnego pragnących zawiadomienia, odsyłamy.

- 1.) *Geodesia distantiarum sine instrumento: et Polybii locus obscurior, geometrico explicatus a M. Joanne Broscio Carzeloviensi. Cracoviae in officina Andr. Petricovii. 1610.*

Cel pisma tego był podwójny; naprzód dadź dowodzenie ięometryczne sposobu praktycznego dochodzenia odległości przedmiotów bez pomocy narzędzi. Sposób sam podany był dawniey przez Gemnę Reiniera Fryzuzszem nazwanego, Astronoma Batawskiego, który go uczniom swoim bez dowodzenia ięometrycznych udzielił. Mieysce zaś Polibiusza w xiędze IX od uczonych nawet pisarzów mylnie wykładane, w lacińskim przełożeniu tak brzmi: *Quam plurimi ex ambitu ac rotunditate magnitudinem civitatum conijciunt. Deinde, quando civitas Megalopolitarum quinquaginta, Lacedaemonum autem quadraginta octo stadiorum ambitu contineri, magnitudine vero Lacedaemoniorum civitas Megalopolim duplo excedere dicitur; videtur hoc illis esse incredibile.* Wykład obacz u Soltykowicza k. 465 równie i pism następnych.

- 2.) *Dissertatio utrum Rebus Publicis plus Astronomi quam Geometrae prosint. Cracoviae in officina Andr. Petricovii 1616.*

Rozprawka ta napisana przez Broscyusza dla Pawła HERKI z Kurzelowa, który na akcie filozoficzney dysputy miał iey bronić.

3.) *Dissertatio de cometa Astrophili, scripta a Joa. Broscio Curzel. ordinario Academiae Cracoviensis Astrologo. Ex permissu Magnifici D. Rectoris Cracoviae in officina And. Petricovii 1619.*

Z powodu komety postrzeżonego 1618 roku, wydał iakiś kalendarzowy astrolog *Andrzej Zedzianowski* opis pod tytułem:

Kometa z przestrogi niebieskiy w roku od narodzenia Bożego widzianey 1618 mca Listopada w niedziadku zodyacznym z skutkami pilnie uważonemi przez M. Andr. ZEDZIANOWSKIEGO nauk wywołonych i filozofii doktora. w Krakowie w drukarni M. Horteryna 1619 in 4to 3 arkusze.

Opisanie to błędne i wcale przeciwne zasadom arytmetyki i ieometryi, tudzież czyniące uymę akademii krakowskiéy, że pod iey bokiem na widok publiczny wyszło, pobudziło Broscyusza do napisania owéy rozprawy w 15 rozdziałach, w którém niedorzeczności owego opisu wystawia, nie nazywając autora z imienia ale tylko Astrofilem.

4.) *Quaestio de dierum inaequalitate a Joan. Broscio etc. publice ad disputandum proposita A. 1619 d. 7 Septembris. Cracoviae ex officina Andreae Petricovii.*

Małe to piśmko, ma świadczyć jednak o nauce i geniuszu autora. Exemplarz z przypisaniami własnoręcznemi autora znajduje się u Adama Czapskiego Dyrektora Policji w Krakowie.

5.) *Arithmetica integrorum edita a Joan. Broscio etc. Cracoviae presso Novodvorsciano. Na końcu te są wyrazy: Primus hic Novodvorscianoae fundationis fructus, rem strenue promovente — Sebastiano Krupka J. U. D. Professore etc. Rectore Uni-*

vers. Cracov. prodiit in lucem ex typograph. Martialis Andreoviciensis 1620.

Co tylko uczyniono wynalazków, od najdawniejszych aż do autora czasów, ułatwiających w arytmetyce rozmaite działania, mianowicie gdzie z wielu zbyt liczbami jest do czynienia, te wszystkie w tém ciekawém i nader użytecznym dziele umieścił aż do tablic Nepera.

6.) Apologia pierwsza kalendarza Rzymskiego powszechnego, za synodalnym rozkazem J.O. Jmci Xiędza Andrzeja Gembiekiego Biskupa Łuckiego napisana przez X. Jana Brosciusza etc. do szacnego narodu Ruskiego, na pokazanie słuszności wywodów, o kalendarza starego błędach podanych od Wieleb. Ojca Kassjana Sakowicza Archimandryty Dubieńskiego Unita. Anno 1641 w Krakowie w drukarni Andrzeja Piotrkowczyka.

7.) Apologia druga z tymże samym zupełnie tytułem i w tymże roku co poprzedzająca wydana w Warszawie u Jana Trepińskiego K. J. M. drukarza.

Pismo pod Nro 6. wymierzone jest przeciw uporowemu obstawaniu duchowienstwa Greckiego obrządku przy starym kalendarzu, a Nro 7 przeciwko wyznawcom zakonu Moyżeszowego z przyczyny rozszerzanego mniemania, iakoby u żydów czas obchodzenia Paschy, porządniey niż u chrześcijan był wyrachowany.

8.) *Joannis Brocii de numeris perfectis disceptatio. Qua ostenditur a decem millibus ad centies centena millia nullum esse perfectum numerum: atque ideo ab unitate usque ad centies centena millia quatuor tantum perfectos numerari. Cracov. apud Antonium Wosiński 1637.*

Pismo to, które niewiem czy słusznie nazywa Soltykowicz igraszką arytmetyczną, przedrukowane z następującem:

9.) *Apologia pro Aristotele et Euclide contra Petrum Ramum et alios. Additae sunt duae disceptationes*

de numeris perfectis Authore Joan. Broscio etc. Dantisci sumptibus Geor. Försteri 1652 in 4to 174 stron (Jest w Bibliotece XX. Piłarów w Warszawie.)

Piotr Ramus któremu Francya winna korzy-
stną w naukach odmianę, wstrząsnawszy po-
wagę Arystotelesa, zapędził się nakoniec tak da-
lece, iż wszystko cokolwiek od tego patryarchy
spekulacyynych badań pochodziło za fałsz
ogłosił, a w zapale targnął się nawet na niezbite
prawdy Euklidesa. Nasz Broscyusz przedsię-
wziął ich obronę w tem piśmie które Akademii
Paryzkiéy w tych przypisał wyrazach: *Inclitae
scientiarum Universitati et Academiaram facundae
Matri Academiae Parisiensi author consecrat.*

10.) *De literarum in Polonia vetustate* bez roku
i miejsca (istotnie w Krak. około 1780 roku)

Pismo to Broscyusza zawiera krytykę naie-
dną omyłkę historyczną i chronologiczną Mie-
chowity, który zamiast *Bogoryi* Skotnickiego
nazwał Jakoba Świnkę Arcybiskupa Gnie-
źnińskiego przy sprawie potwierdzenia aka-
demii krakowskiéy. Że zaś w piśmie tém znaj-
duie się także wiele uwag okazujących dawność
nauk w Polsce, dało to powód iednemu prze-
łożenemu biblioteki krakowskiéy do wydruko-
wania go pod przytoczonem tytułem; z doda-
niem listu przypisnego do Hugona Kollątaia na
ów czas ieneralnego wizytatora akademii.

Wszystkie te pisma Broscyusza obszernie
opisawszy Soltykowicz dodać, iż pomiaa dro-
bniuchne iego pismka różnemi czasy wydane.
Wniepewności zaś zostawia, czyli następujące
przez autora obiecané pisma wyszły z druku,
iako to: *Arytmetyka o ulamkach — Jeometria — Opi-*

sanie Polski — Zbiór astronomiczny nauki z Ptolemeusza i Kopernika. — Algebra.

Alegambe w Bibliotece Pisarzów Jezu. (na n. 144) a za nim zapewne Placcius (*in Theatro anonym. 507.*) nazywają Broscyusza (Alegambe pisze Joannes Brzoscus) autorem następującego bezimiennie wydanego pisma:

11.) *Gratis* albo *Discurs* ziemianina z Plebanem.

Posiadając sam to dzieło teraz nadzwyczaj rzadkie, a znajdując w niem wiele rzeczy godnych uwagi, podaję obszerniejszy onego opis. Pismo to w exemplarzu moim in 4to nie ma żadnej karty tytułowej, ale ma zaraz u góry napis: *Gratis* albo *discurs* I. *Ziemianina z Plebanem*. Strona ta oznaczona jest li zbą 41, a u dołu kustoszem drukarskim literą F. po której następuje G. H. aż do N. litery. Liczba zaś kart z iednej strony umieszczona, biegnie tylko od 41 do 50. Następna karta na której u góry jest napis *Przywilej* albo *Discurs* II. *Ziemianina z Plebanem*, nie ma żadnej liczby podobnie jak i następne aż do końca. Jednakże pismo to w tym stanie jest całkowite, iak się przekonuję z odpowiedzi nań wydaney, o której wspomniemy niżej. Chęć utajenia się i nadania całemu pismu pozoru oderwaney cząstki i pewnego rodzaju mistyczności, była może do takowego sposobu wydrukowania powodem. Drukarz, ani rok wydania nie jest nigdzie wyrażony, ale może w roku 1620 wyszło na widok. Rzecz zaś całego tego pisma, jest wystawienie różnego rodzaju sposobów których używali Jezuici, aby w brew przywilejom akademii krakowskiej, nietylko szkoły swoje gimnazyalne ale i wyższe, z władzą doktoryzacyi, nie zależąc bynajmniej

mniéy od zwierzchności akademickiéy, w Krakowie utrzymywali. W dyskursie I. pod tytułem *Gratis* wyłożona osobliwie rzecz o mniemaném bezpłatném utrzymywaniu szkół przez Jezuitów i o sposobie ich uczenia (n). W dyskursie II pod tytułem *Przywilej* wyklada autor prerogatywy akademii krakowskiéy, nadane iey od królów polskich. W dyskursie III z tytułem *Consensus* rozwódzi się autor nad okazaniem, że *Consensus* czyli mniemane zezwolenie Akademii na otwórzanie szkół Jezuickich w Krakowie, było sfałszowane, które po 40 dopiero latach urzędownie niby zrobionego zapisu, gdy już osoby wchodzące do rzeczy powymierały, Jezuiti okazali i na niem się opierali. Opisawszy zaś sposób jakim Jezuiti przyszli do owego konsensu, opowiada drogi ich w popieraniu téy sprawy.

To pismo całe, napisane prosto i jasno, nakształt matematycznego dowodzenia, tak śmiało wystawiające postęпки Jezuitów, zwróciło ich uwagę na autora i drukarza. Obojgu odkryto. Jędrzézý Piotrkowczyk drukarz Krakowski który to pismo nie w swéy lecz w obcém drukarni wydrukowawszy do Krakowa sprowadził, za karę, z wyroku Królewskiego Zygmunta III. różgami był publicznie chlostany a exemplarze spalono (jak pisze Woyc. Węgierski w kronice zboru Ewangiel. Krak. in M S. pod rokiem 1625. w moim exemplarzu na k. 139. a ztąd Hofman *de typogr.* p. 64. it. *Unschuldige Nachr.* a. 1717 p. 52). Ztąd nadzwyczajna rzadkość tego pi-

(n) Wyjątek ztąd mały przytoczyliśmy w tomie I. k. 150, gdzie rok wydania 1626 trzeba na 1620 poprawić.

sma. Autorowi zaś, iak się dorozumiewam, kazano wyiechać za granicę, co ón też uczynił, pod pozorem doskonalenia się w naukach lekarskich. Tym sposobem zdaie mi się obiaśniam się także wyżey przytoczone wyrazy Soltkowiicza: iż WYIECHAŁ NA ŻĄDANIE Szyszkowskięgo Bisk. Krak. i z wspaniałą ięgo pomocą; ponieważ pralst ten lubo może niechętnie, woli iędnak królewskiey zadosyc uczynić musiał. Dla tego naznaczyliemy rok druku tego pisma 1620 że w tym właśnie roku i wyiazd Broscynsza do Włoch nastąpił. Że zaś Broscyusz musiał być istotnie autorem tego pisma, wnosimy ztąd, iż Alegambe w dziele *Bibliotheca Script. Soc. Jesu* r. 1643 wydaném, iak ie mam z edycyi Antwerpskiey przed sobą, nie śmiałby żyjącego ieszcze na ów czas Broscynsza autorem nazywać, z dodaniem wyrazów *qui edito impudente dialogo Parochi cum nobili, inscriptione Gratis, sugillaverat Societatem*, gdyby muto z pewnością nie było doniesieném. Przeciwno temu Gratysowi Broscyuszowemu, wyszło następujące pismo:

Gratis plebański *gratis* wycwiczony w Jezuickich szkołach Krakowskich. Mędrszym niż przyszedł do domu się wracający. To iest Respons na dyskurs Plebański o Collegium Jezuickim Krakowskim *Gratis* nazwany i nadwa inne tegoż autora w teyże materiev (to iest Przywiley i Consens) Napisany i do druku podany przez Iozepha PIEKNORZECKIEGO za wiadomością i wyraźném dozwołeniem urzędu duchownego. w Poznaniu R. P. 1627 in 4to 2 karty i 480 stron czyli 60 arkuszy.

Pod zmyślonym imieniem Pięknorzeckiego ukrył się Fryderyk SZEMBEK Jezuita, iak pisze Alegambe (*Bibliotheca Script. Soc. Jesu* p. 144). Dziwi mię, iż zwierzchność Jezuicka pozwołila to dzieło drukować, ponieważ słaba

w wielu miejscach obrona. Uderza to wprawdzie w oczy, żeby pismo Szembeka dopiero w siódmym roku po Broscyszowym wyszł z druku. Lecz i na to znajduję objaśnienie w samémże dziele Szembeka, który, na pierwszey zaraz karcie tak pisze: „Ze tak nierychło odpowiedź tę na trzy dyskursy zmyślonego plebana, między ludzkie puszczo i Gratisa tego Plebańskiego, ćwicząc go, wszkolach tak długo trzymano (*alluzya zapewne na karę drukarza*), przyczyny inney nie było, iedno że za iedną okazją, i przez iedną książkę, nie tylko odpowiedź na zarzuty i potwarze plebańskie dać chciano, ale też i o wszystkim co się w tey Controversiey *in foro competenti* przed stolicą Apostolską *in Tribunali Sacrae Rotae Romanae* działo i dzieie, ludzi informować, i gdyby było tego nieczekano, pokazałby się być Gratis wyćwiczony ieszcze na seymie Warszawskim 1626 *in Februario*, i t. d.” Dzieło to Szembeka iako przytaczające w oryginalach pisma do sprawy Jezuitów z akademią krakowską należące, ma swoją wartość dla chcącego się dokładnie obeznaymiec z tą sprawą (obacz przypisek w Tomie I. k. 149).

§. STANISŁAW ZAWADZKI zapewne za Zygmunta III. żyjący, napisał

Examen de Astrologia in Acad. iak wyczytuję w Starówolskim (Hecaton. N. LXXXVII). Lecz nieznayduję żadnego dodatku, czyli to dzieło było drukowane lub nie.

§. M. JOHANNIS TONSKI *Med. Doct. in Acad. Crac. Math. Prof. arithmetica vulgaris et trigonometria rectil. et sphaerica, prout Geometriae practicae aliisque Matheseos partibus Architectonicae, geographiae, gnomonicae etc. subservit. Venetiis 16mo (1645)*

240 stron, lecz brak końca w tym exemplarzu który mam przed sobą.

§. JANA GORCZYNA czyli GORCZYŃSKIEGO Nowy sposób Arytmetyki w Krakowie 1647 in 8vo.

Jak świadczy Olof *polnische Liedergeschichte* p. 74 (Obacz Tom I. k. 243).

§. Węgierski w historyi kościelnéy kościołów Ewangelickich Sławiańskich (na k. 454) przytacza Macieja GŁOSKOWSKIEGO pismo pod tytułem *Geometria peregrinans*. Lecz przykład inąd nie znamy wcale tego dzieła (Obacz Tom I. k. 243).

§. WOJCIECH TYLKOWSKI Jezuita pomiędzy innemi dziełami (które obacz w rozdziale Historyi naturalnéy) wydał i następujące, która tu należą:

- 1.) *Arithmetica curiosa auctore Adalb. Tylkowski S. J. Cracov. opud Stanislaum Piotrkowczyk 1668 in 8vo 141 stron.*
- 2.) *Quintuplex temporis exegesis sive tractatus de Calendario auctore R. P. Adalb. Tylkowski S. J. typis monasterii Olivensis 1687 in 4to 419 stron.*
- 3.) *Geometria curiosa in tres libros divisa auctore Adalb. Tylkowski S. J. Posnan. 1692.*

§. LUBIENIECKI STANISŁAW młodszym nazywany który umarł w Hamburgu 1675 roku i pisał historyą reformacyi w Polsce, należy tu jako autor obszernego o kometach dzieła, w którym wszystkie komety od stworzenia świata zebrał i z wielu kopersztychami w Amsterdamie wydał, z dedykacją królowi Duńskiemu 1665 r. Wymieniliśmy je w Tomie I. na k. 19. gdzie, nie LUBIENIECKI, lecz LUBIENIECKI czytać trzeba.

Montukla (w dziele *Hist. des Mathemat* T. II, pag. 637) mówi, że poczciwy Lubieniecki napisał raczéy historyą uniwersalną, aniżeli historyą komet, i że na końcu tey zbieraniny

historyczney wyprowadza wniosek, że kome-
ty szczęśliwym są prognostykiem dla dobrych
a złym dla złych.

§. *Callitectonicorum sive de Pulcro Architecturae sa-
erae et civilis compendio collectorum, liber unicus. In
gratiam et usum Matheseos auditorum in Collegio Posn.
8. J. Posnaniae 1678.*

W dedykacyi do Królewicza Jakuba syna
Jana III. podpisał się: *Bartholomaeus Nathanael*
WASOWSKI Rector Coll. Posn. — W § 1.
zawiera się nomenklatura Architektoniczna
w trzech językach, po łacinie, po włosku, i po
polsku (Linde Rękp.).

§. JAN HEWELIUSZ czyli *Hevelius*, piszący
się w młodszym latach *Hoefelius* lub *Hö-
welke*, urodził się w Gdańsku 1611 roku, przy-
gotowany w szkołach krajowych udał się do
Hollandyi, aby tam, stosownie do woli rodzi-
ców nauce prawa poświęcić się, zkąd po rocz-
nym pobycie popłynął do Anglii, gdzie skłon-
ność jego do nauk matematycznych w domu już
okazywana, lecz przez rodziców, przeznaczają-
jących go do stanu kupieckiego, przytłumiona
obndzila się na nowo. Po roku przybył mło-
dy Heweliusz do Francyi, gdzie poznawszy
Gassendego, *Bulialda* i innych coraz większe
postępy w matematyce czynił. Miał ón wpra-
wdzić zamysł poiechać do Włoch, osobliwie
dla osobistego poznania *Galileusza*; lecz czy-
niąc zadosyć woli rodziców pragnących po-
wrotu syna iedynaka, udał się przez *Szwaj-
caryę* i *Niemcy*, w której podróży blisko rok ca-
ły przepędził, i przybył do oyczyzny 1634 ro-
ku. W roku 1635 wstąpił w związki małżeńskie
a w roku 1641 został ławnikiem na starém mie-
ście w Gdańsku, który urząd przez lat 36 a

przez lat 10 potym urząd radcy mieyskiego, ciągle aż do śmierci w roku 1687 przypadłéy, sprawował (o). Heweliusz był ieden z tych mężów (jak mówi Montukla *hist. des mathemat.* I. c.) którzy w wieku XVII. i pracami i pismami nawięćey przysłużyli się astronomii. — Do góracéy chęci o udoskonalenie nauk matematycznych, łączył mąż ten niespracowany, innedary za posrzednictwem których dziełom swoim nadał rzadką doskonałość. Prócz dochodów bowiem z swych urzędów odziedziczył znaczny po rodzicach majątek, który przez swą rządność i sławną fabrykę piwa pomnażając, był w stanie lożenia owych nakładów na narzędzia matematyczne i ozdobne dzieł swych wydanie. Ludwik XIV. Król francuzki i Jan III. Król polski, szczodrobliwością swoją przyłożyli się także w części do tego. Nad to zręczność Heweliusza w rysowaniu i sztychowaniu, nadała figurom przy dziełach iego, ową dokła-

- (o) O życiu i pismach Heweliusza następujące dzieła podają wiadomość: *And. BARN'S Leich - Sermon bei Beerdigung Hrn Joh. Hevelii. Danzig 1688* in fol. (14 arkuszy). Piśmo to było współczesnego, za drzodło z którego inni czerpali, uważać należy. *Andr. CHARITII Gedani, commenta histor. liter. de viris eruditiss Gedani ortis. Pittend. 1715* in 4to p. 85 sqq. *Erlautertes Preussen* Tom II. p. 255 - 268 i to jest jedna z najdokładniejszych tego meża biografii i wyszczególnić pisma iego. *JAN BARNOLLI* wydał ciekawe i do iego czasów wcale niedrukowane wiadomości o Heweliuszu, w dziele: *Das Berliner Astronom. Jahrbuch oder Ephemeriden für das Jahr 1780* Berlin 1777 in 8vo p. 168, takżeż w drugim Tomie swych: *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen u. s. w. Leipzig 1779* in 8vo p. 159, 251, 249, 333. Uwagi nad temi Barnolliego wiadomościami i dodatki nowe, wydał Karól Benjamin Lengnich pod tytułem: *Hevelius, oder Anekdoten und Nachrichten zur Geschichte des grossen Mannes. Danzig bey J. H. Flörke 1780* in 8vo 128 stron. Później tego ostatniego i Montukli *Histoire des Mathem.* (Paris an VII. in 4to) T. II. p. 637 umieszczony tu spis dzieł Heweliusza.

ność jakiej od mechanicznego artysty na próżno się wymaga. Same tylko rzeczy do ozdobienia i upiększenia dzieła służące, sztychowali artyści; wszystkie inne są jego ręki. Dodamy tu jeszcze iż wszystkie dzieła Heweliusza między 1662 a 1679 rokiem wydane, drukowane były przez Szymona Reinigiera w Gdańsku nakładem autora i w własny jego drukarni z Hollandyi sprowadzonéy. Lecz od 1679 roku, po zgorzeniu jego obserwatoryum i drukarni, wychodziły z obcych officyn. Wymieniemy je porządkiem lat iak z druku wyszły skracając nieco tytuły.

1.) *Joch. Hevelii Selenographia sive lunae descriptio atque accurata delineatio. In quo simul caeterorum omnium Planetarum nativa facies, variaeque observationes - figuris accuratissime aeri incisae; sub aspectum ponuntur. — Addita est lentes expoliendi nova ratio, ut et telescopia diversi construendi - methodus. Gedani authoris sumptibus, typis Hunsfeldianis 1647 in fol.*

Przyłączone jest do tego z biegnącą liczbą stron następujące pismo:

Selenographiae appendix et Heliographicus aliquot annorum observationes, et orbis Solaris positum motumque exhibens. Dedykacya, przedmowa, treść materyi 7 arkuszy, text 563 stron 112 tablic, prócz mniejszych figur które obok textu są wybite. Jest w bibliotece Liceum Warszawskiego.

Tytuł na miedzi ozdobnie rznięty i wielu figurami upiękczony ma podpis sztycharza: J. F. A. l. k. *Polonus sculpsit*, który swemi rycinami nader pięknemi i inne Heweliusza dzieła ozdobił.

MONTUKLA l. c. opowiada zalety tego dzieła, a na k. 546 mówi, iż opis księżycy Heweliuszowy poprzedził Selenografią Grymaldego, ie-

dnakże nazwiska różnych plam i mieysc na księżycu przez tego ostatniego podane, powstachnię przyjęte zostały od astronomów, prześladających uwiecznienie pamiętki sławnych matematyków nad nazwiska ziemskie na księżyc przeniesione. Grymaldy bowiem nazwał rozmaite plamy księżyca imionami starożytnych zwłaszcza matematyków, Heweliusz zaś mianował je nazwiskami prowincyi, gór i mórz ziemskich.

- 2.) *Epistolae IV. I. De observatione deliquii Solis anno 1649 habita. II. De eclipsi Solis an. 1652 observata. III. De motu lunae libratorio 1654. IV. De utriusque luminaris defectu an. 1654. Gedani 1654 in fol. 21 1/2 arkusza z kopersztynchami.*

Te cztery listy wyszły, naprzód pojedynczo, potem dwa ostatnie razem złączone, a nakoniec wszystkie cztery razem. Lecz zawsze jednego wydania z dodaniem tylko tytułu, ponieważ wszystkie raz tylko jeden były drukowane. List trzeci i czwarty z tytułem *J. Hevelii epistolae II. etc.* są w bibliotece Liceum Warszawskiego.

Względem rozprawy *de motu Lunae libratorio*, Montukla (w dziele *hist. des math.* T. IV. p. 274) tak mówi: „Odkrycie dwóch rodzajów libracyi księżyca, winniśmy iak wiele innych Galileuszowi. Lecz narzędzia których on używał, tak były niedoskonałe, iż niemógł więcéy dożyć. Zachowane to było Heweliuszowi, który (używając bardzo wielkich teleskopów wydał *Selenografię* bardzo wyszczególnioną) dostrzegł owe poruszenia którym księżyc podlega zwłaszcza co do wazenia się (*libratio*) na długość, czyli co do równika księżycowego i t. d.”

- 3.) *Dissertatio de nativa Saturni facie ejusque variis phasibus certa periodo redeuntibus; cui addita est tam eclipses solaris an. 1656 observatio, quam diametri solis apparentis accurata dimensio etc. Gedani sumptibus auctoris typis Reinigeri 1656 in fol. 12 arkuszy i 4 tablice.*
- 4.) *Mercurius in sole visus Gedani An. Chr. 1661 d. 3 Maji st. n. cum aliis quibusdam rerum Coelestium observationibus, rarisque phaenomenis cui annexa est Venus in sole pariter visa An. 1639 d. 24 Novembr. St. V. Liverpooliae a Jeremia Horroxio, nunc primum edita notisque illustrata, quibus accedit succincta historiola novae illius, ac mirae stellae in collo Ceti certis anni temporibus clare admodum affulgentis, rursus omnino evanescentis nec non genuina delineatio paraselenarum et pareliorum quorundam rarissimorum. Gedani auctoris typis et sumptibus, imprimebat Sim. Reiniger 1662. fol. 181 stron.*

Jest w bibliotece liceum warszawskiego.

- 5.) *Prodromus Cometicus, quo historia cometarum an. 1664 exorti — nec non dissertatio de cometarum omnium motu, generatione, variisque phaenomenis exhibetur etc. Gedani 1665 in fol. 17 arkuszy i 3 tablice.*

Rozprawa o kometach jest wyjątkiem i treścią obszernego w teyże materji późniey wydanego dzieła. Rozbiór zaś niniejszego pisma (iак świadczy Lengnich) znayduie się w dziele angielskim *Philos. Transactions Vol. I. N. 6. p. 104.* tudzież w *Journal des Savans 1666. 1 Mars p. 122.*

- 6.) *Descriptio cometarum A. A. C. 1665 exorti cum observationibus mense Aprili habitis Gedani. Cui addita est Mantissa prodromi Cometicum, observationes omnes prioris Cometarum 1664. — exhibens, ibid. 1666 in fol. 2 alfabeti i cztery arkusze i 4 tablice.*
- 7.) *Cometographia, totam naturam cometarum — exhibens. In qua cometarum a 1652 1661 1664 et 1665 ab ipso auctore observati — prolixius exponuntur. Acced. omnium Cometarum a mundo condito histo-*

ria *ibid.* in fol. 913 stron prócz kilkunastu arkuszy dedykacyi, przedmowy, a na końcu rejestrui mnożstwa kopersztichów. (Jest w bibliotece licium warszawskiego).

Heweliusz opisując naturę komet twierdził iż są urywkami ciała słonecznego, a nawet i planet różnych, i nakoniec utrzymywał że są zbiorem wyziewów, które przechodząc czas nieiaki po atmosferach planet, wznoszą się coraz wyżej i nakoniec nikną (Montukla II. 628 629). Uczeni francuzcy powstali przeciw temu zdaniu które już w dziele pod N. 5. ogłoszonym było. Heweliusz w piśmie niniejszém broni swęj hipotezy. Lecz Newton rozstrzygnął późniéj rzecz całą nieodzownie. O tym sporze uczonym obacz *Philos. Transactions* I. 107, 150 i 301. Cfr. tamże *Vol. III. Nr. 40* p. 205. Jako też *Journal des Savans* 1666 p. 165 i 181 — Montukla zaś l. c. na k. 639 mówi, że pominiawszy teorią autora o naturze tych ciał niebieskich, wiele jest w tém dziele uwag bardzo dobrych i nader ważnych. A na k. 628 pisze, że Heweliusz pierwszy dowiódł, iż droga komet nie jest linią prostą, iak do owych czasów pierwsi nawet astronomi twierdzili, ale linią krzywą. Dalej zaś wyklada że niektórzy zazdroszcząc Heweliuszowi lub też iego oyczyźnie tego zaszczytu, usiłowali połączyć zaszczyt z odkrycia drogi parabolicznęj komet, w osobie Heweliusza z Newtonem. Lecz do przekonania zbilu niestosowność tych rozumowań, oddając każdemu co się należy.

8.) *Epistola de cometa an. 1672 mense Martio et Aprili Gedani observato. ibid.* 1672 in fol. 3 arkusze i tablica.

9.) *Epistola de cometa an. 1677. Gedani viso ad amicum* ibid. 1677 in fol.

10.) *Machinae coelestis pars prior, Organographiam, sive instrumentorum Astronomicorum — descriptionem exhibens etc.* ibid. 1673 in fol. 3 arkusze dedykacyi do Ludwika XIV. i przedmowy; texta 464 stron i 31 tablic.

Machinae coelestis pars posterior; rerum Uranicarum observationes — tribus libris exhibens ibid. 1679 in fol. Druga xiega (pierwsza jest w pierwszym tomie) zawiera 840, a trzecia i czwarta 447 stron, prócz kilkunastu arkuszy dedykacyi do Jana III. Króla Polskiego, przedmowy i t. d. i 44 tablic z wizerunkiem autora.

Dzieło to Heweliusza jest naykosztowniejsze, a ze względu na część drugą nayradsze. Zaledwo bowiem druk tey drugiej części ukończony został, gdy pożar w domu Heweliusza wszczęty, całą edycyą zniszczył, i autorowi przeszło na 30,000 talarów straty i k pisze Montakla sprawił. Jednakże sądzi Lengnich *l. c.* że około 50 exemplarzy tego drugiego tomu po świecie się rozeszło, zwłaszcza do Francyi, Anglii i t. d. Wymieniemy miejsca nam bliższe, w których się to dzieło całkowicie znajduje. I tak w Gdańsku jest 5 exemplarzy, a między temi w bibliotece C. E. Broena przepyszny za 217 czerwonych złotych kupiony exemplarz illuminowany farbami, Berlińska akademiia umiejętności posiada dwa exemplarze całkowite. W Warszawie W. Kaietan Rwiastkowski członek królew. towarz. przyiaciół nauk między innemi rzadkiemi rzeczami w swej bibliotece. W liceum warszawskim jest tylko tom pierwszy.

Oba tomy dzieła tego, dla tytułu tylko, ale nie dla treści w nich zawartych, do siebie

należą. W tomie bowiem pierwszym opisał autor narzędzia astronomiczne a mianowicie swoje własne, i wykłada sposób składania największych teleskopów. Tom zaś drugi zawiera, obserwacje astronomiczne Heweliusza, mianowicie od roku 1639 do 8. Stycznia 1679.

11.) *Annus Climactericus, sive rerum Uranicarum observationum annus quadragesimus nonus; exhibens diversas occultationes, tam Planetarum quam Fixarum, post editam machinam Coelestem: nec non plurimas altitudines meridianas solis ac distantias planetarum fixarumque, eo anno — impetratas: cum amicorum nonnullorum epistolis ad rem istam spectantibus; et continuatione historiae novae stellae in collo Cræti ut et annotationum rerum coelestium. Gedani sumptibus authoris typis Dav. Frid. Rhetii 1685 in fol. 3 arkusze i 196 stron, a 4 tablice.*

Stosownie do tytułu *annus climactericus*, powinno by to dzieło zawierać obserwacje z 49 lat. Lecz w istocie uczynił to inż Heweliusz w drugim tomie swojej *machinae coelestis*, którego pismo niniejsze, iako dalsze obserwacje zawierające, jest tylko uzupełnieniem. — Między innemi wiele tu rozprawia autor przeciwko Anglikowi Robertowi Hook, który narzędzia Heweliusza ganił i względem prawdziwości obserwacji jego, wątpliwości tworzył. Rozbiór dzieła tego znajduje się w *Philos. Transactions* Vol. XV. Nro 175 p. 1162. Krótszy zaś w *Actis Eruditor.* 1685 p. 141. i *Journal des Savans* 1685 Nr. 34. Wiadomość zaś o tym uczonym sporze z Hookiem w *Chaufpié nouveau dict. hist.* w życiu Hooka T. II. p. 160 i *Montucla hist. des Mathemat.* T. II. p. 639.

Dodadź tu jeszcze należy iż pojedyncze Heweliusza rozprawy i obserwacje, druko-

wane pojedynczo w piśmie angielskiem *Philos. Transactions*, tudzież w Lipskich *acta Eruditorum*, przedrukowane są w drugim tomie *Machinae Coelestis*, tudzież *in anno Climacterico* na swych miejscach, wyjąwszy tylko następujące:

- 12.) *Phaenomenum aëreum* 1682 d. 10. Apr. *Observatum* in actis Eruditor. 1682 p. 262.
- 13.) *Scutum Sobiescianum* tamże 1684 p. 396.
- 14.) *Eclipsis Lunae totalis cum Mora. a.* 1685 d. 10. Dec. *observata*, in *philos. Transactions. Vol. XV. Nr. 178 pag. 1256 — 61.*
- 15.) *Occultatio Jovis, a.* 1686 d. 10. April. *et d. 8. Maii* tamże *Vol. XVI. Nr. 183 p. 178 — 84.*

Prócz tych dzieł drukiem ogłoszonych, zostały się jeszcze Heweliusza pisma, których wydania nie dożył. Wyszły zaś one po jego śmierci nakładem dziedziców, pod następującym ogólnym tytułem:

- 16.) *Prodromus Astronomiae cum Catalogo Fixarum, et Firmamentum Sobiescianum.*

Lecz każde ma osobny takowy tytuł:

- a.) *Prodromus Astronomiae, exhibens fundamenta, quae tam ad novum — Stellarum Fixarum Catalogum construendum, quam ad — Planetarum Tabulas, corrigendas — spectant; nec non novas tabulas solares, aliasque plurimas ad Astronomiam pertinentes, etc. Quibus additus est uterque Catalogus stellarum fixarum, tam major ad a. 1660 quam minor ad a. 1700. Acc. Tabula motus Lunae libratorii, ad bina secula proxime ventura prolongata. 1690.*
- b.) *Catalogus stellarum Fixarum ex observationibus multorum annorum Gedani habitis, constructus, etc. 1687.*

W tym katalogu gwiazd, kustosze arkuszo-

we i liczba stron biegną wciąż za dziełem pierwszym. Oba zaś zawierają 2 alfabety, 3 arkusze i 2 tablice.

c.) *Firmamentum Sobiescianum, sive Uranographia, totum coelum stellatum - exhibens, et quidem quodvis sidus in peculiari tabella etc.* 1690. 6 arkuszy a z tytułem sztychowanym (na którym rok 1687 wyrażony) 57 wielkich tablic. Prócz dedykacji i reiestru, 350 stron.

Cały ten zbiór w imieniu wdowy autora, przypisany królowi polskiemu Janowi III.

Wszystkie wyliczone Heweliusza dzieła, są pięknie, i można nawet powiedzieć, wspaniale drukowane. Prawie wszystkich są podwójne exemplarze, iedne na bardzo białym i wielkim papierze, drugie na mniejszym i posłedniejszym. Wszystkie przed pożarem domu Heweliuszowego czyli do roku 1679 drukowane, są dosyć rzadkie; lecz stopień ich rzadkości rozmaity. Do pierwszój klasy należy drugi tom *machinae coelestis*, iak się powiedziało wyżej; do drugiój *Selenographia*, *Epistolae de Saturni facie*, *Prodromus cometicus*, tudzież *Machinae coelestis* tom pierwszy; reszta dzieł jest mniej rzadka; w Gdańsku znajduje się nawet kilka exemplarzy na sprzedaż.

Przemilczyc niemożna co Montukla w przytoczonym miejscu pisze o rękopismach Heweliusza. Utrzymywał ón (są wyrazy Montukli) z nayspierwszemi wieku swego astronomami nader troskliwą korespondencyą, która przy śmierci iego do 17 Tomów in folio doszła. *Delisle* przejeżdżając w roku 1725 przez Gdańsk zakupił ie od dziedziców wraz z czterema tomami niedrukowanych dotąd Heweliusza obserwacyi. Zbiór ten kosztowny dostał się

potym do Pana *Godin* iednego z akademików, którzy pracowali nad mierzeniem stopnia ziemskiego pod równikiem. Że zaś *P. Godin* powołany był później do zarządzania szkołą żeglarską założoną w Kadyxie 1750 roku, i tamże umarł, skarb ten przeto stał się podług podobieństwa do prawdy, własnością Króla Hiszpańskiego. Bronń Boże żebym chciał ubliżyć narodowi Hiszpańskiemu (mówi daley *Montakla*), lecz zdaie mi się, iż miejsce przyzwoite dla zbioru takowego byłaby biblioteka akademii umiejętności w Paryżu lub biblioteka narodowa tamże.

§. Komety roku 1680 widziane o których tu jest relacya z prognostykiem do roku 1686 służącym przez *M. Stanisława NIEWIESKIEGO* Fizyki w akadem. Zamoys. Prof. i Astron. opisana. w Zamościu 1681 in 4to 2 arkusze.

§. Abryż komety z astronomiczney i astrologiczney uwagi pod merydyanem Krak. od Grudnia 1680 do Lutego 1681 wyrachowany i horyzontowi Polskiemu do wiadomości przez *M. Kaspra CIEKANOWSKIEGO* w akademii Krakow. Matem. Prof. 1681 w Marcu z obzerną figurą podany. *Cracoviae typis Universit. in 4to 2½ arkusza.*

§. **STANISŁAW SOLSKI** Jezuita, wydał nasamprzód obszerne dzieła o matematyce w ięzyku oyczystym. Tytuły ich są:

- 1.) *Geometra Polski*, to jest nauka rysowania podziału, przemienienia i rozmierzania, linii, angulów, figur i brył pełnych przez *X. Stanis. Solskiego* S. J. w Krakowie w drukarni Gerzego i Mikoł. Schedlów 1683 in fol. 288 stron; księga druga 1684 drukowana, 152 stron; księga trzecia drukowana 1686, 204 stron.
- 2.) *Architekt polski* to jest nauka ulżenia wszelkich ciężarów, używania potrzebnych machin ziemnych i wodnych i t. d. przez *X. Stanisława Sol-*

skiego. w Krakowie w drukarni Mikoł. Alex. Schwa
dla 1690 in fol. 200 stron z wielu figurami.

W języku łacińskim następujące mamy Sol-
skiego dzieło:

3.) *Machina exhibendo motui perpetuo artificiali
idonea Mathematicis ad examinandum et perfe-
ciendum proposita a P. Stanisław Solski S. J. an-
no 1663, Cracoviae in officina Haered. Fr. Casarii
in 4to 68 stron.*

§. Informacya matematyczna rozumnie ciekawego
Polaka, świat cały niebo i ziemię i co na nich jest uła-
twiająca, przez X. W o y c. BYSTRZONOWSKIEGO
Teologa S. J. do druku podana 1743 w drukarni Lubel-
S. J. 4to 490 stron.

Jest tutaj ięografia matematyczna, tudzież
wiadomości o sztuce wojenney i rozmaitych
rzeczach.

§. Elementa architektury domowey, krótko zebr-
nóy, na lekcyach szkolnych po łacinie wydané, a tu
na oyczysty język przełożone Jaśnie. Wmu. P. Franc.
Salez. Potockiemu Krayczemu koronnemu Staroście
etc. od Imci Pana Ka i e t a n a ZDZAŃSKIEGO Pod-
stolica Mścisława, przy zakończeniu nauk matematy-
cznych w szkołach Lwowskich S. J. dedykowane r. 1749
(bez miejsca druku) in 4to 8 arkuszy, z figurami.

§. Arytmetyka albo nauka oliczbie tak całéy iako
i łamané przez Michała KACZWIŃSKIEGO ze-
brana. w Krakowie w drukarni JOX. biskup. Krakow.
1757 in 8vo 271 stron.

§. Rachmistrz polski to jest zebranie wszystkich
reguł arytmetycznych i algebrycznych oyczystym ię-
zykiem wydany przez J. P. Józefa TORZÉWSKIE-
GO. w drukarni Berdyczowskiéy 1760 in 4to 188 stron.

§. O sztuce budowniczey na swoje porządki podzie-
lonéy. Zabawa ciekawa miana w szkołach Poznańskich
Soc. Jesu 1764 roku. in 8vo 40 stron z tablicami.

Bezimiennie wydane to pismo, przedruko-
wane pod tytułem:

Sztuka budownictwa na swoje porządki podzielona
a wydana nayprzód przez X. Józefa ROGALIN-
SKIEGO

SKIEGO S. J. a teraz poprawiona, przedrukowana
przerysowana w Warszawie u Grela 1775 in 8vo 78
stron.

Jest to opis czterech kolumn podług zwy-
czaynych porządków.

§. Prognostryk zły czy dobry komety roku 1769
i 1770 albo natura i koniec komet z przydatkiem opi-
niania krótkiego obrotów niebios, i rejestru tak komet,
iako też przypadków znaczniejszych od potopu świa-
ta aż do tego roku przez X. Jana BOHOMOLCA
Soc. Jesu Professora Teologii, w Warszawie w drukar-
ni J. K. Mei i Rzeczypospolitey w kollegium Soc. Jesu.
R. P. 1770 in 8vo 304 i 255 stron prócz rejestru i de-
dykacyi do Xięcia Adama Czartoryskiego Jener. ziem
Podolsk.

Dzieło to w swoim czasie nader się stało
użytecznym, a dla troskliwie pozbiieranych
ciekawych wiadomości i uwag, dotąd ma wiel-
ką zaletę, kładziemy przeto rozkład onego
i treść rozdziałów.

Część I. o naturze komet. Rozdział I. Co
na pozór? zkąd się nazywają? czym się
od gwiazd różnią komety? i jakie o nich zdanie
było dawnych filozofów? i wiele ich od potopu
świata świeciło? Rozdz. II. Jaka wydaie
się głowa komet, i jakie odmiany w nięy po-
strze ono. Rozdz. III. Jaki wydaie się ogon
komet. Rozdz. IV. Wieloraki bieg iest komet
postrzeżony? Rozdz. V. Dowody zbiiające
zdarńia o kometach dawnych filozofów. Rozdz.
VI. Zdania świsźszych astronomów i filozo-
fów o naturze komet. Rozdz. VII. Prawdzi-
wsze zdanie o naturze komet. Rozdz. VIII.
Wykład tego co w głowie komet postrzegamy.
Rozdz. IX. Wykład natury, wielkości, poło-
żenia i różnych odmian ogona komety. Rozdz.
X. Wykład sposobu obserwowania biegu,

i dochodzenia czasu powrotu, i poznawania
 ieśli taż sama i iedna iest kometa, oraz opisa-
 nie drogi i odległości komet od słońca. — Re-
 iestr komet których drogi według reguł nauki
 gwiazdarskiéy obserwowane są i wymierzo-
 ne. — Obserwacye komety r. 1769 przez
 W. X. ROSTANA Soc. Jesu (Profesora mate-
 matyki w kolleg. Warszaw.) czynione w War-
 szawie, i karta wyrażająca położenie drogi téy-
 że komety i bieg iéy.

Część II. o końcu komet. Rozdz. I. Wie-
 loraki iest koniec każdéy rzeczy; i wielorakié
 są znaki i przypadki. Rozdz. II. Jeżeli Bóg
 używa znaków na niebie niezwycajnych dla
 oznaymienia nam woli albo kary swoiéy?
 Rozdz. III. Jeśli komety są znakami nadprzy-
 rodzonemi albo niezwycajnemi niepomyślno-
 ści, kary Boskiéy, narodzenia, wyniesienia,
 śmierci królów, woyny i t. d. Rozdz. IV. Je-
 śli komety są znakami przyrodzonemi przypad-
 ków. które od woli ludzkiéy zawisły. — Jeśli
 komety są przyczynami przyrodzonemi odmian
 i przypadków od woli ludzkiéy niezawisłych,
 iakie są, mór, trzęsienie ziemi, susza i t. d. —
 Jaki iest prawdziwy i osobny koniec komet? —
 W oddziale drugim odk. 1 — 255 następuie: Re-
 iestr chronologiczny komet i przypadków,
 tak tych które czasu ukazania się komet, iako
 téż i tych, które się po ich ukazywaniu albo
 czasu średniego między ich ukazywaniem się
 przytrafiły.

§. X. PATRYCYSZ SKARADKIEWICZ Piiar ro-
 dem z krakowskiego, żyjący od 1738 — 1777
 (obacz Bielskiego *Vita Piar.* p. 156), wydał nastę-
 puiące dwa dzieła:

1.) Arytmetyka czyli nauka o rachunkach sposobem łatwym i do wyższej matematyki reguł przystosowanym z autorów wybornych zebrana. w Warszawie u XX. Piłarów 1766 in 8vo 235 stron.

Pismo to bezimiennie wydane:

2.) Geometrya czyli nauka o ziemiomiernictwie ku snadniejszemu wyższej matematyki poznaniu służąca z przystosowanemi do zażycia onéyże w praktyce sposobami krótko zebrana przez i t. d. w Warsz u Piłarów 1774 in 8vo 180 stron. *Przedrukowana tamże 1776 in 8vo 180 stron.*

§. Początki miernictwa wojennego dla szlachetney młodzi szkoły rycerskiéy Króla Imci polskiego. w Toruniu u Bergmana in 4to. 133 stron prócz tablic.

Autor podpisany iest w dedykacyi KAUFMAN Oberstleytnant nauczyciel tey nauki. Dzieło samo mające po iednéy stronie text niemiecki, a po drugiéy tłómaczenie polskie, wydane około 1766 roku, wykłada nayıpierwsze ieometryi początki nie podług ścisłego porzadku.

§. Geometrya albo niektóre łatwieysze sposoby do rozmierzenia wszelkich długości, szerokości i wysokości lub głębokości, ku uczciwéy i pożytecznéy zabawie każdego kawalera, z francuzkiego na oyczasty ięzyk przełożona. w Warszawie w drukarni XX. Piłarów 1769 in 8vo 114 stron.

§. Arytmetyka podług reguł Imci Pana Beniamina Hedrychisa gruntowną drogę torującą, do matematycznych umiętności, przydatkiem innych autorów powiększona z niemieckiego ięzyka na polski dla młodzi szkolnéy wydrukowana. w Warszawie u Grela 1774 in 8vo 207 stron.

§. Algebra początkowa przykładami Arytmetyki objaśniona dla szkolnéy młodzi przez X. Józefata WĘGLEŃSKIEGO Ś. P. w Warszawie u Piłarów 1775 in 8vo 186 stron.

Węgleński zgromadzenia piłarskiego, żyjący od 1730 — 1795. wydał nadto, (podług świa-

dectwa Bielskiego in *Vitis Piarist.* p. 123):

- 2.) *Effata verae sapientiae, quibus Catholicus quiesci regi debeat.* Varsav. 1774 in 8vo.
- 3.) *Meditationes pro octava S. Josephi Calaz. fundatoris; Item pro festo SSmi nominis B. M. V. Varsav. 1777 in 4to.*

§. Arytmetyka czyli nauka o rachunkach do wyższych matematyki części służąca przez X. Aloisego CZARNOCKIEGO Prof. Matem. szkol. Woie. Kalisk. w Kaliszu w drukarni JKMcI 1775 in 8vo 260 stron.

§. Arytmetyka praktyczna krótkim i łatwym sposobem przez pytania zebrana przez X. Symona BIELSKIEGO. w Warszawie u Piarów 1775 in 8vo Przedrukowana tamże 1793, 1806; na koniec 1811 in 8vo 232 stron.

§. JÓZEF TUŁAWSKI rodem z Gutsztadu w Warmii, i tamże kanonik, zmarły 1781 roku, miał wydać rozmaite pisma; nam jest znane tylko następujące (idąc za świadectwem Goldbeka *Liter. Nachr. v. Preussen* T. II. p. 195):

Gnomonica facilitata seu methodus arithmetica delineandi horologia regularia et irregularia per tabulas rite calculatas. Editio altera Lipsiae 1777 in 4to 2 części z 12 tablicami.

§. Algebra czyli nauka o rachunkach literalnych porządkiem do każdego zrozumienia przystosowanym we dwóch częściach ułożona, a ciekawemi i użytecznemi przykładami objaśniona przez X. And. USTRZYCKIEGO. w Warsz. 1778 in 8vo.

Sebastyan Ustrzycki Piar, od przybranego w zgromadzeniu imienia *Andrzeiem* nazywający się, rodem z województwa ruskiego, żył od 1759 — 1783. Prócz téy dobrze napisanęj algebry, wydał polskie tłumaczenie dzieła w szkołach polskich używanego: *Selectae e profanis scriptoribus historiae*, pod imieniem swego ucznia i wychowawca Józefa Hr. Komorowskiego z Starościca

Ochodzkiego, (jak pisze Bielski *Vita piarist.* p. 174) pod tytułem:

Wybrane z starożytnych świeckich pisarzów dzieła z zdaniami i wyrokami mędrców o powinnościach ludzkich. We dwóch częściach zawarte z łaciny na oyczysty język ku pożytkowi narodowemu przeniesione. w Warsz. w druk. XX. Schol. Piar. 1779. in 12mo 2 Tomiki.

§. Za rządów Stanisława Augusta mianowicie zaś od ustanowienia komissyi edukacyynéy, iak wszystkie umiejętności, tak też matematyka w szczególności, stała się iednym z ważnych przedmiotów w edukacyi publicznej i widoczny wpływ swój na ukształcenie młodzi okazała. Bardzo wiele przyłożyło się do tego wyborne X. GAWROŃSKIEGO Kanonika, a później biskupa Krakowskiego tłómaczenie dzieł matematycznych, dla szkół za elementarne przepisanych. Dzieła te tłómaczone przez Gawrońskiego są następujące:

- 1.) (LULIERA) Jeometrya dla szkół narodowych 2 Tomy, z których pierwszy jeometryą płaszczyzną; drugi naukę o bryłach zawiera. w Warszawie w drukarni nadwornej 1780 in 8vo.

Potém pokilka kroć przedrukowane w Warszawie, w Krakowie i Wilnie.

- 2.) (LULIERA) Arytmetyka dla szkół narodowych wiele razy przedrukowana. Jedna z późniejszych edycyi, z przydatkiem o nowych miarach i wagach w Warszawie u Piarów 1809 in 8vo 248 stron.
- 3.) (LULIERA) Algebra dla szkół narodowych. Pierwszy raz wydana. (w Warszawie) u Michała Grelła 1782 in 4to 352 stron.

Zalecenie dzieła tego przez Komissyą edukacyyną za elementarne, datowane ieszcze w 1778 roku.

§. MARCIN Odlanicki POCZOBUT professor matematyki i astronomii w Wilnie, a później tamtejszcy akademii rektor, żyjący od 1728 do roku 1810 (p), przez prace niezmiernie i nieszczędzenie własnego majątku, stał się prawie założycielem wileńskiego obserwatorium, na które i gmach nowy wystawił i w najdoskonalsze ie narzędzia z Anglii sprowadzone opatrzył. Niepospolite talenta i zasługi tego astronoma, umieli ocenić rodacy i cudzoziemcy. Król Stanisław August uwiecznił pamiątkę Poczobuta medalem na cześć jego bitym; nad to obdarzył go orderami S. Stanisława i orła białego, który to ostatni rzadkim przykładem za zasługi naukowe pierwszy raz był dany. Królewskie towarzystwa nauk w Londynie i w Paryżu, i na miejscu drugiego ustanowiony instytut narodowy, mianowały go swoim członkiem, i Król. Towarz. Warszawskie przyjaciół nauk, liczyło go także w swém gronie.

Pisma Poczobuta drukiem ogłoszone są:

- 1.) Obserwacye rozpoczęte w Marsylii a daley prowadzone w Awenionie, umieszczone były z rachunkiem obszernym w dziele X. Pauliana, które wyszło pod tytułem: *Traktat po koju między Kartezyuszem i Newtonem.*

(p) Dokładną wiadomość o życiu i zasługach Poczobuta, podaje prymostwo następujące: *Zywoł uczony i publiczny Marcina Odlanickiego Poczobuta, czytany na publicznejm posiedzeniu Imperat. Wileńskiego Uniwersytetu, przy zakończeniu rocznego biegu nauk d. 30. Czerwca r. z. roku 1810 przez Jana Suładzkiego go tegoż uniwersytetu rektora i astronoma, kawalera orderu S. Anny z Ełk. w Wilnie u Zawadzkiego in 8vo 42 stron. Treść tego pisma, lubo z innego źródła, to jest z rękopisma pu k. p. Janie Albartrandym, drukowana w pamiętniku Warsz. 1810 N. 1V. p. 99. -- 197.*

2.) Początki geometryi dzieło JP. Clairaut z francuzkiego języka tłómaczone. w Wilnie w drukarni Akadem. S. J. 1772 in 8vo maj. 219 stron.

Powód do wydania dzieła tego, opisuje Jan Śniadecki w życiu Poczobuta na k. 21.

3.) O dawności zodyaku Eipskiego w Denderach (*Tintiris*) przez X. Marcina Odlanickiego Poczobuta etc. w Wilnie 1803 in 4to 2 arkusze.

Przedrukowana ta rozprawa w rocznikach król. Towarzyst. Warszaw. przyjaciół nauk w Tomie III. k. 138 — 152. Wyszła także i po francuzku pod tytułem:

Essais sur l'époque de l'antiquité du Zodiaque de Denderah (Tintiris) par l'Abbé Poczobut Astronom Observateur à l'université Imper. de Vilna. à Vilna de l'imprim. de l'université (1803) in 4to 2 arkusze, i jedna tablica na miedzi rżnięta, wystawiająca ten zodyak.

W tém piśmie założył sobie Poczobut okazać przesadzoną starożytność tego malowidła, z którego pisarze zagraniczni wyprowadzać chcieli dawność świata. I jeżeli tych ostatnich (mówi Jan Śniadecki w przytoczoném miejscu na k. 40) rozkolysana przywidzeniami imaginacya, budowała, na niezrozumianych figurach swoje chronologiczne marzenia, Poczobut przynamniej oparł swoje tłómaczenie na rachubie astronomicznój, chociaż także wyprowadzonój z przypuszczeń wątpliwych.

Przytaczamy tu jeszcze dalsze Śniadeckiego wyrazy, okazujące zalety Poczobuta. „Prace jego astronomiczne (pisze ten mąż szanowny) zawierają się w 34 księgach zgromadzonych przez tyleż lat obserwacyi ciał niebieskich. Z tych znakomitsze, są liczne położenia Merkuryusza, trudnego i mało przedtym uważanego planety. Szereg liczny tych obserwacyi,

posłany w roku 1787 do Paryża, najwięcej posłużył astronomowi *de la Lande* do poprawienia pierwiastków biegu, i do ułożenia nowych tablic tego planety. — Opiekę przyjaznego naukom króla Stanisława Augusta chcąc uwiecznić i na niebie osadzić, do kilku gwiazd przez *Flamsteada* oznaczonych, przydał inne przez siebie uważane, i z nich złożył konstellacyą *ciotka Poniatowskich* w sąsiedztwie tarczy *Sobieskich*. — Szesnaście gwiazd tę konstellacyą składających, z których siedem uważał już *Flamstead*, oznaczył *Poczobut* licznemi obserwacyami, i ich położenie w efemerydach berlińskich na rok 1785 ogłosił."

Co zaś uczynił *Poczobut* dla obserwatorium Wileńskiego i dla całego tamiecznego uniwersytetu, już to w czasie czteroletniego seymu, już 1793 roku, już zarządów Cesarza Pawła I. czytać trzeba u samegoż Jana Sniadeckiego, który jako delegowany akademii krakowskiej, wspólnie z *Poczobutem* od roku 1788 do 1790 pracując, zasługi tego męża, nayprzyzwoicięj mógł ocenić.

§. Cóż mamy powiedzieć, iak wiele są winne nauki matematyczne i ogólne oświecenie w krain polskim Janowi SNADECKIEMU? Zbytniąby to było śmiałością odważać się na wystawienie zalet i zasług męża tego. Niech jednak przed wyliczeniem dzieł jego drukiem ogłoszonych, wolno mi przynajmniej będzie przytoczyć wyrazy tak poważnego sędziego *Józefa Soltykowicza*, które w części o zasługach jego dają wyobrażenie (z dzieła o stanie akademii krak. k. 445): „Akademia krakowska (pisze *Soltykowicz*) od zeyścia

Broscyusza ciemnych tylko kalendarzników — którzy się matematykami i astronomami nazywać ważyli — najwięcej licząca (wyjąwszy kilku znacznieszych dowcipem ludzi, którzy bez wsparcia i opieki rządu, podnieść się tak wysoko jak mogli, nie zdołali), ta mowa akademii krakowska szczyli się od czasu reformy swojej synem swoim Janem Sniadeckim, którego nieszczęśliwe w kraju wypadki od nas oddaliwszy, na szczęście Litwy do sławnej powszechni nauk wileńskiéy go przeniosły. Powtarzając pod tym nauczycielem, po powrocie jego z za granicy, albo raczéy ucząc się na nowo pod nim nauk matematycznych, ocznym byłem wraz z wielu innymi jego uczniami świadkiem téy gorliwości i usilności, jaką w zachęcaniu do nich okazał, a oraz widocznego wzrostu szacunku, który im wysoką nauczycielską zdatnością i nieprzerwaną pilnością, zjednać powszechnie umiał. — Jego staraniu po wielkiéy części winna akad. krak. to obserwatoryum jakie ma teraz, i opatrzenie go w naypotrzebniejsze do obserwacyi zwycajnych narzędzia. Nieplonnie nawet powiedzieć można, iż gdyby oyczyzna została była spokojną, tedy usilowaniem jego przy oświeconéy gorliwości dla nauk, kommissyi niegdyś edukacyjnéy i iéy Prezesa s. p. Xcia Imci Prymasa Poniatowskiego, rzeczony obserwatoryum stanęłoby było do tych czas na stopniu wileńskiego, alboby może było go z wielu miar przewyższyło. Dzieła i prace uczone Sniadeckiego w przedmiotach matematyki i astronomii, po wszystkich się ręką znajdując i są szanowane powszechnie; nieznanie od

publiczności, akademii nasza posiada i szanuje. — Pióro wielkiego obywatela i pisarza w kraju naszym (t. i. HUGONA KOŁŁATAJA) nie raz już oddało sprawiedliwy wymiar pochwał temu słusznie u swoich i u obcych zaleconemu mężowi. Po tamtém, jakżeby się wydało nasze? — Dość tu będzie powiedzieć, że Janowi Sniadeckiemu niezaprzecznie należy chwalebny tytuł pierwszego po Broscyuszu *wskrzesiciela* matematycznych nauk w Polsce."

Dziela Jana Sniadeckiego drukowane, ile mi wiadomo, są:

- 1.) Rachunku algebrycznego Teorya przystosowana do linii krzywych przez Jana SNIADÉCKIEGO w szkole głównéj koronnéj matematyki wyższej i astronomii Professora, tóżyże szkoły Sekretarza. Tom I. zawierający algebrę na dwie części podzieloną. w Krakowie w drukarni Szkoły Głów. Kor. 1783. 4to 312. stron. Tom II. w którym się przez zrównania nieoznaczone tłumaczy własności linii i powierzchni krzywych. 191. stron z 7. tablicami.
- 2.) Rozprawa o Koperniku, przytoczona wyżej na k. 306.
- 3.) Jeografia czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi przez Jana Sniadeckiego. Dzieło towarzystwu Warsz. przyjaciół nauk oddane; a z woli tegoż towarzystwa drukiem ogłoszone. Teraz przez autora przejrane, poprawione i powtórnie na świat wydane (pierwszy raz drukowane w Warsz. u Piarów 1803. roku) z przydaną tablicą wyrażającą położenie jeograficzne znakomitszych miejsc na ziemi. Za pozwoleniem Censury. w Wilnie nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego 1809. in 8vo maj. 474. stron prócz tablicy na 17. stronach położenia jeograficznego miejsc znakomitszych, z 5. tablic z figurami.
- 4.) *Reflexions sur les passages relatifs à l'histoire et aux affaires de Pologne, inserés dans l'ouvrage de M. Villers, qui a remporté le prix de l'Institut*

National de France, le 2. germinal an XII. (23 mars 1804). *Par J. S. in 8vo 29 stron*

Uwagi te napisane w Paryżu, (jak data przy końcu umieszczona: *Paris le 18 Floreal an XII. 18 maja 1804.* okazuje) i tamże wydrukowane, a w języku polskim w pamiętniku Dmóchowskiego z roku 1804 umieszczone, wystawiają niewiadomość Pana Williersa co do dzieł polskich i zbitą nedorzeczności jego w dziele przez Instytut narodowy francuzki uwienionem znajdujące się.

Gdybym pismo to, szczerze co do rozległości lecz pełne gruntownych uwag, dawniej był poznał, inaczejbym myśli niektóre w tomie I. na k. 98. rzucane, wyłożył. Na swoim miejscu sprostowanie tego nastąpi.

5.) *Zywot uczoney Poczobuta, o którym mówiliśmy na k. 342.*

Są nadto drukowane mowy Śniadeckiego pojedyncze, przy różnych okolicznościach miane; prócz tego obserwacye jego astronomiczne i rozprawy tyczące się téj umiejętności, drukowane w Rocznikach Król. towarz. Warsz. przyi. nauk w tomie pierwszym i następnych.

Czystość, poprawność i harmoniczna moc języka, tak wysoko cenione od wszystkich znawców we wszystkich Śniadeckiego pismach, mieszczą je między wzorami krasomowstwa polskiego.

6.) *Nauka matematyki do użycia Artyleryi francuzkiéy napisana przez P. Bezout* Towarzysza akademii nauk i marynarskiéy etc. a dla pożytku pospolitego; osobliwie dla Korpusu Artyleryi narodowéy na język polski przełożona z rozkazu i nakładem J. K. Mci do druku podana. Tom pierwszy zawierający w sobie fundamenta arytmetyki i ieometryi. w Warszawie

w drukarni Missyonarzów 1781 in 8vo maj. 4 grube tomy ozdobnie drukowane z wielu koperaszycami.

W dedykacyi podpisany tłumacz **Józef JAKUBOWSKI** Kapitan i Professor Artyleryi Kor. dziś jeneralny prokurator zgromadzenia XX. Misyonarzy w Warszawie, który nadto wydał drugie dzieło o Artyleryi z różnych autorów zebrane, iak się powie w §. następnym.

§. *Institutiones arithmeticae ab Augustino SŁA-
WINSKI Hieromonacho Basiliano AA. LL. et philo-
sopho. Doc. ejusdemque atque matheseos in monasterio
Zamoscensi actuali Professore, methodo quoad fieri
potuit facillima elucidatae anno 1782. Zamosci ty-
pis Academ. in 8vo 3 arkusze i 312 stron.*

§. Budowanie wieyskie dziedziom dóbr i possessorom — do uwagi i praktyki podane przez **X. Piotra ŚWITKOWSKIEGO** (o którym obacz w Tomie I. k. 128) z figurami, w Warszawie u Grela 1782 in 8vo 188 stron. Edycya druga tamże 1793 in 8vo tyleż stron.

§. List o kalendarzodziach wszystkich krajów dawnych, terażnieyszych i przyszych przełożony z francuzkiego r. 1785 in 8vo 2 arkusze.

§. *Jeometrya praktyczna przez X. Ignacego ZA-
BOROWSKIEGO. w Warszawie u XX. Piarów 1786
in 8vo, przedrukowana tamże 1792, nakoniec 1806 in
8vo maj. 386 stron.*

Dzieło to nowych nie zawiera wprawdzie odkryć, lecz dla zwyczajnych mierników w narodzie naszym stało się wielce użytecznym.

Ignacy Zaborowski Piłar żyjący od 1754 do 1803, łączący do niepospolitego daru uczenia, rzadką szlachetność serca i słodycz obyczajów, wydał nadto:

Logarytmy dla szkół narodowych, w Warszawie u XX. Piarów 1787 in 4to. Przedrukowane tamże 1806 in 4to 48 stron.

Gdzie przyłączona na czele wiadomość o sposobie wyrachowania i układania tablic logarytmowych.

O zaletach Zaborowskiego, obacz Bielskiego *Vita Piarist.* iako też mowę na obchod pamiętki jego w towarzystwie Warsz. przy. nauk mianą przez Piotra MALESZEWSKIEGO, drukowaną w rocznikach tegoż towarzystwa w tomie II. k. 277 — 292.

§. Teoryczna i praktyczna nauka żołnierskich rozmiarów czyli miernictwo wojenne do użycia oficyerom i początkowym Inżenierom ułożone przez P. Hogrewe w służbie Angielskiej Inżenierów Kapitana na oyczysty zaś język przełożone, i Arytmetyką, Geometrią i pierwszemi zasadami sztuki wojennej powiększone przez Józefa ŁESKIEGO oficyera i początkowcy matematyki w szkole rycerskiej nauczyciela (późniy Professora matematyki wyższey i fizyki w Liceum Warszaw. a teraz Professora Astronomii w akademii Krakowskiej, członek Król towarz. Warsz. przysięcił nauk) z 14 tablicami. w Warszawie u P. Dnia 1790 in 8vo XXIX. 355. a dodatki tłumacza 246 stron.

Józef Łeski wydał nadto dzieło oryginalne w języku niemieckim:

Darstellung der sämmlichen Theile der Mathematik welche während dem dreyjährigen Kurs auf der Krakauer Universität öffentlich, und in dem Privatstunden vorgetragen waren. Abgefasst von Joseph Łeski daselbst provisorischen Lehrer der höheren Mathematik und Astronomie. Krakau 1801 (lecz druk całego dzieła, dopiero w 1804 ukończony, iak data na ostatniy łarcie tumieszczona uwiadomia) in 4to 6 kart 167 stron i 3 tablice.

Recenzya tego, z iak naywiększą oszczędnością miejsca drukowanego dzieła i tablic z figurami i formułami, sztychowanych przez samegoż autora, znayduje się w dziele *Annalen d. Literatur*

u. Kunst in den öster. Staaten III. Jahr. 1804 Maj
P. 457.

§. Pięć porządków budowniczych podług prawideł
Jakoba Barocego z WINIOLI w Warszawie 1791
in 4to 52 stron i 28 tablic.

Przy tytule kopiersztych z podpisem: *przez*
Jakuba Hempla odris. i wyszty:

§. Dalsze poprawne i pomnożone młynobudowni-
ctwo. Część I. przez Jana Goffryda SCHNEIDE-
RA dyrektora budowli mechanicznych J.K. Mci zebra-
na i do druku podana, w Warsz. w druk. obywat. Gre-
la 1794 in 8vo 374 stron. Prócz tego są tabelle i 17
tablic sztychowanych z figurami.

Z tytułu tego wnosić wypada, iż poprzedzi-
ło iane dzieło, lecz nam się widzieć go nie
zdarzyło. Nie wiemy także czyli niniejszego,
prócz téy części pierwszey, więcéy wyszło.

§. Tablice stosunku nowych miar francuzkich li-
nealnych z litewskimi i polskimi miarami podane
zgronadzeniu przyaciół nauk w Warszawie przez
Alexandra Xięcia SAPIEHE członka tegoż zgro-
madzenia, w Warsz. w druk. Ragoczego 1801 in fol.
6. *tablic arkuszowych i jeden arkusz moicy przy tey oko-
liczności mianey.*

Przedrukowane te tablice w rocznikach to-
warz. Warsz. przyi. nauk w tomie I. k. 220
— 277. Lecz przedrukowanie to iest poprawio-
ne. Sam autor bowiem (który umarł 1812 r.
w Litwie) mówi w przypisku: „Zaledwo
„skńczyłem pierwszą edycyą, kiedy komissya
„miar i wag Paryzka, trudność tę (t. i. wzglę-
„dem ewaluacyi odległości bieguna od równi-
„ka na stopy paryzkie) rozwiązała, i mnie
„postawiła w konieczności przerobienia całe-
„go dzieła. Tak tedy poprawione, zupełnie
„przerobione i dokonione, użytkowi współ-
„obywatelów moich poświęcam.” Nowe

w téy materyi dzieło Alexandra Hrabi Chodkiewicza, obacz niżej.

§. Wielki geometryczny wynalazek celownicy trzyramiennéy nayważnieysze działania na tablicy Pretoryańskiéy, mechanicznie zastępujący w r. 1797 przez P. Marres a teraz w polskim ięzyku przez T. Siłę NOWICKIEGO ieometrą ogłoszony. w Warszawie 1806 in 8vo 67 stron.

§. Szkoła budowli wiejskiéy, czyli sposób iak stawić mocne i trwałe, od wielu piątér domy z ubitęy szczyeréy ziemi, lub innych pospolitych i tannych materiałow wynaleziony od P. Franc. COINTRAUX (z Francuzkiégo) skrócony. w Połocku w drukarni Soc. Jesu 1800 in 8vo 59 stron z kopersztynchami.

§. Nauka o ułomkach przez X. Ta deusza GIERKOWSKIEGO Z. S. B. Prof. matem. w szkołach publicznych Pułtuskich wydana. w Warszawie 1805 in 8vo 76. stron.

§. Fundamenta początkowe reguł rysunkowych napisane po francuzku przez obywatela Bosi o ucznia Dawida (tłómaczone przez Woyciecha GUTKOWSKIEGO, teraz Szefa w korpusie artyleryi woysk Xięstwa Warsz. poddyrektora szkoły Inżynieryi). w Warszawie i w Zamościu 1805 in 8vo 76 stron.

§. Budowla dachu poprawiona przez Józefa SZADKOWKSIEGO (teraz Budowniczego prefekturalnego departamentu Radomskiego). w Berlinie, drukował Jerzy Dekier drukarz tajny nadw. J. K. Mci 1806 in 4to maj. z dwoma kopersztynchami.

§. EUKLIDESA początków ieometrii xiąg ósmioro, to jest sześć pierwszych, iedynasta i dwunasta z dodaniem przypisami i trygonometrią dla pożytku młodai akademickiéy tłumaczone i wydane przez Józefa CZĘCHA, filozofii doktora, w akademii Krakowskiéy publicznego przedtem matematyki początkowéy Profesora, teraz dyrektora Gimnazyum Wołyńskiego, towarzystwa Warszawskiego przyjaciół nauk członka, w figurami na miedai rżniętemi Tablic 12. w Wilnie w drukarni Józefa Zawadzkiego in 8vo maj. 1807 XXVIII i 608 stron.

Przypisy są wydrukowane lecz trygonometrya jeszcze nie. Wydał Józef Czech jeszcze następujące dzieło:

Krótki wykład Arytmetyki z tablicami przykłady rachunkowe zawierającemi napisany dla młodzi akademickiej przez Józefa Czecha i t. d. w Wilnie nakład. Józefa Zawadzkiego 1809 in 8vo maj. stron 126 prócz rejestru.

Trzecie wydanie w Wilnie i Warszawie u Zawadzkiego 1811 in 8vo 109 stron.

§. *Une erreur trouvée dans les élémens de géométrie ou la quadrature du cercle par François GORKOWSKI Géometre du feu Roi Piaste Stanislas Auguste Roi de Pologne et Grand Duc de Lithuanie. à Varsovie (de l'imprim. des Piaristes) 1809 in 4to 58 stron i jedna tablica.*

Pismo to nieznamydnie się w handlu xięgarskim. Jest w bibliotece Piiarskiej i w bibliotece Liceum w Warszawie.

Uczynić tu jednak musimy uwagę, iż akademii umiejętności w Paryżu, przez kilkadziesiąt lat będąc zarzucona pismami o kwadraturze koła, a widząc wszystkie bezskuteczne usiłowania, i nadaremna stratę czasu w wynalezieniu onę, bacząc na koniec iż stosunek okręgu do średnicy zwyczajnie używany, to jest 335: 113 tak jest bliski prawdziwego, iż używszy go do wyrachowania obwodu kuli ziemskiej, uchybienie większe nad 2 sążnie zająć nie może, i wskazawszy nakoniec sposoby którymi stosunek ten może być tak przybliżony do prawdziwego iak się podoba; postanowiła w roku 1775 nieprzyymować ani się wdawać w roztrząsanie żadnego pisma o kwadraturze koła i trysekcyi kąta na części równe. Postanowienie to uczyniła także i akademii umiejętności w Petersburgu. O czém obszernie mówi Montukla

ukła w historii umiejętności matematycznych w tomie czwartym.

§. Myśli o poprawie budowli wiejskiéy w kraiu między Bugiem i Dnieprez przez X. G. 1810 in 8vo 51 stron z wystawnikami (t. i *Figurami*).

§. Nauka matematyki do użycia szkoły elementarnéy Artyleryi i Inżynierów przez Alexandra Karola KONKOWSKIEGO Professora matematyki w teyże szkole. Tom I. obejmujący arytmetykę. w Warsz. w Druk. Wikt. Dąbrowskiego 1811 in 8vo maj. 10. i 283. stron.

Więcey dzieła tego niewyszło. — Ścisły układ systematyczny i jasność w wykładzie zaleca to pismo.

§. Tablice stosunku dawnych miar i wag francuzkich i koronno-Litewsko-Polskich z miarami i wagami nowymi a przyietami we Francyi, przez Alexandra Hrabiego CHODKIEWICZA, towarzystwa Królewsko-Warszawskiego przyjaciół nauk, gospodarzo-rolniczego i galwanicznego członka. Ze zlecenia Ministra Spraw Wewnętrznych do druku podane. w Warszawie w druk. XX. Piłarów 1811. in fol 11 $\frac{1}{2}$ arkusza; z tych 16 stron objaśnienia; 4 $\frac{1}{2}$ arkusza tablic, a jeden arkusz spisu wszelkich stosunków.

§. O budowli włościańskiéy trwałéy, ciepłéy, tan-néy, od ognia bezpiecznéy i do kraiu naszego przy-stosowanéy. Dzielko z umieszczeniem w niem rozbióru rozpraw odpowiednych w tymże przedmiocie prze-slanych Król. Warsz. towarzystwu przyjaciół nauk, przez Xaw. Michała BOHUSZA, pafata Wileńskiego członka król. tow. warsz. przyi. nauk, kawalera orderu S. Stanisława i t. d. napisana, i z woli tegoż towarzystwa do druku podana. w Warsz. w druk. sukcesorek Zawadzkich 1811 in fol. 63. stron.

§. Architektura obejmująca wszelki gatunek murowania i budowania we trzech częściach przez X. Sebastjana Hrabie SIERAKOWSKIEGO bywszego Kustosza koron. Rekt. akad. krak. kawalera Orderu S. Stanisł. w druk. akad. 1812 in fol. maj. Tom I.

zawierający tekst, ma 388 stron. Tom II. obejmie wzory czyli tablice sztychowane, których jest 115 in fol.

Dzieło to jako pierwsze w swoim rodzaju w języku polskim, tak co do obiętości wszystkich części architektury, iako też co do kosztowności z powodu wielkich ozdobnych i wsporniatych tablic na miedzi z wielką dokładnością rzeźniętych, za nadto jest ważne żebyśmy ogólnego przynajmniej rozkładu umieścić nie mieli, zostawiając prawdziwym znawcom oddanie winnego hołdu imieniem rodaków szanownemu i o dobro umiejętności gorliwemu autorowi. Całe dzieło rozłożone na trzy części; te zaś dzielą się na Xięgi i rozdziały. Część I. mówi o architekturze w ogólności, a w szczególności Xięga pierwsza o ozdobie; Xięga druga o Symetrii; Xięga trzecia o eurytmii; Xięga czwarta o przyzwoitości. Część II. ma rzecz o wygodzie, mianowicie zaś Xięga pierwsza o położeniu; Xięga druga o podziale i dodatek. Część III. traktuje o trwałości; Xięga pierwsza o wyborze i użyciu materiałów; Xięga druga o zakładaniu struktury i fundamentach; Xięga trzecia o sposobach murowania.

§. Mała arytmetyka przez pytania i odpowiedzi służąca dla młodzi płci obojczy przez P. P. BIWADI(?) w Wrocławiu u Kornia 1813 in 8vo 71. stron.

§. Geometrya podług Lacroix (Lakroa.) Część I. na klasę II. III. i IV. szkół departamentowych z figurami. w Warsz. w druk. XX. Piłar. 1813 in 8vo XXIV. 278 stron.

Dzieło to napisane przez X. Antoniego DĄBROWSKIEGO Piłara, Profesora matematyki w Lic. Warsz. członka Król. Tow. W. P. nauk, towarzystwa rolniczego, i towarzystwa do xiąg elementarnych, przepisane

przez Izbę Edukacyjną za dzieło elementarne dla szkół krajowych. Na czele prócz przedmowy znajdują się *Wiadomości z algebry iślicyjszy związek z ieometryą mairęce*. (Obacz Bielskiego Vita piarist p. 202).

§. WIKCENTY WISNIEWSKI herbu Poray, urodzony w Warszawie 1724 roku, teraz astronom akademii Petersburškiéy i konsyliarz nadworny Jego Imperatorskiéy Mci, wiele obserwacyi swoich udzielił i udziela astronomowi Berlińskiemu B o d e m u, który ie w astronomicznych Efemerydach berlińskich od 1807 roku począwszy, aż do roczniku na rok 1816 umieścił. Gazety literackie Halska i Jenayska, roztrzasaiać te roczniki JP. Bodego z lat wspomnionych, z nadzwyczajnemi mówią zawsze pochwałami o tym naszym rodaku, który inż od lat kilku zaięty iest podróżami w Rossyi azyatyckiéy ze zlecenia światłego rządu, w celu astronomicznego oznaczenia różnych mieysc co do ich położen ieograficznych, czyniać przy tém i inne obserwacye astronomiczne. Prócz wielu innych mieysc obacz *Jenaische Allgem. Literaturzeit.* 1814. Nro 75. p. 126. i tamże na k. 139.

§. AUGUST BRONIKOWSKI Intendent dóbr koronnych w Xięstwie Warszawskiém, napisał dzieło treści matematyczno-fizycznéy: *O przystępie i ustępie morza z uwagami o systemacie atrakcyi, które dla wielu uwag wcale nowych i dla zasiągnienia iak nayprędzéy zdań obcych ułożył nie w ięzyku oyczystym lecz w niemieckim, i w tymże z druku ie wydadz niezwłocznie zamysła, pod tytułem: Ueber Ebbe und Fluth, nebst Bemerkungen über das*

Attraktionssystem von August von Oppeln Bronikowski etc.

Dla zwrócenia uwagi rodaków na dzieło to które zbiera co do wielu punktów teoryę powszechnie teraz przyjętą, podajemy same napisy rozdziałów z treści obszernéj przez autora nam udzielonéj. W wstępie wyklada autor teoryę przystępu i ustępu morza. Rozdział pierwszy części I zawiera tłómaczenie niedokładności teoryi w wstępie wyłożonéj. W rozdziale drugim mówi autor o systemacie atrakcyi, a w szczególności zaś traktuje o massach planet, o atrakcyi w postaci emanacyi, gdzie między inszemi wyklada autor potrzebę ułożenia teoryi czyli nauki osobnéj o ciężkości ciał tak iak mamy optykę, dynamikę, akustykę i t. d. Rozdział trzeci tłómaczy zastosowanie systematu atrakcyi do przystępu i ustępu morza. Rozdział czwarty zawiera rozmaite fizyczne dostrzeżenia i ich wykład. W drugićj części rozdział pierwszy obeymuie całkowity dowód matematyczno-dynamiczny, że dwoiaki bieg ziemi, rzutowy około słońca i wirowy około swéj osi, jest przyczyną przystępu i ustępu morza. W rozdziale drugim jest porównanie wszystkich postrzeżeń tego fenomenu z teoryą w pierwszym rozdziale wystawioną. W rozdziale trzecim następuje wykład nowéj teoryi co do strumieniów morskich, wiatrów peryodycznych i t. d.

§. 2. *Dzieła należące do wojskowości:*

ALBERT starszy, margrabia Brandeburski Xiążę Pruski, napisał znaczne dzieło w języku niemieckim, pod tytułem: *Von der Krieger-*

ordnung oder der Kunst Krieg zu führen, które pod dniem 10. Sierpnia 1555. Królowi polskiemu Zygmunutowi Augustowi sam Albert dedykował. Dzieło to nie było nigdy drukowane, lecz nadto ozdobnie pisane, i wielu rysowanemi figurami upiękzone, znajduje się w królewskiej bibliotece Berlińskiej, iak świadczy Pisanski in *Entwurf der preus. Literärgesch. Königsb.* 1791 in 8vo p. 165 idąc za podaniem Jerzego Godfr. Kistera in *Accessionibus ad bibliot. histor. Brandenb. Berlin* 1768 in 8vo p. 490.

MACIEJ STRUBICZ Polak (q), bawiący się na dworze Alberta w Królewcu, przełożył to dzieło o taktyce z jego rozkazu na język polski. Tłumaczenie to polskie, wielki foliów obeymuje, równie iak oryginał niemiecki, drukowane wcale nie było lecz przesłane tylko przez Alberta królowi Zygmunutowi Augustowi. Tego tłumaczenia exemplarz oryginalny, bardzo pięknie pisany i wielu rysowanemi figurami ozdobiony, posiadał w XVII. wieku Jan Karól Chodkiewicz Hetman W. L. Od niego dostał się do Sobieskich, a od królewicza Jakóba Sokińskiego do Jędrzeja Stanisława Żaluskiego, który go w bibliotece przez siebie i brata w Warszawie założonęj złożył. W exemplarzu tym znajdowały się na czele dwie obszernie dedykacje do króla Zygmunta Augusta, obie

(q) STRUBICZEM nazywa go Gadebusz *Lovlund. Bibliot. III* p. 236. Janocki zaś in *Janocianis II*, 5. pisząc tam po łacinie, mianuje go Strubicius. Błąd go niektórzy mylnie STRUBICKIM nazywają. Gadebusz w przytoczonóm miejscu poprawia swój błąd w jednym z swych dawniejszych pism popieliony przez nazwanie Strubicza Infanterykiem (Janocki podobnył mu ród nazwie), wyznając iż podług zasięgniętych dokładniejszych zawiadomień, przekonał się że Strubica był Polakiem nie Infanterykiem.

równie w polskim języku, iedna z daty 10. Sierpnia 1555 roku, w której sam Albert mianujący się *Xiążciem poddanym Jego Królewskięy Mci* podpisał się; w drugię datowanę 1570 roku, podpisany Macięy Strubicz. Szacowny ten z wielu względów pomnik znaydnie się teraz iako i cała biblioteka Załuskich w Petersburgu. Gadebusz i Janocki w przytoczonych miejscach opisują to dzieło, drugi zaś opowiada między innemi z jakię upodobaniem oglądał ie król Stanisław August.

§. JAN TARNOWSKI Hetman W. K. za Zygmunta Augusta napisał w języku polskim i swoim nakładem wspaniale wydrukował dzieło *otaktyce*, którego tytuł:

Consilium rationis bellicae. w Tarnowie drukował Łukasz Anulysowicz 1558 roku.

W bibliotece Xiążąt Czartoryskich w Puławach, ma się znaydować piękny exemplarz na pergaminie drukowany.

§. Sprawa rycerska według postępku i zachowania starego obyczaju Rzymskiego, Greckiego, Macedońskiego i innych narodów pierwszego i niniejszego wieku, tak pogańska iako i krześcijańska; z rozmaitych ksiąg wypisana, ku czytaniu i nauce ludziom rycerskim pożyteczna. Książki na ośm części rozdzielone. w Krakowie u Mat. Siebenyehera 1569. in 4to 76 kart. (*Jest w bibliotece Kaiet. Kwiatkowskiego w Warszawie*).

§. Książki *Juliusza Frontyna* senatora Rzymskiego o fortelach wojennych, ksiąg czworo przez Urodz. Jakuba CIELECKIEGO z Iacińskiego na polskie przełożone, teraz na nowo wydane. w Poznaniu 1609. in 4to 22 arkuszy (*Jest w bibliotece Kaiet. Kwiatkowskiego*).

Inne Frontyna tlómaczenie wyszło pod tytułem:

Opisanie Stratagematów i bitwów Greków i Rzymianów od Frontyna napisanych, bez roku i mieys. (w Warsz. u Diufura około 1780 roku) in 8vo 159stron.

§. SZYMONA STAROWOLSKIEGO pismo o sztuce wojennej, drukowane za granicą po kilkakroć, wymieniliśmy w tomie I. k. 10.

§. ADAM FREYTAG Torunianin (Syn Adama Freytaga, o którym wspomniałem w To. I. k. 241), Doktor medycyny i Professor matematyki w gimnazyum kiedyńskim na Żmudzi, późniéj towarzysz wszelkich podróży Jannsza Xcia Radziwiła, umarł 1650 roku (r). Dzieło jego o sztuce warowania i bronięcia twierdz napisane w języku niemieckim, wydane było 1631 w Leydzie u Elzewirów in fol. z wielu kopersztychami. Księga pierwsza tego dzieła dedykowana Władysławowi królewiczowi polskiemu, druga magistratowi Toruńskiemu, trzecia magistratowi Gdańskiemu (Zerneke Thorensche Chronik p. 264). Przekładowane pod tytułem:

Architectura militaris oder neue vermehrte Fortification von regular-Vestungen, auf die neueste niederländische Praxin gerichtet und beschrieben durch Adamum Freitag der mathematicum Liebhabern. za Leyden

(r) Szczegóły życia jego opisane są w nadgrabku dochowanym u Starowolskiego in Monumentis Sarmat. p. 316. w tych wyrazach: *Adamo Freytagio Thoruniano, philosophiae ac utriusque medicinae doctori, illustris gymnasii Caidonenensis, Matheseos extraordinario Professore, viro, vita, moribus, eruditione, genere et professione nobilitatis, qui adolescentiam studijs, juventutem variis peregrinationibus actam virilem bellis in Belgia expeditionibus, sub auspicijs imperis Friderici Henrici, Arannoniensis Principis, ad Sylvam ducis, reliquam aetate Professioni Matheseos ac medicinae praxi, totam autem ab obitu Tractatus Mosam usque ad ultimum vitae Annam 1650 servitio illustrissimi S. R. Imperis Principis, ducis Jannszis Radziwila impendit. Scholaribus jura ac sumptu optimi Principis ac Patroni posuere. Vixit aetate XLII. Filium non reliquit, librum reliquit cui titulus: Architectura militaris nova et aucta.*

360 *Umiejętności matematyczne*

bey Bonn. und Abr. Elector. 1642 in fol. z wielu wybranymi kopersztychami.

Exemplarz tego wydania jest w bibliotece XX. Piłarów w Warszawie.

Chrystyan Wolfiusz (w dziele *Elementa Matheseos edit. Genevanæ 1752 in 4to Tomo V. p. 120*) tak pisze o naszym Freytagu, wymieniając różne wydania dzieła jego: „*Primum formâ muniendi Belgica admodum celebris extitit, de qua scripsit Adamus FREYTAG Polonus, cujus architectura militaris Germanice prodiit Amstelodami a. 1665 in fol. (2 Alph. 9 plag. Tab. 1½ Alph.). Eandem in numeris tantum immutavit Gerhardus Melder; cujus praxis fortificatoria Francofurti a. 1666 in fol. lucem adspexit (plag. 36. Tabl. 8).*”

Dzieło Freytaga przełożone na język francuzki wyszło z druku z listem przypisnym do Króla Władysława IV. iak się dowiaduię z konotetek Lindego w rękopiśmie.

§. Archelia albo artilleria to jest fundamentalna i doskonała informacyia o strzelbie i o rzeczach do nięj należących i t. d. przez Diego Uffana Kapitana nad armatę w zamku antwerskim (po Hiszpańsku napisana) a teraz z wersiey Niemieckiey na polski język za instaucyą gorącą W. Pana Abrahama na Zbąszyniu kasatelana Szremskiego przetłómaczona w Lesznie u Daniela Vetterusa 1643 in fol. Część I. 32 stron. Część II. 160. stron. Część III. 72 z wielu kopersztychami.

W dedykacyi do Abrahama Zbąskiego podpisał się Jan DEKAN, *Civis Lesznensis, consularis et philomathes.*

Dzieło to hardzo swego czasu poszukiwane, dziś do rzadkich należy. Jest w bibliotece XX. Piłarów w Warszawie.

§. Król Władysław IV. widząc wyższość teorii sztuki wojennej w Niderlandach, a spostrzegłszy wielką sposobność do artylleryi w Kazimierzu SIEMIENOWICZU wysłał go do Hollandyi, gdzie ten tak wielkie uczynił postęпки, że wyszedł potém na iednego z najsławniejszych artyllerzystów w Europie. Król zobaczywszy iego rękopism o artylleryi, kazał go podać do druku, co dopiero we dwa lata po śmierci króla przyszło do skutku. Rozkazowi zatem tego monarchy, winni iesteśmy to dzieło, które może uysść za klassyczne i które dotąd powszechnie szacowane, czyni honor Polakom (ob. Jakubowskię nauka Artyll. Tom I. 16). Tytuł dzieła jest takowy:

Actis magne artilleriæ pars prima autore CASIMIRO SIEMIENOWICZ equite Lithuano, () olim artill. Reg. Polon. Proprefecto. Amstelodami apud Janoniam 1650 in fol. 284 stron.*

Druga część nie wyszła, bo śmierć autora zakoczyła. Jak wielką cenę przywiązywali i cudzoziemcy do tego dzieła, za dowód i to służyć może, iż wyszło z druku tłómaczone na francuzki ięzyk, dla użycia Inżenieryi, iako też i na niemiecki pod tytułem:

Ausführliche Beschreibung der grossen Feuerwerks oder artilleriekunst Casimiri SIEMIENOWICZ. Itzo mit dem zweiten Theil vermehrt von Daniel ELRICH Stück-hauptmann. Francf. a. M. bei J. D. Zammern. 1676 in fol. 252 i 116. stron z wielu kopiersztuchami.

(*) Pomógł popiersiami znakomitych nauka Polaków, znajdującymi się w bibliotece Licenno Warszawskiego, (a które zdobyły niegdys bibliotekę Żelazkich), jest także wizerunek Kazimierza Siemięnowicza, na którym wstęga sanderowa i gwiazda u boku widzieć się daie. Oznacza to zapewne jakowys zaszczyt zagraniczny, w Polsce bowiem nie mieliśmy iezcze w ten czas orderow.

Exemplarz łaciński i niemiecki jest w bibliotece liceum Warszawskiego, a wydanie tłómaczenia francuzkiego posiada Ksietan Kwiatkowski w Warszawie.

§. Piechotne ćwiczenia albo wojenność piesza, wozom Pułkownikom i wszelkiéy wojennéy starszyźnie do wiadomości podana przez Błażę i a LIPOWSKIEGO; nakładem Forstera w Krakowie u L. Kupisza. 1660. in 8vo 4 arkusze.

§. ANDR. MAXIM. FREDRA Kaszt. Lwowsk. potrzebne consideratie około porządku wojennego i pospolitego ruszenia przez Franc. Glinkę z Rafałow do druku podane, a teraz z przydatkiem i sporządzeniem oeconomii wojennéy powtórnie przedrukowane. W Słucku 1675 in 4to 117 stron.

Tegoż autora następujące należy tu pismo:

2.) *And. Max. FREDRO Palatini. Podol. Militarium seu axiomatum belli ad harmoniam togae accommodatorum cum XXXII figuris et explicatione omnium terminorum architecturae militaris genuinis Polonis vocibus redditorum. Tomus secundus Lipsiae. typis Jacoboerianis. 1757 in fol. 30 arkuszy.*

§. Artykuły wojenne powagą Rzeczypospolitéy i Królów Polskich ustanowione z rozkazu Xcia M. Ramana. 1755 in 8vo 192 stron i Excerpt ex Volumine legum 80 stron.

Dawniejsza edycya wyszła w Nieświeżu w drukarni Soc. Jesu. 1754 in 8vo 250 stron.

§. *Ars militaris*, to jest krótkie zebranie wszelkich operacyi wojennych, tak w polu iak w fortcach praktykowanych, z którego każdy sprawny officer łatwo widzieć może, czego się w okazyi trzymać i wystrzegać powinien. Z niemieckiego ięzyka przez Samba BRODOWSKIEGO Porucznika auditora regim. pieszego Nayiasn. Królewica i Rzplitéy cudzoziemskiego zaciagu, z rozkazu JO. Andr. Stanisł. Załuskiego

Biskup. krak. — Przedrukowane w Krakowie 1750
in 12mo 6 i pół arkusza.

§. SAMUELA BRODOWSKIEGO *Corpus juris militaris polonicum* 1753 wydany, przytoczony wyżey na k. 220 jest zbiorem prywatnym który żadney sankcyi zwierzchniczey nie zyskał.

§. *Essai sur la fortification ou application de la fortification au terrain dédié au Roi par M. BAKAŁOWICZ Géomètre juré et Capitaine Ingénieur au service de Sa Majesté le roi de Pologne. à Varsovie chez J. Poser. 1769 in 8vo 249 stron.*

§. Partyzant czyli sztuka prowadzenia pomyslnie wojny podjazdowey z różnemi przypadkami rozmaitych obrotów z francuzkiego P. de Jeney. w Su-
praislu 1770 in 8vo.

§. Instrukcyja w sztuce wojenney od Króla Jmci Pruskiego dana Generalom swoim, z niemieckiego na polski ięzyk przelożona przez officera korpusu kadetów z przyłączeniem 13 planów sztychowanych i relacyi niektórych spraw wojennych. w Warszawie w drukarni korp. kadet. Mitzlerowskiy. 1772 in 8vo 279 stron.

§. Pamietniki o dawnym rycerstwie zważanym iako ustanowienie polityczne i żołnierskie, po francuzku przez Pana de la Curne de Ste Palaye napisane, a teraz na polski wyložone ięzyk. w Warszawie 1772 in 8vo 160 stron.

§. Regulamen służby obozowey i garnizonowey dla regimentow kawaleryi wydany. w Warszawie 1775 in 8vo 267 stron — *Przyłączone do tego: Formularze raportów 1 arkusz i 2 tabelle.*

Na końcu wydrukowany jest rozkaz Franc. Xaw. Branickiego Het. W. K. aby przepisy te ściśle wykonywane były. Do tegoż regulaminu przyłączone jest następujące pismo:

Władza i obowiązki Hetmanow Wielkiego i polnego koronnych, oraz powinności każdego, począ-

wszy od Generała artylleryi, aż do chorążego *inclusi-
ve* (konstytucyą seymu 1775 ustanowione, *iaē opiewa-
wają pojedynczo napisy tytułów*) bez roku i miejsca
in 8vo 79 stron.

§. Powinności koru (t. i. korpusu) artylleryi koronay
podane przez JW. *Brühla* Generała, przyięte na kom-
missyi woyskowcy, czytane i podpisane na sessyi 6. Maja
1774 roku. w Warszawie u Diufura 1775 in 8vo 44
stron.

§. Regulamem exercercynku dla regimentów pie-
szych wydany. w Warszawie roku 1775 in 8vo 180
stron.

Przy tym: Służba garnizowa 148 stron.

§. Proceder prawny woyskowy wydany roku 1775
z rozkazu kommissyi woysk, przedrukowany w War-
szawie u Grela 1790 in 8vo 225 stron *obok z textem nie-
mieckim.*

§. Flawiusza Wegecyusza Renata o sprawie rycer-
skiej nauka, tlómaczenia Fr. PAPROCKIEGO. w Ło-
wiczu 1776 in 8vo 2. tomy.

§. Skryte przestrogi od króla Imci Pruskiego dane
officerom swojego woyska mianowicie od kawaleryi,
w Brunie 1779 z druku wyszłe, z niemieckiego wyło-
żone. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K.
Mci 1780 in 8vo 171 stron.

§. (JÓZEFA JAKUBOWSKIEGO, obacz wyżéy
k. 548.) Nauka artylleryi zebrana z naypoźniéy-
szych autorów, napisana dla pożytku korpusu
artylleryi narodowéy, z rozkazu i nakładem J. K. Mci
Stanisława Augusta do druku podana. w Warszawie
u XX. Missyonarzy 1781 — 83. 3 tomy in 8vo maj.
483, 514 i 326 stron.

§. O sztuce wojennéy dzieło przez JP. Turpin
de Crissé po francuzku napisane i na polski ięzyk
przez Imci P. Franciszka GRZYMAŁĘ Porucznika
i Adjut. w pułku pierwszym pieszym Grenadye-
rów przetłómaczone. w Warszawie u Püarów 1783 in
8vo Tom I, 495 stron. Tom II, 204 stron i wiele ko-
perastychów.

§. Regulamen służby obozowey i garnizonowey dla całego woyska obojga narodów wydany. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mei 1786 in 8vo 286 a stażba garnizonowa 148 stron.

Na czele umieszczone zalecenie Hetmanów koronnych i Litewskich wraz z Departamentem woyskowym obojga narodów, podpisane przez Ludwika Tyśzkiewicza Hetm. Poln. W. X. L. zawiera rozkaz uskutecznienia wszystkiego pódług przepisów.

§. Regulamen exercerunku dla Brygad kawaleryi narodowey i pulków przedniéy straży woyska obojga narodów wydany. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mei 1786 in 8vo 511 stron.

Na czele zalecenie podobne iak w dziele poprzedzaiącym podpisane przez Ludwika Tyśzkiewicza Hetm. W. L.

§. Elementarz służby woyskowey tłómaczony z dzieła F. Kińskiego Generała Leit. Woysk. Cesar. przez A. F. B. G. A. K. officera Polskiego. w Warszawie u XX. Missyonarzy 1787 in 8vo 471 stron.

§. Artykuły wojskowe. w Warszawie u Grela 1790 in 8vo 55. stron.

Obok jest także text niemiecki z tytułem *Kriegs-artikel*.

§. Początkowe przepisy do mustry dla kawaleryi narodowey woyska koronnego i wielkiego Xstwa Litewskiego. w Warszawie u XX. Piiarów 1790 in 8vo 148. stron.

§. Nauka dla officerów sposobiących się na inżynierów polnych albo chcących bywać z pożytkiem na kampaniach, przykładami z ostatniéy wojny siedmioletniéy objaśniona, z planami, przez Tielke Kapitana artylleryi woysk Saskich w roku 1785 wydana na polski język przetłómaczona przez J. K. w Warszawie u Piotra Zawadzkiego 1792. in 8vo maj. 542 stron.

§. Krotki zbiór istotniejszych wiadomości wojskowych przez M. P. b. W. P. G. w Warszawie 1808 in 8vo 128. stron.

§. Przepis musztry i manewrów dla piechoty francuzkiéy, tłumaczenie z francuzkiego. w Warszawie 1808 in 8vo.

Drugie tegoż dzieła wydanie, pod tytułem:

Przepis musztry i obrotów dla piechoty francuzkiéy wydany roku 1791. tłumaczenie z francuzkiego, edycya nowa poprawiona i powiększona przez Inspektora Jenerałego broni. w Warszawie w drukarni Zawadzkich 1811 in 8vo.

Szkoła żołnierza 92. stron; Szkoła Plutonu od 92 do 285 strony. Szkoła Batalionu od 1. do 204. Ewolucye linii od 1 do 210 strony.

§. Przepis musztry z działami polowemi i walewemi dla użytku artylleryi w W. Xięstwie Warszawskim. w Warszawie u Dąbrowskiego 1811 in 8vo 2 Tomy 156. i 78 stron.

§. Roboty artylleryi i fortyfikacyi przy obronie twierdz, wyjątek z dzieła o fortyfikacyi ataku i obronie twierdz napisanego przez JM. P. de Bousonard wytlum. czone za zleceniem JW. G. Inspekt. Art. i Inż. Bar. Ces. Pelletier na użytek JP. oficyerów Artylleryi i Inżenieryi przez H. P. A. K. 1811 in 8vo 149. stron.

§. Przepisy polowe w czasie boiu przeznaczone dla jazdy lekkiéy i wszelkich oficyerów téżé broni z francuzkiego na oyczysty język przełożone przez Alexandra OBORSKIEGO Maiora pułku 13. jazdy. w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiéy 1812 in 8vo 170 stron.

§. Mała woyna czyli opis służby lekkich pułków w czasie wojny przez P. Kapitana de Grand-Mai-

son za zleceniem W. P. Podpółkownika izszy ochotników Flandryi a przez W. Półkownika DZIEWANOWSKIEGO na polski język przetłómaczona (w Warszawie u Dąbrowskiego 1812) in 8vo 275 stron.

§. Wyiątek z dzieła Pana Karnot o obronie twierdz. (w Warszawie u Dąbrowskiego około roku 1812) in 8vo 104 stron.

Dzieło to tlómaczone iest przez Stanisława FISZERA Wielkopolanina, Generała Dywizyi Woysk Polskich, poległego pod Woronowem blisko wsi Rożestwo, w czasie kampani rossyyskiéy 1812 roku.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

Umiejętności przyrodzenia czyli różne części historyi naturalney z zastosowaniem do użycia towarzyskiego.

§. 1. *Fizyka w ogólności i w szczególności, chemia.*

W rozdziale filozofii wymieniło się wiele dzieł zwłaszcza komentarzów pism arystotelesowych fizycznych które tu należą.

Podobnież i dzieła o astronomii któreśmy umieścili wyżej w rozdziale umiejętności matematycznych, tutaj należą; astronomia bowiem lubo na matematyce się zasadza, należy wszelako do nauk fizycznych. Dla uniknienia więc powtarzań odsyłamy tam czytelnika. Dzieła zaś o farmacyi czyli operacyach chemicznych officynalnych, obacz w rozdziale umiejętności lekarskich.

Wspomnieliśmy także w Tomie I. na k. 155 że alchimia, która do niejakich ważnych w chemii odkryć stała się powodem, zaprzętała i u nas niektórych mężów, lubo w ogóle tyle ile u postronnych nie znalazła wziętości. Tamże przytoczyliśmy dzieła Teofrasta Paracelsa przez Szretera w Krakowie wydane. Wspomnieć tu wypada o Jakóbie Sędziwoju, który dziełem swém alchimiczném r. 1604. wydaném u współczesnych imie swoje głośnem uczynił. Przyłączamy opis onego podług edycyi niemie-

mieckiéy którą mamy z biblioteki Alex. Hr. Chodkiewicza iak następuie:

MICHAELIS SENDIVOGII Chymische Schriften, darinnen gar deutlich von dem Ursprung und Vollendung des gebenedeyten Steins der Weisen gehandelt wird. Nebst einem kurtzen Vorbericht ans Liecht gestellt durch Friedrich Roth-Scholtzen Siles. Verlegts J. P. Krausz KK. privil. Buchhändler in Wienn 1749 in 8vo 348. stron. (od 237. do 348 strony są oryginalne w łacińskim języku pisane listy Sędziwoia treści chemicznój.)

Wydawca tego dzieła opisał życie autora i różne jego pisma wydania, co w krótkości tu umieszczamy. Michał SĘDZIWOY syn naturalny Jakóba Sendzimirza (w niemieckim i w łacińskim języku Sendivogius a drugi Sandimirus nazywany), urodził się w Sądyczu w Woiewodztwie Krakowskiem 1566 roku. Ukończywszy nauki w oyczyźnie wystany był za granicę; a w Niemczech nabrawszy smaku do Alchimii całkiem się onéy poświęcił, i iakiego życiopis podobnyż adept, idący za świadectwem innych rozmaitych pisarzów mniema, Sędziwoy odkrył nakoniec kamień mędrców. O czem gdy się między innemi dowiedział Xiążę Wirtemberski, upraszał Króla polskiego o przysłanie mu Sędziwoia, lecz ten w drodze iuż w krajach Wirtemberskich zatrzymany od niejakiego dzierzawcy dla wyiawienia sekretu, po niejakim dopiero czasie, i po rozmaitych przypadkach które biograf jego opisuje, na wolność wypuszczony. Zwiedziwszy późniéy rozmaite kraie umarł Sędziwoy w Krawarzu polskiem (*Gravorn*) w Szlązku 1646. roku, mając lat 80.

Pismo tego naszego rodaka wiele w swoim czasie sprawiło sensacyi, wydane zaś było także samprzód w języku łacińskim pod tytułem:

Cosmopolitani novum lumen chymicum e naturae fonte et manuali experientia depromptum et in duodecim tractatus divisum. Pragae Bohemiorum 1604.

Jak wielce zaś pismo to w owym czasie i późniéj, adeptów z różnych narodów interessowało, dowodem są przedrukowania liczne tak oryginału samego z późniéjszemi autora dodatkami, iako też tłómaczeń na inne języki porobionych. Biograf wspomniony przytacza następujące edycye łacińskie: *Francof. ap. Bithunium 1604. in 8vo.* — *Francof. ap. Palthenium 1606 in 8vo* — *Parisiis ap. Ruellum 1608 in 12mo.* *Parisiis et Coloniae 1610. in 12mo et 1614. in 12mo* — *Genevae sumptib. Ant. et Sam. de Tournes 1653. 8vo.* *Argentorati 1659. in 8vo.* — *Genevae sumptib. Ant. et Sam. de Tournes 1673 in 8vo.* *Francof. ap. Herman. a Sande 1678. in 4to* — *Lipsiae 1682 in 8vo.* *Genevae sumptib. Chouet et al. 1702 in fol.*

Francuzkie tego dzieła tłómaczenie wyszło pod tytułem:

Cosmopolite ou nouvelle lumière de la physique naturelle traduit par Bosnay. à la Haye. Przedrukowane w Paryżu u Seba. Szapleta 1618. in 8vo. Niemieckie zaś tłómaczenie wydane pod tytułem:

Tripus Chymicus Sendivogianus, Dreyfachen chymisches Kleinod d. i. zwölff Tractätlein etc. Strasburg 1613, 1628 i 1681 in 8vo.

Dzięki Bogu że dzisiay podobne pisma lubowników nie znajduią. Ale kto wie czyli późniéj nie będą sztydzić z innego rodzaju szarlataneryi wieku naszego!

Ś. WOYCIECH NOWIKAMPIANUS miał w Krakowie przy rozpoczęciu kursu wykładu pisma arystotelesowego o świetle, mowę o pochwałę fizyki drukowaną 1551 roku. Obacz niżej między lekarzami.

Ś. W bibliotece Liceum Warszawskiego (in *Miscellaneous* in 4to tomo XI) znajduje się dzieło Jędrzeia MIROWSKIEGO w łacińskim języku *teoryą wiatrów* wykładające, drukowane w Wirzburgu zapewne w roku 1596 in 4to 7 $\frac{1}{2}$ arkusza textu, prócz dwóch tablic, dedykacyi i wierszy na pochwałę autora.

Ponieważ zawiera to dzieło niektóre rzeczy mogące posłużyć do objaśnienia szczegółów względem uczonych Polaków, opiszemy je zatem, podając i rozkład samego dzieła. Exemplarz ten poczyna się od dedykacyi do niewiadoméj mi osoby, braknie bowiem początku dedykacyi i karty tytułowéj, lecz sądzę iż do Mikolaia Korycińskiego Starosty Przędeckiego (jak się okaże niżej) do którego pisze Mirowski. *Tuo sumptu per quinquennium in antiquissima Cracoviensium academia una cum filiis tuis operam studiis dedi; et licet aliam vivendi rationem animo aliquando conceperim, te tamen suasore, auctore et coadjutore litteris adhuc incumbo. Commisisti mihi praeterea erudiendos filios, cum fisdem me in exteris nationes, Germaniam dico in celebre Herbipolense Gymnasium ablegasti . . . Multa et alia innumera benevolentiae signa mihi exhibuisti quorum omnium in vicem et obsidem, nisi hasce tibi de Ventis qualescunque exercitationes Magce D. obtulisset etc.* Przy końcu dedykacyi data *Herbipoli 3 id. Mart: A. D. 1596.* Na dalszych dwóch kartach następuje: *Epigramma Nobili Domino*

*Andreae Mirowski anemigraphiam suam in celebri Herpitolensium Academia in publicum proponenti honoris ergo ascriptum a Generoso D. Adamo WOLSKI de Podhaicze. — Drugie epigramma iest z napisem: And. Mirowio cum hanc meteorosophicam de Ventis disputationem impugnandam proponeret et defendendam susciperet honoris et amoris ergo scriptum a Generoso D. Stanislao LASOZKI de Glewo. Trzecie ma napis: Eidem Mirowio J. U. studioso - Joannes ORZELSKI. Daley następuje sama rozprawa z napisem *Ventorum theoria* na 7½ arkusza. Tu następujące są rozdziały! *Venti definitio - Materia ventorum - Forma venti - Causa efficiens proxima motionis ventorum - Ventorum numerus et species - Differentiae ventorum - De qualitatibus singulorum ventorum - Effecta ventorum in regiones, quae eis peculiariter sunt expositae, et quidem meridionalium - septentrionalium - orientalium - occidentalium - Signa ventorum ex rebus variis desumpta; po których, na czterech kartach następują znowu wiersze pochwalne iako to: Ode tricolos tetra-strophos ad-And. Mirowski J. U. studiosum, hasce meteorologicas de ventis assertiones defensurum, Proceptorem suum observantissimum Andreae CORYCINII a Corythno Eloquentiae studiosi. Daley idzie: Ode dicolos, distrophos - scripta et dedicata a nobili Joanne WOLSKI eloqu. studioso. Potem następuje: Epigramma eidem nobilitate, virtute et doctrina ornatissimo A. Mirowio - Adamus CHARZINSKI S. S. Theologiae studiosus. Cały ten poczet zamyka wiersz z napisem *Bucolicum sacrum de Ventis, quod Nobili Doctissimo - Mirowio J. U. Studioso et tum temporis praeceptori suo amantissimo, dum hasce de ventis theses in alma Virzeburgensium academia publicae disputatoni***

proponeret, perpetuae observantiae inscripsit Christophorus CORYCINUS a Corythno philosophiae studiosus. Z wierszy przez Jędrzeia i Krzysztofora Korycińskich wnoszę, że to do ich oycy dedykacya jest napisana. W Niesieckiego Herbarzu II. 623 znajduję że Krzysztof Koryciński Kasztelan Woynicki i Jędrzėj Kasztelan Wiślicki za Zygmunta III. i późnięży zięjący byli synami Mikoleia Starosty Przędeckiego.

§. R. P. F. Samuelis de LUBLINO Ordinis praedical. Provinciae Poloniae S. Theol. Bac. ac in albo Cracov. conventu eiusdem Theol. Prof. Ordin. in octo libris Aristotelis de physico auditu quaestiones scholasticae secundum viam Thomistarum per articulos distinctae. Quibus duo indices sunt adjecti, unus quaestionum aliter rerum memorabilium. Cum lic. Super. Coloniae Agrip. ex offic. Crithiana sumptibus Petri Henningsii et haered. Joan. Crithii a. 1627 in 8vo 1 arkusz i 454 stron.

Nie sama to jest fizyka w znaczeniu dzisiejszém, ale raczej filozofia scholastyczna.

§. O właściwych doświadczeniach fizycznych czyni wzmiankę Erntel w dziele *Varsavia physice illustrata*. Dresdae 1730 p. 31 a ztąd w skróceniu *Diuklos Essais sur Phist. liter. de Pol.* p. 524. że w roku 1647. miesiącu Lipcu, Kapucyn pewien imieniem VALERIANUS Magnuś Włoch rodem, w Polsce mieszkający, (którego dzieła filozoficzne wymieniliśmy na k. 24.) robił doświadczenia z barometrem w przytomności Króla Władysława IV, żony jego i całego dworu. Napisał ón o tem dziełko w tymże roku pod tytułem: *opusculum de Vacuo*, które P. Roberwal Professor akademii Paryżkięży przeczytawszy, i sądząc iż Waleryan chciał się chlubić zaszczytem tego ważnego odkrycia,

opisał Pannu *de Hoyers* obecnemu przy tych doświadczeniach w Warsz. że robił je już Toryczelli 1643 roku we Włoszech. Odpisał na to Waleryan, iż ani w Rzymie *Rykcyusza* ani w Florencyi *Toryczellego* nie widział, i z imienia ich nawet nie znał, lecz że powodem do tych doświadczeń ciężkości powietrza, były dla niego uwagi Galileusza o podnoszeniu się wody do pewney wysokości, tudzież używanie wagi Archimedesowey, którą w podarunku dostał w Krakowie 1644 roku od Tyta Liwiusza *Buratyniego* architekta. Ponieważ dowodów niema że Waleryan miał wiadomość o doświadczeniach *Torycellego*, czemuż przypuścić niemamy że obydwaj jeden o drugim wcale niewiedząc, na jednąż myśl przyszli, tak n. p. iak Newton i Leybnic w jednym czasie wynalazcami byli rachunku ilości nieskończonych.

§. *Oculus ratione correctus, id est demonstratio ocularis cum admirandis de Vacuo a Peripatetico Vilnensi per demonstrationem rationis rejecta. Vilnae typis S. J. 1648 in 8vo 6½ arkusza,*

§. **WOJCIECH TYLKOWSKI** Jezuita, rodem z Mazowsza, żył od 1654 do 1665 (iak świadczy *Diaklos* w dziele *Essais sur l'hist. liter. de Pologne* pag. 385) wydał prócz wyżej na k. 26 wymienionego pisma, wiele dzieł po większey części do fizyki i historyi naturalney należących, których poczet przytaczamy:

1) *Metheorologia curiosa auctore R. P. Adalberto Tylkowski S. J. Cracov. ap. Stanisł. Piotrkowczyk 1669 8vo 132 stron,*

Jest tu mowa o wiatrach, o ogniach napowietrznych, o kometach i t. d. toż samo pismo

znayduie się w iego obszerném dziele, które pod Nro 3 przytaczamy.

- 2.) *Disquisitio physica ostenti duorum puerorum quorum unus cum dente aureo, alter cum capite Giganteo Vrbnae spectabantur anno 1673. authore R. P. Adalberto Tylkowski S. J. Regente Seminarii pontificii. Typis monast Olivensis 1674 12. 3½ arkusza.*

Zpowodu tych osobliwych zjawień, przytacza autor z innych pisarzy wzmianki o rozmaitych monstrach, przyczynę zaś wyrośnięcia owego złotego zęba bardzo niefizycznym sposobem tłumaczy, dowodząc iak to kość w kruszec zamienić się może. Cała osobliwość z zębem złotym pokazała się podobno późniéj oszukiństwem iakiegoś przemyślnego próżniaka.

- 3.) *Philosophia curiosa seu uniuersa Aristotelis Philosophia iuxta communessententias exposita. Et primo quidem sub compendio proposita, deinde ad usum civilem reducta ac rebus in particulari applicata curiose ab A. R. P. Adalberto Tylkowski S. J. typis Monasterii Olivensis 1680 — 1682 in 8vo 9 Części. które w szczęciu tomach grubych, zazwyczaj bywaią poprawne.*

Wspomnieliśmy o tem dziele już wyżej na k. 26; tutaj zaś, to ieszcze dodamy, iż w niem jest zawarta cała scholastyczna czyli arystotelesowa filozofia, którą tu wyklada Tylkowski (iak się sam w przedmowie tłumaczy) podług objaśnienia doktora Anielskiego t. i. S. Tomasza z Akwinu. Jest to więc komentarz do ksiąg Arystotelesowych o naturze rzeczy, lecz sposobem katechizmowym ułożony, zawierający całą filozofią teoretyczną i praktyczną, a mianowicie loikę, metafizykę, filozofią moralną, fizykę ogólną czyli o własnościach ciał; wiele wiadomości z historyi naturalnéj, z nau-

ki lekarskiéy tudzież różnych osobliwości przyrodzenia, między temi mnóstwo takich rzeczy iakie się w Rzeczyńskiego historyi naturalnéy znajdują,

4.) *De bono tam in pace quam in bello, sive pars philosophiae quarta moralis in duas divisa partes. Pars prior de bono in pace, cui annexa est pars physicae curiosae decima. Opusculum de admirandis auditionibus et quaedam alia auctore R. P. Adalberto Tylkowski. typis Monasterii Olivensis. 1691 in 8vo 512 stron. Pars secunda de bono et malo sive de prudentia et arte in bello. ibid. 1691 in 8vo 593 stron.*

5.) *De re agraria, tractatus. Olivae 1687.*

Dzieło to o rolnictwie, przytacza Jundził w dziele opisania roślin W. X. Lit. 1791 na przedzie.

6.) *Szczęścia i nieszczęścia na wojnie przyczyny spisane przez W. X. Woyciecha Tylkowskiego S. J. w klasztorze Oliwskim 1678 12mo 160 stron.*

7.) *Uczone rozmowy wszystkie w sobie prawie zawierające filozofią, napisane przez W. X. Woyciecha Tylkowskiego S. J. teologa i do druku podane 1662 roku, w Warszawie w drukarni Pi. Mich. Łękowskiéy JK. Mci i JO. Marszałka W. K. Typografa in 4to 368 stron.*

Jest tu nietylko filozofia teoryczna, ale osobliwie części fizyki.

Diuklos, (w dziele *hist. litteraire de Pol.* p. 586) mówiąc w ogólnych wyrazach o dziełach Tylkowskiego, dodał że z pomiędzy wszystkich pism jego, najściślejszy ma związek z historią naturalną, i najużyteczniejszém być mogło to dzieło, które pod zmyśloném nazwiskiem Hercyniusza, wydał pod tytułem:

8.) *Fabii Hercynii medicus familiaris.*

W tej zbieraniu medycyny praktycznéy, nie się znajdować spis ziół oficynalnych,

z przyłączonym niekiedy dokładnym opisem, lecz w ogólnoci bardzo niedosłatecznym.

§ *Commentariolum philosophiae, logicae scilicet Metaphysicae physicae generalis et particularis a P. Antonio SKORUŁSKI S. J. A. A. LL. et phil. Doct. ejusdemque facultatis seniore, ex variis cum veterum tum recentiorum placitis collectae, dictatae repetitioque multies certamine publico in luce Academiae Vilnae. toto triennio propugnatae nunc opera ejusdem conscriptum atque in publicum prolatum, praesente doctrinae specimen, ultimo in certamine philosophico E. R. D. Michaële KOŁYSZKO Alumno Semin. Dioec. A. A. LL. et Philos. Baccalureo anno 1755. Vilnae typis S. R. M. Academ. in 8vo 1½ arkusza i 235 stron.*

Logika i metafizyka zajmują 18 stron, resztę zaś fizyka, w której można wiedzieć *ex omni scibili* autor coś umieścił. Jest tu mowa i o powszechnych własnościach ciał, iako to o ciężkości, przenikliwości i t. d. o żywiołach, o meteorach, z astronomii urywki, z historyi naturalnej, o zwierzętach, o roślinach, rzeczach kopalnych, potem znowu o świetle, kawałki z optyki, dyoptryki, optyki i tym podobne. A w tém wszystkiém nie ma żadnego systematu.

§ Doświadczenie skutków rzeczy pod zmysły padających, na publicznych posiedzeniach w szkołach Poznańskich S. J. na widok wystawione i wykładane przez Xiędza Józefa ROGALIŃSKIEGO tegoż takomu i Matemat. i Fizyki doświadczającego nauczyciela. w Poznaniu w drukarni Soc. Jesu 1765 i następnych. Tomów IV. w 5 Voluminach in 4to min. czyli in 8vo maj. z których pierwszy 299, drugi 463, trzeci 552, czwarty 412, a piąty 910 stron zawiera, z wielu figurami.

Tom pierwszy był przedrukowany 1771, niewiem czyli i następne. Jest to pierwsze dzieło w języku polskim fizykę właściwą, stoso-

wnie do stanu owczesnego téy umiejętności, obszernie wykładające.

§. Fizyka doświadczeniemi potwierdzona albo doświadczeniemi liżyczne napisane przez X. S a m, CHROSCIKOWSKIEGO S. P. z figurami (przez X. Rocha MARKOWSKIEGO Piara rysowanemi i szychowanemi.) w Warszawie u XX. Piarów 1764. 8vo 206. stron.

§. Rozmowy o wielości światów przez P. de Fontenelle napisane, a z francuzkiego przez X. Eustach. DEBICKIEGO S. P. przetłómaczone. w Warszawie u Piarów 1765. in 8vo 133. stron.

§. Różne uwagi fizyczno-chymicznego Warszawskiego towarzystwa, tlómaczone z niemieckiego ięzyka a wydane w Warsz. 1769. t. I. 2. części, wspomnieliśmy w Tomie I. k. 127.

§. JÓZEY HERMAN OSIŃSKI Piar, rodem z Mazowsza żyjący od 1738 do 1802. przez lat trzydzieści nauczyciel publiczny fizyki eksperymentalnéy, nader skutecznie działał na cały naród i ustną nauką i pismami w ięzyku oyczym wydanemi, do upowszechnienia téy umiejętności. Obszerną podał o życiu i zasługach Osińskiego wiadomość, godny takiego nauczyciela uczeń Stanisław Soltyk Kawaler orderów Polskich (a w roku 1811 Marszałek Seymowy) w mowie czytanéy na publiczném posiedzeniu Król. towarzy. Warsz. przyaciół nauk i drukowanéy w rocznikach tegóż towarzystwa w Tomie IV. k. 12.—30. Krotki życiowy opis i wyliczenie dzieł Osińskiego obacz w Bielskiego *Vita Piarist.* 154.

Dzieła przez Osińskiego w porządku lat iak z druku wychodziły są:

- 1.) Fizyka doświadczeniemi stwierdzona. w Warszawie u XX. Piarów 1777. in 8vo.

Nowe odkrycia chemików francuzkich zmieniły w krótkce po wydaniu tej fizyki całą postać tej umiejętności, a Osiński postępujący z wiekiem, więcéy do prawdy i pożytku narodu przywiązany niż do swych dawnych mniemań, poddał się chętnie nowemu światłu, i dzieło swoje stosownie do świeższych wynalazków przeistoczywszy, wydał drugą edycyą onego pod tytułem:

Fizyka najnowszemi odkryciami pomnożona. w Warszawie u Piarów 1801 in 8vo.

Dalsze tego dzieła wydanie czyli też przełanie na wcale nowe winniśmy Janowi Bystrzyckiemu, o którym niżéy będzie.

- 2.) Nauka o gatunkach i szukaniu rudy żelaznéy topieniu iéy w piecach wielkich, dynarkach, robieniu miechów drewnianych, stawienia piecow na topienie rudy, o fryszerkach i fryszowaniu żelaza surowego. O robieniu stali z żelaza ciąglego albo surowego, w ięzyku Francuzkim przez Panna COURTIVRON i Bouchu napisano, a staraniem JW. Hyacynta Małachowskiego na ięzyk polski przełożona, dodatkami wyjętymi z dzieła P. Jars z Encyklopedyi Iwerdońskiéy i z innych opisujących robotę żelaza, stali, sprzączek, pilników, blachy biaśléy i t. d. pomnożona, przypiskami robot krajowych objaśniona, z 34. kopersztychami z zagranicy sprowadzonemi, w Warszawie u Piarow 1782. fol. min. 582 stron.
- 3.) Opisanie polskich żelaza fabryk przez X. Jozefa Osińskiego staraniem i kosztem JW. Hyacynta Małachowskiego z dziewięcią kopersztychami do druku podane. w Warszawie u XX Piarów 1782. in 4to 90. stron.
- 4.) Gatunki powietrza odmiennego od tego w którym żyjemy, kródko zebrane sposoby nabywania ich, opisane własności doświadczonemi potwierdzone, zażycie jednych do robienia Wód leczących lub strzelania, innych na dochodzenie które powie-

trze zdrowe etc. okazane przez i t. d. z figurami. w Warszawie w Drukarni XX. Piarów 1783. in 8vo 160. stron.

5.) Robota maszyny powietrzney Pana Mongolfier wyłożona przez X. Joz. Osińskiego. w Warszawie u Piarów 1784. in 8vo 26. stron.

6.) Sposób ubezpieczający życie i majątki od piorunów przez X. Joz. Osińskiego wyłożony, z figurami. w Warszawie u Piarów 1784. in 8vo 50. stron.

§. Fizyka czyli wiadomość natury i skutków rzeczy podzmysły podpadających, do druku podana przez X. Józefa LISIKIEWICZA Regensa-Semina. Sandomirskiego i Professora. w Sandomierzu w drukarni JK. Mei. 1779. in 8vo 440. stron Księga druga (t. i tom drugi) także 1781.

W całym tém dziele, rodak nasz (jak słyszę zdania znawców) zrobił układ, podług którego późniący autorowie francuzcy dzieła swoje z niektórymi odmianami pisali. Przycieczamy przeto układ całego pisma. W tomie I. daje autor wstęp do fizyki, i mówi o pierwszych rzeczy pod zmysły podpadających początkach. W części pierwszey nauka 1. O rozłożystości i podzielności ciał. Nauka 2. O ułożeniu, kształcie i postaci ciał. 3. O nieprzenikłości ciał. 4. O dziurkowatości czyli otworach ciał. 5. O związłości czyli spoieniu cząstek brył. 6. O gętkości ciał, rzadkości, gęstości i t. d. 7. O sprężystości ciał. 8. O ciężkości w ciałach. 9. O siłach brył w ruchomości ich lub spoczynku. 10. O nieruchomości, spoczynności i biegu brył. 11. O różnych rodzajach biegów i ich prawach. 12. O zawadach czyli przeszkodach ruchu brył. W części drugiey nauka 1. O cieple i zimnie. 2. O smaku i zapachu. 3. O brzmieniu czyli dźwięku. 4. O świetle i światłości. 5. O kolorach czyli farbach. 6. O innych ciał

własnościach i o tych które przedtym tajemnie-
mi zwano.

W tomie drugim części pierwszey nauka.
1. O planetach w powszechności. 2. O słońcu.
3. O księżycu. 4. O innych planetach. 5. O za-
mieniach planet. 6. O układzie świata i ciał
niebieskich. 7. O gwiazdach. 8. O kometach
9. O ruchu ciał niebieskich. 10. O wpływaniu
ciał niebieskich w tę ziemię.

W części drugiey wiadomości historyi natu-
ralnéy o rzeczach kopalnych, a w szczególno-
ści 1., o ziemiach kopalnych. 2., o wodach
kruszcowych. 3., o solach kopalnych. 4.,
o solach ziemnych. 5., o elektryzacyi czyli sile
bursztynowania. 6., o kamieniach 7., o sile ma-
gnesowéy. 8., o kruszczach i półkruszczach.

§. Rozmowy filozoficzne o trzęsieniu ziemi pioru-
nach etc. o ułożeniu planet podług Kopernika i o wie-
lności światów z francuzkiego na oyczysty ięzyk prze-
łożone przez J. Z. Z. S. B. w Warszawie w drukarni
Nadwornéy JK. Mci. 1780. in 8vo 96 stron.

§. MICHAŁ JAN HUBE urodzony w Toruniu
1737, w roku 1765 Sekretarz miasta Torunia,
od Króla Stanisława Augusta mianowany Se-
kretarzem nadwornym, późniéy dyrektor na-
uk w korpusie kadetów Warszawskich, zmar-
ły 1803. roku na wsi swoiéy pod Warszawą,
autorem iest niektórych dzieł fizycznych w ię-
zyku łacińskim napisanych, które przez to-
warzystwo do ksiąg elementarnych roztrząśnio-
ne, i na polski ięzyk wyłożone, kommissya
edukacyyna za dzieła elementarne dla szkół pol-
skich przepisała, iako to:

- 1.) Wstęp do fizyki dla szkół narodowych pierwszy
raz wydany. w Krakowie w drukarni szkoły głó-
wnéy Kor. 1783. in 8vo 406 stron z 6 tablicami.

Tłómaczenie z łacińskiego na język polski jest dziełem X. KOCA (Exiezuity) Professora fizyki.

- 2.) Fizyka dla szkół narodowych. Część I. Mechanika, pierwszy raz wydana, w Krakowie w druk. szkoły głównej 1792 in 8vo 536 stron z 15. tablicami.

Wyszło jeszcze następujące Hubego dzieło w języku polskim:

- 3.) Listy fizyczne czyli nauka przyrodzenia do pospolitego pojęcia przystosowana przez Michała Hubę dyrektora generalnego nauk, Prof. Fizyki i wyższej matematyki w szkole rycerskiej. Część I. w Warszawie u P. Zawadzkiego 1791 in 8vo 461. stron.

Czyli więcęcy tego dzieła w języku polskim wyszło nie wiemy.

Inne zaś Hubego pisma podług spisu u Goldbeka (*Literär. Nachr. v. Preussen* tom I. k. 58.) są:

- 4.) *Versuch einer analytischen Abhandlung von Kegelschnitten.* Göttling. 1755. in 8vo.
 5.) *De figura telluris ad Fr. Busching.* Gött. 1761 in 4to.
 6.) *VOLTAIRE Geschichte des Russischen Reichs unter Peter dem Grossen, erster Theil. Aus dem Französischen übersetzt.* Frankfurt am M. 1761. in 8vo.
 7.) *Reflexions sur l'Architecture.* Coen. et Leipz. 1765. in 8vo.
 8.) *Abhandlung auf was für eine Art ein festerer und stärkerer Damm, als sonst gebräuchlich gewesen, aufgeführt werden könne; eine von der naturforschenden Gesellschaft zu Danzig gekrönte Preisschrift. In der Sammlung der Jablonowskiischen Preisaufgaben.* Danzig 1766. in 8vo.
 9.) *Eine Abhandlung mit der Devise: Curarum dulce lenimen, welche* 1777. zu Warschau

in der physischen Klasse (nie wiemy jakiego to towarzystwa) den Preis erhalten hat.

- 10.) *Der Landwirth oder Entwicklung der allgemeinen Grundsätze des Ackerbaues durch Naturlehre und vieljährige Beobachtung. Erster Band in 4. Stücken. Warschau 1779. 1780. in 8vo.*

Nie wiem czyli wiecący wyszło.

- 11.) *Verschiedene Abhandlungen und Aufsätze in den Act. Erudit. im Hamburgi. Magazin, in Hannoverischen und Thornschen Anzeigen.*

- 12.) *Physikalische Briefe oder vollständiger Unterricht in der Naturlehre. In einer Reihe von Briefen, mit Kupfern. Neue ganz umgearbeitete Auflage von Michael HUBE, General Direktor und Professor in Warschau. Leipzig b. Göschen 1802. in 8vo maj. 4 tomy. (ob. wyżéy Nro 3.)*

§. Epoki natury przez Pana Buffon wydane w ięzyku francuzkim, przez Stanisława STASICA wytlómaczone na ięzyk polski, z dodaniem myśli i niektórych uwag. u Warszawie u Grela 1786 in 12mo.

Edycya druga pomnożona nowemi uwagami nad ziemią polską, w Krakowie u Moja 1803 in 8vo 344 stron.

§. O Elektryczności uważanéy w ciałach ziemskich i atmosferze przez Franciszka SCHEIDTA. w Krakowie 1786. w drukarni szkoły głównej in 8vo 226 stron.

Franc. Szejt był Professorem fizyki w akademii Krakowskiéy, późniéy Professorem Chemii gimnazyum wołyńskiego w Krzemieńcu, gdzie umarł 1808 roku.

§. O Elektryczności sztucznej i naturalnej X. Jana Becaria księgi dwie z włoskiego na polski przez X. Bonifa. JUNDZIŁA przełożone. w Wilnie w drukarni JK. Mci XX. Piłarów 1786 in 8vo 509 stron.

§. Nauka o napuszczaniu wody powietrzem kwasowym w trzech częściach zamknięta, z dzieł oryginalnych sławnego *Priestleya* wzięta, przydatkiem zaś opiniącym sposoby prostsze naśladowania wód mineralnych z innemi wiadomościami złąd wynikającemi i do pojętności wszystkich przystosowanemi powiększona,

z figurami na miedzi rżniętymi. w Krakowie u Grebla 1787 in 8vo. 163 *stron.*

Autor iest Andrzej TRZCIŃSKI kanonik Krakowski, wysłużony professor w akad. Krakowskiéy.

§. Dyssertacya o trzęsieniu ziemi na rocznicę założenia akademii Krakowskiey od Kazimierza W. na sessyi publiczney w roku 1786 przez Andrzeja TRZCIŃSKIEGO. w Krakowie u Grebla 1787 in 8vo 74 *stron.*

§. Fizyka Jana Polikarpa Explehana przez G. LICHTENBERGA nowemi wynalazkami i najsławniejszemi odkryciami pomnożona dla pożytku powszechnego wydana. w Krakowie w drukarni szkoły główney 1788 in 8vo 300 *stron.*

§. Albert nowy czyli terazniejszy albo sekreta nowe doświadczone i approbowane, podane do druku roku 1770 w Paryżu, a teraz świeżo na polski język przetłómaczone w r. 1790. w Wilnie w drukarni Jk. Mci Rzezcpltey i XX. Piłarów 8vo 240 *stron.*

Jest to mieszanina mniemanych sekretów fizycznych, lekarskich, chemicznych i t. d. iakie się wielkiéy publiczności zazwyczaj podobają.

§. Nauka chymiczna sławnego Jakóba Spielmana z łacińskiego na polski język przelożona przez Józefa KRUMŁOWSKIEGO aptekarza w mieście Kazim'erczu przy Krakowie. w drukarni szkoły główney koronnéy 1791 in 8vo 581 *stron.*

§. Dyssertacya o pomocy nauk fizycznych do wzrostu fabryk i ekonomii krajowéy, czytana dnia 29 Września r. 1792 przez W. KLÓSOWSKIEGO. w Krakowie in 4to.

§. Silnie czyli oszczędzenie zdrowia pracujących około ciężarów dla użytku powszechnego przez W. JX. Wacława Hrabie SIERAKOWSKIEGO proboszcza katedralnego krakowskiego wydane pracą i ko-

kosztem autora z figurami. w Krakowie w drukarni szkoły głównej 1799 in 8vo 127 stron.

§ Fizyka przez M. J. Bryssona po francuzku napisana a przez CHOYNICKIEGO przetłumaczona. w Wilnie u Piarów 1800 in 8vo 3 tomy.

§ Rozwagi o konduktorach czyli ściąganiu materyi piorunowey albo o ustrzeżeniu się piorunów przez Jeźręgo Grzegorza KNAZIEWICZA. w Wilnie u Jasińskiego 1801 in 8vo 1½ arkusza.

§ JĘDRZEJ ŚNIADECKI doktor filozofii medyc. professor chemii i farmacyi w uniwersytecie Wileńskim członek król. towarzystwa przyiaciół nauk w Warszawie, i medycznego w Wiln. stanowiący w narodzie naszym epokę w umiejętnościach fizyczno-chemicznych, autorem jest następujących dzieł oryginalnych:

- 1.) Początki chemii stosownie do teraźniejszego téj umiejętności stanu dla pożytku uczeniów i słuchaczów ułożone i za wzór lekcyi akademickich służące. w Wilnie w druk. akadem. 1800 in 8vo 2 tomy 401 i 326 stron prócz słownika chemicznego na 2 i pół arkusza. Druga edycya w Wilnie u Zawadz. 1807 in 8vo 2 tomy 520 i 355 stron.
- 2.) Teorya iestestw organicznych. 1 tom w Warszawie w drukarni przy Nowolipiu 1804 in 8vo 264 stron. Drugi tom w Wilnie u Zawadzkiego 1811 in 8vo 454 stron.

Dzieło to przełożone na ięzyk niemiecki, pod tytułem:

A. Sniadecki's Theorie der organischen Wesen, aus dem Polnischen übersetzt von J. Moritz. Königsberg b. Unzer 1810 in 8vo 265 stron. Rozbiór tego pierwszego tomu, znajduje się w *Allgem. Literat. Zeit.* 1812. Nro 12. p. 92, gdzie między innymi, recenzent, tłumaczenie tylko znający, mówi iż dzieło to pełne bystrego dowcipu, zasługuje na uwagę fizyologów. Czyli tłumaczenie drugiego tomu, którego wspomniony re-

cenzent z upragnieniem wyglądał, z druku wyszło, nie wiem.

3.) O rozpuszczeniu rzecz do towarzystwa królewskiego przyjaciół nauk w Warszawie, posłana w Main roku 1805 przez Jędrzeja Sniadeckiego i t. d. w Wilnie nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego in 8vo 45 stron.

Pismo to drukowane także w rocznikach król. towarz. przyjaciół nauk, w tomie piątym od karty 521 — 554.

4.) Rozprawa o nowym metalu w surowej platynie odkrytym przez Jędrzeja Sniadeckiego. i t. d. Czajtana na publicznym posiedzeniu Imperatorsk. uniwersytetu Wileńsk. 28. Czerwca 1808 d. s. w Wilnie nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego in 8vo 27 stron.

§. JAN BYSTRZYCKI Piar, urodzony na Wołyniu 1772. Professor fizyki w szkołach Piiarskich w Warszawie, członek król. towarzystwa przyjaciół nauk, towarzystwa do ksiąg elementarnych, i król. towarzyst. rolniczego, wydał po zejściu Józefa Osińskiego tom drugi fizyki, odmieniwszy co do wielu rzeczy porządek i wykład, i pomnożywszy nowemi odkryciami w Warszawie u Piiarów 1805 in 8vo. Całe to dzieło z wielu poprawami i dodatkami na nowo wydane przez Bystrzyckiego w Warszawie u Piiarów 1806 we dwóch tomach. Przedrukowane tamże 1810

Przełożył nadto Bystrzycki i wydał: Filozofią chemiczną *Fourcroy* (Furkroa) z francuzkiego. w Warszawie u Piiarów 1808 in 8vo.

§. O wodociągu nieprzestannym wynalezionym przez pewnego amatora Literat. w historyi naturalnej oraz tegoż autora niektóre ogólniejsze i ciekawe uwagi około powietrza, ognia, życia zwierzęcego. w Wilnie u Zawadzkiego 1806 in 8vo 184 stron.

Autor bezimienny pisma tego jest pewien obywatel litewski miłośnik nauk, którego skromności przez odkrycie nazwiska ubliżać nie chcemy.

§. Traktat początkowy Fizyki R. J. Haüy dzieło przeznaczone dla nauki szkół francuzkich, tłómaczone przez X. Aloizego KORZENIEWSKIEGO zakonu luzn. Demonstratora fizyki przy gabinecie fizycznym XX. Dominikanów Grodzieńskich, w Wilnie u Zawadzkiego 1806 in 8vo maj. 2 tomy 320 i 347 stron.

Zdanie o oryginalności i tłómaczeniu przez Jędrzeia Sniadeckiego napisane, w dzienniku Wileńskim 1806 Nro 12 Miesiąc Marzec k. 267 — 295. Co do tłómaczenia powiedziano tam, że polszczyzna wcale nie jest poprawna i jasna.

§. OKURBY MARKIEWICZ Woyski Halicki rodem z Nowogrodzkiego w prawnictwie biegły, sprawował interesą domu Chodkiewiczów przez lat kilkanaście. Do niepospolitych zalet duszy łączył wyborne przynioty serca. Umarł 1807 roku w Litwie. Pismo jego *Ostopniowaniu natury w utworzeniu człowieka* druk. w dzienniku Wileńskim 1806 Luty k. 178 — 206 i Marzec k. 297 — 319. Są to uwagi z ogólny fizyki nad przyrodzeniem człowieka i rozmaitemi stopniami jego doskonałości. Z tego powodu możnaby pismo to mieścić i między dziełami o antropologii filozoficzney.

Pozostało się prócz tego wiele rękopismów po nim między któremi mnóstwo poezyi. Wszystkie są w ręku Hrabiego Alexandra Chodkiewicza Półkownika woysk polskich.

§. Jana Jakoba Eberta początki celniejszych sztuk i umiejętności dla użytku młodzieży z niemiec-

kiego przełożone, z figurami. w Krakowie u Gertnera in 8vo 2-tomy 211 i 237 stron.

§. Lekcyje elementarne z fizyki, hydrostatyki, astronomii i meteorologii z traktatem o sferze przez pytania i odpowiedzi, wydane po francuzku w Paryżu r. 1795 przez P. le Cotte a teraz na polski język przetłómaczone. w Warszawie w drukarni Missyonarzów 1809 in 8vo 188 stron.

Dziółko dla szkół miejskich i w edukacyi prywatney pożyteczne.

§. Cuda i osobliwości natury i sztuki w różnych znajdujące się kraich. z kopersztynchami. w Krakowie nakładem Józefa Mateckiego 1811 in 8vo 2 tomy 223 i 153 stron.

§. Nauka o rozbiórze roślin podług zasad fizyczno-chemicznych przez D. Zygm. Fryd. Hermbstaedta (Hermszteta) tajn. Konsyl. Profes. i t. d. z niemieckiego na polski język przez E. O. KLEMENSA NOWICKIEGO ucznia wydziału akademicko-Warszawskiego nauk lekarskich wyłożona. Tudzież Chemiczny probierczy gabinet czyli wiadomości o użyciu i własnościach odczynników (*reagentum*) przez D. J. Trommsdorff (Tromsdorfa) profesora chemii i aptekarza w Erfurcie, z niemieckiego wyłożony przez tegoż. w Warszawie nakładem i drukiem Wikt. Dąbrowskiego bez roku (lecz 1812) in 8vo Oba te pisma przypisane Professorom wydziału lekarskiego, zawierają 168. stron.

§. Nauka o rozbiórze wód mineralnych i sztucznym ich przysposobianiu przez E. O. KLEM. NOWICKIEGO i t. d. w Warszawie nakładem i drukiem W. Dąbrowskiego 1813 in 8vo 100 stron.

Dziółko to przypisane Józefowi Celińskiemu Professorowi Chemii i farmacyi.

§. 2. Botanika, Zoologia, Mineralogii.

Aby uniknąć rozdrobienia podziałów, wliczam w iednym paragrafie pisarzy o różnych

częściach historyi naturalnej traktujących, zwłaszcza że tym sposobem uniknie się pewnego powtarzania, ponieważ wielu z tychże pisarzy, w dziełach swoich wszystkie, albo przynajmniej rozmaite części umiejętności przyrodzonych objęli. Nawiasem przytoczone, niekiedy bardzo gruntowne i ciekawe wiadomości, historyi naturalnej kraju polskiego tyżące się, znaleźć można w historykach lub ieografach iak n. p. w dziełach Macieja z Miechowa, Zygmunta Herberstejna, Macieja Strykowskiego, Cellaryusza, Boplana, i innych. — Zanim botanikę, mineralogią i zoologią zaczęto wykładadź systematycznie, tłómaczyło i opisywało wielu naszych pisarzy zwłaszcza medyków, własności ziół i roślin, przymioty i własności różnych mineralów, iako też zwierząt wszelkiego rodzaju, mając osobliwie na widoku naukę lekarską. Tego to rodzaju są pisma Falimierza, Spiczyńskiego, Marcina z Urzędowa, Siennika, Syreniusza (obacz niżej uwagę przy zielniku tego ostatniego na k. 397). Podobnie autorowie w poprzedzającym §. fizyki wymienieni, obeymnią wiele rzeczy tutaj należących zwłaszcza co do mineralogii, odsyłamy tam przeto czytelnika.

DIUKLOS w dziele *Essais sur l'histoire lit. de Pol.* (obacz w Tomie I. k. 53.) w szczególności mówi o pisarzach historyi naturalnej aż do jego czasów, i przyłącza wyimki z dzieł opisanych. X. Bonifacy Stan. Jundził zaś umieścił w dziele swem: *Opisanie roślin litewskich* wydanem 1791 roku od k. 39—50. wiadomość o stanie botaniki w Polsce. Zdania iego

o dziełach botanicznych tamże wyrzeczone, przytaczamy mówiąc o każdym z autorów w szczególności. Teraz przystępujemy do wyliczenia dzieł samych,

§. JOSSE WILLICHIUS rodem z Reszla w biskupstwie Warmińskim, był nie tylko na naukach w akademii Krakowskiej, ale i później długo w témże mieście przebywał. Napisał on w roku 1523 rozprawę pod tytułem; *De salinis Cracovianis*, którą przypisał Bonnerowi swemu Protektorowi. Rozprawa ta później dla swych zalet przedrukowana była w roku 1645, a Micler umieścił ją w swym zbiorze historyków polskich w Tomie I. k. 798 i następnych. Diuklos nakarcie 1644 mówi o zaletach autora.

§. SZYMON z ŁOWICZA, który w Krakowie pod przewodnictwem ziomka swego Cypryana z Łowicza sławnego filozofa i medyka, do tychże się nauk przykladał, i naprzód mistrzem nauk wyzwolonych a później i doktorem med. mianowany, był nadwornym lekarzem Jędrzeia Krzyckiego Prymasa, a po jego śmierci (która przypadła w roku 1577) został lekarzem nadwornym u Piotra Opalińskiego Kasztel. Gnieźnień.

Pisał Szymon i wydał dzieła do nauki lekarzkiej należące, o których przy medycynie wspomniemy. Tu zaś należy jego pismo o ziołach które wyszło pod tytułem:

Aemilius Macer de herbarum virtutibus (1)

(1) Macer Aemilius poeta Rzymski żył za Cezarza Augusta i umarł wo 3 lata po Wirgiliuszem. Poema jego *de herbarum virtutibus* wydane przez Rob. Stefana i innych, poezycie Fabrycyusz w *Biblot. Lat.* za dzieło późniejsze nieślusznie Makrowi przypisane.

cum veris figuris herbarum gradulationes simplicium cum nomenclatura et interpretatione polonica herbarum et morborum secundum seriem Alphabeti. In calce hujus operis addita est expositio terminorum obscurorum in hoc opere per Simonem de Lowicz artium et medicinae doctorem. Cracoviae ex offic. Ungler. in 8vo sine anni indic.

Janocki (in *Janocianis*, I 172) i Soltykowicz (o akad. *Krak.* na h. 201.) tak to dzieło przytaczają; lecz Jundzill w opisanii roślin lilewskich w roku 1791 wydaném, kładzie 1537 rok téj edycyi. Znajduje się w bibliotece akad. Krakowskiéy.

Ś. STEFAN FALIMIERZ, w zielniku Marcina z Urzędowa nazywany PHALINURUS, PHALIMIRUS, albo też STEFANKIEM, z dodatkiem że był Rusin, wydał 1534 roku dzieło obejmujące różne części historyi naturalnéy we względzie lekarskim. Opis exemplarza tego rzadkiego pisma, znajdującego się w bibliotece Xięcia Czartoryskiego w Puławach, udzielony przez W. Felicjana Biernackiego w skróceniu tu umieszczamy.

Księga ta in 4to min. na $4\frac{1}{2}$ cala gruba, nie mająca tytułu, poczyna się od dedykacyi w tych wyrazach:

Wielmożnemu Panu Janowi Grabi z Tęczyna
Wojewodzie Podolskiemu Staroście Chełmińskiemu
etc. Panu swemu miłościwemu Stephan Falimierz
służbę pokorną.

Umysł then mój przełożenia tych ksiąg lekarskich z łacińskiego języka na polski Wielmożny Panie dwie osobliwie przyczyny ktemu przywiodły. Aczkolwiek i ta by była niemiała tego przyczyna, iż mój wielki łaskawiec Pan H. S. i wiele innych dobrych przyiaciół za to mię żądali i przez swych przy macie (i inne-

mięgo miłości pana Krakowsk. posługami zatrudzone-
mu) nie litowali. Szegom się ja tak miłym przyjacię-
lom wymówić nie umiał. A zwłaszcza iż mój miły
Floryan (t. i. Ungler drukarz) swego wielkiego na-
kładu nietylko nielitował, ale też ustawiczną robotą
swąokoło tego tako pilnował, iakoby nasnadnięć, nale-
pięć, nachędożęć nowemi literami i cudnemi figura-
mi ty polskie księgi ozdobił i ochędożył.

Ta dedykacya zajmuie dwie strony, a na
końcu liczba 1534.

Potem następują różne rozdziały i części
z napisami: *Tabula generalis de herbis — Index
infirmitatum*. Opis różnego rodzaju roślin z wy-
obrażeniem ich rycin na drzewie — O rze-
czach żywych ku lekarsztwam służących na
przód o zwierzętach o ptaczach i o rybach (*przy
opisie każdego zwierzęcia, iest przyłączony wizeru-
nek rżnięty na drzewie*). O kamieniach drogich —
Nauka o poznawaniu uriny — Traktat o rodze-
niu człowieczym iako a którymi obyczaiami
plód z żywota matek swogich wychodzi na
świat -- Jako poznać przemienności powietrza
według aspektów — Traktat, to iest nauka pu-
szczania krwi. — Nauka o biankach, na któ-
rym mieszczu postawione kczeniu służą — Na-
uka barwierska.

Na ostatnięć karcie znajduie się drukarza
załecenie które dla wielu osobliwości tutaj
umieszczamy:

Florian Unglerius wysocze zacznym korony Pol-
skięć obywatelom.

Nie iest rzecz wszem wam pospolicie tajemna wy-
socze zacznym mężowie, a tęg to sławnęć korony obywa-
tele, iż ten język wasz iak sławnęć tak dawny, tak
święty w niedbałość ludzką przyszedł a snadź przez ob-
cy naród mało w nieupadek. Zasię tymi raz a zrzędze-
nia hożęgo ku pierwęć swęć sławie i zacznosci przy-

chodzi. I też w piśmie, w sprawach, w nauce, w obyczajach, w zakonie tak wielmi kwitnie, za się ze wszemi koronami też nychwalebniejszemi zarówno nieśmiem rzec przewyższa. Bo thym sposobem wieku naszego ten wielki doktor Eras. Roth. powiada i pismem dowodzi — przytacza tedy *Juvenalisza, Ezopa, a nawet Aleksandra H.* i tak kończy: Tego dla mogę się y ja w tym u was pochwęcić. Gdym to obaczył: nie thak pożytku swego szukając, jako thego wielmi lotując przczem się tój naprzód i przed innemi podiał, że m książki polskie nigdy niebywałem buksztaby drukował. Jusz teraz to pismo na wsze strony rozszerziło się i rozszerzać się będzie. Jedno wy mili Polaczy rozmińcie się języka swego. Ten niech przodknie ten niech dziedziaczy. Bociem muszę prawdę powiedzieć przez obczy język w obcze ręce państwa zachodziły. Mięycie się dobrze.

§. Hieronim Spiczyński Rayca Krak. i lekarz Zyg. Aug. Króla wydal w języku polskim: o *Rollinach zwierzętach i rodzeniu człowieka*, dzieło dość wielkie drukowane w Krakowie u Łazarza 1554 in fol. Tak przytacza Janocki (*in Janocianis II. 263*) dodając, iż exemplarz tego rzadkiego dzieła znajdował się w Warszawie w bibliotece Ignacego Potockiego pisarza W. X. Lit. Janocki nazywa Spiczyńskiego pierwszym pisarzem o Botanice w języku polskim, i takie powszechne było zdanie, ponieważ o Falimierzu nie wiedziano. Zielnik Spiczyńskiego wydany z dodatkami późnię przez Marcina Siennika pod takowym tytułem:

§. Herbarz to jest ziół tutecznych postronnych y zamorskich opisanie, co za moc mają, a jako ich używać, tak ku przestrzeżeniu zdrowia ludzkiego iako ku uzdrowieniu rozmaitych chorób. Teraz nowo wedle Herbarzów dzisiejszego wieku y innych zacnych medyków poprawiony. Przydano *Alexego Pedemonta*

na księgi ośmiory o tajemnych a skrytych lekarstwach etc. w Krakowie w drukarni Mikoł. Scharfemberga 1588 in fol. 628 stron prócz wstępu i rejestrów.

Jest w bibliotece Kaiet. Kwiatkowskiego w Warszawie, a niecałkowity exemplarz w zbiorze Hrab. Suchodolskiego Szefa w wydziale woennym.

Autorem czyli raczćy wydawcą tego Zielnika iest Marcin SIENNIK, podpisany na pierwszćy karcie i na końcu przedmów do każdćy księgi, gdzie niegdzie zaś początkowemi tylko literami M. S. oznaczony. Jest to właściwie dzieło Hieronima Spiczyńskiego z odmianami podług zielnika Matthioli współczesnego Włocha; tłómaczenie zaś xiąg Pedemontana iest zupełną własnością Siennika.

Posłuchaymy co mówi drukarz w przedmowie, że „nielituiąc ani nakładu ani pracy swoićy, drukował oto *znowu* ten herbarz, ponieważ często się o nim ludzie pytali, prosząc aby go do swćy officyny *znowu* wziął. Acz był umyślit wydadź herbarz nowy, wybrawszy z herbarzów owego czasu zacnych doktorów, którzy rozmaite herby pisali, ale iż człowieka tym czasem do tego potrafić nie mógł, któryby się tćy pracy podiał, a do tegoby nakładu takiego uboga moja maitność niewyniosła, a zwłaszcza gdyby *figury zioł nowo właśnie wykonterfetowane* były, musiałem to na stronę odłożyć. A wszakże, żem baczył, iż ludzie temu się herbarzowi przyzwyczaili, dałem go trochę gdzie potrzeba była, poprawić, naywięcćy w tym Mathiola zacnego tych czasów mćdyka naśladiąc.”

Naywięcý rzecz całą objaśnia przedmowa na k. 417. który napis: *Przedmowa Hieronima Doktora tego który stary herbarz ten pisał.* Przedmowa ta zaczyna się w tych wyrazach: "Za to mam iż żaden mądry lekarz niebędzie się o to gniewał, gdyż my choć nie lekarze ale w nauce gwiazdeczney nieco rozumiejący, w lekarzkie nauki nieco się wmiatamy." Wyrazy te nie zgadzają się z wiadomością podaną przez Janockiego, który (iako się wyżej wspomniało) Hieronima Spiczynskiego wyraźnie lekarzem Zygmunta Augusta nazywa. Lecz i wyrazy napisu *Hieronim Doktor* a w texcie znow że *nie lekarz* są w sprzeczności z sobą, chyba że nazwisko doktora oznaczało dostojność wydziału teologicznego lub prawniczego; czas i badanie rzecz całą objaśni.

Dzieło to Siennika, zawiera rozmaite części historyi naturalney, osobliwie ze względem na użycie lekarzkie dla ludzi którzy bez lekarza chcą sobie w przypadku radzić. Prócz wykładu roślin, ich użytku i mocy, jest także o bydłach domowych, o rybach, ptakach, o kruszczach i kamieniach. Daléy o znakach choroby — o czyszczeniu krwi.

W księdze osméy jest nauka iako się ustrzedz powietrza morowego i iakimi lekarstwami nabytego pozbyć.

Na stronie 429 zaczynają się księgi Alex. Pedemontana o lekarstwach na różne choroby i przypadki.

Siennik wydał inne ieszcze dzieło (iako znajduję w konotatkach Lindego) pod tytułem:

Lekarstwa. w Krak. w druk. Łazarza Andryszowicza 1564.

§. Herbarz Polski D. Marcina z URZĘDOWA, medyka Jana Tarnowskiego. w Krakowie w drukarni Lazarzowey 1595 fol.

Wydany był ten zielnik przez Jana Firlewicza; bo autor dawno już zszedł wprzód ze świata. Lecz to ma być już druga edycja, iak znayduię między konotatkami w rękopismie Lindego, pierwsza zaś miała wyysść 1562 roku. Marcin z Urzędowa poprawiając uchybienia swych poprzedników, mowi n. p. na k. 157 „Phalinurus (t. i. Falimierz iak się powiedziało wyżey na k. 391) napisał wiele błędów około czarnuchy, którą miał znać dobrze bo był Rusin.” Podobnież na k. 165 pisze, że „względem wątrobnego ziela nietylko *Stephanek* (t. i. zapewne także Stefan Falimierz) ale więcej PÁNDECTARIUS aptekarski uczynił błędów.” Pyta się tutaj, kto to był ten Pandektaryusz i co on pisał?

§. SZYMON SYRENIUSZ, SYREŃSKIM nazwany w własném dziele od wydawcy (u), Professor medycyny w akademii krakowskiej od roku 1589 (iak świadczy Sołtykowiec o akad. krak. k. 51). Napisał w ięzyku oyczy-

(u) Przy końcu zielnika gdzie jest rozprawa z takowym tytułem: *Uwagi o obrzędach które popełniają żydzi na dzieciach chrześcijańskich przez Szymona Syreńskiego Medyka Krakowskiego.* — Na książce tejże którą Syreniusz posiadał widziałem takowy napis zapewne jego własnoręczny: *Ego sum Szymon Syreni Sacran.* Pyta się, co tu znaczy wyraz SACRANUS? czyli to jest wzięte od miejsca rodowego czyli od innej okoliczności? — Niewiadomy mi rok śmierci ani lata życia Syreniusza, lecz wydawca Gabr. Joannicki pisze na k. 1555, że wyrzy: „Zostały po śmierci autora niektóre figury opisane nie w tych księgach, które on dla starości, bo 70 lat dobrze był przszedł, niedożywał i opuścił. Te się tu przykońca położyły.”

stym (w) wielkie dzieło wydane pod tytu-
 lem:

O przyrodzenia i użyciu ziół. w Krakowie w dru-
 karni Bazylego Skalskiego. 1613 in fol. 1534 stron.
 (Jest w bibliotece król. towarz. Warsz. przyjaciół
 nauk.)

Dzieło to po śmierci już Syreniusza wydane
 z druku staraniem Gabryela Joannickiego
 Professora medycyny w akad. Krak., a nakła-
 dem Anny królowej szwedzkiej, naszego
 Zygmunta I. wnuczki a Zygmunta III. siostry
 rodzonej, która w zielnictwie się kochała
 własnymi rękami układała sobie zielnik żywy,
 z którego szczątki dochowywano w Nieświe-
 żu w bibliotece Xiążąt Radziwiłłów, iak świad-
 czy Janocki (*in Janocianis II*, 257).

Dzieło Syreniusza iako najpóźniejszy
 wielki nasz zielnik, przed wszystkiemi poprze-
 dzającemi ma pierwszeństwo. Jundziłł w przy-
 toczonem miejscu takie daje o tym zielniku
 zdanie: „Dzieło godne zaiste poszanowania
 z którym w owych wiekach przyjęte było, go-
 dne i teraz naszego poważania, iako zawie-
 rające w sobie wszystkie znaiome pod ów czas
 około roślin lekarskich obserwacye. W niem
 wynalazki Dyoskoryda, Matiola, Fuch-
 sa, Arabów i t. d. pracowicie zebrane, w niem
 prawie wszystkie kraiove w medycynie uży-

(w) Przez osobliwą pomyłkę znajduje się w Jundziłła opisanie ro-
 ślin Litew. 1791 roku na przedzie, gdzie mowa o stanie botaniki
 w Polsce, że Syreniusz napisał swe dzieło w języku łaciń-
 skim, a Bazyl Skalski przełożył je na język ocyrczy, z do-
 datkiem, że pokilkakrotnie przedrukowane było; w przypiskach
 zaś wymienione edycye: w Krakowie 1615 in fol. i w Warsz.
 1632 in 8vo. — My żadnego przedrukowania Syreniuszowego
 zielnika nie znamy, a przytoczona edycya Warszawska 1632 in
 8vo może iest tylko wyciągiem z Syreniusza.

wane rośliny opisane, w niem staropolskie roślin nazwiska aż do naszych czasów dochowane, w niem użycie onych lekarskie, ekonomiczne, rzemieślnicze, wyrażone." Dalej o naszych zieloikarzach w ogólności, tak pisze Jundził: „Ale oddawszy hólđ winnóy wdzięczności tym, iż tak rzekę prawdziwym w kraiu naszym botaniki fundatorom, dzieł ich, co się o innych współczesnych ma rozumieć, prawdziwie botanicznemi nazwać nie mogą. Gdyż mając zawsze medycynę w przednieyszym prac swoich zamiarze, o dokładne opisy roślin niedbali; a przestając częstokroć na mianowaniu opisanych od cudzoziemców gatunków, własnemi doświadczeniami stwierdzić ich obserwacyi nie starali się. Rys grubo rośliny na drewnianych tablicach wryty, dostatecznym byđź się zdawał do rozpoznania wąpliwych lub nieznaomych gatunków; obserwacye lekarskie według nauki Galena, na stopniach chłodzenia lub ogrzewania, suchości lub wilgoci, całą medycyną tajemnicami niby pokrytą składały umiejętność; i nie dziw, bo i najsławnieysi pod ów czas w Europie mężowie, *Bauhinowie*, *Aldrowandus*, *Kamerarius* i t. d. nie więcéy ani dokładniéy w téy mierze pisali. Z wiekiem Władysława IV. gdy inne nauki ku schyłkowi mieć się poczęły, botanika prawie całę zaniedbaną została."

§. ADALBERTI OCZKO *descriptio herbarum. Cracoviae. 1581.*

Jak przytacza Jundził na przodzie dzieła *opisanie roślin Litewskich. 1791.*

§. CAZIMIRA HERKA *Theol. et med. Prof. de herbis et cibus.*

Przytacza Jundził na czele opisania roślin Litew. 1791 wydanego.

§. ADAM ZALUZIAŃSKI w drugiey połowie szesnastego wieku żyjący, pierwszy ostrzegł w roślinach różnicę płci i w dziele swém *Methodus herbaria* światu ogłosił, lecz odkrycie to aż do czasów Lineusza zaniedbane było. Nazywają wprawdzie cudzoziemcy, iak n. p. Pultney w dziele *Essais historique et biographique sur les progrès des connois. botan. en Angleterre. Vol II. Chap. XVI. Diuklos hist. liter. de Pologne p. 389* i inni, Zaluziańskiego polakiem, lecz my idąc za przekonaniem, wyznajemy iż Zaluziański był Czechem, w Pradze mieszkał i tamże dzieła swe wydawał. Nie chcemy bowiem z uszczerbkiem sławy pobratymczego narodu, naszymy pomnażać.

§. WOJCIECH GOSTKOWSKI herbu Junosza, wydał z druku:

Sposób iakim góry złote i srebrne w królestwie polskiem zepsowane naprawić 1622. in 4to iak świadczy Niesiecki Herb. II. 278.

§. JAN JONSTON rodem z Szamotuł w Poznanskiem, żyjący od 1603 do 1675. zwiedził obce kraje pokilkakroć, będąc przewodnikiem raz młodych Kurczbachów, drugi raz Bogusława Leszczyńskiego i Władysława Dorohostajskiego, nakoniec osiadł zupełnie w Lesznie, gdzie iako lekarz nadworny Bogusława Leszczyńskiego i pierwszy lekarz powiatowy w Lesznie, mimo chlubnych wezwań z za granicy, Polski opuścić nie chciał. Jednakże ostatnie dni życia przepędził we wsi Cybendorf, majątności nabytę w Xięztwie Lignickiem,

gdzie pracami uczonemi zajęty, zjednal sobie imię Polihistora, celując iednak osobliwie w historyi naturalnéj, o której dzieła jego wydane, do dziś dnia są szacowane, inż to przez stosowność układu, inż przez wyborne wizerunki zwierząt i roślin rżniętych na miedzi przez sławnego Mateusza Meryana. Posiadał Jonston 15 języków, lecz ani w oyczystym ani w żadnym innym prócz łacińskiego, stosownie do wieku, dla publiczności nie pisał. Jonston którego przodkowie pochodzący ze Szkocyi osiedli w Polsce, od samychże Polaków, dla zachowania dawnego familiynego nazwiska i z powodu wydanych dzieł za granicą po większey części, iako Polak mało komu znany, przez Jerzego Chryst. Arnolda D. Med. który dokładnie żywot jego i prace uczone opisał, oyczynie że tak powiem przywrócony został. Biografia ta czytana na publiczném posiedzeniu Warszaw. towarzy. przyjaciół nauk 1805 roku, drukowana iest osobno, tudzież w rocznikach tegoż towarzystwa w tomie VII. k. 132 — 151. Szkoda tylko iż w obu tych wydaniach uczone autora przypisy wskazujące rozmaite dzieł Jonstonowych edycye, nie są umieszczone. Wiadomość ninieysza o Jonstomie i dziełach jego z rękopismu Arnoldowego wyięta. — Wymieniwszy dzieła Jonstona do historyi naturalnéj należące, wyliczemy i inne:

- 1.) *Thaumatographia naturalis in decem classes divisa in quibus admiranda coeli, elementorum, meteorum, fossilium, plantarum, avium, quadrupedum, exsanguium piscium, hominis. Amstelodami apud Joh. Janssonium 1630 in 12mo.*

Pismo to wydał Jonston bawiąc się w Leydzie

dzie z młodemi kurezbachami, przypisał je Bogusławowi Leszczyńskiemu, późniejszy wemu uczniowi. Miało ono służyć za przewodnika w nauce historii naturalnej, przedrukowane także z poprawami i dodatkami 1633 in 12mo. Czwarta edycja poprawna przez autora, wyszła w Amsterdamie u Jansona 1661 in 12mo, a ostatni raz za życia autora w Wrocławiu i Amsterdamie u Treszera 1665 in 8vo. Dziełko to było także tlómaczone na język francuzki.

- 2.) *Theatrum universale historiae naturalis. Francof. a. M. impensis et cum tabulis aeneis Matthaei Meriani* 1650 i następnych in fol.

Dzieło to obszerne historii naturalnej wychodziło częściami w następującym porządku:

- a.) *Theatrum universale de avibus libri VI cum tabulis LXII. Francof. imp. Nat. Merian.* 1650.
 b.) *Historiae naturalis de exsanguibus aquaticis, libri IV. cum tabulis XX.* także tegoż roku.
 c.) *Historiae naturalis de piscibus et cetis libri V. cum tabulis XLVII.* także 1651.
 d.) *Theatrum universale omnium animalium quadrupedum libri IV cum LXXX tabulis* także 1652.
 e.) *Historiae naturalis de insectis libri III. cum tabulis XXVIII.* także 1653.
 f.) *Historiae naturalis de serpentibus et draconibus libri II. cum tabulis XII.* także tegoż roku.

To wydanie Frankfurtskie jest w bibliotece Liceum Warszawskiego, prócz textu do części zwierząt czworonożnych pod literą d wymienionę, kopiersztychy zaś są wszystkie.

Miał Jonston poprawy i dodatki do tego dzieła napisane pod tytułem: *Inventarium zoologicum*, lecz wydania ich z druku nie przywiódł

402 *Umiejętności przyrodzenia*

do skutku. Całe zaś dzieło przedrukowano bez wiedzy autora z wielu omyłkami pod tytułem:

Historia naturalis animalium in IV tomos diuisa. Amstelodami 1657 in fol.

Wydanie to Amszterdamskie jest całkowite i pięknie zachowane w bibliotece Liceum Warszawskiego. Nazywają w prawdzie dzieło to Jonstona zbiorem tylko z innych, lecz zbiór ten bardzo jest stosownie ułożony i do użycia wygodny. Z tego to powodu przełożono go na język holenderski i wydano pod tytułem:

Nauneurige Beschryving van de Natur etc. met loepplats. Amsterd. 1660 in fol.

Z teyże przyczyny w kilkadziesiąt lat po śmierci autora, dzieło to staraniem Henryka Ruysch przedrukowano pod tytułem:

Theatrum universale omnium animalium, piscium avium, quadrupedum exanguium aquaticorum insectorum et anguium CCLX. tabulis ornatum, ex scriptoribus tam antiquis quam recentioribus — maxima cura a Johanne Jonstano collectum, et plus quam trecentis piscibus nuperrime ex Indiis orientalibus allatis et nunquam antea in his terris visis locupletatum etc. cura Henrici Rayschii M. D. Amstelodamensis, sex partibus duobus tomis comprehensum. Amstelodami 1718 in fol.

Tablice z wizerunkami zwierząt sztychu Meryanowskiego, tak były szacowane, iż w drugiey połowie ośmnastego wieku na nowo je wybito z przedrukowaniem tekstu pod tytułem:

Theatrum universale omnium animalium etc. Heilbron impensis Franc. Jos. Eckbrecht. in fol. Tomus I. a. 1755. Tomus II. a. 1756 Tomus III et IV 1757.

Nieprzeszał nasz Jonston na samém zwierze-
topismie, wydał bowiem dzieła i o innych
częściach historyi naturalnéj iako to:

3.) *Notitia regni mineralis seu subterraneorum ca-
talogus cum praecipuis differentiis. Lipsiae ap.
V. J. Trescher 1661. in 8vo.*

4.) *Syntagmatis dendrologici specimen. Lemae 1646.
in 4to.*

5.) *Notitia regni vegetabilis seu plantarum a vete-
ribus observatarum cum synonymis graecis et lati-
nis, obscurioribusque differentiis in suas classes
redacta series. Lipsiae apud. Vit. Jac. Trescher.
1661. in 8vo.*

6.) *Dendrographias sive historiae naturalis de arbo-
ribus et fruticibus tam nostri quam peregrini orbis
libri X. figuris aeneis adornati et ex veterum ac
necetericorum commentariis propriaque observatio-
ne summa fide concinnati. Francofurti ad M. sum-
tibus Haered. Mat. Meriani 1662 in fol. 477 stron
prócz rejestru z 200. tablicami na miedzi rznię-
temi.*

Jest w bibliotece Liceum Warszawskiego.

Dzieło to, w sto lat potem przedrukowane
pod tytułem:

*Historia naturalis de arboribus et plantis, libri X.
etc. ob raritatem denuo imprimendos suscepit F. J.
Eckbrecht. Heilbron in fol. Tomus I r. 1768 druko-
wany, zawiera ksiąg cztery, tablic 63. tom drugi wy-
dany 1769 zawiera 6 ksiąg a 127 tablic.*

7.) *Historia naturalis de herbis et plantis.*
Może 1674 drukowana, lubo D. Arnold
waha się za niezawodną podawać prawdę że to
dzieło było drukowane.

Wyliczymy zarazem wszystkie inne Jonsto-
na rozmaitej treści dzieła, które mu nazwisko
Polihistora słusznie zjednały, iako to:

8.) *Ephorus nobilis et orthodoxus (Varsav.) 1631.*
9.) *Enchiridion Ethicum. 2 editio. Lugd. Batav.
1632 in 2to. Przedrukowane tamże 1658 in 12mo.*

- 10.) *Tractatus de constantia naturae et de quatuor monarchiis. Amstelod 1632 in 12mo.*

Utrzymywano w świecie uczonym przez czas dość długi, że cztery są na świecie główne mocarstwa i cztery zawsze będą. W duchu tym pisał i nasz Jonston.

- 11.) *Historia universalis civilis et ecclesiastica, res praecipuas ab orbe condito ad annum 1633 gestas, brevissime exhibens. Lugd. Bat. apud Georg. van der Maese. 1633 in 12mo.*

Druga edycya, tamże 1633 in 12mo 9½ arkusza, oprócz dedykacyi i rozkładu rzeczy. Wewnątrz dzieła jest napis *Skeleton historiae universalis*, i dla tego niektórzy pod takowym tytułem przytaczają to dzieło, przeszło 60. lat z pożytkiem w szkołach Lesznowskich używane.

Po śmierci autora przedrukowywano to dzieło z dodatkiem historyi czasów późniejszych; iako to w Frankfurcie nad Menem 1678 pod tytułem: *Historia universalis ab orbe condito ad annum 1678 in 8vo*, i znowu tamże 1690 z dodatkami do tegoż roku.

- 12.) *Polyhistor seu rerum ab exortu univarsi ad nostra usque tempora per Asiam, Africam, Europam et Americam in sacris et profanis gestarum, succincta et methodica series. Jenae apud Vit. Jac. Trescherum 1660 — 1667. 5 to-mów in 8vo*

Dzieło to historyi powszechney, nieprawie przedrukowano w Amszterdamie 1665 roku i następnych in 8vo.

- 13.) *Polymathiae Philologicae seu totius rerum universitatis ad suos ordines revocatae adumbratio. Lipsiae et Vratislaviae apud Felbiger 1666 in 4to 45. arkuszy. Drugie wydanie w Wroclawiu u Felbigera 1667 in 8vo 24 arkusze.*

Jest to rys encyklopedyczny, mający zawierać wyobrażenie związku wszystkich nauk i umiejętności.

14.) *De theriaca Andromachii et ejus praecipuis ingredientibus. Lugd. Batav. 1634.*

Rozprawę tę o dryadki napisał Jonston gdy miał osiągnąć stopień doktora medycyny w Leydzie.

15.) *Idea universae medicinae practicae libris XII absoluta. Amstelod. apud Ludov. Elzevir. 1644 in 8vo*

Gdy Elektor Brandenburski wezwał Jonstona na Professora nauki lekarskiej w Akademii Frankfurckiej, posłał on mu to dzieło ni by na zastąpienie siebie. Jakiego zaś szacunku doznało w świecie uczonym, dowodem są liczne przedrukowania i przekłady na języki obce; w Amszterdamie bowiem przedrukowane było jeszcze dwa razy w roku 1652 i 1664 in 8vo; w roku 1647 w Wenecyi; w Wrocławiu pod tytułem:

Syntagma universae medicinae practicae libris XIV. absolutae. Vratisl. et Jenae apud Vit. Jac. Treacherum 1674 in 8vo 69½ arkusza z portretem autora.

Nieprawie przedrukowane było w Frankfurcie nad Menem u J. G. Kempfera pod tytułem: *Syntagma universae medicinae practicae. in 8vo*

Po śmierci zaś autora wyszło w Lipsku 1722 in 8vo

Tłómaczenie tego dzieła angielskie z dodatkami Mikołaja Kulpepera, wyszło w Londynie 1652 in 8vo. Przedrukowane tamże 1685 iako też 1684 in fol.

Dzieła tego używano do prelekcyy akademicznych, a Bogumił Bonnet objaśnił ośm ksiąg zawierających naukę o chorobach, w zbiorze swym pod tytułem: *Theophili Boneti Polyalthes seu thesaurus medico-practicus, ex quibuslibet rei medicae scriptoribus congestus. Geneva 1691 in fol.*

16.) *Ideae hygieines recensitae libri II. Jenae apud Trescher. 1661. in 12mo 18 arkuszy.*

Przedrukowane nieprawnie w Frankfurcie nad Menem 1664 in 12mo, a nakoniec z wiedzy autora w Amszterd. 1674. in 12mo.

17.) *Magni Hippocratis Coi praenotiones, graece cum versione A. Foesii Medicomatricis et notis J. Jonstoni. Amstelod. ex offic. Elzevir. 1660 in 12mo*

18.) *De communionis veteris ecclesiae. Amstelod. 1658 in 12mo*

19.) *De festis Hebraeorum et Graecorum schediasma. Vratislav. et Jenae 1660 in 8vo 20 arkuszy.*

Ś. MARCIN BERNITZ (x) chirurg nadworny króla naszego Jana Kazimierza wydał dzieło botaniczne pod tytułem (iako świadczy Diuklos na k. 390):

Catalogus plantarum tam exoticarum quam indigenarum, quae anno 1651 in hortis regiiis Parsaviae et circa eandem in locis sylvaticis, pratensibus, arenosis et paludosis nascuntur, collectarum, exhibitus Seren. ac Potentiss. D. D. Joanni Casimiro III. etc. Gedani 1652

Diuklos l. c. mniema że sam tytuł okazuje użyteczność dzieła; lecz Jundziłł w przytoczonym miejscu wytyka, że bez najmniey-

(x) Diuklos w dziele *Essais sur l'hist. liter. de Pol.* p. 390 apytlnie nazywa go Marcinem BERNARDEM kiedy na k. 379 z Kounora przytoczając wyrazy, mieni go Marcinem Bernitzem. Jundziłł w opisanii roślin litewskich na k. 45. nazywa go także Bernitzem.

szęły krytyki niektóre rośliny cudzoziemskie za krajowe policzył.

§. RZĄCZYŃSKI Gabryel, Jezuita, różne posługi stanu swego zakonnego odbywając w Sandomierzu, w Ostrogu i winnych miastach, zakończył życie w Gdańsku 1737 roku. Dzieło jego historyi naturalnéj wyszło pod tytułem:

Historia naturalis curiosa Regni Poloniae Magni Duc. Lit. annexarumque provinciarum, in tractatus XX. divisa, ex scriptoribus probatis servata primigenia eorum phrasi in locis plurimis ex MSS. variis testibus oculatis relationibus fide dignis, experimentis desumpto, opera P. Gabr. Rzączyński S. J. Sandomir. typis Colleg. S. J. 1721. in 4to. Prócz dedykacyi do Józefa Wład. Myszkowskiego Kasztel. Sandomirsk. i przedmowy, 456 stron a 2. arkusze rejestru.

Do tego należy po śmierci autora wydane:

Auctuarium historiae naturalis curiosae Regni Poloniae Mag. Duc. Lith. annexarumque provinciarum in puncta XII etc. opus posthumum P. Gabr. RZĄCZYŃSKI. bez miejsca i roku 4to 504 stron a 1½ arkusza rejestru. —

Rok wydania niewiadomy. Żaluski w rękopiśmie *Histor. Pol.* naznacza rok 1742. Diuklos zaś rok 1745 a Jundził w opisanii roślin Litewskich kładzie 1756 jako rok wydania. Pozwolenie przez Czapskiego Biskupa Kujawskiego w cenzurze na czele dzieła umieszczonéj, datowane w Gdańsku 11 Grudnia 1742 roku. Mylnie nazywa Diuklos (na k. 401) *Auctuarium* drugą tylko edycją pierwszego Rzączyńskiego dzieła, mając bowiem oba przed sobą i porównywając ie z sobą, przekonanywam się iż są to suplementa, czyli dodatki do pierwszego. Dla tego też zachowane są też sa-

me napisy rozdziałów, aby zapewne czytelnik chcący wiedzieć o rzeczy jakowéy po przeczytaniu pierwszego dzieła, mógł się udać i do supplementu. Lecz dodatek ten tak jest urządzony, iż i bez pierwszego dzieła składa całość. Nie powtarza autor wcale tego co już w pierwszym dziele jest powiedziane. — Supplement ten, czyli raczej drugi ten tom w ukryciu klasztoru przez długi czas zostawał, i po uprzątnieniu dopiero rozmaitych trudności, które przełożeni Jezuitcy w rozszerzeniu pisma tego, nie wiedzieć dla jakiej przyczyny czynili, znaniejszym je uczynił Józef Załuski Biskup Kłobucki (jak świadczy Dinklos na k. 503). Z wielką pracowitością zbierał Rzeczyński co tylko do dzieła jego należeć mogło, ale przesądził wielu w którym żył, słabości i łatwowierności którym się często dał powodować, przeszkody których jako zakonnik przełamać nie mógł, sprawiły iż przy największej gorliwości i nayszczystszych chęciach Rzeczyńskiego, dzieło jego nie otrzymało pożądaney doskonałości.

Ale też i sam autor pisze w przedmowie do pierwszego dzieła, że rozmaite częstokroć wcale przeciwne zdania autorów umieścić, niewiedzący ich prawdziwości, ani też ich zbierający, aby czytelnikowi wolny zostawić wybór, jako też i dla téj przyczyny, iż dla sprawdzenia wielu twierdzeń trzeba by czynić doświadczenia fizyczne, chemiczne, anatomiczne i t. d. które wielkich kosztów wymagają. Jak bądź, pisma Rzeczyńskiego znakomite miejsce trzymają pomiędzy dziełami o historii naturalnej Polski, i wiekopomną winien naród

temu mężowi wdzięczność. Wiele i bardzo wiele jest w nim niedokładności, a pomiędzy osobliwosciami, które na różnych miejscach wylicza, wiele nawet śmiesznych rzeczy, lecz pomnieć trzeba na Rzączyńskiego stan i położenie. Jeżeli kiedy Polacy mówią Diuklos na k. 400. wystawiać będą posągi współobywatelom swoim w naukach zasłużonym, nie odmówią go zapewne i na pamiątkę Rzączyńskiego, jeżeli niesprawiedliwości popełnić nie zechcą. Według zdania naszego, wielu by się znalazło innych (a między temi za mało ceniony i znany Niesiecki), którzy przed Rzączyńskim na pomniki zasługuja. Jundrill w opisanii roślin litewskich, mówiąc o Rzączyńskiego dziele względzie botaniki, pisze „że szczupły tylko rejestr roślin polozył, żadney własney obserwacyi niewymienia, powagą tylko Loezela sięzastania, rośliny na świadectwie aptekarzyw i nieścisłościw za krajowe kładzie, a co gorsza mówi o roślinach jako krajowych, które ani europejskiemi zwać się niemogą.”

Ponieważ dzieł Rzączyńskiego nie tak łatwo nabydź można, umieszczam przeto treść materyi.

Dzieło całe podzielone jest na dwadzieścia rozdziałów, u niego *Tractatus* nazwanemi.

Rozdz. I. mówi o rzeczach kopalnych t. i. o ziemiach, solach, kamieniach, kruszcach i t. d. Rozdz. II. o płodności ziemi — o roślinach lekarskich i t. d. Rozdz. III. o górach. Rozdz. IV. o wodach. Rozdz. V. o rzekach i rybách i t. d. Rozdz. VI. o morzu Bałty-

kiem — o bursztynie — *Rozdz. VII.* o drzewach i krzewach. — *Rozdz. VIII.* o zwierzętach czworonożnych. — *Rozdz. VIII.* o zwierzętach iadowitych. — *Rozdz. X.* o ptakach. — *Rozdz. XI.* o ludziach. — *Rozdz. XII.* o rzadkich przymiotach ludzi, między innymi o ludziach co chodzą we śnie, co cierpią wrodzoną odrazę od czego, o urokach i t. d. *Rozdz. XIII.* o poczwarach tak ludzkich jak zwierzęcych. *Rozdz. XIV.* o osobliwościach trupów. — *Rozdz. XV.* o kłeskach powszechnych, o głodzie i morowéy zarazie, o koltonie. — *Rozdz. XVI.* o czterech porach roku. — *Rozdz. XVII.* o zjawiskach nadpowietrznych czyli meteorach. — *Rozdz. XVIII.* o zjawieniach na niebie jako to kometach, zaćmieniach i t. d. — *Rozdz. XIX.* o przeczeniach i przepowiedzeniach. — *Rozdz. XX* o cudach natury isztuki. —

Diuklos w przytoczoném dziele liczne umieścił z Rzączyńskiego wyimki, które od 401 — 515 strony rozciągają się.

Obie części dzieła Rzączyńskiego są w bibliotece Piłarskiej i przy sądzie Appellacyy-nym w Warszawie. —

§. *Warsavia physice illustrata sive de aëre aquis locis et incolis Warsaviae eorundemque moribus et morbis tractatus. Cui annexum est Viridarium vel Catalogus plantarum circa Warsaviam nascentium auctore Christiano Hern. ERNDETELIO Phil. et Med. Doct. S. R. M. Polon. et Elect. Sax. Archiatri et Nat. Curios. Germanise collega. Dredae apud J. C. Zimmermanni haered. et J. N. Gerlachium 1750. In 4to 247. a zielnik Warszawski 132 stron. Prócz dedykacyi do króla Augusta II.*

Przyłączone są nadto trzy kopiersztychy, z których pierwszy wystawia Warszawę w widoku z Pragi, lecz i osoby najlepięj Warszawę znające, nie poznają ię w tym miniaturowym wizerunku; drugi, pałac Marymonckiz okolicą; trzeci stawia przed oczy kolumnę Zygmunta III. Samo zaś dzieło następujące ma rozdziały: O położeniu Warszawy — o powietrzu warszawskiem, gdzie przyłączony jest dziennik meteorologiczny z czterech lat od 1725 — 1728 w trzech rubrykach, to jest ciężkość powietrza podług barometru, wiatr i ogólny stan powietrza. — O wodach warszawskich gdzie przyłączony jest rozbiór wody wiślaney i znaczniejszych kilku zrzódeł lub studzien warszawskich — o mieszkańcach Warszawy, ich życiu, temperamentie i obyczajach — O chorobach Warszawianów — o pielęgowaniu pacyentów warszawskich, gdzie przyłączony opis chorób warszawskich z roku 1720 isposób leczenia onych. Diuklos (w dziele *Essais sur l'hist. lit. de Pol.* p. 521 — 543) podaje treść a nawet wyjątki z tego Erntela dzieła, i wystawia go za wzór dla lekarzów. —

Zielnik zaś Warszawski ułożony jest porządkiem alfabetu nazwisk roślin po łacinie, z przyłączeniem, lecz nie wszędzie, nazwisk polskich. Jundzill (na czele opisania roślin litewskich 1791 roku) pisze o tym zielniku że Erntel wiele w całym kraju pospolitych roślin opuścił, wątpliwe za pewne umieścił, grzybów klasę z Hofmana co do słowa wypisał, i żadnych własnych obserwacyi nie polozył.

§. JAKOB TEODOR KLEIN Sekretarz miasta Gdańska za Augusta III. członek akademii umiejętności Londyńskiej i Sekretarz towarzystwa badaczy natury w Gdańsku utworzonego, autorem jest następujących dzieł (podług spisu u Wil. Heynzyusza *Bücherlex.* II. 597)

- 1.) *J. T. Klein etc. Stemmata avium quadraginta tabulis aeneis ornata, accedunt nomenclator polono-latinus et latinopolonus. Geschlechtstafeln der Vögel mit 40 Kupfern erläutert. Lipsiae apud Ad. Hen. Holle 1759 in 4to 48 stron prócz przedmowy wydawcy; koperszychy, wybornie są rzuńte. Jest w bibliot. liceum warszaw.*
- 2.) *Dubia circa plantarum maritimarum fabricam. Lips. Hartknoch in 4to 1758 (6 srebr. gr.)*
- 3.) *Natural dispositio echinodermatum et lucubr. de aculeis echinorum marinor. ed. Leake c. fig. Gedani (Gleditsch Lips.) 1778 in 4to (8 talarów)*
- 4.) *Tentam. herpetologiae cum perpetuo commentario et fig. Gött. Schmidt. 1754 in 4to (20 srebr. gr.)*
- 5.) *Historiae avium prodromus c. praefat. de ordine animalium in genere. Lübeck. Schmidt 1751 in 4to (1. talar 8 srebr. gr.)*
- 6.) *Histor. piscium natural. VI. missi c. tab. an. in 4to maj. Lips. Gleditsch (11. tal. 12 sr. gr.)*
- 7.) *Verbess. u. vollst. Historie der vierfüsz. Thiere. Danzig Schuster. 1760 in 4to maj. (16 srebr. gr.)*
- 8.) *Verbes. und vollständ. Historie d. Vögel in K. Ehend. 1760 in 4to maj (1. tal.)*
- 9.) *Ichthyologia enodata s. index ad V. miss. hist. piscium natural. recent. ab J. J. Walbaum. Lips. Gleditsch 1793 in 4to (1 tal. 8. srebr. gr.)*
- 10.) *Lucubratiō subterranea de terris et mineralibus, acced. lucubr. subterr. de lapidibus idiomorphis etc. Lips. Hartknoch 1758 in 4to (9 srebr. gr.)*
- 11.) *De lapidibus microcosmi proprietatibus. ibidem 1758 in 4to (6 srebr. gr.)*

- 12.) *Oryptographia Gedanensis, oder Beschr. der Versteinerungen um Danzig mit Kupf. Nürnberg, Seligmann 1770 (6 tal.)*
- 13.) *Ova avium plurimar. ad natural. magnitud. d-l. et genuinis colorib. picta. Königsberg Kanter 1765 in 4to maj (6. tal.)*
- 14.) *Quadrupedum dispositio brevisque hist. nat. Gött. Schmidt. 1751 in 4to (1 tal. 8 srebr. gr.)*
- 15.) *Sciagraphia lithologica curiosa etc. c. fig. Lips. Gleditsch 4 maj. (8 srebr. gr.)*
- 16.) *Summa dubiorum circa classes quadrupedum et amphibiorum in Linnei System. Natur etc. c. fig. ibid. in 4to (12 srebr. gr.)*
- 17.) *Tithymalooides fructescens etc. cum fig. ibidem in 4to (5. srebr. gr.)*
- 18.) *Descriptiones tubulorum marinor. c. icon. Lips. Gleditsch. 1773 in 4to maj. (20 srebr. gr.)*
- 19.) *Beschr. u. Abbild. der in der Danzig. Geg. befindl. Versteinerungen mit illum. Kupf. Nürnberg Campe 1771 in fol (5 tal.)*
- 20.) *Classification und Geschichte der vierfüsz. Thiere. Lübeck Niemann u R. 1760. gr. 8. (1 tal.)*
- 21.) *Samml. verschied. Vogeleyer in naturl. Grösze. lat. und deutsch. Leipz. Hartknoch 1766 in 4to (4. tal.)*
- 22.) *Vorber. zu e. vollst. Vogelhistorie, u. e. Zus. der Hist. des Murmelthiers wie auch e. Wörterb. der Thiere. Ehbend. 1760 gr. 8. (1 tal.)*

§. *Flora lithuanica inchoata, seu enumeratio plantarum quas circa Grodnam collegit et determinavit Joannes Emmanuel GILIBERT Facult. Monspel. Med. D. Col. Reg. Med. Lugduneci Professor aggregatus, regis Poloniae consiliarius nec non medicus ordinarius, M. D. Lit. Physicus. Grodnae typis S. R. M. 1781 in 8vo Collectio 1. et 2da 5 arkuszy i 164 stron. Collectio 4ta Vilnae typis S. R. M. penes Academiam 1782 in 8vo 117. stron.*

Czyli więcęcy tego dzieła nad te cztery części wyszło nie wiemy.

GILIBERT sprowadzony był z Francyi przez Tyzenhauza Podskarbiego na ów czas Nadwornego Litewskiego, na Professora medycyny i historyi naturalnéy w szkole lekarskiej w Grodnie 1776 roku, zkąd późniéy do Wilna się przeniósł. Jundził w opisanii roślin Litewskich 1791 roku wydaném, tak pisze o téy Giliberta florze Litewskiej: „Układ iasny, opisy wierne i dokładne, odkrycie wielu rzadkich i ledwo spodziewanych unas gatunków, obserwacye lekarskich skutków częstokroć na sobie samym-czynione, są przedniészą cechą dzieła tego.” Daléy w przytoczoném miejscu tak mówi o Gilibercie Jundził: „Roku 1781 wezwany od komissyi edukacyi narodowéy do katedry historyi naturalnéy i botaniki w szkole głównéy W. X. Lit. w nowym tym honorze nowe niby do gorliwości swéy około botaniki znajdując pobudki, ogród naprzód botaniczny w Wilnie, szczupły wprawdzie co do miejsca, lecz dość obfity co do gatunków założył, i samemi prawie Sybirskimi roślinami napętnił, zbieraniem roślin około Wilna sam się corocznie zatrudniał, o dalszych troskliwie od oświeconych ludzi zasięgał wiadomości, a nowo odkrytymi gatunkami Florę swą w Grodnie rozpoczętą, znacznie pomnożył. Czynił już przygotowania do zakończenia tego tak ważnego dzieła, gdy prywatnemi zagnalony interessami do oyczyzny swéy powrócić musiał. Dzieło iego będzie przewodnikiem tym wszystkim którzy kiedy o roślinach litewskich pisać będą, a nayspóźniészą potomność tę mu zawsze oddawać będzie sprawiedliwość, iż ón pierwszy nam do prawdziwéy botaniki

usał drogę, ón pierwszy téy tak piękny i pożyteczny nauki rzucił nasiona."

Mamy ieszcze następujące Giliberta dzieło:

Jadogotores naturae in Lithuania seu opuscula varii argumenti, quae historiam animalium, vegetabilium, in M. D. Lit. et morborum quibus in hac provincia homines vel maxime obnoxii sunt illustrare possunt, authore aut redactore J. E. Gilibert etc. anno 1781 Vilnae typis R. M. penes Academiam in 8vo 128 stron, prócz dedykacyi do króla Stanisława Augusta.

Są w tém piśmie następujące rozprawy:

Prospectus praelectionum cursus historiae naturalis ad usum alumnorum Almae universit. Viln. — Observationes de Bisone lithuanico. Lucubratio anatomica de foetu monstroso acephalo — Observatio de castoreo - de alce - de foetu erinacei europaei - de testudine lithu. - de ulcere endemico in Lithuania ex furia infernali - de morbo inflammatorio pecorum in Lithu. deramo taxi baccatae, singulari modo fasciato - Lucubratio de lupo cum ejus anatomia - de calculo in cerebro bovis reperto.

§. Kuzysztof KLUK rodem z Ciechanowca na Podlasiu, żył od 1739 — 1796. Był na naukach naprzód w Warszawie, potem w Drohiczyńie, nakoniec w Łukowie. Obrawszy sobie stan duchowny, był w seminarium XX. Missyonarzy w Warszawie, zkąd wzięty na kapelana domowego Ossolińskich starostwa Nurskich, w krótce otrzymał probostwo Ciechanowieckie, którego aż do śmierci nie opuścił, mianowany nadto kanonikiem Kruświckim i dziekanem Drobieckim. Szczegóły życia tego szanownego kapłana opisał X. Szymon Bielski Piłar, umieszczone na czele pierwszego tomu jego opisu zwierząt edycyi 1809 roku. Jun-

dził w opisanu roślin litewskich wydania 1791 roku, mówi o naszym Kluku w tych wyrazach: „Gdy Gilibert Kosziem znacznym poprzedzającą sławą z zagranicy sprowadzony i utrzymywany, na świeczniku niży przy stolicy nauk postawiony, około systematyczny botaniki gorliwie pracował, tym czasem skromny, lecz nie mniej gruntowny krajowy naturalista X. Kluk, w zaciszu wiejskiej spokojności, w pośród Podlasia w Ciechanowcu, sama tylko szlachetną chęcią stania się pożytecznym ziomkom swoim pobudzony, o roślinach stosownie do rolnictwa, ogrodnictwa i rękodziel, pożytecznie pisał i t. d.”

Wymieniemy dzieła Kluka, całą historią naturalną, z szczególnym względem na użytek w towarzystwie i kraj oyczysty napisaną, obejmującą.

- 1.) *Roślin potrzebnych pożytecznych, wygodnych, osobliwie krajowych, albo które w kraju użyteczne bydź mogą utrzymanie rozmnożenie i użycie.* w Warszawie w drukarni XX. Piłarów 1777-1778 i 1783 in 8vo 3 tomy z kopersztychami.

Tom pierwszy mówi o drzewach, ziołach ogrodowych i ogrodnictwie, a w szczególności o robotach około ogrodów, drzew owocowych, ich rodzaju, pielęgnowaniu i pożytkowaniu w gospodarstwie. *Daléy* o roślinach ogrodowych albo kuchennych, nakoniec o kwiatach i ziołach dla ozdoby służących. *Tom drugi* zawiera rzecz o drzewach rozmaitych, o lasach, o ziołach różnych i ich użyciu lekarskiém, gospodarskiém, farbierskiém i t. d. *Tom trzeci* mówi o rolnictwie, o zbożach, łąkach,

bach, chmielnikach, winnicach i roślinach gospodarskich.

2.) Botanika dla szkół narodowych. w Warszawie 1785 in 8vo z figurami.

Dzieło to podług prospektu Pawła CZEMPINSKIEGO doktora medycyny przez Krzysztofa Kluka ułożone, przez komisją edukacyjną za dzieło elementarne dla użycia szkół przepisane było.

3.) Dykcyonarz roślinny w którym podług układu Linnusza są opisane rośliny nie tylko krajowe, dzikie, pożyteczne albo szkodliwe, na roli, w ogrodach, oranżeryach utrzymywane, ale oraz i cudzoziemskie któreby w kraju pożyteczne być mogły, albo z których mamy lekarstwa, korzenie, farby i t. d. albo które iakową nadzwyczajność w sobie mają, z poprzedzającym wykładem słów botanicznych i kilkorakim na końcu rejestrem. w Warszawie w drukarni XX. Piłarów 1786 i 1788. in 8vo 3. Tomy.

4.) Zwierząt domowych i dzikich osobliwie krajowych historyi naturalnej początki i gospodarstwo. Potrzebnych i pożytecznych domowych chowanie, rozmnożenie, chorób leczenie, dzikich łowienie, oswojenie, zażycie, szkodliwych zaś wygubienie. w Warszawie w drukarni XX. Piłarów 1779 i 1780 in 8vo 4 tomy z figurami.

Tom I traktuje o zwierzętach ssących, tom drugi o ptakach, tom trzeci o rybach i gadzie, tom czwarty o owadzie i robakach.

5.) O rzeczach Kopalnych. w Warszawie tamże 1781 in 8vo 2 tomy z figurami.

W tomie pierwszym mówi autor o rzeczach kopalnych w powszechności, dalej o wodach mineralnych, solach, tustościach ziemnych i ziemiach. W drugim o kamieniach, kłénotach, kruszczach i t. d.

Wszystkie te dzieła Kluka (prócz botaniki dla szkół) 12 tomów zawierające, przedrukowane były w téżże Piiarskiej drukarni.

Sam Kluk mówi w przedmowie do pierwszego tomu o roślinach, że prócz własnego doświadczenia i ludzi w téj rzeczy biegłych i świadomych, radził się niekiedy pism zagranicznych, nie będąc przeto ich tłumaczem, ponieważ wszystko stosował do kraju i powietrza krajowego. W tomie zaś drugim o roślinach pisze, iż co do imion polskich trzymał się Syreniusza, a czego w nim nie znalazł, to sam przepolszczył.

Jundził na prozodzie opisanie roślin litewskich, mówiąc o dziełach Kluka do botaniki należących, pisze: „Nadto jest słabe pióro moje abym mógł należycie wielbić pochwały tego tak zacnego męża, ani przydadź co można do tego szacunku, który sobie sprawiedliwie zjednał u całej powszechności. Nie masz nikogo coby dzieł jego nie czytał i niechwalil, doświadczeń nie powtarzał i nie odnosił korzyści.” Co tak przyzwoity sędzia powiedział o dziełach Kluka botanicznych, słusznie zastosować trzeba i do wszystkich pism jego.

§. W drugim tomie fizyki X. Józefa LISI-KIEWICZA, jest dość obszerna wiadomość o rzeczach kopalnych, iak się wymieniło wyżej na k. 320.

§. JOHANN PHILIPP von CAROLFS Königl. poln. Hauptmanns und Bergdirektors, Ehrenmitglieds der königl. preussis. Gesellschaft Naturforschender Freunde in Berlin. *Reisen durch verschiedene polnische Provinzen mineralischen und andern Inhalts.* Leipzig verlegt Johann G. J. Breitkopf 1781 in 8vo 2 tomy 264 i 298 stron z kopersztynchami.

W dziele tém bardzo wiele znajduje się rzeczy i wiadomości o naszych kopalniach i ich stanie.

§. Nauka o gatunkach żelaza z francuzkiego tłómaczona, tudzież opisanie polskich żelaza fabryk przez Józefa Osińskiego obacz wyżey k. 379.

§. REMIGIUSZ ŁADOWSKI Piar, rodem z Wołynia, żyjący od 1738 do 1798. Wydał następujące dzieła tutaj należące:

- 1) *Historia naturalna królestwa polskiego czyli zbiór krótki przez alfabet ułożony zwierząt roślin i mineralów znajdujących się w Polsce i Litwie i prowincjach odpadłych, zebrane z pisarzów godnych wiary przez X. Ładowskiego S.P. w Krakowie u Grebla 1783 in 8vo 206 stron.*

Drugie wydanie pod tytułem:

Historia naturalna kraiu polskiego i t. d. w Krakowie 1804 in 8vo 2 tomy.

Dzieło to przełożone na język niemiecki przez BOKSHAMMERA seniora Ewangielickiego w Festenbergu, iak pisze Kausz w dziele *Nachrichten über Polen*. Tom I. k. 286.

- 2) *Dykeyonarz służący do poznania historyi naturalnej i różnych osobliwszych starożytności, które ciekawi w gabinetach znajdują z francuzkiego przełożony przez X. Ładowskiego. w Krakowie w drukarni Ign. Grebla. 1783 in 8vo 2 tomy.*

Wydał nadto Ładowski (podług Bielskiego in *Vitis Piar.* p. 160) następujące dzieła:

- 3.) *O chodowaniu pszczół, ich rozmnożeniu i chorobach. w Warszawie 1781 in 8vo.*
- 4.) *Grammatyka icograficzna z francuzkiego przełożona. w Warszawie 1774 in 8vo 2 tomy.*
- 5.) *Powinności ludzi znakomitego urodzenia. w Lublinie 1788 in 8vo*

6.) Teatr Pani de Żanlis obacz w tomie I karcie 565.

§. *Historja naturalna, ekonomiczna, rolnicza o stworzeniu w ogólności, o człowieku, o czworonogich zwierzętach, o ptastwie, o rybach, o wodach, o uprawie ziemi i t. d. z niemieckiego języka Henryka Sandra przełożona (przez Jacka PRZYBYŁSKIEGO), w Krakowie u Grebla 1786 in 8vo 4 tomiki.*

§. *Krótką fizyczna i historyczna wiadomość o soli (w Warsz.) w druk. Nadwo. J. K. Mci 1788 in 8vo 59. stron.*

§. *Zoologija czyli zwierzętopismo dla szkół narodowych pierwszy raz wydane. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci. 1789 in 8vo 420 stron i 5. tablic.*

Dzieło to podobno przez Pawła CZEMPIŃSKIEGO doktora medycyny iest ułożone, a przez kommissyą edukacyjną dla użycia szkół krajowych bylo przepisane.

§. *Nauka o powszechnem roślin suszeniu. Część I. o iaryznach, szałatach, i korzeniach warzywnych, jakim sposobem suszone i w papier pakowane bydź mają przez Jan. Jerz. Eisen, wykład z Niemieckiego powtóre wydrukowany. w Warszawie u Diufura 1789. in 8vo 87 stron.*

§. *Wywód ogólny o użyteczności i sposobach zaprowadzenia górnictwa porządnego i trwałego w krajach rzeczypospolitéy przez Jana MIEROSZEWSKIEGO. w Krakowie u Grebla (około 1790 roku) in 8vo 47 stron.*

§. *O starożytności kopalni kruszców, wyrabiania metallów, czyli robót górnicznych w kluczu Sławkowskim w dobrach megdys do Biskupa Krakowskiego należących i w całej tegoż klucza okolicy w znaczney części powiatu Krakowskiego graniczącego z Szlązkiem, znajdujących się. w Warszawie 1791 in 8vo 92 stron.*

§. X. BONIFACY STANISŁAW JUNDZIŁŁ w Imperat. Wilen. Uniwer. Botaniki i Zoologii Professor, Król. towarzystwa Warszawskiego

przyjaciół nauk i Towarz. Moskiew. naturalistów członek, z bogactw oyczytą literaturę dziełami systematycznymi o botanice i innych częściach historii naturalnej. Nie moje siły po temu, żebym się ważył wystawiać, ile się maż ten przyłożył do rozszerzenia gruntownych w narodzie wiadomości nauk wspomnianych. Przystanę zatem na wyliczeniu dzieł jego mi wiadomych.

- 1.) Opisanie roślin w prowincyi W. X. L. naturalnie rosnących według układu Lineusza przez X. B. S. Jundziłła S. P. w Wilnie w drukarni XX. Piarów 1791 in 8vo 571 stron.

Wtém to dziele umieszczona jest na k. 59 do 50 wiadomość o stanie botaniki w Polsce, z której zdania o pisarzach i ich dziełach, na swém miejscu umieściliśmy. Wiadomość ta przy nowém bardzo pomnożonem i udoskonaloném wydaniu tego pisma 1811 roku w Wilnie u Zawadzkiego, nie jest przyłączona.

- 2.) Początki Botaniki, fizyologii roślin, nauka wyrazów przez X. Bonif. Stan. Jundziłła. w Warszawie u XX. Piarów 1804 in 8vo 2 tomy 113 i 112 stron.
- 3.) Zoologia krótko zebrana przez X. B. S. Jundziłła. w Wilnie u Zawadzkiego 1807 in 8vo 3 tomy 346, 349 i 428 stron.

§. Wiadomość o migdałach ziemnych częścią z książeczki memieckiej *Jana Ludwika Christ* plebana w Kronberg. w Krakowie u Maja 1801 in 8vo 23 stron.

§. O ziemiurodzitwie gór dawnéj Sarmacyi a późniéj Polski. Pierwsza rozprawa o równinach téj krainy, o pasmie, *Lysogór*, o części *Bieskidów* i *Bielaw*, czytana na posiedzeniu publiczném Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół nauk 1805 przez *Stanisława STASIĆA* (teraz *Prezesa tegoż towarzystwa, Radcę Stanu Xięstwa Warszawskiego* i t. d.) w Warszawie w drukarni XX. Piarów in 8vo 129 stron,

422 *Umiejętności przyrodzenia*

prócz słownika wyrazów w téj rozprawie użytych, i kopersztychu.

Rozprawa ta drukowana i w rocznikach towarzystwa w tomie VI. od k. 1 — 79.

Tegoż autora druga rozprawa *O górach Bieskidach i o Krywanie w Tatrach* drukowana w VI tomie roczników k. 93 — 147.

Trzecia rozprawa: *o Wołoszynie, o pięciu stawach i morskiem oku*, drukowana w tomie VII roczników k. 63 do 95.

Rozprawa czwarta: *O Kołowym, o Czarnem i o Kolibahu wielkim* drukowana tamże od k. 96 do 131.

Rozprawa piąta: *O Krapaku wielkim*, drukowana tamże tom VIII. k. 209 -- 246.

§. O stanie dzisiejszym mineralogii przez Romana SYMONOWICZA Filoz. i Med. D. Adiunkta Imperat. Wil. Uniwersytetu (zmarłego 1813 roku.) w Wilnie nakładem i drukiem Joz. Zawadzkiego 1806 in 8vo maj. 188 stron.

Z powodu pisma tego, w którym Symonowicz wystawiając systema Wernera, z nieiakiem lekceważeniem mówił o mineralogach francuzkich, i chemii, iako do mineralogii wcale niepotrzebną wystawił, napisał X. Jundził uwagi na które odpowiedział Symonowicz w następującem piśmie:

Odpowiedź Romana Symonowicza na pismo pod tytułem: *Uwagi nad piśmie P. Symonowicza o dzisiejszym stanie mineralogii przez X. B. S. Jundzillę*. w Wilnie Uniw. Prof. Botaniki. w Wilnie nakładem i drukiem J. Zawadzkiego in 8vo 155 stron.

§. Zabawy plantacyi wiejskich przez W. S. . . w Warszawie 1806 in 8vo 108. stron.

§. Wybór roślin krajowych dla okazania skutków lekarskich ku użytkowi domowemu przez J. DZIAR-KOWSKIEGO Med. Dakt. (teraz Dziekana wydzia-

tu *Akademicko-lekarskiego w Warszawie i t. d.*) wydany w Warszawie u XX. Piliarów 1806 in 8vo 230 stron.

§. Nowy Buffon (Biufon) dla młodzieży czyli treść początkowa historii naturalnej z 130 figurami z francuzkiego tłómaczona przez R. W. K. w Wars. u Lebrun 1806 12mo 4 tomy 262. 297 i 300 stron.

Tłómacz tego dzieła jest Roch Wincen-ty KARCZEWSKI, trudniący się edukacją prywatną.

§. Naturalista dla młodziańskiego wieku przez J. B. Pajon, przełożony z francuzkiego języka. w Wrocławiu u W. B. Korna 1807 in 8vo 459 stron. *Obok jest text francuzki.*

§. Wiadomość mineralogiczna poznawania różnych kruszców i kamieni w ziemi znajdujących się, onych odkrywania i dobytých doświadczenia niemniej wód ciepłych i mineralogii z różnych autorów przez Franc. Xawer. Pawła Korwina PUŁAWSKIEGO Xiędza Proboszcza Urzędnika stanu Cywilnego Parafii Pątnowa zehrana i pomnożona. w Warszawie u Dąbrowskiego 1811 in 8vo 132 stron.

§. 5. *Ekonomika i Technologia.*

Wyżey w rozdziale polityki, gdzie była mowa o ekonomii politycznej, wymieniło się wiele dzieł tu należących. Nadto autorowie piszący o rozmaitych częściach historii naturalnej, mówią także bądź z umysłu bądź nawiasem tylko, o przystosowaniu wiadomości przyrodzenia do użytku i potrzeb życia towarzyskiego, iako to Marc. Siennik, Syreniusz, Rzączyński, Kluk i inni, osobliwie zaś należą tu Kluka pisma w których (iak się powiedziało wyżej na k. 506 i nast.) na użytek praktyczny autor miał wzgląd szcze-

gólniejszy. W rozdziale umiejętności matematycznych wymieniliśmy także i dzieła o architekturze cywilnej w ogólności, lub o budownictwie wiejskiem w szczególności rzecz mające. Pomiedzy dziełami lekarskimi, wylizczą się pisma traktujące o sposobach zaradzenia chorobom bydła domowych. Odsyłamy przeto czytelnika względem tych pism do owych rozdziałów. Tu zaś przystępujemy do wymienienia dzieł w ogólności lub szczególności o gospodarstwie domowym, o fabrykach, kunsztach i t. d. traktujących.

PIOTR DE CRESCENTIS Senator Bonoński w trzynastym wieku żyjący napisał o gospodarstwie dzieło w łacińskim języku, które w polskim tłumaczeniu wyszło pod tytułem:

PIOTRA CRESCENTYNA księgi o gospodarstwie i opatrzeniu rozmnożeniu rolniczych pożytków, każdemu stanowi potrzebne. w Krakowie u Heleny Florianowey 1549 in fol.

Tytuł ten udzielony mam sobie od W. Arnolda Med. D. — Linde w spisie autorów na czelu swego słownika pisze: „Crescencyusza księgi o gospodarstwie 1549 in fol. tłumaczenia Trzecieckiego.” Leez Janocki (*in Janocianis* I. 287) wymieniając dzieła Jędrzeia Trzecieckiego, przy jego tłumaczeniu Krescencyusza o gospodarstwie, naturze i użytku roślin i zwierząt, dodaje że drukowane w Krakowie u Stanisława Szarfenbergera 1571 in fol. Nie wiemy z pewnością czyli oba te wydania z roku 1549 i 1571 są Trzecieckiego przekładu czyli też dwóch różnych tłumaczy.

§. **JANUSZA DUBRAWIUSZA** o rybnikach i rybach które się w nich chowają, o przyrodzeniach 1545

pięcioro. Jako są uczone tak też w gospodarstwie do pomnażania dobrego mienia się bardzo potrzebne z przydatkiem Josch. Cameraryusza. w Krakowie u W. Siekielowica (około 1600) in 4to 10 $\frac{1}{2}$ arkusza gockim drukiem, w dedykacyi pod pisany wydawca Jan PROGA.

§ Hippica to jest o koniach księga. Potym krótkim tytule, który wśród ozdobnych rycin jest umieszczony, na następnej karcie takowy jest napis: Nayiaśnieyszemu Zygmuntowi III. królowi polsk. i t. d. potrzebna i krotochwilna młodości swęj zabawe (y) ku pożytkowi ludzi rycerskich na jasność wydana Krzysztoph MONIWID na DOROSTAJACH etc. jako najniżey ofiarunie i pod obrone poddawa. Dalej zaraz następuje przedmowa do czytelnika, a na ostatniej karcie wyrażono: w Krakowie w drukarni Andrzej Piotrkowczyka R. P. 1603 in fol. Kartynieliczbowa. ne. 49 arkuszy prócz przedmowy i rejestru na dwóch arkuszach, z wielu pięknemi figurami (wystawującemi konie i różne gatunki muślinów) rzeźbionemi na ołowiu lub cynie iak z wybicia wnosić wypada.

Niesiecki w Herb. II. 73. pod Dorohostajskimi herbu Leliwa, pisze, że Moniwidowie od dóbr dziedzicznych DOROHOSTAJSKIMI zwać się poczęli, a na następnej 74 karcie mówi, że z téj familii Krzysztof Stolnik Litewski a później Marszałek W. Lit. wydał książkę o koniach. — Całe dzieło rozłożone jest na cztery księgi. W pierwszej mówi autor o początku końskim, o naturze, wieku końskim, o sierściach rozmaitych, o przymiotach końskich dobroć albo złość znaczących; iaki ma być obieran stadnik, z iakiemi przymioty zwierzopa (t. i. klacz) ma być odłączana dla zrzebiąt, o chowaniu stadnika — iakie pastwiska

(y) Zapewne dla braku liter kapitalikowych któremi ta cała strona jest wydrukowana, umieszczone są A, L, E, zamiast A, L, E.

stadom obierać i iako chować tak lecie iako ziemię; o rozeznaniu lat końskich, o zwałaszaniu i t. d. W księdze wtórej traktuje, w którym czasie zrzebie z stada brać; iakim sposobem zrzebce w stadzie łapać, i złapawszy iak na stayni chować ogłaskiwać — o stayni, o okolicznościach i o porządku w nię, o przygotowaniu konia do jazdy, o różności ćwiczenia wieздеckiej (*sic!*) naucei t. d. W trzeciej księdze mówi autor o rozmaitych munsztukach i wędzidłach których przyłączone są wizerunki. Czwarta księga nayobszerniejsza ze wszystkich zawiera rozmaite sposoby i przepisy leczenia chorób końskich.

§. JAKÓB SIBENEYCHER miał napisać w języku polskim *Ekonomikę*, iak świadczy Starowolski *in Hecat. N. LXXXV. edit. Ven.*

§. WÓJCIECH STRUMINSKI żyjący za Stefana Batorego i Zygmunta III. wnosząc z tego co mówi Starowolski (*in Hecat. N. LXXXIX.*) że był w zażyłości z Bartłom. Paprockim, pisał w języku polskim podług tegoż świadectwa o *rolnictwie*, lecz nie znamy z kądinąd dzieła tego.

§. Zwiérciadło roczne na trzy części rozdzielone przez Szczęsnego ZEBROWSKIEGO. w Krakowie w drukarni Łazarzowej 1603 in 4to 182 stron.

§. KACKIEGO nauka o pasiekach. w Lublinie 1631 in 4to (*Przytacza Lindę na czele swego Słownika*)

§. THEODORA ZAWACKIEGO z Zawad herbu Rogala, pamięć robot i dozoru gospodarskiego w każdym miesiącu do trzech części ksiąg ziemiańskich, na 15 ksiąg rozdzielonych, których prac swoich przyszyły rozporządzenie na innym miejscu wspominać należąca. w Krakowie 1643 in 4to 5 arkuszy.

§. Oekonomia abo gospodarstwo ziemiańskie dla porządnego sprawowania ludziom politycznym dziwnie

pożyteczne. w Krakowie u Krzy. Schedla. 1644 in 4to
111 stron.

6. Oekonomika ziemiańska generalna punktami partykularnemi, interrogatoryami gospodarskiemi, praktyką miesięczną, modellszami albo tabulami arytmetycznemi objaśniona przez Jakuba Kazimierza HAURA panom dziedzicznym, Arendarzom, oekonomom, attendentom, urzędnikom, pisarzom, prowentowym, i wszystkim w pospolitości dobr ziemskich dozorcóm pożyteczna i potrzebna, w której znowdują się dostateczne w gospodarstwie informacje, przestrogi, notanda różne, remedia wszelkiemu bydłu osobliwie na końskie defekta i choroby pomocne; także folwarcznemu drobiu, przytym sekreta doświadczone na wygubienie szkodliwy gadziny powietrznój, zimnój i wodnój. Z nowym przydatkiem Geometrii gospodarskiéy napisanéy od W. X. Mare. BYSTRZYCKIEGO Societatis Jesu S. Theologii doktora, przedrukowana w Warszawie w drukarni JK. Mei Colleg. Soc. Jesu R. P. 1744. folio 246 stron, a Tabel ekonomicznych 10 $\frac{1}{4}$ arkusza prócz rejestru alfabetycznego. —

Takowy tytuł ma dzieło które mam przed sobą z biblioteki Liceum Warszawskiego. — Linde na czele swego słownika przytacza Haura dwa dzieła z następującemi tytułami:

1.) Skład albo skarbiec ekonomii edycja trzecia. w Krakowie 1693 in fol.

2.) Ekonomia generalna. w Krakowie in fol.

Stąd widać oczywiście że dzieło pod N. 1. wymienione, musi być różne od dzieła ekonomii generalnój. Zaluski zaś przytacza in *Progr. literar.* (edit. 1752 p. 41 N. 123) takowy tytuł:

Haur *Jakób*, Ekonom wielkorządów: wybór ekonomii ziemiańskiéy, politycznój gospodarskiéy, żołnierskiéy i lekarskiéy 2 ed. auctior. Warsz. S. J. 1730 in fol.

Nie wiemy czyli dzieło to jest jedném z przytoczonych przez Lindego, czyli też trzecie Haura pismo.

§. *De re agraria tractatus autore Adalb. TYLKOWSKI. Olivae 1687* (obacz wyżej k. 376).

§. Praktyka gospodarska przez długie experyencye komprobowana na pożytek gospodarujących przez iednego gospodarza do druku podana a teraz znowu z przydatkiem wesołych dyskursów przedrukowana. *bez. m. 1752 in 8vo 72 stron.*

§. Powinności życia domowego napisane po francuzku od iednego gospodarza a drukowane w Bruxelach R. P. 1706 przetłómaczone na polskie a drukowane w Brunsbergu 1714. Przedrukowane w Wilnie w drukarni Akademickiej Soc. Jesu. 1752 in 8vo 261 stron.

§. *Compendium ferculorum*, albo zebranie potraw przez Ur. Stanisława CZERNIECKIEGO J.K. Mei Sekretarza u JW. Alex. Michała Hrabi Lubomirskiego Woiew. Krak. napisane. w Krakowie w drukarni Sebast. Hebanowskiego 1753 in 8vo 142 stron.

§. Sposób robienia węglów czyli sztuka węglarska w ięzyku francuzkim przez Pana Duhamel du Monceau u napisana, tłómaczona, notami pomnożona, a teraz kosztem i staraniem JW. Jacka Małachowskiego Referendarza W. K. przełożona i do druku podana. w Warszawie u Grela 1769 in 4to 44 stron.

§. Obserwacye ekonomiczne czyli reguły gospodarskie w biegu każdego roku zachowane, z przydatkiem pożytecznych wiadomości dla gospodarzów zebrane i do druku podane. w Łowiczu 1769 w drukarni JO. Xięcia Prymasa in 8vo 146 stron.

Toż samo dzieło pod tymże tytułem przedrukowane w Berdyczowie u Karmelitów 1809 in 8vo.

§. Wybór ekonomicznych wiadomości z ksiąg nayprzedniejszych zagranicznych. w Warszawie w drukarni Jezuickiej 1770 in 4to 432 stron.

Przy końcu napisane: koniec tomu I. lecz nie wiadomo mi żeby więcej wyszło.

§. Sposób wyprawiania sianów czyli sztuka sianika w ięzyku francuzkim przez P. de la Lande napisana a przetłómaczona staraniem Hyacyna Mała-

chowskiego, z kopersztlichem. w Warszawie u Grela 1770. in 4to

§ Dzieło o rolnictwie przez Pana Duhamel du Mouceau na polski język przetłómaczone (przez Xiędza BRZOSTOWSKIEGO Pis. W. Lit.) w Wilnie u XX. Piarów 1770 in 8vo I. tom 2 Części 712 stron.

§ Sokrates wieśniak albo opisanie życia gospodarzkiego i cnotliwego filozofa przez JJ. WW. Imci Panny Katarzynę i Ludwikę SOSNOWSKIE pisarzówny polne W. X. Litewskiego z francuzkiego na polskie przetłómaczony. w Warszawie w drukarni Soc. Jesu 1770 in 8vo 206 stron.

§ Kalendarz rolniczy gospodarski przez P. Byadley napisany, przez X. Grzegorza KNAZEWICZA Matematyka J. W. J. X. Bisk. Wileńsk. na polskie przełożony. w Wilnie w drukarni XX. Piar. 1770. in 4to 225. stron.

Jest to opis porządku robót gospodarskich przez wszystkie miesiące w roku.

§ Informacya praktyczna o paleniu wódek, pędzeniu dobrych alembikowych gorzałek i likworu z przyłączonemi wraz sposobami robienia przednich esencji; na pożytek gospodarzom wydana przez J. Krystyana SYMONA. w Warszawie i we Lwowie u Posera 1774 in 8vo 75. stron.

§ Sposób wyrabiania czyli strychowania cegieł ieko i dachówek sposobem w Hollandyi używanym wypalając one torfem czyli darnią suszoną przez P. Gars więzku holenderskim napisany, a staraniem JW. Hiac. Małschowskiego — na polski język przełożony, z kopersztlichem. w Warszawie u Grela 1776 in 4to

§ Dzieła Krzysztofa KLUKA około 1780 roku wydane, są prawdziwym skarbem do ekonomiki i technologii, mówiliśmy zaś o nich wyżej na k. 419 i następ.

§ Opisanie polskich żelaza fabryk przez Józefa Herm. OSIŃSKIEGO 1782 Obacz wyżej k. 379.

§. Rozmowy o sztukach robienia szkła palenia potażów i topienia żelaza stosująca się do materiałów lasów, rud etc. w Berdyczewie (2 $\frac{1}{2}$ zł. katal. Grella).

§. Dobra gospodyni czyli fundamenta ekonomii gospodarskiej. w Krakowie u Grebla 1784 in 12mo 219 stron.

§. Kucharz doskonały — z francuzkiego przetłumaczony i pomnożony przez Woyciecha WIELADKĄ (autora hieraldyki). w Warszawie u Grela 1786 in. 8vo 422 stron.

§. Historia naturalna Sandra tłumaczenia Jac. PRZYBYLSKIEGO przytoczona wyna k. 420. wiele zawiera rzeczy do ekonomiki i technologii należących.

§. Ustawy powszechne dla dóbr moich rządów podług exemplarza drukowanego w Siemiatyczach za rozkazem J. O. Xżny Jabłonowskiéy, Woiewodziny Braclaw. w Warszawie u Grela 1786 — 1787 in 8vo Tomików 8.

§. Dziennik handlowy i ekonomiczny. w Warszawie u XX. Missyonarzy co miesiąc wychodzący w roku 1786 — 1787 i 1788 in 8vo

§. Dyssertacya o wzroście nauk wyzwolonych i mechanicznych, o pożytkach i wygodzie ich w społeczności i o stosowaniu onychże do potrzeb kraju oyczystego. w Krakowie. 1787. in 8vo

§. Gospodarstwo prawdami istotnemi i doświadczeniem rzeczywistem stwierdzone a do użycia krajowego stosownie z łacińskiego na język polski przełożone. w Warszawie u Piarów 1787 in 8vo 2 tomy 555 i 522 stron.

§. Roboty około przedziwa, albo uprawa lnu, konopi i innych roślin do przedzenia zdalnych. Wiadomość o chowie iedwabników, tudzież nauka o blichowaniu i magłowaniu płócien. w Warszawie u Piarów 1788. in 8vo 126. stron.

Wdedykacyi podpisał się autor O. P. co znaczy OSTROWSKI Piar, ten sam który wydał prawo cywilne polskie i Dzieie kościoła polskiego.

§. Cegielnia nowa wynalazku AIGNERA Architekta Warszawskiego, z figurami. w Łowiczu 1788 in 8vo.
 Toż pismo przedrukowane w Połocku w drukarni S. J. 1791 in 8vo 46 stron. Przytém: dodatek o sposobie robienia Paraboli i Elipseos.

§. Kuchnia drzewo oszczędzająca opisana z figurami iluminowanemi. w Lublinie u XX. Trynitarzy. 1790 in 8vo 1 arkusz z kilku tablicami rędznie rzniętymi.

§. J. Seb. DEMBOWSKIEGO Kommissarza Cywilno-Woyskowego rzecz krótka o fabryce sukienney Krakowskiéy z przydatkiem uwag ogólnych o rękodzielnach względnie do rolnictwa i handlu uważanych. w Krakowie w drukarni szkoły głównéy 1791 in 8vo 137. stron.

§. Gospodarstwo domowe przez Hermana z NEYDENBURKU za rozkazem J. O. X. Radziwiłła z Starosty powiatu Rzeczyckiego na nowo przedrukowane r. 1791. w Wilnie w druk. XX. Bazyljanów in 8vo 76. stron.

§. Uwagi nad chorobami, wadami i uszkodzeniami wszelkiego gatunku drzew owocowych i do budowy zdalnych przez G. Forsyth ogrodnika J. K. Mci. Angiel. w Kensington. w Warszawie u Grella 1791 in 8vo 63. stron.

§. Nauka wyrabiania włókna konopnego i lnianego do stopnia doskonałości takiéy, iżby te włókna były białe i miękkie, z doświadczeń uczynionych w Wólczynie, zebrana, i dla pożytku publicznego, szczególnie dla osób gospodarstwem bawiących się wydana w Warsz. w druk. Grella 1792 in 8vo.

§. Gospodarz doskonały czyli sposób robienia mydła, świec, octów, przyprawiania owoców, solenia i wędzenia mięsa, pieczenia chleba, warzenia piwa i robienia krochmalu. w Dreźnie in 8vo.

§. Doświadczenie w gospodarstwie, ogrodnictwie rękodzielnach. o lekarstwach wiejskich i t. d. zebrane. edycya druga w Warszawie w drukarni nadworney J. K. Mci. 1795 in 8vo 2 tomiki 183 i 176 stron.

§ Praktyka gospodarska o poznawaniu własności roku, urodzaiów, odmian powietrza, przez doświadczania zebrana, z której każdy w przód poznać może co za postanowienie przyszłego roku. w Krakowie w drukarni Anny Dziedziecki. 1796. in 12mo 71. stron.

§ Gospodarz Galicyjski czyli sztuka zubożenia się w krótkim czasie przez wiejskie i domowe gospodarstwo. Dzieło na wzór wiejskiego gospodarstwa Albrechta Thaera dla Galicyi, w trzech częściach przez H. G. H. (w Krak. u Gertnera około 1800 roku) in 8vo 101. stron.

§ Opisanie powietrzopisu (*telegrafu*) z figurami, z włoskiego na język polski przełożone przez X. KODZIEWICZA. w Wilnie u Bazyljanów 1801 in 8vo.

§ Nowe teoryczne i praktyczne opisanie torfu i jego użycia z rękopismu bezimiennego praktyka z przydanemi niektórymi uwagami przez konsyliarza Riema, z niemieckiego przetłómszczone. w Lublinie u XX. Trynitarzów. 1802. in 8vo 173. stron.

§ O ogniach ochotnych czyli nauka robienia fiakerwerku zebrana z różnych autorów szczególniej z dzieła P. Frezier. w Wilnie w drukarni Imper. uniwersit. 1803 in 8vo. 304. stron.

§ O sposobie budowania z ubitą ziemią czyli stawiania ścian ziemnych długo-trwałych i od ognia bezpiecznych, osobliwie dogodnych okolicom niedostatków drzewa cierpiącym, z figurami. w Lublinie u XX. Trynitarzy. 1803. in 8vo 21. stron.

§ Sztuka ogrodnicza około ogrodów kwiatowych, kuchennych i sadów; z przydatkiem niektórych ciekawych i użytecznych wiadomości sekretnych. w Łucku 1803 in 8vo 155. stron.

§ C. P. Lasteyriesa członka towarz. rolniczego i przyjaciół nauk w Paryżu, rzecz o Hiszpańskich owcach z francuzkiego na niemieckie przez Hube z dodatkiem o angielskim wychowaniu owiec z gospodarstwa P. Thaera, teraz na polski przetłómszona (przez Joachima HEMPLA). w Lublinie u XX. Trynitarzy 1803 in 8vo 306. stron.

§. Dzień-

§. Dziennik ekonomiczny Zamoyski zawierający naukę ekonomiczną w systematycznym związku ułożoną. Technologia, to jest o przerabianiu wszelkich produktów na zysk i użytek gospodarzy, mechanizm i budownictwo wiejskie to jest o narzędziach i maszynach gospodarskich i t. d. z objaśnieniem na figurach, wiadomości o sposobach gospodarstwa zagranicznych narodów, nowe doświadczenia, wynalazki i t. d. w Zamościu 1804 in 8vo 18. tomików.

Wydawcą był Woyciech GUTKOWSKI teraz Szef Artylleryi Woysk Xstw a Warszawskiego, który autorem jest i następnych dzieł :

2.) Katechizm ekonomiczny dla włościan albo nauka przez pytania i odpowiedzi o rolnictwie, ogrodnictwie, sadownictwie, o utrzymaniu bydła, koni, różnych trzód, drobiu, o ekonomii domowej i t. d. napisane przez Woyc. Gutkowskiego Człon. Tow. Petersb. w Warszawie u Lebrun. 1806 in 8vo 383. stron.

3.) Opisanie i wyobrażenie nowéj maszyny do siania zboża wynalezionéj przez *Adolfa Henryka Meltzera* a rodakom do wiadomości podanéj przez Woyc. Gutkowskiego. w Warszawie u Dąbrowskiego 1806 in 4to 10 stron.

§. Sposób wygubienia kretów na łąkach i w ogrodach z przydanym oraz sposobem wyjętym z dzieła A. Al. Cadet de Vaux o kretach ich sposobie życia zwyczajach i sposobie łapania. w Lublinie u XX. Trynitarzy. 1804 in 8vo 20. stron.

§. Piec razem z kominem oszczędzający paliwa z przyłączeniem ogólniejszym prawideł i rysunku stawiania go i palenia w nim. w Krakowie u Maia. 1804 in 8vo 40. stron.

§. O budowaniu pieców cegielnianych w których cegła torfem wypala się i sposobach tymże wypalenia, z figurami. w Lublinie w druk. XX. Trynitarzów (1804) in 8vo 17. stron.

§. Steganografia czyli sztuka sekretnego niedocie-

czonogo pisania geometrycznie dowiedziona przez NOWICKIEGO. w Warszawie 1805. in 8vo.

§. Sposób rozmnożenia koniczyny na trawę codzienną w lecie, dobre siano naziemę i na nasienie bez umniejszenia zwyczajnych zasiewów. w Krakowie 1805 in 8vo. *ieden arkusz.*

§. O Płodozmianach czyli nauka ustanowienia kolejnego porządku w zbiorze ziemiopłodów dzieło francuzkie P. Piktet na język polski przełożone przez Alexan. POTOCKIEGO. w Warszawie u Piarów 1805 in 8vo 216 *stron.*

Alex. Potocki był późniéy Ministrem Policyi Xstwa Warsz. nakoniec Senatorem. Woiewodą i umarł 1810 roku.

§. Sztuka ogrodnicza czyli o ogrodnictwie, zawierająca przepiszy chodzenia koło ogrodów kwiatowych kuchennych i sadów, edycja nowa. w Krakowie u Greblowéy. 1805 in 8vo 304 *stron.*

Ekonomika polska czyli wiejskie gospodarstwo kraiove przez X. H. L. P. (to iest Hrabiego Łodzię PONINSKIEGO) w roku 1805 napisana. w Warszawie u Piarów 1807 in 8vo 2 tomy. 172 i 384 *stron.*

§. Dziełko doreczne dla gospodyń miéyskich i wieyskich tudziez dla służących folwarcznych z przyłączonemi sposobami leczenia chorób bydłecych i przydanym zbiorem praktycznym gospodarstwa wieyskiego domowego z francuzkiego Pam Gácon Dufour. w Wroclawiu u W. B. Korna 1806 in 8vo 359. *stron.*

§. Przyjaciel gospodarzy i ogrodników. Dzieło zawierające wiadomości do poięcia łatwe a doświadczoniami stwierdzone, tudziez prawidła ogólne i szczególowe chodzenia koło roli i ogrodów z francuzkiego P. G. Poinsot przełożone, z kopersztychami. w Wroclawiu u W. B. Korna 1807 in 8vo maj. 2 tomy.

W tomie I. na 376 stronach rzecz iest o rolnictwie, w Tomie II. na 187 stronach o ogrodnictwie.

§. Rzecz o gospodarstwie leśnym przez L. P. (Ludwika PLATERA). w Wilnie u Zawadzkiego 1807. in 8vo 119 stron.

§. Doświadczenia w gospodarstwie, ogrodnictwie, rękodzielnach, w lekarstwach wiejskich etc. piąta edycja. w Krakowie u Tekli Grehłowey 1808, in 8vo 2 tomny 202 i 208 stron.

§. Sztuka pływania, albo wynalazek, za którego pomocą po rozbiciu się okrętu uchronić się można od zatonięcia, i w potrzebie przeprowić całe wojsko z bronią w ręku przez najszerzą rzekę. Napisana w języku francuzkim przez Jana Fryd. Bachström Med. D. i Jeneralnego fabryk JOX. Radziwiłowey Kanclerzyny W. W. X. L. Dyrektora roku 1741 a z francuzkiego na polski język z niektórymi poprawami przełożona przez X. Sallustjusza BULHAROWSKIEGO Bazyliana roku 1808 (w Warszawie w drukarni XX. Piłarów) in 8vo 64. stron.

Cała ta sztuka zależy na przywdzianiu kaptana z drzewa korkowego.

§. Ważny wynalazek w rolnictwie, za pomocą którego jedno ziarno wydaie z siebie 360 ziarn bez pomnożenia nakładów, przez Ant. Karola FAENRYCHA. w Krakowie w drukarni Anny Dziedzicki nakładem Gertnera 1808. in 8vo 2 arkusze.

§. Rozprawa o sztuce garbarskiej a szczególniej o prądkiu garbowania sposobie w niemieckim przez Haermbsstaed napisana a przetłómaczona przez Dominika KRYSIŃSKIEGO. w Warszawie u Ragozkiego 1808 in 8vo 36 stron.

§. Informacya praktyczna o paleniu wódek pędzeniu dobrych alembikowych gorzałek i likworów, na pożytek gospodarzom opisana i wydana przez Jana Krystyana SYMONA. w Krakowie 1808 in 8vo 82 stron.

§. O ugodach dziedziców z włościanami przez Walerjana Strzemię z Stroynowa na hrabstwie Horochowskiem STROYNOWSKIEGO Kaw. Ord. Orła biał. i S. S. za pozwoleniem cenzury. w Wilnie w druk. akadem. 1808 in 8vo 176 stron.

W piśmie tém dowodzi autor potrzeby zniesienia niewoli rolników. Przekład onego na język rossyjski przez Anastazewicza w Petersburgu zrobiony tamże drukowany.

§. Kucharz doskonały w wybornym guście z oszczędnością dogodny, nowe wydanie. w Warszawie 1808 2 tomy in 8vo.

§. Katechizm leśny lub nauka krótka w zapytaniach i odpowiedziach dla borowych, którzy czytać i pisać koniecznie umieć powinni i t. d. Xięstwa Warszawskiego od rodaka tegoż Xięstwa (F. A. G. deKNOLL Konsyliarz J. K. Mci. ilustrator dóbr narodowych Wschowskich i Kościańskich) wydany z kopersztychem. w Rawiczu w drukarni J. C. S. Ludwika 1808 in 8vo 96 stron.

§. Nauka o pszczołach w sposobie pytań i odpowiedzi przez J. P. D. G. Sattegast dla pożytku włościan przez J. M. przełożona, z figurami. w Warszawie w drukarni Gazety Warszawskiej 1809 in 8vo 166 stron.

§. Doświadczenia chemiczne i wynalazki celem oszczędzenia znaczney ilości zboża, ułatwienia i rozszerzenia chowu bydła, zapobieżenia wypadkom głodu przez J. N. Jassnüger M. D. Prof. Chem. w Akad. Maryi Teres. w Wiedniu, przekład. Józefa Wenantego GROSSA, z figurami. we Lwowie 1809 in 8vo tom I. zawiera XVI i 241 stron.

Obacz pamiętnik Warszawski z roku 1810 miesiąc Styczeń k. 141. gdzie recenzent oddawszy pochwały należne autorowi oryginału, o tłumaczeniu P. Grossa mówi, iż ma zaletę z czystości i jasności stylu polskiego.

§. Gorzelnik i piwowar doskonały czyli sztuka robienia wódki, likworów tudzież warzenia piwa, z dołączeniem wiadomości o robieniu octów w trzech częściach wydana przez A. PIĄTKOWSKIEGO. w Krakowie u Grebla 1809 in 8vo 179, 200 i 97 stron.

§. Rys szczęścia narodowego czyli kardynalne punkta służące do wzrostu potęg i bogactw narodu Polkiego przez J. F. S. ŁOPACINSKIEGO. w Warsza- u Dąbrowskiego 1808 in 8vo 144. stron.

§. F. B o r: PIEKARSKIEGO ziemianstwo kraio- we. w Krakowie w drukarni Greblowskiéy 1809 in 8vo 2 tomy 173 i 156 stron.

§. Umiejętność lasowa czyli rękoksiąg dla właścicieli lasow i ich leśniczych pod tytułem: powszechna Teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejęt- ności nauka przez F. A. L. Burgsdorf Król Prusk. tajnego radcę i l. d. wydany a przez Filipa Jakoba Nałęcz KOBIERZYCKIEGO, w kluczu Prachuickim JW. Hr. Morskiego dóbr r. adcę na oy- czysty język przełożony, skrócony i do krajowych okoliczności przystosowany. w Przemysłu drukiem J. Gołbiewskiego 1809 i 1810 in 8vo 2 tomy.

§. O pomnożeniu i ulepszeniu fabryk sukiennych w państwie Rossyiskim z dodatkiem wiadomości o fa- brykach już zystniających w Rossyi, o korzyściach dawa- nych przez rząd, każdéy klasie mieszkańców któ- rzyby zakładem nowych fabryk zatrudnić się chcieli, z rozkazu JW. Woennego Gubernatora Gubernii Lit. z rossyiskiego na język polski przetłómaczone. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 61 stron.

§. O owcach nauka zawierająca przepisy doskonalszego ich chodowania w Rossyi, napisana w języku niemieckim przez W. Ch. Fricbe a na polski prze-łożona przez Antoni. MARCINOWSKIEGO z ta- blicami i figurami. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 264. stron.

§. Ekonom kollegom kraju nowo wcielonego z wzo- rami dzienników, książek i rejestrów przez P. R. A. K. w Krakowie u Mais 1810 in 8vo 149 stron.

§. Zbiór wiadomości potrzebnych naprawiającemu także i noszącemu zegarek wydane przez A... M... w Poznaniu u Dekiera 1811 in 8vo 36 stron.

§. Uwagi nad terażnięszym stanem rolnictwa pod względem ceny zbóż i wydatków jego, radzie de- part. Kaliskiéy przez członka téyże I g n. MIĄCZYN-

438 *Umiejętności przyrodzenia*

SKIEGO w Lutym 1810 roku podane. w Warszawie 1811 in 8vo 38 *stron.*

§ Nauka robienia piwa przez Alex. Hrabiego CHODKIEWICZA. w Warszawie u XX. Piiarów 1811 in 4to 100 *stron.*

§ O probach czyli sposobach probowania mocy wódek i spirytusów, dobierania ich wodą, ocenienia niedostatku ich mocy i dochodzenia ilości dolanej wody do piwa przez Ant. MAGIERA, edycya trzecia. w Warszawie 1814 in 8vo.

§ O fabrykacyi cukru z białych baraków z zlecenia JW. Lubieńskiego przez S. BALINSKIEGO. w Warszawie w drukarni rządowej 1811 in 8vo 42 *stron.*

§ Przyjaciel wiejski czyli doświadczone rady i lekarstwa iak wieśniacy choroby bydła rogatego rozpoznawać i ratować mogą. w Kaliszu u Mehwalda. 1811 in 8vo 98 *stron.*

Autorem pisma tego jest Karól GŁOC obywatel ziemski w Departamencie Kaliskim, którego rozprawa o przyczynach zarazy bydła rogatego w Polsce i sposobach zaradzenia onym od królew. towarzystwa Warszawskiego przyjac. nauk 1810 roku złotym medalem uwieczoną została.

§ Wiadomości pożyteczne gospodarzowi z pisma nowo wyszłego wyięte i na polski język przełożone w czterech częściach z dodatkiem. w Wrocławiu u W. B. Korna. 1811 in 8vo maj. 544 *stron.*

§ Kucharka wiejska i wiejska albo sposób gotowania rozmaitych potraw na trzy rozdziały podzielony. w Warszawie 1811 in 8vo 126 *stron.*

§ Dziennik towarzystwa królewskiego rolniczego. bez roku i miejsca. (w Warszawie w drukarni Rządowej 1812) in 8vo Dwa numera, 144 i 158 *stron.*

Dziennik ten gospodarczo-rolniczy, wyborne zawierający rozprawy i wiadomości, wśród druku trzeciego numeru przerwany został i dotąd więcej go niewyszło.

ROZDZIAŁ SZÓSTY.

Umiejętności lekarskie.

§. 1. *Różne części umiejętności lekarskich których przedmiotem jest zdrowie człowieka.*

W rozdziale poprzedzającym historii naturalnej, wymieniliśmy wiele dzieł przez uczonych naszych lekarzów wydanych i tutaj właśnie należących, jak n. p. pisma Stefana *Falimierza*, *Spiczyńskiego*, *Siennika*, *Marcina z Urzędowa*, *Syreniusza* i t. d. — Piękne materiały a raczéj skazowki do historii nauki lekarskiej w krajach polskich, zawierają rozprawy Jerzego Chryst. *ARNOLDA* doktora med. o *hojności Królów i względach Panów polskich dla rzeczy lekarskiej i lekarzów*. Pierwsza obeymująca czasy naydawniejsze aż do roku 1548. Druga od zeyścia *Zygmunta I.* do śmierci *Jana III.* to jest do roku 1696, drukowane w rocznikach królewskiego towarzystwa *Warszawskiego* przyjaciół nauk w tomie VII. k. 166 — 189 i k. 248 — 273. Trzecia rozprawa mająca rzecz o *Augustach* wyszła w łacińskim języku pod tytułem: *Aevum Augustorum, Fridericum Augustum cum urbem intraret salutaturus recolit G. C. Arnold etc. Varsaviae* 1807 in 4to 16 stron prócz dedykacji do Króla. Są to pochwały monarchów i panów polskich, a w uczonych przypisach ma autor wiadomości biograficzne i bibliograficzne o samychże lekarzach. Ogłoszenie drukiem

tych obszernych przypisów obiaśniłoby wiele rzeczy, o których w samych rozprawach są tylko napomknienia. Nim przeto druk tych przypisów przez długi lat przeciąg z wielką troskliwością przez dokt. Arnolda zbierany, nastąpi; niech czytelnik wyrozumiały z niniejszego dzieła lekarskich spisu jako licznych uzupełnień potrzebującego, o całej literaturze medycyny nie sądzi.

§. BALIŃSKI lekarz Króla Alexandra, którego za świadectwem Strykowskiemu nazwano Sotnikiem, że za leczenie brał, po sto czerwonych złotych, wydał nikczemne dzieło *De praestantia medicinae* bez miejsca druku. Jak pisze Czacki o pols. i lit. praw II, 40.

§. *Conservatio sanitatis Sanctus Sanctus Cosmas Damianus*. Rycina wystawia dwóch świętych, a pod nią następujący napis: *Josephi Czimormanni Cracoviensis. Anno suę etatis decimo quinto immatura editio in immortalem candorem illius magni medici Doctoris Mathię de Mychow. Następnie sześć wierszy na pochwałę Miechowity. Na drugiey zaś stronie karty tytułowey zaczyna się przedmowa z takowym napisem: Nicolaus HYACINTHUS Leopoliensis. bonarum artium magister. Senatus Cracov. Secretarius Jucundissimo Lectori salutem. Na ostatniey zaś karcie napis: Impresum Cracovie p. Hieronymum Victorem an. 1522 Men. Sep. in 4to 9 arkuszy.*

Dzieło to jest w bibliotece W. Karóla Soczyńskiego med. dokt. w Krakowie.

§. CYPRYAN z ŁOWICZA lekarz żyjący za Zygmunta I, nauczyciel Józefa Struza, napisał: *Practicam medicam* isk świadczy Starowolski in *Hecat.* Nro LXXVIII.

§. WEDELICKI Piótra za Zygmunta I, żyjący, uczeń Cypryana z Łowicza, współcze-

ny Struta, rodem z Obornik w Poznańskim, naprzód w Poznaniu, późniéy w Krakowie, na koniec we Włoszech a mianowicie w Padwie w nauce lekarskiéy doskonalil się, a za powrotem do oycyzny lekarzem publicznym uznany i Raycą krakowskim mianowany. Wydal podług Janockiego (*in Janocianis I, 295*) następujące pisma:

- 1.) *Hippocratis Cei de diaeta humana libri III. Petro Vedelicio interprete. Cracov. ex offic. Hier. Vietoris 1533 in 8vo maj.*
- 2.) *Hippocratis de morbis vulgaribus libri VII. a Vedelicio Polono Medico in latinam linguam conversi. ibid. 1535 in 8vo maj.*

Oba te pisma przypisane Piotrowi Kmicie na ów czas Kasztelanowi Sandomirskiemu.

- 3.) *Hippocratis praesagiorum libri III. a P. Vedelicio latine redditi et uberrimis commentariis explanati. Cracov. apud Hier. Vietorem 1532 in fol.*

§. Nauka ratowania położnic przez Piotra z KOBYLINA 1541. Jak świadczy Czacki o lit. praw. II, 40.

§. Traktat o puszczeniu krwi przez Mistrza Andrzeja z KOBYLINA 1542 in fol. *ieden arkusz.*

Jest w bibliotece Hrabi Ossolińskiego w Wiedniu, przez pomyłkę oprawiony przy Herbarzu Siennika po k. 414 iak znajduię między konotatkami W. Lindego.

§. ANDRYSIEWICZ o leczeniu i zachowaniu zdrowia. Tak przytacza Czacki o praw. lit. i pol. w rejestrze autorów.

§. Szymon z ŁOWICZA prócz wyżéy na k. 390 przytoczonego pisma o mocy ziół, wydal, podług Janockiego (*in Janocianis I, 172*):

- 1.) *Centiloquium de medicis et infirmis, decerptum ex penetralibus Astrologiae, cuius medico, appri-*

me cum necessarium tum utile. Epitome seu canones quidam super aegritudinibus, quibus modis succurrendum aegris sit, ex aspectu signorum. Naturalis astrologiae compendiosa descriptio. Illustrati Alberto Gastoldo — M. D. L. supremo Cancellario dicatum. Cracov. apud Flor. Unglerium 1532 in 8vo.

Janocki w dziele *Nachricht von raren poln. Büchern* I, 4. pisze że *astrologia naturalis* Szymona tak jest rzadka, iż ledwo w 70 latach, raz ją widzieć się zdarzy.

- 2.) *De praeservatione a pestilentia et ipsius cura* — Dno. Joa. Zabrzeżyński Palatino Trocensi — inscriptum. Cracov. apud Unglerum 1534 in 8vo.
- 3.) *Enchiridion medicinae pro tyrunculis huius artis quam compendiosissimo* — collectum. Remedia singulorum morborum ex optimis — auctoribus — congesta, secundum seriem alphabeti. In calce hujus libelli addita est tabula de dosibus solutorum, tam simplicium quam compositorum, in usu apud nos existentium. Reverend. Dno Cricio Primati Regni consecratum. Craco. in offic. Ungleriana 1537 in 8vo.
- 4.) *De cura valetudinis eorum, qui incumbunt studio literarum* Marsilii Ficini Florentini liber unus, Praemissa est Simonis a Lowicz artium ingenuarum et Medicinae doctoris ad D. Koscielski Canonicum Mednicensis Ecclesiae Epistola. Craco. ap. Unglerum 1536 in 4to.

§. WALENTEGO z LUBLINA przytacza Czacki (o Lit. i pol. praw. w tom II k. 40. i 41) dwa dzieła następujące:

- 1.) *De impotentia et causis ineptiae ad statum matrimonii* 1545.
- 2.) O różnych chorobach i leczeniu (z dedykacją do Jana Zamoyskiego) 1592.

Kto wie jednak, czyli co do roku wydania dzieła pierwszego niemasz omyłki u Czackiego,

dla przerwy 50 prawie lat między jednem a drugim pismem.

§. JÓZEF TEKTANDER Krakowczyk rodem, za Zygmunta I. żyjący, ukończywszy nauki w Krakowie zwiedził Włochy, Niemcy, Hollandyę, za powrotem do oyczyzny mile przyjęty od Piotra Kmity Woiew. Krakowskiego i w krótcie potem mianowany Sekretarzem i lekarzem nadwornym Izabelli córki Zygmunta I. która do Węgier udadź się miała. Lecz w krótcie z tamąd do Krakowa powróciwszy w samej dzielnosci wieku 1543 roku życie zakończył (podług Janockiego *in Janocianis* I. 268 297). Wygotował pisma Galenowego tlómaczenie, pod tytułem:

Galeni de venae sectione adversus Erasistratum liber, ad Græcorum exemplarium fidem recognitus, Josepho Tectandro Cracoviensi interprete. Alterque de venae sectione adversus Erasistratacos qui Romae degent, interprete eodem.

Lecz przekład ten dopiero w pięć lat po jego śmierci z druku wydany został przez Janusza Kornaryusza z innemi Galena dziełami w łacińskim języku, w Bazylei u Hieron. Frobeniusza i Mikoł. Episkopiusza 1549 in fol. w tomie V. k. 1058 — 1102.

Oba te tlómaczenia Tektandra umieszczone między dziełami Galena przez Juntów wydane, w klassie VI.

Sam zaś Tektander wydał w łacińskim języku trzy elegiie óswych podrózach, przypisane Piotrowi Kmicie Woiew. Krak. drukowane w Krakowie u Unglera 1. Stycznia 1542 in 8vo maj.

Ś. STRUT JÓZEF (z) rodem z Poznania, żył od 1510 do 1568, wmieście rodowym pochowany. w Krakowie pierwiastki nauk otrzymawszy i w językach zwłaszcza starożytnych znacznie postąpiwszy (czego dał dowody wpoemacie łacińskim do Jana Łaskiego, w przetłómaczeniu Lucyana żartobliwego pisma *Spór samogłos-k*) do Padwy się udał, gdzie po niejakim czasie taką sobie sławę zjednał, iż Profesorem publicznym medycyny w Padewskiej akademii mianowany (a). W owym to przeciągu czasu wiele pism do nauki lekarskiej należących wydał, a mianowicie dzieła Galena z greckiego na łacińskie tłómaczone, niektóre zwłaszcza co do ówczas jeszcze żadnego nieznały tłómacza. Wezwany z Padwy od króla Polskiego Zygmunta Augusta, nadwornym był lekarzem siostry królewskiej Izabelli królowey węgierskiej, którą do Węgier odprowadził; a zamtąd do Turcyi poiechawszy, zdrowie Cesarza Solimana radą swoją poratował. Skąd do oyczyzny powróciwszy, nad ukonczaniem dzieła o pulsie pracował; i tém to piśmem o rzeczy od tysiąca dwóch set lat, to jest od czasów Galena greckiego lekarza zaniedbaney, a którą już uczniom swoim w Padwie

(z) Niektórzy mylnie nazywają go *Strus*, gdy *Strussów* wcale iana była familia herbu Korczak; o której pisze Niesiecki w Herb. IV, 218. Lekarza *Struta* o którym mowa, pisze po łacinie Starowolski *Sihrutius*, Richer i Janocki piszą *Struth*, owych zaś Sornicki in *Annalibus*, tudzież Starowolski in *Bellatoribus Sarm. Strussos* nazywają.

(a) Czyni wzmiankę o Strucie jako profesorze akademii Padewskiej Riccobonus *lib. I. de Gynnasio Patavino*, gdzie wspomina jeszcze innych Polaków profesorów medycyny w tejże akademii. Starowolski in *Hercul. Neo. 76 editiois Venet.*

obiaśniał, zrobił epokę w Medycynie, a imię swoje unieśmiertelnił. Dzieło jego o pulsie, z takim oklaskiem miało być przyjęte, iż w Padwie 800 exemplarzy w jednym dniu zakupiono (jak pisze Starowolski l. c). Król Hiszpański Filip II zasięgał rady Struta pokilkakroć, i nawet wzywał go do dworu swego, lecz Zygmunt niechcąc się okazać pośledniejszym w ocenieniu tak rzadkiego męża, swoim go lekarzem nadwornym mianował, i tym sposobem od chlubnego dla Struta wyjazdu za granicę, wstrzymał. Wyliczamy za razem wszystkie Struta dzieła podług Janockiego (b).

- 1.) *Ad medicum hisce temporibus maximum D. Cyprianum de Lowicz, de Medicæ artis excellentia Carmen elegiacum. Cracoviæ per Mathiam Scharfenbergerum excusum. 1529 in 8vo.*
- 2.) *Ad Reverend. Joannem Lataleium Episcopum Posnan. Elegia. Cracov. apud Hieron. Vietor. 1530 in 8vo.*
- 3.) *Ad bonæ mentis adolescentes elegiacum Carmen paraeneticum i. e. exhortativum ad studium eloquentiæ.*

Do tego przyłączone jest:

- 4.) *Joannis a Lasco Archi Episcopi et Primatis Regni Epicedion elegiacis versibus confectum. Cracov. Mat. Scharfenbergius excud. 1531 in 4to.*
- 5.) *Luciani Samosat. Astrologia. Erasmo Roterdamo interprete:*

Jos. Struthii in Luciani astrologiam commentariorum libri duo — Luciani declamatio lepidissima, quæ

(b) In Janocianis I, 258, gdzie jest i wiadomość o jego życiu. Obecnie tegoż *Nachricht von raren polnischen Büchern* III, pag. 208, gdzie o piśmie tutaj pod Nr 6 przytoczonym, obzeracie mówi.

dike phoneenton i. e. Judicium Vocalium inscribitur Jos. Struthio interprete. Cracov. apud Mat. Scharfenbergium 1531 in 8vo maj.

Kommentarz do Lucjana Astrologii, tudzież o sporze samogłosek, przypisane są Janowi Łaskiemu.

6.) *Galenii Astrologia ad Aphrodisium. Spuria quidem judicata. Exhibens mathematicae scientiae prognostica de decubitu infirmorum. Nunc primum a Jos. Struthio e Graeco translata. Venetiis per Joan. Patavinum et Venturianum de Ruffinellis 1535 in 8vo.*

Przypisane to dzieło Janowi Choińskiemu Biskup. Przemyskiemu. Przekład ten naszego Struta umieszczony w łacińskiéy edycyi dzieł Galena przez Janusza Kornaryusza w tomie VIII k. 43 — 58.

7.) *Galenii de Urinis liber, genuinus aliis visus aliis suppositicius, nunc primum a Jos. Struthio e Graeco traductus. Venetiis per Joan. Patavinum et Venturium de Ruffinellis. 1535 in 8vo.*

Dzielko to przypisane Walent. Morawskiemu Doktorowi Med., samo zaś tłómaczenie Struta przedrukowane między dziełami Galena w nowéy Juntow łacińskiéy edycyi, w Wenecyi 1625 classe IV. p. 123 — 126.

8.) *Claudii Galeni de antidotis libri duo, per tot saecula ab omnibus magno opere desiderati in gratiam magni antistitis Joan. Choinii episcopi Plocei e Graeco in Latinum traducti et commentariis brevibus illustrati a Jos. Struthio. Venetiis per Joan. Anton. de Nicolinis de Sabio 1537 in 8vo maj.*

Dwa tu są listy przypisane, jeden do Choińskiego, drugi do Franciszka Frygomeliusza profesora medycyny w Padwie. Przyłączone są także *Astrologiae ad Aphrodisium liber unus, i tegez. de Urinis liber unus* tłómaczenia Struta.

- 9.) Galeni in librum Hippocratis de fracturis, commentariorum libri tres a Graeco in Latinum conversi a Jos. Struthio Polono publico artis medicae Patavii Professore. Venetiis in aedibus Barthol. Zanetti 1538 in 8vo maj. Dedykowane Janowi Choleńskiemu Bisk. Krak.
- 10.) Galeni in librum Hippocratis de articulis commentariorum libri IV latine redditi a J. Struthio etc. Venet. ib. 1540. Dedykowane wydziałowi filozoficznemu i lekarskiemu w Padwie.
- 11.) Artis sphygmicae libri V. Basileae in offic. Joan. Oporini 1555 in 8vo.

To dzieło którego teorię wykladał Strutinż w Padwie, największą mu zjednało sławę. Przedrukowane pod tytułem:

Artis sphygmicae iam mille ducentos annos perditae et desideratae libri quinque a Jos. Struthio Posnaniense, medico, conscripti, nunc denuo diligentissime emendati. Venetiis 1573 Ad instantiam Jacobi Anelli de Maria Bibliopolae Neapolitani in 8vo.

Po trzydziestu prawie latach z takim tytułem wydano to dzieło:

Ars sphygmica seu pulsuum doctrina, supra MCC. annos perditae et desideratae — a Jos. Struthio Posnani. Sigismundi Augusti Regis Poloniae olim medico libri V. conscripta et jam primum aucta. Accessit Hieronymi Capisaccii de pulsibus elegans tractatus, et Caspari Bauhini introductio pulsuum synopsis continens. Basileae impensis Ludov. Koenigs. 1602 in 8vo 406 stron, a rejestru i wstępu 24 kart. Jest w bibliotece W. Karóla Soczyńskiego med. dokt. w Krakowie.

§. *Fabricatio hominis, a Cicerone libro secundo de natura deorum descripta cum annotationibus Alberti NOVICAMPIANI. His accessit dissertatio ejusdem, utrum cor an jecur in formatione foetus consistat prius. Item oratio de laude physices. Cracoviae per Lazarum Andree 1551 in 8vo 21 arkuszy (Jest w bibliotece liceum warszawskiego.)*

Woyciech Novicampianus, u Soltykowicza o akad. krak. na k. 185. NOWOPOLSKIM na-

zwany, lekarz i filozof za Zygmunta Augusta żyjący, wydał nadto pismo pod tytułem:

De accentibus et recta pronuntiacione. Cracov. ap. viduam Flor. Ungleri 1548 in 8vo. Przedrukowane w Krakowie u Hieronima Szarfenbergera 1551 a u Stanisława Szarfenbergera 1567. Jak świadczy Janocki (*in Janocianis* I, 191).

Sołtykowicz l. c. poprawił pomyłkę Janockiego, który Nowikampiana czyli Nowopolskiego lekarza, i Nowopolskiego teologa wziął za jedną osobę, lubo już Starowolski (*in Hecat. Nro XXIX.*) o dwóch mówi, a Hadyminski *in MS.* którego używał Sołtykowicz, też potwierdza. Pismo o akcentach wszyscy przynajmniej lekarzowi.

§. Jędrzej GRUTYNIUSZ, lekarz nadworny Jędrzeia Tęczyńskiego Wojewody Krakowskiego za Zygmunta Augusta (Niesiecki Herb. IV, 343), uczeń Bernarda Paterna w Padwie, napisał podług świadectwa Starowolskiego (*in Hecat. Nro. LXXXV. edit. Ven.*): *Consilium in febribus pestilentibus et malignis, et liberum de Melancholia.* Lecz nie wiem czyli te dzieła są w polskim czyli też łacińskim języku.

W polskim języku wydał podług świadectwa Czackiego (o prawach lit. i pol. II. 41) dzieło pod tytułem: *Przymiot czyli o chorobie zaraźliwéy* 1594.

§. *Przymiot* w Krakowie w drukarni Łazarzowej R. P. 1581 in 4to 2 karty i 664 stron. (Jest w bibliotece Warszawskiego.)

Po tytule następuje przedmowa z takim napisem: **Woyciech OCKO (c) Króla**

(*) STAROWOLSKI *in Hecat* Nro LXXVIII. i NIESIECKI w Herbarzu III. 397. Czacki o lit. i pol. prawach w spisie autorów piszą nie Ocko ale OCZKO.

J. M. Medik. do czytelnika. W tej usprawiedliwia się autor, że nie chciał dzieła tego nikomu przypisywać, luboby to łatwo mógł uczynić, aby samo za sobą bez żadnego faworu mówiło. — Na pierwszemy zaraz karcie poczyną autor w tych wyrazach: „Przymiot albo dworska niemoc, nic inszego nie jest, iedno zbytek iadowity w czlowieczy, wątrobę i krew psniący. — Bo iż jest istność iego, rozmaitym sposobem czlowieka zarażać może, tak, że nie tylko z nierządno obcowania między zarażonemi, ale też i z szaty, z pościeli, z całowania, od śklenice i t. d.” Na k. 7 wywodząc początek téy choroby, mówi że ponieważ przez Francuzów w czasie wojny włoskiej r. 1493 przymiot po całym chrześcijaństwie się rozszedł, od ich tedy narodu na wieczną hańbę Francją nazwany.

§. Xiąg czworo o przyczynach morowego powietrza przez Piotra UMIĄSTÓWSKIEGO z Klimunt w Philo. i w lekar. nauce doktora. (w Krakowie) 1591 in 4to 27 arkuszy. bez tytułu (Jest w bibliotece Księż. Kwiatkowskiego).

§. *Herculis Saxonis Patavini in eodem gymnasio florentissimo Proct. ordinaria. profitentis de plica quam Poloni Gwoździec Roxolani Kottunum vocant liber nunc primum in lucem editus. Pat. apud Laur. Pasquatium. 1600. Patavii in 4to 247 stron.* Przypisanu Janowi Zamoyskiemu. (Jest w bibliotece Księż. Kwiatkowskiego).

§. SYXTUS Erazm rodem ze Lwowa, także Rayca i pierwszy lekarz, w wielkiy był poufałości z Szymonem Szymonowiczem, umarł około roku 1635. Ważne jest dzieło iego pod tytułem:

O cieplicach we Szkle (pod Lwowem). Książ tro-

je przez etc. w Zamościu w druk. akadem. drukował Krzysztof Wolbramczyk 1617 in 4to 206 stron.

Przedrukowane pod tytułem:

O cieplicach w Szkle ksiąg troje przez Erasma Syxta philozophii y medycyny doktora napisanych, edycya druga. w Warszawie i Lwowie u Jana Augusta Posera R. P. 1780 in 4to 407 stron. *Latina z polskim ięzykiem obok.*

2.) *Er. Sixti Commentarius medicus in L. Annæi Senecæ Opera. Leopoli in offic. Joan. Szeligæ 1627 in 4to (obacz Janociana II., 258,) 106 stron.*

Oba te dzieła przytoczone Erasma Syxta, znajduią się w bibliotece liceum warszawskiego.

§. SEBASTYAN ŚLESZKOWSKI rodem z Wielunia w Sieradzkiem, doktor medycyny i filozofii w akademii Krak. był naprzód lekarzem Szym. Rudnickiego biskupa Warmin. a po jego śmierci Sekretarzem i medykiem Zygmunta III. umarł 1648 roku mając 70 lat przeszło, podług Starowolskiego (*in Monum. Sarmat. p. 551*). Janocki (*in Janocianis II. k. 259*) następujące Sleszkowskiego przytacza pisma, z których trzy pierwsze łacińskim ięzykiem, reszta zaś polskim są napisane:

1.) *Opera medica duo, unum, praxis phlebotomiae qua aditus facillime aperitur ad omnes morbos, qui a sanguine ortus sui primordia ducunt, curandos — alterum de febribus, liber, non solum medicis ad curandum, verum etiam reliquo omni hominum generi, ad praecavendum apprime utilis ac necessarius. Cracov. typ. Stanislai Germanski 1616 in 8vo.*

2.) *Tetras operum medicorum de natura Venenorum de praeservatione a venenis per victus rationem, de praeservatione a venenis per medicamen-*

ta; et de praeservatione universali a venenis, quae extrinsecus ab animalibus inferuntur. Ex doctissim. medicorum assiduis vigiliis et accurata theorias et praxis observatione, elucubrata, non solum medicis et philosophis, verum etiam omnium hominum generi, maxime vero principibus, magnatibus, divitibus, et qui inimicos habent, ad praecavendum utilis ac summopere necessaria, auctore Seb. Sleskovic. Cracov. in offic. Chalcogra. Mat. Andreoviens. 1618 in 8vo.

Dzieło to przedrukowane pod tytułem:

Incomparabilis thesaurus alexitericus in quo remedia selecta, contra omnis generis venena proponuntur etc. Brunsbergae in chalcogr. Geor. Schönfels 1621 in 8vo.

Edycya ta iest pomnożona dwiema księgami, to iest o sposobie leczenia w ogólnosci zatrutych przez przyjęcie trucizny ustami, i o zatrutych przez zwierzęta.

3.) *Pentae epistolarum ad D. Joan. Jastrzembecium Baranowski Palatinum Sivad. de fugiendis medicis atque chirurgis Judaeis. Varsav. typis Joan. Rossowski 1630 in 8vo.*

4.) Odkrycie zabobonów i zrad żydowskich przez Seb. Sleszkowskiego i t. d. w Brunsbergu u Szenfelsa 1621 in 4to (d).

5.) Genealogia żydów i t. d. przez Sleszkowskiego i t. d. w Brunsbergu u Szenfelsa 1622 in 4to.

6.) Metodyczna nauka o poznawaniu i leczeniu morowego powietrza. w Kaliszu 1623 in 4to.

Przedrukowane z dodatkiem rady przeciwko lekarzom i chirurgom żydowskim i tatarskim bez wyrażenia mieysca, w roku 1635 i 1638 in 8vo. Ta zaś rada o nieprzypuszczaniu lekarzów żydowskich i tatarskich drukowana była

(d) Nie ręczymy za skrupulatną wierność tego i następujących tytułów dzieł Sleszkowskiego, nie mając ich bowiem przed sobą. Wymazujemy napisy i facimskiego iak ie podał Janucki in Janowicis II. 201.

osobno bez wyrażenia miejsca 1623 i 1649 in 4to.

7.) ALEXIUSZA PEDEMONTANA tajemnice, nie tylko ku leczeniu rozmaitych chorób, ale i gospodarzom, rzemieślnikom i t. d. potrzebne z łacińskiego tłómaczenia Jana Jakóba Wekera (*oryginał po włosku napisany*) z dodatkiem wielu lekarstw doświadczonych. w Krakowie u Macieja Andrzeiowczyka drukował Franciszek Cezary 1620 in 4to.

Przedrukowane. w Supraślu u Bazylianów 1737 in 4to. Nakoniec w Supraślu 1758 pod tytułem:

Alexego Pedemontana medyka i filozofa tajemnice wszystkim obojętym płci, nietylko ku leczeniu rozmaitych chorób poczynawszy od głowy aż do stóp, przez Sebastyana Sleszkowskiego, teraz dla żądania wielu godnych osób przedrukowane. w Supraślu w druk. OO. Bazylianów 1758 in 4to 406 stron. (Jest w bibliot. Kajet. Kwiatkowskiego.)

Ponieważ dawniejsze ióż było tłómaczenie Marcina Siennika, sadził się przeto Sleszkowski osobliwie na czystą polszczyznę, i wyrzucił w przedmowie grubość języka Siennikowi, tymczasem Linde w konotatkach w rękopiśmie mówi, że Sleszkowski całe karty, a nawet całe arkusze z Siennika przepisał.

§. O wodach w Drużbaku i Łękowcy o zażywaniu ich, i pożytkach przeciwko którym chorobom są pomocne Jana Innocen. PETRYCEGO dokt. w Krakowie u A. Piotrkowczyka 1635 in 4to 43 stron. (Jest w bibliot. Kajet. Kwiatkowskiego.)

§. Nauka iak o dobrym także o złym używaniu proszku tabakowego przy tym żart piękny o tabace dymny przez J. S. bez mieyaca 1650 in 4to 3 arkusze (Jest w bibliotece Kaj. Kwiatkowskiego.)

§. JANA JONSTONA wielkopolanina dzieła o nauce lekarskiej, za granicą pokilkakroć

przedrukowane i na obce tlómaczone ięzyki, obacz wyżej k. 405 N. 14 — 17.

§. Szkoła Salernitańska t. i. nauka doktorów Salernitańskich o sposobie zachowania zdrowia dobrego, na polski ięzyk przełożona i do druku podana doktorom, cyrulikom, aptekarzom i wszystkim zgoła ludziom tak zdrowym aby niechorowali jak i chorym dziwnie potrzebna. w Krakowie w drukarni Gerzego Schedla 1684 in 4to 3 arkusze.

§. ELIASZA BEYNONSA świeżo przyczyniony miłośny Samarytan albo przyaznobraćska rada, na wszelkie choroby podłemi i małemi sposobami do uleczenia bez wielkiego kosztu świeżo wynalazona i z miłości chrześcijańskię na poratowanie ubogich z niemieckiego ięzyka na polski przetłómaczona, teraz świeżo errory i błędy poprawione z przydatkami opuszczonych lekarstw przez Mik. Ign. ACKERBAUMA medyka. JK. Mci. i powtóre do druku podana w Warszawie u XX. Püarów 1695 in 4to 206. stron.

§. Ekonomia lekarska albo domowe lekarstwa przez Jakuba Kazim. HAURA (żyjącego za Jana III. ob. k. 427) z przydatkiem sekretów lekarskich Hirneyasa przedrukowana za dozwoleńiem zwierzchności. w Berdyczowie 1790 in 8vo 229 stron.

§. Albertus magnus o sekretach białogłowskich mocy ziól, kamieni i zwierząt osobliwych przetłómaczony w Amstelodamie w drukarni Polskię pod znakiem orła białego 1714 in 12mo 564 stron. (Jest w bibliotece Kai. Kwiatkowskiego)

§. *Compendium medicum auctum* t. i. krótkie zebranie i opisanie chorób ich różności przyczyn znaków sposobów leczenia, także sposobów, robienia wódek, oleyków, ulepów, maści, i t. d. na siedm traktatów rozdzielone i teraz świeżo przez tegoż autora z errorów expurgowane, przedrukowane w drukarni Jany góry. Częstochowskię R. P. 1719 in 8vo 717 stron.

§. ONUPHA BONFIGLAS de plica polonica. Cracov. 1720 in 8vo.

Jak przytoczono w dziele *Erläutertes Preussen* Tom V. k. 847.

§. *Facies anatomica corporis humani dissmbrati* to jest: krótkie opisanie wszystkich części ciała człowieka, według ich położenia i pożytku bardzo pomocne wszystkim dla nauczania się części ciała swojego przedtym niemieckim a teraz polskim językiem podane do druku od Doktora CHRYSTYANA HENRYKA KIRCHEIM Staabs Medyka. J.K. M. teraz zaś praktyka Warszawskiego. w Warszawie w drukarni J. K. M. Schol. Piarum sumptibus aucthoris. in 8vo 124 stron. Na końcu dedykacyi do Hrabiego Denhofs, jest rok 1722.

§. *Vade mecum medicum* t. i. krótkie i doświadczone sposoby leczenia różaych chorób, męskich, białogłóskich, dzieciennych. w drukarni Akad. Zamoyskiéy 1724 in 8vo 339 stron.

§. ERNTEL w dziele opisującym Warszawę we względzie fizycznym (obacz wyżéy k. 410) wiele zawiera rzeczy godnych uwagi.

§. Medyk domowy Sam. Beimlera doktora Kurfalskiego i Germarsheimskiego fizyka, nauczający domowemi i mało kosztującemi lekarstwami leczyć choroby, i owszem zdrowie zachowywać, wszystkim osobliwie tym potrzebny, którzy od medyków są odlegli a prędkiego ratunku potrzebujący z niemieckiego na polski język przetłómaczony, i różnemi bardzo grzotownemi annotacyami objaśniony przez Jana Jerzego JELONKA fil. i med. dokt. J. W. JP. Graffa Sulkowskiego Łowczego W. X. L. med. nadw. w druk. Leszczyńskiéy (Leszno) wydany u Mich. Wawr. Presse-ra 1749 in 8vo 701 stron, *Prócz przywileju Królewskiego na to dzieło na lat 12, przedmowy i na końcu reiestru.*

§. Apteka dla tych co iéy, ani lekarza niemają, albo sposób konserwowania zdrowia mianowicie dla tych spisana co lekarza nieznająt. i. Szkoła Salernitańska z facinińskiego wierszu metrem oyczystym przełożona w podróży przez tego który Jest Ziemiańów Rodaków Kochający

(t. i. Józef ZALUSKI Ref. Kor.) w Warsz. w drukarni Soc. Jesu 1750 in 4to 139 stron.

§. Popis leścisły niektórych w różnéy przygodzie za dawnym doświadczeniem potwierdzonych lekarstw przy tym informacya dla zażywania na wszelkie przypadki bezpiecznego takich iskie się ku dobru pospolitemu na przeday gotnią w Hali Magd. u J. M. Cereńta. R. P. 1756 in 8vo 110 stron.

§. WAWRZYNIEC MICLER Konsyliarz i lekarz nadworny króla polskiego Augusta III. polihistor co do rozmaitości nauk któremi się trudził i o nich pisał, (obacz niżej między historykami polskimi), autorem iest następujących pism treści lekarskiéy:

- 1.) *Dissertatio medica de balsami vulnerarii universalis usu ac praestantia in omnibus vulneribus, ulceribus tum inveteratis tum venereis, omnibus externis et plurimis internis inflammationibus scirrhis inflammatisque seminorum mammis etc. manibus pedibusque frigore lassis, viperarum morcu, dysenteria spasms, laxatis membris, tuberculis, scirrhis, abscessibus, et si quis quassando, offendendo in quo, urendo vel cadendo se laeserit reliqua auctore Laurentio Mizlerio etc.* w Erfurcie 1744 in 4to 5 arkuszy.

Rozprawę tę napisał Micler będąc już w Polsce, lecz dysputował względem niéy osobiście w Erfurcie dla otrzymania dostojności doktorskiéy. Wkrótce potem przełożył ją sam na język niemiecki i wydał pod tytułem:

Medicinische Abhandlung vom Nutzen und Gebrauch des Universal - Wundbalsams, in allen Wunden, alten Schäden, Venerischen Geschwüren, allen äusserlichen und den meisten innerlichen Entzündungen, verhärteten und entzündeten Brüsten der Frauenpersonen etc. erfrorenen Händen und Füßen; dem Vipernbiß, der Ruhr, dem Krampf verrenkten Gliedern, Beulen, Knoten, Abscessen, und wenn man sich ge-

quetscht, gestossen, gebrennt, oder gefallen ist von. D. Lor. Mizler 5 arkuszy. in 4to.

Treść onęj obacz w tegoż autora *Warschauer Biblioth.* p. 75.

- 2.) *Nachricht vom Nutzen und Gebrauch des Mizlerischen Fieberpulvers, oder von der neuerfundenen Methode D. Lorenz Mizlers königl. Poln. Hofraths und Hofmedici, alle kalte Fieber sicher und geschwind ohne anhaltende Arzeney aus dem Grunde zu curiren.*

Opis ten znayduie się w tegoż autora *Warschauer Biblioth.* k. 155 — 163.

- 3.) *Nachricht vom Nutzen und Gebrauch der eröffnenden Mizlerischen Stahlpillen; w tegoż autora Warschauer Biblioth.* p. 234. — 237.

J. ERNEST JEREMIASZ NEYFELD doktor medycyny, królów Augusta III. i Stanisława Augusta IV. konsyliarz nadworny, Cesarzkiego towarzystwa badaczów natury, fizyk powiatowy Lesznowski, urodzony w Zdunach mieście Wielkopolskiem 1721, otrzymał dostojność doktorską w Lipsku 1744, umarł w Lesznie 1773. Pisma jego są:

- 1.) *An sine motu sanguinis intestino secretio? Lipsiae 1743 in 4to 1. arkusz.*
- 2.) *De generi caloris febrium intermittentium. Lipsiae 1744 in 4to 4. arkusze.*
- 3.) *Primitiae physico-medicae, ab iis qui in Polonia et extra eam medicinam faciunt, collectae. Vol. I. Lennae typis Presserianis. 1750. in 8vo prócz dedykacyi i przedmowy 15 arkuszy. Vol. II. Zucklichoviae sumtib. Orphanotrophei ap. J.J. Denderum 1750 in 8vo 16½ arkusza. Vol. III. ibid 1753 in 8vo 19 arkuszy.*

Neyfeld był powodem do dzieła tego a nawet współwydawcą z Bogumilem Efraimem HERMANEM lekarzem powiatowym w Boianowie. Treść rozpraw w piśmie tém

zawartych obacz w *Micler a Warschauer Bibliothek* p. 129. 201. i 275.

- 4.) *Specimen I. physico-medicum de secretione humorum in genere ex mechanica solidorum structura, fluidorumque genio demonstrata. Züllichow. 1751 in 8vo z kopersztychem prócz przedmowy i dedykacyi 11. arkuszy. Specimen II. de secretione humorum in specie etc. Glogoviae 1763 in 8vo 23 arkusze. Na czele dzieła jest wizerunek sztychowany autora.*
 - 5.) *Physikalische Abhandlung vom Altwasser, Sauerbrunnen in Schlesien, dessen Bestande, Wirkung und Gebrauche in einer zusammenhängenden Lehrart abgefasst. Züllichau 1752 in 8vo 13 arkuszy.*
 - 6.) *Physikalische Abhandlung von der goldenen Ader welche sowohl die Eigenschaften, Wirkungen und Ursachen, als auch die Heilungsart derselben in sich fast, zum allgem. Nutzen herausgegeben von E. J. Neifeld. Züllichau 1761 in 8vo 8. arkuszy. Drugie poprawne wydanie tamże 1764 in 8vo 9. arkuszy.*
 - 7.) *Ratio medendi morbi circuli sanguinei monumentis praestantissimorum medicorum tum veterum tum vel maxime recentiorum superstructa. Vratislav. 1773 in 8vo maj. 30 arkuszy.*
 - 8.) *De aquis Gimmelianis, in d. Breslauer gelehrten Zeitungen von 1756 13 Stück.*
- Obacz *Zückert Systemat. Besch. aller Gesundbrunnen und Bäder Deutschlands.*
- 9.) *Observationes de electricitate in R. A. Vogel Medicinischer Bibliothek I, 4. 1754 in 8vo.*
 - 10.) *Commentatio physiologica de ortu animalculorum spermaticorum, drukowane in Actis literariis L. Mizleri 1755. Trimestre II p. 139 — 147.*
 - 11.) *Observatio de usu Moschi in febribus malignis. tamże Trimestre III. p. 217 — 218.*

Wiadomość tę o Neyfeldzie i pismach jego mam od Doktora Arnolda.

§. Apteczka lekarstw domowych które każdy mając w niebytności medyka snadno zdrowia człowieka poratować może tak z ziół iako też i z zwierząt bardzo doświadczone, zebrana i przedrukowana. we Lwowie 1756 in 8vo $7\frac{1}{2}$ arkusza.

§. Krótka specyfikacya medykamentów approbowanych z informacyą należytą zażywania, i ich skutków, które nietylko codziennie dla utrzymania zdrowia ale też i w niebezpiecznych chorobach z skutkiem używane być mogą, do druku podana przez Jana Mikolaja Zerener *medicinae doctora*. w Hali Magdeburgskiej roku 1760 in 8vo 135 stron.

§. Nauka zdrowia to jest skuteczny sposób którym się zdrowie dobre dochować może. Traktatów II. Traktat pisany po Włosku od *Ludwika Kornatego* a od *X. Leonarda Lessyusza* S. J. po łacinie przetłumaczony. Traktat II. pisany przez samegoż *Lessyusza* na objaśnienie pierwszego, z łacińskiego przetłumaczony i notami poobsiłniał *X. F. M. L. S. I.* w Lwowie w drukarni akademickiej 1765. in 8vo 226 stron.

§. Wiadomość ciekawa każdemu wielce pożyteczna o skutkach i mocy zbóż wszelkich, iaryzyn i ziół różnych, tak ogrodowych iako i polnych, i jakie skutki i pożytki przynoszą człowiekowi w różnych okolicznościach, osobliwie na poratowanie zdrowia służąca, z poważnych autorów dla wygody ludzkiej krótko zebrana i przydatkami na końcu niektórych ciekawości do druku podana roku 1769. w Łowiczu w drukarni *JO. Xięcia Prymasa* etc. in 8vo 184 stron.

Przedrukowane potem pod tymże tytułem: z rozkazu *JW. Ordynata Zamoyskiego* w Zamościu w drukarni akademickiej 1772 in 8vo 256 stron. Przedrukowane znowu z pomnożeniem. w Wilnie w drukarni akademickiej 1777 in 8vo 301 stron.

§. Antoniego wolnego *Barona Sterka* (*Störcka*) dokt. nadw. cesar. i t. d. medycyna systematycznie praktyczna służąca felczerom wojskowym i wiejskim

z łacińskiego na polski język przełożona przez X. F. B. DARGUSZA. Sch. Piar. Dok. Filoz. Stud. Med. i Chir. prakt. w akademii wileńskiej. w Wilnie u Piarów 1772 in 8vo 2 tomy 715 i 485. stron.

Pod tymże tytułem wydana. w Wilnie u XX. Piarów 1792 in 8vo 2 tomy.

§ Rada dla pospólstwa względem zdrowia jego przez P. Tyssot, z francuzkiego na polski język przełożona. w Warszawie w drukarni XX. Piarów 1773 in 8vo tomów 3. Przedrukowana tamże 1798 in 8vo we dwóch tomach.

§ Sposób dla rodziców fizycznego wychowania dzieci napisany po francuzku przez P. Ballezarda na oyczysty zaś język przetłómaczony. w Warszawie i w Lwowie u Posera 1774 in 8vo 252 stron.

§ Nauka o ciele ludzkim przez Jędrzeja KRUPINSKIEGO w królestwach Galicyi i Lodomeryi Nasy. Cesarzowej Rzymskiej pierwszego doktora. Część I. Osteologia czyli nauka o kościach ciała człowieka. — Część II Splanchnologia czyli nauka o trzewiach. — Część III. nauka o naczyniach w ciele człowieczym się znajdujących. — Część IV Nauka o myszczkach i ścięgnach. w Lwowie w drukarni Ant. Pillera 1774 — 1777 in 8vo 4 tomiki.

§ Rafała Jana Steidele księga o sztuce babienia, z przyłączeniem figurami. w Wiedniu 1775 wydana, teraz przez Jakuba KOSTRZEWSKIEGO Fil. i Med. Dokt. ICK. Mei Cyrkułu Bełskiego fizyka, na oyczysty język przetłómaczona 1777 roku. w Lwowie w drukarni Ant. Pillera in 8vo 407 stron. z tablicami.

Nowe wydanie pod tytułem:

R. L. Steidele księga o sztuce babienia w Wiedniu wydana kłóćą Jak. Kostrzewski Med. Prof. w Akad. Lwow. na polski język przełożył. we Lwowie 1786 in 8vo 438 stron z wielu koperastykami.

§ JERZY CHRZYSTYAN ARNOLD med. Doktor, Akademii cesarskiej badaczów natury i król.

towarzystwa Warszaw. przyjaciel nauk czło-
nek, urodzony w Lesznie w Wielkopolszcze
1747, na doktora promowowany w Lipsku 1768,
przybył do Warszawy 1777, gdzie i dotąd prze-
mieszkuje. Autorem iest następujących pism,
których część do nauki lekarskiej, część zaś
daleko ważniejsza do badań historycznych na-
leży.

- 1.) *Dissertatio de motu fluidi nemei per fibras me-
dullares nervorum. Lipsiae 1768 in 4to arkusz 10-
den.*
 - 2.) *Observatio anatomico physiologica de foetu bicipi-
tate ad anteriora connato trimestri abortu excluso.*
Posłane do roczników Towarzy. Cesarzk. badaczy
natury 1774 roku i tamże drukowane.
 - 3.) *Vita Ernesti Jeremiae Neifeld tamże 1775.*
 - 4.) *Tractatus de partu serotino ex oedemate uterino
cum singulari graviditate et puerperio. Lipsiae
1775 in 8vo.*
 - 5.) *Gedanken von der Zulassung der Meynung die
Mutter wirke in die Bildung ihrer Frucht durch
die Einbildung nebst einigen dahin gehörigen
Beobachtungen. I. Versuch. Leipzig 1775. in 8vo. II.
Versuch tamże tegoż roku.*
 - 6.) *Observationum physico — medicarum annus 1772
Fratislaviae 1777.*
 - 7.) *Deutsche Lieder eines Polen an seine Freunde
Warschau bey Michael Gröll. 1780 in 8vo.*
 - 8.) *Der Polnische Mordthaler, kopa za głowę, ein
Bevtrag zur polnischen Münzgeschichte mit 2 Kup-
fertafeln 1799 ausgearbeitet in deutscher Sprache.*
- Z rękopismu tego dotąd niedrukowanego,
korzystał Czacki do dzieła o lit. i polskich pra-
wach, isk sam świadczy w spisie, autorów któ-
rych przy końcu dzieła wymienił.
- 9.) *Denkmal dem um die evangel. Gemeine zu
Warschau wohlverdienten Hrn. Johann Samuel
Gieringa von seinen kirchlichen Mitgeführten der*

kirchlichen Laufbahn gesetz. Warschau 1790 bey Michael Gröll. in 8vo 32 stron.

- 10.) O rzeczy menniczney polskiej rozprawa, czytana na publicznem posiedzeniu Towarzystwa Warszaw. przyjaciół nauk 1804. *Drukowana w rocznikach tegoż towarzystwa w tomie VI, k. 292 — 307*
- 11.) Wiadomość o życiu i dziełach Jana Jonstona 1805 *w Rocznik. królewskiego towarzystwa przyjaciół nauk tom VII k. 131 — 152.*
- 12.) O hojności Królów i względach panów polskich dla nauki lekarskiej i lekarzy, obacz wyżey karta 439

§ Woda żywiczna przez Biskupa Berkley światu ogłoszona tak na wszystkie prawie choroby ludzkie jako też i bydła częstą morową zarazą ginących z angielskiego języka krótko i dokładnie opisana. w Grodnie w drukarni J. K. Mci 1781 in 8vo 37 stron.

§ Wiadomość o rościakach w powszechności, w szczególności zaś o wodzie mineralnej Kozimskiej przez JP. Andrzeja KRUPINSKIEGO Proto-Medyka Cesarzkiego napisana a na żądanie JW. Jana Hr. Tarnowskiego do druku podana. w Poczajowie w drukarni OO. Bazylianów 1782 in 8vo 299 stron.

§ Rada dla matek względem zapobieżenia różnym słabościom i chorobom, którym dzieci od urodzenia swego podlegać mogą przez T. T. WEYCHARTA J. K. Mci Konsyliarza, akademii Rzymsko-Cesarzkiej Towarzysza. w Warszawie u Grela 1782 in 8vo 417 stron.

Dobrą polszczyzną pismo to popularne napisane.

Tegoż autora drugie dzieło, pod tytułem:

Anatomia to jest nauka poznania części ciała ludzkiego przez Teodora Weicharta, z rozkazu Stanisława Szczęsnego Potockiego Woiew. Ruskiego napisana. w Krakowie w drukarni Ignacego Grebla 1786 in 8vo 222 stron.

§ Pięć sposobów dania ratunku ludziom nieszczęśliwym w okropnych a często nadarzających się przy-

padkach t. i. utonionych, ogłuszonych, odmrożonych etc. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci. 1782 in 8vo. 45 stron.

§. Opis chorób prędkiego ratunku potrzebujących który poprzedzają dwa roztrząśnienia: pierwsze o zaraźliwych ludzkich chorobach, drugie o powietrzu na bydła, trzecie o ukąszeniu wściekłych bestyi i t. d. przez KURCYUSZA Fil. i Med. Dokt. w Warszawie w druk. nadw. 1783 in 8vo.

§. Przepisy dyetyczne czyli reguły zachowania się w czerstwym z drowiu i przedłużenia życia napisane po francuzku przez P. Kurcyusza przełożone na polski język przez Stanisława SZYMANSKIEGO w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci. 1785 in 8vo 2 tomy.

§. DySSERTACYA na to pytanie, jakie są przedniéjsze przyczyny śmierci tak wielkiéy liczby dzieci i jakie są najsukuteczniéjsze sposoby do ocalenia ich życia przez P. Jakuba BALLEXSERD obyw. Genewski uwieńczona przez Akad. Król. nauk w Mantuy R. 1772 powiększona przemową przez P. Kurcyusza Konsyliarza J. K. Mci. Polskiego, tłumaczona z francuzkiego przez Stanisława SZYMANSKIEGO. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci. i P. komisji edukacyinéy 1785 in 8vo 188 stron.

§. Stan człowieka zdrowego naturalny podług pism sławnych nauką mężów przez Franc. Xawer. RYSZKOWSKIEGO w akadem. Krak. nauk wyzwolonych i filozofii, w Bonońskiéy zaś Medycyny doktora, oyczystym językiem określony. w Krakowie w drukarni szkoły głównéy 1786 in 8vo 326 stron.

§. Sztuka babienia dzieło bardzo potrzebne nie tylko odbierającym po wsiach dzieci przy połogu lecz też i wszystkim którzy oddaleni będąc, niemają sposobności poradzenia się z rozmaitych autorów francuzkich i niemieckich zebrana przez JP. ROZANSKIEGO. w Warszawie u Diufura 1786 in 8vo 277 stron.
Toż dzieło pod tymże tytułem, w téżé dru-

karni i tyleż stron, z rokiem 1792 na tytule, wydane.

§ Dykcyonarz powszechny medyki, chirurgii i sztuki hodowania bydła czyli lekarz wiejski, zawierający rozciągle wiadomości wszystkich części sztuki lekarskiej dokładne i najszczególniejsze opisy używanych roślin, sposoby ratowania zdrowia ludzkiego i leczenia chorób bydłowych. Dzieło pożyteczne wszystkim klasom obywateli i do ich pojętności przystosowane przez towarzystwo lekarzów francuzkich, na język polski przełożone i wielą ważnemi dodatkami powiększone. w Warszawie u Dufura 1788 — 1792 in 8vo 8 tomów, a gty roku 1793 także wydany zawiera supplementa.

§ Apteczka domowa zawierająca zbiór lekarstw po wielkiej części prostych dla wygody i poratowania zdrowia tych którzy nie mają w bliskości aptyk przez jednego z Xięży Schol. Piar. Prow. Lit. w Wilnie u XX. Piar. 1789 in 8vo 189 i 135 stron.

§ Nauka położnicza przez pytania i odpowiedzi po francuzku napisana a teraz wyłożona po polsku przez Józefa Berger de Lonchamps (Łaszkan) ucznia medycyny nauk wyzwolonych i filozof. doktora korepetytora anatomii w szkole głównej W. X. L. w Wilnie w drukarni J. K. Mci. 1789 in 8vo 253 stron.

§ Opisanie skutków i używania ciepłych siarczystych i zimnych żelaznych kąpiel w Krzeszowicach, przez Leopolda de la FONTAINE uczynione w Krakowie u Grebla 1784 in 8vo 230 stron.

LEOPOLD de LAFONTEN urodził się w Szwaycaryi 1756 roku. W Polszcze osiadłszy przybrał ją za swoją ojczyznę i stał się ięty biegłością swoją w operacjach chirurgicznych i pismami wydanemi wielce użytecznym. Przy królu Stanisławie Auguste był lekarzem nadwornym a późnięty ieneralnym chirurgiem wojska i Inspektorem lazaretów Xięstwa War-

szawskiego. W nadgrode swych zasług zaszczycony krzyżem kawalerskim wojskowym i legiją honorową, a od różnych towarzysiw zagranicznych uczonych przybrany za członka. Umarł jako icniec woienny w Mohilewie 1812 roku. Michał BERGONZONI M. D. naczelny lecznik woysk polskich Xięstwa Warszawskiego, prezes działu umiejętności w królowstwie Warsz. przyjaciół nauk, po dał wiadomość o życiu i zasługach Lafontena w mowie czytaney na jego pochwałę, na publiczném posiedzeniu tegoż towarzystwa 1814 roku. Inne pisma przez Lafontena z wyrażeniem jego imienia wydane, są:

- 2.) *Chirurgisch-Medicinische Abhandlungen verschiedenen Inhalts Polen betreffend mit Kupfern. Breslau u. Leipzig bei W. G. Korn 1792 in 8vo 269. stron.*

Pismo to dedykowane królowi Stanisławowi Augustowi. Znaczną część dzieła tego zajmuje rozprawa o koltunie.

- 3.) Dziennik zdrowia dla wszystkich stanów wydany przez Leopolda Lafontaine med. i chir. Dokt. Konsyliarza i Chiriatera ś. p. Stanisława Augusta króla polskiego. w Warszawie 1801 i 1802 in 8vo.

Pismo to w tonie popularnym, choroby osobliwie w kraju naszym powszechniejsze obeymujące, składa się z 12 numerów (każdy po 8 arkuszy), które miesięcznie wychodziły i cztery tomy składają.

- 4.) Mowa na pochwałę Walentego Gagatkiewicza med. dokt. i t. d. czytana na publiczném posiedzeniu towar. Warsz. przyjaciół nauk 1805 roku. Drukowana autora nakładem w Warsz. 1805 in 4to z wizerunkiem Gagatkie-

gatkiewicza i w rocznikach towarzystwa w tomie VII k. 59 — 62.

§. LUDWIK PERZYNA zakonnik braci miłosierdzia autorem jest następujących dzieł lekarskich :

- 1.) Anatomia krótko zebrana chcącym się uczyć lekarskiéy i cyrulickiéy nauki, lubo bez wyobrażeń ale dokładnie i z pracą napisana. w Kaliszu w drukarni JOX. Prymasa. 1790 in 8vo 211. stron.
- 2.) Nauka położna krótko zebrana, cyrulikom położnym iako też i babom przy rozwiązaniu rodzących położnic służącym dla wiadomości bardzo potrzebna. w Kaliszu w druk. JOX. Prymasa 1790 in 8vo 141 stron.
- 3.) Nauki cyrulickiéy krótko zebranéy część I, II, i III przez B. Ludwika Perzynę zakonu Braci miłosierdzia w narodowym języku napisana. w Kaliszu. w drukarni JOX. Prymasa 1792-1793 in 8vo 3 tomiki.
- 4.) Lekarz dla włościan czyli rada dla pospólstwa w chorobach i dolegliwościach naszemu kraćwi albo własciwych, albo po większay części przy-swoionych, każdemu naszego kraiu mieszkańcowi do wiadomości potrzebna przez B. Ludwika Perzynę zakonu braci miłos. w narodowym języku napisana. w Kaliszu w drukarni JOX. Prymasa. 1793 in 8vo 391 stron. *Przyłączony jest przydatek o lubieżnéy chorobie 27 stron.*
- 5.) Porządek życia w czerstwości zdrowia w długie prowadzący lata. w Kaliszu 1789 przedrukowany w Supraslu 1789.

Nowa edycya przez samegoż autora powięk-szona. w Kaliszu 1793 in 8vo.

§. Sposób jedyny i nieomylny ratowania ludzi którzy od wściekłych psów wilków są ukąszeni przez J. MONETĘ (po niemiecku napisane). w Warszawie 1790 in 8vo.

§. Dyssertacya o szlachetności, potrzebie i użytku chirurgii w pożyciu ludzkim, w woysku, przy poło-

gach i w nauce lekarskiej czytana dnia 12 Maja 1791 przez J. CZERWIAKOWSKIEGO. w Krakowie in 4to.

§. Zbiór niektórych obserwacji i przestroż sposobów leczenia tudzież lekarstw prostych służących do zachowania w czystości zdrowia, wyciąty z dzieła pod tytułem *medycyna domowa* wydany przez P. Gwihelma Buchana anglika. Ro. P. 1791. w Wilnie u XX. Piarów in 8vo 186 stron.

§. O korze drzewa Angustury doświadczenia doktora Simmons, wciągnięone w dziennik medyczny Londyński, tłumaczenie Antoniego SZASTRA doktora medycyny. w Warszawie w drukarni uprzywilejowanej Michała Grölla 1791 in 8vo 40 stron.

§. O staranności około kobiet od czasu rozwiązania onych aż do końca połogu, tudzież o różnych chorobach, którym przez ten czas przeciąg podlegają przez autora sztuki babienia nowo przedrukowany (to jest ROZANSKIEGO). w Warszawie u Diufura 1792 in 8vo 174 stron.

§. Uwagi i obserwacje nad kołtunem polskim czynione przez Pana P. R. Vicat medyc. Doktora członka i koresp. towa. król. nauk. w Gietyndzie. w Warszawie u Diufura 1793 in 8vo: 97 stron.

§. Praktyka lekarska żyjących doktorów w czasie edycyi téż praktyki przez Jana Ernesta de NELSON filozofii, medycyny doktora Konsyliarza weterana s. p. Augusta III. króla polskiego kawalera orderów Jezu Christi Port. i złoty ostrogi i t. d. z manuskryptów jego łacińskich na polski język tłumaczona. Tom I. w Warszawie w drukarni Korespondenta 1795 in 8vo 195 stron.

To dzieło arkuszami na widok publiczny wychodziło, wszystkich zaś jest trzynaście i więcéj nie wyszło.

§. Krótka wiadomość o kawie o iéy własnościach i skutkach na zdrowie ludzkie przez Pana Bucha medc. Dokt. po francuzku napisana, na polskie przełożona.

żona przez W. K. w Krakowie u Maja 1795 in 8vo
98 stron.

§. Nauka o chorobach zębów i dziąseł przez Józefa Jakuba Plenka napisana dla użyteczności powszechnéj, przez JW. TOMASZA LOPACIŃSKIEGO Wojewodę Brzeskiego na polskie przetłómaczona, w Wilnie w drukarni Akademickiej 1797 in 8vo
116 stron.

§. Józefa Jakuba Plenka zbiór zasad chirurgicznych do użycia uczących się, z łacinskiego na polski język wyłożony. w Krakowie u Grebla 1799 in 8vo 2 tomy
355 i 366 stron.

§. Albert nowy czyli terazniejszy, albo sekreta nowe doświadczone i approbowane. w Krakowie u Grebla 1799 in 8vo min. 411 stron.

§. Prawidła zdrowego i długiego życia krótkie zebranie większego tegoż tytułu dzieła niemieckiego Hufelanda. Przydane są przedniejsze paragrafy z doświadczonych sposobów zdrowego i długiego życia D. Kornara i Benjamina Franklina niemylne sposoby bogacenia się, czyli piérwéj ubogi a teraz dobrze się mający Rychard, z angielskiego. w Lwowie kosztem Pfaffa u Wiechmana 1800 in 8vo
68 stron.

§. Sztuka przedłużania życia ludzkiego przez Hufelanda a na polski przełożona język przez Jana BAUDOIN (Boduen). w Warszawie 1800—1801 in 8vo 2 tomy.

§. Co jest ospa krowia? w czym niesie pożytek ludzkości? jakim sposobem używać iéy należy? upominek dla Galicyi zachod. przez C. K. Krak. Cyrkuftu Dokt. Neuhausera przekładania Walentego S. w Krakowie u Gertnera 1802 in 8vo 19 stron.

§. O wakcynie czyli tak nazwanéj ospie krowiej przez Ang. BECU (Autor litwin rodem) w Wilnie w drukarni Imperator. Uniwersitetu 1803 in 8vo
221 stron.

§. Starość szczęśliwa czyli sposób utrzymania w czelatwości sił, umysłu i ciała wybrána z dzieła

francuzkiego przez P. Patte. w Krakowie u Mais 1805 in 8vo 98. *stron.*

§. Rada dla literatów i sędentaryą bawiących się ludzi, względem ich zdrowia przez Pana Tyssot z francuzkiego, (w księgarni uważane jako tom III do rady dla pospólstwa), w Warszawie przedrukowana u XX. Piarów 1805 in 8vo 96. *stron.*

§. Onanizm czyli roztrząśnienie chorób pochodzących z samogwałtu przez Pana Tyssota. nowe wydanie. w Warszawie u Dąbrowskiego 1806 in 8vo 230 *stron.*

§. Sposób ratowania nieszczęśliwych w chorobach nagłych śmiercią zagrażających przez Filipa KINZLA Dokt. med. i Chir. Towarz. Kr. Warsz. prz. N. członka etc. w Warszawie w druk. Sukcessorów Tom. Lebrun. 1806. in 8vo 182 *stron.*

§. Nauka chirurgii teoryczney i praktyczney przez Jakóba SZYMKIEWICZA. w Wilnie u Zawadzkiego 1806 in 8vo maj. 2. tomy 361 i 378 *stron.*

§. Nauka o chorobach dzieci przez Jakóba SZYMKIEWICZA. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 425 *stron.*

§. Stan człowieka zdrowego naturalny podług pism sławnych nauką mężów przez Franc. Xawer. RYSZKOWSKIEGO oyczystym językiem określony. w Krakowie w drukarni Akademickiej 1808 in 8vo 326 *stron.*

§. O poznawaniu i leczeniu choroby zapalenia krtani croup zwaney przez Józefa FRANKA Prof. Med. w uniwer Wileń. w Wiln. u Zawadzkiego 1808 8vo 37 *stron.*

§. Naynowsze dostrzeżenia nad chorobą kołtuna za dodatek do historyi jego natury własności i środków leczenia służące przez Tomasza CHROMY. w Krakowie u Mais 1809 in 8vo 130 *stron.*

§. Tajemnice pici żeńskiéy iéy choroby i lekarstwa. wyjętek z dzieł sławnego Tyssota, na nowo stoso-

wnie do wieku naszego przez Dokt. Beckier przelożony. w Lipsku (w Wroclawiu u Kornu) 1809 in 8vo 190 stron.

§. Zasady fizyologii ludzkiej przez D. Jerzego Prochaskę w języku niemieckim napisane a przez Wincentego WOYNIIEWICZA ucznia medycyny przelożone. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 2 tomy 234 i 258 stron.

§. Dobra rada dla matek względem nayważniejszych punktów fizycznego wychowania dzieci przez K. W. Hafflanda, na polski język przez Tomasza SZUMSKIEGO przelożone, z kopersztuchem. w Wroclawiu u Kornu 1810 in 8vo 148 stron.

§. China zastępcza albo nowe lekarstwo wynalezione przez doktora D. H. Grindel z niemieckiego nakładem Hiac. Hrabiego Malachowskiego przelożone i wydane. w Wroclawiu u W. B. Kornu 1810 in 8vo 88. stron.

§. Sposoby wynalezione do leczenia chorych skutecznie krajowymi krzewiami, korzonkami i ziołkami zastępując zamorskie, z niemieckiego na polski język przelożone nakładem przyjaciela ludzkości. w Wroclawiu w drukarni Miasta i akademii (w Warszawie u Dąbrowskiego) 1810 in 8vo 72 stron.

§. Fizyologia czyli fizyka ciała ludzkiego dla lekarzów i przyjaciół antropologii staraniem H. DZIARKOWSKIEGO Radcy ministeryi spraw wewnętrznych, dziekana wydziału akademickiego nauk lekarskich i t. d. z rysami wydana. w Warszawie (w drukarni W. Dąbrowskiego 1810) in 8vo. Prosz dedykacji do Stanisława Potockiego Prezesa Rady Stanu etc. i Jana Łuszczewskiego Ministra Spraw. wew. 295 stron.

§. Wykaz prawideł podług których przy sądowych obdukcjach medycy lub chirurgowie dokładne tak zwane *visa reperta* spisować i sporządzać mogą przez Dokt. Jana Piotra Brinckmann powtórnie w Dysseldorf 1791 roku w języku niemieckim wydany, dla użytku potrzebujących tego na język

polski wyłożony, w Krakowie roku 1811 w drukarni akademickiej in 8vo 68. stron.

§. Nauka anatomii w niemieckim języku przez Jeźego W. Consbruch wydana, na język polski dla użytku uczących się nauk lekarskich i chirurgicznych wytlómaczona przez Sebastjana GIRTLERA filozofii i medycyny doktora, w Krakowie w drukarni akademickiej 1811 roku, in 8vo 475 stron.

§. Rozprawa historyczna o sztuce położniczej i jej wzroście i potrzebie wydoskonalenia onej w dzień rocznicy wstąpienia na tron Najjaśn. Alexandra I przez Jakóba Felixa de MICHELIS nadwor. so-wietnika całonka Białostockiego Lekarza, wydziału dyrektora instytutu akuszeryi, w Wilnie u Zawadzkiego 1811 in 8vo 54 stron.

§. Rozprawa o łulce czyli paleniu tytoniu przez Michała WAZGIRDA napisana, w Wilnie u Zawadzkiego 1811 in 8vo 27 stron.

Autor odradza palenie tytoniu.

§. Dwa traktaty o sztuce położniczej w Chinach z Manzurskiego na Rosyjski, z tego na niemiecki teraz na polski język przełożone przez Wincentego WOYNIEWICZA, w Wilnie i Warszawie u Józefa Zawadzkiego 1811 in 8vo 41 stron.

§. Szkoła Farmaceuty czyli tablice synoptyczne farmacyi do użycia uczniom i gotującym się na examen dzieło Prof. Tromsdorfa, przełożone z niemieckiego przez Winc. WOYNIEWICZA, w Wilnie u Zawadzkiego i w Warszawie 1811 in fol. 10 tablic.

§. Farmacja praktyczna zawierająca objaśnienia preparatów chemicznych przyjętych w aptekach napisana podług najnowszych zasad fizyczno-chemicznych przez J. W. K. Fischera a po jego śmierci przyrzana, poprawiona i powtórnie wydana przez D. Zigm. Fyrd. Hermstäda, teraz zaś przez Winc. WOYNIEWICZA na polski język przełożona, w Wilnie u Zawadzkiego 1811 in 8vo maj.

§. Farmacja czyli nauka doskonałego przygotowania lekarstw z trzech królestw natury wybranych przez J. G.

z ręką CELINSKIEGO Profesora Chemii i Farmacyi, w wydziale akademicko lekarskim Warszawskim, Assessora Farmacyi w Radzie ogólnej lekarskiej, członka towarzystwa królewskiego przyjaciół nauk i gospodarzo rolniczego, w Warszawie w drukarni W. Dąbrowskiego 1811 in 8vo 2 tomy 356 i 486 stron.

§. Patologia i Semiotyka krótko zebrana i ułożona przez D. Augusta Fryderyka Heckera radcę Nadwornego JK. M. Pruskiego Profesora Patologii i Semiotyki i t. d. a przetłómaczona przez H. DZIARKOWSKIEGO radcę ministeryi Spr. W. Dziekana wydziału akademicko lekarskiego Warszawskiego, członka towarzystwa królewskiego przyjaciół nauk i gospodarzo rolniczego D. M. w Warszawie w drukarni W. Dąbrowskiego 1811 in 8vo 216 stron.

§. Początki Chirurgii przez Ign. FIAŁKOWSKIEGO. (M. D. Członka Kr. Tow. Warsz. przyjaciół nauk). w Wroclawiu u Korna 1811 in 8vo 286 stron.

§. Osteologia i Syndesmologia przez Franciszka BRANDTA doktora medycyny i Chirurgii, profesora anatomii i bandażów, medycyny prawnej i policyjnej i Weterynaryi w wydziale akademicko-Warszawskim nauk lekarskich, tudzież profesora Instytutu sztuki połoźniczey, członka rady ogólnej lekarskiej Xigtwa Warszawskiego i t. d. w Warszawie nakładem i drukiem W. Dąbrowskiego 1814 in 8vo 422 stron
Syndesmologia czyli nauka o więzadłach 108 stron.

§-2. *Weterynaryja czyli umiejętność pielęgnowania zdrowia bydłat.*

To co się powiedziało wyżej na karcie 439 względem dzieł zawierających wiadomości lekaarskie, zastosować i tutaj potrzeba.

W szczególności zaś należy tu Hippika Dorohostayskiego o której mówiliśmy na karcie 425. Teraz wymieniamy szczególne dzieła nam wiadome.

§. Sposób leczenia i zupełnie wykorzenia zarazy na bydło przez *Ulrycha Krzyst. Salchow* lekarsztuki doktora *Chimii Prof. etc.* w niemieckim języku opisany a na polski ku pożytkowi krainowemu wyłożony. w Warszawie w drukarni nadwornéy *J.K. Mei* 1780 in 8vo 3 arkusze.

§. Uwagi nad zarazami bydła z przetrąconym wraz wyluszczeniem zdania, zabijaniu bydła w zarazach zachwalonemu przeciwnego przez *Jana Bogumiła Wolsteina* w niemieckim języku wydane teraz przez *Jakóba KOSTRZEWSKIEGO* nauk wyzwol. filoz. i medyc. w akad. Wiedeńskiéy doktora *J. C. K. Mei* w Królestwach Galicyi i Łodomeryi Cyr. Belskiego fizyka, na oyczysty przetłómaczone. w Wiedniu u *Jozeffa Kurzbeka* 1782 in 8vo 199 stron.

§. Księga o zarazach bydła dla chłopów z niemieckiego *J. B. Wolsteina* przetłómaczona przez *Jakóba KOSTRZEWSKIEGO* medycyny doktora. w Lwowie w drukarni *Pillcrowskiéy* (1785) in 8vo 63 stron.

§. Księga o zarazach i chorobach rogatego bydła owiec i świń dla mieszkaiących po wsiach wydana przez *Jana Bogumiła Wolsteina*, z niemieckiego na polski język przetłómaczona. w Warszawie u *Grela* 1792 in 8vo 148 stron.

§. Dzieło doręczne dla ekonomów i wieśniaków o zarazie i innych zwyczajnych chorobach rogatego bydła, owiec, koni i świń, z krótkim dodatkiem o wściekłości czyli wodowstręcie tak ludzkim jako i innych zwierząt złożone przez *F. WERNER* medycyny i Chirurgii Doktora *Cyrkułu Raciborskiego* fizyka *collegii Medici et Sanitatis*, w *Wrocławskim Departamencie* adjunkta; druga powiększona i poprawiona edycya za łaskawem zezwoleniem *Najjaśn. Króla Pruskiego*. w *Wrocławiu* u *Grassowéy* 1800 in 8vo 298 stron prócz rejestra i kilku tabel.

§. Szczęśliwy, prętki i tania uzdrawiający lekarz koni przez lat 30 praktykującego lekarza z niektórymi *P. Robertson* uwagami, dla powszechnéy wygody po-

utóruie pomnożona i na polski język wydana, druga edycya poprawna. w Krakowie nakładem Gertnera w drukarni Anny Dziedzickiej in 12mo 185 stron.

§. Wprowadzenie ziemianina do poznania i leczenia chorób bydła i owiec tudzież wypis lekarstw wraz z dodatkiem materji medycynéj i wyłożeniem na polskie niektórych lekarstw po łacinie nazwanych, ułożone przez *Ant. Kar. Wilburga* etc. a na polski język wyłożone z siódmej edycyi niemieckiej, w Krakowie nakładem Gertnera (około 1804) in 8vo 328 stron, prócz przedmowy i rejestru.

§. Sztuka leczenia chorób bydłych albo traktat zupełny sposobów utrzymania koni w zdrowiu, ich leczenia i oddalenia chorób którym podlegają z wyrażeniem przyczyn symptomatów charakterycznych każdej choroby i lekarstw najszybszych i najsukleczniejszych wydana więzku francuzkim przez iednego oficera staroego w kawaleryi w Petersburgu 1799 a przełożona na język polski. w Wilnie u XX. Piarów 1804 in 8vo 112 stron.

§. Nowa apteczka końska z francuzkiego Pana de la *Guérinière* przetłómaczona przez Jacka KRUSZYŃSKIEGO filozofii doktora (teraz Dyrektora Gimnazjum w Swisłoczy w Litwie, Członka Królewskiego towarzystwa Warszawskiego przyjaciół nauk). w Warszawie u Lebrun 1804 in 8vo.

§. Apteczka końska z przyłączeniem uwag nad ospicą owiec z francuzkiego na polski język przetłómaczona przez X. A. PIETRASZKIEWICZA Kan. Kijow. w Warszawie u Lebrun 1805 in 8vo 2 tomy.

§. Zoonomia czyli sztuka leczenia chorób wewnątrznych i zewnątrznych właściwych koniom i innym bydłom rogatym, owcom, świniom i psom podług najlepszych postrzeżeń i doświadczeń wydana w dwóch tomach przez A. PIĄTKOWSKIEGO. w Krakowie w drukarni Grebłowskiéj 1809 in 8vo 304 i 148 stron.

§. Przepisy ratowania bydła rogatego w terazniejszych chorobach wraz z dostatecznemi środkami koń-

cem ochronienia tegoż od zaraz śmiertelność mnożących, wydane przez najwyższą dyrekcją lekarską w Warszawie u Piarów 1807 in 8vo 77 stron.

§. O ważniejszych zarazach bydła rogatego i koni przez *Ludwika BOIANUSA* profesora Uniwersytetu Wileńskiego z niemieckiego oryginału tłómaczone przez autora i przejrzone przez osoby biegłe w języku polskim. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 131. stron.

§. Rozprawa o przyczynach częstego pomoru w Polsce i o sposobach hodowania bydła dla uniknięcia zarazy napotém przez *P. GLOTZA* pismo uwięzione przez towarzystwo królewskie Warszawskie przyaciół nauk. w Warszawie w drukarni rządowej 1812 in 8vo 63 stron.

§. O powietrzu bydłęcém i sposobach postępowania z bydłem zdrowém, chorém i upadłém, w miejscach gdzie ta zaraza panuje, iako też przestogi dla mieszkańców nad-wiślańskich końcem uchylecia bydła od wyniknąć mogących innych chorób, z okazji tegorocznego nadzwyczajnego wylewu Wisły przez *Adama RUDNICKIEGO* Med. Weter. i Chir. byłego aktualnego Profesora przedmiotów lekarskich w uniwersytecie krakowskim. w Warsz. w druk. rządowej d. 2. Września 1813 in 8vo 39 stron z przypisaniem *W. Wolfowi Prezesowi rady ogóln. lekar. i t. d.*

ROZDZIAŁ SIODMY.

Teologia.

Jeżeli który to zapewne niniejszy rozdział do najmniej dokładnych w całym dziele należyć musi, gdyż nie wszystkie rzeczy mi wiadome w nim umieszczam, z obawy aby przez wyszczególnienie rozlicznych pism teologicznych zbytecznie dzieła niepowiększyć. — Cóż powiedzieć o mnóstwie dzieł wcale, albo bardzo niedostatecznie mi znaiomych? Zda się iż pomiędzy uczoneń naszym duchowieństwem łatwoby się powinien ktoś taki znaleźć, coby krytyczną naukę teologiczną w narodzie polskim wystawił literaturę. Ja niebyłem dość szczęśliwy w wynalezieniu osoby u którejbym pomoc iakową tutaj właśnie tak bardzo mi potrzebną mógł otrzymać. Wyglądając zatem z upragnieniem pracy pomienionej, do której Rybadeneyra i jego kontynuator Alegambe *in bibliotheca scriptor. Soc. Jesu*, iako też Symon Bielski w dziele *Vita et scripta Piar.* i inni, tak licznie wydali materiały, przystępujemy do wymienienia autorów i dzieł do teologii chrześcijańskiej (e) należących. — Ostrzedz tylko

(s) Niepotrzebnie poślubno wdawałbym się w tłumaczenie, dla czego pod wyrazem teologii obiał tutaj wszelkie wyznania chrześcijaństwa. — Nawiasem przynajmniej wspomniemy także iż żydzi polscy słynę i słyną jeszcze dotąd u pogranicznych narodów z głęboką znajomością praw Mojżeszowych. Dowodem jest tego między innymi i ta okoliczność, że w wielu znaczących miastach niemieckich, żydzi polscy osobliwie, urzędy Rabinów piastują. Dla tego to, rząd pruski niechętnie patrzył się na takowe pierwszeństwo dawane żydom polskim nad kraioweimi w wyborze Rabinów, zalecił aby urząd ten królowcomi obsadzano. Wyszło w Polsce, że mi wiadomą i powzięci ludź świadomych, wiele dzieł holenderskich czyli re-

musimy, iż ponieważ tutaj potrzebna jest wiadomość do jakiego wyznania dzieło jakowe należy, przyłączać zatem będziemy w nawiasie, gdzieby sam tytuł nieokazywał, wyrazy: *Auszp. wyzn.*, to jest nieodmiennego Auszpurskiego wyznania (f) czyli ewangelicko luterskiego; *Katol.* to jest katolickie; *wyzn. Helw.* to jest wyznania Helweckiego albo Szwajcarskiego czyli ewangelicko reformowanego albo kalwińskiego; *Greck.* to jest do kościoła greckiego dyzunickiego należące.

cięży talmudycznych, przez uczonych polskich żydów napisanych. O jednym z nich zaszydło wzmiankę u Cassego (o lit. i pol. praw. II, 33) który pisze: „Pierwszy podobno polski Talmud czyli bardszły sięga przepisów przez AARONA Rabinę z Kozimierza po hebrajsku *Sephir-Hemiszoth* 1541 roku w drukarni Helicy (w Krakowie) wydany.”

IZAAK ben Aaron Proszitz starozakonny, drukarz w Krakowie żyjący między 1550 a 1550 rokiem, wiele wydał dzieł hebrajskich (jak świadczy Hofman *de typograph. in Polon.* p. 13) między innymi zaś Talmud habiltoński całkowity w 13. tomach in fol. 1603 do 1605 roku. Edycyja ta wspaniała i poprawna nad wszystkie inne osobliwie, ma być doposażeniwana. — Podobnież w Lublinie sławne były drukarnie hebrajskie w XVI i XVII wieku, gdzie osobliwie sławni byli drukarze *Kalonymus ben Mardochai Japhé*, tudzież *R. Jozua bar Jerael* i inni których używa Hofman l. c. p. 25. i wylina niektóre dzieła przez nich wydane.

- (f) Dawniej zaszydło u nas *auszpurskie* wyznania tyle co ewangelicko-reformowane czyli Helweckie lub kalwińskie; religia zaś luterską nazywano wyznaniem *auszpurskiego nieodmiennego*. Wyraz *dysydentów* pierwszy raz w dziejach naszych używany w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta Augusta, gdzie oznaczal tak Luterów i Kalwinów jako też Katolików i grekokonitów lub dysydentów. Pismo bowiem, *ut pax inter dissidentes in religione servetur*. Katolik przeto nazywał ewangelika dysydentem jako różniącego się w opinii religijny, podobnie też od ewangelików katolicy uważani byli za dysydentów, bo nie zgodzili się z nimi co do zasad religijnych. Później Dysydentami nazywali sami katolicy ewangelików i greków dysydentów. Dla uspokojenia obrażonego dla dysydentów narwiaka *Lutrow i Kalwinów*, konstytucyą z roku 1763 postanowiono, aby temi wyznani ich nie mianować, ale tylko ewangelikami wyznania Auszpurskiego i ewangelikami wyznania Helweckiego czyli Szwajcarskiego.

§. 1. *Historja kościelna.*

Pod tym napisem obeymujemy tu nietylko dzieła istotnie historyi kościelney poświęcone, ale też i wszelkie pisma które bezpośrednio do nięj należą lub treścią swoją do ięj objaśnienia służyć mogą, licząc w to oraz opisanie zborów tak prowincjonalnych iak dyccezalnych, tudzież życia biskupów, historyą różnych zakonów i t. d. Wyżej w rozdziale nauki prawa na k. 186 i następnych wymienione są zbiory synodalne rozmaitych wyznań chrześcijańskich, do których czytelnika odsyłamy. Podobnież w tomie I. na k. 66 i następnych uczyniliśmy wzmiankę o opisach życia biskupów. Przystępujemy zatem do innych dzieł wyliczenia.

§. *Historja o srogiem prześladowaniu kościoła Bóżeego, w której są wypisane sprawy onych męczenników, którzy począwszy od Wiklefa i Husa aż do tego naszego wieku, w Niemieckiey ziemi, we Francyi, Anglii, Flandrii, we Włoskiey ziemi, w Hiszpanii, y w inszych ziemiach, prawdę Ewangelii świętey krwią swą zapieczętowali.* — Przydana jest ktemu historya o postanowieniu, y potym rozproszeniu kościołów cudzoziemskich w Londynie, nad którym był prawdziwym a krześcijańskim Biskupem on świętey pamięci mąż Jan LASKI — z łacinskiego ięzyka na polski przełożona przez Cypryana BAZYLIKA. *Cały ten tytuł otoczony rycinami wystawiającemi męczennictwa i spalenie Gardinsia, Husa, Hopera i Kranmera. w Brześciu Litewskim drukowane roku 1567 dnia 17. Maia. in folio. Prócz dedykacyi do Alber. Łaskiego Wojewody Sieradzkiego i rejestru 396 kart.*

Na końcu dwie ostatnie karty zawierają dedykacyą do Krystyerna króla Duńskiego, przy

które końcu są wyrazy: *Jan z Łaska ręką własną.*

Dzieło to nadwyzczaj dziś rzadkie, wyborną napisane polszczyzną, znajduję się całkowite bez najmniejszego uszkodzenia w bibliotece liceum Warszawskiego.

§. Roczne dzieła kościelne od narodzenia Pana i Boga naszego wybrane z rocznych dzieł kościelnych Cesara Baroniusza kardynała przez X. Piotra SKARGĘ (o którym mówiliśmy w tomie I k. 647 i następn.) w Krakowie u A. Piotrkowczyka 1603 fol 1016 stron.

§. BZOWSKI ABRAHAM które imię przybrał w klasztorze, na chrzcie bowiem nazwany Stanisławem, urodzony w Proszowicach 1567 roku z znakomitej rodziny, został dominikanem, a przeniesiony do Włoch uczył filozofii w Medyolanie, teologii zaś w Bolonii. Powróciwszy do ojczyzny był przeorem w Krakowie, z kąd się udał do Rzymu gdzie zjednawszy już sobie sławę wyciągiem z rocznych dzieł kościelnych Baroniusza, za naleganiem wielu mężów pisał dalszy ciąg samegoż Baroniusza dzieła. Bzowski poważany od Papieża, otrzymał tę rzadką łaskę mieszkania w pałacu Watykańu. Lecz gdy mu tam służącego zamordowano i pieniądze skradziono, przeniósł się do klasztoru swego zgromadzenia w którym też i umarł 1637 roku, mając lat 70 (g). Dzieła Bzowskiego są:

- (g) O życiu i zasługach Bzowskiego obsca Starawelskiego Hecat. N. 100, edycyi Weneckiej, w której nieporównanie jest więcej rzeczy o Bzowskim niż w wydaniu Frankfurtkim i Wrocławskim. Jöcher's Gelehrtenlexikon i wiele innych. Najobzernejszą zaś i naydokładniejszą podjęć wiadomość Piotr Bayle w swym *Dictionnaire historique*, pod wyrazem *Bzovius*.

- 1.) *Annales historiae ecclesiasticae. Antwerp. ap. Plant.* 1617 in fol. 3 tomy, i tegoż roku w Kolonii (iako pisze Georgi im *Bücherlexikon*).
- 2.) *Continuatio annalium ecclesiasticorum Baronii.*

Bzowski zaczął od roku 1198 na którym skończył Baroniusz, i dociągnął do 1572 w 12 tomach z których jednak 9 tylko jest drukowanych in fol. w Kolonii które składają XIII do XX tomu historyi Baroniuszowéy. Pierwszy tom wyszedł 1621 (h), następujące siedm także w następnych latach, w szczególności zaś ósmy dochodzący do roku 1565, drukowany 1641. Dziewiąty zaś zawierający rządy Piusa V. drukowany był w Rzymie 1672.

Dzieło to z wielką mozolnością zbieranewiele sprawiło Bzowskiemu przykrości, mianowicie zaś trzy okoliczności następujące. Ponieważ ubliżył powadze Jana Skota nazwanego *doctor Subtilis*, oburzył przeto na siebie wszystkich mniarów reguły S. Franciszka. Powtóre mniemają niektórzy (iako pisze Bayle l. c.) że Bzowski pod rokiem 1415 pisząc o pewnym proroczwie S. Hildegardy, dodał na boku te wyrazy: *Prophetia quaedam S. Hildegardis quae ad haec tempora referri potest*, przez co Jezuitów na siebie oburzył i nieprześląganymi nieprzyjaciółmi uczynił. Potrzebie rozgniewał Bzowski elektora Bawarskiego, że Cesarza Ludwika z domu Bawarskiego, panującego na początku 14 wieku, między prawami Cesarzami umieścił. Franciszkanie

(h) Jak pisze Georgi im *Bücherlex.* Mniey podobnie do prawdy mów i Morery dans le *Diction. histor.* a za nim Bayle że tom pierwszy wyszedł 1616 roku. Skoro pierwsze Bzowskiego dzieło wydane 1617, było powodem iż go do kontynuacji Baroniusza nakłaniano, wychodzić ona przeto roku 1616 nie mogła.

wymowali się za swego Jana Skota, wyrzucając mu ową zbrodnię i zbytne przywiązanie do zakonu Dominikańskiego: Jezuita czernili go pod różnemi pozorami, twierdząc że kontynuacja ta jest raczćy historią tylko zakonu Dominikańskiego ale nie kościoła powszechnego (o czćm obszernie doczytać się można u Beela). Elektor zaś Bawarski zrobił mu proces w Rzymie, a nieiaki uczoney Bawarczyk *Herwart* wydał pismo z tego powodu przeciwko Bzowskiemu. Proces skończył się na tćm, że Bzowski musiał odwołać to co napisał względem Ludwika Bawarskiego, i odwołanie jego drukowane było w Ingolsztadzie 1628 in 8vo iak pisze Beel l. c. Zapewne na owych czernidłach Franciszkańskich i Jezuitckich polegając *Chaudon* i *Delandin* w swym *dictionnaire historique*, iako też *Grohman* w dziele *Biographisch-Historisches Wörterbuch* (gdzie artykuł o Bzowskim żywcem z Szodona przetłómaczony), piszą iż kontynuacja Bzowskiego nie wyrównywa początkowemu dziełu, ponieważ autor wszćdzie tylko Dominikanów ma przed oczyma i raczćy historią swego zakonu niż dzieie kościoła pisze, że bez wyboru fałsz z prawdą miesza, i że mniemane cuda przytacza które raczćy służyłyby do uczynienia religii śmieszna.

Nicius Erithraeus, a za nim *Bayle*, pisze, że nie jest to wcale przesadzeniem mówiąc iż Bzowski tyle napisał dzieł, ile inni za ledwo przeczytać mogli, ponieważ same tytuły ledwo na dwóch kartach pomieścićby można. *Starowolski* in *Hocet*. przytacza ich mnostwo, wszystkie w łacińskim ićzyku, mała część w polskim; lecz że niedo-

nie dodaie które były drukowane lub nie, trudno zatem polegać na nim; zostawia się przeto do sprawdzenia przyszłości. Wymieniemy zaś te tylko które są drukowane i przytoczone przez Beela w dykcyonarzu historycznym, lub u Georgiego w dykcyonarzu bibliograficznym.

3.) *Conciones Dominicae. Coloniae. 1613 in 4to Tomi IV.*

4.) *Monile gemmeum. Coloniae 1615 in 4to.*

5.) *Florita Mariana sive de laudibus S. Mariae virginis. Colon. 1617 in 4to.*

6.) *Thesaurus laudum S. Deiparae super canticum Salom. Coloniae 1620 in fol.*

7.) *Paulus V. Bourghesius Pont. Max. Romae 1623 in 4to.*

8.) *Sylvester II. Pont. Max. adjuncta est vita S. Adalberti. Romae 1629 in 4to.*

To pismo przedrukowane na czele ósmego tomu rocznych dzieiów kościelnych 1641 roku. Bayle l. c. pisze że ta biografia Papięza Sylwestra, nie czyni zaszczytu rozsądkowi Bzowskięgo, bo iak z iednéy strony słusznie zbiia w nięćy baieczne powieści o urodzeniu Sylwestra, tak z drugięćy strony bez potrzeby podkłada nowe bayki względem genealogii tegoż Papięza, wyprowadzając ród ięgo od króla Argiwów Temenusa, potomka Herkulesowego.

9.) *Pontifex Romanus. Coloniae 1679 in fol.*

§. JAN KWIATKIEWICZ Jezuita wydał w polskim ięzyku dalszy ciąg rocznych dzieiów kościelnych Baroniusza od 1198 do 1645 roku rozciągający się, in fol. 900 stron prócz reisu.

Do tego jeszcze należy następujące dzieło:
 Supplement rocznych dzieł kościelnych od W. X.
 Jana KWIATKIEWICZA S. J. napisany a po śmierci
 jego wydany 1706 in fol. od 901 strony poczynając
 przeszło 1000 stron.

§. O dziele Jana ARGIENTA opisującego
 stan Jezuitów w Polsce, mówiliśmy w to-
 mie I. na k. 4.

§. *Conclusiones theologicae: de ortu et origine sacri
 ordinis Prophetici, Eliae, Patris gloriosissimi, simul
 cum declaratione Provinciarum et Conventuum, in
 quibus fratres ejusdem ordinis, protegentibus deo et
 matre ejus benedicta, speciali Patrona, orationibus
 vacantes, majestatem divinam placantes favoribus
 quam plurimis, ab utriusque sexus genere, cumulatim,
 ab eisdem, in dies propagati, gratias agentes, com-
 morantur (sic!): Proposita, a Patre F. Blasio HOITIO
 Palati o ejusdem ordinis Professo, regente conventus
 Posnaniensis, augustissimi corporis Christi, pro anno
 1621. Posnaniae in officina J. Rossowski 1621 in 4to
 5 arkuszy.*

Janocki który to dzieło opisuje (*in Nachr.
 v. raren Büchern. I, 67*) mówi że prócz zdań te-
 ologicznych, znajduje się tu krótka lecz dosta-
 teczna historia zakonu Karmelickiego.

§. Władysław IV. król polski zamyslał o zje-
 dnoczeniu różnych religii chrześcijańskich
 przez porozumienie się wzajemne światley-
 szych mężów, mianowicie zaś katolików, ewange-
 lików auszpurckiego i helweckiego wyznania.
 Król wynurzył chęć swoie w uniwersale w téj
 mierze wydanym. Przeznaczono Toruń za
 miejsce zjazdu; pełnomocnicy trzech wspo-
 mnionych religii zjechali się 1645 roku w mie-
 siącu Sierpniu. Odprawiono kilkadziesiąt po-
 siedzeń. Lecz skutek pożądany nie nastąpił. —
 Zjazd ten znany w dziełach naszych pod na-

zwiskiem *Colloquii Charitativi*, stał się powodem do wielu pism tak przed rozpoczęciem iako też w ciągu, tudzież po rozwiązaniu onego, z druku wydanych, już to urzędownie już prywatnie tak przez katolików iako i osoby innych wyznań. Do szczególny historyi kościelney należy roztrząszenie i osądzenie tego zjazdu i kroków gwoli pojednaniu przedsięwziętych; nie do nas także należy wyliczenie tych wszystkich druków; przestaiemy zatem na wskazaniu źródła, w którym skrupulatnie wszystkie te pisma są wyliczone. Źródłem tém jest pismo pod następującym tytułem:

Synopsis historico-literaria colloquii Charitativi Thoruniensis, anno 1645 instituti, in qua praeter res, ante colloquium, eoque durante, gestas, epistolae, orationes, libri, variaque scripta ordine recensentur.

Zbiór ten bibliograficzny drukowany jest częściami w trzecim tomie dzieła *Preussische Zehenden. Königsberg. 1744* in 8vo na k. 64 — 77. Na k. 452 — 480; na k. 558 — 570 a dodatki i poprawy na k. 751 — 752. Autorem zaś jest Jan Daniel HOFMAN nauczyciel w gimnazjum Toruńskim, i pisarz rozprawy o drukarniach w Polsce i Litwie.

§. *Russia florida rosae et liliis, hoc est sanguine praedicatione religione et vita, antea FF. Ordinis praedicatorum peregrinatione inchoata nunc conventuum in Russia stabilitate fundata per R. P. F. Si monem OKOLSKI S. T. M. priorem Tyamienicensem lucii exposita; Leopoli typis Coll. S. J. ap. Seb. Nowogórski 1646* in 4to 172 stron (cfr. Janocki *Nachr. v. rar. Büch. I.*, 59.);

Przedrukowane nakładem Xięcia Józefa Alex. Jabłonowskiego w Lipsku 1759 in 4to

458 stron. Pozbierane wiadomości o nadaniach Papieżkich i pierwszych fundacyach Dominikanów w Rusi białej, czerwonej i czarnej.

§. *Miscellanea rerum, ad statum ecclesiasticum, in Magno Lituaniae ducatu, pertinentium. Collecta ab Alberto Wiuk KOJAŁOŃ ICZ S. J. S. Theol. doct. Almae Univer. Vilmensis procancelario et ordinario S. Theol. Prof. vulgata. Vilnae typis acad. 1650 in 4to 128 stron.*

Dzieło to nazywa Janocki (*in Nachr. v. rar. Büch. II., 85*) nadwyczay rzadkiem i opisuje także treść onego. Znajduje się w bibliotece liceum Warszawskiego. O innych Koiatowicza pismach obacz niżej między historykami.

§. Jan Wincenty Bantkie Professor szkoły prawa posiada rękopism z takowym tytułem:

Kronika zboru Ewangelickiego krakowskiego, w której Erektia zboru tego, przywileje, kaznodzieie albo słudzy Boży, starszy zborowi, różne prześladowania, zboru zburzenia, i wiele innych pamiętnych rzeczy przypominają się i opisują. — Z różnych ksiąg historycznych, synodowych i zborowych, więc i z niektórych prywatnych albo domowych manuskryptów i listów, zebrana i opisana przez X. Wojciecha WĘGIERSKIEGO, w tymże zborze słowa bożego kaznodzieię y zborów Distryc. Krakow. Seniora. Roku Pańsk. 1651.

Rękopism ten in 4to czytelnie a nawet dość pięknie pisany, zawiera 226 stron, opisuje zbór ewangelicki Krakowski Helweckiego wyznania, od jego początku, czyli od roku 1550 do roku 1650. podając wiele ciekawych wiadomości o rozmaitych okolicznościach dotąd drukiem nieogłoszonych. Przyłączona część druga 19 stron zajmująca, opiewa dzieje tegoż zboru od 1651 do 1657 roku. Dla piszącego szczegółową historią kościelną, zwłaszcza ko-

ściola reformowanego, rękopism ten jest wielkiej wagi.

§. WĘGIERSKIEGO JĘDRZEJA historyya kościołów ewangelickich sławiańskich wydana 1650 i 1679 o której mówiliśmy w tomie I na karcie 14.

§. STAROWOLSKIEGO SZYMONA, życia biskupów Krakowskich i zbiór Soborów, ob. w tomie I k. 8 i k. 11.

§. *Laurus triumphalis, sanguine Franciscanorum Provinciae Poloniae a Suecis, Cosacis et Hungaris recenter profuso, emerita. Per reverendum patrem Andream Remigium CIZEMSKI S. Theol. Baccalaureum ejusdem Provinciae secretarium Ord. Minor. Conventual. S. Francisci historie Adumbrata 1660. Cracoviae apud Vid. et haered. F. Cezary in 4to 4 $\frac{1}{2}$ arkusza.*

Janocki (w dziele *Nach. v. rar. Büch. II, 105*) opisuje to rzadkie dzieło, wyliczając nazwiska zakonników zamordowanych.

§. CHRZYSZTOFORA SANDYUSZA teologa Aryańskiego Biblioteka czyli spis autorów Socyniańskich, i inne pisma przy témże dziele 1647 roku wydane, wymieniliśmy w tomie I na k. 19 i 20.

§. LUBIENIECKIEGO STANISŁAWA historyya reformacyi polskiej 1685 wydana wymieniliśmy w tomie I na k. 18, gdzie zamiast Lubieniecki wszędzie czytać trzeba Lubieniecki.

§. Kroniki trzech zakonów postanowionych od Świętego Ojca Patryarchy Franciszka. *Pierwsza część* na dziesięć Xąg rozdzielona, z których we trzech pierwszych, opisuje się żywot śmierć i cuda tego Ojca S. a w ostatnich siedmiu księgach opisują się roz-

maite sprawy męczeństwa śmierci i cuda jego świętych uczniów, z różnych i pewnych autorów przez wielbego brata Marka z Ulysbony Portugalczyka pilnie językiem Portugalskim napisana, potym przez drugą bracią według kastylijskiego i włoskiego języka do litery na polski język wytlómaczona teraz zaś za dozwoleństwem JWłmci Xiędza Biskupa Luckiego Brzeskiego i przełożonych zakonnych przedrukowana (pierwsze wydanie około 1722 roku), w Supraslu w drukarni WW. OO. Bazylionów r. 1747 in folio. W części drugiey na dziewięć ksiąg rozdzieloney opisuie się to, co się w tych zakonach przydawało, za 25 Ministrów generalskich przez półtorasta lat pod 56 kapituł generalskich. *Obie te części zawierają 912 stron.*

Następne dwie części, z pierwszego wydania iak mamy przed sobą taki noszą tytuł:

Kroniki i t. d. część trzecia na sześć ksiąg rozdzielona z których w pierwszey opisuia się początki i rozmnożenie Reformy OO. obserwantów, w inszych pięciu opisuia się żywoty śmierci i cuda błogosławionych i świętych tego zakonu, kapituly od r. 1382 aż do roku 1500 różne sprawy i przypadki przez W. O. Bernarda Sanniga Czeskiey Prowincyi Oyca naprzód niemieckim językiem wypisana potym na polski od WW. OO. Zakonu braci mnieyszych S. Franciszka Prowincyi Wielkopolskiey reformatów przetłómaczona i do druku podana za zezwoleństwem starszych. w Warszawie w drukarni J. K. Mei WW. OO. Schol. Piar. Anno. 1722 in fol. 467 stron. Czwarła część w której są opisane żywoty i rzeczy w przeszłych częściach opuszczone 450 stron.

§. SAM. FRYDER. LAUTERBACHA dzieło o wprowadzeniu Aryanizmu do Polski i o znakomitszych téy sekty wyznawcach r. 1725 wydane a wspomniane w tomie I. na karcie 25, obficie zawiera do historyi kościelney materialy.

§. *Canonicus regularis Lateranensis in Polonia et Mogno ducatu Lithuaniae, per Joannem Hercu-*

lanum ex Dowmont **MATUSZEWIC S. Th. Doctorem, Canonorum regularium Lateranensium per Minorem Poloniam et M. Duct. Lithuaniae Praepositum Generalem explicatus. Cracoviae typis Francisci Cezary 1726.** Prócz dedykacyi do Fel. Szawiawskiego Biskupa Krak. 27 arkuszy.

§. *Historia consensus Sandomiriensis inter evangelicos regni Poloniae et M. D. Lithuaniae in Synodo Generali Evangelicorum utriusque partis Sandomiriae an. 1570 die 14 Aprilis initi continua serie quae synodum sandomiriensem antegrassa quae in ipsa synodo acta quaeque eam consecuta sunt ex archivis ecclesiarum et monumentis maximam partem MSS. percensens ad praesens usque tempus deducta, cui subjicitur ipse consensus, nec non synodi generales, consensui jungi solitae studio et opera Danielis Ernesti JABLONSKI D. Berolini apud Ambrosium Haude An. Dn. 1731 in 4to 263 stron prócz przedmowy i rejestru.*

Z historyi znana jest ważność tego zboru Sandomirskiego. Jabłoński bardzo gruntośnie i jasno rzecz całą wyłożył i do wody autentyczne przyłączał.

§. **NIESIECKI KASPER** (obacz w tomie J. k. 26) w swoim herbarzu umieścił na czele pierwszego tomu od k. 15 — 95 op:3 wszystkich naszych biskupstw i arcybiskupstw, co do rokuich fundacyi, i przyłączył chronologiczne następstwo pasterzów każdej dyecezyi. Fryze w swojej historyi kościelnej, częstokroć zbiła mocnymi dowodami niektóre Niesieckiego twierdzenia.

§. *Historia luterska o początkach i rozkrzewieniu się téj sekty oraz niektóre rewolucye w sobie zawierająca światu polskiemu ogłoszona przez Xiędza Jana POSZAKOWSKIEGO S. J. w Wilnie w drukarni Soc. Jesu 1745 in 4to 605 stron.*

§. *Historia kalwińska o początkach, progressie i upadku téj sekty we Francyi przez X. Jana PO-*

SZAKOWSKIEGO S. J. zebrana. w Warszawie w drukarni Soc. Jesu. 1747 i 1749 in 4to części trzy. 432, 550 i 444 stron.

§. Opisanie historyczne obyczajów pierwszych Chrześcian i Kościelnéj karności tudzież przyczyna dla których w niéy w następujących wiekach aż do naszych czasów różne odmiany z przedniejszych autorów i dzieł kościelnych wybrane a w polskim igrzysku wydane przez pewnego Biskupa i Senatora polskiego. roku 1746 in 8vo.

W dedykacji do Fryderyka Chrystyana królewicza polskiego Xięcia i dziedzica Elektora Saskiego, podpisany X. J. H. B. S.

§. Wiara prawosławna pismem świętym, Soborami, Oycami SS. mianowicie Greekami i historyą kościelną przez X. Jana Aloj. KULESZĘ S. Jesu objaśniona. w Wilnie w drukarni akademickiéj S. J. 1747 in 4to 342 stron.

§. Ray roskoszy w męczeńskie róże, wstyd papińskiego lilie powtornie w Armenii zaszczerpionéy to jest nabożeństwo na czternaście czwartków godzinki litanie, oraz życia S. Grzegorza trzeciego po SS. Tardeuszu, Bartłomieju, apostoła patriarchy i męczennika Armenii S. Rypsimy panny i męczenn. tudzież inne przydatki mające: przez X. Gabryela Andrzeja KASPAROWICZA Protho notariusza apostolskiego, świętęj theol. Licent. Alum. Pap. Kaznodz. Arch. Lwow. Ormian. do druku podane. we Lwowie roku którego syn Maryi i korony Judziéj hojnie wytoczył swoią krew za naród ludzki. w drukarni JK. Mei coll. Lwow. Soc. Jesu 1750 in 8vo 184 stron.

§. Prawa i wolności dyssydentom w nabożeństwie chrześciańskim w koronie Polskiéj i W. X. L. służące z przywilejów konstytucyi seymowych i statutów W. X. L. i różnych inszych żądanéj wątpliwości nie podlegających antibeatyków zebrane i dla wiadomości ważnych do druku podane. bez. m. 1767 in 4to 153 stron.

§. Listy różne ku chwalebnej ciekawości i chrześcijańskiemu zbudowaniu służące z Azji, Afryki i Ameryki niegdyś od Missyonarzy Societatis Jesu w rozmaitych językach pisane, teraz dla pragnących wiedzieć o pomnożeniu wiary naszey w tamtych krajach jako też i obyczajach onych narodów po polsku przełożone przez jednego zakonnika Societatis Jesu (*to jest Praciarka BOHOMOLCA*) w Warszawie w drukarni JK. Moi i Rzeczypltey. Sor. Jesu 1767 in 4to 541 stron.

§. STANISŁAWA ROSTOWSKIEGO historia Jezuitorow prowincyi Litewskiej wydana 1768 roku, wspomnieliśmy w tomie I. na k. 52.

§. CHRYSZT. WILH. FRANC. WALCH w dziele *Neueste Religionsgeschichte. Lemgo b. Meyer.* 1777 — 1782 in 8vo 9 tomów, mówi w tomie IV. k. 1 — 208 i w tomie VII. k. 1 — 160 o sprawie Dyssydentów w Polsce od roku 1766 począwszy.

§. Podział historyi świętey na cztery części zawierających w sobie cztery rodzaje ludu bożego z przydatkiem geografii w piśmie świętym wyrażonéy przez Ant. OPOLSKIEGO Prof. Języka hebrajskiego w Akad. Poznań. w Lwowie u Szlichtynga 1782 in 8vo 2 tomy 143 i 122 stron.

§. D. ANTON. FRIEDRICH BUISCHING'S Königl. Preussischen Oberkonsistorialraths Directora des Gymnasiums im grauen Kloster zu Berlin, und der davon abhängenden beyden Schulen *Neueste Geschichte der Evangelischen beyden Confessionen im Königreich Polen und Großherzogthum Litauen von 1768 bis 1783 nebst der besondern Geschichte der evangelisch — lutherischen Gemeine zu Warschau.* Halle bey sel. Joh. Jar. Curts Witwe 1784. in 4to 3 części, z których pierwsza 554 druga 128 a trzecia 156 stron zawiera.

Druga część wydana 1785 a trzecia 1787 roku, obejmują obronę, poprawy i uzupełnienia pierwszej części do 1785 roku. Dzieło to iako

poparte na dowodach autentycznych tutaj w oryginalach przyłączonych (iako to pisma łacińskie lub francuzkie, lecz polskie są zawsze tylko w tłómaczeniu niemieckim), w szczególach dokładną wystawia historią nowszą kościoła ewangelickiego auszpurskiego wyznania. Mówiliśmy inż o tém dziele wyżey na k. 200.

§. Zebranie wszystkich redempcyi które prowincya Polska zakonu Nays. Troycy od wykupienia niewolników w krajach Tureckich i Tatarskich od roku 1688 do 1783 czyniła podane do publicznego wszystkich stanów uwiadomienia przez X. Adama od Nays. Troycy Redemptora. w Warszawie w drukarni Nadwornéy 1783 in 8vo 95 stron.

Milo jest dowiedzieć się tutaj, co to szanowne zgromadzenie przy swych szczupłych środkach dla ludzkości uczyniło, przez oswobodzenie z niewoli wielu nieszczęśliwych których imiona tu są wyliczone.

§. *Kirchengeschichte des Königreichs Polen vom Ursprunge der christlichen Religion in diesem Reiche und der Entstehung der Bischofthümer Posen, Gnesen, Krakau, Breslau, Lebus etc. wie auch der verschiedenen Religionsstreitigkeiten dieses Landes bis auf jetzige Zeit von Christian Gottlieb von FRIESE Königl. Polnischen Hofrath. Breslau bey W. G. Korn 1786 in 8vo.* Tom pierwszy takowy ma tytuł, lecz część druga we dwóch tomach wyszła pod tytułem *Beiträge zu der Reformationgeschichte in Polen und Litthauen besonders von C. G. v. Friese etc.* 408 465 i 542 stron.

Tom pierwszy przypisany Ignacemu Kraśkiemu na ów czas Biskupowi Warمیńskiemu, tom drugi zaś Seniorom i Konsystorzom Auszpurskiego wyznania. Dzieło gruntowne na badaniach historycznych zasadzone, lecz wykład niekiedy rozwlekły.

§. Rozrządzenia i pisma pasterskie za rządów JOX. Juci Michała Jerzego Poniatowskiego Biskupa Płockiego etc. do dyccezyi Płockiéy wydane a dla wygody także dyccezyi zebrane i do druku podane. w Waraz. w druk. nadw. J. K. Mci i prześw. komisji edukac. 1785. in 8vo 4 tomy.

§. Zebranie krótkie chronologiczne historyi kościelnej napisanej przez Xiędza Henry. w Krakowie u Grebla 1786 in 8vo tom I. 270 stron.

§. Dzieje i prawa kościoła Polskiego przez X. Teodora OSTROWSKIEGO S. P. krótko zebrane. w Warszawie w drukarni JK. Mci i Rzeczypospolitéy u XX. Scholarum Piarum 1793 in 8vo 3 tomy 404 632 i 682 stron.

Więzyku polskim bardzo było to dzieło pożadaném, i okaznie chwalebne pisarza chęci i znajomość dzieiów oyczystych. Lecz nie jest jeszcze krytyczną i pragmatyczną historyą kościolów polskich.

Referent w literackiéy gazecie lipskiéy z roku 1813 N. 181 mówi: „ze to Ostrowskiego pismo nieosobliwém jest dziełem, że stronnicze duchowne pióro wszędzie jest widoczne, że stanowiska z których się autor na różne wypadki zapatruie są zupełnie fałszywe i że styl równie jest podły iak samo dzieło.” Zdanie to podług przekonania moiego nie tylko jest za surowe ale nawet niesłuszne. Tenże sam recenzent w tymże samym numerze, mówi o innych dziełach polskich, które co do stylu i całego tonu mowy polskiéy niegodne nawet przyrównania z stylem Ostrowskiego; przecież recenzentów albo ie chwali, albo przynajmniej nic o tém niewspomina. Nie wiem tedy skąd ta zawziętość na Ostrowskiego. Czyli dla tego że Dysydentów niechwali? wszakżeć i Lubienie-

cki, Węgierski i inni zbyt się unoszą w zapale przeciwko katolikom, wszelako i katolicy oddają im sprawiedliwość gdzie się ta im należy.

Ostrowski Teodor urodził się na Podlasiu 1750. gorliwy nauczyciel w zgromadzeniu piarskim, umarł we Lwowie 1802 (jak świadczy Bielski *in vitis piarist.* p. 178) wydał prócz dzieł wyżey wymienionych na k. 175. 241. 245 i 450, następujące także:

Rozmowa pożyteczna do okoliczności teraźniejszych zastosowana. w Warszawie 1794 in 8vo.

§. O powrocie Jezuitów i o powszechnym w szkołach przez nich nauczaniu młodzieży; książka z francuskiego na polski język przełożona a za pozwoleniem zwierzchności wydrukowana. w Warszawie Roku 1805 in 8vo 304 stron.

W dedykacyi do Ewy Dembowskiej kasztelanowey Czechowskiy podpisany X. Adam ŁABĘCKI (Ex-jezuity w podeszłym wieku żyjący dotąd w Warszawie).

Wyszła w krótkce druga książka przez tegoż X. Łabęckiego pod tytułem:

O powrocie Jezuitów książka druga czyli dodatki ciekawe do pierwszej książki należące z różnych pism zebrane. w Warszawie roku 1805 in 8vo 250 stron.

Przypisana jest Maryannie z Świdzińskich Lanchorońskię Kasztelanowey Polanieckię, damie z bogoboyności i rzadkich cnót powszechnie znaney. Ta część druga czyli dodatki zawieraią właściwie fragmentaryczną historią zgromadzenia Jezusowego od jego rozwiązania, tudzież materyały do historyi tegoż zgromadzenia utrzymującego się w Państwie rossyyskiem, posiadającego tam szkoły zwłaszcza w Połocku iako głównym swym siedlisku, i wysyłającego misye między innemi do osad nad Wołgą wo-

kościelnych Saratowa zamieszkałych, których tu jest opis.

§. SYMONA BIELSKIEGO historia kościelna we trzech tomach które i pojedynczo iako składające całość są w handlu księgarskim, wymieniliśmy w tomie I. na k. 61. pod N. 4. 5 i 6. w szczególności zaś należy tutaj historia kościoła powszechnego pod N. 6. przytoczona.

§. Historia Jakobinizmu wyciąta z dzieł Xiedza Baruel — *Memoires pour servir a l'histoire du Jacobinisme* w Berdyczowie (rzeczywiście w Warszawie w drukarni....) 1812. in 8vo 4 tomy z których każdy przeszło 400 stron zawiera.

Nie tytuł ale treść tego pisma, każe nam umieścić je tutaj. Mówi bowiem autor o stanie religii wieku naszego i o przyczynach które do tego stały się powodem. Przez osobliwe rozumowanie i wnioskowanie wywodzi tu X. Baruel, że zażyłość Fryderyka W. Króla Pruskiego z Wolterem, Alambertem, Dyderotem i t. d. tudzież Jakobini czyli owi zagorzalcy w czasie rewolucyi francuzkiéy, iako też związek wolnych mularzy (czyli Franmasonów) ieden i tenże sam miął i mają cel, to jest znieszczenie władzy monarchicznéy, obalenie wszelkich religii i wywrócenie wszelkiego towarzyskiego porządku. *Risum tenetis amici!* Ta jednak osobliwość w dziele X. Baruela wspomnienia godna, że wolnych mularzy Angielskich wymunie zeswego prawidła i nazywa ich ludźmi zacnemi, poczciwemi, kochającemi porządek i szanującemi swą zwierzchność.

Pożyteczném byłoby dzieło wystawiające gruntownie przyczyny oziębłości czyli raczénie dzisiejszego indyferentyzmu religijnego (kto-

ry bardzo się różni od tolerancyi religijnéj), lecz autor musi mieć wiadomość filozofii, oraz więcéy znajomości świata i ludzkiego serca niż ie okazał X. Baruel w swém dziele. Tłómacz polski jest iakowys zakonnik.

§. 2. Exegetyka czyli tlómaczenia pisma świętego.

W tomie I. na k. 189. mówiliśmy o naydawniejszych przekładach biblii na język polski, tutaj wypada nam mówić o tych które są drukowane (i). Co do tlómaczeń psalmów odsy-

- (i) Wiadomość o bibliach w polskim tlómaczeniu, podali najprzód wydawcy biblii Wuykowéy 1599 roku na przedzie, lecz to tylko w ogólnych wyrazach. Obszernie zaś wyłożył to rzecz Samuel ERASZ CZEPIUS (Tschepius) (o którym mówiliśmy w tomie I na karcie 254), w dziele *Preussische Zehenden-Königsberg* 1742 gdzie wiadomość ta częściami w tomie II III wydrukowana. Lecz wykład Czepiusa, jak jest co do niektórych części bardzo dokładny, tak znówu w ogóle rozwickły. Przechodząc biblie polskie chronologicznie, ukończył tylko opis pierwszego wydania Leopoldy z roku 1561 i zaczął opisywać biblię Brzesko-Radziwiłowską. Dalsza kontynuacja tego opisu nie była podobno drukowana, ponieważ i dzieło owe *Preussische Zehenden* z trzecim tomem ustalo. Zupelną historią biblii polskich wydał Sylvius WILH. Ringeltaube 1744 roku w dziele przytoczonem w tomie I. na k. 59. Jest to nayzupelniejsze do téj rzeczy pismo, ale widać jednak że autor niekorzystał z niektórych uwag wspomnianego dopiero Czepiusa.

Jakób LeLong w dziele swém *bibliotheca sacra*, które z wielu względów wielkie ma zalety, mówiąc o bibliach polskich, mylnie częstokroć pomniejszał wiadomości, które się i w późniejszych nawet przedrukowaniach w Paryżu 1735 in fol. znajdują. Między innymi n. p. że biblia gdańska 1632 roku drukowana, wydana była przez kaznodziów Zborowickich, (*Pastores Zborovienses*, są tego wyrazy). Do której śmieśnawej pomyłki daliśmy powód podpis w dedykacji: *Pasterze zborów ewangelickich etc.* Z resztą niechcemy wytykać pojedynczych uchybień LeLonga, gdy już wymienić owe Ringeltaube w dziele *v. d. poln. Bibeln* p. 305 sqf.

lamy czytelnika do tomu I. k. 321; teraz zaś przystępujemy do przekładów całej biblii lub nowego testamentu przynajmniej. Wyliczenie przekładu pojedynczych części, tudzież komentarzów i objaśnień do pojedynczych ksiąg biblicznych, odwiódłoby nas zbyt daleko od wytkniętego celu. Niektórych cenniejszych pisarzy pisma, i tak się na swych miejscach wymienią.

a.) Tłómaczenia biblii podług nauki kościoła Rzymskiego.

Naprzód wyszło tłómaczenie samego nowego testamentu pod tytułem (który przytacza Ryngeltaube na k. 36):

Nowy testament polskim językiem wyłożony według doświadczonego łacińskiego textu od kościoła chrześcijańskiego przyjętego. Ktemu przyłożono lekcye y prorocstwa z starego zakonu wzięte, które przy Ewangeliach bywają czytane. Registr dostateczny ku naydowodowaniu ewangelii y epistoł które w dni niedzielne y w święta przez cały rok bywają czytane tak na powszednie dni postne y adwentowe. *Cum gratia et Privilegio S. R. M.*

Na końcu tego przekładu takowy ma być napis:

Do końzone są ewangelie y epistoły na chwałę y na chwałę Panu Bogu wszechmogącemu y wszystkim wiernym chrześcianom ku pożytku y zbawieniu. Lata od narodzenia Bożego 1556 w poniedziałek po nowym. licie. in 4to 348 kart, a nadto 11 arkuszy tak nazwanych lekcji prorockich z starego testamentu na wszystkie niedziele i dni świąteczne (cfr *Preus. Zehender III, 659.*)

Przy końcu dedykacyi do króla Zygmunta

Augusta podpisany: Mikołaj SZARFENBERGER mieszczanin Krakowski. Sądząc z wyrazów w przedmowie Szarfenbergiera, który był uczonym drukarzem, wnieść wypada iż ón jest tłumaczem tego nowego testamentu z łacińskiego języka, iak poświadczają przytoczone u Ryngeltaubego l. c. słowa.

§. W roku 1561 wyszło całkowite biblijne tłumaczenie pod tytułem:

Biblia to jest: księgi stharego y nowego zakonu na polski język z pilnością według łacińskiéy biblijéy od kościoła krześcijańskiego powszechnego przyięthéy nowo wyłożona. *Cum gratia et privilegio S. R. M.* w Krakowie w drukarni (Mikołaja y Stanisławowa) Scharfenbergierow 1561 in fol. *karty nie są liczbowane.* Jest w bibliotece Piarskiéy w Warszawie i XX. Czartoryskich w Puławach.

Obszernie z naydrobnieyszemi szczegółami opisuie to wydanie Czepius w swéy historyi biblij polskich wdziele *Preussische Zehenden III, 72o* i następné.

Z pewnością autora tego tłumaczenia nazwać nieumiemy. Powszechnie mianują Jana LEOPOLITE. Janów zaś Leopolitów czyli Lwowianinów, iak iuż z pism samego Starowolskiego przekonać się można, było kilku. Ryngeltaube nazywa tego który urodził się 1527 a umarł 1572. Jaz méy strony nieśmiem Jana Leopolity nazywać rzeczywistym téy biblij tłumaczem, lubo Ryngeltaube (l. c. p. 177) obszernie stara się tego dowieśdź. Ważne są wyrazy drukarza Szarfenbergiera w dedykacyi do króla, przytaczamy ie przeto:

Ale iż ten który bibliją przetłumaczył był prawie przeciwny onemu który kościół *Ephesiac Dianae* spalił, bo on ze złéy rzeczy sławę mieć chciał a ten z do-

z dobréj mieć iéy niechciał bo imienia swego przy biblii nie zostawił, przeto już tak zatłumione być musi. A iakoż ią kolwiek bez imienia swego zostawił tak maie gdy do rękú przysła, wiedząc iż tego ludzie tak bardzo pragną, tudzież też życząc tego (iakoim iest winien) aby za państwa W. K. M. biblia polska na świat wyszła, starałem się o to abym iey komu poprawić dał a starając się znalazłem K. (t. i. *Księdza*) Jana Leopolię mistrza nauki Krakowskiéy który wziąwszy tę pracę na się, tak iéy zdołał, że mam za to iż chcuć y pilność iego pochwalona od W. K. M. będzie."

Mimo tego iasnego drukarza oświadczenia, współcześni (jak pisze Ryngeltaube l. c. p. 181) i teraz powszechnie nazywają Jana Leopolię tłumaczem. Chromiński w rozprawie o literaturze polskiéy wieków Zygmuntofskich (w dzienniku Wileńskim 1806 miesiącu Październik k. 59) opierając się na świadectwie iakiegoś X. Sieykowskiego (w Świątynicy 1743 roku w Kraków. na k. 310.) pisze, że LEONARD Dominikan spowiednik Zygmunta Augusta pierwszy wytłómaczył biblią, do której przejrzenia Szarlénberg użył Jana Lwowczyka káznodziei katedr. Krak. który odczytawszy wydał ią 1561 roku. — Chętnie przyymię zdania i odkrycia nowe lecz na dowodach oparte. Tutay niewiedząc o żadnych na stronę X. Leonarda, nazywać będę (idąc za powszechnośćią) tłumaczenie to dziełem Jana Leopolię. Z czasem może rzecz się wyiaśni, a w tenczas i iá chętnie Leonarda czy Gawia nazywać będę tłumaczem.

Przepomnieć tu iednak niemożemy o uwagach Czepiusza w przytoczonéy wyżéy, rozprawie o bibliach polskich (*Preussische Zehenden*

III, 755), gdzie dowodzi że tłumaczenie to miało być dziełem iakowego ewangelika, z którego ręk lub po śmierci lub przypadkiem iakowym dostało się do Szarfenbergerów. (Domiemywa się Czepius iż to być może tłumaczenie Seklucyana, który prócz wydanego nowego testamentu, miał wygotować i przekład starego, lecz dalej tego niepopiera cfr. ib. p. 599). Wywodzi następnie, że gdyby tłumaczem był istotnie katolik, niemiałby przyczyny Szarfenberg tać imienia iego, i że właśnie dla pokrycia rzeczy cały wezwał księdza katolickiego, który cały przekład przeyrzał i podług nauki kościoła rzymskiego poprawił; lubo gdzie niedzie wytyka tenże Czepius ślady pozostałe ewangelickiego tłumaczenia. Co większa dowodzi tamże, iż przekład ten nie był robiony pierwsiastkowo podług łacińskiéy *Wulgaty* ale raczy podług biblii w czeskim ięzyku wydanej roku 1556 i 1557 w Pradze (*Preussische Zehenden* III, 787). Wogóle wzięwszy zdanie Czepiusza że tłumaczem téy biblii był ewangelik a xiądz katolicki Jan Leopolita tylko redaktorem i poprawcą, zdanie się byż bardzo podobne do prawdy iako zasadzone na dowodach bardzo trudnych do zbicia. Czytelników ciekawych odsyłamy do niego samego niechcąc tutaj wywodu tego powtarzać.

Drugie wydanie przekładu tego wyszło także w Krakowie u Szarfenbergiera 1574 in fol. przypisane królowi Henrykowi Walez.

Po trzeci raz przedrukowane pod tytułem:

Biblia to jest księgi starego y nowego zakonu, na polski ięzyk według łacińskiéy bibliéy od kościoła

chrześcijańskiego powszechnego przyjęty na wielu miejscach z pilnością poprawiona y figurami ozdobiona. *Cum gratia et privilegio* S. R. M. w Krakowie w drukarni Mikolaia Szarfenbergera 1577 in fol 760 kart z iedney strony liczbowanych.

Dedykacya w łacińskim języku do króla Stefana, przedmowa X. doktora Jana Leopolicy do czytelnika o zacności pisma Ś.; Summa pisma Ś. krótko zebrana; List Ś. Hieronyma do Paulina o wszystkich księgach starego i nowego zakonu; przemowa Ś. Hieronyma na pięcioro ksiąg Moyżeszowych, i porządek pisma starego zakonu, 4 $\frac{1}{2}$ arkusza, a reiestr epistol y ewangelii 6 arkuszy.

Wszystkie te trzy wydania biblii Leopolicy a zwłaszcza pierwsze i trzecie bardzo są od siebie co do pisowni i co do wyrazów różne, iak samo porównanie w słowniku Lindego pod różnemi wyrazami okazuje. Wydanie trzecie najlepsze i nayrzadsze w całkowitych exemplarzach, ozdobione iest rycinami na drzewie, których osobiwie w księgach moyżeszowych i w objawieniu Ś. Jana iest naywięcęy. — W wydaniu pierwszém 1561 roku znajdują się także ryciny ale małe i mnięy ozdobne, niektóre iednak więkzsze, i zupełnie też same co w trzecięy edycyi. Skarżył się przy pierwszém wydaniu Szarfenbergier, że przeszkody których doznał w wydaniu téy biblii, a między innemi odstręczenie robotników polaków, sprawiło nieiednostayność rycin. W bibliotece liceum Warszawskiego iest tego trzeciego wydania exemplarz całkowity prócz karty tytułowęy; u XX. zaś Missyonarzy podobnyż exemplarz mający kartę tytułową lecz brak dedykacyi

do króla Stefana i części przedmowy. Text w całej téy biblii drukowany iest wciąż, a wiersze (w późniejszych bibliach oddzielane) są tutaj tylko liczbą na bołu oznaczone, lecz w pierwszém edycyi Leopoldy i na boku nawet tych liczb wcale niemasz. Opuszczona iest tu także trzecia księga Machabeyska z takowém oświadczeniem: „Gdyż trzecie księgi Machabeyskie w bibliach nie bywają przydane, ani od kościoła krześcijańskiego powszechnego przyjęte, od Świętego Jeronima też w łacińskie nieprzełożone, nie zdało się ich także do téy biblii przyłożyć.” W pierwszém zaś edycyi znajduie się ta trzecia księga z następującym napisem: „Trzecie księgi Machabeyskie acz od kościoła krześcijańskiego nie są przyjęte, wssakże zechmy ie przy niektórych bibliach naleśli, niechcielichmy ich też opuścić.” Chromiński l. c. nazywa to tłómaczenie gładzém od tłómaczenia X. Wuyka.

§. Drugie tłómaczenie katolickie całej biblii wygotował Justus RABE Krakowianin rodem, Jezuita, spowiednik nadworny Zygmunta III. w językach tak biegły, iż nietylko po polsku i po łacinie, ale też po niemiecku, po francuzku, po włosku i po grecku kazania miewał, zmarły 1612 mając lat blisko 70. iak o tém wszystkim obszernie pisze Alegambe *in bibliot. script. Soc. Jesu.* p. 293. Tłómaczenie to Rabego wyszło dopiero po jego śmierci w Krakowie 1617 in fol. (iak pisze Chromiński l. c. p. 60. idąc za świadectwem Jakóba Le Long *in bibliotheca sacra*); przedrukowane roku 1657, iak podług tegoż Chromińskiego ma świadczyć Josias

Lork w swym zbiorze biblicznym. Nie zdarzyło mi się nigdzie widzieć tego przekładu a nawet i troskliwemu badaczowi rzeczy polskich Chromieńskiemu. Ryngieltaube nie znał go także, ani żadney osoby którę by tłómaczenie Rabego było znane, iak pisze w swém dziele o bibliiach polskich na k. 306. i dla tego wąpi o ięy exystencyi. My dla dochowania śladu wspomnieliśmy.

§. Trzecie całęy biblii tłómaczenie, podług zasad kościoła rzymskiego z zlecenia Papięza Grzegorza XIII a z potwierdzenia Klemensa VIII. za staraniem zaś Karnkowskiego Arcybiskupa Gnieźnięńskiego do skutku przywiedzione, jest dziełem X. Jakóba WUYKA z Wągrowca w Mazowszu rodem, który żył od 1540 do 1597 r. Wstawił się Wuiek, kapłan zgromadzenia Jezusowego, nauką i gorliwością w rozszerzaniu wiary katolickięy, i pismami swemi w materyach religiyńnych (k).

Na sam przód wydał Wuiek przekład polski nowego testamentu w Krakowie 1593 in 4to. Wydanie to jest w mieyskięy bibliotece w Królewcu iak pisze Ryngieltaube l. c. p. 183. W roku następnym t. i. 1594 wyszła nowa edycya tegoż testamentu bez żadnych przypisków in 8vo w Krakowie w drukarni dziedziców Jędrzeia Piotrkowczyka, i przedrukowana (czyli też z odmienioną tylko kartą tytułową) tamże 1617 i 1647. a w Wrocławiu w drukarni koll. S. J. in 8vo bez roku 440 stron.

(k) O życiu i pismach Wuyka obacz Starowolskiego *Hecot. Nro LXXIII, Algambe in bibliot. script. Soc. Jesu* p. 219. Ringeltaube von polnischen Bibeln. pag. 198.

Lecz w roku 1599 wyszła całkowita biblia przekładania Wuyka w Krakowie pod tytułem:

Biblia to jest księgi starego y nowego testamentu, według Iacińskiego przekładu starego, w kościele powszechnym przyjętego na polski język z pilnością przełożone z dokładaniem textu żydowskiego y greckiego y z wykładem Katholickim trudniejszych miejsc, do obrony wiary świętej powszechny przeciw kacerstwom tych czasów należących. Przez D. Jakuba Wuyka z Wągrowca Theologa S. J. z dozwoleńiem stolice apostolskiej, a nakładem Je: M. Księdza Arcybiskupa Gnieźni. etc. wydane w Krakowie w drukarni Łazarzowey R. P. 1599. in fol. 1479 stron, prócz przedmowa 9, a rejestrów na 13 arkuszach.

Prócz przypisków i objaśnień krótkich na brzegach, obszernie znajdują się wyluszczenia po każdym rozdziale, mianowicie zaś w nowym testamencie, z wytknięciem innego tłumaczenia różnowierców i zbijaniem onychże. Przypiski te w innych edycjach nie są umieszczone. Exemplarz dzieła tego, bardzo pięknie dochowany, znajduje się w bibliotece XX. Missyonarzy w Warszawie. Wspomnieć tu wypada, iż Ryngieltaube w swém dziele o bibliach na k. 59. i powtórnie na k. 128 pisze wyraźnie, że biblię tę drukował Andrzej Piotrkowczyk 1599 roku. Czyli to jest omyłką Ryngieltaubego, czyli też istnieje wydanie Andrzeja Piotrkowczyka, lub też odmieniony tylko tytuł, zwiedzenie zamożnych bibliotek z czasem rzecz tę objaśni. Gdyż exemplarz z biblioteki Missyonarzy ma istotnie napis drukarni Łazarzowey iak go przytoczyliśmy.

Wpółterasta prawie lat dopiero taż biblia przedrukowana za staraniem Jezuitów w Wro-

clawiu obok z tekstem łacińskim 1740 roku w dwóch tomach in 4to. — Nowe wydanie nastąpiło pod tytułem:

Biblia sacra latino-polonica vulgatae editionis auctoritae Sixti V. et Clementis VIII. Pont. Max. recognita; summariis et notis theologis, historicis et chronologicis illustrata secundum exemplar latinum R. P. Thomae Aqu. Erchardi Ord. S. Bened. polonicum vero R. P. Jacobi Wuyki S. J. Theologi reimpressa Vratislaviae apud Guil. Theoph. Korn. 1806. in 4to 2 Tomy z których pierwszy prócz przedmowy i rejestrów 1385 stron tom drugi 558 i 524 stron zawiera.

W wydaniu tém podobnie iak i z roku 1740. wiedeńey kolumnie iest text łaciński a obok tłómaczenie polskie. Przypiski na tytule wymienione, na brzegach są umieszczone, w kilku zazwyczaj zawarte wyrazach, a obszerniejsze które się znajdują w wydaniu z 1599 roku, opuszczone są tutaj.

O innych Wuyka pismach obacz niżej między dziełami polemicznemi i ascetycznemi.

b.) Tłómaczenia pisma S. podług wyznania Auszpurskiego.

Gdy Albert starszy Xiążę Pruski religii ewangelickiey się chwycił, wszelkiemi też sposobami upowszechnić ją w swych krajach usiłował. Jednym z najdzielniejszych do tego środków upatrywał pisma na widok publiczny wydawane. Sprowadzał więc i uczonych Polaków, aby ci w polskim także ięzyku pisma nową wiarę ntwierdzające wydawali. Znajdował się w téy liczbie Jan SEKLUCYAN niedgdyś kaznodzieia katolicki w Poznaniu, zkąd przez Xięcia Alberta roku 1541 do Krolewca

wazwany (jak pisze Czepius in *Preuss. Zehenden* III. 648. Oloff zaś in *poln. Liedergeschichte* k. 167 naznacza rok 1550), był jednym z najgorliwszych rozszerzycieli luteranizmu, i w zgrzybiałym wieku także umarł 1578 roku (1).

Seklucyan jest najpierwszy który pismo święte w języku polskim drukiem ogłosił. Nasamprzód zaś wydał Ewangelią S. Mateusza 1551 roku in 4to przypisaną Albertowi Xięciu Pruskiemu, opisaną u Ryngieltaubego. W tymże roku i formacie wydał część iedną, a w roku 1552 część drugą nowego testamentu pod następującemi tytułami (jak przytacza Ryngieltaube l. c. p. 34. Czepiusz l. c. p. 602):

Ewanielia święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza świętego z greckiego języka na polski przełożona. I wykładem krótkim, a ku inszem Ewanieliam potrzebnem na wiele miejscach objaśniona etc. Przy tym jest przydana nauka czytania i pisania języka polskiego, ku tym księgom i inszem pożyteczna etc. w Królewcu pruskim 1551 in 4to *text idzie od litery A do KK.*

Testamentu nowego część pierwsza. Czterzei Ewangelistowie święci Mattheusz, Marek, Łukasz i Jan z greckiego języka na polski przełożeni i wykładem krótkim objaśnieni. Wczym wszystkim dokładano łacińskiego i na kilka inszych języków przełożenia, i ktemu starych i nowych pisma świętego doctorów. Przytem przydana jest nauka czytania i pisania języka polskiego (m) ku tym księgami inszym pożyteczna,

(1) Wiadomość o życiu i pismach Seklucyana znajduje się w *Preussische Zehenden* III. 647 i następujących przez Czepiusza napisanych — *Ryngieltaube von den polnischen Bibeln*. t. 46. W Królewcu zaś Oloff *polnische Liedergeschichte* p. 107.

(m) O Seklucyanie i jego piśmowni wspomnieliśmy w *Tamie* I. k. 204. Tutaj to jeszcze dodamy że Seklucyan już kładł znaki nad literami e, o, b, m, p, w, gdy się niekiedy wymawiają. Nie jest to zatem nowością Kopczyńskiego jak niektórzy sądzili, ale rzecz zasadzoną na dawno piśmowni a bardziej jeszcze na usłudze mówić jaka się do tych czas utrzymuje.

i registr na wykład który przy S. Matheuszu, i na Ewangelje niedzielne i dniów świętych. w Królewcu Pruskim 1551. *Mense Octobri* in 4to.

Dedykacya do Króla Zygmunta Augusta, przedmowy, reiestra it. d. zawierają cztery arkusze, potem następuje samo tlómaczenie ewangelistów zajmujące 250 kart z jedney strony liczbowanych, a na końcu 1½ arkusza rejestru ewangelii.

Rzadkie to dzieło nie znayduie się nawet w bibliotece krolewieckiey iak pisze Ryngieltaube, ale w Gdańsku w bibliotece mieyskiey iak donosi Czepiusz l. c. Wyiątki zaś tey staréy polszczyzny z przedmów i samego tlómaczenia, umieścił Ryngieltaube l. c. Druga część wyszła pod tytułem:

Testamentu nowego część wtora a ostateczna. Dziele i pisma Apostolskie z greckiego ięzyka na polski przełożone, w Królewcu Pruskim miesiąca Września. Na ostatniéy zaś karcie te są wyrazy Drukowane w Królewcu pruskim przez *Alexandra* impressora, nakładem i pracą Jana Seklutiana roku pań. 1552. in 4to.

Dedykacya także do Króla Zygmunta Augusta, przedmowy i reiestra 3 arkusze, a textu 204 kart z jedney strony liczbowanych (cfr. Czepiusz l. c. p. 630).

Cały ten nowy testament przekładu Seklucyana, przedrukowany wyszedł w Krolewcu 1554 iznowu 1555 in 4to iak opiewa przedmowa do nowego testamentu polskiego wydanego w Lipsku 1728 roku (podług świadectwa Czepiusza l. c. p. 656).

Inne Seklucyana pisma wymieniliśmy w tomie I na karcie 252.

§. Prócz tego tłumaczenia Seklucyanowego, nie mieli ewangelicy nieodmiennego Auszpurckiego wyznania innego własnego przekładu nowego testamentu, a całkowitey biblii i dotąd jeszcze nie mają; zamysłali wprowadzić Ewangelicy Auszpurscy o wydaniu biblii wyłącznie dla swego wyznania (o czém obszernie pisze Ryngieltaube na k. 309 i dalej), lecz mniejsza ich liczba w porównaniu z reformowanymi w Polsce, i tamy kładzione późniéj w drukowaniu biblii protestanckiey w krain, sprawiły iż przestawać musieli na używaniu biblii należących właściwie do ewangelików wyznania Szwajcarskiego (obacz przeto niżej gdzie mowa o bibliiach tego wyznania). Późniéj, a zwłaszcza od drugiéj połowy ośmnastego wieku począwszy, gdy w różnych krajach a mianowicie w Prusiech, należący do wyznania auszpurckiego przechylać się bardzo poczęli do wyznania Szwajcarskiego, tak dalece iż małą pomiędzy sobą czynili różnicę, a największą między nimi panuje harmonia, nie widziano potrzeby czynienia i w biblii różnicy. Teraz tém mniej przyydzie coś podobnego do skutku.

Lecz wprzody dla zaradzenia niedostatku i zaspokoienia skrupulatniejszych, przedrukowano nowy testament pod takowym tytułem (jak przytacza Ryngieltaube l. c. 41 et 69):

Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa, podług biblii edycyi Gdańskiéj roku 1632 z przydatkiem modlitew nabożnych y pieśni duchownych, aż téż pierwszych początków nauki chrześcijańskiego nabożeństwa katechizmowych. *Cum privilegio S. R. M. Prussiae.* w Brzegu Śląskim drukował Gottfried Gryn-

der. w Wroclawiu u Chryst. Baucha 1708 in forma oblonga.

Wydawcą ma być Efraim BRESKOT káznodzieia i Senior w Xięstwie Oleśnickim, poczyniwszy niektóre małe odmiany stosowne do wyznania Auszpurskiego, iak pisze Ryngieltaube l. c.

§. Wydanie to przedrukowane w Brzegu u Gotfr. Prampa 1725 roku staraniem Samuela Ludw. Sassadyusza káznodziei Cieszyńskiego, z przyłączeniem małego katechizmu Marcina Lutra.

§. Staraniem Efraima OLOFA (o którym mówiliśmy w Tomie I. k. 58.) wydano prze-rzany nowy testament podług biblii Gdańskiej z roku 1672. pod tytułem:

Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chr. z Greckiego ięzyka na polski pilnie y wiernie przetłumaczony, a teraz od omyłek różnych oczyszczoney y z dozwole-niem starszych wydany przez X. A. K. N. P. (to się zna-czy: Xięży Auszpurs: konfessyi Nieodmiennéy Polaków) w Lipsku w drukarni Breitkopfowej 1727 in 8vo.

Toż samo wydanie ma także inną kartę ty-tułową z rokiem 1728 w tych wyrazach:

Nowy testament Pana naszego Jez. Chr. który z naj-tarazemi y ninieyszemi wierszami polskiemu złożyłszy y summaria Sebast. Szinida przydawszy z Glossami D. Marcina Lutra wystawili Xięża Augspurskiéy konfessyi polscy. w Lipsku w drukarni Breitkopfowej 1728 (u).

Tę ieszcze osobliwość o tém wydaniu (idąc za Ryngieltaubem p. 79) dodadź wypada, że księgarz dla zastonienia się od straty znaczną

(u) Właśnie tych wydań nowego testamentu nie mam, idę za-tem za Ryngeltaubem: a u tego jest przy tytułach wypisanych po polsku i po niemiecku na k. 42 i 76 sprzeczność co do lat, z czasem uprzątnie się to, gdy tę edycyą przyjrzymy.

fiość exemplarzy drukować kazal, zwłaszcza że i dla ewangelików Szwaycarskiego wyznania świeżey edycyi nowego testamentu potrzeba było. Dla uczynienia zaś różnicy między edycyą dla wyznania auszpurskiego od wyznania Szwaycarskiego, na niektórych arkuszach (zapewne tylko na tych w których się znajdowały odmiany co do nie których wyrazów) u dołu przy brzegu umieszczona jest sylłaba Lut. oznaczająca luterski nowy testament. Dla wyznania helweckiego służy zapewne tytuł powyższy z rokiem 1728, lecz mam przed sobą wydanie z następującym tytułem.

Nowy testament pana naszego Jez. Chr. z greckiego na polski pilnie i wiernie przetłómaczony, a teraz podług Gdańskię edycyi przedrukowany. w Lipsku w drukarni Breytkopfwęy roku pańsk. 1727 in 8vo 632 stron, prócz rejestru ewangelii na trzech kartach. Druk gocki okrągły piękny.

Owe wydanie Lipskie nowego testamentu dla wyznawców auszpurskich przedrukowano z dodatkami pod tytułem:

Nowy Testament Pana naszego Jez. Chr. i Psalterz Dawidów z świeżymi rozdziałów napisami, naypotrzebniejszymi parallelami i krótkimi miejsc trudnych wykładami Doktora Marcina Lutra i innych kościoła luterskiego nauczycielów czystych. Na końcu przydadne nowe barzo pożyteczne rejestra psalmów na niedziele i święta przez cały rok, iako też i każdego czasu dla ludzi w każdym stanie żyjących. Przedmowa naucza co o tych księgach każdemu chryścianowi wiedzieć i iak ich zbawiennie zażywać potrzeba, roku 1730 wtórego Jubileuszu Luterskiego, w Królewcu Pruskim drukował Jan Stelter u Filipa Chrystofa Kantera ksiąźnika. in 16mo czyli też 12mo.

Psalterz, w tém wydaniu przez Marcina Zygmunta *Zielinskęgo* polskiego kaznodzieię

w Królewcu, dogładaném, wzięty iest z Gdańskiey edycyi 1652 roku.

To królewieckie wydanie przedrukowane 1756 roku (o), czyli raczey iak pisze Ryngielstaube l. c. p. 85. nowy tylko dodany tytuł takowy:

Nowy testament Pana naszego J. C. który z naystarszymi i niniejszymi wierszami polskimi porównany; z Psalterzem Dawidowym do poręczniejszego używania iest wystawiony etc. w Królewcu Praskim, drukował nakładem swoim Jan Henrich Hartung in 12mo.

c) Tłómaczenia biblii zborów Socyniańskich, iakie przed i po rozłączeniu się ich publicznie od wyznania Szwaycarskiego, w Polsce i w Litwie, z druku wyszły.

Do historyi kościelnéy należy wystawienie iak nauka Fausta Socyna (czyli dawna Aryusza odświeżona) w Polsce postępowała i iakich odznawała losów i odmian. Ogólném nazwiskiem Socynianów albo Aryanów, oznaczano u nas tych sektarzów, którzy względem Trójcy S. i osoby Chrystusa różne od kościoła rzymskiego przyymowali zdania. Od rozmaitego stopniowania opinii i wykładów, nazywano ich Unitaryuszami, Anti Trynitarzami, niekiedy Nowochrzczeńcami (lubo sam n. p. Czechowiec przeciwko Nowochrzczeńcom w przedmowie do swego nowego testamentu powstaie), Sakramentarzami, bracią małego zboru (w prze-

(o) Sądę iż u Ryngielstaube na k. 85 lub na k. 45 musi być pomyłka druku z rokiem wydania tego testamentu; w iednym miejscu bowiem wymieniony rok 1756, a w drugim przytoczony tytuł z 1757 rokiem. Format także narwany in 12mo. cfr. tamże p. 228.

ciwności wielkiego zboru, to jest kościoła katolickiego, lub też szwajcarskiego (gdy się od niego widocznie odstrychnęli) i t. d. Lecz teologicznie biorąc, były to wszystko pojedyncze sekty wzajemnie się przesładujące, które pomiędzy wyznawcami szwajcarskimi powstały, i pod tem nawet imieniem przez czas nieiaki utrzymywały się. Nie naszego jest powołania czynić rozbiór tych różnic mikrologicznych. Idzie tu nam tylko o wyliczenie tłumaczeń pisma S. podług nauki różney od wyznania auzpurskiego i szwajcarskiego, mając za przewodnika wspomniane wyżej dzieło Ryngieltaubego o bibliiach polskich.

Najpierwszy całkowitý biblii tego wyznania przekład wyszedł pod tytułem:

Biblia święta, tho jest, księgi starego i nowego zakonu, właśnie z żydowskiego, greckiego, i łacińskiego, nowo na polski język z pilnością i wiernie wyłożone.

Na końcu takowy jest napis:

Ty nayprzednieysze y naznaczenieysze księgi dla ćwiczenia w zakonach bożych, które zową po grecku i po łacinie biblia, drukowano w Brześciu Litewskim z rozkazania a nakładem Oświeconego Pana, Pana Mikołaja Radziwiła Książęcia na Olyce i na Nieświeżu, Woiewody Wileńskiego, w Wielkim Księstwie Litewskim naywyższego Marszałka, i Kanclerza etcet. Roku Pańskiego tysięcznego, pięćsetnego, sześćdziesiątego trzeciego (1563) miesiąca Września dnia czwartego. *in fol. max.*

Dedykacyi Radziwiła do króla Zygmunta Augusta, przedmowy tłumaczy i summaryuszów jest 13 kart; textu starego testamentu 579 kart z jednéj strony liczbowanych; nowego testamentu 143 kart, a rejestru alfabetycznego 7. kart nieliczbowanych. Text sam pisma S. drukowany dużemi literami gockimi, przypiski

zaś i objaśnienia na brzegach i u dołu drobniejszym charakterem. W trzeciéy księdze Moyżesz są ryciny na drzewie wystawujące arkę przy mierza, arcykapłana i różne przedmioty należące do służby bożéy Lewitów. Ryngieltaube l.c. p. 84. i następnych dowodzi, dla czego ta biblia, z wielu względów w narodzie naszym nader ważna, do wyznania socyniańskiego a nie szwajcarskiego należy, i układ onéy tudzież treść dedykacyi i przedmów opisuje. My nie wchodząc w badania teologiczne, sądziemy wszelako iż raczéy do wyznania Szwajcarskiego, tak iak i pospolicie do dziś dnia ją liczą, mieścić ją wypada. Jednakże polegając na powadze Ryngieltaubego iako teologa z professyi i dowodzącego iż jest zarażona Socynizmem, położyliśmy ją między przekładami Socyniańskimi.

Przystępujemy zaś do wyliczenia główniejszych rzeczy do literatury i bibliografii naszéy należących idąc za Ryngieltaubem, lecz dołączając i wiadomości z kąd inąd zasiągnięone. Ani w przedmowie ani na żadném miejscu téy biblii nie są nazwani tłómacze, lecz Węgierski *in Hist. Eccles. Slavonic.* p. 87, 142, 430, 439. Lubieniecki *in polonia reformata* p. 33. 170. Sandius *in bibliot. Antitrinitar.* p. 48. następujących nazywają mężów, którzy już to tłómaczeniem samém, już objaśnieniem, już poradą co do miejsc zawilszych, do wydania tego przekładu z przypiskami należeli, iako to: Jan ŁASKI (Joh. a Lasco), synowiec Arcybiskupa Gnieźnieńskiego tegoż imienia wydawcy statutu Alexandrowego, był naprzód proboszczem Gnieźnieńskim, lecz odstąpiwszy religii swych

przodków, udał się do Angli gdzie był superintendentem kościołów cudzoziemskich; powróciwszy do Polski umarł 1560. — Symon ZACIUS kaznodzieja Brzeski, a później Superintendent Wileński i Senior Krakowski; Grzegorz ORSACIUS rektor szkoły w Pinczowie; Franciszek STANKAR rodem Mantuańczyk, nauczyciel języka hebrajskiego w akademii krakowskiéy, później przełożony szkoły Pinczowskiéy, autor wielu pism teologicznych; Piotr STATORYUSZ o którym mówiliśmy w Tomie I na k. 204; Jędrzej TRZECIESKI nie teolog w prawdzie z powołania, ale gruntowną znajomością języków starożytnych i gładkością w wierszach polskich i łacińskich znakomity, którego następujące pisma (jak świadczy Niesiecki Herb. IV, 395), są w druku: *Liber epigrammatum et epitaphiorum*, tudzież: *De sacrosancti evangelii in ditione regni Poloniae post revelatum antichristum origine progressu et incremento*. Reg. 1556 in 4to Obacz nadto w Tomie I k. 254 258 i 263; cfr. obszerniejszą o Trzecińskim wiadomość u Starowolskiego (in *Hecatont* Nro LXI). Jakób z Lublina czyli LUBELCZYK (*Lublinus*), kaznodzieja iakowego zboru w Małopolszcze; HUTEMOVITES; Franciscus LISMANINUS niegdyś Franciszkanin we Włoszech; Bernard OCHINUS, Włoch, General zakonu kapucyńskiego, zrzuciwszy habit przebywał w Szwajcaryi a później w Pinczowie; Jerzy BLANDRATA, Jan Paweł ALCIATUS, apostości włoscy; Marcin KROWICKI; THENANDUS; VITRELINUS; BRELIUS; M. Grzegorz PAULI Brzesinens. Jerzy SCHOMANNUS.

Zdaie

Zdaie się iż z pomiędzy tych mężów Polacy z pióra swego znani, a w szczególności Trzeciński, Lubelczyk, Krowicki i inni, nad dokładnością i czystością polszczyzny czuwali. Jędrzej Oleśnicki pozwolił mężom tym w Pinczowie mieście swoim dziedzicznym mieszkać i pracą tą zatrudnić się. Mikołaj zaś Radziwiłłłożył na ich utrzymanie i na kosztą druku w Brzesku, dokąd tenże Xiążę Bernarda Woiewódkę drukarza Krakowskiego na ten koniec sprowadził, co go przeszło 5000 czerwonych złotych kosztowało. Z tych to powodów biblią tę nazywają Pinczowską albo Radziwiłowską albo też Brzeską.

Dwa exemplarze biblii téy całkowite od początku aż do końca w bibliotece liceum warszawskiego znajdujące się, mając przed sobą, spostrzegam różnicę między niemi, o której żaden z bibliografów ile mi wiadomo, najmniejszý wzmianki nie czyni. Różnicę tę bardzo widoczną spostrzedz zaraz można w tytule. W jednym exemplarzu napis tytułowy otoczony jest w około prostokątnemi ozdóbkami drukarskimi, które żadney niewystawiają figury; w drugim zaś w około tytułu są ryciny na drzewie wyobrażające Adama i Ewę, Chrystusa na krzyżu, zmartwychwstanie Chrystusa i t. d. słowem taż sama rycina która się znajdzie w około tytułu nowego testamentu w obu exemplarzach. Na drugiéy stronie karty tytułowéy jest rozmaite rżnięcie herbu Radziwiłłów w obu exemplarzach. W jednym bowiem na piersiach orla Radziwiłłowskiego jest tylko jeden herb *Trąby*; w drugim zaś są cztery herby, to jest *Trąby*

herb oyczysty Radziwiła, drugi *Leliwa*, to jest herb babki z oycy; trzeci *Podkowa* macierzyński, czwarty *Ryby* herb babki z matki. Na następny karcie napis zaraz dedykacyi nie zgadza się co do rozkładu wierszy i przeniesienia sylab; ozdóbki drukarskie odmiennie, w samej dedykacyi niektóre wiersze w przeniesieniu sylab nie są iednostajne. Toż samo jest i na następny karcie gdzie się zaczyna przedmowa o pożytku pisma Ś. Litera bowiem początkowa odmienna i wiersze zwłaszcza pierwsze nierówne. Toż samo i na następnych kartach gdzie się zaczyna summa pisma świętego. Jednakże karty wszystkie co do większej liczby wierszy, a co do kustosów stronnic, zupełnie są zgodne. W tekście samej biblii na różnych miejscach iak naytroskliwiej porównywałem. Lecz na końcu w rejestrze alfabetycznym do téj biblii pod literami J, K, L, M. i t. d. aż do Z. pierwsze te głoski widocznie są różne, w iednym bowiem exemplarzu są szersze niż w drugim, z tą też reszta wierszy tych krótsza wypada, a zatem i przeniesienie do następnego. Ostatnia także strona z napisem roku i miejsca druku co do ozdóbek drukarskich i niektórych liter odmienna: W exemplarzu gdzie jest tytuł z figurami, napis jest: Ty nayprzednieysze y *nazacnieysze* i t. d. W drugim zaś tak: Ty nayprzednieysze y *nayzacnieysze*. Lecz z resztą całego odmiennego wyrazu nigdzie nie postrzegłem. Mimo tych widocznych odmian, nieco do rzeczy ale co do kształtu (wyiąwszy herb wyżey opisany), dostrzeżonych w 6 $\frac{1}{2}$ arkuszach na przodzie, a w 3 $\frac{1}{2}$

arkuszach na końcu, nie sądzę żeby to miały być dwie rozmaite edycje całkowitego dzieła. Lecz będzie to zapewne przedrukowanie samych tych wstępów i rejestrów które może osobno w drukarni odłożone, przypadkiem iakowym zaginęły. Zdaie się iż exemplarze w których iest herb Radziwila z czterema tarczami, iako Mikołajowi czarnemu właściwy (cfr. Niesiecki Herb. III, 324), późniéy były wybiiane. Z resztą to ieszcze o téy biblii dodadź musimy, iż dla nauki i maxym unitarskich osobliwie w przypiskach, nietylko ukatolików ale nawet i uniektórych Auzpurżanów i reformowanych w obrzydzeniu była. Dla tego też niszczyć i wygubiać onę starano się. Między innemi syn wydawcy Mik. Krzysz. Radziwil Kasztelan a późniéy Woiewoda Trocki i Wileński nazwany sierotką, zmówiwszy się z braćmi których do powrotu na łono kościoła katolickiego naklonił, za sumnę 5000 piszę pięciu tysięcy czerwonych złotych, książki heretyckie z bibliotek tak prywatnych iako i publicznych, a osobliwie tę biblię wykupił i wśród rynku wileńskiego w potężny stós ułożoną spalił, iako tém pisze Niesiecki w Herb. III. k. 332, i Florian Jaroszewicz w dziele Matka ŚŚ. Polskich albo żywoty ŚŚ. świętobliwych Polaków i t. d. w Krakowie 1767 in fol. na karcie 187.

§. Sprawy y słowa Jezusa Chrystusa syna bożego, ku wiecznocy pociesze wybranym Bożym napisane, przez świadki y pisarze na to od Boga zrządzone, a przez wykłady krótkimi są objaśnione. w Brześciu Litewskim drukowano roku 1566 in fol.

Po dedykacyi do czterech Xiężniczek Radziwilownów, podpisał się autor: Thomas

FALCONIUS Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego świadek. Ten Falkoniusz był kanonikiem katedralnym Lubelskim, lecz opuściwszy kościół Rzymski (iako pisze za Lubienieckim i Węgierskim Ryngieltaube w dziele o bibliach k. 116.), wtrącony był dla zmiany religii do więzienia, z którego od Xięcia Radziwiła uwolniony udał się do Litwy, i wraz z Szymonem Budnym był kaznodzieją przy kościele w Klecku. — Po objaśnieniu trzech ewangelistów Mateusza, Marka i Łukasza, następuje ewangelia Jana Ś. z obszernym wykładem, nad którym Ryngieltaube iako teolog szeroko się rozwodzi, okazując ukryty Socynizm Falkoniusza. Sam tekst nowego testamentu i przypiski po brzegach są tylko przedrukowaniem z biblii brzeskiej Radziwiłowskięj.

§. Biblia to jest księgi starego y nowego przymierza, znowu z języka ebrajskiego, greckiego y łacińskiego na polski przełożone od SIMONA BUDNEGO. w Zastawiu Litewskim (u Daniela z Łęczycy) 1572 d. 7. Maia in 4to.

Biblia ta dedykowana jest przez Hektora i Albrechta Kawieczynskich Mikołajowi Radziwiłowi Xciu na Birzach i Dubienkach Woiwódzie Wileńskiemu Kanclerzowi W. Lit. (podobno bratu stryiecznemu Mikołaja Xcia Radziwiła czarnym zwanego), lecz właściwie trzeci brat to jest Maciej Kawieczynski Starosta Nieswiejski najwięcej do wydania téj biblii należał, ón bowiem iako sam Budny w przedmowie pisze, nietylko zachęcał go do téj pracy, ale nawet sam do nięj należał, porównując osobliwie tłumaczenia wydane w języku niemieckim, w którym ten Maciej Kawieczyn-

ski był biegły, i założył nadto w Zaslawiu drukarnią i papiernią. Nie dożył jednak ukończenia druku, dla tego tylko dwaj wspomnieni bracia w dedykacyi są podpisani. Budny opowiada powody do wydania tego nowego przekładu, że bibliia Radziwiłowska 1563 wydana, jest za kosztowna i dla formatu wielkiego w użyciu niewygodna, że tłómaczona była nie iak tytuł obwieszcza podług oryginału, ale raczćy podług wulgaty łacińskiej i przekładu francuzkiego, że tłómacze starali się bardzićy o czystość i gładkość mowy polskiej niż o wierność wyrazów oryginału, i że zawiera znaczne uchybienia i błędy, na które utyskiwano na różnych zborach osobliwie zaś na synodzie Skrzyńskim, z poleceniem braciom unitaryuszom przejrzenia i poprawienia onćy. Ze zaś przy rozpoczęciu pracy pokazało się, iż przejrzenie i poprawianie dalekoby więćy sprawiło mozolu niż wygotowanie wcale nowego przekładu, przedsięwzięto więc to ostatnie. Zresztą Budny jest pierwszy który w tćy biblii użył wyrazu *Rozdział* zamiast do onych czas zwyczajnego *Caput* lub *Kapitula*. Wyraz *Ewangelia* tłómaczy zawsze słownie przez *Wesołe poselstwo* i t. d. Obacz Ryngieltaube o polskich bibliach k. 142 i daley. Bibliia Budnego do nayradszych należąca, znajduie się w bibliotece Hrabi Ossolińskiego, w Wiedniu, i w bibliotece Xcia Adama Czartoryskiego w Puławach.

We dwa lata po wydaniu tćy biblii, wyszedł staraniem tegoż tłómacza Nowy testament z przypiskami, pod tytułem:

Nowy Testament albo księgi nowego przymierza

z przypiskami które annotacjami zowią, przez Szymona Budnego. w Łosku 1574 in 8vo (podług Ryngeltaubego l. c. p. 37 i 151 i świadectw tamże przytoczonych).

SZYMON BUDNY rodem z Mazowsza a podobny innych z Litwy, kaznodzieja w Klecku u Xięcia Radziwiła a później w Łosku, był jednym z najgorliwszych i najzaciętszych Unitaryuszów w swych pismach, ale męczennikiem za swą naukę zostać nie chciał, iak opiewa pocieszne zdarzenie przytoczone z dzieła Rescyusza *de Atheismis et Phalarismis Evangelicorum* p. 72 u Ryngeltaubego l. c. p. 144.

Wydał nadto Szymon Budny wiele pism teologicznych dziś nadzwyczaj rzadkich, o których Ryngeltaube dodaje, że bodaj i wszystkie zaginęły. Są zaś one wyliczone u Sandyusza in *Bibliotheca Antitrinitariorum* p. 55. Dzieło Budnego o przedniejszych wiary chrześcijańskiej artykułach i obronę tegoż wyznania, opisuje Ryngeltaube l. c. p. 153 obszernie. — Czacki (o litew. praw. w reestrze autorów) przytacza pismo z tytułem: „O urzędzie miecza używającym przez Szymona Budnego”.

§. Nowy testament. To jest: wszystkie pisma nowego przymierza z greckiego języka na rzecz polską wiernie y szczerze przełożone. Przydane jest różne czytanie na brzegach, które się w innych księgach znajdnie i regestr na końcu. Drukował Alexius Rodecki (w Rakowie) roku od narodzenia syna Bożego 1577 in 4to. Przedmowa 23 stron, textu 4 $\frac{1}{2}$ alfabetu, a na końcu rejestru słów przedniejszych 53 strony.

Zaraz na początku nazwał się autor: „Marcin CZECHOWIC zbora małego Christusowego w Lublinie zgromadzonego Minister.”

Był zaś Czechowicz naprzód kaznodzią w Wilnie potem w Kuniawach, a nakoniec w Lublinie, umarł zaś 1608 (ob. Sandius *in Bibliot. Antitrinitar.* p. 50). Obszerny opis tego nowego testamentu (u Ryngieltaubego jest tylko krótka wiadomość) podał Karól Dawid KLEZEL kaznodzią Toruński sam go posiadający, w Sztéynera dziele peryodycznym *Polnische Bibl.* 1787 *Hest* III. p. 46 — 66. i *Hest* IV. p. 32 — 49.

Czechowicz ieden z Socynianów czyli też unitariuszów, gani przekład Budnego i inne tłumaczenia, wykładając w przedmowie powody swéy pracy. Wprzyłączonym na końcu rejestrze cała treść nauki aryańskiéy ma być zawarta. Czechowicz w tém osobliwie różnił się od innych Aryanów czyli Socynianów, iż przeciwko chrztowi małych dzieci powstawał. W téy materyi wydał także niektóre pisma i inne treści teologicznég, wszystkie w ięzyku polskim, wyliczone u Sandyusza *in bibliot. antitrinit.* na k. 50 i daléy. Podaje nadto wiadomość o Czechowiczu La uterbach w dziele poln. *Ariano-Socinismus* p. 253. cfr. Lubieńskiego *Histor. reform. polon.* p. 129.

6. Pana naszego Jezusa nowy testament, z greckiego ięzyka na polski ięzyk z pilnością przełożony. w Toruniu drukował Melchior Nering 1585 in 4to.

Ten nowy testament podzielony jest na dwie części, z których pierwsza obeymuie czterech ewanielistów, część druga zaś dzieje apostołskie i t. d. Jest to przedrukowanie z biblii Brzesko - Radziwiłowskiéy. Przypiski z niéy są tu opuszczone, lecz konkordancye czyli *loca parallela* zachowane. Wydawca

nienazwał się i jest niewiadomy, Ztąd wnosi Ryngieltaube, że iakiś ukryty Socynianin by dź musiał.

§. W roku 1593 przedrukowano znowu tenże nowy testament in 4to, podobno w Wilnie, iak się dorozumiewa Ryngieltaube, w którego exemplarzu brakowało tytułu. W dedykacyi do Krzystofa Zenowicza Wojewody Brzeskiego podpisany wydawca Mikołaj Juriewicz ZENOWICZ. Drukarz w przedmowie do czytelnika oznaczony tylko początkową S. literą.

§. Eliasz Hutter wydając Polyglotte, czyli nowy testament w dwunastu językach obok siebie umieszczonych, to jest w języku syryjskim, hebrajskim, greckim, łacińskim, niemieckim, czeskim, polskim, włoskim, hiszpańskim, francuzkim, angielskim, duńskim w Norymberdze 1599 we dwóch tomach in folmaj. przekład polski wziął z biblii Radziwiłowskiéy, iak się przekonałem z porównania. W przedmowie żadnéy o tém nie czyni wzmianki. Jest w bibliotece liceum warszawskiego.

§. Nowy testament, t. i. wszystkie pisma nowego przymierza, z greckiego języka na polski znowu wiernie przełożone przez niektóre sługi słowa bożego tajemnic niebieskich y języków do takiéy pracy porzechnych wiadome, y starsze tych zborów które wyznawają, że nikt inszy, jedno Ociec Pana naszego Jezusa Chrystusa, jest onym jedynym Bogiem Izraelckim, a że on człowiek Jezus Nazareński który się z Panny narodził, a żaden inszy oprócz niego, abo przed nim jest jednorodzoným synem Bożym. w Rakowie 1606 in 8vo.

Tenże nowy testament, pod tymże tytułem wydany: w Rakowie drukował Sebastian Sternacki 1620 in 12mo.

Przekład ten już iawnie do Socyniańsko-Unitarskiéy sekty należący, ma się różnić od przekładu Budnego i Czechowicza, iak pisze Ryngieltaube p. 165. Sandynsz (*in bibliot. antitrinit.* p. 104) wyliczając pisma Walentego SMALCYUSZA nazywa go tłumaczem nowego testamentu na ięzyk polski w Rakowie 1620 in 12mo wydanego. Ryngieltaube l. c. wątpi żeby to bydz mogło prawdą, gdyż Smalcynsz będąc rodem z niemieckiego miasta Gota, i do Polski przybywszy w 1592 roku, tyle po polsku się nie nauczył, żeby pismo S. miał na ten ięzyk przekładać (p). Lecz zważywszy że Smalcynsz w roku 1592 przybywszy do Polski, miał zaledwo lat 20, czemuż że tedy w tym wieku nie miał się nauczyć i wydoskonalic w ięzyku tego kraju w którym późniéy ciągle przemieszkiwał? był bowiem napród nauczycielem domowym, późniéy rektorem w Szmiglu w Wielkopolszcze, potém kaznodzieją w Rakowie Lublinie i znowu na powrót w Rakowie gdzie umarł 1622 roku mając lat 50. Sam Ryngieltaube nie zaprzecza upoczywie tego przekładu Smalcynszowi, dodając że niewiadoma przynajmniey osoba która mu w téy robocie dopomagała. Na co i my się zgodzamy, zważając że i sam tytuł nie ogłasza

(p) Wątpliwéś swele popiera Ryngieltaube świadectwem Lauterbacha *in pol. Arianis - Socinismo*, lecz ten mówiąc o Smalcynszu, nigdzie o tym nie czyni wzmianki. Chyba że Ryngieltaube dla tego przytacza Lauterbacha na pogardę swego zdania, iż ten o tłumaczeniu nowego testamentu przez Smalcynsza nieczyni wzmianki, lecz zniżenie to nie jest żadnym dowodem, gdyż tenże Lauterbach niewspomina innych pism Smalcynsza, które Sandynsz wyrażuje iako jego dzieła nazywa * czém uiać nie wątpi.

pracy jednego człowieka. Sandyusz l. c. p. 99 sqł. wylicza wiele dzieł Walentego Smalcynsza, które wszystkie treści teologicznę, zwłaszcza co do Kontrowersyi, w języku łacińskim, niemieckim i polskim były wydane; niektóre pierwiastkowo w języku łacińskim drukowane sam Smalcynsz na polski język przełożywszy, wydał z druku.

W roku 1686 tenże nowy Testament Socyniański Smalcynsza, przedrukowany został w Amszterdamie przez Jana Krella in 8vo s14 tylko, w tytule wyżę przytoczonym, odmianną, iż wyrazy *tajemnic niebieskich* są opuszczone. — Ryngieltaube na k. 167 mówi, iż w katalogu ksiąg Jabłońskiego przytoczona jest także edycya z roku 1696 in 8vo. Jeżeli tylko nie przez pomyłkę rok 1696 zamiast 1686 położony.

d.) Tłómaczenia biblii podług wyznania szwajcarskiego czyli reformowanego.

Kościół ewangelicko - reformowany używał biblii Brzesko - Radziwiłowskię 1565 wydanę przez lat kilkadziesiąt, przez wzgląd iż do tłómaczenia i wydania tego, należeli mężowie tegoż wyznania. Gdy jednak późnię większa część tych tłómaczów dla przypisków w teyże biblii umieszczonych, jako też z powodu zdań późniejszych w podeyrzenie odszczepienstwa Socyniańskiego popadła, biblia ta straciła swoją powagę w zborach czystego wyznania Szwajcarskiego (dla tego umieszczona

ta biblia wyżéy między przekładami unitarskiemi). Jednakże uważano ją i dotąd uważają pospolicie za przekład należący do wyznania reformowanego. Wcałości nie przedrukowano téy biblii wcale, ale tylko z potrzeby nowy testament iak się wspomniało wyżéy, iednakże opu-zczając przypiski.

Dopiero na synodzie Ożarowskim w roku 1600 odprawionym, postanowiono, ażeby biblią polską iak naysprędzéy z druku wydać i użyć do tego Marcina JANICKIEGO uczo- nego i prawowiernego męża wyznania Szwaycarskiego, kaznodziei kościoła Seczemńskiego, Konseniora powiatu Krakowskiego i Chęcińskiego, który całe pismo święte, na nowo po- dług oryginału przełożył. Późniéy druk tegoż przekładu, po nastąpić mającém roztrząsnie- niu, na synodzie Belskim w roku 1603 zaleco- no. W roku 1604 gdy fundusz na drukowa- nie obmyslono, wyznaczono na synodzie w Baranowie Daniela *Mikołajewskiego* i Jana *Turnowskiego* (obacz w tomie I. k. 255) do roztrząszenia przekładu Janickiego. Lecz mimo czynionych usiłowań, rzecz ta nie przy- szła do skutku (ob. Jabłońskiego. *Hist. Consens. Sandom. Sect. III* §. 103. Ryngieltaube v. *poln. Bibeln.* p. 209). Niewiadomo nawet gdzie się rękopism Janickiego podział.

§. W krótce potém wyszedł nowy testa- ment podtakowym tytułem:

Nowy testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z greekiego na polski ięzyk z pilnością przełożony, a te- raz znowu przeyrzany, y z dozwoleciem starszych wy- dany. we Gdańsku, drukowano u wdowy Gwilhelma Guilmontana 1606 in 8vo 3 alfabety.

Niewiadomy jest wydawca tego nowego testamentu, który iak opiewa przedmowa iest przedrukowaniem nowego testamentu z biblii Brzesko-Radziwiłowskiéy po nastąpionych poprawach, korzystając także z innych tłómaczeń, iako to Wuyka, Budnego, Czechowicza i innych. Wydawcy tego testamentu okazali iak Ryngieltaube (w przyt. d. k. 211) zapewnienia, gruntowną naukę i dokładną znajomość pism teologicznych różnych wyznań, i na dowód przytacza wiele odmian i popraw z biblii brzeskiéy. Nowy ten testament drukowany iest literami łacińskimi, niektóre tylko wyrazy służące do objaśnienia a nieznanym się w oryginale, gockimi literami są wybite.

§. Toż wydanie przedrukowano pod tytułem:

Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chr. y Psalmu Króla y Proroka Dawida. w Gdańsku w drukarni Andrzeja Hunefeldta 1632 in 12mo.

Zachodzą tu iednak nieiakié odmiany niektórych wyrazów, i dodatki uczynione podług łacińskiego przekładu Teodora Bezy, iak pisze Ryngieltaube na k. 225.

§. W roku 1632 otrzymały kościoły reformowane całkowitą polską biblią wydaną pod tytułem:

Biblia święta. to jest, księgi starego y nowego przymierza z żydowskiego y greckiego języka na polski pilnie y wiernie przetłumaczone. Cum gratia et privilegio S. R. M. we Gdańsku w drukarni Andrzeja Hunefeldta roku 1632 in 8vo maj. Dedykacyi i porządku ksiąg 5 kart, tekstu starego testamentu 898 i (ksiąg apokryfowych) 219 stron. Nowego zaś testamentu 286 stron. Do tego należy i passya albo historia o śmierci Jezusa Chr. 10 stron.

Wydanie to zbyt jest z rozmaitych względów ważne, żebyśmy obszerniey cokolwiek o niém mówić nie mieli. Z imienia nie są nazwani wydawcy, lecz przy końcu dedykacyi do Krzysztofa Radziwiła na Bierzach i Dubienkach Xiążęcia i Hetmana polnego W. X. Lit. datowaney z Torunia 18. Novemb. 1632 podpisani: *Superintendentowie y Pasterze zborów Ewangelickich w Wielkiéy Polszce*. Te dedykacyą poprzedza list przypisny tegoż Krzysztofa Radziwiła do Króla Władysława IV. W obu powiedziano że dla niedostatku exemplarzy biblii Brzeskiéy przed 69 laty drukiem ogłoszonéy (wydawcy piszą nadto: *bądź ludzi bądź czasów zazdrością wygubionéy*), to drugie wydanie z druku wychodzi. Lecz gdy obie te bibliie porównujemy, znajdujemy odmiany nie tylko na każdéy karcie ale i w każdym prawie wierszu który tylko do przyrównania wzięliśmy. Treść ksiąg i napisy rozdziałów, w obu bibliiach są różne. Widać jednakże że przekład Brzesko-Radziwiłowski służył za fundament, lecz porównywaiąc go z oryginałem, poczyniono odmiany, w niektórych miejscach takie nawet które czystości i poprawności języka polskiego sprzeciwiaią się, byle się iak naywięcéy do textu oryginału przybliżyć, iak się z porównania przekonywamy; o tém wszystkiém w obu dedykacyach naymnieyszey nie masz wzmianki. Przedmowy, rejestra i przypiski biblii Brzeskiéy, zupełnie tu są opuszczone. Układ ksiąg osobliwie Apokryfów, wcale jest inny niż w biblii brzeskiéy. Treść rozdziałów w nowym testamencie, ma się zgadzać z edycyą tegoż testamentu 1606 w Gdańsku wy-

daną. W całej téj biblii wiersze nie są *a capite* drukowane, ale wciąż z oznaczeniem tylko na boku liczby wiersza. W przedrukowaniu Amszterdamskim poddawano gwiazdki na oznaczenie początku wiersza. W późniejszych zaś edycjach każdy wiersz z liczbą osobną na nowéj linii jest drukowany. Całe to wydanie drukowane drobnym gockim charakterem, niektóre tylko słowa, nieznaćdujące się w językach oryginalnych, a w polskim przekładzie dla jasności umieszczone, wybite są literami łacińskimi. Musimy tu jeszcze wspomnieć, iż w tém wydaniu zgłoski czyli dyftongi *ia, ie, io, iu*, iako też *ay, ey, iy, oy, uy, yy* nie w ten sposób są drukowane, lecz wszędzie przez *j*, iako to: *moja, jutro, jeszcze, moj, twój, swój, stryj, bij, wuj*, i t. d. czego nie tylko w żadnéj innéj edycyi biblii ale i w innych księgach nie używano, lubo na obronę téj pisowni wiele powiedzieć można. Tłómaczem i wydawcą téj biblii jest Paweł PALLURUS rodem z Morawii, który w roku 1593 mając lat 22 przybywszy do Polski, był nauczycielem szkół publicznych w Kaliskim, a późniéj piastował różne urzędy duchowne; będąc nakoniec Seniorem kościołów ewangelickich w Wielkopolszcze umarł 1632 roku 27 Listopada, więc wkrótce po ukończeniu druku, iak świadczy Węgierski *Hist. Eccles. Slavonicar.* p. 591. i Ryngieltaube *v. poln. Bibeln* p. 222. Dopomagać mu zaś w téj pracy mieli, (iako świadczy tenże Ryngieltaube) Daniel Mikołajewski Superintendent kościołów reformowanych w Wielkopolszcze i Tomasz WENGIERSKI Senior kościołów w Małopolszcze.

Co do korekty drukarskiéy miało ją utrzymać dziesięć osób (jak świadczy Ryngieltaube na k. 226), iednakże pomyłki niektóre uszły téy bacznosci troskliwéy.

To Paliura wydańie, które słusznie za nowy w cale przekład uważać potrzeba, z tąd iest osobliwie ważne, iż służyło odtąd za wzór w Polsce dla wszystkich zborów ewangelickich tak auszpurskiego iak szwaycarskiego wyznania. Auszpurzanie bowiem nie mając innego, z potrzeby trzymali się go i dotąd trzymają, iak się pokazało wyżej gdzie była mowa o bibliach polskich ich wyznania. — Sama ta edycya do rzadkich dziś ksiąg należy, mnóstwo bowiem exemplarzy zniszczono, iuż to dla tego że niebyła katolicką, iuż dla następujących przyczyn. W ewangelii Ś. Mateusza w rozdziale IV wiersz I. znaydnie się przez pomyłkę drukarską *do* zamiast *od*, co nie tylko stało się powodem do bardzo kosztownego processu, ale nawet do spalenia kilku tysięcy exemplarzy (q). Do wyniszczenia częściowego po różnych mieyscach, przyłożył się nie mało list pasterski Jana Wężyka Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, piorunujący na heretyków którzy się odważyli w Gdańsku tę biblią wydać, i rozkazujący pod klątwą aby każdy katolik skoro tylko exemplarz téy biblii do rąk dostanie, natychmiast ją u naybliższego plebana składał. Dotychczas też zakaz dla drukarzów i księgarzów, podobnie pod klątwą, przedawa-

(q) Ryngieltaube v. poln. Bibel. p. 279 wyraźnie pize etliche tausend Stück. — Całkowity ów wiersz gdzie pomylone słówko *do* zamiast *od* wchodzi, iest: „Tedy Jezus zawiedziony iest na puszczą od ducha, aby był kuszony do dyabła.“

nia téj biblij lub przedrukowania onéj. Cały ten edykt kończy się wyrazami, które jako faktum historyczne dla osobliwości kładziemy: *Caeterum hoc edicto nostro prohibitorio Bibliorum Gedanensium, non intendimus, pacem inter dissidentes de religione turbare, cum aliud sit dissidium religionis publicae et tolerandorum scandalorum causa tolerare et permittere, aliud vero dissidentes, ne in nostram potestatem ecclesiasticam se ingerant prohibere* (r). Papiież Urban VIII oświadczył z tego powodu Prymasowi podziękowanie za gorliwość jego w zakazie biblij polskiéj przez heretyków w Gdańsku wydanej, bkazaną, w liście pod datą 29 Lipca 1634 roku. Tak edykt Wężyka jako też list Urbana, wydrukowane są w dodatku na końcu pierwszego tomu Chryzostoma Załuskiego *Epistolae Familiares* arkusza E strona 4, a przedrukowane u Ryngieltaubego k. 294.

Rzadkie dziś exemplarze tego wydania biblij znajdują się w Warszawie w bibliotece liceum i u Alexandra Hr. Chodkiewicza, tudzież

(r) Dla okazania jaki to u nas dłużej od czasów Zygmunta III. nastąpił, i jak jurydycznie lubo bez kodeksowéj procedury umiano się tłómaczyć, przystocony jedno zdarzenie, do którego czasu Prymas Jan Wężyk wchodził. Przed koronacją Władysława IV. w roku przysięgi Królewskiéj: *Przyrzekam i przysięgam że wszelkie prawa, wolności, prerogatywy i przywileje publiczne i prywatne, kościołom, osobom i t. d. stające się przeciw Rzymowi*, które w przysiędze poprzedników Władysława nie znajdowały się. Po odmówieniu takowéj przez Króla przysięgi, przystocony salschts ewangelicki protestowała się przeciwko temu dodatkowi, który ich prawom zdawał się ubliżać. — Ewangelicy, odpowiedział Arcybiskup, nie mają się niczego obawiać, gdyż w téj przysiędze znajdują się daley wyrazy że Król będzie pilnować i bronić pokoju między osobami różniącymi się co do opinii religijnych Chrześcijaństwa.

w bibliotece Puławskiej Xięcia Czartoryskiego.

§. W celu zaradzenia niedostatkowi biblii polskiej dla ewangelików, przedrukowano to Gdańskie wydanie z dodaniem dwóch wyrazów w tytule następującym:

Biblia święta to jest księgi pisma świętego starego i nowego przymierza i t. d. w Amsterdamie w drukarni Christoffa Cunrada 1660 in 8vo.

W przedrukowaniu tém tak ściśle trzymano się biblii gdańskiej Paliura, że nie tylko zachowano text ściśle i pisownią nawet co do dyftongów aj, oj, ij, ja, jo, i t. d. ale też format tak dalece, że karta z kartą się zgadza, wyjąwszy niektóre strony, gdzie o jeden lub kilka wyrazów w przeniesieniu jest różnica. Druk ten Amsterdamski jest większy cokolwiek i piękniejszy od Gdańskiego, nie ma żadnych odmian od biblii gdańskiej, iak tylko to, że prócz liczb wierszy na boku, początek każdego wiersza oznaczony jest gwiazdką i że niektóre omyłki drukarskie tu przybyły.

§. Gdańską edycyą bez żadnych odmian przedrukowano pod tytułem:

Biblia sacra, to jest: wszystkie księgi starego i nowego przymierza, z żydowskiego i greckiego ięzyka na polski pilnie i wiernie przetłómaczone, a teraz podług edycyi Gdańskiej roku 1632 przedrukowane w Halli Magdeburgskiej w drukarni Stefana Orbana roku pańs. 1726 in 8vo maj. 7 kart przedmów i reestrów porządku ksiąg; 1023 stron starego testamentu, 255 stron ksiąg apokryfów, a 332 nowego testamentu. Drugi piękny Gocki.

JAN HENRYK GRYSCHOW kandydat teologii wydał, czyli raczćy doglądał druku téy biblii, używając w poprawie drukarskiej pomocy

dwóch Torunianów, sposobiących się na ów czas na teologów w akademii Halaskiej, to jest Jakóba Szmyta i Jana Prynca. Właściwym zaś tego wydania promotorem, który, łożył koszt na druk, jest hrabia niemiecki Henkiel który nieco w przód i biblią czeską w Halli swym nakładem wydał. Lecz Gryszów nie wymienia go w przedmowie po nazwisku. Jest to wierne i troskliwe przedrukowanie biblii gdańskiej z odmianą tylko ortografii n. p. w dyf-tongach ja, je, jo, oj, uj, ij, które zamieniono na ia ie, oy, uy, i t. d. Wyrazy nie znajdujące się w texcie oryginalnym, a w tym przekładzie Paliura dla jasności dodane, w biblii gdańskiej łacińskimi literami wybite, tutaj jednostaynym są charakterem, ale tylko zawarte w nawiasie. Dedykacya nawet Chrysto. Radziwiła (o której Ryngieltaube na k. 227 mówi że opuszczona) znajduje się w moim exemplarzu. Ponieważ biblia ta za poradą Dan. Ernes. Jabłońskiego nadwornego król. Pruskiego kaznodzieję wydana, miała służyć nietylko dla kościołów reformowanych (do których właściwie ten przekład należy) ale i dla zborów wyznania auszpurckiego, pisze zatem Gryszów w przedmowie: „Przypomnie-lic w prawdzie niektórzy, że trzeba te przekładanie na niektórych miejscach poprawić. Lecz że nie wszyscy nauczyciele kościoła ewangelickiego zgodnie na to przypadają, zdało się być rzeczą niesłuszną z własnej powagi tego się dopuszczać: ale taką poprawę jednostaynemu zezwoleniu kościoła ewangelickiego teyże nacyi zlecić. Jednak iż się takowey poprawy trudno doczekać, możeć tym

czasem każdy który zbawienia swego żąda, i w tym przekładaniu dostatecznie o nim być wyuczony i obespieczony. Doktorowie zaś i nauczyciele zatrzymają zupełną wolność, iako przy wszystkich wersjach, tak i przy téj, pilnie za daną przyležitoscia słuchaczom i wyraźnie pokazywać który to jest własny zmysł ducha S. i który prawdziwy, choć się z przekładania iasnie nie wydaie." Co zaś Ryngieltaube na k. 227 o iakiéys drugiéj przedmowie prawi, nie rozumiem, i w żadnym exemplarzu iéy nie widziałem.

§. W roku 1727 przedrukowano w Lipsku nowy testament podług teyże Paliura edycyi gdańskiéy, z odmiennym dla wyznania auszpurskiego i dla szwajcarskiego tytułem, iak się powiedziało wyżéy na k. 507.

§. Za staraniem Franc. Woyc. *Szulca* ewangelicko - luterskiego kaznodziei, wyszła całéy biblii nowa edycya przeszło z 2000 exemplarzy złożona (iak pisze Ryngieltaube k. 228) pod tytułem:

Biblia święta, t. i. wszystko pismo święte starego y nowego przymierza etc. a teraz podług edycyi gdańskiéy roku 1652 świeżo na zbudowanie zborom bożym polskim po długim żądaniu jest wystawione. w Królcwcu Pruskim drukował Jan Henryk Hartung 1738 in 8vo gockim drukiem.

Lubo wydawca był kaznodzieią nieodm. Auszp. wyznania i dla iego zborów osobliwie tę nową edycyą wydał, które też iéy rzeczywiście używały i używają, iednakże liczy Ringieltaube to wydanie do kościoła reformowanego, dla tego że jest uczynione podług wydania Paliura. Jest to tylko może zbytnią Ryngieltaubego skrupulatnością, który pragnął

gorliwie aby ewangelicy luterscy mieli oddzielny swój przekład i wydanie przez władzę zwierzchniczą upoważnione. Według halskiej edycyi z roku 1726 (t. i. podług Palina) przedrukowano całą biblią w Brzegu 1768 roku, iak pisze recenzent Postylli Dąbrowskiego w *Schlesische Provincial-blätter. Literär. Beilage* roku 1810 Nro. 10 p. 303 — 307. oświadczając życzenie, aby przedrukowano biblią lecz podług wydania halskiego z roku 1726 lub Brzesko-Szląskiego z roku 1768. nie zaś podług wydania królewieckiego z roku 1737.

§. Ostateczna znaioma mi edycja wysła pod tytułem:

Biblia t. i. wszystko pismo święte starego i nowego przymierza, według edycyi biblii Gdańskiej w roku 1632 wydaney ułożone, a teraz dla pożytku zbiorów polskich protestanckich podług biblii królewieckiej w roku 1738 wydaney na nowo przedrukowane. w Berlinie w drukarni C. F. E. Späthen 1810 in 8vo maj-Przedmowy 6. kart, starego testamentu 968 stron, ksiąg apokryfowych 240, nowego testamentu 307, a passyi czyli historyi o męce Chrystusa 15 stron, gockim drukiem.

Na końcu przedmowy Franc. Alb. Szulza Dokt. Teol. o zaletach pisma Ś. (przedrukowane z biblii królewieckiej), przyłączona jest uwaga, gdzie między innymi te wyrazy znajduią się: „Przy terazniejszym przedrukowaniu położyliśmy za fundament edycyą biblii roku 1738 w Królewcu pruskim wydaney z całym ię kształtem powierzchownym etc.” Podpisane litery J. J. znaczą zapewne początkowe zgłoski nazwiska wydawcy. Wyrazy do objaśnienia służące w bibliach, iako to: w gdańskiej 1632 odmiennymi literami drukowane, a w Hal-

skiey 1726 w nawiasie zawarte, tu są wciąż bez żadney odmiany wydrukowane. Dla dogodzenia zborom auszpurskim i szwajcarskim, dano z umysłu tytuł ogólny wyżej przytoczony. Obacz uwagę uczynioną wyżej na k. 506 i 531 u dołu.

Dla łatwiejszego przejrzenia rozmaitych wydań tak całkowitę biblii iako też samego nowego testamentu, przyłączamy spis onych chronologiczny z dodatkiem do jakiego wyznania należą, stosownie do powyżey umieszczonego opisu, nieprzepominając i tego jak się powiedziało wyżej, że zbory nieodm. auszp. wyzn. używały i używają wespół ze zborami reformowanemi biblii brzesko-Radziwiłowskię, mianowicie zaś przekładu Paliura z 1672 roku, i późniejszych onego z małemi odmianami przedrukowań.

1551 i 1552. Nowy testament tłómaczenia Seklucyana w Królewcu in 4to (*Auszp.*) Obacz opis na k. 504.

1554. Nowy testament tlóm. SEKLUCYANA (*Auszp.*) Ob. k. 505.

1556. Nowy testament przekładu M. Scharfenberga. w Krak. in 4to (*Katol.*) Ob. k. 495.

1561. Bibliia cała przekładu Jana Leopoldy (?) w Krak. in fol. (*Katol.*) Ob. k. 496.

1563. Bibliia cała, Radziwiłowska. w Brześciu in fol. (*Socynian.*) Obacz k. 510.

1566. Nowy testament wydany przez Falkoniusza. w Brześciu in fol. (*Socyan.*) Ob. k. 515.

1572. Bibliia cała przekładu Symona Budnego. w Zaslawiu Lit. in 4to. (*Aryak.*)

Ob. k. 516.

1574. Nowy testament Sym. Budnego w Łosku in 8vo. (*Aryan.*) Ob. k. 517.
1574. Bibliia cała przekładu Leopoldy. w Krak. in fol. (*Katol.*) Ob. k. 498.
1577. Bibliia cała Leopoldy. w Krakowie in fol. (*Katol.*) Ob. k. 499.
1577. Nowy testament przekładu Marc. Czechowicza. w Rakowie in 4to. (*Unitar.*) Ob. k. 518.
1585. Nowy testament podług biblii Radziwiłowskiéy. w Toruniu in 4to. (*Socyn.*) Ob. k. 519.
1593. Nowy testament z biblii Radziwiłowskiéy. in 4to. (*Socyn.*) Ob. k. 520.
1593. Nowy testament przekładania Jak. Wuyka. w Krak. in 4to. (*Katol.*) Ob. k. 501.
1594. Nowy testament przekładania tegoż w Krakowie in 8vo. (*Katol.*) Ob. k. 501.
1599. Bibliia cała z wielu przypiskami przez Jak. Wuyka. w Krak. in fol. (*Katol.*) Ob. k. 502.
1599. Nowy testament podług biblii Radziwiłowskiéy w poliglocie nowego testamentu przez Hutera wydanego w Norymberdze. in fol. (*Socyn.*) Ob. k. 520.
1606. Nowy testament przekładu Wal. Szmalca. w Rakowie 8vo. (*Aryan.*) Ob. k. 520.
1606. Nowy testament podług biblii Radziwiłowskiéy z odmianami, w Gdańsku in 8vo. (*Szwajc.*) Ob. k. 523.
1617. Nowy testament przekładu Wuyka. w Krak. in 8vo. (*Katol.*) Ob. k. 501.
- (1617. Biblia cała tłumaczenia Justa Rabego. w Krak. in fol. (*Katol.*) Ob. k. 500.)
1620. Nowy testament przekładu Szmalca. w Rakowie in 12mo (*Aryan.*) Ob. k. 520.

1652. Biblia cała przekładu Pawła Paliura w Gdańsku in 8vo. (*Szwayc.*) Ob. k. 524.

1652. Nowy testament podług biblii Raddziwiłowskiéy, czyli raczéy podług Gdańskiego nowego test. w 1606 roku wydanego. w Gdańsku in 12mo. (*Szwayc.*) Ob. k. 524.

1647. Nowy testament przekładu Wuyka. w Krakowie in 8vo. (*Katol.*) Ob. k. 501.

(1657. Cała bibliia przekładu Rabe go (*Katol.*) Obacz k. 500.)

1660. Bibliia cała podług przekładu Paliura. w Amszterdamie in 8vo. (*Szwaycar.*) Obacz karta. 529.

1686. Nowy testament przekładu Szmalca podług wydania z 1606 roku, w Amszterdamie in 8vo. (*Aryan.*) Ob. k. 522.

Bez roku Nowy testament przekładu Wuyka. w Wroclawiu in 8vo. (*Katol.*) Ob. k. 501.

1708. Nowy testament podług przekładu Paliura z małemi odmianami przez Efra. Breškota. w Brzegu, forma oblon. (*Auszpur.*) Obacz k. 506.

1725. Nowy testament, poprzedzającego przedrukowanie. w Brzegu, forma obl. (*Auszpur.*) Ob. k. 507.

1726. Bibliia cała podług Paliura. w Halli in 8vo maj. (*Szwayc.*) Ob. k. 529.

1727. Nowy testament podług Paliura. w Lipsku in 8vo. tudzież z odmiennym tytułem i rokiem 1728 (*Szwayc.*), z innym znowu tytułem, i z niektórymi odmianami przez Efr. Olofa. w Lipsku 1727 in 8vo. (*Auszpur.*) Obacz k. 507 i 508.

1730. Nowy testament podług poprzedza-

iącego wydania Olofa, i Psalterz podług Paliura. w Królewcu 1730 in 12mo (*Auszp.*) Ob. k. 508.

1736. czyli 1737. Nowy testament poprzedaający. w Królewcu in 12mo. (*Auszpur.*) Ob. karta 509.

1738. Bibliia cała podług Paliura. w Królewcu in 8vo. (*Auszp. i Szwayc.*) Ob. k. 531.

1740. Bibliia cała przekładu Wuyka. w Wrocławiu in 4to. (*Katol.*) Ob. k. 503.

1768. Bibliia cała. w Brzegu (*Auszp.*) Obacz karta 532.

1772. Nowy Pana naszego Jezusa Chrystusa testament przez X. Jakuba Wuyka S. J. na polski język przełożony. — Za pozwoleniem zwierzchności przedrukowany w Chełmnie r. p. 1772 in 8vo 596 i 483 stron, a dwie karty przedmowy S. Hieronima na czterech ewangelistów i na końcu 5 kart rejestru ewangelii. Sam tu jest text, do niektórych mieysc tylko w notach pod spodem *loca parallela* wskazane (*Katol.*)

1806. Bibliia cała Wuyka. w Wrocławiu in 4to. (*Katol.*) Ob. k. 503.

1810. Bibliia cała podług Paliura. w Berlinie in 8vo: (*Szwayc.*) Ob. k. 532.

§. 5. *Teologia dogmatyczna i polemiczna* (*Kontrowersye*).

W niniejszym i następnym paragrafie, różnych różne będą zdania względem naznaczenia mieysca rozmaitym dziełom. Niepodobna zatem aby spis ten mógł wszystkich zaspokoić. Wiele rzeczy tutaj należących znajduie się

w §. następnym między dziełami ascetycznymi, jako też na różnych miejscach, gdy się wyliczały za razem wszystkie iakowego autora pisma.

§ *STANISLAI BYLINSCHII defensorium ecclesiae, adversus Laurentium Corvinum Lutheranae hereseos sectatorem, editum: male, de primatu Summi pontificis Vicarii Christi et de sacrosancta romana ecclesia ejusque auctoritate: item de conciliis sacris: de consuetudinibus, ab universali ecclesia, receptis atque orthodoxorum patrum sententiis et factis sentientem: Candido lectori revera non inutile. Cracoviae Mat. Scharffenbergius excudebat. 1531 in 8vo 65 kart.*

Janocki (w dziele *Nachr. v. rar. Büch. II, 64*) obszerną podaje wiadomość o powodach do tego pisma i treść onego.

§ *VINCENTII LIRINENSIS Galli Pro Catholicas fidei antiquitate et universitate, adversus profanas omnium haeresicon novationes, libellus, ad haec nostra tempora valde accomodatus. Impressus Cracoviae per H. Vietorem 1538 in 8vo 74 kart.*

Obacz Janocki *Nachr. v. rar. pol. Büchern. II, 66.*

§. **WÓJCIECH NOVICAMPPIANUS**, u Soltykowicza (o akad. krak. na karcie 178) **NOWOPOLSKIM** nazwany, filozof i teolog, biegły w językach starożytnych, od Zygmunta Augusta dla swego siostrzeńca królewicza Węgierskiego za dozorcę i przewodnika wyznaczony, umarł w Krakowie 1558 roku mając lat 50 (r).

Pisma Nowopolskiego podług Janockiego i Soltykowicza, są:

(r) O życiu, pismach i zaletach Woye. Nowopolskiego obacz *Staropolskiego Hecat. Nro XXIX. Janociana I, 191.* gdzie iednak Janocki mylnie Nowopolskiego lekarza i Teologa wiedzą był osobą. Na końcu obszernie Soltykowicz l. c.

- 1.) *Scopus biblicus veteris et novi testamenti. Cum adnotationibus summam doctrinae Christianae complectentibus. Cracoviae Lazarus Andreas excudebat 1553. in 8vo maj. Przedrukowana w Antwerpji u Jana Bellera 1555 i 1559; a w Lugdunie u Alexandra de Marsiliis 1572 in 12mo.*

Pierwsze wydanie Krakowskie znajduje się w bibliotece krakowskiej, i Soltykowicz nazywa je wzorowem, które godne jest przedrukowania aby się znajdowało w ręku osób sobiących się do stanu duchownego.

- 2.) *Aassertio quorundam. Qua inter ceteras non paucas affirmant: charitatem non esse majorem seu praestantiorē fide in hac vita ab Alberto Novicampiano scriptura sacra et testimoniis orthodoxorum confutata. Cracov. ap Haeredes Marci Scharfenberger 1555 8vo.*

- 3.) *De corruptissimis seculi hujus moribus, variisque atque turbulentis in religione christiana doctrinis oratio ad Sereniss. Isabellam reginam etc. scripta Colosvari in comitiis generalibus 1556. Cracov. impressa in offic. haered. Marci Scharfenberger 1557. in 8vo.*

Przedrukowana ta mowa z dwoma listami Erazma Roterdańczyka *De Doctrina et moribus Pseudo-evangelicorum. Coloniae apud Maternum Cholinum 1561 in 8vo.* A potem z opuszczeniem listów Erazma w Lugdunie u Alex. de Marsiliis 1572 in 12mo.

- 4.) *Apologia pro catholica fide et doctrina de veritate corporis Christi Jesu in Eucharistia. de caeterisque sacramentis: Liturgiae item seu missae sacrificio, ac aliis fere omnibus, quae hoc seculo controversantur. In Transylvania Tordae in comitiis anno 1557 oblata. Cracov. Lazarus Andrae excud. 1559 in 4to maj.*

5.) *Catalogus haereticorum editus Venetiis, de commissione tribunalis sanctissimae inquisitionis. apud Gabr. Julitum et fratres de Ferraris. Cum annotatio-*

nibus Athanasii. In Regio Monte Borussiae imprim. J. Daubmanus 1556 in 8vo 8 arkuszy.

Autorem tego pisma dedykowanego Mikołajowi Radziwiłowi jest VERGERUS, (jak pisze Janocki *Nachr. v. rar. Büch. II, 72*) który imiona mężów heretykami nazwanych w obronę bierze i przeciwko kościołowi katolickiemu a mianowicie przeciw Rzymowi gwałtownie powstaje, o czém obszernie Janocki.

§. *Ad serenissimum Sigismundum Augustum Dei gratia Poloniae regem, M. L. D. etc. De legato Papae in Poloniam destinato, ut colloquium a sua sacra majestate regia, in causa religionis instituentium impediatur, Epistola VERGERI.* 1558 in 8vo 7½ arkusza.

W obszerności opisuie treść tego pisma Janocki *Nachr. v. rar. Büchern. II, 74.*

§. *De vera Christi ecclesia, ritu ac Caeremoniis, ad illustrem ac magnificum dominum D. Joannem Christophorum Comitem a Tharnow, Castellatum Vovnicensem, Capitaneum Sendomiriensem etc. Exemplo piae memoriae patris eiusdem, imitandis carmen. Per Albertum Bassaeum SCEBRESSINENSEM, factum.* 1561 in 8vo bez wyrażenia miejsca i drukarza 4 arkusze.

Autor pisma tego pospolicie nazywany Albertus Scebresinensis, *Woyciech z SZCZEBRZESZYNA*, był Professorem łacińskiéy literatury w akademii krakowskiéy, o czém pisze Starowolski *Hecat. Nro XLIX.* Szczegóły zaś życia i treść tego dzieła podaje Janocki *Nachr. v. rar. Büch. II, 57.*

§. *Genealogia et successio Martini Lutheri, Quinti Evangelistae et Patris, qui genuit hos tot Evangelicos filios et familias in orbe Christiano, ecclesias dei, et sibi mutuo rebellantes* 1561. bez miejsca in 4to 4 arkusze.

Dzielko to bezimiennie przypisane Przeręb-
skiemu Arcyb. Gnieźniens. i podobno w Kra-
kowie drukowane, ma zawierać dowcipny wy-
wód i rozmnożenie sekt religijnych od Lutra
począwszy, iak pisze Janocki *Nachr. v. rar. poln.*
Büch. I, 65.

§. *Examen theologicum*, to jest: słuchanie albo do-
świadczanie w nauce słowa Bożego, tych którzy by-
wają na urząd kaznodziejski wezwani y posłani. Przez
Philippa MELANCHTONA po łacinie napisane. A przez
Jana RADOMSKIEGO Ministra zebrania Nidbor-
skiego, w język polski przełożone. Drukowano
w Królewcu, przez Jana Daubmana roku 1566 in 4to
309 stron, prócz rejestru na 4 kartach. Dzieło to po-
siada W. Linde Rektor liceum warszawskiego.

Na czele umieszczony jest zamiast przedmo-
wy edykt Albrechta starszego w języku łaciń-
skim i polskim, z Królewca 18. Sierpnia 1566
datowany, z którego przyłączamy wyjątek oka-
zujący treść dzieła:

„Gdyśmy się dowiedzieli od visitatorów któreśmy
według starodawnego obyczaju do kościołów Xięstwa
naszego posłali, iżby się wywiedzieli, jeśli ministrowie
słowa Bożego, urzędów swych pilnują, y czło-
wiek pospolity, jeśli jest pilny słowa bożego, y onego
się naucza czyli nie, iż kaznodzieie niektórzy, a oso-
bliwie którzy językiem polskim słowa Bożego nau-
czać mają, dla niebiegłości w języku polskim, nie
prawie dobrze w nauce chrześcijańskiej są wywiczze-
ni, y dla tegoż porządnie a spożytkiem ynych nau-
czać nie mogą, krom wszego omieszkania staraliśmy
się, aby ty niepospolite xiążeczki, które zowią *exa-
men theologicum* od wszelakiej cioci godnego świętey
pamięci D. Philippa Melanthona łacińskim językiem
przed kilkiem lat wydane, na polski język przełożo-
ne y wydrukowane były. Napominamy dla tego mi-
nistrzy Xięstwa naszego wszyscy y z osobna każdego,
a zwłaszcza ony którzy języka łacińskiego nie umię-
tni są, aby sobie każden *Examen Theologicum* polski

kupił, y tak się pilnie w nim uczył, yżby go z ręki nie wypuścił, ażby ono słowo od słowa na pamięci umiał, abyście pod łaską naszą, y powinnowactwem urzędów waszych ynaczey nie uczynili. (*Pro gratia nostra in primis vero pro officio vestro secus non facturi*, są wyrazy łacińskie tegoż zalecenia). Dan z Królowca 1. Augusti, roku 1566.

To więc dzieło w swoim czasie bardzo było ważnem, a i dziś, dla czystości ięzyka ma swą cenę.

§. Katechizm albo wizerunek wiary chrześcijańskię wedle nauki pana Jezusa Chrystusa, przeciwko wszystkim obłudliwościom tych czasów barzo pożyteczney, przez Jego Miłość księdza Marcina BIAŁOBRZE-
SKIEGO Bisk. Laodyckiego Sufragana krak. i Opata Mogils. etc. napisany. *Bez wyrozenia nietytu 1567 in 4to 386 kart.* (Jest w bibliot. Kacet. Kwiatkowskiego.)

§. WALENTY KUCZBORSKI Kanonik krakowski i warmiński, zmarły 1573 roku, wydał z druku katechizm według uchwały koncylium trydenckiego, pod powagą Stanisł. Karnkowskiego Arcybiskupa gnieźnieńskiego 1563 in fol. iak pisze Niesiecki w Herb. II, 737. Katechizm ten przedrukowany późnię pokilkakroć, iako to w roku 1603. w Kaliszu. Potem zaś pod tytułem:

Katechizm Rzymski to jest nauka chrześcijańska powagą Concilium Tridentckiego y Piusa V. Papieża po łacinie wydana, potym za rozkazaniem ś. pamięci X. Stanisława Karnkowskiego Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, Primatego koronnego na polskie pytania i odpowiedzi przełożona, teraz znowu dla ubogich plebanów i gospodarzów katolickich przedrukowana. w Krakowie w drukarni Franciszka Cezarego roku 1643 in 4to 354 stron.

Nowe tego katechizmu wydanie wyszło pod tytułem, który co do rzeczy drobniejszych skracamy:

Katechizm rzymski z dekretu S. concilium Trydentskiego.... wydany, na polski język powagą nigdyś..... Stanisława Karakowskiego Prymasa.... przez pytania i odpowiedzi przełumaczony i wydrukowany w Kaliszu R. P. 1603. Teraz zaś z niezliczonych omyłek i słów staropolskich dziś niezrozumianych oczyszczony y z oryginałem łacińskim skonfrontowany, a jako dzieło Arcybiskupa i Prymasa JO. X. Władysławowi Łubieńskiemu Arcybiskupowi Gnieźn.... nie tak dekretem S. Synodu.... jako raczej najniższym respektem X. J. F. B. W. K. W. dedykowany. w Wilnie w drukarni XX. Schol. Piar. 1762 in 4to 304 stron; prócz przedmowy na 1¹/₂ kartka i 2 arkuszy rejestru.

§. *Repetitio corporis doctrinae ecclesiasticae*, albo powtórzenie summy a gruntownego zamknięcia, prawey, pospolitey, chrześcijańskiej kościelney nauki, iako ona z słowa Bożego w wyznaniu Augspurskim, Apologię y w Szmalkaldskich artykułach, zebrana iest, y od Książęcia iego M. wiernych stanów ziemskich y poddanych, duchownych y świeckich, w Xięstwie Pruskim jednomyślnie y stałe zezwolona y przyjęta iest, krótko zebrane: Na świadectwo jednomyślnego stałego wyznania, prawey szczyrey nauki, przeciw wszystkim skazam y sectam, które y tam y sam, pod przykryciem wyznania Augspurskiego, w zebraniach zasmuczenie y rozstargnienie czynia. Psalm CXIX. W nienawiści mam duchy obłudliwe, y drogi wszystkie fałszywe. Lecz mi obrzydła a przykazania twoje mifuje. * Imprimowano w Królewcu Pruskim u Jana Daubmana Roku Pańskiego 1569 in 4to 4 i 75 kart z jedney strony liczbowanych.

Na czele iest zalecenie Alberta Xcia Pruskiego w języku tylko polskim, datowane w Królewcu 1567 roku 9. Junii, iż to dzieło służy za prawidło dla wszystkich kościołów. Na końcu są podpisy duchowieństwa, które to przyjęło. (Posiada W. Linde Rektor lic. Warsz.)

§. *Idololatriae idololitarum Vlnensium oppugnatio itemque ad nova illorum objecta responsio, nunc pri-*

mum in lucem edita auctore Andrea VOLANO. Vindobae typis et sumpt. ejusdem A. Volani per Joan. Kartanum Velicem. 1583 in 4to. Dedykacyi do Krzysz. Radziwiła 7 kart, textu zaś 46 stron. (Jest w bibl. liceum Warsz.)

§ STANISŁAW ZDESCHKI OSTROWSKI *Abbatis Premetensis: de trinitate liber I, contra Impia scripta, Simonis Budnati, Martini Cechovicii, Stanislai Farnovii, et aliorum antichristorum anobaptisticorum, catholicam trinitatis fidem et Jesu Christi, Altissimi dei nostri divinitatem, in Polonia et Alibi opugnantium. Posnaniae in officina typographica Joannis Wolrabi 1591 in 4to cały alfabet.*

Stan. Ostrowski herbu Korab, był naprzód professorem teologii w zgromadzeniu cystersów. Więcący tego dzieła nie wyszło, iak twierdzi Janocki (*Nachr. v. rar. Büchern II, 114,*) opisujący one, lecz następujące uważać można za dalszy ciąg.

Refutatio examinationis Fausti Infausti Socini, Qua Impius Antitrinitarius et verus Samosatenus, conatus est respondere, ad quoddam catholicorum argumentum, Pro trino et uno deo allatum per Stanislaum Zderchekum Ostrowski abbatem Premetensem ad sereniss. Sigismundum III. Pol. et Suec. Regem. conscripta. Huic adiectate sunt Quaedam Theses, de Christo, a vera divinitate, excludendo, nisi sit coeli terraeque creator, una cum refutatione responsionum Socini. Posnaniae in officina Viduae et Haered. J. Wolrabi 1594 in 4to 2 alfabeti i 8 arkusz.

Obacz Janocki *Nachr. v. rar. poln. Büchern II, 115.*

§ JANA LICINIUSA NAMYSŁOWSKIEGO do braciéy ministrów ewangelików ku przyjęciu zgody, krótkie i proste napomnienie. bez wyrażenia roku i miesiąca in 4to 32 kart.

W dedykacyi podpisano z Nowogrodka

dnia 1. Nowembra 1597. Obok jest text łaciński. (Znajduie się w bibliotece liceum Warszaw.)

§. Pisma X. Piotra SKARGI przeciwko Aryanom i inne teologiczne, wymieniliśmy w tomie I. na k. 650 i następnych.

§. Wykład katechizmu kościoła krześcijańskiego, spism świętych dla wiary prawdziwéy utwierdzenia, y fałszywéy się ustrzeżenia, napisany, a teraz znowu z poprawą y przyczynkiem wypuszczony przez X. Pawła GIŁOWSKIEGO kaznodzieie słowa bożego prawdziwego. Przydany też jest rejestr rzeczy thych które są tu w tych księgach wypisane dla łacniejszego należenia. Przydany też jest odpis przeciwko Czechowicowi nowokrześcijańskiemu Ebionicie który był wypuścił swój rozsądek przeciwko temu katechizmowi na artykul przedniejszy o Bogu dosyć niesłuszny a błędny. *Bez wyrażenia miejsca druku, drukarza i roku.*

Dedykowane to dzieło jest Ostaphieiwowi Wołowiczowi Kasztelanowi Wileńskiemu in 4to 392 kart, lecz koniec braknie. Gocki druk. (Jest w bibliotece liceum Warszawskiego).

§. Synecrisis abo zniesienie nauki kościoła Rzymskiego z ewangelicką w przedniejszych artykułach wiary powszechnéy chrześcijańskiéy, przeciw sumariuszowi X. Woyciecha Słupskiego Archidyakona Wrocławskiego spisane od X. Daniela MIKOŁAJEWSKIEGO sługi słowa bożego. we Gdańsku u Andrzeja Hünefeld. roku pańskiego 1609 in 8vo 562 stron.

Do tego jest przyłączone dziełko pod tytułem: *Sententiae antiquorum patrum in superiore libro polonico citata, seorsim in gratiam eorum, qui patrum lectione delectantur latine descripta* 157 stron.

§. Zawstyżenie nowych Aryanów i wzywianie ich do pokuty i wiary Chrześcijańskiéy od X. Piotra Skargi i S. J. które iż chciał zniesć Pan Hierouym Moskorzewski, znowu ie wydaie X. Jan GURSKI z pokazania

kazaniem wielkiego niewstydu Aryańskiego, które się tu przyłożyło. Acz też i sam X. Skarga drugie zawstydzienie wydał. w Krakowie w drukarni Mikoł. Loba 1608 in 4to 209 stron.

§. Zniesienie wtórego zawstydzania które X. Piotr Skarga Jezuita na zbór Pana Jezusa Nazareńskiego wnieść usiłował za pomocą tegoż Pana Jezusa Nazareńskiego Pana y Boga naszego, y jedynny naszej nadziei i pociechy, uczynione przez Hieronyma MOSKORZEWSKIEGO z Moskorzowa. w Rakowie drukowano roku pańskiego 1610 in 4to 560 stron prócz przedmów na 1¹/₂ arkusza.

Jest w bibliotece liceum Warszawskiego.

§. Wtóre zawstydzienie X. Skargi albo odpis na powtórny książkę jego której dał tytuł, Messyas nowych Arianow wedle Alkoranu Tureckiego uczyniony, przez tegoż Szlachcisa Polskiego który mu był pierwsze zawstydzienie napisał (to jest Moskorzewski). 1615 4to 62 stron bez wyrażenia miejsca.

Jest w bibliotece liceum Warszawskiego.

§. WOYCIECHA ROSCISZEWSKIEGO Jezuity (o którym obacz wyżey na k. 512.) następujące tu należą pisma, przez Alegambiego i Niesieckiego wyliczone.

- 1.) *Contra venenatum libellum ministri cujusdam Calviniani, qui contendebat Pontificem Maximum a daemone missum.*
- 2.) *Disputationem de ecclesia haud inutilem esse, contra Faustum Socinum.*

Pismo to wyszło pod imieniem Jędrzeia MIEDZYBOSKIEGO.

- 3.) *Responsiones ad calumnias cujusdam, qui patrocinium Torunensium contra Jesuitas susceperat.*
- 4.) *Oratio ad senatum equitesque Polonos, (in qua refutantur ea, quae in conventu tum Proszowienst tum Sredensi, Torunenses Jesuitis objecerant) in 4to.*
- 5.) *Oratio contra Andream Volanum Sacramentarium (qui Clementi VIII. inscripserat orationem,*

qua per summam impudentiam ei persuadere nitentur, ut se Pontificatu abdicaret.

Pismo to wydał Kościuszewski pod imieniem **Ja na BOBOLI.**

§. Relatia prawdziwa disputacji Nowogrodzkiej która się działa dnia 9 Stycznia, roku pańskiego 1616 i wyraźne okazanie wielkiej nieszczyrości Łukasza Wądlowskiego w opisanju téj disputacji wydana przez X. Marcina GRADOWSKIEGO Commendara Nowogrodzkiego, w Wilnie w drukarni Józefa Karczana in 4to 9½ arkusza (Katoł.). Jest w bibl. liccum Warsz.

§. KASSYANA SAKOWICZA (o którym obacz wyżej k. 314.) Perspektywa albo objaśnienie błędów herezy i zabobonów w Grecko-ruskiej Cerkwi diaskonickiej, tak wartykulach wiary jako i w administrowaniu sakramentów w Krakowie 1642 in 4to.

2.) Sobór Kijowski Schizmatyczny na przestrogu wydany 1642. edycya druga.

3.) Traktat o duszy 1625 in 12mo.

Pisma te przytacza Niesiecki w Herb: IV, 5.

§. Agenda albo forma porządku usługi świętej w zborach ewangelickich koronnych y wielkiego Xięstwa Litowskiego na wieczną cześć i chwałę oycu, synowi y duchu S. Bogu w Trójcy iedynemu, za zgodną zborów wszystkich uchwałą, teraz nowo przejrzana y wydana. We Gdańsku drukował Andrzej Hünelfeld roku pańskiego 1637 in 4to 380 stron. (*Wyznania Helvec.*)

§. Wszystkie dzieła Socynianów czyli Unitaryuszów, Aryanami także nazywanych, zebrane w iednej kollekcji i wydane pod tytułem:

Bibliotheca fratrum Polonorum seu Socinianorum Cretii, Fausti Socini, Schlichtingi, Wolzogenii, Przypocii etc. opera. Irenopolii 1656 in fol. iedenastcie tom.

Cały ten zbiór kosztowny i nader dziś rzadki, w zamożnych tylko znajduje się bibliotekach.

Pojedyncze zaś wydania dzieł tak wspomnianych jako też innych Socynianów, osobliwie w Rakowie i w miastach Hollenderskich lub w Anglii drukowane, posiada biblioteka liceum Warszawskiego, po sławnym Wroclawskim profesorze Szeyblu. Wszystkie prawie tego rodzaju dzieła, należą dziś do feniksów literackich. Nie wyliczamy ich, zostawiając to bibliografom teologicznym.

§. *Colloquium charitativum* albo rozmowa braterska. Polaką reformata z mazurem starym katolikiem o pewnych rzeczach w wierze przez W. X. Albrachta SIKRANSKIEGO Plebana Swinołuckiego szczerze wypisane, w Krakowie w drukarni wdowy i Dziedzic. F. Cezarego R. P. 1652 in 4to 272 stron (*Katol.*).

§. *Epistola parvaenetica ad generosum dominum Johannem Schlichting de Bukowicz V. C. ejus epistolae Apologeticae redita cui addita est harmonia fidei Catholicae, cum fide SS. Patrum primitivae Ecclesiae a Patro Nicolao CICHOFIO Soc. Jesu.* (1655) in 4to 88 stron.

§. Pogrom Dyabła Aryańskiego, albo odpis na dwie książki, które Aryani o diable napisali, wydany przez X. Mikołaja CICHOWIUSZA Soc. Je. Przydany jest od niegoż Summariusz błędów albo bliźnierstw Aryańskich, w Krakowie u dziedziców F. Cezarego (1659) in 4to 245 stron.

§. Stara wiara albo jasne pokazanie iż ci co w dzitnicy trwają starej wiary nie mają, na dwie części rozłożona to jest o władzy S. Piotra i papieżów Rzymskich i o pochodzeniu ducha S. od syna, przypisana JWmu T. M. P. Podskarbiemu W. X. Ł. przez X. BENEDYKTA PAWŁA BOYMA Theologa Soc. Jesu. *Vilnae typis Academiae Soc. Jesu* 1668 in 4to 114 stron.

§. O rzeczach do wiary należących rozmowy theologa z różnemi wiary prawdziwymi przeciwnikami przez

X. Woyciecha Wiliuk KOJAŁOWICZA Societatis Jesu świętey Theolo. doktora napisane teraz świeżo w jedną xiążkę zebrane a za pozwoleniem starszych do druku podane R. P. 1671. w Krakowie w drukarni Stanisława Piotrkowczyka JK. Mci Ty-pogr. in 4to tezy części 132. 110 i 142 stron.

Wszystke Kojalowicza pisma są rzadkie. To jest w bibliotece liceum Warszaw.

§. *Ecphonemata* liturgiéy Greckiéy to jest: To co przy liturgiéy kapłan, dyakon, i chor, w głos śpiewają; ze mszey S. Bazylego Wielkiego i S. Jana Chryzostoma wyięte, i ięzykiem słowińskim, a charakterem Polskim, z nowym wykładem na ięzyk polski na przeciwnych painach położonym: do tego z sumą rubryk teyże liturgiéy sporządzone i do druku podane, tudzież harmonia albo krótkie pogodzenie różnic w obrzędach między mszą S. Rzymską a liturgią Grecką, z objaśnieniem obrzędów, i dołożeniem sposobu nabożnego a pożytecznego słuchania Mszy S. iak Rzymskiéy iako i Greckiéy napisane i do druku także podane przez W. X. Pachomiusa OHILEWICZA S. Theol. doktora zakonu S. Bazylego W. Wikarego generalnego, w Wilnie w drukarni Monastyra S. Trójce OO. Bazylianów R. P. 1671 in 4to 22 arkuszy nie-liczbowanych (Jest w bibl. lic. Warszaw.)

Pierwsza część tego pisma przedrukowana pod takowym tytułem:

Ecphonemata liturgiéy greckiéy albo wykład tego wszystkiego, co przy liturgiéy to jest mszey świętey, kapłan, dyakon i chor, w głos śpiewają, ze mszey S. Bazylego wielkiego i S. Jana Chryzostoma wyięte i ięzykiem słowieńskim, a charakterem polskim, z nowym wykładem na ięzyk polski, na przeciwnych painach położonym do tego z sumą rubryk téyże liturgiéy, sporządzone y do druku podane. w Wilnie roku Pańskiego 1671 przez W. X. Pachomiusa OHILEWICZA S. Theol. Doktora, Zakonu S. Bazylego W. Wikarego generalnego, a teraz dla wygody y duchownego pożytku słuchających powtórnie przedrukowane. w Krakowie w drukarni Alexandra Schedla

J. K. M. Ordynaryjnego Typogr. Roku P. 1685 4to
5¹ arkusza. (Jest w bibl. lic. Warsz.)

§. I. *Symbola Fidei Christianae catholicae*: to jest powszechnie nauki y wiary chrześcijańskię wyznania z cudownymi ich historyjami: a po nich II. *Confessio Auszpurska*, albo wyznanie nauki i wiary Ewangelickię od Kurfirstow, Xiążąt i niektórych miast w Rzeczy Niemieckię, a w mieście Auspürku na walnym sejmie, roku po narodzeniu Pańskim 1530. Dnia 25. Czerwca Carolowi piątemu k. p. Cesarzowi Rzymskiemu podane y iawnie czytane, według exemplarza łacińskiego na język polski wiernie przetłómaczone, a z historyją jego świeżo wydane: III. *Katechizm błogosławionego Ojca D. Marcina Luthera* mniejszy: do czego się przywizały IV. *Zygar katechizmowy*, albo *katechizacya Wileńska*. V. *Katechizacya Turecka*, albo *Tureczyzna* niejakiego w Sztokholmie roku 1672 dnia 30 Lipca jawnie ochrzczonego; krotkie w wierze chrześcijańskię ćwiczenie, językiem Tureckim podane y napisane przez X. Jana HERBINIUSA bywszego niekiedy Saskiego w Wilnie kazaodzieię, we Gdańsku nakładem Christiana Mansklapa drukował Dawid Frydrych Rhetor roku 1675 in 4to. *Prócz przedmowy na iednym arkuszu, 136 stron.*

Konfessya auszpurska jest po łacinie i po polsku obok na iednęj stronie drukowana. *Katechizacya Turecka* ma także osobny tytuł: *Horae turcico-catecheticae etc. Catechista M. Joh. Herbinio, Scholae Germanorum Stocholmiensis tum temporis rectore* — a zawiera ieden arkusz i 8 stron, napisana po łacinie, lecz rozmowa cała z owym Turkiem umieszczona także po Turecku łacińskimi literami, z tłómaczeniem łacińskiem między wierszami. (Dzieło to jest w bibliotece liceum Warszawskiego).

Co się tycze Artykułów wyznania Auszpurskiego, te przez różnych były tłómaczone na język polski, i w różnych miejscach z druku wy-

dane. Przyłączamy spis tych rozmaitych wydań wyięty po większey części z konotalek W. Jana Kruszyńskiego Sekretarza Jeneralnego w ministeryum skarbu. Jako to:

- 1.) *Confessio*, to jest wyznanie wiary Chrześcianańskiéy, J. K. Mci. Pańom a Radom koronaym, X. Arcybiskupowi Gnieźnienskiemu y wazem Biskupom Polskim, przez Xiędza Stan. LUTOMIRSKIEGO podane. Prze które wyznanie iako niesłusznie jest.... Kacerzem osądzon, każdy tu obaczy.... Drukowano w Królewcu pruskim przez Jana Daubmanna 1556 4to.
 - 2.) *Confessio Augustana*. To jest wyznanie wiary niektórych xięząt i miast Niemieckich, podane Cesarzowi Carolusowi na seymie Augsburskim roku MDXXX. Ktemu przydana jest apologia téżże konfessyi przełożona i drukowana nakładem J. M. Xięzcia Pruskiego etc. Ku pożytku kościołów J. M. X. Polskich (przez Jana RADOMSKIEGO, w Królewcu u Jana Daubmanna) 1561 4to. bez wyrażenia mieysca i drukarza.
 - 3.) *Confessio Augustanae fidei*, to jest wyznanie wiary krześcijańskiéy... teraz nowo z wielką pilnością a pracą z łacińskiego ięzyka na polski przez Marcina KWŁATKOWSKIEGO z Różyce przełożone etc. drukowane w roku 1561 in 4to bez wyrażenia mieysca.
 - 4.) *Confessio* to jest wyznanie wiary, nauki i nabożeństwa krześcijańskiego.... A teraz Najiaśoieyszemu Zygmuntowi Augustowi ... od niektórych Panów y Szlachty..... ofiarowana (w Krakowie drukował Mac. Wierzbicka 1564) in 8vo.
 - 5.) Konfessya, albo wyznanie wiary powszechnéy kościołów chrześcijańskich polskich; przydan jest konsens Sandomirski. w Sandomierzu 1570.
 - 6.) *Confessio Helvetica* w ięzyku polskim wydana w Krakowie u Macieja Wierzbickiego 1574.
- Jak świadczy Hofman *de typogr. polon.* p. 12.
- 7.) *Confessio* wiary, którą Augustańską, albo Aupurską zowią... na ięzyk polski właśnie przełożona

przyjęta i wydana przez Erazmusa GLICZNE-
RA etc. w Gdańsku u Jak. Rhode 1594 in 4to.

- 8.) *Confessio Auspurska*, albo wyznanie wiary chrześcijańskiej . . . na język polski z niemieckiego wiernie przełożona y wydana przez Caspra DIRIGA kaznodzieicę i sługę Bożego w Grzymalowie (to jest w Swarzędzu pod Poznańem) . . . w Thorunju drukował Franciscus Schnellboltz 1635 in 4to.

- 9.) *Versio polonica confessionis latinae per Andr. WĘGIERSKI facta in conventu Thorunensi 1645 exhibitae, typis 1647 vulgatae.*

Węgierski hist. eccl. Slav. pag. 420.

- 10.) *Symbola fidei Christianae Catholicae* . . . przez X. Jana HERBINIUSA Obacz k. 549.

- 11.) Nieodmieniona Auspurska konfessya Tą teraz . . . wydał X. Marcin Zygmund ZIELINSKI w Lipsku u Bernh. Breitkopfa 1730 in 8vo.

- 12.) *Powszechne nauki i wiary chrześcijańskiej wyznanie . . . a po nich Confessio Auspurska nowo wydane przez Ks. Jana HERBINIUSA w Beżegu u Gotfryd. Tramp. 1730 in 8vo.*

- 13.) Nieodmieniona Augszpurska konfessya . . . na świat wydana. We Gdańsku znajduje się u Thom. Jana Szreibra 1730 in 12mo.

§. *Vox Catelli Pastoretii, penes ovile Christi seu controversia, utrum in Polonia liceat, absque periculo damnationis aeternae, magnatibus et aliis nobilibus Polonis catholicis in suis oppidis, vel pagis aedificare, aut demum aedificatas fovere, tueri, Synagogas Lutheranicorum et Calvinistarum et aliorum haereticorum? Sola ratione, lucri vel alienius respectus temporalis? theologice juxta mentem S. E. R. Decisa, ab Adalberto Gabriela SLAFOSZ S. T. L. et ecclesiae Montipolitano, typis Monasterii Olivensis Sac. Ord. Cister. 1679 in 8vo 14 arkuszy.*

Jako katolik ścisły, autor tę rzecz rozstrzyga iż nie wolno. Obacz Janocki *Nachr. v. rar. poln. Büch. II, 70.*

§. *Vox clamantis in deserto, a Lutheristis ecclesiae Catholicae Paradiso. Seu fides et secta lutherana in quaestionem vocata; auctore A. R. Joanne OTREMBUS praeposito Zychlinensi A. D. 1680 Cracoviae ex officina Schedeliana S. R. M. typ. in 8vo 154 arkusza.*

Pismo pełne obelg, ale nie dowodów, jak pisze Janocki (*Nach. v. rar. Büchern II. 71*).

§. Wiera prawosławna piętmem świętym, soborami, oycami świętymi mianowicie Greckimi i historią kościelną przez X. Jana Alojzego KULESZĘ So. Jesu Theologa objaśniona od przyiętej unij Boga z człowiekiem roku 1704 w Wilnie w drukarni akademickiej Soc. Jesu. in 4to 342 stron.

§. Nauka P. P. dissidentów z nauką starodawnego kościoła znieśiona *in gratiam* tych Ich Mosciów którzy protestują się, iż tak wierzą, iako wierzył i nauczał starodawny kościół, na poznanie za sprawą ducha S. prawdy każdemu prawdę i zbawienie swe kochającemu komunikowana na cześć i na chwałę Boga w Trójcy jedynego i na zbawienie dusz krwią Jezusową odkupionych. R. Zbawienia naszego 1733 w Wilaie w drukarni Akademickiej S. J. in 4to 12 arkuszy.

W cenzurze jest nazwany autorem Jan POSZAKOWSKI S. J.

§. Konfessya albo wyznanie wiary jednostawnym konsensem i zgodą wszystkich zborów kalwińskich nłożone a przez W. Xiędza Jana POSZAKOWSKIEGO S. J. Coll. Nieświeskiego Rektora roztrząsnione i jeżeli się zgodzą ze słowem bożym: z nauką starodawnego kościoła? za pasterską benedykcyą i hojną munificencyą Jasnie Wielmożnego w Bogu nayprzewielebniejszego Imci Xiędza Antoniego a Dembowa Gu- ra Dembowskiiego Biskupa Płockiego na zbawienie dusz ludzkich do druku podane. w Warszawie w drukarni J. K. Mci. Soc. Jesu 1742 in 4to 370 stron.

§. *Antidotum contra antidotum* abo zbawienna przestroga, że lekarstwo duszne przeciwko apostazyi przez Woyciecha Węgierskiego megdy superintendenta zborów Ewangelickich sporządzone i wygotowane teraz świeżo w Królewcu R. P. 1750 drukiem publikowane i ogłoszone jest wierutną dusz trucizną dana wszystkim w obec i z osobna Boga kochającym i zbawienia wiecznego sobie życzącym od X. Jana POSZAKOWSKIEGO Soc. Jca. Theologa z szczerą miłości i gorliwości pozyskania Boga i szczęśliwéy wieczności dusz najdroższą krwią Jezusową odkupionych: dla zbawiennego dusz ludzkich pożytku do druku podana, w Wilnie w drukarni J. K. M. Akad. Soc. Jesu Anno Domini 1754 in 4to 282 stron.

Pismo Węgierskiego przeciwko któremu niemiejsze było wymierzone, wyszło pod tytułem:

Antidotum albo lekarstwo duszne przeciwko apostaziey lub odstąpieniu od prawdy na jednym fundamencie piśm S. S. ugruntowaney, przez X. Woyciecha WĘGERSKIEGO Kaznodzieie i superattendenta zborów ewangelickich dystryktu krakowskiego, które teraz powtórnie drukiem publikuje i ogłasza X. K. H. K. K. Z. E. P. K. w Królewcu u Hartunga 1750 in 8. 280 stron.

§. Katechizm Rzymski abo krótka nauka katolicka wszystkim chrześcianom do zbawienia najpotrzebniejsza po Włosku z rozkazu Oycy S. Klemensa osmeo przez Roberta Bellarmina Kardynała, Arcybiskupa Kapuńskiego w Rzymie wydana, przez Marcina SZYSZKOWSKIEGO Biskupa natenczas Łuckiego po łacinie przetłomaczona i królewiczowi Władysławowi dedykowana, teraz po polsku dla zrozumienia wszystkich osobliwie katolickiéy młodzi przełożona przez X. Jana POSZAKOWSKIEGO Soc. J. Theol. w Wilnie w drukarni J. K. M. akad. Soc. Jesu R. P. 1752 in 4to 70. stron.

§. Katechizm Rzymski podług dekretu So-

boru Trydentskiego w roku 1762 przedrukowany obacz wyżej k. 541.

§ Rozmowy dwóch kawalerów katolika z dysydem o piśmie które wyszło z napisem *wykład praw dysydemskich* wiernie spisane R. 1767 in 8vo 44 stron.

§ Uwagi obywatelskie nad okolicznościami i różnicami protestantów Polskich do wyznania ewangelickiego nicodmiennę Auszpurgskię konfesy przyznających się R. 1786 in 8vo 64 stron, *lecz lońcie w tym exemplarzu brakuje.*

§ Kontrowersye z kalwinem i uczniami jego o przeznaczeniu i usprawiedliwieniu człowieka przez Xiędza Marcina Bekana S. J. napisane, teraz na polski język przez W. X. Józefa TOŁOCZKĘ S. J. theol. dokt. i aktualnego w Akad. Wileń. Profes. przelómzone, w Wilnie w drukarni Soc. Jesu 1769 in 8vo 2 tomy 525 i 277 stron.

§ *Dissertatio polemica de traditionibus, sub feliciss. regim etc.* Antonii Krzanowski etc. rectoris per M. Michaślem MRUGACZEWSKI S. theol. profesorem, collegam majorem, cancellarium Siradiensem, collegiatas S. Floriani canonicum, pro obtinenda in S. Theologia doctoratus licentia publice ad disputandum in lectorio CC. DD. Theologorum A. D. 1775 d. 12 Octobris proposita. Typ. collegii majoris. univ. Cracov. in 4to 7 arkuszy.

§ Nauki katechizmowe o składzie apostolskim przykazaniach Boskich i kościelnych, o modlitwie pańskię i sakramentach na 3 części podzielone przez X. Michaśa Ignacego WICHERTA T. Doktora plebana Obrychtskiego do druku podane w Kaliszu w drukarni krol. i Rzeczypospolitey roku 1780 — 1781 in 8vo części trzy 423, 400 i 430 stron.

§ Błędy Woltera wybrane z księgi francuskię pod tymże tytułem: *Les erreurs de Voltaire* napisanę przez X. Franciszka Nonnotta a zaleconę listem Klemensa XIII Papieży z odpowiedziami na nie i życiem tegoż Woltera. w Łowiczu w drukarni J. O. Xcia Prymasa 1780 in 8vo 139 stron.

§. Wincentego Lirynwskiego kapłana za dawno-
 ścią i powszechnością świętę wiary katolickię
 przeciwko wszystkim kacerzow bezbożnych nowościom
 pamiętnik z łacińskiego po polsku wyłożony przez
 Xiędza Rafała SKRZYNECKIEGO. w Kaliszu
 w drukarni J. K. Mci. i Raptłey 1780 in 8vo 134
 stron.

§. Wykład wiary katolickię w tych częściach,
 w których wszczęte są spory po wydaniu swoim przed
 100 lat na różne języki przełożony a teraz z łacińskiego
 na polskie wytłumaczony przez X. Rafała SKRZY-
 NECKIEGO. w Kaliszu w drukarni krol. i Rzeczy-
 pospolitęy 1781 in 8vo 139 stron.

§. Odpowiedź w ścisłym roztrząśnieniu i dowo-
 dnym zbiciu na projektowaną i kształconą dobiegającą
 tego osiemnastego wieku reformacją w Niemczech
 w którą do tych czas bardzo mało światu a Polskie-
 mu narodowi wcale nieznaną błędą Marcina Lutra
 i złość jego nauki wytyka i okazuje się przez pewne
 go prawdy przyjaciele w Roku 1782. a przez U. M.
 W. R. z niemieckiego wyłożona w roku 1781 in 8vo
 7 arkuszy.

§. Spiknienie Burgofontskie samym swoim wyko-
 naniem iawnie dowiedzione czyli prawdziwe ułożenie
 Jansenizmu. Rzecz nayprzód napisana po francusku
 zaś przełożona po łacinie a teraz po polsku dla prze-
 strogi prawowiernych przez W. Imci X. Rafała
 SKRZYNECKIEGO Profess. Teol. wydana r. 1783
 w Kaliszu w drukarni J. O. Xcia Prymasa in 8vo 2
 tomy 538 i 468 stron.

§. Traktatn dzieciowego i dogmatycznego prawdzi-
 wey religii z odparciem błędów, które iey w rozma-
 itych przedstawiono wiekach przez Bergier Kanonika
 kościoła Paryzkiego. w Grodnie 1795 in 8vo 205 stron.

Przytém jest rozumowanie o cnocie z dy-
 kcyonarza Encyklopedyi wyięte i wytłomaczo-
 ne, 52 stron zajmujące.

§. Nauka o religii w której wyluszcza się co ma-
 my wierzyć o Bogu, o Jezusie Chrystusie, o kościele

katolickim i o racie od Karola Gobineta D. S. dla młodych napisana. w Krakowie w drukarni Dzie-
dzickiów i successorów (około 1800 r.) in 8vo pięć czę-
ści we dwóch tomikach 286 i 235 stron.

§. 4. *Pisma ascetyczne, pastoralne, kazania, mo-
dlitwy, i żywoty SS. iako mające służyć za
wzór do naśladowania.*

Naydawniejsza, ile dotąd wiadomo, dru-
kowana w Polsce książka, której treść tu i
mieścić każe, jest w języku sławiańskim, z na-
stępującym tytułem:

§. 5 Bohom poczynaiaisia Osmoglasnik Tworanie
prepodobnaha otea naszego Jouna Damaskyna so
służby na hospody wozwach i rano so stichiri ich po-
lem stichiri woskresnye sedm i powtoraiem iedynu
i aszcze imat w miniey stichiri poiem na . . . stichiri
woskresnye na szest i miniey czetery, a szczyty wie-
likiy swiaty poiem woskresnye szest, i swiatomu szest
stich glasa a.

Na końcu zaś księgi pod herbem miasta
Krakowa te są wyrazy:

Dokończana byst sia kniha w wielikom Gradie
w Krakowie pry dzierzawie wielikaho Karolia Polskaho
Kazimira i dokonczana byst mieszczaninom Krakow-
skim Szwantopoltom Fiol, iz Niemec Niemeckaho ro-
du Frank i skonczasia po boziem narażeniu 1491 lieto.
in fol. 84 kart.

Rzadkie to dzisiaj dzieło odkryte przez W.
Jerzego Bantkiego w Redyngierowskiéy biblio-
tece Wroclawskiéy i opisane przez niego w roz-
prawie *de primis Cracoviae in arte typogr. incuna-
bulis* p. 3. zchąd niniejszy opis wzięty, druko-
wane jest cyrylskimi literami. Ponieważ ten-
że mają uczoney trudni się teraz właśnie wyda-
niem historyi drukarń polskich, sądzić trzeba

iz ten ośmiogłośnik Damascena, i krakowski drukarz jego Szwantopolt Fiol, stanie się tam przedmiotem ważnym do wielu badań i nowych odkryć względem pierwszych naszych drukarzy.

§. JAKUB WUJEK, o którym mówiliśmy wyżej na k. 501. autorem jest następujących dzieł teologicznych:

1.) Postilla Catholica: w Krakowie u Matensza Siebeneychera 1573. in. fol. Część pierwsza i druga 849 stron. *Część trzecia w której się zamykają: kazania na święta Panny Maryi, Apostołów, Męczenników i innych świętych...* Przydane są i żywoty niektórych... Przydana jest i Passya to jest: historia męki Pana zbawiciela naszego przez Jakuba Wuyka także 1575 fol. przeszło 546 stron, *lecz w exemplarzu z biblioteki liceum Warszawskiego brakuje końca, iako też początku pierwszej części.*

Druk gocki piękny z wielu dość ozdobnemi rycinami. — Wujek napisał tę postyllę którą większą nazywają, w celu zbijania szerzących się nowych nauk religijnych.

2.) Postilla catholica mniejsza to jest krótkie kazania albo wykłady świętych Ewangelii na każdą niedzielę, y na każde święto przez rok cały według nauki prawdziwego kościoła powszechnego chrześcijańskiego. — Na dwie części rozdzielona, jedną niedzielną, drugą odświętną, dla ubogich kapłanów y gospodarzów y pospolitego człowieka z pilnością napisana, y teraz znowu poprawiona y powtórę wydana. Przybyło też teraz kilka kazania nowych a osobliwie kazanie Wielgopiatkowe na passyą. Przez D. Jakuba Wuyka i t. d. w Poznaniu Roku Pańskiego MDLXXXII *Cum Gratia et privilegio S. R. M. ad decennium. Na ostatniej karcie części pierwszej jest herb Poznania i napis Posnaniac ex officina Joannis Wolrabi Anno Domini 1582. Im-*

pensis excellentiss. D. Adami Pardini Pobiedzsceni doctoris medici. Poznaniensis i t. d. in. fol. Część I, ma 434, Część II zaś 235 stron. Przy tem jest jeszcze: Passyia to jest historia męki Pana naszego Jezusa Chrystusa ze czterech Ewangelistów krótko zebrana y na siedm części y wykłady swymi rozdzielona Anno Domini 1582. 85 stron. (Jest w bibliotece liceum Warszawskiego).

Jak w postylli większý Wniek się często wdawał w wykład polemiczny, tak w postylli mniejszý jest zupełnie ascetycznym; dla tego też pierwsza przeznaczona była osobliwie dla duchownych i posiadających naukę, druga zaś dla osób wszelkiego stanu pragnących utwierdzenia w wierze katolickiej i zasiłku dusznego.

Alegambe *in bibliot. script. Soc. Jesu* p. 214 wylicza nadto następujące Wnyka dzieła, których tytuły przytaczamy:

- 3.) *Defensio sacrosancti sacrificii missae adversus Franc. Stancarum.*
- 4.) *De purgatorio liber.*
- 5.) *De deitate sive divinitate Christi domini nostri et spiritus sancti contra nostri temporis Arianos.*

W języku zaś polskim następujące wydał Wniek pisma:

- 6.) *Życie i nauka zbawiciela naszego z czterech Ewangelistów zebrane.*

Alegambe l. c. pisze iż to jest tłumaczenie z Janseniusza. Będzie to zaś zapewne toż samo co jest wydrukowane przy postylli większý i mniejszý.

- 7.) *Zdanie niektórych katolików o konfessyi Sandomirskiej heretyków sakramentarskich.*
- 8.) *Dialysis to jest: rozwiązanie albo rozzebranie assercyi Pana Jakuba Niemojewskiego, z dowodami jego na przeciw Jezuitom Poznańskim wydanych napisane przez Professory Collegium Poznańskiego S. J. w Poznaniu w drukarni Jana*

Wolraba 1580 *Cum gratia et privilegio S. R. M.*
in 8vo.

Dzielo Niemoiewskiego które tu zbiia Wu-
iek wyszło pod tytułem:

Diatrybe albo kollacya przyjacielska z X. Jezuita-
mi Poznańskimi o przedwieysze różnice wiary chrze-
ściańskiéy czasu tego. 1579 in 8vo (ob. Ryngeltauba
p. d. poln. Bibela p. 304.)

9.) Godziuki do N. Maryi Panny z łacińskiego ię-
zyka przełożone.

9.) Postilla orthodoxa: to jest wykład świętych
ewangelij niedzielnych y świąt uroczystych na cały
rok przez Je. M. Księdza Marcina BIAŁOBRZIE-
SKIEGO (*) Biskupa Kamienieckiego y opata Mo-
gilskiego etc. z pisma S. y zdoktorów kościoła po-
wszechnego, z wielką pracą zebrana y ku nauce wier-
nych ludzi chrześciańskich z pilnością napisana.
w Krakowie w drukarniéy Łazarzowéy 1581 in fol.
część I ma 514, część II zaś z tytułem:

Postille albo wykładu świętych ewangelij — część
wtóra 795 stron.

Na czele jest dedykacya do Króla Stefana
w ięzyku łacińskim. Polszczyzna Białobrze-
skiego czysta i dobitna. Cały tytuł téy postylli
jest łacińskimi literami, dzieło zaś same cha-
rakterem gockim. Co do pisowni, tę uwagę
uczynić tu musimy, iż gdy na ów czas w dru-
karniach naszych niebyło stałości i iednostay-
ności w ortografii, naypowszechniéy iednak
zachowywano kreskowanie *a* otwartego; mniej
powszechnie, i można nawet powiedzieć rzad-
ko kładziono znaki nad *o* lub *e* ściśnionemi
w wymowie. Tatay wszędzie *o* tudzież *e* sto-
sownie do wymowy znamieniem prawem ozna-
czone widzieć można. Jest w bibliotece lice-

(*) Dla braku dużych liter wersalikowych L, E, umieszczono L,
EN co często na innych książkach spotrzeda można.

um Warszawskiego bardzo dobrze dochowany exemplarz.

§. *Postilla oder Auslegung der Sontags Evangelien und anderer Fest der allgemeinen Kirchen, durch das gantze Jahr. Zu einer gemeinen und nöthigen Lehr und Unterweisung in allen Artikeln des christlichen Glaubens, neben angehengter Warnung sich für die Gegenlehr, wol furzusehen und zu hüten. Geschrieben durch den gelehrten Herrn Gregorium ZARNOWITZA, der Warheit göttlichs Worts Prediger. Und durch den Wolgebornen Herrn Herrn Heinrich KURTZBACHEN den Eltern, Freihern aus dem Polnischen ins Deutsche gebracht und zum Druck befördert.* bez wyrażenia miejsca 1587 in fol. 3 części z których pierwsza ma 293 kart liczbowanych z jednej strony, druga 216 a trzecia 325 kart.

Cale dzieło przypisane Królowi Stefanowi przez Ostafii Wołowicza Kasztelana Wileńskiego, Kanclerza W. X. L. Po téj dedykacyi następuje druga do tegoż Wołowicza z podpisem: Paweł GIŁOWSKI i Krzysztof TRECZY *studzy słowa bożego*, którzy między innymi na k. 9. piszą, że postylla ta ułożona podług Konfessyi Sandomirskiej, i zasadzona na piśmie Proroków i apostołów, nie jest zatem ani luterską, ani kalwińską. Dalej powstają wydawcy przeciwko Jezuitom a mianowicie przeciwko Wuykowi i jego Postylli, na koniec zaś dodają że ułożenie téj postylli zleczone było Grzegorzowi Zarnowitza, po czém na synodzie Piotrkowskim przeczytano ją, przeczytano, pochwalono, i drukować rozkazano. Część druga przypisana jest Stanisławowi Gurce Woiewodzie Poznańskiemu etc. z podpisem samego tylko Pawła Gilowskiego. Trzecią część przypisał tenże Gilowski Wołowiczowi
wyżej

wyżéy wspomnionemu. (Dzielo to iest w bibliotece liceum warszawskiego).

Między konotatkami moieimi znajduię że Grzegorz z ZARNOWCA był z familii KOSZUTSKICH, lecz przeszedłszy do religii protestanckiey nazywał się tylko Grzegorzem z Zarnowca i pod tém imieniem wydał postyllę w trzech częściach in fol. którey ten iest przekład niemiecki. Lecz nie przypominam sobie teraz, gdzie tę wiadomość o familii Grzegorza wyczytałem.

§. Kazanie S. Cyrylla Patryarchy Jerozolimskiego, o antychryście, y znakach iego, z rozszerzeniem nauki przeciw Herezjam różnym. — Bo gdy rzeką pokóy y zmocnienie: tedy nagle ze wszystkim zginienie przydzie na nie. I. *Thez.* 5. w Wilnie r. od stworzenia świata 7104 (to iest 1596) in 8vo. 107 kart, obok tego text sławiański charakterem cerkiewnym podobnież 107 kart.

Przy końcu dedykacyi w polskim ięzyku i cerkiewnym dyalekcie napisanéy, do konstantyna Konstantynowicza Bazylego Xięcia Ostrońskiego Woiewody Kiiowskiego i t. d. podpisał się autor Stephan ZYZANI didaskał. (Jest w bibliotece liceum warszawskiego.)

§. *Icones et miracula sanctorum Poloniae auctore Martino BARON, Polono. Coloniae sumtibus ac formulis Petri Overradii 1605 fol.*

Obacz Janocki *Nacht. v. rar. poln. Büchern I, 42.*

§. Ewangielicy nieodmiennego Auszpurskiego wyznania iedną tylko całkowitą mają postyllę czyli zbiór kazań Samuela DĄBROWSKIEGO czyli Dambrowskiego (o którym mówiliśmy w t. I. na k. 240), wydany za życia autora 1621 w Wilnie fol. Potém przedr. w Brzegu. Po trzeci raz wydany staraniem Eiraima Olofa w Lipsku 1728 i 1729 2 tomy in 4to maj.

z przedmową w której się ma znajdować wiadomość o wszystkich postyllach polskich. Po czwarty raz wydał te kazania Dąbrowskiego Bokshammer Senior Festenbergski 1798 roku, lecz niedozór pozostawiał wiele omyłek drukarskich. W wydaniu tém oczyszczono Dąbrowskiego z niektórych makaronizmów, lecz niesłusznie powyrzucano przytaczania autora. Piąta edycja podług pierwszych wydań drukowana w Brzegu nakładem i drukiem Wolfarta 1810 in 4to zawiera trzy alfabety. Lecz w tém wydaniu ma się znajdować wiele pomyłek drukarskich, iak mówi Recenzent w piśmie: *Literarische Beilage zu den Schlesischen Provinzial-Blättern* 1810 Stück 10 p. 303 — 307 wystawując zalety tych kazani.

§. *Paterikon* abo żywoty SS. oyców Pieczarskich obszeruia słowiańskim ięzykiem przez świętego Nestora zakonnika y Latopisca ruskiego przedtym napisany, teraz zaś z Greckich, Łacińskich, Słowiańskich y Polskich Pisarzów objaśniony i krocey podany przez wielbnego w Bogu Oycy Sylwestra KOSSOWA Episkopa Mscisławskiego, Orszańskiego y Mohilewskiego. w Kiiowie w drukarni S. Lawry Pieczarskiéy Roku 1635 in 4to. 184 stron, prócz dedykacyi do Adama z Brusilowa Księża Podkomorzego Czerniechowskiégo i epigrammatów zna herb iego 1¼ arkusza, tudzież rejestru na 4 arkusach. (Jest w bibliotece liceum warszawskiego.)

§. *Tractatus de variis passionem domini nostri Jesu Christi meditandi modis ad fidelium Christi utilitatem conscriptus a R. P. Gaspare DRUŻBICKI Soc. Jesu, cum approbatione superiorum. Lublini sumptibus Georgii Försteri S. R. M. Bibliopolae 1652. Cum privilegio S. R. M. in 8vo 383 stron.*

§. *Speculum Samosathenistarum vel socinistarum vulgo arianorum in quo ostenditur samosathenistas, vel*

socinistas seu arianos, tantopere in religione christiana dissidere a catholicis et evangelicis ut inter christianos censeri non debeant: sed potius esse tam D. D. protestantibus quam catholicis execrabiles editum a patre Nicolao CICHOWIO Societatis Jesu Cracoviae in officina viduae et haeredum Francisci Cezari S. R. M. Typogr. Anno Dni 1662 in 4to 292 stron. (Jest w bibliotece liceum warszawskiego.)

§ Kazania na niedziele całego roku przez X. Franciszka RYCHŁOWSKIEGO zakonu S. Franciszka Reformata, natenczas w małej Polsce prowincyała a przedtym swięty theologii Professora napisane y wydane na każdę niedzielę po dwoygu kazań z dozwoleńiem starszych. *Cum gratia et privilegio S. R. M. w Krakowie w drukarni Stanisława Piotrkowczyka typografa J. K. M. 1664 in fol. 699 stron.*

Przedrukowane pod tytułem:

Kazania dwoiakie na niedziele całego roku teraz świeżo ku chwale bożey, y pospolitemu pożytkowi ludzkiemu napisane y wydane przez X. Franciszka RYCHŁOWSKIEGO i t. d. w Krakowie w drukarni dziedziców Krzysztof Schedla J. K. M. Typograffa Roku Pańskiego 1672 in fol. 821 stron.

§ Kazania o miesiącu pańskiem przez X. Kazimierza Wiliuka KOJAŁOWICZA S. Jesu S. Theologii Doktora i Kaznodziei do ludu na wielki piątek miane teraz świeżo do druku podane za pozwoleniem duchowieństwa, w Wilnie w drukarni Akad. Soc. Jesu. roku 1675 in 4to 238 stron.

§ Roża indyjska to jest przedziwny żywot y cuda swiętęj Róży Indianki trzeciego habitu S. Dominika przez przewielebnego oycę Leonarda Hausera swiętęj Theologii doktora Prov. Angiel. Socy. General. tegosz zakonu ięzykiem łacińskiem do druku podana, na polski przełożona przez W. O. Thomazsa TOMICKIEGO Dominikana. Za dozwoleńiem starszych, w Krakowie w drukarni akademiey Krakowskiey, 1677 in 4to 265 stron prócz różanicy, rejestru i dedykacyi do N. Panny Maryi.

§. *Modi LX sacrae orationis variae formandae a P. Casimiro Wiliuk KOJAŁOWICZ Societ. Jesu S. T. doctore in gratiam incipientium collecti et praxibus illustrati. Vitnae typis academicis Societ. Jesu 1684 in 8vo 460 stron.*

§. Kwadraczymal cały albo kazania w polskim ięzyku na ewangelie każdodziennie zupełnego postu świętego z większoy części niegdy miane po różnych kościołach Krakowskich od przewielebnego oycy Waleryana GUTOWSKIEGO Franciszкана, nauk wyzwolonych y pisma S. Doktora prowincyey polskiéy oycy na cześć Panu Bogu y matce iego niepokalanie poczętęy z ordynansu przełożonych do prasy drukarskiéy od tegoż podane w roku p. 1688 z obserwowanym indexem który sobie roztropny y mądry czytelnik na wszystkie prawie w całym roku przypadające niedziele, bardzo łatwo potrafi akommodować w Krakowie w drukarni Mikołaja Alexandra Schedla J. K. Mci Ordynaryinego Typographa in fol. 702 stron.

§. *Officina emblematum, quae praecipuos virginis et matris Dei Mariae titulos, et elogia complectuntur per Fr. Ambrosium NIESZPORKIEWITZ Ordinis S. Pauli Primi Eremitae Sacrae Theol. Doctorem Antehac in conventibus ordinis ejusdem Cracoviensi et Częstochoviensi, et Claromontano praedicatorum ordinariarum, proposita et exposita. Centuria 1. Cracoviae ex officina Francisci Cezary S. R. M. Illustris. ac R. d. Dni Episcopi Crac. Ducis Severiae, nec non Schol. Novodworsc. Typogr. Anno D. 1691 in fol. 504 stron prócz rejestru.*

§. Skarby niebieskich tajemnic to jest księgi obławienia niebieskiego świętej matki Brygitty z rodzaju Królewskiego Xiężny Nerycki ze Szwecyey fundatorki reguły S. Salvatora z łacińskich na polskie przełożone przez zakonnika braci mniejszych oyców Bernadynów za pozwoleniem starszych 1698. Ten tytuł rżnięty jest na miedzi w około z ozdóbkami, na dole napis: *Sculpsit Leopoldus And. NIEDBŁOWICZ in fol. 179 stron.*

§. Kazania pogrzebne X. Piotra DUNINA e Societate Jesu ku wygodzie kościelnych i politycznych oratorów do druku w iednym Tomie podane *de expressa excellentissimi illustrissimi ac reverendissimi Domini Episcopi Poznaniensis licentia.* w Warszawie roku Pańskiego 1700 in 4to 427 stron.

§. Ambona ducha S. do serca mówiącego pustynia bogomyślna abo ćwiczenia duchowne przez dziesięć dni na wzór tych które podaie S. Ignacy fundator Societ. Jesu wydane przez X. Jana MORAWSKIEGO Societ. Jesu z przydaniem materji kazań nabożnych na wszystkie przez rok niedziele i niektóre przednieszę święta, zamkniętych tak w téy księdze, iako i w drugiey której tytuł jest: *Namowy Ducha S. reiestr iak kładzie się na początku téy księgi,* z pozwoleniem starszych w Poznaniu w drukarni Kolleium Societatis Jesu roku Pańskiego 1700 in 4to 159 i 218 stron.

§. Uwagi chrześcijańskie albo rozmyślenia krótkie na wszystkie dni roku i święta uroczyste dla pożytku dusz krwią chytusową odkupionych na wygnaniu w Dreźnie przetłumaczone a roku 1707 do druku podane *ex mandato superiorum.* w Brunsberku w drukarni Collegii Societatis Jesu roku Pańskiego 1707 in 4to 4 części 366, 216, 88, 212, 136, i 224 stron.

§. *Fragmenta epistolarum S. Francisci Xaverii Societatis Jesu Indiarum Apostoli orbis thaumaturgi collecta ex voto per P. Joannem Casimirum KUSZEWICZ Societatis Jesu polorum exulem protunc a peste ac doctrinis moralibus explicata in unum utilitatemque legentium proposita.* Anno Domini 1716 Calixi typis collegii Soc. Jesu. fol. 226 stron.

§. Dni skarbowe albo dni skarbu wiecznego króla należące dni świętecznymi kazaniem rozgłoszone pod skarbowe klucze oddane Jaśnie Wielmożnemu Imci Panu Michałowi Kazimierzowi Kotłowi Podskarbiemu Wielkiemu y Pisarzowi ziemskiemu W. X. Lit. Markowskiemu Pługiańskiemu Krasnosielskiemu etc. Staroście od W. X. Antoniego SZYRMY Societatis Jesu roku zakretygo skarbu w ciełe ludzkim 1719 w Wilnie w drukarni akademickiéy Societatis Jesu in fol. 1098 stron.

§. Ogród liliowy y cedrowy zapachem cnót Anielskich kościoł Chrystusów rozweselaący, albo żywot cnoty y cuda świętego Kajetana kleryków pod regułą żyjących patriarchy y fundatora z włoskiego języka na polski przez Xiędza Anioła **DSTOROGA S. Th. M. Karmelitę** dawney obserwancyey przelomaczony 1719. w Krakowie w drukarni Jana Domańskiego J. K. M. typograta roku P. 1720 in 4to 348 *stron.*

§. Rożaniec kaznodziejski na trzy części to jest radosną bolesną i chwalebłą podzielony a potym 3 herbownemi rożami JW. Imc. P. z Słupowa Szembeka kanclerza koronnego Starosty etc. na wieczny zapach w kościele bożym pracującym kaznodziejom przez W. X. Cypryana **SAPECKIEGO K. K. K.** zaszczerpiony i do druku podany. w Krakowie u Franciszka Cezarego J. K. Mei i Biskupa Krakowskiego Typografa roku 1720 in 4to 206 *stron.*

§. Królowa nieba i ziemi naydostojniejsza boga rodzica Marya kazaniemi na wszystkie swoje święta od X. Stefana **PONINSKIEGO Societatis Jesu** wysławiona. w Poznaniu w drukarni kollegium Soc. Jesu roku Pańskiego 1721 fol. 249 *stron.*

§. Delicje nieba i ziemi serc ludzkich serce Chrystus Jezus świata zbawiciel przez reflexyę duchowne afekta, na wcielenie y narodzenie jego nayświętsze: oraz przez moralne uwagi albo nanki, pod różnemi miłości tytułami prezentowany y do gorętszego siebie kochania wdzięcznym chrześciańskim sercom zalecony przez X. Paulina od S. Andrzeja Scholarum Piarum. Roku Pańskiego 1723. w Warszawie w drukarni J. K. M. WW. OO. Schol. Piar. in 4to. 250 *stron.*

Jest to Paulin **WIAZKIEWICZ** żyjący od 1666 do 1729 iak pisze Bielski *in vitis Piarist.* p. 25. gdzie inne pisma, po więkšzey części panegiryki, są wyliczone.

§. Monumenta albo zebranie starożytnych ozdób przenayświętszey Boga Rodzicy Panny Maryi w dawnym wielce obrazie Koderskim *de Gwadelupe* rzeczonym z rozkazu S. Grzegorza Wielkiego Papieża rę-

ką B. Augustyna Rzymskiego odmalowanym oryginalną zacnością, y pobożną wiernych rewerencyą wstawionym tudzież heroiczną męczeńskich y ianych różnych S. S. pańskich relikwii assistencyą otoczonym skoncentrowanych przez JW. Imci Pana Jana Fryderyka Łukasza Hrabie *Sapiehę* Kasztelana Trockiego, Starostę Bzesczkiego z Archiwu Kościoła Infułatnego pod tytułem S. Anny tegoż miejsca nierównie z autentycznych domu swego dowodów y świadectwa poważnych autorów wprzód po łacińsku a teraz po polsku z przydatkiem wielu rzeczy wiadomości godnych wy-pisane y na dwie części podzielone za staraniem zaś X. Albr y c h t a STAWSKIEGO do druku podane Roku 1723. *Typis Coll. Regii Varsav. Soc. Jesu in 4to.* Dedykacye zajmują 5. arkuszy, text zaś 205 i 302. *stron.*

§. Prawdy moralne, prawd pisma świętego, zdaniem doktorów świętych, dla utwierdzenia cnoty w pobożnych, dla awersyi występków w grzesznych wy-wiedzione. Protekeyi Jaśnie Oświeconego Xiążęcia Imci Jana Krzysztofa na Słupowie Szembeka Biskupa Warmińskiego i Sambińskiego przy powinszowaniu patrona S. Krzysztofa na wiazanie od Kollegium Warszawskiego *Scholarum Piarum* ofiarowane, na używanie pracujących w kościele Chrystusowym przez X. Paulina od S. Andrzeja (WIAZKIEWICZA) tegoż zakonu, wydane dnia 25. Lipca Roku Pańskiego 1728. w Warszawie w drukarni J. K. M. Collegii *Scholarum Piarum* in fol. 394 *stron.*

§. Trojaki poklon kaznodziejski odświętny czci y chwale Trójcy najswiętszy pierwszy tomem kazań rocznych w trójletnich kazaniach odświętnych oddany przez X. Jerzego DĘBSKIEGO *Societatis Jesu*, w Sandomierzu w drukarni J. K. M. Collegium *Soc. Jesu* Roku Pańskiego 1729 in fol. 246 *stron.*

§. Mysli wyborne przewielebnego Xiędza Bojła an ordynaryjnego kaznodziei Wielkiego Ludwika i jednego ze czterdziestu doktorów akademii Francuskiej w różnych materyach do poprawy ludzkich obyczajów i kazań służące za approbacyą rewizorów z przy-

wilem Królewskim w Paryżu wydane 1709. na oczyszty język wytlómaczone 1729. a teraz za pozwoleniem starszych przedrukowane we Lwowie w drukarni Akademickiej *Coll. Soc. Jesu* 1768 in 8vo. 489 *stron.*

§. Głos krwi Jezusowey konwinkuiącemi do zawołanych cnot perswazyami wolny inwektywami pod czas postnych passyi, na szkodliwe swobodnemu królestwu duszy excessa wolny Jasnie Wielmożnemu Imci Panu Janowi Władysławowi na Zalesiu Zaleskiemu Kasztelanowi Wiskiemu pod czas dorocznego rekursu patrona honorów fortun, lat augmenta awizuiący, przy agratulacyi obligowanego wiskiemu imieniowi autora X. Łukasza od S. Franciszka, kaznodziei ordynaryjnego Collegium Warszawskiego *Cler. Reg. Scholarum Piarum* Roku Pańskiego 1731 w Warszawie w drukarni J. K. M. y Rzeczypospolity w *Colleg. Schol. Piarum* in 4to 144 *stron, kazań sześć.*

Autor jest zapewne Łukasz ROSOLECKI Piar, o którym pisze Bielski *in vitis Piaristar.* p. 69. że żył od 1697 — 1752 i wydał Panegiryk na pogrzebie Jana Szembeka kanclerza, w Warszawie 1731 in fol. *Zycie S. Józefa Kalasantego,* po polsku. w Wilnie 1736.

§. Nowe żywoty świętych dotąd polskim językiem nie wydane cudownego w świętych swoich Boga sławiące dziwnemi dziełami cnot rozmaitych przykładami y pobożnemi rewolucyami pełne, dla pragnących, świętych obcowania, y nienasyconego nigdy w czytaniu ukontentowania dusz chrześciańskich na każdy dzień przez cały rok wybrane z powsznych pisarzy przez W. X. Stefana WIELEWIEYSKIEGO *Soc. Jesu* a po śmierci jego wydane za dozwoleciem starszych. Roku Pańskiego 1735 i 1739. w Kaliszu w drukarni Collegium *Soc. Jesu* in folio 3. części 319, 324 i 238 *stron.*

§. Główny na sławę patron S. Jan Nepomucen pod obmyślającą pomnożenie honoru Jego Wielmożnego Pomianu głową wślawiony przez iednego kapłana So-

cietatis Jesu Roku 1757 za pozwoleniem starszych.
w Kaliszu w drukarni Coll. Soc. Jesu in 8vo. 163 stron.

§. Róże tajemnicie niebieskich pasterską pracą kwitnące, wdzięczną nauki wonnością serca Chrystusowi przygotowane nadgodą zbawienną prowadzące, albo kazania, JO. Xiążęcia Imci i Kraysztola Andrzeja Jana na Słupowie SZEMBEKA biskupa Warmińskiego i Sambinskiego świętego państwa Rzymskiego Xiążęcia, Ziemi Pruskiej Prezydenta, w różnych kościołach diecezji swoich, Chełmskiéy, Przemyśkiéy, Warmińskiéy i po innych ambonach, miane, od najwyższych sług OO. S. J. u Stey Lipki misyonarzów w iednym tomie na 3. części rozłożone. *typis Collegii Brunsburgensis Societatis Jesu Anno 1740 in fol. 416 stron.*

§. Jana Arnta ś. p. generalnego księstwa Luneburskiego superattenda, sześć ksiąg o prawdziwym chrześcijaństwie o zbawienney pokucie, serdecznym skrusze i żalu za grzech, prawey wierze światobliwym żywocie i przystoynym prawdziwych chrześcianów obcowaniu oraz informatorium jego biblicum i dziewięć listów tu należące, z niemieckiego na polski język przetłómszone przez X. Samuela TSCHEPIUSA Archipresbytera i Prob. Działdowskiego. w Królewcu u Hartunga 1743 in 8vo 960 stron.

§. Nieboszcz. Jana Arnta rayski ogrodeczek pełen cnót chrześciańskich, podług edycyi polskiéy od X. Ludw. Zasadyusa w Brzegu 1756 wydaney, w Królewcu u Hartunga 1743 in 8vo 247 stron.

§. Firmament praw y prawd wiecznych ewangelij świętęy światłem oświecony splendorem gwiazd (*ut lucerent in firmamento caeli et illuminent terram Gen. I*) herbownych JW. Inci Pana Stanisława z Burzyna Burzyńskiego, y polerownym staro-wiecznych kroiów żelazem JW. Jeymci Pani Maryanny z Kopciów Burzyńskiéy Instygatorów W. X. L. Ciwilskich, Krasnosielskich etc. starostw iaśnieiący polskiemu światu w niedawnych kazaniach ukazany przez W. X. Jana ZRZELSKIÉGO Societ. Jesu rektora kollegium Neświskiego u S. Michała. w Warszawie w drukarni J. K. Mci

i Rzeczypospolitey Collegium Soc. Jesu 1745 in 4to
734 stron

§. Kapitalista w ekonomii niebieskiy albo gospodarz główny plenną cnot y zasług krescencyą na głowę zbierający Jan Kanty błogosławiony przy uniwersalnym tego błogosławionego polskiéy korony y W. X. Litew. Patrona, przesławney akademii krakowskiéy doktora niegdys y profesora Feście, z nayniższą głów chrześciańskich inklinacyą, w katedralnym kościołów wszystkich Froncie prześwietney Poznańskiéy Bazylice udarowany i tamże przy prezencyi kapitularnego pierwszych kościoła bożego głów kongressu, akcyą kaznodziejąską pokazany przez xiędza Piotra SKO-CZYŃSKIÉGO zakonu braci mnieyszych S. O. Franciszka ściśleyszey obserwancyi reformata ordynaryusza (na ten czas) katedralnego Poznańskiégo na poważną rekwiżycyą za konsensem zwierzchności do druku podany roku którego ubostwionéy mądrości głowa Chrystus zbawienną światu obmyślił ekonomią 1745 dnia 24. Października. w Poznaniu w drukarni akademickiéy. in fol. 31 $\frac{1}{2}$ arkusza prócz dedykacyi.

Przypiski czyli raczey część iedna tego pisma poświęcona wywodowi historycznemu o akademii krakowskiéy, lecz mało się tu można dowiedzieć, bo chwast panegiryczny przyglusza historyczną powieść.

§. Wielki tydzień to iest wszystkie nabożeństwa iako to msze, pacierze kapłańskie y inne ceremonie które w każdy dzień tego tygodnia, nawet w sam dzień wielkanocny od kościoła bożego odprawnią się dla wygody lehmciow Panien Kanoniczek Warszawskich oyczystym ięzykiem wydane roku 1746 a przedrukowane w Wilnie w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolity u XX. Schol. Piar. in 4to min. 277 stron.

§. Ozdoba Karmelu zakonnego, w splendorach świętych y życia doskonałością znaczniejszy karmelitów i karmelitanek któremi zakon Nayświętszey Maryi Panny z Góry Karmelu od Eliasza nychwałebniczego wodza y proroka ufundowany iako firmament swoimi iśniecie luminarzami, niegdys iaciu-

skim językiem przez nayprzewielebniejszego oycę Filipa od Trójcy Przenajświętszszego karmelitów boskiej kongregacyi S. Eliasza Generała pokazana, teraz zaś światu polskiemu na publiczny pobożnie ciekawych dusz widok wydana roku chwalebne w ozdoby świętych swoich Boga 1746. w Lublinie w drukarni J. K. M. Coll. Societatis Jesu. in folio Część I. 347 stron. Część druga w Krakowie w drukarni akademickiej 1746. 261 stron. Część trzecia tamże 1747. 647 stron.

Przydane do tego jest:

Konterfekt życia przykładnego z ozdoby karmeln zakonnego kopiowany, kolorami chwalebnych cnot (cnot) świętości karmelitów i karmelitanek boskich, prowinicy polskiej odmalowany i na publiczny widok z cieniów niewiadomości, za usilną wielu godnych osób instancją, wystawiony roku którego syn Boski konterfekt ludzki na sobie wyraził. w Krakowie w drukarni Michała Józefa Antoniego Dyaszewskiego 1747. in fol. 394 stron.

§. Rok niebieski, część pierwsza to jest: Styczeń, Luty, Marzec albo przewodnik do szczęśliwój wieczności Jezusowi Królowi niebieskiemu Maryi Królowej niebieskiej y wszystkim świętym mieszkańcom niebieskim na cześć y chwałę przez miesiące y dni rozłożony od jednego kapłana Soc. Jesu roku którego życie przedwieczne w ciele ludzkim dla nas żyć zaczęło 1749. w Poznaniu w drukarni Kollegium Soc. Jesu in 8vo 4 części (z których każda po trzy miesiące zawiera), 1024, 754 i 192 stron.

§. Advent z postem kazaniami o sędzie Bożym, o męce Pańskiej, o pokucie, o umartwieniu pięciu ciała zmysłów, y innych prawdach wtary chrześcijański, ku większej chwale boskiej i pożytkowi dusz ludzkich po różnych katedrach, z rejestrem kaznodziejskim na wszystkie roku niedziele, zapowiedziany głośnemu na wszystkie czasy imieniowi J. J. W. W. Lehmcio w panów Karola Margrabi na Mirowie z Wielopolskich Gonzagi Myszkowskiego, koniuszego koronnego, Generała Mało-Polskiego, Krakowskiego

Lipińskiego starosty, Jana Cześnika Kor. Starosty Lanckorońskiego, Hieronima Starosty Zarnowieckiego, Generała woysk J. K. Mei y Rzplitey Wielopolskich na Zyweu y Pieskowéy Skale S. P. R. hrabiów kawalerów orla białego, na dowody y powinney oświadczenie wdzięczności poświęcony przez X. Samuela od S. Floryana Scholarum Piarum prowincyi polskiéy Assystenta roku pańskiego 1749. w Warszawie w drukarni J. K. Mei Rzeczypospolitéy Collegium XX. Schol. Piar. in fol. 775. stron.

Jest to jedno z wielu pism teologicznych Samuela WYSOCKIEGO o którym ieszcze się wspomni niżej k. 576.

§. Traktat miłości boskiéy we dwunastu księgach przez świętego Franciszka de Sales biskupa y Xiążęcia Geneweńskiego zawarty w nieoszacowawym serc archiwum Jaśnie Wielmożnego Imci Pana Michała Stanisława Kamińskiego Generała Majora woysk koronnych Boreckiego Suraskiego etc. Starosty, y Jaśnie Wielmożnéy Imsci Pani Maryanny z Kuczyńskich Generałowy Boreckiéy Suraskiéy etc. Starościny, na konserwacyą złożony przez X. Waleryana WYSZYNSKIEGO Scholarum Piarum na styl polski przetłómaczony. w Warszawie w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitéy XX. Schol. Piarum. Anno 1750 in 4to 912 stron.

Wyszynski o którym wspomnieliśmy w tomie I, k. 462. żył od 1684 — 1754, iak pisze Bielski *in vitis Piarist.* p. 36.

§. Zycie zachodnich krajów Apostoła od boku Chrystusowego legata apokaliptycznego Anioła S. Wincentego Ferreryusza wyznawcy zakonu kaznodziey. wielkiego cudotworecy, przez W. X. Antonina Teolego, tegoż zakonu w Rzymie, stylem włoskim Roku Pańskiego 1736 wydane, potym przez W. X. KASZYANA KONIECZKIEWICZA S. Theologii Prezentata tegoż zakonu z włoskiego na polskie przetłómaczone teraz przez niegodnego tegoż instytutu kapłana S. Jackowi z Odrowążów wyznawcy wschodnich krajów apostołowi pryncypalnemu oyczyzny naszéy pa-

tronowi pierwszemu patriarsze i oycu zakonu kaznodziejskiego w koronie Polskiej na znak wdzięczności wieczny, dedykowane R. P. 1750 w Krakowie w drukarni akademickiej in 4to.

Dedykacyi do S. Jacka iest 75 stron, gdyż opisuje całą jego familję, genealogiã i w wszystkich herbownych. Życie S. Wincentego zaś podzielone na dwie części 111 i 171 stron. Mnóstwo iest rycin rznętych na miedzi wystawiających różne cuda świętych.

§. Słodka i święta śmierć przez W. X. Jana Craseta S. J. Roku 1706 francuzkim ięzykiem wydana, na polski ięzyk przetłómaczona, teraz kosztem X. Szymona Wosińskiego Kanonika Kathedralnego Poznańskiego Proboszcza Kościańskiego J. U. D. przedrukowana, w Poznaniu w drukarni Coll. Soc. Jesu 1751 in 8vo 474 stron.

§. Kazania na niedziele całego roku i święta, nauki wielce do zbawienia potrzebne zawierające, z francuzkiego na polski ięzyk przełożone przez X. Jana POSZAKOWSKIEGO S. J. Theol. na pomoc mającym staranie koło dusz do druku podane. w Wilnie w drukarni J. K. Mei. akad. Soc. Jesu 1752 4to. Części trzy 412, 320, i 48 stron.

§. Kazania niedzielne J. Sapiegie Bisk. Dyocezaryjskiemu od autora ofiarowane (X. Adam ABRAMOWICZ S. J. Regens Coll. Nob). w Wilnie w drukarni Soc. Jesu 1753 in 8vo 2. Tomy 606 i 536 stron.

§. Myśli abo reflexye chrześcijańskie rozdżone na wszystkie dni całego roku przez W. X. Franciszka Nepveu kapłana Societatis Jesu ięzykiem francuzkim wydane, na polski zaś ięzyk przetłómaczone przez W. X. Tomaszã PERKOWICZA Soc. Jesu we Lwowie za dozwozeniem starszych Roku Pańskiego 1720 wydane, teraz zaś na usilne żądanie wiernych przedrukowane, w Wilnie w drukarni J. K. Mei. akad. R. P. 1754 in 8vo. Styczeń Luty Marzec 342 stron, i tak następnie każdy tom ma trzy miesiące 356, 366 i 370 stron.

§. Prawdy nieomyłne z pierwszego tygodnia exercycyów świętego Ignacego wyjęte, szkolney młodzi y innym wszystkim, własnego zbawienia i postępku duchownego szukaiącym, do zbawienney uwagi podane od pewnego kapłana Societatis Jesu roku 1751 po łacinie, a teraz z łacińskiego na polski język przez pewnego teologa Societatis Jesu prowincyi Litowskiy przetłomaczone, za dozwoleciem starszych do druku podane roku 1754. w Wilnie w drukarni JK. Mei akademie. Societat. Jesu in 4to 452 stron.

§. Rozmyślania albo lekcyja duchowna miasto kazania na święta uroczyste etc. wszystkie niedziele dai do roku napisana od X. Tomasza MŁODZIANOWSKIEGO S. Jesu na trzy księgi podzielone. Księga I. od niedzieli adwentu do Wielkanocy, po trzeci raz przedrukowana w Warszawie w drukarni Rzeczypospolityi Collegium S. Jesu 1754 — 1755 in 4to 2 księgi 714 i 979 stron.

§. Sposób katechizowania, według opisanja katechizmu Rzymskiego powagą S. koncyljum Trydentskiego wydanego a teraz z władzy zwierzchności pasterskiej J. O. Xiążęcia Imci Adama Ignacego Komorowskiego Arcy Biskupa Gnieźnieńskiego dla iednostaynego zażywania wszystkim Archidiecezyi Gnieźnieńskiej kościołom po parafiach podany roku Pańskiego 1757. w Warszawie w drukarni JK. Mei i Rzeczypospolity in Collegio XX. Schol. Pisr. in 4to 200 stron.

§. *Bibliotheca sacromoralis in quam praeter sacram scripturam SS. PP. ac theologorum sententiae tum conceptus morales et argumenta moralia, historiae ecclesiasticae ex probatis authoribus descriptae similitudines et symbola collecta. Atque ad publicam divini verbi praedicatoribus, per titulos communes ordine alphabetico in quatuor tomos disposita sub magni auspicio nominis illustrissimi reverendissimi et excellentissimi domini Feliciani Philippi Wotolkowicz Episcopi Vladimirensis et Brestensis Coadjutoris Metropolis Kitoviensis totiusque Russiae et Abbatiae Kitowo-Peczorensis etc. studio et labore R. P. Arnol-*

phi Casimiri ZEGLICKIe Scholis Piarum DDD. Anno Domini 1757 — 1759. Varsaviae typis S. R. M et Reipublicae Scholarum Piarum in 4to 3 części 759 736, 783, 752, 799, 699, 490, i 238 stron.

Dzieło to dla kaznodzieiów wielce ma być użyteczne iak mówi Bielski (*in vitis Piarist.* p. 48) opisując życie Zeglickiego i wyliczając tego pisma. Obacz w tomie I. na karcie k. 225 a w niniejszym na k. 172. Inne przez tego Zeglickiego pisma wydane, są:

- 1.) *Bibliotheca gnomico-historico-symbolico politica.* Varsav. 1742 in 4to II. Vol.
- 2.) *Commenii orbis sensualium pictus*, po łacinie i po polsku. w Warszawie in 8vo.
- 3.) *Schola pietatis.*

Książeczka ta do nabożeństwa w szkołach osobiwie Piarских zaprowadzona, pokilka kroć była przedrukowana.

§ Kazania o męce Pańskiej z przydaniem z rzeczy wypadającym a z wielu miar użytecznym porównania miayse pisma S. na pozór sobie przeciwnych napisane przez X. Karola ZULKIEWSKIEGO w towarzystwie Jezusowym. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitęy (około 1760) in 8vo tomik I. 252 i 113 stron.

Niewiem czyli więcey wyszło.

§ Człowiek Chrześcianański w swoim prawie y powinności wyuczony albo nauki chrześcijańskie wszystkim wiernym do wiadomości, pasterzom, spowiednikom, nauczycielom, kaznodzieiom do wypełnienia swego urzędu wielce potrzebne, naprzód od Xiędza Pawła Segnerego Societatis Jesu pod czas apostołskich missyi ogłoszone, potym różnemi językami po kilkakroć do druku podane teraz dla używania polaków z przydatkiem życia tegoż autora przez X. Krzysztofa NIEKOYCZYCKIEGO Societatis Jesu teologę prow. mało polskich przetłómaczone. w Warszawie w drukarni Jego K. Mei i Rzeczypospolitęy Collegium

Soc. Jesu 1759 — 1761 in 4to 3 tomy 674 — 564 — i 735 stron.

§. Głos synogarlicy na pustyni świata tego ięzący to jest duszy chrześcijańskię rozmyślania do Pana Boga oblubieńca wiecznego wzdychania y w chrześcijańskię doskonałości ćwiczenia przez niektórego kapłana zakonu Serafickiego O. S. Franciszka, Oyców reformartów małopolskię prowincyi zebrane dla pożytku dusz krwią Jezusową odkupionym, przedrukowane we Lwowie w drukarni Akademickię J. K. Mci Coll. Soc. Jesu Roku Pańskiego 1761 in 8vo 446 stron.

§. X. KASPRO BALSAMA kazania z tego czasu do lepszych należące, wyszły pod-tytułem:

- 1.) Kazania na niedziele całego roku X. Kaspra Balsama Soc. Jesu na dwa tomy podzielone w Poznaniu Roku Pańskiego 1761 w drukarni J. K. Mci Clari Collegii Soc. Jesu in 8vo 507 i 564 stron.
- 2.) Kazania na święta całego roku X. Kaspra Balsama Soc. Jesu po śmierci ięgo za szczególnym J. K. Mci przywilejem i pozwoleniem zwierzchności wydane w Poznaniu w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitę Societatis Jesu 1762 — 1764 in 8vo. 2 Tomy 446 i 754 stron.
- 3.) Kazania przygodne W. X. Kaspra Balsama Soc. Jesu o występkach i obowiązkach ludzi młodych za pozwoleniem starszych do druku podane w Poznaniu w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitę Soc. Jesu R. P. 1765 — 1772 in 8vo. Siedm tomów.

§. Nauka homilie y materye kazań na wszystkie w całym roku dni święte ku większę Pana Boga chwale i czci świętych Jęgo dla pożytku dusz ludzkich, pasterzów ich y kaznodziejów przysługi napisane, a na widok publiczny pod zaszczytem wielkiego imienia JO. X. Imci Kajetana Sołtyka Biskupa krakowskiego Xiążęcia Siewierskiego orła białego kawalera wydane przez X. Samuela WYSOCKIEGO od S. Floryana Scholarum Piarum ex-Assystenta Generalnego. w Warszawie w drukarni J. K. Mci i Rzpłtę Kollegium XX. Scholarum Piarum Roku 1762 — 1770 in 4to 4 tomy 1195, 1114, 1171 i 1165 stron.

Wyso-

Wysocki Piar o którym wspomnieliśmy w tomie I na k. 678. wydał podług Bielskiego, 23 rozmaitych pism po większey części teologicznych lub poetyczno-panegirycznych.

§ Teologia duchowna i ascetyczna trzema mistycznymi naukami, oczyszczającą, oświecającą i idealizującą każdego katolika do chrześcijańskię doskonałości prowadząca od X. Franciszka PRZYŁĘCKIRGO całej famii serafickię O. S. Franciszka Definitora Generalnego, mizorytę obserwanta za pozwoleniem starszych wydana roku 1765. w Wilnie w drukarni Akad. Soc. Jesu. in 8vo 538. stron.

§ Religia i cnota chrześcijańska po kaznodziejstwu wykładane przez wielbnego księdza Seba styan UBBERMANOWICZA Societatis Jesu Teologą i kaznodzieję królewskiego do druku podane z dozwoleniem zwierzchności duchowney, w Kaliszu w drukarni J. K. Mci 1764 — 1769 in 8vo Tomów siedmi które zawierają stron 356. 570. 555. 547. 804. 776, 816.

§ Zródło łask nieprzebrane odpustów od świętęj stolice apostołskięj nadanych arcybractwu poczenia najswiętszēj Maryi Panny dla duchownego pożytku wszystkich nabożnych sług Maryi z różnemi nabożeństwami przykładami czyli uwagami z żywotów SS. Pańskich, którzy nabożnie niegdys pasek Maryński nosili pod protekcyą Wielmożnego Imci X. Adryana Kazimierza na Lgocie Lgockiego Kanclerza katedralnego Inflandzkiego Proboszcza Bocheńskiego Galuszowskiego Plebana etc. otworzone przez W. X. Piotra GESZKĘ zakonu pustelników S. Augustyna S. Teologii Bakalarza, kaznodzieję Krakowskiego. w Krakowie w drukarni Akademickiēj 1766 in 8vo 569 stron.

6. Kazania przygodne X. Wawrzyńca RYDZEWSKIEGO Soc. Jesu. w Wilnie w drukarni J. K. Mci akademickiēj Soc. Jesu roku P. 1768 in 8vo 291 stron.

2.) Kazania święteczne X. Wawrzyńca RY-

DZEWSKIEGO Soc. Jesu. w Wilnie w drukarni J.K. Mei akademickiej Soc. Jesu roku P. 1768 in 8vo 398 stron.

- 3.) Kazania niedzielne X. Wawrzyńca Rydzewskiego S. J. edycya druga. w Wilnie w druk. król. i Raptéy 1778 in 8vo 2 tomy 576 i 456 stron.

§. Theologia zakonna człowieka duchownego ucząca iak przez medytacyę i bogomyślność w zakonnych cnotach ćwiczenie się do miłéy z Bogiem konwersacyi przyiść, od X. D. n. BRYKNERA wydana i po trzeci raz przedrukowana. w Krakowiu u Jakowskiego 1769 in 8vo 401 stron.

§. Chrześcianin poczciwy człowiek albo przymierze obowiązków życia chrześciańskiego z obowiązkami życia obywatelskiego przez Xiędza Bellegarde po francuzku napisane, a przez jednego Xiędza S. P. przetłómaczone. w Warszawie u XX. Piarów 1769 in 8vo 2 tomy, 411 i 421 stron. *Obok iest tekst francuzki.*

§. Droga do życia pobożnego przez świętego Franciszka Salezysza Biskupa i Xiążęcia Genewskiego^o fundatora panien zakonnych nawiedzenia Najświętszéy Panny francuzkim ięzykiem opisana a przez Jana Kazimierza DENHOFFA opata Mogilskiego (przetłómaczona) teraz zaś iuż piąty raz do druku podana. w Chełmnie R. P. 1769 in 8vo 519 stron.

§. Chr. Langhansa postylla dla dzietek to iest krótkie a proste wykłady ewangielii na niedziele i święta przez pytanie i odpowiedzi podane, teraz z niemieckiego ięzyka na polski przetłómaczone od X. Krzysztofa HABERKANTA kaznodziei zboru Dąbrowieńskiego. w Królewcu u Hartunga 1770 in 8vo 672 stron.

§. Kazania niedzielne X. Sebastyana LACHOWSKIEGO Societatis Jesu, kaznodzieię J. K. Mei. w Warszawie w drukarni Societatis Jesu 1770 in 8vo 2 tomy 744 i 646 stron.

Stanisław Potocki w przypiskach do pochwały J. Szymanowskiego takie daie zdanie: „Lachowski kaznodzieia dworski plynnie pisat i plynnie mówil, więcéy miał łatwości iak wymowy. Zyczyłbym widzieć przyiętą różność mowności od wymowy w naszym ięzyku.”

§. Cnota ufności w bogu iemu najmilsza ludziom każdego stanu, iak do osiągnięcia zbawienia iak do zniesienia którychżekolwiek nayprzykrzejszych dolegliwości i do otrzymania gruntowney w życiu chrześciańskim szczęśliwości naypotrzebniejsza od W. X. Mikołaja du Sault zakonu towarzystwa Jezusowego w R. P. 1596 opisana a teraz na polski ięzyk przez Anielę OZIEMBŁOWSKĄ sędziankę ziemską Brzesko-Litewską przełożona. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzplity in Collegio Soc. Jesu R. P. 1770 in 8vo 1189 stron.

§. X. Jeremiasza Drexeliusza uwagi o wieczności przez JX. M. Kazimierza STĘPŁOWSKIEGO pisma S. doktora i prof. z łacinskiego na polski ięzyk przełożone. w Krakowie w drukarni Seminarium biskupiego Akademickiego 1771 in 8vo 262 stron.

§. Męka zbawiciela naszego Chrystusa Jezusa w dziesięciu przedniejszych tajemnicach swoich postnemi exhortami przez Wielebnego Xiędza Bourdaloue S. J. królewskiego w Francyi kaznodzieię teraz polskim ięzykiem z francuzkiego do czytania i zbawienego rozważania powtórnie wydana przez X. Jerzego DEWINA tegoż zakonu kapłana. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzplitéy Coll. S. J. R. P. 1772 in 8vo 447 stron.

§. Kazania o męce pańskiéy X. Maxymiliana od Najswiętszéy Maryi Panny karmelity bosego z przydatkami niektórych przygodnych po śmierci jego powtórnie do druku podane. w Wilnie w drukarni J. K. Mei i Rzeczy-pospolitéy Schol. Piar. 1771 in 8vo 295 stron.

2.) Kazania na niedziele całego roku i święta ruchome dogmatycznie moralne przeciw kacerzom na przeciw wierze nauczającym i prawowiercom nie według wiary czyniącym X. Maksymiliana od Najświętszój Maryi Panny karmelity bosego po jego śmierci do druku podane, w Wilnie w drukarni król. i Rzeczypospolitój 1763 in 8vo 2. tomy 514 i 509 stron.

§. Kazania X. Gwilhelma KALINSKIEGO C. M. miane pod czas wielkiego Jubileuszu roku 1776 a z rozkazu JO. Xiążęcia, Imaci Masalskiego Biskupa Wileńskiego wydrukowane, w Wilnie w drukarni królewskiej in 8vo 234 stron.

§. Posiłek ranny w każdym momencie gotowy dla zgłodniałój grzeszaników duszy kondymentem zbawienia aż do zupełnego nasycenia zaprawiony z różnój seraficznój miłości Boskiój aktów zebrany a z przydaniem różnój nabożeństwa roku tysiąc siedmset siedmudziesiąt szóstego przedrukowany, w Wilnie w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitój Xięży Scholarum Piarum in 8vo 422 stron.

§. Mowy za prawem Chrystusowym zawierające w sobie zebrane główne dowody i fundamenta religii objawionój przeciwko dzisiejszym niewiernym przez X. Franciszka BOROŃSKIEGO, w Wilnie w drukarni J. K. Mci akadem. Roku P. 1776 in 8vo 115 stron.

§. Kazania adwentowe y postne w kościele Warszawskim Xięży Scholarum Piarum przez X. Zygmunta LINOWSKIEGO kaznodzieję Scholarum Piarum miane, w Warszawie w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitój u XX. Scholarum Piarum, 1776 in 8vo 2 tomy.

O Linowskim obacz niżej między historykami.

§. Kazania niedzielne X. Józefa PAZOWSKIEGO S. T. Doktora bibliotekarza akademii Wileńskiej, w Wilnie w drukarni królewskiej i Akademickiej, 1778 in 8vo. 2 tomy 496 i 530 stron.

§. Kazanie pogrzebne które przy pochowaniu ciała Jaśnie Wielmożnego Imci Pana Pana Teodora z Jwanowic Koźmińskiego Wojewodzica Kaliskiego miał W. Imć X. Michał KOCIEŁKOWSKI kanonik koadiutor Archikatedralny Gnieźnieński proboszcz Swarzędzki w kościele parochialnym Swarzędzkim dnia 30. Kwietnia R. P. 1778. w Poznaniu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitey in 8vo 52 stron.

§. Zegarek czyscowy albo za dusze w czyscu cierpiące codzienne godzinki od iedney pobożnością znaczeny pani zložony y używany, a po iey śmierci dla wszystkich na śmierć pamiętnych, drukiem powtórzony za dozwoleńiem zwierzchności. Roku Pańskiego 1778. w Poznaniu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitey in 8vo 152 stron.

§. Kazania na niedziele całego roku X. Antoniego GLAZYŃSKIEGO Societatis Jesu, w latkilkanaście po śmierci jego dla każących i czytających pożytku we trzech tomikach wydane, w Niewieżu w drukarni Xiążęcocy 1779 in 8vo Každy tomik ma około 300 stron.

§. Kazania dla przygody po większey części z francuzkich wybrane a przez X. Jana Kantego GLADYSZA K. Ł. na oyczysty ięzyk przetłómaczone. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitey Roku Pańskiego 1779 in 8vo 2 Tomy 226 i 208 stron.

§. Kazania pod czas czterdziesto-godzinnego nabożenstwa od Zwierzchności — na podziękowanie bogu, że przy obrazie Józefa Świętego, w kollegiacie Kaliakicy uciekającym się ludziom do przyczyny jego, w każdych potrzebach miłościwie łaski i cuda wyświadcza, naznaczonego, od niżej wyrażonych kaznodzieiów w Kollegiacie wyżey wyrażonéy powiedziane Roku 1774. mogące bydź przydatnemi w podobnych łask i cudów ogłoszeniu i po innych mieyscach. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitey R. P. 1779 in 4to 170 stron.

Kaznodzieie ci są: Jerzy TREDEL, Innocencyusz KŁOSSOWSKI, Idzi MACIKOWSKI, Arseniusz ŁUBIŃSKI, Benedykt ŁAPIŃSKI, Jan BRONIKOWSKI, Sta-

niśław GORZEWICZ, Franc. CHRZANOWSKI, GAZIŃSKI, Manrycy BOCHENSKI, LIPSKI, SMOLIŃSKI, RYCHLEWICZ KRUPCZYŃSKI.

§. Portret damy poczciwéy, rozsądnéy y prawdziwie chrześcijańskiéy przez X. Goussaulta konsyliarza parlamentu francuzkiego wydany. Dla dam polskich przez X. P. R. K. K. K. przetłómaczony R. P. 1779. w Krakowie w drukarni Seminar. Biskupiego Akademii, nakładem Fabiana Seb. Drelinkiewicza biblio. J. K. M. 8vo. 191 stron.

§. Kazania ku religii prawdziwéy utwierdzenia, naprawie obyczajów z przygody miane od X. Karóla ZULKIEWSKIEGO w towarzystwie Jezusowym. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei. i Rzeczypospolitéy R. P. 1779 in 8vo 2 tomy 368 i 347 stron.

§. STAN. WITWICKIEGO Bisk. Luck. i Brzesk. o szczęśliwości doczesnéy pisma w roku 1685 pod tytułem *Abrys szczęśliwości doczesnéy* wydane, a teraz prócz odmiany w tytule wiernie przedrukowane. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mei 1779 in 8vo. 257 stron.

§. Listy papieża Klemensa XIV. Ganganello, uwagi, mowy, kazania, panegiryk za dozwoleciem zwierzchności. w Krakowie kosztem Ign. Grebla Bibliopolole J. K. Mei 1779 in 8vo. 2 tomy 386 i 354 stron.

§. O tłómaczeniach kazań X. Massylio- na obacz w tomie I, k. 667.

§. Różga sprawiedliwości boskiéy okiem niezaspiającym nad grzesznikami czująca wszystkim każdego stanu y kondycyi ludziom starania o zbawienie swoje przykładającym do pilnéy uwagi w historyach y wielorakich naukach do dobrego zachęcających a od złego odwodzących które pod czas Jubileuszu kaznodziicom, Katechistom, i spowiednikom dobrze się przysłużył przez X. Oława GOTTWALDA zakonu S. Pawła pierwszego pustelnika kapłana podana. w Kaliszu

w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey Roku Pańskiego 1779 — 1781 in 8vo Tomów 5. 210, 500, 535, 465 i 540 *stron.*

§. Szkoła niebieska której nauczyciele Jezus i Marya, różni niebianie, pismo Boże, doktorowie święci, rozum zdrowy, uczą nas żyć i umierać dobrze przez X. Alexandra PILECKIEGO Soc. Jesu otworzona r. 1753. w Warszawie w drukarni Nadwornej JK. Mci 1780 in 8vo 368 *stron.*

§. Kazania na różne święta i po różnych miejscach przez X. Jana Nepomocena BAKOWSKIEGO w towarzystwie Jezusowym miane. w Kaliszu w drukarni Króla i Rzeczypospolitey roku 1730 in 8vo 2 tomy 349 i 309 *stron.*

§. Zbiór codziennego tygodniowego i rocznego nabożeństwa które jest bardziéj w używaniu dla wygody wiernych Chrystusowych na dni i czasy swoje podzielony za pozwoleniem zwierzchności. w Warszawie w drukarni XX. Missyonarzy roku 1780 in 8vo 662 *stron.*

§. Kazania postne w materji o pokucie X. Teodora GRUBERA zakonu S. Pawła pierwszego pustelnika, natenczas kaznodziei ordynaryusza, teraz profesora teologii moralnój, z pozwoleniem zwierzchności do druku podane 1780 w drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej in 8vo 252 *stron.*

Tegoż samego Autora.

Kazania adwentowe w materji o sądzie ostatnim tudzież na niektóre uroczystości w kościele świętym miane przez X. T. Grubera it. d. w druk. Jasnej Góry Częstochow. 1781 in 8vo 262 *stron.*

§. Zycie cuda y dzieje kanonizacyi S. Jana Kanteo kapłana świeckiego, w akademii Krakowskiej pisma bożego doktora y profesora uroczystym ośmiodniem w stolicy królestwa mieście Krakowie roku zchwienienia naszego 1775 uwielbione przez X. M. Józefa Aloizego PUTANOWICZA pisma świętego doktora y profesora kanonika katedralnego Płockiego, kollegiaty W. W. S. S. Proboszcza, xiąg w dy-

oeczyi Krakowskię Cenzora, za dozwoleniem zwierzchności duchownęwiekopomnę pamięci podane. 1780 w drukarni Akademii Krakowskię *in folio*. Cztery alfabet y dwa arkusze.

§. Kazanie o miłości oyczyzny na rozpoczęciu trybunału G. W. X. L. dnia 1 Maja 1781 w Grodnie w kościele po-Jezuickim przez X. Michała KARPOWICZA mianc. in 8vo 30 stron.

O Karpowiczu obacz niżej k. 588.

§. Kazania o tajemnicach męki zbawiciela zebrane przez X. Józefa Haberkorna de Habersfeld jednego z królewskiego szkół zebrania w Śląsku, doktora filoz. nauk wyzwol. a teraz z niemieckiego na oyczysty język przełożone przez X. Wawrzyńca DUNINA e S. J. y na dwa lala rozłożone. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzeczypospolitey 1781 in 8vo Cztery Tomy z których drugi i trzeci zawierają kazania na niedziele całego roku, a czwarty na święta wszystkie. 242, 304, 301, i 371 stron.

§. Dworskie nabożeństwo które kaźden naboźny oboięy pfei człowiek kaźdego czasu odprawiać może przez jednego kapłana dawniey S. Jesu do druku podane. w Kaliszu w drukarni Króla i Rzpolitey 1781 in 8vo 186 stron.

§. Kazania o sakramencie małżeństwa w których są zebrane poboźne chrześciańskie nauki, służące osobliwie dla tych, co dopiero zamyslą o stanie małżeńskim przez Xiędza Berarda (sic) ZOŁADKIEWICZA zakonu S. O. Franciszka Wielkopolskię Provincyi Reformata kaznodzięć ordynaryusza. w Kaliszu w drukarni J. K. Mei i Rzpolitey roku 1781 — 1782 in 8vo 3 tomy 317, 322 i 265 stron.

§. Kazanie o zbytkach krajowi naszemu szkodliwych na zaczęciu seymu walnego ordynaryinego dnia 30 Września roku 1782 w kolegiacie Warszawskię przez J. X. Ignacego RACZYŃSKIEGO kanonika katedralnego Poznańskiego mianc. w Warszawie drukarni Nadwornęy J. K. Mei in 8vo 36 stron.

§. Religia chrześciańska dowiedziona przez uczynki przez l'Abbe Houtteville z francuzkiego. w Warszawie u XX. Missyonarzy 1783 in 8vo 464 stron.

§. Zbiór kazań postnych nayprzewielebniejszego Imci Xiędza la Fita u sławnego Biskupa i kaznodziei francuzkiego, na oyczysty ięzyk przełożył X. N. GOLECKI S. T. D. Proboszcz Sęszewski. w Kaliszu w drukarni JOX. Prymasa 1784 in 8vo 2 tomy 303 i 215 stron.

Tom drugi zawiera kazania na święta niektóre.

§. Rekollekcyje dla duchownych z rozkazu J. W. Imci Xiędza Antoniego Okęckiego Biskupa Poznańskiego i Warszawskiego, Kanclerza W. Kor. do druku podane. w Warszawie u Missyonarzy roku 1784 in 8vo 723 stron.

§. Amerykanki albo dowód religii chrześciańskiej przez światło przyrodzone od Pani de Beaumont napisany, a teraz na oyczysty ięzyk przełożony i do druku podany. w Warszawie u XX. Missyonarzy 1784 i 1785 in 8vo 6. tomów, każdy po 200 przeszło stron.

§. Kazania niektóre świętne pogrzebne y missyjne przez X. Wawrzyńca WALKIEWICZA kanonika Łęczyckiego dziekana Gąbińskiego, plebana Kierozkiego miane, a teraz do druku podane. Roku 1785 w Łowiczu w drukarni JO. Xcia Imci Prymasa in 8vo 2 tomy.

§. Na poświęcanie kościoła kazań dwoje jedno w sam dzień poświęcania miane w Chobienicach R. 1783 przez X. Józefa PŁOCHOWSKIEGO teraz z przydatkiem na końcu niektórych wiadomości kościelnych wydane. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mci 1785 in 8vo 278 stron.

§. Skarb ukryty Tekla S. w dobrach J. J. WW. Kuczyńskich fundatorów klasztoru Krzeslińskiego WW. OO. Bernardynów Prowincyi Małopolskiej, w Woiewództwie Podlaskim, ziemi Drohickej, w szafunku nietylko bractwu w tymże kościele Krzeslińskim w Roku 1782, wzniesionemu, ale całemu światu dla zasług swych wielkich przed Bogiem doświadczona patronka której życie cuda i nabożeństwo z niektórymi przydatkami, na prozbę wielu nabożnych do tóżyż patronki tu krótko zebrane, i za dozwołeniem zwierz-

chności w Roku 1784 do druku podane. w Warszawie w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey XX. Scholarum Piarum 8vo. *Zycie i modlitwy do S. Teokli* zajmują 5½ arkusza; od 1 zaś do 73 strony różne są modlitwy.

W dedykacyi do Kuczyńskich podpisał się X. Leonard ELBINSKI Bernardyn Prowincyi Małopolskiej definitor aktualny oraz tegoż konwentu Prezydent.

§. Cosmo — theologiczne uwagi o najważniejszych cudach boskich i prawdach które się w państwie natury i łaski znajdują przez Jana W alpurger, przetłómaczone na polski język. w Wilnie w drukarni J. K. Mci 1785 in 8vo 324 stron.

§. Mędrak w prawdziwej postaci swojej na publiczny widok wystawiony czyli opisanie mądrości fałszywej. w Sandomierzu 1786 in 8vo 162 stron.

§. O nabożeństwie do najswiętszego serca Jezusowego kazania X. Józefa PŁOCHOCKJEGO. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci 1787 in 8vo 613 stron.

Tegoż autora następujące są kazania:

Na niedziele i święta iako też w osobnych niektórych okolicznościach kazania W. X. Józefa Płochockiego pozostałe (*zapełnił więc kapłan ten umarł około 1787 roku*). w Warszawie w drukarni Nadw. J. K. Mci 1788 — 1791 in 3 tomy, 420, 421 i 437 stron.

§. Noc Klemensa XIV z języka niemieckiego na polskie tłómaczone przez X. S. od R. Kar. Bo. T. P. oryginał włoski. w Krakowie u Grebla 1788 in 8vo 302 stron.

§. Głos prawdy wołający przeciwko dzisiejszym libertynom w rzeczach religii przez Margrabię Caraccioli w języku francuzkim wydany a przez X. Piotra KONITZERA na polski język przełożony. w Kaliszu w drukarni J. O. X. Prymasa 1790 in 8vo 260 stron.

§. Historia o początku i końcu świata z pisma i różnych rewelacyi wzięta przez Jacka WIĘCKO-

WSKIEGO Burgrabiego Grodzkiego Liwskiego.
w Krakowie d. 22. Grudnia 1791 do druku podana.
in 8vo 34 stron.

§. Obowiązki osób stanu duchownego, Część I.
wstęp do kapłaństwa czyli nauki duchowne dla gotu-
jących się do święceń i sposobiących się do kapłań-
stwa, zebrane z pisma Bożego z dzieł Ojców świętych,
z wyroków koncyliów i papieżów, zdań sławnych teo-
logów i autorów kościelnych przez X. F. H. S c w o a
Dyrektora Seminarium Remeńskiego po francuzku
napisane a przez X. P. GNIEWCZYNSKIEGO K. S.
K. L. na język polski przełożone. w Łowiczu w dru-
karni JO. X. Prymasa 1793 in 8vo tom I, 585 stron.

Tom II, także 1793, zawierający 493 stron
ma tytuł:

Rukollekcye dla kapłanów zebrane i ułożone
z dzieł ojców SS. którzy w materyach tyczących naj-
istotniejszych obowiązków kapłańskich najjaśniey
i najgruntowni^ey pisali.

Trzeci i czwarty także 1795 roku, 582 i 545
stron, lecz ostatni tom ma takowy tytuł:

Drugie rukollekcye dla kapłanów, o szczególnych
występkach których się powinni strzedz i cnotach
w których się powinni doskonalić kapłan i inni du-
chowni.

§. List pasterski Elleona Biskupa Tulońskiego
do wiernych swych diecezyanów w roku 1790 pisany,
przez X. Michała SOLTYKA Ref. W. K. D. K.
krakowskiego wyłożony, z notami wykładem prawi-
deł rządu kościoła katolickiego tudzież stosownemi
do listu politycznemi uwagami pomnożony pracą i ko-
sztem tłumacza. w Krakowie w drukarni szkoły głó-
wney 1795 in 8vo 238 stron.

§. Mowy parafialne w kościele S. Jędrzeia miane
w Warszawie, dla wygody nie mogącym być na ka-
zaniu w domu do przeczytania ofiarowane przez X.
Tom 324 GROZICKIEGO proboszcza tegoż kościo-
ła, w Warszawie w drukarni po-Jezuickiej Roku 1795
in 4to 4 tomy 444, 364, 456, i 442 stron.

§. *Wojna duchowna* albo nauka do doskonałego zwycięstwa samego siebie prowadząca przez Wielkiego Ojca Wawrzyńca Scupuli kleryka regularnego wydana, na różne po t \acute{e} m języki przełożona a teraz w polskim języku przedrukowana. w Przemyślu u Anny Matyaszewskiej uprzywilejowanej Typografki 1797 in 8vo. 360 *stron.*

§. Kazania na nabożeństwie rozważania męki Jezusa Chrystusa w czasie postu mówione r. 1806 w kościele Katedralnym Warszawskim. w Warszawie 8vo. 4 *kart i 104 stron.*

Autorem tych kazań jest X. Xawery SZANIAWSKI dziś professor w szkole prawa i kanonik katedralny Warszawski.

§. Kazania i inne dzieła J. X. Michała Franciszka KARPOWICZA Biskupa Wigierskiego, edycja nowa i zupełna, za pozwoleniem zwierzchności, w Warszawie w drukarni Xięży Piłarów 1807 — 1808, in 8vo 2 tomy. Tom I zawierający kazania postne 331 *stron*; Tom drugi kazania na niedziele 375 *stron.*

Kazania Karpowicza liczą u nas do najlepszych pism tego rodzaju.

§. Książka do nabożeństwa dla katolickich chrześcian przez X. J. A. Schneydera kanonika i spowiednika króla Jegomości Saskiego, z niemieckiego na język polski przełożona. w Wroclawiu u Wil. Bog. Korna 1811 in 8vo 285 *stron.*

ROZDZIAŁ OSMY.

Filologii a czyli nauka starożytności w ogóle i szczególe, tudzież języków tak dawnych iako też nowych.

Nie chcąc zbyt wiele podziałów rozdrabiać, a mając zamiar utworzyć przynajmniej rubrykę, pod którąby dzieła rozmaite dotąd nie wymienione podciągnąć można, użyłem wyrazu *filologii* w znaczeniu rozleglejszym niż go zazwyczaj brać się powinno. Wiadomość bowiem nowszych języków do filologii w ścisłym znaczeniu nie należy.

Języki starożytne i w ogólności literatura klasyczna, kwitnęła u nas prawdziwie w wieku szesnastym, i ona to, iak się już wyżej powiedziało, nie mało przyłożyła się do ukształcenia i rozszerzenia dobrego smaku. Wszyscy nasi wzorowi pisarze, spoufaleri byli nie tylko z klasyczną łaciną ale też biegli i w języku greckim, owym obfitym w rozliczne płody źródle. Dowodem tego Górnicki, Kochanowski, Skarga, Zamoyski, Petrycy, Wuięk, Symonowicz, Orzechowski, Grochowski, Biało-brzeski, Klonowicz i wielu innych. Dogodną byłaby tutaj pora aby wystawić różnicę wpływu z nauki starożytnych języków od nauki języków nowych, na rozwinięcie władz duszy, rozprzestrzenienie widoków, na ukształcenie gustu i rozumu, gdyby granice pisma niniejszego nie były na przeszkodzie. W wieku siedemnastym i aż do połowy osmnastego straciła u nas cenę literatura starożytna, i

w ustroniach klasztornych martwym tylko była co do liter i słów, ale nie co do ducha swego, przedmiotem naukowym. Język zaś grecki w końcu usunięty zupełnie; i tylko sposobiący się na teologów w kolegiach Jezuickich i Bazyliańskich przykładali się do niego. Uniwersytet Wileński przy nader dzielnej pomocy światłego swego kuratora J. O. X. Adama Czartoryskiego, który własnym nakładem wyznaczył nagrody pieniężne dla młodzi szczególnie się przykładających do literatury greckiej i łacińskiej, czynnie zatrudnia się dźwignieniem języków starożytnych. Dzisiejsza dyrektora edukacji publicznej Xięstwa Warszawskiego, w planie dla szkół departamentowych przepisany, literaturze starożytnej znakomite naznaczaając miejsce, orzeźwiła w téj krainie ostyglęgo od nieciakiego czasu ducha ku owym wzorom pierwotnym.

Co do tłumaczeń autorów klasycznych, znajdzie czytelnik o nich wzmiankę w rozdziałach podług treści onychże. Względem rozmaitych edycji pisarzy rzymskich, tak za granicą jako też w kraju, obacz dodatek Jana Albrandego przy jego nowéj edycji historii rzymskiej 1806 roku w drugim tomie. — W rozdziale pisarzy o języku polskim (w tomie I. k. 192) wspomniano się wiele dzieł tutaj także należących, których przeto nie powtarzamy i do wyliczenia innych przystępujemy.

§. Janocki w piśmie *Literarum in Polonia propagatores* k. 18. mówi, (opierając się na świadectwie Czerniewskiego w dziele *Palaestra polonica*), że Teofil BALINSKI za Jana Al-

berta słynący, pierwszy w Polsce uczył języka greckiego. Zdaie się iednak iż daleko wcześniéy musiano u nas uczyć tego języka, a przynajmniéy w akademii krakowskiéy, która w roku 1400 co do wszystkich czterech akademicznych wydziałów urządzoną i przez Pałęę potwierdzoną została.

§. JAN ZAMOYSKI Hetman W. Kor. Starosta i General krakowski, mąż nieśmiertelnéy w dziejach krajowych sławy, żyjący od 1541 do 1605, iest także iako pisarz o starożytnościach rzymskich znany całemu światu uczońemu (t). Nayglówniejsze Zamoyskiego pismo tutaj właściwie należące, iest:

- 1.) *De Senatu Romano libri duo. Venetiis 1563 in 8vo.* Przedrukowane w Strasburgu 1608 in 8vo. Jako też w Grewiusza skarbcu starożytności rzymskich w tomie pierwszym.

Cudzoziemcy zazdroszczący Zamoyskiemu czyli też krajowi polskiemu, tak rozmaitego rodzaju sławy, na mniemanych i prawdziwie uroionych dowodach, chcieli autorem tego pisma i z rzeczy i z wykładu tak bardzo zaleconego, mianować Karóla Sygoniusza nie-

(t) Nie śmiem powtarzać szczegółów życia i zasług Wielkiego Zamoyskiego, bo któremuż Polakowi nie iest mąż ten znany? W każdym prawie dziele podajęćm wiadomość o sławnych mężach, iest mowa i o naszym Zamoyskim. Z królowych zaś pisarzy ubacz Symona Szymonowicza i Adama Burzyusza pisma Okolskiego i Niesieckiego herbarze i tamże przytoczone świadectwa. Starowolskiego *in delator. Sarmatiae* N. 120. Tegoż *Clari oratores Sarmatiae* p. 88 *editionis Mielerianae.* Tegoż *Hecatont.* N. XIX. Franc. Bohomolta życie Jana Zamoyskiego, przedrukowane u Tad. Mostowskiego w zbiorze pisarzy polskich. Stanisława Stasica uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego (ob. wyżej k. 94). Z pomiędzy mnóstwa cudzoziemców ob. Morerego *Dictionnaire historique*, iako też *Nouveau dictionnaire histor. par Chauv. et Delandine à Lyon 1804* gdzie w krótkości lecz wiele i dobrze powiedział autor o Zamoyskim.

gdyś nauczyciela Zamoyskiego, lecz bezskuteczném jest to usiłowanie. Zawstydził lżycielów Starowolski w piśmie *Declamatio contra obtrectatores Poloniae*, a za dni naszych Jan Bantkie w rozprawie *Obrona Jana Zamoyskiego*, czytanej przy otwarciu nowego kursu szkoły prawa i administracji (u).

Inne pisma Jana Zamoyskiego, są:

2.) *De perfecto senatore syntagma.*

Tak przytacza Starowolski in *Hecat.* Nro XIX, i *Jöcher im Gelehrtenlexicon.*

3.) *Opus legum et institutorum academiae Patavinae.*

Starowolski który to dzieło in *Hecatont.* przytacza, dodaje, iż zbiór praw dawniejszy, nieporządkny i zaniedbany, sam Zamoyski, zapewne w ten czas gdy piastował dostojność rektorską akademii Padewskiéy, na nowo roztrząsnął i porządknie ułożył.

4.) *Oratio qua Henricum Valesium Regem renuntiavit Pasiis. impressa Romae 1574.*

5.) *Pacificationis inter domum austriacam ac regem Poloniae et ordines regni tractatae scripta aliquot 1590 in 4to iak przytacza Niesiecki w Herb. IV. 667.*

6.) *De transitu Tartatorum per Pocutiam anni MDXCIII epistola ad Ill. et Rdis. D. Cynthium. S.R. E. tit. S. Georgii Cardinalem Aldobrandinum ab Ill. Dno Joan. de Zamoscio R. P. Supremo Cancell. et exercituum Generali missa Crac. in officina Lazari 1594 in 4to 2 $\frac{1}{2}$ arkusza (Jest w bibliotece liceum Warszawskiego in *miscellan.* tom. XVI.)*

(u) Drukowana ta rozprawa w piśmie pod tytułem: *Otwarcie szkoły nauk prawa i administracji w Warszawie d. 1. Października 1811 w Drukarni Rządowej in 8vo od k. 16 -- 52.*

List ten ogłoszony drukiem przez Macieja Kłodzińskiego kanonika Krak. i t. d. który go kardynałowi Jerzemu Xciu Radziwiłowi przypisał.

7.) *Logica Stoica* przytacza Starowolski in *Hecat.*

Zapewne toż samo pismo wymienia Jecher in *Gelehrtenlexicon* (który artykuł o Zamoyskim wziął ze Starowolskiego i Teissiera *Eloges des Savans*), nazywając je *Dialectica chrystippea*.

8.) *Testamentum Joannis Zamoyscii. Moguntiae* 1606 jak pisze Niesiecki l. c.

Różne listy Zamoyskiego drukowane są w różnych autorach, iako to: u Nakielskiego in *Miechovia* p. 986; u Ant. *Possevina in Moschovia et republica Moscovitica* Lugd. 1630; u Ant. Mureta między jego listami Nro 79. 82. In *epistolis Turcicis Nicolai Reusneri, impressis* 1598. jak przytacza Niesiecki l. c. Niektóre przedrukowane są przy wspomnionéy wyżej obronie przez Jana Bantkiego.

§ *STANISLAI GRZEPSII de multiplici siclo et talento hebraico. Item, de mensuris hebraicis, tam aridarum quam liquidorum. His praemissa est epitome, de ponderibus et mensuris, quae apud profanos leguntur auctores, ex Budaeo potissimum desumpta. Invenies hic multa hactenus nostri saeculi hominibus incognita. Antwerpiae ex offic. Christoph. Plantini 1568 in 8vo 10 arkuszy.*

O Grzebskim obacz wyżej k. 308. Dzieło zaś to opisane przez Janockiego (*Nachr. v. rar. Büchern.* V, 213), niepospolitą ma okazywać znajomość starożytności klasycznej. Tomasz Ireniusz, czyli raczéy pod tém imieniem ukryty Tomasz Teodor Kruzyusz, przywieszując wielką wartość do dzieła tego, przedrukował

ie in *Fasciculo secundo opusculorum quae ad historiam et Philologiam sacram spectant*, pod 5. numerem. Soltykowicz pisze o tém dziele (na k. 288. gdzie w tytule dodany także wyraz *et de anno*), że do zrozumienia pism historycznych i innych starożytnych, iako też oddzielnie do chronologii, wielce iest użyteczne. W niém greckie i rzymskie miary, wagi i monety, z hebrajskimi są porównywane i wiadomości o naszych krajowych monetach, wagach i miarach dawnych, nie mało znajduie się przywiedzionych.

Drugie tu ieszcze należy Grzebskiego piśmo.

Duo poemata Gregorii Nazianzeni Theologi; alterum de virtute hominis, alterum de vitae itineribus et vanitate rerum hujus saeculi Scholiis explicata per M. Stanislaum Grepsum acad. Cracov. Professoreum. Cracoviae Lazarus Andreae excudebat. 1561 in 8vo 4¹/₂ arkusza.

Janocki opisuje to dzieło (*in Nachr. v. rar. Büchern. V. 212.*) i mówi że w dedykacyi do Kardynała Hozyusza wydawca nazywa ie pierwiastkową swą robotą. Text grecki bez tłómaczenia wydrukowany, a w przypisach czyli objaśnieniach (które iak się zdaie po grecku są napisane), nie okazał ieszcze Grzebski owéy biegłości w literaturze greckiey, która mu późniéy tyle zjednała sławy.

§. ANDR. PATRICII NIDECICI (sic!) *notae in duas M. Tullii Ciceronis orationes (pro Q. Ligario et pro Rege Dejotaro) ad Joan. Zamoscium Regni Cancell. Cracov. in offic. Lazari 1583 in 4to.*

Ej. notae in duas M. T. orationes pro C. Rabirio et pro M. Marcello ad Pet. Miscovium. Epis. Cracov. ib. eod. a. in 4to 110 stron. Na półarkuszu załączone

3) także przypiski Fulwiusza Ursyna do tychże mów.
(Jest w bibliotece liceum warszawskiego).

JĘDRZEJ PATRYCY NIDECKI, Proboszcz Warszawski, Archidyakon Wileński, a nakoniec Biskup Inflantski, od Króla Stefana wielce poważany, umarł 1593 iak pisze Niesiecki w Herb. III. 348, lubo Starowolski (*in Hecatont. Nro XI.*) rok śmierci w 1585 naznacza. Jest Nidecki nadto autorem następujących ksiąg wymienionych u tychże pisarzów.

- 2.) *Liber fragmentorum Ciceronis*, które miał wydać w czasie pobytu na nankach w Padwie.
- 3.) *De ecclesia vera vel falsa libri V. Cracov. typis Lazari. 1585 in fol.*
- 4.) *Liber parallelorum ecclesiae orthodoxae cum synagoga haeticorum.*
- 5.) *Gratulationes ad Stephanum regem post devictum ter Moschum nomine cleri Varsovien.*
- 6.) *Analecta lapidum vetustorum et aliarum in Dacia antiquitatum collegit et edidit Steph. ZAMOYSKI. Pataviae 1593 in 8vo.*

Dzieło to przedrukował Wolfg. Lazius w swoich *Commentarii de republica romana* 1598 roku, iak świadczy Jecher *im Gelehrtenlexikon*. Nie jest nam znany z kąd inąd ten Stefan Zamoycki.

7.) *Marci Tullii Ciceronis orationes: pro lege Manilia, pro S. Roscio; Catilinae quatuor; antequam irret in exilium; post reditum in senatu; nona philippica; pro Marco Marcello. Adami ROMERII Stezicensis, praepositi S. Nicolai Crac. Commentariis illustratae. Cum gratia et privilegio S. R. M. Cracoviae in officina Nicolai Lobii Anno 1610 in 8vo* Prawie dwa alfabety.

Janocki (*Nachr. v. raren poln. Büchern II, 105.*) wielce wychwala zalety dzieła tego.

8.) GRZEGORZA KNAPSKIEGO słownik pol-

sko-lacińsko-grecki, iako też zbiór przysiów polskich z tłómaczeniem łacińskiem i greckiem, iak bardzo były i są od cudzoziemców nawet szacowane, wspomniałem w tomie J. k. 217 i następny.

§. ZYGMUNT LAUXMIN herbu Dąbrowa, pochodzący z familii Żmudzkiéy, a żyjący za Zygmunta III. i późniéy, był Jezuitą, doktorem teologii i rządził kollegiia w Połocku, w Płocku i w Krozach (na Żmudzi). Są zaś w druku jego (iak pisze Niesiecki w Herb. III, 52) następujące pisma:

- 1.) *Grammatica graeca.*
- 2.) *Ars oratoria.*
- 3.) *Controversiar de fide.*

§. ALBERT BOBOWSKI rodem ze Lwowa żyjący około 1650 roku, w młodości schwytny od Tatarów i przedany Turkom, wychowany był w Seraiu w religii mahometañskiej i przybrał nazwisko ALI-BEK czyli HALI-BEIG pod którem powszechnie jest znany. Umiał ón siedemnaście języków, a między temi francuzki, angielski i niemiecki tak dobrze iak ey-czysty. Znaomość ta języków, zjednała mu godność pierwszego tłómacza na dworze W. Sultana. Bobowski wyznawał religią mahometañską ale tylko z przymusu; zamysłał przeto o powrocie na łono kościoła chrześcijańskiego i o wyjeździe do Anglii, lecz śmierć w roku 1675 zamysł ten jego zniweczyła (w).

(w) O życiu i pracach piśmiennych Bobowskiego obacz Beela *Dictionary histor.* pod wyrazem Hali-Beigh, gdzie wytknięte są myślnie nazwy Bobowskiego po łacinie *Bobonius, Bozanus, Bobogius*. — J. K. *Adelunga's Fortsetzung u. Ergänzungen zu Jöcher's Gelehrtenlexicon* Leipzig 1784 pod wyrazem *Ali-Be*. — *Diction. histor. par Chaudou et*

Pismo Bobowskiego *De Turcarum liturgia, peregrinatione Meccana, circumcissione, aegrotorum visitatione etc.* wydrukowane jest w dziele którego tytuł: *Itinera mundi sic dicta nempe Cosmographia autore Abrah. Peritsol cum versione et notis Th. Hydae. Oxonii impensis H. Bonwik bibliop. Londin. 1691 in 4to.* Wydawca otrzymał te rozprawy Bobowskiego od D. Tom. Smitha bawiącego się w Konstantynopolu i na którego żądanie nasz rodak je napisał. (Obacz *Acta eruditorum. Lipsiae 1691 Mensis Maji p. 226*).

Rykot do swojego opisania państwa tureckiego, znaczną część wiadomości otrzymał od naszego Bobowskiego, iak się doczytać można *in Actis eruditorum l. c.* i w Beela Dykeyonarzu historycznym.

Adelung w przytoczonem miejscu następująco wylicza Bobowskiego dzieła:

- 1.) Tureckie tłumaczenie Komeniusza dzieła *Janua linguarum*. Rękopism znajdujący się w (królewskiej) bibliotece Paryzkiej.
- 2.) Rozmowy turecko-francuzkie (Rękopism tamże).
- 3.) Tureckie tłumaczenie całej biblii na żądanie D. Lewina Warnera przez Bobowskiego uskutecznione i do Leydy na wydrukowanie posłane, lecz dotąd znajduje się w rękopismie w tamtejszemy bibliotece. — Sądziłi niektórzy iż przekład turecki nowego testamentu wydanego przez Seamana w Oxfordzie 1686 roku, jest dziełem Bobowskiego, lecz zaprzecza temu, podług świadectwa Adelunga, Baumgarten *in Hallische Bibl. V. 472*.
- 4.) Gramatyka i słownik turecki.

Delandine 1804 pod wyrazem *Hali-Beg*. — Niesiecki w swym herbarzu mówi o Bobowskich, lecz tego Alberta nie wspomina wcale.

- 5.) Tureckie tłumaczenie angielskiego katechizmu, na żądanie D. Basira napisane.
 6.) Nazywają Bobowskiego tłumaczem na język turecki dzieła Grocyusza *de veritate religionis Christianae*. Ob. Baumgartena *Nachr. v. merkwürd. Büch.* III. 295.

§. STANISŁAW KOBIERZYCKI za Władysława IV. i Jana Kazimierza żyjący, podczaszy kaliski, późniéj posłował do Belgium, potem był kasztelanem Gdańskim, nakoniec Wojewodą Pomorskim, autorem jest dzieła: *De luxu Romanorum commentarius. Lovanii 1628 et 1655*. Przedrukowane także w Grewiusza skarbcu starożytności rzymskich w tomie VIII.

Pismo to zalecone jest z nader pięknego rzeczy wykładu wyborną łaciną. Niesiecki w Herb. II, 546. mówi wprawdzie o Stan. Kobierzyckiego historyi Władysława IV. (o której obacz między historykami polskimi) lecz tego dzieła nie przytacza.

§. JANA JONSTONA Wielkopolanina dzieło o dniach świętecznych u żydów i greków wydane 1660 roku. Obacz wyżej k. 399 Nro 19. Należy tu także tegoż autora dzieło przytoczone pod Nro 15 między jego pismami.

§. Grammatyka polono-italica abo sposób łączny nauczania się włoskiego języka krótko gruntownie choćby też i bez dyrekciey nauczyciela ku pożytkowi narodu polskiego z różnych przedaięszych grammatyków z pilnością wygotowany — autor A d a m STYLLA. nakładem i kosztem autora. w Krakowie w drukarni Woyciec. Goreckiego JKM. i Akademii sławnéj typ. roku 1675 in 8vo.

Posiada W. Jan Hr. Suchodolski Szef wydziału wojennego.

§. *Thesaurus linguarum orientatium, Turcicae, Arabicae, Persicae, praecipuas earum opes a Turcis peculiariter usurpatas continens nimirum lexicon TURCICO-ARABICO-PERSICUM, non solum vocum tam simplicium quam junctarum copia maxima referunt, sed etiam innumeris phrasibus locupletatum, quarum quas Turcis usitatae aut communis usus sunt, Latine, Germanice, Italice, Gallice, Polonice, quae non adeo vulgares in libris tamen et literis non infrequentes, Latine et Italice, quae porro rarius in usum veniunt, nec nisi in libris profundioris doctrinae inveniuntur, Latine tantum explicantur, et grammaticam Turcicam cum adjectis ad singula ejus capita praeceptis grammaticis Arabicae et Persicae linguas opus interpretibus praecipue, aliisque earundem linguarum studiosis ad intelligendum omne genus literarum librorumque apprime utile ac necessarium doctis quidem in compendium laboris, Tyronibus vero in manualionem ad illas linguas concinnatum, ac non tantum ex usu, sed ex probatissimis quibusque orientis auctoribus collectum et in lucem editum, opere a, typis et sumptibus FRANCISCI a Mesnien MENSKI SS. Sep. Equitis Hierosolymitani Sac. Caes. Majest. Consilarii, ac linguarum orientalium interpretis primarii. Cum gratia et privilegio Sacrae Caesaris Majestatis. Viennae Austriae 1680 in folio Dedykacyi i przedmowy 4 1/2 arkusza, dzieło zaś same zawiera 6080 kolumn (3040 stron) czyli 16 alfabetów i 17 arkuszy, które w oprawie dzielą na dwa grube lub na cztery tomy.*

Grammatyka turecka do tegoż dzieła należąca, składa tomik osobny in fol.

Gdy w roku 1683 Turcy oblegali Wiedeń, przy wszczętym w wielu domach pożarze, zgorzał i ten Menińskiego słownik w znaczney części; a ponieważ dla swéy doskonałości bardzo jest od oryentalistów poszukiwany, placą przeto za niego po 100 do 150 dukatów. Znaydu-

ie się u W. Lindego Rektora Liceum Warszawskiego.

Do tego słownika wyszło tegoż autora uzupełnienie, pod tytułem:

Complementum thesauri linguarum orientalium sive onomasticum etc. Viennae 1687 in fol.

Dzieło to Menińskiego do bibliografii polskiej należy, iuż to dla tego że obok innych języków zawiera także i wykład w języku polskim, iuż to ztąd że autor z rodu polskiego pochodził. Nie znajduję nigdzie wiadomości o życiu Menińskiego, lecz że się nazywał Lotaryńczykiem (jak widać z tytułu jego gramatyki języka polskiego, o której wspomnieliśmy w tomie I. k. 203), wnoszę przeto że z rodziców polskich w Lotaryngii przyszedł na świat, zachowując zawsze przywiązanie do ojczyznanego języka, o którego wydoskonalenie i u-powszechnienie starał się.

Dla rzadkości exemplarzy słownika Menińskiego, przedrukowano go pod tytułem:

Franc. a Mesgnien Meninski Lexicon Arabico-Persico - Turcicum etc. Viennae ap. Schaumburg et Schallbacher 1780 — 1801 in fol. 4 tomy (600 zło. w handlu księgarskim).

Lecz wydanie to mniey iest szacowane od pierwszego, między innymi i dla tego iż nie tylko polski język ale i inne nowe iako to francuzki i t. d. są opuszczone.

Grammatyka turecka przedrukowana dwa razy pod tytułem *Institutiones linguae Turcicae. Viennae ap. Comesina 1756 in 4to. 2 tomy; iako też w Lipsku u Barta 1756 in fol.*

§. Nowy wielki dykcyonarz Imci X. Daneta opata; francuzki łaciński y polski obfitujący w najlepsze sposoby mówienia z obserwacyami krytyki y

grammatyki w każdym z tych trzech języków wydany, w Warszawie w drukarni JKMei i Rzpłtey kolegium W W. XX. Scholarum Piarum roku Pańskiego 1743 — 1745 in folio 2 tomy 569 i 598 stron.

Tenże tytuł w języku francuzkim iest także na osobnéy karcie.

Słownik ten z francuzkiego języka łaciński z dodaniem tłumaczenia polskiego przez Dymitra KOLEĘ, zastąpiony został przez lepszy Abrahama TROCA (o którym mówiliśmy w tomie I. k. 219). Dymitr Kola Warszawianin rodem, Piar, żył od 1699 do 1766. wydał nadto różne panegiryki przy wydarzonych okolicznościach, w polskim i łacińskim języku, iako też wiele kazań i niektóre pisma ascetyczne, wszystkie wyliczone u Bielskiego *in vitis Piar.* p. 70.

§. *Institutiones linguae graecae auctore Alex. HULEWICZ. Lugd. Batavor. 1746 in 4to.*

Przytacza Stefazyusz w przedmowie do grammatyki greckiej wydanej w Warszawie 1814 roku.

§. W dziele Benedykta CHMIELEWSKIEGO pod tytułem Ateny (obacz niżej między historiją powszechną), wiele się znajduje rzeczy do objaśnienia starożytności należących.

§. Zwyczaj starożytnych Rzymian tak w sprawowaniu Rzeczypospolitey iako też w potocznych sprawach i w obrządkach bałwochwalskich używane w Wilnie w drukarni Schol. Piar. 1762 in 8vo 99 stron.

W deakacji podpisał się autor początkowymi literami X. B. M. S. S. P.

§. Grammatyka francuzka y polska albo sposób nayskuteczniejszy, do nauczenia się tak Polakowi

francuzkiego jako też francuzowi polskiego języka, dla wygody uczących się, po czwarte do druku podana w Warszawie w drukarni JK Mci i Rzpłtey u XX. Scholarum Piarum R. P. 1763 in 8vo 281 stron.

Do polskiego języka nie ma tu żadnych prawideł, a tytuł ściągą się chyba na to, że francuz uczący się rozmów tu przyłączonych, nabędzie tym sposobem znajomości polszczyzny.

§. *Grammatica germanica ex Gottschedianis libris collecta in usum Polonae juventutis. Varsaviae impensis Michaelis Gröl 1765 in 8vo 207 stron.*

W których są zajęte rozmowy i powieści z tłumaczeniem obok łacińskiem i niemieckiem i inne wypisy w niemieckim języku.

§. Grammatyka niemiecka podług reguł J. K. Gottscheda sławnego Akademii Lipskiéy profesora y Rektora dla Jch Mciów kawalerów Collegii nobilitum Warszawskiego Scholarum Piarum zebrana. Przydane są rozmowy potoczne y fabuły G. E. Lessynga tudzież listy C. F. Gellerta. w Warszawie w drukarni JK. Mci i Rzeczypospolitéy u XX. Scholarum piarum 1766 in 8vo 336 stron z rozmowami i powieściami.

Grammatyka ta jako w szkołach polskich przez czas długi używana, przedrukowana była wiele razy w różnych miastach z dodatkiem nowych rozmów i powieści.

§. Grammatyka francuzka dla poczynających się uczyć języka francuzkiego w szkołach Soc. Jesu. w Warszawie w drukarni J.K. M. y Rzeczypospolitéy w kollegium Societ. Jesu roku 1766 in 8vo 156. stron.

§. *Nouvelle methode pour apprendre aisement la langue latine etc.* i z polskim tytułem:

Nowy sposób uczenia łatwego języka łacińskiego ofiarowany rycerskiéy szkole Jch Mciów Panów Kadetów J.K. Mci i Rzeczypospolitéy, w Warszawie w dru-

karni JK. Mei y Rzeczypospolitey korpusu Kadetów Mitslerowskiej, nakładem towarzystwa literatów w Polsce ustanowionego 1768 in 8vo 227 stron.

Cały ten nowysposób tey grammatyki w tym zależy, iż dla francuzów napisana i na polski język przełożona, w obu językach, (z iedney strony po francuzku a z drugiej po polsku) wszystkie prawidła, przykłady, koniugacye i t. d. są wyłożone. Autor podpisany w dedykacyi Franciszek FOOKOWITZ.

§. Życie prywatne Rzymian z francuzkiego P. d'Arna'y przełożone (przez X. Łuk. SOKOŁOWSKIEGO) w Warszawie u Grela 1768 in 8vo (Obacz w tomie I. k. 466.)

§. *Pantheum mithicum* (*sic!*) albo baieczna bogów historia w tey zebranych wiadomości starożytnych xiążce krótko i ładnie zawarta z łacińskiego (Franciszka POMERIA) na polski język przez X. Piusa WOYNĘ Soc. Jesu na rozkaz Xcia Imci Adama Czartoryskiego dla korpusu kadetów JK. Mei przełożona, z przedmową Wawrzyńca Mitslera de Kolof. w Warszawie nakładem towarzystwa literatów w Polsce ustanowionego 1768 in 8. 368 stron z wielu koperczycznami piękniemi.

Dzielko do obeznaymienia się z mitologią bardzo stosowne.

§. Dykeyonarz mitologiczny dla użycia szkół ułożony przez Dominika SZYBINSKIEGO S. P. w Warszawie 1772 in 8vo.

§. O obyczaiach i zwyczajach ludu Rzymskiego: w Chelmie staraniem y nakładem Jana Aug. Posera bibilopoli Warszaw. 1770 in 8vo 2 tomy 402 i 314 stron.

W cenzurze dozwalajęcý druku tegopisma, powiedziano że iest tłumaczeniem z francuzkiego.

§. Mały dykeyonarz Polski i francuzki wydany

przez Imci Pana Józefa Uszaka KULIKOWSKIEGO, poprawiony i przedrukowany w Poznaniu w drukarni JK. Mci Societatis Jesu y w Warszawie u Michała Grela JK. Mci kommissarza i Bibliopoli pod znakiem postów 1773 in 8vo. 292 stron, a 55 słowniczka ięograficznego.

Jest to prosty wokabularz.

§. Snadna, gruntowna, obszerna grammatyka francuzka z P. Restant i innych uczonych francuzkich pisarzów zebrana, dla polskięy oboięy płci uczących i uczących się przez Stan. Nalęcza MOSZCZENSKIEGO Szlachcica polskiego. w Gdańsku nakładem Jobsta Herm. Floercke 1774 in 8vo *Prócz przedmowy w polskim i francuzkim ięzyku 763 stron.*

Co do niektórych tylko rzeczy odstąpił Moszczeński od układu grammatyki P. Restant. Lecz przepolszczanie wszelkich wyrazów technicznych lub dosłowne tlómaczenie z obcego ięzyka, czyni rzecz częstokroć ciemną. Tém zaś różni się ta grammatyka od innych dla użycia polaków wydanych, że jest w nięj przyłączona nauka o rymotworstwie francuzkiem.

§. *Historja o wyroczniach pogańskich* P. de Fontenelle z francuzkiego na polski ięzyk przełożona przez A. TRZCIŃSKIEGO. w Warszawie 1777 in 8vo.

§. *Grammatyka Rossyjska.* w Poczaiowie u WW. OO. Bazylianów 1778 in 4to 123 stron.

W dedykacyi do X. Adama Czartoryskiego o Jen. Ziem. Pod. podpisał się autor: M. LUBOWICZ K. Ł. O. y A. Pisarz.

§. *Grammatyka niemiecka stosowana do poiętności uczących się po niemiecku polaków* przez Joachima MARKWARTA. czwarty raz wydana. w Warszawie w drukarni P. Dufour Konsyliarza Nadwornego J. K. Mci 1778 in 8vo.

Grammatyka ta do lepszych należy i pokilkakroć przedrukowana była w téżę drukarni,

iako to szósta edycya 1797; a nieprawnie w Krakowie.

§. JAN Chrzyciel ALBERTRANDY urodzony w Warszawie 1731 roku. Maiąc lat 16 wstąpił do zgromadzenia Jezusowego, a w 19 inż był publicznym nauczycielem w Pultsku, późniéy w Plocku, Nieświeżu i w Wilnie. Między rokiem 1760 a 1764. użyty przez Józefa Żaluskiego iako bibliotekarz w ogromnéy Żaluskich bibliotece, przywiódł do skutku ułożenie katalogu. W roku 1764 przez Prymasa Łubieńskiego wezwany na nauczyciela dla iego wnuka Felixa Łubieńskiego (teraz Ministra sprawiedliwości Xięstwa Warszawskiego), był iego przewodnikiem i towarzyszem w podróżach, zwłaszcza w czasie pobytu we Włoszech, aż do 1773 roku. Gdy w roku 1775 Felix Łubieński swój zbiór medalów starożytnych ofiarował Królowi Stanisławowi, poznał ten monarchę na ów czas Albertrandego imianował go dozorcą swego gabinetu starożytności a późniéy swym lektorem. W tenczas to wskazał Albertrandy monarsze, kochającemu nauki i nie szczędzącemu nakładów gdy szło o ich dobro, środki do pozbierania porozprasanych za granicą materyalów do dzieiów oyczystych. Będąc autorem projektu, sam go z podziwieniem wszystkich wykonał. Udawszy się w roku 1782 do Włoch, w przeciągu trzech lat, tak z biblioteki Watykańskiéy i z innych zamoznych księgozbiorów, iako też z rozmaitych archiwów porobił wypisy i wyciągi rzeczy, które do historyi polskiéy w iakowym stosunku zostawały. Excerpta te własną Albertrandego pisane ręką, wynosiły 110 piszę sto dzie-

sięc tomów in folio. Późniéj w podobnymże celu udał się do Sztokolmu i Upsalu (x), gdzie nie mając pozwolenia robienia wypisów, rzeczy przeczytane za swym powrotem do pomieszkania, przy pomocy swéj nadzwyczajnéj pamięci spisywał i tym sposobem rękopism excerptów z 200 tomów in folio utworzył. Wyciągi te z bibliotek Włoskich i Szwedzkich poczynione, mają się znajdować w bibliotece ś. p. Tadeusza Czackiego w Porycku. Król Stanisław August umiédzcy cenić rzadkie Albertrandego talenta i jego zasługi, mianował go swym bibliotekarzem, obdarzył wielkim złotym medalem z napisem *Merentibus*, zaszczycił dostojnością Biskupa Zenopolitańskiego, i ozdobił nakoniec orderem S. Stanisława. W tym to przeciągu czasu nie tylko uporządkował Albertrandy znaczną monarchy bibliotekę, ale nadto ułożył katalog onéj krytyczny, to jest dodając przy każdym dziele treść i rozbiór onego. Katalog ten z 10 tomów in 4to złożony, wraz z biblioteką królewską przenosił się za staraniem Tadeusza Czackiego do Wołyńskiego gimnazjum w Krzemieńcu. Przy zawiązaniu się towarzystwa przyjaciół nauk w Warszawie, Albertrandy iednogodnie prezesem onego wybrany, urząd ten sprawował aż do śmierci, która w Sierpniu 1808 a w 77 życia, dni jego ukończyła. Albertrandy otrzymał rzadkie od natury talenta, które przez pracę niezmordowaną wydoskonalone, prawdzi-

(x) Wspomniało się w tomie I. na k. 159. że biblioteki i archiwa z Polski do Szwecji przewieziono, wiele przeto rzeczy do dzieł polskich należących w tym kraju dziś jeszcze się znajduje.

wym uczyniły go polihistorem. Pojęcie szybkie, rozsądek trafny i rozległy, pamięć aż do podziwienia wierna, dar wysłowienia szczęśliwy, główniejszemi były władz umysłowych Albertrandego przymioty. Posiadał ón prócz oyczystego języka którym doskonale podług upodobania umiał władać, języki grecki, łaciński, hebrajski, francuzki, angielski, włoski i niemiecki, a niektórymi z nich pisał nawet poprawnie. We wszystkich prawie wydziałach umiejętności próbował sił swoich, a przynajmniej obcemi one dla niego nie były, lecz literatura klasyczna, historia i starożytności, nayulubieńszymi jego były przedmiotem. Dostoiny uczeń jego Felix Łubiński czytał na posiedzeniu królewskiego towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauk, wiadomość o życiu i zasługach Albertrandego, lecz ta drukiem dotąd ogłoszoną nie jest, gdyż szanowny ięy autor wstrzymał druk do czasu (y). Pisma Albertrandego drukiem ogłoszone, są:

- 1.) Dzieje Rzeczypospolitey Rzymskiey od założenia Rzymu aż do Cesarzów... z Francuzkiego (P. Makiera (Macquer)) przełożone przez X. Jana Albertrandego S. J. theologa, od którego przydane są obszernie przypiski, nie tylko historią samą, ale też geografią dawną Rzymian, obyczajami, rządy, obrządki, igrzyska, ofiary, urzędy it. d. obśmniające. w Warszawie nakładem M. Grella 1768 in 8vo 2 tomy 544 i 368 stron.

Nowe wydanie poprawne i bardzo znacznie pomnożone, wyszło pod tytułem:

Dzieje rzeczypospolitey Rzymskiey od założenia

(y) Dość obszerna wiadomość o życiu Albertrandego znajduje się w gazecie warszawskiej z roku 1808 i w (Hall.) Allgemeine Literatur-Zeitung. 1809 Nro 94.

Rzymu aż do Cesarzów krótko porządkiem lat opisane, z francuzkiego języka na polski przełożone, potrzebnymi przypiskami objaśnione, a w tym nowym wydaniu mianowicie co do przypisków poprawione przetoż który pierwotne tłómaczenie przed 40 laty wykonał, z przydatkiem potrzebny wiadomości o klasycznych autorach co w tym przeciągu czasu kwitałi. w Warszawie nakładem i drukiem Zawadzkiej wdowy w kollegium po-Jezuickim. 1806 in 8vo 2 tomy 617 i 598 stron.

Mnóstwo dodatków i nader ważnych przypisków robi to dzieło w znaczny części oryginalnem. Przydatek o autorach klasycznych, rozmaitych ich dzieł edycjach i tłómaczeniach, wyjęty jest po większy części z dzieł *Fabrycyusza*, *Harlesa* i innych. O wydaniach w Polsce i tłómaczeniach na ten język, z przyłączonym zazwyczaj zdaniem o nich, jest własnością samego Albertrandego.

2.) Dzieje królestwa polskiego lat porządkiem opisane. w Warszawie u Grela 1768 in 8vo 366 stron.
Autor i tłómacz nie są nazwani.

Historya ta jest tłómaczeniem dzieła *Abrégé chronologique de l'histoire de Pologne par Frédéric Auguste Schmid. à Varsovie et Dresde 1763 in 8vo.* (Niemiecki przekład przez Groota wyszedł 1768 in 8vo). Dla wielu popraw i dodatków (a w szczególności przyłączonego panowania Augusta III.), nie można tego pisma nazwać prostym tłómaczeniem. Jest to jedno z najlepszych kompendyów do nauki historyi w szkołach; średnią bowiem trzyma miarę między suchą chronologią a rozwlekłym i dla młodzi zbyt szczegółowym wykładem. Osobliwszym trafem historya Polska X. Wagi dla swych licznych przedrukowań, wzięła nad Albertrandym niesłusznie w szkołach naszych pier-

pierwszeństwo. Lecz spodziewać się trzeba iż pismo Albertrandego z małemi odmianami i dodatkami w krotce przedrukowanem będzie (Ob. w tomie I. k. 50).

3.) W monitorze który wychodził w Warszawie przez lat 20 (obacz w tomie I. k. 126) bardzo wiele iest rzeczy pisanych przez Albertrandego, lecz ponieważ prawie wszystko tam iest bezimiennie, trudno zatem rozróżnić co iest płodem naszego polihistbra.

4.) Zabawy przyjemne i pożyteczne (obacz w tomie I. k. 126), z początku przez Naruszewicza, później przez Albertrandego wydawane były. Wiele rzeczy w tém tak powszechnie szacowanym dziele tak prozą iak wierszem pisanych, iest własnością wydawcy, który iednak nigdzie nazwany nie iest.

5.) Zabytki starożytności Rzymskich w pieniądzach pospolicie medalami zwanych, czasów Rzpłtęy i szesnastu pierwszych Cesarzów, zbioru ś. p. Stanisława Augusta Króla Polskiego, postrzeżone, i krótkim wykładem objaśnione przez J. Albertrandego, czytane na posiedzeniu publiczném królewskiego towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauk. *Xiąg dwoie. Lecz Xięga druga ma takowy napis: Świadectwa starożytnęy historyi, mianowicie Rzymskięy z medalów famii Rzymskich i Cesarzów aż do Komodusz.*

Dzielo to wydrukowane w rocznikach towarzystwa w tomie III. k. 187 — 614; w tomie IV. k. 221 — 677; w tomie V. od k. 1 — 463. Rejestr zaś powszechny do całego dzieła rozciąga się od k. 464 — 520. — Całe to pismo z tegoż roczników wydania, z osobnym tylko tytułem wyżęy przytoczonym iest w handlu księgarskim, podzielone na trzy tomy, z których pierwszy wydany w Warszawie u Pija-

rów 1805 ma 422 stron. Drugi tamże 1807 roku 457 stron. Trzeci 1808 roku, stron 520.

Wiele jest nadto rozpraw Albertrandego i mów czytanych osobliwie na publicznych posiedzeniach król. towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauk, które są po większey części drukowane w rocznikach tegoż towarzystwa. W szczególności zaś należy tu rozprawa o *Muzach* drukowana w I. tomie, tudzież oddzielnie w Warszawie 1801 in 8vo i przez samego autora przełożona na język łaciński i wydana w Warszawie w drukarni Piiarskiéy 1801 in 8vo 40 stron.

Rozprawa o *słońcu* jako bożku pogańskim znajdujaca się w 7 tomie roczników i inne.

We wszystkich Albertrandego pismach polszczyzna jest dobra, styl czysty i pełny, co do okrągłości peryodów i ogółu bardziéy do stylu Liwiuszowego niż Cyceronowego podobny.

Po naypierwszém publiczném posiedzeniu towarzystwa Warszawskiego wyszło następujące pisemko:

Do prześwietnego towarzystwa przyjaciół nauk w Warszawie nakładem M. Melchina 1801 in 8vo 61 stron.

Bezimienny autor okazuiący wiele dowcipu i niepospolitą znajomość rzeczy, rozbiera tu mowę Albertrandego przy otworzeniu towarzystwa mianą; lecz rozbiór ten iak jest gruntowny i niektóre uchybienia słusznie wytykający, tak co do niektórych rzeczy znówu za ostry, zwłaszcza co do punktu politycznego o utrzymaniu języka, gdzie Albertrandy dla okoliczności czasowych, niez serca i nie z przekonania niektóre myśli rzucił. Wzgląd ten

dla krytyka mowę oyczystą kochającego, nie-
 powinien być bydz obcy. Lecz mimo tego
 wszystkiego, pisemko to iako próbę grunto-
 wney krytyki nauczycielom wymowy do oka-
 zania sposobu rozbińrowego poleciby można.

Prócz dzieł wyżey wymienionych i prac
 uczonych Albertrandego, zostały się nadto po
 nim liczne materyaly w rękopiśmie, iako to:
Historya polska ostatnich trzech wieków medalami
zawiadzona — *Zbiór dzieiów oyczystych aż do*
panowania Władysława IV. i t. d. Rękopisma te
 od familii zmarłego przeszły, ieżli się nie mylę,
 do zbioru uniwersytetu Wileńskiego.

§. *Grammatica Gallica brevis et facilis ad usum*
Scholarum Piarum. Varsaviae 1775. in 8vo 115 stron.

Autorem iest Antoni WISNIEWSKI Piar,
 o którym obacz Bielskiego *Vita et scripta Pia-*
rist. p. 101 sqf.

§. Grammatyka łacińska dla wygody uczących się
 w szkołach pobożnych. w Warszawie 1776 in 8vo.

Jest to owa grammatyka Konarskiego w wie-
 lu szkołach dotąd używana i wiele razy prze-
 drukowana, iak wspomnieliśmy w tomie I. na
 k. 682.

§. Grammatyka dla szkół narodowych
 przez X. Onufrego KOPCZYNSKIEGO, za-
 wierająca prawidła języka polskiego i łaciń-
 skiego, podzielona na trzy klasy, z oddziel-
 nem do użycia nauczycieli przypisami, przez
 komisyyę edukacyyną w roku 1778 za dzieło
 elementarne przepisana i wiele razy w War-
 szawie, Krakowie i Wilnie przedrukowana.

§. Dykcyonarz starożytności dla szkół narodo-
 wych (przez Grzegorza PIRAMOWICZA)

w Warszawie w drukarni Grelowskiéy 1779 in 8vo
367 stron.

Przedrukowany w Połocku w drukarni koll.
S. J. 1807 in 8vo (Obacz w tomie I. k. 692).

§. Gramatyka francuzka krótko zebrana dla uczą-
cych się języka francuzkiego. w Krakowie w drukarni
Ignacego Grebla Typografa y Bibliopoli J. K. Mści
Roku 1783 in 12mo 192 stron.

Przedrukowano ją potem dosłownie pod
tytułem:

Gramatyka francuzka dla dam i kawalerów uczą-
cych się języka francuzkiego zebrana i sposobem nay-
nowszyim ułożona. w Krakowie w drukarni Ignacego
Gröbla Typografa i Bibliopoli J. K. Mści 1784 in 12mo
192 stron. A potem w Wilnie 1788 i 1791 in 12mo.

§. KARÓL GOTFRYD WOIDE rodem z Wiel-
kopolski, był naprzód w oyczyźnie swoiéy ka-
znodzieią wyznania Helweckiego, późniéy
przeniosłszy się do Anglii, sprawował urząd
duchowny — (D. D. F. R. et A. S. S.) i w Lon-
dynie był lektorem i kapelanem przy kościele
Niderlandzkim. W roku 1779 wydał *gramma-
tykę i słownik języka egipskiego*, oboie in 4to;
a w roku 1786 in fol. nowy testament grecko-
alexandryyski, drukowany literami wiernie
naśladowanemi podług rękopismu z którego
tę kopią brano. Umarł w Londynie 1790 ro-
ku. O czém pisze (*Jenaische*) *Algem. Literat. Zeit-
tung* 1790 *Intelligenzblatt* N. 110.

W bibliotece akademii krakowskiéy znaj-
duie się exemplarz wspomnionego nowego te-
stamentu z napisem na przodzie własną ręką
autora, ten dar dla akademii składającego.

Wydał nadto Woide następujące pismo:

Appendix ad editionem novi testamenti e codicib

Alexandrino. (Obacz *Jenaische Allgem. Liter. Zeit.* 1813 *Intelligenzblatt* N. 35 p. 275.)

§. Wieki uczone starożytnych Greków i Rzymian w cenniejszych zabytkach ich pism w całości i w ułamkach potomnym wiekom dochowanych tudzież w sławie traconych uważane przez Jacka PRZYBYLSKIEGO w Krakowie 1790 in 8vo. Nowe wydanie tamże 1809 in 8vo 256 stron.

Tegoż autora.

Dysertacya o kunsztzie pisania u starożytnych, na posiedzeniu publicznem szkoły głównej koronnej z okoliczności imienia J. O. X. Michała Jerz. Poniatowskiego Arcyb. Gnieźn. i t. d. dnia 6. Października roku 1788 w sali Jagiellońskiej przez Jacka Przybylskiego Fil. Dokt. Konsyl. Nadw. J. K. Mei Bibliotekarza szkoły gł. Kor. starożytności profesora, czytana. w Krak. w drukarni szkoły głównej Kor. in 4to 168 stron.

Pismo to na gruntownych badaniach zasadzone, pełne jest nader ciekawych wiadomości i godne większego upowszechnienia.

Jacka Przybylskiego Bibliotekarza i Historyografa szkoły głównej Koronnej, literatury Greckiej i starożytności nauczyciela, początki języka Greckiego dla użytku Polaków pierwszy raz wydane. w Krakowie z drukarni szkoły głównej koronnej Roku 1792 in 8vo 260 stron.

§. KAJETAN KAMIENSKI, urodzony w krakowskiem 1758 roku, od lat 13 rektor konwiktii piarskiego warszawskiego, członek królewskiego towarzystwa warszaw. przyjaciół nauk i towarzystwa elementarnego (o którym obacz wzmianki u Bielskiego *in vitis Piarist.* p. 194), prócz wielkich we względzie praktycznej pedagogiki w kraju zasług, ułatwił rodakom uczenie się obcych języków przez wydanie następujących dzieł.

1.) Grammatyka języka niemieckiego dla szkół na-

rodowych przez X. K. Kamińskiego S. P. w Warszawie u XX. Piłarów 1790 in 8vo i później pokilkakroć przedrukowana tamże.

- 2.) Krótki zbiór grammatyki francuzkiéy P. Wailly (obok z *textem francuzkim*). w Warszawie 1792 in 8vo i później tamże pokilkakroć przedrukowana.
- 3.) Grammatyka albo pierwsze początki ięzyka francuzkiego. w Warszawie u Piłarów 1799 in 8vo. Przedrukowana tamże pokilkakroć.

Przetłómaczył nadto Kamiński z francuzkiego ięzyka dzieła Tyssota *Avis au peuple — Avis aux gens de lettres — Avis aux gens du grand monde*. w Warszawie u Piłarów 1785 i 1786 in 8vo.

§. ZALKIND HURWICZ o którym mówiliśmy wyżej na k. 113 wydał następujące piśma:

- 1.) *Origine des langues*.
- 2.) *Polygraphie ou l'art de correspondre à l'aide d'un dictionnaire dans toutes les langues*. —

§. Nowy niemiecko-Polski dykeyonarz w którym nietylko znaczenie wszelkich najwyższych ięzyka Niemieckiego wyrazów, ale też onych grammatyczny podział, nazwisko, gatunek, rodzaj, forma nieregularnych słów odmienne od swego początku najjaśniey są wyłożone, tudzież przy końcu nowy słownik imion własnych miast i ludzi jest dołączony za pozwoleniem zwierzchności do druku podany przez X. Karóla WINKLERA S. P. w Lublinie 1801. w drukarni XX. Trynitarzów in 8vo. Trzy tomiki 410, 356 i 243 stron, prócz słowniczka imion własnych na końcu trzeciego tomiku kilka arkuszy obejmującego.

Jest to prosty wokabularz niemogący wcale iść w porównanie z słownikiem niemiecko-

polskim Jerzego BANTKIEGO, o którym wspomnieliśmy w Tomie I, k. 222.

§. Listy do Emilii o Mitologii przez JP. de Moustier, na polskie przez Jana KAMIENSKIEGO wyłożone i do Dorydy zastosowane. w Warszawie w drukarni u Lebrua 1803 in 8vo 2 tomy 212 i 197 stron.

Przedrukowane 1807 roku.

§. Sposób łatwy uczenia się czytać po angielsku podług reguł Sheridana i Walkera z niektórymi kawałkami prozą i wierszem przez Benjaminą Haussteine. w Wilnie u Józefa Zawadzkiego. 1806 in 8vo. 106 stron.

§. Grammatyka niemiecka podług ustaw J. K. Gottscheda niegdyś sławnego akademii Lipskiéj nauczyciela i rządcy, zebrana i znówu podług wyrazów, znaczeń, i pisowni grammatyki elementarnéj w szkołach narodowych używanéj, przedrukowana. w Warszawie 1806 in 8vo 343 stron.

§. Grammatyka francuzka i polska albo raczej sposób prędki i łatwy uczenia i nauczania się języka francuzkiego przez Franciszka Painvin ułożony i dla wygody publicznój podany. w Warszawie 1806 in 8vo. 240 stron.

Niewarta była ta grammatyka przedrukowania gdy mamy daleko lepsze.

§. Grammatyka francuzka i polska wyłożona i objaśniona przez przykłady stosownie do wszystkich części mowy i prawideł grammatycznych przez J. C. HAUTEPIERRE. w Wroclawiu u Korna 1806 in 8vo 524 stron oprócz rejestru i tablic.

§. SEBASTYAN ŻUKOWSKI Professor języka greckiego przy uniwersytecie wileńskim, wydał następujące dzieła ułatwiające Polakom naukę starożytnych języków.

1.) Początki języka greckiego przez Seb. Żukowskiego ułożone. w Wilnie u Józefa Zawadzkiego 1806 in 8vo 322 stron i 2 tablic.

- 2.) Chrestomathia graeca czyli zięga pożyteczna: łatwa do czytania dla uczących się języka greckiego Kurs pierwszy i drugi. w Wilnie 1807 in 8vo 156 stron, słowniczek zaś do nię 131 stron.
- 3.) Początki języka hebrajskiego przez Sebestyana Żukowskiego z przydatkiem czytania i tłumaczenia tegoż języka. w Wilnie u Józefa Zawadzkiego 1809 in 8vo 160 stron i 3. tablice.
- 4.) Wypisy hebrajskie podług układu J. Sev. Vater z przydatkiem znaczney części przypowieści Salomonowych i z pomnożonym stosownie do przydatku słownikiem Hebrajsko - Łacińsko - Polskim wydane przez Seb. Żukowskiego. w Wilnie u Józefa Zawadzkiego 1811 in 8vo. 115 stron, dykcjonaryk zaś 77 stron.

§. O pożytkach wynikających z wiadomości starożytnych numizmatów greckich i rzymskich, Dyssertacyo czytana w maju 1808 na posiedzeniu publicznym towarzystwa królewskiego warszawskiego przyjaciół nauk przez Krzysztofa WIESIOŁOWSKIEGO członka tegoż towarzystwa.

Drukowana zaś w rocznikach tegoż towarzystwa w tomie VIII, k. 328 — 338. lecz dalszy ięć ciąg ma dopiero w następnym tomie bydź drukowany. Autor tę rozprawy zebrał w czasie długiego lat przeciągu i w czasie podróży w różnych krajach zagranicznych, nader kosztowną kolekcją numizmatów starożytnych, którą ma w Warszawie.

§. Rozprawa o początkach narodu i języka litewskiego przez Xaw. BOHUSZA Imper. Wileńsk. Uniwers. honorowego, towarzystwa Królewskiego warszawskiego przyjaciół nauk członka czynnego, prałata katedry Wileńskiej, orderu S. Stanisława kawalera, napisana, a na publicznym posiedzeniu tegoż towarzystwa w Grudniu 1806 czytana.

Drukowana jest ta rozprawa w rocznikach

tegoż towarzystwa w tomie VI, k. 148 — 291.
i oddzielnie w Warszawie 1803 in 8vo.

Rozprawa ta dzieli się na trzy części, w pierwszej poszuknie autor czy Litwa od naydawniejszhey starożytności przez Litwinów zamieszkała była i z jakich się składała narodów; w drugiej wyprowadza autor czyli język litewski jest pierwiastkowy lub nie, w trzeciej uważa język litewski sam w sobie.

§. Ćwiczenia ze wszystkich reguł grammatyki dla użytku Polaków i doskonalenia ich w języku francuzkim przez J. C. HAUTEPIERRE. w Wroclawiu 1809 in 8vo 392 stron.

§. Grammatyka albo krótki i łatwy sposób nauczenia się języka włoskiego, edycya druga poprawiona i powiększona. w Warszawie nakładem J. Zawadzkiej 1809 in 8vo 176 stron.

§. Nowa Grammatyka Polsko-Włoska praktyczna prowadząca sposobem łatwym i prędkim do doskonałego nauczenia się języka włoskiego. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809 in 8vo. 384 stron.

§. Treść grammatyki francuzkiej ułatwionéy rozbiorowym sposobem przedstawiona, w której prawiła są w małej liczbie reguł prostych, krótkich, pewnych, niezamiennych, a nadewszystko wolnych od mnóstwa excepcyi przez J. B. Castille w francuzkim języku wydana. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809. in 8. *Przedmowy i rejestru stron 16, textu 196.*

§. Początki mitologii do użytku w szkołach dla młodzieży przez Huberta Wandela in court, przełożone przez Józefa WYBICKIEGO. w Wroclawiu u W. B. Korna edycya czwarta z obrazkami 1810 in 8vo 301 stron. *Obok text francuzki.*

§. O filologii czyli nauce starożytności klassycznej, o iéy wpływie do kształcenia rozumu i serca i t. d. przez KAULFUSSA członka towarzystwa król. warszawskiego przyjaciół nauk w Warszawie, Professora w Gimnazyum Poznańskim.

Rozprawa ta z prawdziwą znajomością rzeczy napisana, drukowana jest w Pamięt. Warsz. 1810 N. II, k. 351. — 368 i w N. III, k. 43 — 59. Ciąg dalszy nie był wydrukowany dla przerwy tegoż pamiętnika.

§. Mowa przy rozpoczęciu popisów rocznych w Gimnazyum Wołyńskiem, o użytku i potrzebie języka łacińskiego, szczególniej w stosunku z pisarzami klasycznymi Rzymian, miana 14 Lipca 1811 przez Franc. OLEŹKIEGO Prof. języków polsk. i łacińskiego. w Krzemieńcu w drukarni gimnazyalnej in 4to 8. kart.

§. *Historiae Graecorum literariae elementa in usum lectionum conscripsit Godof. Ern. Groddeck. Vilnae sumtibus Jos. Zawadzki 1811 in 8vo 495 stron, a reiestra ciągną się do 528 strony.*

Recenzya nader chlubna dla autora, znajduje się w literackiej gazecie lipskiej 1812 roku N. 284.

GOTFR ERN. GRODEK Ces. Ross. Konsyliarz nadworny, professor publiczny literatury greckiej w uniwersytecie Wileńskim i tamże bibliotekarz, wydał nadto następujące dzieła:

- 2.) *Sophoclis Philoctetes graece. Accessit prolusio in locum Jul. Pollucis de scena in theatro Graecorum. Vilnae typis et impensis Jos. Zawadzki 1806 in 8vo XXIII. i 86 stron.*
- 3.) *Sophoclis Trachiniae graece in usum lectionum edidit et notis illustravit G. E. Groddeck etc. Accedit prolusio secunda in Jul. Pollucis locum de thymele in theatro Graecorum. ibid. 1808 in 8vo XXX. i 271 stron. Text oryginalu zajmuje tylko 48 stron.*
- 4.) *Antiquarische Versuche. Lemberg 1800 in 8vo (Jak przytocza Szneyder w swym większym słowniku greckim pod wyrazem Kottabos).*
- 5.) *G. E. Groddek aequandi muneris professorii literarum Graecarum in acad. Caesarea Vilnensi*

X. Cal. Februarii a MDCCCX ergo habita allocutio. *Vilnae* 1805 in 8vo 18 stron.

§. Słownik mitologiczny przez X. Aloizego OSIŃSKIEGO. w Warszawie w drukarni Piarskiej 1806 — 1812 in 8vo maj. 3 tomy.

Dzieło to odpowiada doskonale celowi swemu:

§. Grammatyka francuzka dla pożytku uczący się młodzieży, krótko zebrana, znacznie odmieniona, poprawiona i powiększona, wydanie iedenaste. w Wilnie i Warszawie u J. Zawadzkiego 1811 in 12mo 244 stron.

§. Grammatyka języka rossyjskiego dla młodzi szkolney napisana przez Jana Bohdanowicza DWORZECKIEGO, wydanie drugie. w Wilnie i Warszawie u Józefa Zawadzkiego 1811 in 8vo 218 stron.

§. KAZIMIERZ WERBUSZ Professor w liceum warszawskim, wygotował słownik z rossyjskiego języka na polski, i niezwłocznie ma go podać do druku.

§. Praktyczna francuzka grammatyka za pomocą której nowym i bardzo łatwym sposobem, a to wkrótkim czasie, po francuzku gruntownie nauczyć się można, ułożona dla niemców przez J. N. Meydyngera. Przełożona dla użytku Polaków podług 26tę poprawionę i powiększonę edycyi oryginalnę — edycya druga poprawiona. w Wroclawiu u W. B. Korna 1813 in 8vo 621 stron.

§. Teoryczna i praktyczna grammatyka francuzka dla Polaków ułożona podług najlepszych grammatyków, w której prawidła są po francuzku i po polsku objaśnione, z przykładami w tych obudwóch językach, z polskiemu zadaniami do tłumaczenia na francuzkie i z wypisami francuzkimi, które zawierają wyborne francuzkie anegdoty, powieści, bajki, listy i przysłowia z wyrazami objaśniającemi, z polskiemu zadaniami do tłumaczenia na francuzkie, oraz z najpotrzebniejszymi wokabulami i rozmowami, celem łatwiejszego uczenia, i nauczenia się rozumieć, mó-

wid i piśc po francuzku przez Tomasza SZUMKIEGO. w Rawiezu 1813 in 8vo 233, 16 i 224 stron.

Toż samo dzieło w niemieckim języku pod tyt. *Theoretisch-praktische Grammatik der französischen Sprache für Deutsche verfasst nach den besten Grammatikern etc. etc. von Thomas Szumski. Rawiee 1813 in 8vo 233, 16 i 224 stron.*

§. Towarzystwo do roztrząsania i układania ksiąg elementarnych wysadzone (ob. w tomie I. k. 91), głównieyszą zwróciło uwagę na literaturę starożytną, i przy czynnéy gorliwości W. Stefazyusza Prof. literatury starożytnéy w liceum warszawskiém, członka tegoż towarzystwa szczególne w tym wydziale pracującego, zajęło się wydaniem dzieł szkolnych, ułatwienie tych nauk za cel mających, które Dyrekcyja edukacyi publiczney za książki elementarne przepisała, iako to:

- 1.) *Tirocinium linguae latinae in usum primae et secundae classis. Varsaviae typis. P. P. Scholpiar. 1811 et 1813 in 8vo 336 stron.* z słowniczkiem łacińsko-polskim wyrazów w tém dziełku znajdujących się i małą grammatyczką.

Jest to zbiór Giedykiego w Berlinie ułożony, a w roku 1806 i 1809 do użycia młodzieży polskiej prywatném staraniem wydany, teraz zaś przez towarzystwo elementarne na nowo roztrząsniony i poprawiony.

- 2.) *Selecta ex auctoribus latinis in usum tertiae et quartae clasiss. tamże 1812 in 8vo 564 stron.*

Zbiór ten wypisów w części z zbioru Noela i Laplasa, osobliwie zaś podług Giedykiego łacińskiej Chrestomatyi ułożony, i wielu dodatkami iest pomnożony z zastosowaniem do użycia młodzi polskiej.

- 3.) *C. Crispi Sallustii conjuratio Catilinaria et bellum Jugurthinum in usum quintae clasiss. ibid. 1812 in*

8vo na końcu przydane są przypiski w łacińskim języku,

Swiadomi literatury wiedzą iak ważną jest rzeczą czysty i krytyczny text autorów klasycznych, i że wydanie takowe nie jest tak łatwém, iak się nie iednemu zdaie.

Dzieła Juliusza Cezara iuż są w druku i bliskie ukończenia.

4.) *Antiquitates graecae L. Bossii et romanae in XII. tabulis G. G. Köpki in usum quintae et sextae classis. ibid. XXIII. i 212 stron.*

Na prozdie umieszczony jest spis dzieł celniejszych do starożytności należących.

5.) *Grammatica graeca in usum inferiorum classium. ibid. 1814 in 8vo 96 stron.*

§. Grammatyka dla chcących uczyć się łacińskiego języka czwarty raz przedrukowana. w Warszawie w drukarni rządowej 1813 in 8vo 383 stron.

Grammatyka ta używana w szkołach XX. Bernardynów.

§. Godna jest wspomnienia gorliwość iednego z rodaków naszych Hrabiego Wacława RZEWUSKIEGO, okazana w wzbudzeniu smaku do zatrudnień językami wschodnimi i czerpania z nich wiadomości potrzebnych lub przyjemnych. Mężowi temu, miłośnikowi i znawcy języków wschodnich, winna jest Europa pismo wychodzące pod tytułem:

Mines de l'Orient exploitées par une société d'Amateurs. Sous les auspices de Mr le Comte Venceslas Rzewouski. à Vienne chez Ant. Schmidt. in fol.

Pismo to mające także tytuł Arabski, i Niemiecki *Fundgruben des Orients etc.* wychodzi częściami, których kilka składają tom ieden. Takowy tom pierwszy wyszedł 1809; tom drugi 1811, zawiera 476 stron; tom trzeci 1813. Znajdują się zaś w nich wyimki oryginalne i tłóma-

czenia pism arabskich, perskich, tureckich, które albo wcale niebyły drukowane albo z trudnością je nabyć można. Tłomaczenia te umieszczane są w językach w jakich przez uczonych różnych narodów są napisane, to jest w języku niemieckim, francuzkim, włoskim, albo też łacińskim. Gazety literackie niemieckie (między innymi (*Hall.*) *Allgem. Literatur Zeitung* 1814 Nro 106 — 109) czyniąc rozbiór dzieła tego, wystawiają chwalebny zamiar naszego rodaka, który i wiadomościami swemi zbiór ten pomnaża, i na wydanie dzieła tak użytecznego potrzebnych nakładów nie szczędzi.

HISTORYI
LITERATURY POLSKIEY
CZĘŚĆ CZWARTA.

Nauki historyczne.

ROZDZIAŁ PIERWSZY.

Nauki do historyi pomocne.

§. 1. *Jeografia, chorografia i statystyka w ogólności, a w szczególności krajów polskich, tudzież opis podróży wszelkiego rodzaju.*

Zbiory ieografów polskich, a w szczególności przez Jana Pistoryusza w dziele *Polonicae historiae corpus. Basileae 1582 in fol.* tudzież przez Wawrzeńca Miclera de Kolof w dziele: *Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lit. Scriptorum collectio magna. Varsaviae 1761 sqff. in fol.* znajdujące się, lubo w niniejszym §.

podług chronologizmu autorów są przytoczone, wyszczególniają się iednak niżéy między zbiorami historyków polskich.

§. Przed upowszechnieniem rzniętych namie-
dzi kart ieograficznych, niewiele też były upo-
wszechnione i wiadomości ieografii. Nie bar-
dzo świadomi byli ziemiopisarstwa rodacy na-
si w piętnastym wieku, kiedy w przywileju
Władysława Jagielly z roku 1401 stanowiącym
akademią krakowską, *Oxford* nazwany jest mia-
stem niemieckiem. (*Padua cum Bononia totam Ita-
liam... exornat. Praga Boëmiam illuminat. Alma-
niam Oxonia clarificat*, są oryginału wyrazy).

§. Nie zapuszczając się w niepodobne do
uskutecznienia wyliczenie wszystkich mapp
Polski, przytoczemy co dawniejsze, zwła-
szcza z szesnastego wieku. Nie wymieniamy
tu kart niektórych prowincyi (jak n. p. Inflant
o których mówi *Gadebusch in d. Lipländi-
schen Bibliot.* Riga 1777. T. II, p. 153 sqf.) aby
się od głównego celu nie oderwać. Nie podo-
bna z resztą wyliczać wszystkich mapp Polski,
wydanych w 17 i 18 wieku w różnych zbiorach.
Wzmiankę iednak obacz niżéy przy atlasie
Zanoniego.

§. Naydawniejsza mappa Polski z napisem
mappy Sarmacyi i Węgier wydana jest przez
jakowegoś Floryana (czyli nie drukarz Un-
gler?) w Krakowie 1528 roku, iak świadczy
Chromiński w rozprawie o literaturze polskiej,
w Dzienniku Wileńskim 1806. Grudzień k. 213.

§. WACŁAW GRODECKI szlachcic polski
(wcale z różnéy familii od Wacława i Jana Gro-
deckich Szlązaków, których z sobą pomięszal
Niesiecki w Herbarzu II, 310. herbu Jastrzębiec)
pier-

Pierwszy podobno wystawił dokładniejszą mapę ieograficzną Polski, wydaną w Bazylei w oficyjnię Jana Oporyna sławnego drukarza 1558 roku in fol. Mappa ta przyłączona iest do rozprawy Filippa Melanchtona *de gentis Polonorum origine*, iako toż naśladowana w Atlasie (*Theatrum orbis terrarum*) Abrahama Orteliusza roku 1570 in fol. wydanego. Nakoniec znayduie się także przy dziele Marcina Kromera *Polonia* edycyi Kolońskiéy 1589 in fol. (Obacz *Janociana* II, p. 112 i 176).

G. Mappa Polski wydana w Wenecyi 1562 roku in fol. maj. z napisem:

Il designo de Geografia moderna del Regno di Polonia e parte del Ducato di Mescovia alla Maesta de Massimiliano di Bohemia... Giaco di Castaldi Piamoteze Cosmografo in Venezia 1562 con gratia et privilegio del summo pontifice papa Pio III per anni X del Sere. Senato di Venea. p. anni XV.

Sztych iest dość dobry i nazwiska miast niebardzo trudne do rozpoznania. Znayduie się u Jana Hr. Suchodolskiego.

G. Kartę Zatoru i Oświęcimia czyli Podgorza, wydał Stanisław Por czyli Pogorzelski w Wenecyi 1563, iak pisze Chromiński w dzienniku Wileńskim 1806. Grudzień k. 213.

Mapę zaś całéy Polski wydał Andrzej Pogorzelski w Wenecyi 1569 iak świadczy Chromiński tamże.

G. STANISŁAW PACHOŁOWIECKI za męztwo przy oblężeniu Pskowa okazane, do herbu Równia, otrzymał od króla Stefana 1581 roku nowy herb, od niektórych Pskowczykiem nazwany. W przywileiu tym królewskim

(przez Paprockiego o Herb. p. 211 przytoczonym), wymienione są iak opisuie Niesiecki zaślugi tego męża, a między innymi i ta, że różnemi charakterami pisać umiał, i delineować miasta, fortece, prowincye do podziwienia piękne (Niesiecki Herb. III, 548).

Rysunki męża tego w samymże obozie króla Stefana w roku 1579 robione, sztychował w Rzymie Jan Chrzyciel de Cavallerys 1580 roku. Mappy te in folio dość ozdobnie robione, mamy w liczbie ośm przed sobą. Pierwsza wystawia Xięstwo Połockie, z załączonym w rogu mappy, historycznym tegoż Xięstwa opisem; druga wystawia oblężenie Połocka od 11 Sierpnia do zdobycia w dniu 29 tegoż miesiąca, z napisem: *Delineavit in ipsis castris S. Pacholovic*. Wyobrazil tu autor stanowiska obozu Polsk. i woysk sprzymierzonych Niemieckich i Siedmiogrodzkich, z wytknięciem nawet paralellów przy oblężeniu zrobionych. Reszta sześć mapp na półarkuszach, wystawia położenie sześciu zamków w bliskości Połocka będących, które król Stefan w roku 1579 zdobył, a tenże Jan de Cavallerys 1580 sztychował w Rzymie. Zamki te i twierdze są: *Turoula, Sitna, Kosian (Cossianum) Krasna, Susza, Sokół (Socolum)*. Rzadki ten zbiór użyteczny i piękny pracy ziomka naszego, posiada Jan Hr. Suchodolski Szef wydziału wojennego.

§. BRONIEWSKI MARCIN Sekretarz króla Zygmunta Augusta i poseł od króla Stefana podwa kroc do Tartaryi, wydał pierwszy w Europie kraiów tych opisanie gładką laciną wraz

z tablicą ieograficzną w Kolnie 1595 roku, iak pisze Chromiński w Dzienniku Wileńskim 1806 Grudzień k. 213.

§. Naydawnieysza wzmianka o krainie polskiej i iéy mieszkańcach znayduie się u *Pomponiusza Meli* pisarza w pierwszym wieku chrześcijaństwa żyjącego, który w dziele swém ieograficzném *de situ orbis* w Rozdziale IV księgi III, mówi o *Sarmacyi*. Wyrazy *Meli* są bardzo ogólne. Napisał do nich objaśnienia w ięzyku łacińskim *Joachim Wadyanus* (de *WATT*) Szwajcar, na początku szesnastego wieku żyjący, Doktor medycyny, który przez Węgry i Polskę podróż w swéy młodości odprawił. Komentarz ten wraz z *textem* *Pomp. Meli*, wydrukowany iest w *Miclera* wielkim zbiorze historyków polskich od k. 1 — 8 gdzie i *Miclera* dodane są przypiski.

§. *Eneasze Sylwiusz* z domu *Pikolominich*, Papież, znany pod nazwiskiem *Piusa II*, żyjący od 1405 do 1458, w dziele swoiém *historia rerum ubique gestarum, locorumque descriptio* wydaném w *Bazylei* 1571, umieścił niektóre wiadomości o Polsce i Litwie, mianowicie w rozdziałach 25 do 29, które wydrukował *Pistoriusz in Corpore histor. Polon.* a powtórnie *Micler* z przypiskami *in Collectione magna histor. Polon.* T. I. p. 9. — 17. — *Eneasze* bardzo mylnie popisał niektóre rzeczy, zwłaszcza historyi tyczące się, co *Micler* w przypiskach sprostował po większój części. Ogół tych uwag *Eneasza* Polski tyczący się, małej iest wartości.

§. *Hartman Schedel* lekarz w *Norymberdze* żyjący i tamże 1485 zmarły, wydał zbiór

historyi powszechnéy pod tytułem: *libri Chroniconum* czyli *Chronica Norimbergensia* w Norymberdze 1473, gdzie na kilku kartach mówi także i o Polsce, a w szczególności o potomstwie Władysława, o S. Stanisławie i o mieście Krakowie. Wyimek ten przedrukowany w Pistoryusza *Corpus Histor. Polon.* T. I. p. 163 — 165 i w *Miclera Magna Collectio histor. polon.* T. I. p. 227 — 232. Nic osobliwszego nie zawiera.

§. *Descriptio Sarmatarum Asiae et Europae et eorum quae in eis continentur auctore Mathia a MIECHOW artium et medic. doctore Canonico Cracov. Cracoviae ap. Joh. Haller 1521 in 4to.*

Przedrukowane u Pistoryusza in *Corpore Histor. Polon.* T. I. p. 121 — 150. tudzież (jak świadczy Hoppiusz in *Schediasm.* p. 11.) w zbiorze który wydał Huttichius Hervagio, od k. 482 — 531. i osobno w Bazylei 1582 in fol. Ostateczne i najlepsze przedrukowanie z przypiskami jest u Miclera in *magna collectione histor. Polon.* T. I, p. 177 — 216. Rozkład i treść tego pisma obacz w Diukłosa *Essais sur l'histoire lit. de Pologne* p. 122 i u Sołtykowicza o akademii Krak. na k. 278 i następny.

Maciéy z Miechowa, nazywany MIECHOWITĄ od miasteczka rodowego, żył od 1456 do 1525, był zaś lekarzem nadwornym Zygmunta I, a później kanonikiem Krakowskim, obracając cały swój dochód na dobro publiczne, między innemi na chwalebne przy akademii krakowskiéy urządzenia (z). Inne pisma Miechowity są:

(z) O życiu, zasługach i pismach Miechowity obacz Starowolskiego *Hecatonst.* N. XLII, a w szczególności Sołtykowicza o akad. Krak. na k. 269 — 285.

- 2.) *Chronica Polonorum a prima propagatione ab ortu Polonorum usque ad annum Christi 154.* Cracov. ap. Joh. Haller. 1521 in fol. min. 379 stron, z wizerunkami monarchów polskich na drzewie rzęsętami. (Jest w bibliotece liceum Warszawsk.)

Przedrukowana u Pistorysza *in Corpore hist. Polon.* w Tomie II, k. I. 260.

Była to pierwsza historia Polska drukiem ogłoszona; historycy bowiem inni lubo przed Miechowitą pisali, lecz daleko późniéj drukiem npowszechnieni byli. Dzieło to przełożył na język włoski *Annib. Maggi* i wydał w Wenecyi 1562 (jak świadczy *Hoppius in Schediasm.* p. 17.). Styl Miechowity i łacina jego małe są zalety, ale rzecz interesowna, szacowany zaś i dla tego, iż pierwszy całkowitą historią polską, którą Długosz w szczegółach opisał, ón w krótkości niożył a tém samém dla więkšej liczby czytelników przyjemniejszą ją uczynił.

Sołtykowiez (na k. 282) przytacza jeszcze następujące Miechowity dzieła, podając i treść onych.

- 3.) *Excellentissimi Viri Matthiae de Miechow Artium et Med. D. contra saevam pestem regimen accuratissimum.* Cracoviae ap. Joh. Haller. 1508. Kilka tylko kart.

- 4.) *Editio Vener. D. Mathiae de Miechow artium et Med. D. eximii, Canonici Cracov. pro conservanda hominum sanitate familiarissimo collecta stylo.* Cracov. per Mat. Scharfenberg 1555.

5.) **ZYGMUNT** **BARON HERBERSZTEYN** poseł Cesarza Niemieckiego do różnych dworów a między innemi do Polski i Moskwy, żyjący od 1486 do 1566. napisał dzieło wydane pod tytułem:

Commentarii rerum Moscoviticarum. Basileae per Joan. Oporinum 1549 in fol.

W którym znajduje się opis państwa Ruskiego osobliwie we względzie chorograficznym, sposób przyimowania u tegoż dworu posłów i t. d. Między innymi w dziele tém znajduje się opis Litwy, przedrukowany osobno u Pistoriusza *in Corpore histor. Pol. T. I. k. 151 — 158.* u Miclera zaś *in Magna collectione histor. Pol. T. I. k. 217 — 227* z przyłączoną wiadomością o Herberszteynie i pismach jego.

§. JAKÓB PRZYŁUSKI (o którym obacz wyżej k. 135) w zbiorze praw przez niego ułożonych, umieścił także ieograficzną i historyczną wiadomość o pojedynczych prowincjach polskich, którą z dzieła całego wyjął wydrukował naprzód Pistoriusz *in Corpore histor. Polon. T. I. k. 171 — 255.* iakoteż Micler *in Magna Collectione histor. Polon. T. I. k. 282 — 387.*

Czyli inne pisma Przyłuskiego przez Starowolskiego *in Hecatont. N. LIX* wyliczone, wyszły z druku lub nie, wiadomo mi nie iest.

§. *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni Poloni libri duo auctore Martino CROMERO. Basileae 1568 in fol. Coloniae 1577 in 8vo. Coloniae 1578 in 4to* wydane, iak świadczy Załuski w bibliotece historyków Polskich MS. p. 2. iako też przy Kromera historyi naylepszej edycyi w Kolonii 1589.

Przedrukowane to dzieło, wyborną łaciną napisane, u Pistoriusza *in Corpore hist. Polon. Tomo I. p. 74 — 120* a w Miclera *Magna collectio histor. Polon.* z przypiskami T. I, p. 115 — 176. O życiu i innych Kromera pismach obacz między historykami polskimi.

§. JOANNIS CRASSINII *Polonia. Ad Serenissimum et potentissimum Henricum primum Valesium, Dei gratia utriusque Poloniae regem. Bononiae apud Pere-*

grinum Bonardum, venia ab superioribus concessa.
1574 in 12mo 174 kart.

Dzieło to bardzo rzadkie podające obraz polityczny stanu owczesnego Polski, wyborną napisane łaciną, przedrukowane jest u Micle-
ra in *Magna Collectione histor. Polon.* T. I, p. 387
— 428. Rozkład zaś onego podaje Janocki in
Nachr. v. rar. polnischen Büchern. I, 16. Jan KRA-
SIŃSKI autor tego dzieła, był Kanonikiem Kra-
kowskim i Gnieźnińskim, umarł zaś 1612, iak
świadczy Starowolski in *Monumentis Sarmatar.*
p. 26. Osobliwszym sposobem chciano i tego
dzieła uczynić autorem Karóla SYGONIUSZA. Po-
wód do tego dał Tuan, który w swéy historyi
pisze, że słyszał o tém z ust Sygoniusza. Po-
wieść tę powtórzył Placius in *theatro anonymo-
rum et pseudonymorum* i inni. Lecz zważywszy
wyrazy w dedykacyi do króla Henryka niepodob-
na Krasinśkiego za autora nie uznać. W wspo-
mnionéy dedykacyi wystawiwszy Krasinski po-
trzebę dla Francuzów poznania Polski dodaie:

*Decebat me, qui in imperio Maiestatis V. natus
et ecclesiasticis honoribus auctus sum, omne meum stu-
dium ad excolendam imprimis regiae dignitatis am-
plitudinem, deinde etiam ad illustrandam patriam...
conferre. Quae causa effecit, ut hoc de Polonia scri-
bendi negotium, urgente potissimum Carolo Sigonio
praeceptore meo... non invito susceperim. Qua in re
si quid ingenio aut doctrina assecutus sum etc.*

Czyliż śmiałby tym sposobem Krasinśki pi-
sać do króla i za życia Sygoniusza, gdyby nie
był sam rzeczywistym autorem? — I na to pa-
miętać należy że Sygoniusz, który w Polsce
nigdy nie był, o niéy zatém pisać niemógł.
Ale bydz może, i tak podobno jest w istocie, iż
Krasinśki napisał to dzieło za poradą Sygo-

niusza, dał mu je do ostatecznego przejrzenia i wygładzenia. Maszli to zaraz robić Sygonin-sza autorem całego dzieła? Tym sposobem imiona autorów wielu dzieł, zamięniłby trzeba na imiona ich przyjaciół, którzy do ich napisania nakłonili lub je przed drukiem przeglądali. Widać zatem iż iedynie z źle zrozumianéy wiadomości, urosła owa powieść Tuana.

Wydał nadto Hrasiniński (podług Miclera l. c.) następniające pismo:

Oratio ad senatam et equites polonos de electione Henrici Valensii Poloniae regis. Bononiae apud Peregrinum Bonardum 1573 in 4to 17 kart.

§. MACIEJ STRYKOWSKI za Stefana Batoroego żyją y (obacz życie i pisma iego w tomie I, k. 350 i następne) zebrali i uporządkował opis jeograficzny Polski podług prowincyi, które dzieło przywłaszczyl sobie Alexander GWAGNIN Włoch i wydał pod swém imieniem z napisem:

Sarmatiae europaeae descriptio. Cracov. 1578 in fol. Przedrukowane w Spirze 1581 in fol. iako też u Pistorynsza in *Corpore histor. Polon.* T. I, k. 20 — 73. Spirska edycya, z wielu rycinami na drzewie, jest w bibliot. liceum warszaw.

Lecz Strykowski, iak się powiedziało wyżej, dowodzi iż to dzieło iego jest własnością, dla tego też pod iego imieniem wydrukował je Micler in *Magna collectione histor. Polon.* T. I, p. 36 — 114 z przydanemi gdzie niegdzie przypiskami. Pismo to Strykowskiiego do wiadomości starożytnéy Jeografii Polski jest użyteczne.

§. *Descriptio veteris et novae Poloniae cum divisione ejusdem veteri et nova, adjecta est vera et exquisita Russiae inferioris descriptio juxta revisionem com-*

*missariorum regionum. Et Livoniae juxta Odoporicon
exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia.*

Author ad lectorem

Lechia quid nam sit modo, quaeve potentia scēptri

Lit. Liv. Rus. et Prus. littora quaeve tenet:

Scribunt iam multi, quo mente revolvare possis.

At modo quo cernas dat tibi Sarnicius.

Anno a Jesu Christo nato 1585 in folio. 21 arkuszy
rachując w to trzy arkusze o początku herbu Dehno,
i do króla listu, w którym wyraża autor że z tēy to
familli jest Jan z Sienna Kasztelan Lwowski.

Bez mieysca druku, lecz ma to bydź Kraków
jak sądzi Micler *in magna collectione histor. Polon.*
I, 233 gdzie jest wiadomość o życiu i pismach
Sarnickiego. Mnie się jednak zdaie, iż na ty-
tule rycina wystawniająca smoka skrzydlatego
winiącego się ku górze w około drzewa, z napi-
sem *Salus vitae*, jest znakiem iakowéys cudzo-
ziemskiéy drukarni.

Wiersze na tytule umieszczone z napisem
author ad lectorem, wzniecaią iakowąś wąpli-
wość kto jest pisarzem tego dzieła. W dedyka-
cyi do króla, podpisanéy przez JANA SIENIEN-
SKIEGO Kasztelana Lwowskiego jest objaśnie-
nie tego. Pisze zaś tam Sieniński, że wezwa-
ny od króla aby położenie i stan dolný Rusi
zwiadził, uczynił to z iak największą troskli-
wością, o czém monarsze zdawał już sprawę
ustnie i na piśmie. Lecz chcąc rzecz całą ia-
sno i podług prawidel ieografii wyłożyć, użył
pomocy różnych ludzi uczonych, a w szczegól-
ności przyjaciela swego Stanisł. Sarnickiego zna-
nego i królowi samemu. Daléy tak o nim pisze:
*Nam cum aliquot vicibus, libris in lucem editis, nomen
et victorias Majestatis Vestrae, ut par erat, cele-
brasset, Majestas Vestra Regia eum pro cliente suo*

accepit, eique se benignissimum fore patronum declaravit, promissa ei gratia Regia, ut ex diplomate ei tradito liquet. Ztąd widać że Jan SIENIENSKI był promotorem, Stanisław zaś SARNICKI autorem tego dzieła. Przeto pod Sarnickiego prosto imieniem przedrukował je Micler in *Magna collectione histor Pol.* Tom I, p. 232 — 282. Pismo to składa się z dwóch części, z których pierwsza, prawie piątą część całości składająca, mówi o Sarmacyi, ięy położeniu, i mieszkaniach według zdania starożytnych, w szczególności zaś o Wandalach, Markomanach, Szwabach, Gotach, Awaryanach, Cymbrach, Bastarnach, Kwadach, Rugiyczkach, Jazygach, Askawlach i t. d. Lecz tutaj widać się autor zbyt w etymologią, a co większa w etymologią nakręcaną i wymuszoną, i na nięy najwięcej zasada swe rozumowania. Cała ta część przeto małej jest wartości nawet we względzie historycznym. Część druga takowy ma napis:

Index tabulae Sarmatarum, simulque urbium, montium, fluviorum, silvarum, solitudinum, et aliorum nobilium locorum, quorum situm et distantiam, sumpto numero longitudinis et latitudinis filo a numero ad numerum instar crucis ad latera tabulae ducto et rite applicato, intersectio indicabit.

Index ten ułożony jest podług alfabetu, z dodanym przy miastach i miejscach znakomitszych osobliwości lub właściwości. Część tę uważać można jako pierwszą porządniejszą ięografią, która i dziś we względzie historycznym ma swe zalety. Lecz liczb długości i szerokości podanych przy każdym mieście w stopniach i minutach, dziś za niezawodne uważać nie można, ponieważ wiadomo że w ten czas

niebyły jeszcze dokładnie oznaczone. Należyty rozmiar kraiu i astronomiczne mieysc oznaczenie, okaże z czasem o ile Sarnicki (nie wymieniający swego źródła) z prawdą się zgadza.

O Sarnickim obacz nadto wyżej k. 142 inicy między historykami polskimi.

§. Relatyw powszechnych Jana Botera Benesiusa, z włoskiego na polskie, dla ludzi potrzebujących pragnących wiedzieć o sprawach, rządach, dostatkach, siłach państwach cudzoziemskich ku ćwiczeniu się w dobrych obyczajach y potrzebnych do rządów sprawach, a przestrzeżeniu od złych y szkodliwych, przełożona i znowu poprawiona i przedrukowana za pozwoleniem starszych. w Krakowie w drukarni Mikołajia Loba Roku Pańskiego 1613 in 4to.

To pismo podzielone iest na pięć części, z których każda ma osobny tytuł, na którym prócz tego to co wyżej wyrażono, wyszczególnione jeszcze to o czém część cała traktuje; i tak Część I, ze 320 stron złożona, zawiera ieograficzny opis rozmaitych krajów kuli ziemskiej. Część wtóra, 118 stron, w której się opisują przymioty rozmaite morskie, y wyspy także, co ich do tego czasu pomorzach różnych znaleziono. Część III, stron 212, w której się opisują Panowie y Monarchowie przednieyszy co ich na świecie, y dają się przyczyny Wielmożności, y bogactw państw ich. Część IV stron 240, w której się opisują ludzie rozmaitych wiar y sekt, to iest Katholicy, odsczepieńczy, heretycy, żydzi, mahometanie y poganie. Część V, 99 stron, w której się opisują *superstitione*, abo zabobony w iakich żyły przedtym narody nowego świata i także sposoby, i środki przez które tam wprowadzona iest religia chrześcijańska prawdziwa y w iakich teraz iest ter-

minach. — Przy każdéy części iest rejestr i dedykacya, na któr y końcu podpis tłómacza: Fr. Paulus LENCZYGIUS Ord. Min. de Observ. Dzieło to iest zatém ieografią polityczną. Pol-szczyzna w niém dobra.

§. ADAM ZAREMBA nadworny króla Zygmunta III Jeometra, na rozkaz iego napisał w ięzyku polskim *Topografią Xięstwa Smoleńskiego*, z wyszczególnieniem podziału i granic. Dzieło to ukończone 1621 roku, nie było drukowane, lecz w rękopiśmie znaleziono 1776 roku w archiwum Smoleńskim, iak świadczy Janocki (*in Janocianis* II, 299).

§. FILIP KLUWER (CLUVERIUS) [urodzony w Gdańsku 1580, w pierwszém zaraz młodości zwiedził Włochy, z kąd powróciwszy oddany od oycy do dworu polskiego. Ztąd udał się z woli oycy do Niemiec dla nauki prawa, lecz skłonność iego do ieografii nawet niechęcią oycy, pohamować się nie dała, i téy wyłącznie chwile swoje poświęcił. Mówił dziesięciu ięzykami z łatwością; umarł w Leydzie 1625 roku, uważany słusznie iak mówi iego biograf (*Nouveau dictionnaire histor. par Chaudon et Delandine*) za pierwszego ieografa, który swoje głębokie badania potrafił przyzwoicie uporządkować i stałemi prawidłami ograniczyć. Pisma Kluwera wszystkie od uczonych wielce szacowane, podług spisu u Szodona, są:

(*) Wiadomości o życiu i pismach Kluwera, prócz wspomnianego dykcjonarza historycznego, znaleźć można w mowie łacińskiej Daniela Reyuzjusza, na zgoń iego mianem, drukowanej przy Kluwera *Introductio in univers. Geograph. - Lócher im Gelehrtenlexikon*. — Nie trzeba myśleć naszego Kluwera z Jansem i Michalem Klwera mi teologami niemieckimi.

- 1.) *Italia antiqua, Sicilia Sardinia et Corsica. Lugduni 1624 in fol. 3 tomy.*
- 2.) *De tribus Rheni alveis. in 4to.*

Przedrukowane także w dziele następującym:

- 3.) *Germania antiqua. Lugduni 1616 in fol. 2 tomy*
- 4.) *Introductio in universam geographiam tam veterem quam novam libri VI.*

Dzieło to dla wyborowego układu i powszechnego użytku pokilkakroć było, pośmierci nawet autora przedrukowane, z dodatkami różnych uczonych iakoto Jana Bunona, Jana Reyskiusza i innych. W bibliotece liceum warszawskiego są trzy rozmaite edycye in 4to wszystkie zprzylączonemi mappami pojedynczych krajów, iako to: w Amszterdamie u Jana Jansoniusza (1624) 142 stron z 46 mappami. W Amszterdamie u Wilhelma Galielmi 1683 412 i 35 stron, prócz 11 arkuszy rejestru alfabetycznego imion własnych. Druk drobny piękny i 54 mapp czysto rzniętych, zalecaią to wydanie. W Wolfenbicie u Kaspra Jana Bismarka 1684 r. 608 stron a 14 arkuszy rejestru imion własnych. W wydaniu tém mniéy ozdobném niż poprzedzaiące holenderskie, mappy są także większe ale nie tak pięknie rznięte. Nadgradzaią to dodatki Reyskiusza. Naylepsza i nayozdobniejsza edycya wyszła w Londynie 1714 in 4to maj. iak świadczy Jecher. Francuzkie tłómaczenie dzieła tego (podług świadectwa Szodoná) wydał Labbe 1697 in 4to.

Jecher przytacza nadto następujące Kluwera pisma:

- 5.) *Notae in Strabonem.*

Drukowane w edycyi Strabona przez Almelowesna.

6.) *De Francis et Francia.*

Drukowane w dziele Dinszena (Du Chesne) *Hist. Franc. Script.* T. I.

§. Szymona STAROWOLSKIEGO dzieło podające obraz stanu politycznego i geograficznego Polski, do najlepszych prac jego należąca, opisałem w tomie I. k. 7. N. 7. — Dodadź tu tylko trzeba iż piąty raz przedrukowane jest u Miclera in *Magna Collectione Histor. Pol.* T. I. p. 430 — 476.

§. *Topographia sive Masoviae Descriptio auctore Andrea SWIĘCICKI Notario territorii Nurensis. Cum licentia superiorum. Varaviae ap. viduam Joan. Russowski S. R. M. typ. 1634 in 4to 7 arkuszy.*

Dzieło to pośmierci autora przez syna jego Zygmunta wydane i przypisane Stan. Łubieńskiemu Bisk. Płockiemu, dokładny zawiera opis Mazowsza podług stanu ówczesnego. Przedrukował je Micler w swém *Magna Collectio Histor. Polon.* T. I. p. 477 — 497. z dodaniem użytecznych przypisków.

§. *CAROLI OGERII ephemerides sive iter Danicum Suecicum Polonicum cum esset in comitatu Illustr. Claudii Memmii Comitiss Avauxii ad Septentrionis reges extraordinarii legati. Accedunt Nicolai Borbonii ad eundem legatum epistolae hactenus ineditae. Latetiae Paris. apud Petrum le Petit 1656 in 8vo 532 stron.*

Z dzieła tego (którego pierwsze wydanie opisał Janocki in *Nachr. v. rar. Poln. Büch.* II. 107.) wyjął Micler podróż przez Polskę i wydrukował ją in *Magna Collect. histor. Polon.* I. k. 695 — 766. Bardzo szczegółowo opisuie autor czynności swego Pana i swoje własne; ztąd niektóre ciekawe są rzeczy. Lecz bardzo wiele się i takich znajduje drobnostek które ani Polaki się tyczą, ani kogo z czytelników obchodzą.

§. Nova descriptio regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae in qua non solum adiectae provinciae, sed etiam civitates principales ac loca, quae quidem in notitiam venerunt, una cum historiis rebusque gestis memoria dignis describuntur, ex antiquioribus recentioribusque scriptoribus, nec non acquisitis relationibus collecta et in publicum edita per Mart. ZEILLERUM a. 1663 (ma to bydź zapewne 1652) Ulmae per Balhasorum Kuhnium typographum. Ex germanico idiomate in latinum translata.

Dzielo to wydrukowane pod tym tytułem u Miclera in *Magna Collect. Histor. Polon.* T. II. p. 1. — 48. Pierwsza edycya niemiecka wyszła 1647, druga 1652, a z wielu poprawami i dodatkami 1657 iak pisze Diuklos w dziele *Essais sur l'hist. liter. de Pol.* p. 512 i sam autor w przedmowie. To trzecie wydanie dostawszy Micler inż po wydrukowaniu w swym zbiorze dzieła Zeilerowego podług drugiey edycyi, umieścił ie w tymże drugim tomie pod tytułem:

Mart Zeilleri posterior descriptio Regni Poloniae et M. D. Lithuaniae ex recentioribus polonicis aliisque scriptoribus denuo secundum diversas provincias congesta et praesentibus temporibus accomodata uti ex praefatione apparet, cui Prussicae etiam, Livonicae, Moldavicae, Moscoviticae, Tartaricae aliaeque res complures sunt insertae — od k. 453 — 536.

Ze to trzecie wydanie iest naylepsze, wątpić nie można, czerpał bowiem autor z pisarzy polskich iako to: Starowolskiego, Kobierzyckiego i innych.

Wierniejszym inż tu iest autor tytułowi, że się bardziey trzyma ieografii niż historyi którey w pierwszych wydaniach daleko więcéy umieścił. Zaczny Micler wołał się wystawić na naganę, że iedno dzieło w swym zbiorze dwa razy wydrukował, niż żeby dla pokrycia błę-

du swego przy mniey dokładnem wydaniu Zeilerowego dzieła z drugiey edycyi miał zostać.

§. WILHELM BOPLAN (BEAUPLAN) Francuz rodem z Normandyi, przez lat 17 służył za Zygmunta III i Władysława IV. jako inżynier i dowódzca artylleryi, i z Koniccpolskim wszystkie odbył wyprawy na Ukrainie. Powróciwszy do oyczyzny wydał opis tego kraiu tak dokładny, iakiego do owych czasów nie miano, pod tytułem: *Description de l'Ukraine et des provinces adjacentes* 1650. Przedrukowany pod tytułem:

Description d'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du Royaume de Pologne, contenues depuis les confins de la Moscovie, jusques aux limites de la Transilvanie. Ensemble leurs moeurs façons de vivre et de faire la guerre par le Sr. de Beauplan. a Rouen chez Pierre Caillou 1660.

Widać wcałym opisie męża z trafnym rozsądkiem, i opowiadającego interesownie rzeczy widziane. Dinklos w dziele *Essais sur l'histoire liter. de Pologne* p. 252 — 311 podaje charakterystykę Boplana i wyiątki z jego dzieła. Przy drugiem wydaniu pisze księgarz, że pierwszą razą tylko 100 exemplarzów dla przyiacioli autora wybito, więc uczyniono tę drugą edycyą, przy której miała się znaydować mappa Polski, wizerunki ludzi, zwierząt, roślin i innych rzeczy ciekawych, lecz że ryciny te przez Hondyusza rżnięte, po jego śmierci od pozostałéy wdowy przeszły do Króla Polskiego, i nie wiedzieć co się z niemi stało.

Micler przełożył opis ten Ukrainy na ięzyk łaciński pod tytułem: *Descriptio Ukrainae etc.* i wydrukował w swey *Magna Collectio histor. Polon.* T. II p. 49 — 84.

§. *Regni Poloniae magnique ducatus Lithuaniae omniumque regionum juri polonico subjectarum novissima descriptio, urbium potissimum icones elegantissimas et delineationem hujus regni geographicam oculis subiiciens studio Andreae CELLARII Gymnasii Hornani Rectore. Amstelod. ap. Aegid. Janssonium Valckenier 1659 12mo 605 stron ścisłym drukiem, prócz rejestru i wizerunków kilkunastu miast.*

Przedrukowane u Miclera in *Magna Collect. histor. Pol. T. I. p. 497 — 660.*

Więzyku Holenderskim wyszło 1660, iak świadczy Micler l. c. p. 498.

Wyłożywszy autor w krótkości dzieie Polski dawne i późniejsze, podaje stan polityczny kraju i przystępuje nakoniec do właściwey ieografii podług prowincyi, przy każdym mieście wyliczając osobliwości. Dobrze jest napisane i mało uchybień.

§. *Delicje ziemie włoskiej abo prawdziwe i istotne opisanie co tylko we Włoskich krajach, po walnych a głównych miastach, i w każdym miejscu od starożytności kościołów, pałaców, pyramid, ogrodów, nagrobków etc. y inszych wielu do widzenia godnych znajduje się raritet z doskonałym drog y odległości (jednego od drugiego) miasta, miasteczka, wsi, austrycy i t. d. okryśleniem przytym i opisanie monety każdemu w czytaniu powabne, y peregrinantom w te tam kraie zbyt wygodne potrzebne i pożyteczne przez jednego Anonima z niemieckiego na Polski przetłómaczone ięzyk z doskonałym przydatkiem i opisaniem niektórych miejsc. Na końcu iest napis. w Krakowie u Scheellów JK. Mci Typogr. R. P. 1665 in 12mo 281 stron prócz rejestru i opisania monet na 8 kartach.*

Dotrzymał autor w dziele samém co przyrzekł na tytule, lubo w krótkich bardzo wyrazach.

§. *Iter in Moschoviam Augustini Liberi Baronis de MAYERBERG Camerae Imperialis Aulicae*

consiliarii et Horatii Guil. CALUCCII equitis ac in regimine interioris Austriae Consiliarii ab Augustissimo Romanorum imperatore Leopoldo ad Tzarem et Magnum Ducem Alexium Michalowicz anno 1661 ablegatorum, descriptum ab ipso Aug. Libero Bar. de MAYERBERG, in latinum idioma ab eodem translatum.

Opis téy podróży wydrukowany u Miclera in *Magna collect. histor. Polon.* T. II. p. 361 — 452 z opuszczeniem dawnych ustaw i praw moskiewskich. Oryginał w języku francuzkim drukowany pod tytułem: *Voyage en Moscovie depuis 1661 jusqu'en 1665. à Leyde 1668.* i tłómaczenie holenderskie Gerbranda van Leeuwen, iak pisze Micler l. c. p. 363. Jest tu wprawdzie mowa w szczególności o ludach i krajach Rossyi, ale niekiedy i uwagi nad krainami do dawnéy Polski należącemi. Maierberg ostro i surowo sądzi o wszystkich. Dzisiay zdania iego tém mniéy są prawdziwemi po upłynieniu tylu lat i po takowey zmianie w oświacie.

§. *Geographiae compendium succincta methodo dispositum editumque a M. Joanne Stanislao FORMANKOWICZ Phil. Doct. et Prof. Cracov. Ap. Haered. Christop. Schedel — impensis auctoris 1671 in 12mo 108 stron.*

Poprzedza ieografia matematyczna, daléy nastépuie polityczna o Polşcze nayobszerniejsza. Autor dzieli ziemię na sześć części t. i. Europę, Azyą, Afrykę, Amerykę, Ziemię północne i południowe (*terra arctica et antarctica.*)

§. Monarchia Turecka opisana przez Ricota z francuzkiego języka na polski przetłómaczona przez szlachcica Polskiego i do druku podana w Roku 1678. w Słucku fol. 251 stron.

Przedrukowana późniéy, in 8vo z koper-
sztychami temiż samemi które się znajdują
i przy téy pierwszék edycyi. Rykót wiele rze-
czy o Turcyi miał się dowiedziéć od naszego
Bobrowskiego. Ob. wyzéy k. 597.

§. Peregrinacya abo pielgrzymowanie do ziemié
świétkéy JO. Pana Mikołaja Kręyszt. Radziwiła przez
X. Tom. TRETERA kustosza Warmi. ięzykiem łaciń-
skim napisana i wydana przez X. And. WARGO-
CKIEGO na polski przełożona. w Krakowie u Sche-
dla 1685 in 4to 556 stron.

§. BERNARD KONNOR (Connor) Anglik ro-
dem, lekarz nadworny króla Jana Sobieskiego,
za powrotem do oycyzny wydał opisanie Pol-
ski pod tytułem: *The History of Poland*, któ-
re przetłómaczone na ięzyk niemiecki wyszło
z druku 1700 roku w Lipsku u Tom. Frycza
in 8vo 822 stron prócz reiestru, a na łaciński
przez Miclera, umieszczone w iego *Magna col-
lectio histor. Polon.* z napisem *Descriptio Regni Po-
loniae et M. Ducatus Lithuaniae* w T. II, od k. 85
— 360.

Przebieglszy autor historyą monarchów
polskich (u Miclera od k. 85 — 143) w krótko-
ści lecz z stosownym rzeczy wyborem, mówi
obszerniék o królu Janie, iego przymiotach i t. d.
Nakoniec przystępuié do opisu pojedynczych
prowincyi, tak we wzglédzie politycznym iako
też ieograficznym, z przyłączaniem uwag o zwy-
czaiach i obyczaiach mieszkańców. Należy do
pism lepszych. Treść obszerniék wyłożona
i wyimki znajdują się u Dinklosa *Essais sur
l'hist. liter. de Pol.* p. 314 — 385.

§. *Provinciarium Regni Poloniae geographica de-
scriptio.* — *Polen mit angränzenden Reichen, König-
reichen, Ländern und Provinzien, denen Staats-Kriegs-*

und Gelehrten Personen, auch Handels und Reisenden Leuten zu sonderbar bequemen Gebrauch in XXXII. auf einander zutreffenden Tabellen vorgestellt, samt einem Vorbericht und einer Anzeig aller darinnen benahmten Reiche, Königreiche, Länder und Provinzien etc. Einem daraus gezogenen kurtzen Entwurff wie dieses Königreich mit seinen Provinzien eingetheilt und considerirt werden könne. Und dann zu End angehängten ausführlichen Register aller vorkomenen Länder, Flüsse, Städte und Oerter ausgefertigt. — Augspurg bey Joh. Stridbeck Jüngern Calcogr. mit Röm. Kayserl. Mai. Freyheit gedruckt bey Jac. Koppmayer Stadt-Buchdr. (około 1720 drukowane) in 8vo forma oblonga, 50 stron textu zawierającego podział Polski na prowincye i wyliczenie miast, i 32 mapp pojedyncze Polski części.

Jest to prosty wyciąg z Cellaryusza.

§. Geografia novissima albo wielce pożyteczne a przez pytania sporządzone opisanie świat, ziem, i miast w którym cztery części świata Europa, Azys, Afryka, Ameryka geograficznie i historycznie objaśnione z przydatkiem o sferze i XXII. objaśnionemi i illuminowanemi mapami przez Jana NAUMAN-SKIEGO. w Warszawie u XX. Piłarów (1729) in 8vo 108 stron. — *Mały jest wartości.*

§. Swiat we wszystkich swoich częściach większych y mniejszych to jest: w Europie, Azyi, Affryce i Ameryce w monarchiach królestwach, księstwach, prowincyach wyspach y miastach geograficznie, chronologicznie i historycznie okryślony z opisaniem religii, rządów, rewolucyi, praw, zwyczajów, skar-bów, ciekawości y granic każdego kraiu, z autorów francuzkich, włoskich i niemieckich, y polskich zebrany przyozdobiony. przez X. Władysława LUBIENSKIEGO Scholastyka Krakowskiego kanonika Gnieźnińskiego Proboszcza Infułata Łaskiego r. 1740 do druku w Wrocławskiej w Śląsku Akademii Societatis Jesu dla ciekawego a niepróżniącego oka polskiego podany. in fol. 656 stron.

Naczelną jest dedykacya do Augusta III. daley wizerunek tegoż monarchy jakoteż i autora dzieła, pod którym ostatnim podpis *Stęchowski sculpsit Vratislaviae*. Mappy zaś całego świata i jego części, sztychowane w Norymberdze, przypadkowo zapewne do tego przyłączone są dzieła. Jest to pierwsza nayobszerniejsza ieografia w języku polskim wydana. Autor zadał sobie wiele pracy i nie bezskutecznie.

§. Compendium geograficzne t. i. szerokiego opisanie ziemi krótkie zebranie polskim stylem *in usum gratiam et favorem* oyczystey młodzi polskiej przez M. Wawrzeńca Józefa SAŁTSZEWICZA w Akad. Krak. Filoz. i matemat. Profess. Geometrę przysięgłego. w Krakowie w drukarni akademickiej 1746 in 8vo 123 stron.

Nie wiele warte.

§. Krótkie ale fundamentalne opisanie Balearyjskich i Pythyzyjskich wysp Majorca, Minorca, Iwica i Formentera, z dowodniejszych i nowszych relacyi zebrane i do drukowania niemieckiego przetłomaczone podane (*sic!*) 1756 in 8vo 72 stron.

Przyłączona mappa pięknie rznęta wystawia położenie portu i miasta Mahon. Nauka ziemopisarska zyskałaby wiele gdybyśmy więcej podobnych Monografi mieli i z tak dobrymi mappami. Ale polezczyzna musi być lepsza.

§. Zbiór D o g i e ł a pod tytułem *Limites Regni Poloniae* 1758. obacz niżej między źródłami do historyi polskiej.

§. Lexykon geograficzne dla gruntownego poięcia gazet i historyi z różnych autorów zebrany przetłomaczony i napisany przez X. Hilaryona KARPINSKIEGO kapłana i teologa, po śmierci jego z przydatkiem odmian i do druku podany. w Wilnie u XX. Bazyliańców 1766 in 4to 627 stron.

W swoim czasie było to dzieło dobrém, lecz zastąpione jest teraz przez daleko lepsze, jako to r. 1783 w Warszawie, a zwłaszcza w 1815 w Wrocławiu wydane.

§. Począki Kraiopisarstwa ku pożytkowi akademii rycerskiej korpusu kadecckiego (przez EDLINGA profesora). w Warszawie u Mitzlera 1768 in 8vo 234 stron.

§. Geografia królestwa polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego tudzież innych prowincyi do nich należących przetłómaczona z niemieckiego JMPana A. F. Büschinga. w Lipsku i w Dreźnie u Grela 1768 in 8vo 234 stron.

§. Geografia czasów terażniejszych albo opisanie naturalne y polityczne królestw, państw stanów wszelkich, ich urzędu, praw, rzemiosł, handlu, przemysłu, przymiotów, obyczajów etc. ku pożytkowi narodowému młodzi wydana. Tom I. w Warszawie w drukarni JKM. y Rzpłtęy in Collegio S. J. 1768 in 8vo XLVI i 592 stron.

KARÓL WYRWICZ, kapłan zgromadzenia Jezusowego, później opat Hebdowski, zmarły 1793 roku, w 77 czynnego życia, mąż z wielu względów szanowny, jest autorem tego dzieła, które nie dla samych ludzi młodych i to chyba tylko w wyższych klassach, ale i dla dojrzałych, wiele użytecznych zawiera rzeczy. Głównym zamiarem Wyrwicza w tém dziele, było wystawienie tego co jest w innych narodach dobrego i z kąd to pochodzi, a zatém rozbiór konstytucyi opisanych krajów, ich praw, obyczajów, przemysłu i t. d. Dodany jest nadto częstokroć gruntowny tychże urządzeń lub zwyczajów wywód historyczny w przypiskach pod tekstem umieszczonych. Wszystko to, jako też mowa polska czysta i dobitna, nie małą są dzieła zalety.

Tom drugi nie wyszedł na widok publiczny a nawet i ten tom pierwszy, w handlu księgarskim został przytłumiony na żądanie pła postę pewnego mocarstwa, któremu w tém dziele ubliżyć miano. — Rozkład tego tomu jest takowy: O Jeografii w powszechności — o Jeografii naturalney — o Jeografii astronomiczney. O Jeografii polityczney, a w szczególności o wielorakim kształcie rządów, o panowaniu i państwie, o różności narodów względem ich obyczajów, o wierach i sektach, o różności i obszerności języków; o kolorach i postaciach ludzkich. Dalej prowadzi rzecz autor o Europie a w szczególności o państwach papieżkim, Króla obojczy Sycylii kawalerów maltańskich, Cesarza niemieckiego i rzeszy niemieckiej, opanstwie tureckim i moskiewskim; O krolestwach, francuzkim, hiszpańskim, portugalskim, angielskim, sardyńskim, węgierskim, szwedzkim, duńskim, pruskim. Gdy takowego losu doznał tom pierwszy polityczney ieografii Wyrwicza, napisał przeto inną pod tytułem:

Geografia powszechna czasów terazniejszych, albo opisanie krótkie krajów całego świata, ich położenia, granic, płodu ziemnego, skłonności obywatelów, handlu, obyczajów etc. z najświeższych wiadomości, księpiarszów i wędrowników zebrana, ku pożytkowi młodzi narodowey na szkoły publiczne wydana, w Warszawie w druk. JKM. Rzpléy in Collegio S. J. 1773 in 8vo XVI i 736 stron.

Przy końcu dzieła od 599 strony począwszy, petytem wszystko jest drukowane dla zamknięcia w jednym tomie cały ieografii.

Właściwa ieografia zajmowała autora w układzie niniejszego dla szkół przeznaczo-

nego dzieła, iednakże przy końcu przynajmniey, przyłączony jest rozdział o polityce, to jest o zwierzchności kraiovéy, o prawie i onego różności i o handlu Europy. Widział Wyrwicz że brak zności statystyki i ekonomii politycznéy w narodzie naszym, iedną był z głównych przyczyn nieszczęść kraiovéych, usiłował przeto wszędzie ie upowszechniać.

Pismo Wyrwicza *Promemoria pamiętnikowi*, o którym mówiliśmy w tomie I. k. 129 wiele zawiera sprostowań w dziele Switkowskiego umieszczonych, a nadto gruntowne uwagi o statystyce i handlu.

§. Opisanie krótkie państwa Tureckiego. w Warsz. w drukarni S. J. 1770 in 8. 189 stron.

§. Ziemiopismo powszechne czasów naszych dawnego i średniego wieku dotykające, na gwiazdarskie naturalne i dzieiopskie podzielone, dla publiczney przysługi zebrane przez M. Ignacego GIBCEGO S. J. w Kaliszu w drukarni Soc. Jesu 1772 in 8vo tomik I. 208 stron.

§. *Carte de la Pologne divisée par provinces et Palatinats et subdivisée par Districts construite d'après quantité d'arpentages, d'observations, et de mesures prises sur les lieux. Dediée a son Altesse Le Prince de Prusse Jablonowski Palatin de Novogrod, Chevalier des ordres du St. Esprit, de l'Aigle blanc et de St. Hubert Associé à l'académie Rle des sciences de Paris, par son très humble et très obeissant serviteur J. A. B. Rizzi ZANNONI de l'academie Rle des sciences de Göttingue, d'Altorf etc. Géographe de sa majesté Sicilienne 1772.*

Mappa ta z 25 arkuszy wybornie sztychowanych iest złożona, z których pierwszy zawiera przytoczony napis francuzki, drugi wy-

stawia wizerunek powszechny Polski i Litwy, służący do zrozumienia zbioru na 24 kartach wystawionego; trzeci arkusz stawia przed oczy plan miasta Warszawy z wizerunkami w okolo znaczniejszych tego miasta gmachów. Wcałém tém dziele, lubo tytuł ogólny i przypisanie do Xcia Joz. Ale. Jabłonowskiego jest w ięzyku francuzkim, tytuły iednak pojedynczych arkuszy są w ięzyku francuzkim i polskim, nazwiska zaś miast, prowincyi i rzek na sameyże mappie, tylko są w ięzyku polskim umieszczone. Lecz na dwóch arkuszach wystawiających prowincye graniczące z państwem tureckim i części onego podług ówczesnego stanu ieografii, mianowicie zaś osady Tatarów Besarabskich, Nogayskich i t. d. są także przyłączone wszędzie i napisy tureckie właściwemi tegoż ięzyka charakterami. Dzieło to iedyne w swym rodzaju co do obrazu całkowitego Polski, jest owocem usiłowań prywatnych, a w szczególności Xięcia Józefa Alexandra JABŁONOWSKIEGO Woiewody Nowogrodzkiego kawalera wielu orderów, wielu uczonych towarzystw członka (którego pisma wyliczyliśmy w tomie I. k. 59 i następny). Gdy iednak nieznaioime mi są stosunki wydawcy to jest ZANNONIEGO, i udział jego zasług w wydaniu tego nader kosztownego dzieła, zostawiam świadomyszom oddanie sprawiedliwości, co się obydwu tym mężom w przywiedzeniu do skutku tak chwalebnege przedsięwzięcia należy. Ze zaś i dedykacya sama posłużyć może do objaśnień iakowych, kładziemy ją przeto iak jest na pół arkuszu sztychowana, w całości.

A son Altesse le Prince Prusse Vindes J. A. Jablonowski etc.

En vous dédiant mon ouvrage, je ne fais que Vous offrir ce que je vous dois. Issu d'une famille où l'amour des arts s'est toujours vu associé à la gloire des armes, cette carte de la Pologne est pour ainsi dire, le fruit des travaux de vos ancêtres et plus particulièrement des soins de Votre Altesse. On y verra les diverses contrées dont le grand Général Jablonowski votre Ayeul, nous a laissé la description exacte, après les avoir illustrées par ses succès militaires. Vous y reconnoîtrez Monsieur les différens pays que vous avez parcouru vous même accompagné par d'habiles géographes qui en prenoient sous vos yeux la dimension et en traçoient le tableau, c'est à dire qu'avec un génie éclairé, les connoissances mathématiques les plus étendues, le jugement le plus sur, vous m'avez mis à portée de donner à la nation Polonoise une carte qui lui manquoit. C'est aux précieux manuscrits que vous m'avez confiés et qui sont le fruit de plus de vingt années de travail, c'est sur tout à vos sages conseils, à la critique et aux corrections que vous avez daigné faire vous même à mon ouvrage, que cette carte devra la perfection où j'ai taché de la conduire. Par là le public qui admire d'un côté, dans Votre Personne le goût des lettres perfectionné par des études aussi judicieuses que soutenues, qui sait que depuis la plus tendre jeunesse, la lecture des meilleurs ouvrages a fait votre amusement et l'ornement de l'esprit le plus cultivé, qui sait que votre zèle pour le progrès des sciences s'est annoncé à toute l'Europe par une générosité sans égale en proposant des sujets de prix aussi habilement choisis pour éclairer les nations, que magnifiques pour récompenser les auteurs; le public dis-je, vous aura une nouvelle obligation dont il vous sera plus redevable qu'à moi-même. Je sacrifie, Monsieur, ma propre gloire, en me contentant de celle que Vos Bontés font rejaillir sur moi et je mettrai toujours la qualité d'Auteur au dessous de celle d'ami que vous voulez bien me permettre, en vous protestant néanmoins que je serai toute ma vie avec un très profond respect Mon-

*seigneur de V. Altesse, Le très humble et très obéissant
serviteur Ricci Zannoni, à Londres ce 25 Janvier 1772.*

Czyli do mappy téy, prawdziwy w potomości zaszczyt imieniowi Jablonowskich iednającéy, rząd kraiovy się przykładał, nie wiem; lecz gdyby to w istocie było, zapewne by w przypisaniu wzmiankę iakowás o tém uczyniono. — Nie znam żadnéy mappy Polski pod powagą kraiowego rządu lub iego nastadem wydanéy, lubo wielka tego była potrzeba; gdy znaczne błędy w mappie Zanóniego do kosztownych sporów bywały przyczyną, jak n. p. doczytać się można w historyi traktatów europeyskich przez Siarczyńskiego: w Warszawie 1789. w tomie IV. k. 307.

§. Po nastąpionym kraiu podziale, mocarstwa do uczestnictwa tego należące, starały się między innemi o dokładny nabytego kraiu rozmiar i wizerunek onego, w czém i usilowania prywatnych pomocnemi się stały. Pięknę przeto i dokładné otrzymała publiczność mappy pojedynczych tych prowincyi pod nazwiskiem, Prus wschodnich, zachodnich i południowych i Galicyi wschodniéy i zachodniéy, i t. d. które wydali Sotzmann, Textor, Żylli (Gilli), Józ. Lichtensztern, Kinderman, Sztreyt, Le Maire, Metzburg i wielu innych.

§. Podobnieżi w pismach ieograficznych i statystycznych tychże mocarstw, znajdują się niéwiele więcej dokładné opisy prowincyi niegdys polskich, Dzieła przeto które wydali Leonardy, Lichtensztern, Holsze, Krug, Rumi i wielu innych godné są wszelkich pochwał.

§. Należą tutaj i podróże różnych cudzoziemców opisujących prowincye polskie, któ-

re, wielu mniemanych wojażerów dla zwy-
czajnego pospiechu, ledwo przebież, nie mó-
wią obyczajom krajowym z bliska przypatrzeć
się mogli. Bardzo mała jest ilość pism tego
rodzaju, któreby ze wszech względów za wol-
ne od uprzedzeń i bezstronne wystawić mo-
żna. Przy pomocy zamożnych bibliotek po-
damy z czasem krytyczny spis onych. —

§. Atlas dziecinny z mappami na miedzi rżniętymi,
tłómaczenie z francuzkiego przez Dominika SZY-
BINSKIEGO S. P. w Warszawie 1772 in 8vo.

Tłómacz poprawił i bardzo znacznie po-
mnożył rozdział o Polsce.

§. Grammatyka geograficzna albo zbiór dokładay
geografii nowym ułożony i zebrany sposobem
w Warszawie u XX. Piarów 1774 in 8vo 2 tomy
194 i 119 stron.

W dedykacyi podpisał się autor X. ŁADO-
WSKI S. P.

§. Opisanie naturalne, historyczne i polityczne
różnych krajów świata to jest ich położenie, klima,
historja, rewolucye, rząd, potęga, prawa, zwyczaje
etc. przez Pana Content Derville, a teraz świeżo na
język polski przełożone (przez Joachima KAR-
WOWSKIEGO S. P.) w Warszawie u XX. Piarów
1774 in 8vo 353 stron.

Karwowski Piar urodzony 1736 wydal
nadto przekład historyi rewolucyi Szwedzkiej
1772 zdziałaney, opisaney przez Michele ssa
francuzkim językiem. w Warszawie 1778 in 8vo
(ob. Bielski in vitis Piarist p. 135).

§. Krótkie zebranie geografii naturalney, polity-
czney i historyczney kn pożytkowi młodzi szlacheck-
kiej uczący się w konwiktie XX. szkół pobożnych
wydane. w Wilnie u Xięży Piarów 1776 in 8vo 301
stron.

W dedykacyi podpisał się autor początko-
wemi literami X. A. M. S. P.

§. Geografia krótko na lekcyę podzielona dla nauki młodzi przez Pana Leuglet du Fresnoy po francuzku napisana, a przez JP. Kaletana NAGURSKIEGO podkomorzycę Xstwa Zmudzkiego na język oyczysty przełożona. w Wilnie w drukarni JKMcI 1782 in 8vo 317 stron.

§. Dykcyonarzyk geograficzny czyli opisanie królestw, prowincyi, miast, biskupstw, księstw, hrabstw, margrabstw, portów, fortec y innych miejsc znaczniejszych w czterech częściach świata, z wyrażeniem w którym królestwie, prowincyi, krajnie iakie się miejsce znajduje, do którego państwa należy, nad którą rzeką, odnogą, górą lub morzem jest położone, odległości jego w milach francuzkich co do miejsc obcych, a w Polskich co do krain naszego, od miejsc w pobliżności główniejszych, z ich długością i szerokością geograficzną podług mapp najlepszych, nie opuszczając coby o jakim miejscu pamiętniejszego wiedzieć było można. Po angielsku napisany przez Paus Echarda, z trzynastéy edycyi angielskiey na francuzki język przełożony powiększony i poprawiony przez K. Vosgien, nakoniec z osméy francuzkiey edycyi w polskim wydany języku, z dodatkiem zaszytych odmian i umieszczeniem wielu miast i prowincyi Polskich. w Warszawie w drukarni Piotra Dufour 1782 — 1783 in 8vo 3 tomy 315 368 i 218 stron. Dodatki przy trzecim tomie 16 i 67 stron.

Nienazwany tłumacz jest Franciszek SIARCZYŃSKI, który co do Polski nie tylko iak tytuł namienia, ale w istocie bardzo tu wiele uczynił.

§. Geographia albo dokładne opisanie królestw Galiicy i Lodomeryi. w Przemyślu w drukarni A. Matyaszowskiego 1786 in 8vo 188 stron.

§. Wiadomości o państwie tureckim przez jednego polaka w listach do przyjaciela pisanych. w Warsz. w druk. nadw. JKMcI 1786 in 8vo. 193 stron.

§. Historyczne geograficzne opisanie miasta Pekinu ciekawsze od innych edycyi przez JP. Satriera wyda-

ne a przez Ignacego MANUGIEWICZA tłum. do exped. ros. JKMei i Rzpltey, z rossyjskiego języka przetłómaczone. w Warszawie w drukarni nadwornéy JKMei 1787 in 8vo 45 stron.

§. Obserwacye polityczne państwa tureckiego rzádu religii, sił jego, obyczajów i narodów pod tymże zwiá-
cym panowaniem z przydatkiem myśli partykular-
nych o człowieku moralnym i o edukacyi krajowéy
przez J Pana MIKOSZÉ, w czasie mieszkania jego
w Stambule. w Warszawie u Grela 1787 in 8vo 2 cz.
ści 416 stron.

Tłómaczenie niemieckie wyszło pod tytu-
tem:

*Reise eines Polen durch die Moldau nach der Tür-
key von Joseph Mikoscha. Aus dem polnischen über-
setzt von M. Samuel Gottlieb LINDE Lektor d.
poln. Sprache in Leipzig (teraz Rektor Liceum War-
szawskiego i t. d.) Leipzig bey S. L. Crusius 1793 in
8vo 2 Theile. 158 i 198 stron.*

Linde, o którego wiekopomnéy dla języka
polskiego przystudze wspomnieliśmy w tomie
L. k. 222. jest nadto tłómaczem dwóch dzieł
polskich na język niemiecki, to jest: powrotu
posła Juliana Niemcewicza (*Die Rückkehr
des Reichstagsgesandten. Warschau u. Leipz. b. Mich.
Gröll Hofbuchhändler 1792* (lecz istotnie w Lipsku
drukowano), i o ustanowieniu i upadku konsty-
tucyi 3 Maia 1791 roku, o którym dziele obacz
niżej między historykami.

§. Wiadomość geograficzna i statystyczna o sta-
nie teraźniejszym państwa rossyjskiego przez X.
Franc. MACZULSKIEGO ex—Jezuítę, nauk wy-
zwol i filozofii doktora. w Krakowie u Mája 1789
in 8vo 192 stron.

Pod tymże tytułem wyszło też piśemko z od-
miennym tylko napisem: w Połocku w drukarni
Koll. S. J. 1789 in 8vo 192 stron.

§. Historia o podróżach przez Pana de la Harpe
zawierająca odkrycie krajów dawniéy nieznanomych

oraz obyczaje, religia, rząd i handel obywatelów, na polski język przełożona (przez Franc. BOHOMOLCA. Kazim. WROBLEWSKIEGO i Winc. MAGIERA). w Warszawie w drukarni królewskiej 1783 — 1794 in 8vo 5 tomów.

§. Przewodnik Warszawski przeprowadzający co tydzień do wszelkich wiadomości i okoliczności Warszawskich codziennie publiczność interesujących w Roku 1788 co tydzień po arkuszu lub dwa wydawany in 8vo 348 stron.

§. Opisy Turków i Tatarów przez Barona de TOTTA z francuzkiego języka przełożone. w Warszawie w druk. Nadw. J. K. Mei 1789 i 1791 2 tomy in 8vo 245 i 348 stron.

§. Podróż do Turcji i Egiptu z przydanym dziennikiem podróży do Hollandyi pod czas rewolucyi 1787 z francuzkiego przełożona. w Warszawie w drukarni Wolney R. 1789 in 8vo 169 stron.

Oryginał dzieła tego, napisany więzku francuzkim przez Jana Hrabie POTOCKIEGO, wyszedł pod tytułem:

Voyage en Turquie et en Egipte fait en l'année 1784. seconde édition revue corrigée et augmentée. Voyage en Hollande fait pendant la révolution de 1787. à Varsovie w drukarni wolney 1889 (przez omyłkę zamiast 1789) in 8vo 160 stron.

Tegoż autora należy tu następujące dzieło: *Voyage dans l'empire de Maroc fait en l'année 1791 suivi du voyage de Hafez resit oriental par Jean Potocki. à Varsovie chez P. Dufour. 1792 8. 333 stron.*

O innych pismach Jana Potockiego, obacz między historykami polskimi.

§. Pamięć dzieł polskich, podróż i niepomyślny sukces Polaków przez Urodz. Karóla Lubicz CHOIECKIEGO. w Warszawie w drukarni wolney 1789. in 8vo 165 stron.

Autor ieden z pomiędzy konfederatów w roku 1768 w Krakowie wzięty i do państwa Rosyjskiego zaprowadzony, z kąd w roku 1776

wydożywszy się, przypadki i losy różne swoich towarzyszy opisał, iako też okolice przez które przechodził. Lecz nie był autor usposobiony do przyzwoitego opisanja rzeczy widzianych, to pismo przeto służyć może bardziej do historyi zwłaszcza konfederacyi Barskiej.

§. Geografia czyli opisanie naturalne, historyczne i polityczne krajów i narodów we czterech częściach świata zawierających się z dołączeniem geografii astronomicznej przez X. Franc. SIARCZYNSKIEGO K. W. P. K. w Warszawie u XX. Piłarów 1790 — 1794 in 8vo. 3 tomy 402, 538 i 684 stron.

Dzieło dokładne w swoim rodzaju. Dalszy ciąg w którym Geografia Polski miała być w całej obszerności wyłożona, nie wyszedł na widok publiczny.

§. Opisanie wysp Pelew w części zachodniej oceanu spokojnego leżących ułożone z dzienników i podania Kapitana H. Wilson; najprzód z Angielskiego na francuzki a teraz na polski język tłómaczone przez X. Remigiusza ŁADOWSKIEGO S. P. w Warszawie u Dufara 1792. 8vo. 2 tomy 305 i 302 stron.

§. Zbiór podróży ważnych i ciekawych dla nauki i zabawy młodych tłómaczony z zbioru podróży Pana Campe i innych przez Stanisława SZYMANSKIEGO Konsyliarza nadwornego J. K. Mci. w Krakowie u Maia 1794 in 8vo. Tom I, 172 stron.

Czyli więcej wyszło nie wiem.

§. Zbiór pism ciekawych służący do poznania różnych narodów i krajów wzięty z dzienników i innych dzieł peryodycznych (1794) in 8vo. 119 stron.

§. Historia podróży i osobliwszych zdarzeń sławnego M. A. Hrabiego Beniońskiego szlachcica Polskiego i Węgierskiego z francuzkiego tłómaczona. w Warszawie u Lebrun 1797 in 8vo. 4 tomy 356, 350, 407 i 400 stron.

Przedrukowana, czyli też z odnowionym tylko tytułem, w Warszawie 1802. 4 tomy.

§. Opis

§. Opis Egiptu podług najnowszey podróży Pana Wolney z francuzkiego krótko zebrany przez Jana NOWICKIEGO. w Krakowie u Grebla 1800 in 8vo. 106 stron.

Gdy pismo to dobrze od publiczności zostało przyjęte, wydał tenże Jan Nowicki (o którym już wspomnieliśmy w tomie I, k. 461 i 465) przekład całkowitego dzieła, pod tytułem:

Podróż do Syrii i Egiptu odbyta w roku 1783, 1784 i 1785 z dwiema mappami i 4. kopersztynchami przez P. Wolney. w Krakowie w drukarni Jana Maia 1803 in 8vo maj. 2 tomy. XVIII i 322 stron; tom drugi VIII i 372 stron.

Dobre jest to tłumaczenie, mile bawiącego i użytecznego pisma.

§. Podróż Lorda Makartney posła z Brytanii do Chin w roku 1792, 1793 i 1794 zebrana i wydana przez Pana Staunton, a teraz na polskie przełożone przez Romana MARKIEWICZA (teraz Profesora Fizyki w szkole głównej Krakow.). w Krakowie u Maia 1801 in 8vo 368 i 269 stron.

§. Podróż P. la Perouse do odkrycia nowych krajów w latach 1785 1786 1787 i 1788 odbyta, wydana przez M. L. A. M. Mureau, tłumaczona z francuzkiego z przydanemi uwagami PP. Forster i Sprengel. w Krakowie u Grebla 1801 — 1803 in 8vo 3. Tomy 501, 470 i 870 stron.

§. Historia rozbitcia się i niewoli Pana Bryssona przełożonego w administracyi osad, z opisaniem pustyni Afryki od Senegal aż do Maroko. w Warszawie 1802 in 8vo.

§. (GODEBSKIEGO CYPRYANA) Geografia ułożona w grę z kart 86 czyli sposób nauczania się samemu geografii z zabawą w posiedzeniu, po francuzku i po polsku. w Warszawie 1803.

§. Zbiór podróży po wszystkich częściach świata przedsięwziętych, dla oświecenia młodzi ułożony

przez K a m p e, z niemieckiego języka przetłómaczony z obrazkami. w Wroclawiu u Korna 1805 in 12mo. 2 tomiki 203 i 209 *stron*.

§. Obraz życia, charakteru, religii, rządu, zwyczajów, położenia różnych narodów prócz znaniomych Europy, wycięty z najlepszych francuzkich podróży Rychardsona, Pallasa i t. d. z przydatkiem filozofii moralnój wycięty z Alkoranu i teologii Arabów Turków i Persów, przekład W a l e n t e g o S. w Krakowio u Greblowój 1805 in 8vo 2 tomy 382 i 344 *stron*.

§. Wybór podróży znakomitszych na około ziemi i w różne iey strony czyli ieoografia historyczna dla zabawy i nauki młodzieży tudzież dojrzałszych osób. w Warszawie w drukarni na Nowolipiu 1805 in 12mo 12 *tomików*.

Znajdują się zaś w tym zbiorze następujące podróże:

- 1.) Podróż koło kuli ziemskiej odbyta przez Kommodora Byron w latach 1764, 1765, 1766 2 tomiki 204 i 190 *stron*.
- 2.) Podróż Pawła Brydone po Sycylii i Malcie w Roku 1770. 2 Tomiki 213 i 199 *stron*.
- 3.) Poselstwo Pana Samuela Turnera do Tesehou Lama do Thibetu i Boutanu. 2 tomiki 196 i 168 *stron*.
- 4.) Podróż P. Mungo-Park Anglika wewnątrz Afryki w latach 1795 — 1796 — 1797. 1 tomik 250 *stron*.
- 5.) Podróż wokoło ziemi odbyta od Roku 1768—1771 przez Jakóba Cook Porucznika okrętu Ang. i PP. Banks i Solander znakomitych naturalistów. 3. Tomiki 228. 200 i 260 *stron*.
- 6.) Podróż iednego Niemca do jeziora Oneida w Ameryce północnej. 1. Tomik 220 *stron*.
- 7.) Wiadomość o rozbiciu okrętu na brzegach Aracan w Indyach wschodnich podług pamiętnika W. Mearckaya młodego porucznika w służbie morskiej angielskiej. 1. tomik 192 *stron*.

§. Atlas kieszonkowy z dwunastu kart złożony z dokładnym tychże objaśnieniem. w Wroclawiu u W. B. Korna in 4to 1806.

§. Początki geografii politycznej wydanie drugie przez Józefa WYBICKIEGO (dziś *Senatora Woiewodę Xstwa Warszawskiego*) z kartami geograficznymi. w Wroclawiu u W. B. Korna 1806 in 8vo. 311 *stron.*

Odmiany które od 1806 zaszły, 83 *stron.*

§. O Statystyce Polski, przez Stanisława STASZYCA obacz wyżej k. 96.

§. Poselstwo do królestwa Awy w Roku 1795 na rozkaz wielkiego rządu Indyjskiego przez Maiora Symesa odprawione z wstępem do historyi Awy, Pegu i Arrakanu z opisaniem tych krajów, na polskie przełożone przez F. T. R. z mapą i kopersztymi. w Krakowie u Gręblowey 1807 in 8vo 3 Tomy 186, 196, 242 *stron.*

§. Cook dla młodzieży czyli wybór z podróży najsłynniejszych i najciekawszych do krajów oddalonych z francuzkiego na polskie przełożony. w Wroclawiu u W. B. Korna 1807 — 1810 in 12mo 2 tomy 136 i 156 *stron.*

§. Opisanie Ambassady maiora Symesa do królestw Awa czyli państwa Birmanów Roku 1795. w Wroclawiu u W. B. Korna 1808 in 12mo 186 *stron.*

§. Biblioteka geograficzna i innych wiadomości dla młodzieży czyli zbiór podróży najciekawszych w różnych częściach świata, dla zabawy i oświecenia młodzieży przełożona z rozmaitych języków z obrazkami i mapą. w Wroclawiu u W. B. Korna 1808 in 12mo. 12 *Tomików.*

§. Podróż Pana Alexandra Humbold około ziemi, a mianowicie po Ameryce południowej, z niemieckiego języka przełożona, z kopersztymi. w Wroclawiu u W. B. Korna 1809 in 8vo 2. Tomy 126 i 141 *stron.*

§. Podróż w górach Miodoborskich przez X. G. 1809 in 8vo. 64 *stron.*

§. Jeografia matematyczną przez Jana ŚNIADECKIEGO, obacz wyżej k. 346.

§. Opis Xięstwa Warszawskiego z krótkim rysiem dziejów polskich aż do naszych czasów przez Jerzego Benjamina FLATA Seminarzystę w Poznaniu. w Poznaniu u Józefa Maxa 1809 in 8vo 127 stron.

§. Jeografia państwa Rosyjskiego w teraźniejszym jego stanie przez JP. E. ZIĄBŁOWSKIEGO Profesora w instytucie pedagogicznym w Petersburgu, z rosyjskiego tłómaczona. w Wilnie u Zawadzkiego 1810 in 8vo 246 stron.

§. Zbiór podróży do znakomitszych Afryki i Azji krajów z wiadomością o tychże częściach świata tudzież opisem zwierząt ptactwa, roślin i t. d. z obszernych dzieł P. de la Harpe z francuzkiego wzięty i na polski język przełożony; z obrazkami. w Krakowie u Grebla 1810 in 8vo 2 Tomy 297 i 462 stron.

§. Podróże w krajach Sławiańskich odbywane w latach 1802 i 1803 przez X. S. (Xięcia Alexandra SAPIEHE zmarłego w 1812 roku) 1811. in 8vo 272 stron.

§. Nowe odmiany zasad w geografii od roku 1806 do 1811 z krótkim opisem Xięstwa Warszawskiego z nową mapą tegoż Xięstwa. w Wrocławiu u W. B. Korna 1811 in 8vo. 88 stron.

§. Jeografia początkowa dla pożytku uczący się młodzi w Wilnie i Warszawie nakładem i drukiem J. Zawadzkiego 1811 in 8vo. 62 stron.

Odpowiada celowi swemu.

§. Jeografia ogólna zamykająca krótką wiadomość o figurze i obrocie ziemi, o globie ziemskim, liniach kreślonych na kartach ieograficznych, podziale czasu i t. d. tudzież o pięciu częściach świata, na które się dzieli ląd zamieszkały zebrana przez X. Bonawenturę MIERZWIŃSKIEGO. w Warszawie w drukarni XX. Piarów 1811 in 8vo 87. stron.

Na tytule jest jeszcze napis: Część I. Lecz więcej dotąd nie wyszło.

§. Jeografia powszechna zawierająca krótkie opisanie stanu politycznego pięciu części świata z ostatnimi odmianami jakie nastąpiły do roku 1812, z przy-

datkiem na końcu rejestru imion właściwych. Edycja nowa poprawna (*pierwsza wyszła 1810 roku*), w Wilnie i Warszawie nakładem J. Zawadzkiego 1812. 8. maj X, 396 i XXVIII *stron*.

Rozkład dobry, wybór co do rzeczy przy korzystaniu z pism najnowszych i najlepszych trafny, wykład czysty i jasny, zalecają to dzieło, w którym daleko więcej znajdzie się rzeczy, niżby czytelnik z ilości arkuszy sądzący, mógł się spodziewać, jest to zaś skutkiem oszczędności druku, w piśmie tego rodzaju bardzo chwalebny. Najlepsza jest to zatem w języku polskim ieografia powszechna czasów teraźniejszych. W przedmowie tłumaczy się autor, Józef ZAWADZKI (właściciel drukarni, i księgarni w Wilnie i Warszawie), iż ieografią matematyczną, i opis państwa Rosyjskiego całkiem opuścił, iako w osobnych dziełach Jana Śniadeckiego i E. Ziablowskiego dokładnie wyłożone.

§. Pięćdziesiątka X. Józefa DROHOIEWSKIEGO reformata (*który umarł w Krakowie 1812*) do ziemi świętej, Egiptu niektórych wschodnich i południowych krajów odbyta w roku 1788. 1789. 1790 1791. pobożno ciekawej publiczności ofiarowana w Krakowie u Grebla 1812 in 8vo 2 Tomy 295 i 244 *stron*.

Tom drugi zawiera ciekawsze rzeczy porządkiem abecadla ułożone.

§. Nowy dykcyonarz ieografii powszechny, dawny i teraźniejszy, stawiający obraz ieograficzny, historyczny polityczny i statystyczny kuli ziemskiej, w terytoryjnych epokach aż do czasów naszych, ułożony podług podań najsławniejszych ieografów w starożytności i teraźniejszych; poprawiony za pomocą wielkiej liczby dzieł tego rodzaju, tudzież powiększony kilkuset artykułów tyczących się ieografii Polskiej. w Wrocławiu u Wilh. Bogum. Korn 1813 in 8vo maj. 2 tomy 731 i 562 *stron*.

Korzystał, niewiadomy mi autor z pracy poprzedników swoich z krytyką i przyzwolicie. Słowem dzieło z wielu względów wyborne. Przy drugiem wydaniu, czego się wkrótce spodziewać należy, od lekkich skaz łatwo być może oczyszczone.

§. Historia geografii i odkryć przez J. LELEWELĄ w Warszawie 1814 in 8vo 5 arkuszy ściśle drukowanych, z przyłączonemi małemi mapkami do objaśnienia rzeczy służącemi.

Drukują się nadto tegoż Joachima Lelewla, następujące pomnieysze pisma ieograficzno-historyczne:

- 1.) Opis Scytyi Herodota, z przyłączeniem mapy na pół arkuszu.
- 2.) Wiadomość o narodach aż do wieku dziesiątego we wnętrzu Europy będących.
- 3.) Wiadomość historyczna o starożytnych miarach długości.
- 4.) Stosunki handlowe Fenicyan potem Kartagów z Grekami.

§. Ignacy STAWIARSKI Mecenas przy sądzie kassacyynym Xięstwa Warszawskiego, członek królewskiego towarzystwa Warszawskiego przyjaciół nauk, od lat kilku zatrudnia się ułożeniem statystyki ogólny krajów Polski i Litwy, w trzech tomach wyйдź mającý. Prospekt w téj mierze drukiem jest ogłoszony w roku 1808. Co do Xięstwa Warszawskiego otrzymał autor pozwolenie przeyrzenia archiwów rządowych, i od władz mieyscowych odebrał potrzebne zawiadomienia. Tom I dzieła tego już gotowy do druku, czeka swobodnieyszý dla prac uczonych zwłaszcza tego rodzaju, pory.

Nie spomnieliśmy o dziełach mających rzecz o ieoografii powszechnéy, w których od Sebastjana Munstera począwszy (b) aż do naszych czasów, rozdziały także o Polsce się znajdują. Wyliczenie pism takowych bez potrzeby powiększyłoby zbiór niniejszy.

§. 2. Heraldyka i ienealogiia.

Jeżeli kto nie znajdzie tu przytoczonego opisu lub wyvodu ienealogii iakowéy, która jest drukiem ogłoszona, pochodzi to ztąd iedynie iż do méy nie doszła wiadomości. Zdaie się rzeczą bardzo naturalną, że o czém kto nie wie, o tém też i pisać nie może; wszelako oświadczenie to poczytałem za potrzebne, wiedząc iak źle tłómaczono niektóre opuszczenia Okołskiemu i Niesieckiemu.

Przystępuję zatem do wyliczenia dzieł samych heraldycznych tak ogólnych iak szczególnych nie wymieniając historyków, którzy nawiasem o tych rzeczach mówią, między temi zaś osobliwie Długosz i Bielski, przy którego kronice polskiéy pierwszéy edycyi na boku są umieszczone rżnięte herby osób o których w dziele iest mowa.

§. BARTŁOMIEY PAPROCKI za Stefana Batoroego pismami swemi wślawiony, do nayıpierwszych i nacyelniejszych naszych ienealogi-

(b) W dziele *Cosmographiae universalis libri VI. auctore Sebast. Munstero. Basileae ex offic. Henrici petrina 1572* in fol. Znajduje się między krótką ieoografią i historyją Polski i Litwy ale także mapy tych krajów rżnięte na drzewie, które jednak bardzo niedokładne wyobrażenie krajów tych wystawiają.

stów należy. Dzieła jego tutaj należące wymieniliśmy w Tomie I. k. 360 i następn. pod Nro 1, 2, 3, 12, 13, 14.

§. *Radiuilius, sive de vita et rebus praeclarissime gestis immortalis memoriae, Illustrissimi principis Nicolai Radivili-Georgii filii, ducis in Dubinki ac Bierze, Palatini Vilnensis etc. ac exercituum magni ducatus Lithuaniae imperatoris fortissimi etc. libri quatuor Joannis RADVANI Lit. Jusur et auctoritate Mag. D. Joannis Abramowicz in Horniany Praesidis Derpatensis Capitanei Lidensis Vendensisque etc. Addita est oratio funebris generosi D. Andreae VOLANI secretarii Sacrae Regiae majestatis, et quorundam auctorum epigrammata. Vilnae metropoli Lituanoorum. Ex officina Joannis Kartzani CIJCIIXC. (1592) in 4to 21 arkuszy.*

Cała zaleta tego poematu Radwana ma polegać nie na myślach ale na miarach wierszowych. Wolana zaś w owęj mowie nazywa Janocki (*Nachr. v. rar. Büch. I. 85.*) raczy zimnym i trwożliwym historykiem niż śmiałym i ognistym panegirystą. Ta zimność właśnie tém większą jest może zaletą dla dzieła nam z resztą nieznanego.

§. *Statuta inclyti ac heroici ordinis equitum immaculatae Virginis. in 4to 5 arkuszy.*

Dzieło bardzo rzadkie opisane u Janockiego *Nachr. v. rar. Büch. II, 109.* Władysław IV. chcąc ustanowić order Nays. Panny Niepokal. pocz. kazał drukiem ogłosić te ustawy przez Jerzego Ossolińskiego ułożone i one najznakomitszym osobom porozdawać. Lecz wiadomo z dzieiów, że zamysł króla nie przyszedł do skutku. Ustawy te są przedrukowane u Niesieckiego w Herb. T. III. k. 498 i następnych, a ztąd w Krasieckiego zbiorze wiadomości potrzebniejszych w tomie II. k. 281.

§ Orbis Polonus, splendoribus coeli, triumphis mundi, pulchritudine animantium, decore aquatilibum, naturae excellentia reptilium, condecoratus, in quo antiqua Sarmatarum gentilitia, pervetustae nobilitatis Poloniae insignia, vetera et nova indigenatus meritum praemia, et arma specificantur et relucent. Nunc primum ut latinitati consecratus ita claritate et veritate perspicuus autore R. P. Fr. Simone OKOLSKI S. Th. Bacc. Ord. Praedic. Provinciae Russiae Priore Camer. et illustriss. Potocii campiductoris regni ordinario concionatore. Cracoviae in officina Franc. Caesarii 1841 in fol. trzy tomy. 2 arkusze i 557 656 i 360 stron. Prócz podwoynych do każdego tomu rejestrów alfabetycznych, z których pierwszy rzeczy osobliwsze, drugi imiona własne, z odwołaniem się do karty, zawiera.

Lubo Okolski miał poprzedników, a zwłaszcza dzieła Paprockiego, sam jednak zrobił wiele. Dzieło jego przy wielu zaletach mogłoby się zmniejszyć znacznie bez uszkodzenia całości, gdyby z panegirycznemi opisami cokolwiek był autor oszczędniejszy. Zarzut Brauna (*in iudicio de script. Polon.* p 77. gdzie obszernie wyłożone jest zdanie o tém dziele) że Okolski co do starożytnego herbów wyvodu w baśnie się wdawał, nie jest tak słuszny w istocie, iak się na pozór zdaie, bo gdyby tego nie uczynił, większąby był ieszcze nienawiść szlachty na siebie ściągnął, za umnieyszenie dawności ich domu. Nie w każdym czasie można prawdę mówić. Sam Braun doświadczył skutków tego zdania. Janocki *in Nachr. v. rar. Büch.* I, 68. opisuje rozsądnie zbiór Okolskiego, dodając iż jest bardzo rzadki zwłaszcza tom pierwszy, który z domem Cezarego w znaczney części ogniem splonął. Wszystkie trzy tomy są w bibliotece liceum Warszawskiego.

Szczegóły życia Okolskiego są niewiadome

prócz jego stanu na tytule wyrażonego. Umart podobno około 1654. iak mniema Janocki (*Nachr. v. raren Büchern* I. 60).

§. *Fasti Radiviliani: Gesta illustrissimae domus ducum Radziwil compendio continentes. auctore Alberto Wiliuk KOLALOWICZ S. J. Vilnas typis Academicis S. J. 1653 in 4to 14 arkuszy.*

Pismo to do nayradszych dzieł Koialowicza ma należeć, iak pisze Janocki *Nachr. v. rar. Büch.* I. 27.

§. WACŁAWA POTOCKIEGO poczet herbów 1696 wydany, obacz w tomie I. k: 591.

§. *Armamentarium regni Poloniae, seu gentilitia nobilitatis lechicae arma, olim maiorum virtute, sanguine, meritis, gloria comparata. Nunc velustissimorum poetarum fragmentis panegyricae inserendis materiae adornata, opera P. Gabrielis RZĄCZYŃSKI S. J. in 8vo min 1¼ arkusza dedykacyi do Bogusł i Władysł Dzierżanowskich, textu 10 arkuszy.*

Tyle tu się można nauczyć z heraldyki ile z matematyki lub chemii. Są to bowiem do nazwisk herbów iak n. p. *accipiter, Aceruus, agnus, anchora, annulus, anser* i t. d. pozbierane, zapewne z ładaiakiego dykcyonarza, sposoby mówienia w których owe wyrazy wchodzi. Celem autora było podanie materyałów dla piszących panegiryki. Biada naukom, gdy takie książki są w cenie.

§. *Clypeus Serenissimi Joannis tertii, regis Poloniae, gentilitium decus, Sarmaticae coronae Protector, Polonorum libertatis gemma, Austriacae domus a Turcarum invasionibus Vindicator, continuo Martis Lechici in bellis usu ad aeternum gloriae immortalis splendorem elucidatus, serenissimo Jacobo Ludovico, regio Poloniae etc auroi valleris equiti, chronologica descriptione, praesentatus. Brigae typis Godofredi Traupii 1717 fol. 30 arkuszy.*

Jest to wywód historyczno-gienealogiczny domu Sobieskich napisany przez Stanisława Woyc. CHROŚCIŃSKIEGO iak świadczy Janocki in *Nachr. v. rar. Büch.* I, 43.

5. *Historia illustrissimae domus Scpiehanae ab origine et antiquitate sua genealogico syllabo per gloriosos heroum ejusdem ac connexarum familiarum progressus in praesens seculum deducta auctore R. P. Antonio Aloysio MISZTOLT Societatis Jesu AA. LL. et Philosophiae doctore, in Alina Academia et Universitate Vilnensi Soc. Jesu ordinario Metaphysices et Ethices Professore nec non Philosophiae facultatis Seniore. Vilnae typis Universitatis Societatis Jesu Anno Domini 1724 in 4to 203 stron.*

Prócz dedykacyi do Ant. Kazimierza Sapiehy i rejestru na przodzie, iest arkuszowa tablica genealogiczna tego domu rznęta na miedzi.

6. WIERUSZOWSKI KAZIMIERZ Jezuita który umarł około 1745 roku, wydał następujące pismo:

Europa in serenissima Leszczyńorum domo, sanguine et affinitate per orientis et occidentis Imperatores, per absolutos monarchos, per omnes fere Poloniarum reges etc. inclusa ad Connubiale festum Ludovici XV ac Mariae Leszczyńicę pro augenda totius Europę letitia adaptata Anno 1725. Francof. in 8vo 15 arkuszy.

Inne jego pisma są (podług Janockiego in *Polonia literata* I, 135):

- 2.) O sposobie pisania listów; obacz w Tomie I. k. 678.
- 3.) *Elogio heroica D. Stanislao Kostka, per Clementem XI Apotheosi donando dicata. Posnan. 1716 in 8vo 18 arkuszy.*
- 4.) *Joannis Francisci Regis S. J. Professi vita et res gestae elogiis adornatae. Posnan. 1717 in 4to 21 arkuszy.*
- 5.) *Illustres umbrae, id est principes ordinum re-*

ligiosorum conditores elogiis celebrati. Posnan 1719
in 4to 44 arkusze.

6.) *Laurea poetica heroibus e Soc. Jesu saepe et to-
ga inclytis. In singulos anni dies reflorescens. Calisii*
1726 in 8vo 2 Tomy.

Przypisują mu na koniec pismo:

*Litterae amici ad (Konarscium) autorem libelli
de emendandis vitiis eloquentiae.*

§. *Adnotationes historicae de origine, antiquitate
excellencia, heroici ac celeberrimi in regno Poloniae
ordinis equitum Aquilae Albae per Sacram Regiam
Majestatem Orthodoxam Augustum II. e diversis revo-
lutionibus vindicati nec non circa initia praesentis sae-
culi ad amplissimum praecipui honoris splendorem in-
tra et extra regnum sublimati, authore Joanne Fri-
derico S. R. J. comite in Koden SAPIEHA Ca-
stellano Trojensi, Praefecto cum jurisdictione palati-
natus Brestiensis, Mareschalci supremi tribunalis ma-
gni ducatus Lituaniae, ejusdem ordinis equite. Acces-
sit Corollarium celebriores in Christianitate ordines
apud Adamum Cholinum 1730 in 4to 346 stron.*

Ryciny na miedzi wystawiające niektórych monarchów, pieczęć starożytną książąt i królów polskich, i wizerunki orderów, rżnięte są przez Jana Surmackiego i w tłumaczeniu także polskiem są przyłączone, które wyszło pod tytułem:

Annotacye historyczne o początku dawności zacno-
sci heroicznego i wielu sławnego w królestwie Polskim
orderu kawalerów białego orła przez Najjasniejszego
króla Imci Augusta II. z rozmaitych rewolucyi wia-
dykowanego y około początków terazniejszego wieku
do nayspanialszego przednicy godności splendoru
w Polsce y obcych krajach wywyższonego pracą J.
M. P. Jana Fryderyka S. P. R. hrabi na Kodeniu Sa-
piehy Kosztelana Trockiego starosty Brzeskiego,
Marszałka trybunału głównego W. X. L. z przy-
datkiem inno przednieszce w chrześcijaństwie orderu
teraz y niegdy kwitnące krótko opisującym zebraue

z 216 od Adama CHODKIEWICZA Błudeńskiego
 Daugieliskiego, Wielonskiego starosty z Iacińskiego
 języka przetłomaczone. w Warszawie typis Collegii
 Regii Soc. Janu 1750 in 4to 228 stron.

§. KASPIA NIESIECKIEGO dzieło heraldy-
 czno-ienealogiczne, pod tytułem *Korona Polska*
 i t. d. przytoczone w tomie I. k. 26. naydosko-
 nalszém jest dotąd pismem tego rodzaju. Dzi-
 wie się trzeba nad ogromem pracy którą Nie-
 siecki, sam ieden, wykonał, a mimo tego
 wszystkiego nie tylko wdzięczności należney
 nie zyskał, ale nawet na przesładowanie był
 wystawiony. Kuropatnicki (w swéy wiado-
 mości o kleynocie szlacheckim w przedmowie
 na k. VI.) opisuje, że manifesta obywatelów
 do grodu Krasnostawskiego roku 1743 zanie-
 sione, a listy do Generała Jezuitów do Rzymu
 z oskarżeniem Niesieckiego napisane, o zgo-
 go przyprawiły. W tych czasach zaczynają
 przyzwoiciéy oceniać wielkie, i bardzo wiel-
 kie zasługi tego szanownego kapłana, który ie-
 żeli iakowemu domowi w czémkolwiek bądź
 ubliżył, zapewne się to stało nie tyle przez ie-
 go winę, iak przez opieszalność tychże domów,
 iż mu przyzwoitych wiadomości nie udzieliły,
 iak dowodzą wezwania i protestacye przy kon-
 cu każdego tomu umieszczone. Jeżeli Niesie-
 cki wárzód nawału pism i materyalów z nad-
 zwyczajną pracą pozbieranych, opuścił (ale
 zapewne nie z umysłu) niektóre familie
 w dawniejszych już dziełach heraldycznych
 wzmiankowane, czyliż to mu za zbrodnią po-
 czytać można? Był człowiekiem. — Zbyt dłu-
 gie biografie zwłaszcza ludzi pobożnych i na
 zgromadzenie Jezusowe łaskawych, powię-

kszyły bez potrzeby dzieło. Lecz i te żywoty, lubo tu nie na swém miejscu znajdujące się, mają swą zaletę i ciekawe zawierają nie raz rzeczy. I to także dla usprawiedliwienia Niesieckiego wiedzieć należy, iż gdyby nie te żywoty, tobyśmy całego dzieła w druku nie mieli. Łożyła bowiem na jego wydanie (z warunkiem aby było w polskim języku) bogobona Pani z Potockich Tarłowa Woiewodzina Lubelska. Dzieło to ma sobie przyznaną moc prawną co do wywodów ienealogenicznych, i staie się dziś coraz trudniejszym do nabycia; płacą zaś całkowite exemplarze po 12 do 20 dukatów. Jest w bibliotece liceum warszawskiego.

§. JÓZEFA ALEX. Xcia JABŁONOWSKIEGO heraldykę i tablice ienealogeniczne domu Jabłonowskich, wymieniliśmy w Tomie I. k. 42.

§. *Genealogia domu Potockich w całkowitych wypisach z dzieł drukowanych Paprockiego, Okolskiego, Niesieckiego, Jabłonowskiego i z rękopismu Stanisława KONARSKIEGO* wydana z wielu dodatkami, 1747 in fol. przy dziele Pawła Potockiego (obacz niżej między historykami polskimi), przez Józefa Żeluskiego na ówczas Referendarza koronnego, rozciąga się od k. 267 do 345. Prócz tego na 4 arkuszach są tablice ienealogeniczne, a 11½ arkusza zaymnie spis fundacyi które Potoccy na różnych miejscach poczynili.

§. *Traktat krótki o heraldyce, to jest o herbach rodowitych do JO. Xiążęcia Kaspra Lubomirskiego* przez Xiędza Dymitra Franciszaka KOLA z przyde-

kiem introdukcyi do historyi uniwersalnéy. w Warszawie u XX. Pińarów 1747 in 4to 11 arkuszy.

Rozsądnie napisane.

§ Herbarz wielu domów korony Polskiéy y W. X. Litewskiego dla niezupełnego opisania, albo opuszczenia y wielu odmienności nieprzyzwolonych, za dawnych y późniejszych autorów, herby z rodowitością wyrażających, nie mało dotąd ukrzywdzonych, zebraniem wielu familii we dwa Tomy, częściami rzeźbione, przez życzliwego oyczyznie syna, M. Stanisława Józefa a Duseburg DUNCZEWSKIEGO na częściach Łazow, Nowopolu, Żelaznym Chroście, Krzywonosce etc. Dziedzica, w akademii Zamoyskiéy obyga prawa doktora y profesora, Jaśnie Oświeconego trybunała koronnego geometrę, oraz poważnymi historykami y autentycznymi dokumentami meliorowany. z drukarni (*a gdzie?*) B. Jana Kantego, w akademii krakowskiéy S. Teologii Doktora y Profesora, Patrona korony Polskiéy y W. X Litew. promulgowany R. P. 1757 in folio 2 tomy 500 i 483 stron.

Chociaż tytuł bardzo wiele obiecuje, iednakże dzieło to co do jasności w wykładzie niemoże się równać z Niesieckim, do którego wszelako iako supplement należy.

§ Zbiór krótki herbów Polskich oraz wstawionych cnotą i naukami Polaków przez JX. Benedykta CHMIEŁOWSKIEGO kanonika kłowskiégo Dziekana Rohatyńskiego. w Warszawie kosatem JP. Gróla kommissarza i bibliopoli JK. Mci w Marywilu w druk. JK Mci Coll. S. J. 1763 in 8vo 423 stron.

Pismo to użytku innego mieć nie mogło, chyba podanie młodzieży w ręce dziecka, w którym zasługi znakomitszych w oyczyźnie mężów są opisane. Lecz w ten czas baieczne opisy początków herbownych, na nic się nie zdadzą. Słowem, wyciąg ten z Niesieckiego bez potrzeby, czyli raczéy bez użytku zrobiony.

§. Wiadomość genealogiczna o domie Brzostowskich od weyścia z Polski do Litwy, drukowana roku 1776 in 8vo 7 arkuszy.

Toż samo pismo w niektórych częściach skrócone, wyszło po francuzku pod tytułem: *Généalogie de la maison Brzostowski. Nobilitas sola est atque unica virtus. Juven. à Rome chez Louis Perregó Salvioni 1797 avec la permission des superieurs. in 8vo 95 stron.*

W przedmowie powiedziano, że tego pisma autorem czyli głównym redaktorem materiałów więzku polskim do téj rzeczy pozbieranych, jest członek teyże familii, a podług wszelkiego podobieństwa do prawdy Paweł Xawery Hrabia BRZOSTOWSKI Referendarz W. X. L. który w swych dobrach w Pawłowie dla włościan nader chwalebne urządzenia pozaprowadzał.

§. WACŁAW WARSZYCKI obywatel województwa Łęczyckiego wydał dzieło heraldyczne, (iako świadczy Kuropatnicki w swej wiadomości o kleynocie szlacheckim na k. XIV) pod tytułem:

Imion herbownych z urodzenia szlacheckiego uroczystością wyrachowanych Summaryusz. Część druga opisy herbów. Część trzecia Summaryusz imion w Gdańsku 1782 i 1783.

Część druga tego dzieła to jest opis herbów, przedrukowana jest całkiem u Kuropatnickiego, z czego tenże na wspomnioném mieyscu tłómaczy się.

§. Wiadomość o kleynocie szlacheckim oraz herbach domów szlacheckich w koronie Polskiej i wielkim Xięstwie Litewskim tudzież w przyległych prowincyach z ksiąg Paprockiego, Okolskiego, Potockiego, Rzączyńskiego, Niesieckiego, Duńczewskiego, Chmielowskiego, oraz z aktu elekcyi króla Imci polskiej

go Stanisława Augusta, iako też z aktów konfederacyi na seymie *convocationalis* 1764 zaczętey a w roku 1766 rozwiązaney, tudzież z konstytucyi innych seymów za terażniejszego panowania odprawionych, zebrana w czterech częściach przez Ewarysta Andrzeia Hrabie KUROPATNICKIEGO, w przód Buskiego potym Bełzkiego Kasztelana kawalera orderow orla białego i S. Stanisława, akademii Krakowskiej i Zamoyskiéy towarzysza, za pozwoleniem zwierzchności do druku podana: w Warszawie nakładem i drukiem Michała Gróla, księgarza Nadw. JK. Mci 1789 in 4to 82, 128, 60 i 45 stron.

Skromny autor wymienia sam w przedmowie skąd czerpał. Między innemi zaś część pierwsza wyięta jest z dzieła Jabłonowskiego o heraldyce (o którym wspomnieliśmy wyżej k. 670). — Z dzieła Hilzena pod talem *Inflanty*, umieszczone są tu trzy rozdziały o szlachcie i szlachectwie Inflanckim. Do Części drugiej zawierający spis nazwisk domów z ich herbami, korzystał autor z pisma Warszzyckiego o którym mówiliśmy wyżej k. 642. W części trzeciej jest opis postaci herbów. Czwarta zaś część zawiera prócz spisu herbów polskich, Xiążąt litewskich, i kawalerów maltańskich w Polsce, nadto: wypis autentyczny legitymowanych szlacheckich osób w królestwach Galicyi i Lodomerji 1782 roku.

§ Heraldyka czyli opisanie herbów oraz familie rodowitey szlachty polskiéy y W. X. Lit. z ich herbami przez Woyciecha Wincentego na Wielądkach WIELĄDKA wydane. *Lecc tom drugi i następane mają odmienny tabowy tytuł:*

Heraldyka czyli opisanie familii y krwi związku szlachty Polskiéy y W. X. Lit. z ich herbami przez i t. d. za przywilejem JK Mci. w Warszawie w drukarni Piotra Zawadzkiego 1794 in 4to mln. czyli *racney in 8vo maj. Tom pierwszy w trzech częściach czyli ra-*

azły dwa pierwsze tomy do końca litery B. dochodzą 819 stron. Tom III 1795 roku wydany obejmujący literę C. 449 stron. Tom IV roku 1796 wydany rozciąga się od D. aż do Z. Strony nie są liczbowane lecz ariszony jest 19.

Gdy jednak dzieło to obejmuje osobliwie familie żyjące, a publiczność pragnęłaby heraldyki całkowitej, i gdy dzieło Niesieckiego w ciągłym utrzymaniu się szacunku, oświadczył się tedy W. Wielądko wydać na nowo Niesieckiego dzieło bez najmniejszych odmian, przylączając odosobniono swe dodatki z czasów późniejszych.

§. Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów własnych familiom zostającym w królestwie polskim i W. X. Litewskim przez Urodz. Piotra Nałęcz MAŁACHOWSKIEGO ziemianina Woiewod. Czerniechów. ułożony, poprawiony, pomnożony i powtórnie do druku podany. w Lublinie w drukarni JCKMcI u XX. Trynitarszów 1805 in 8vo 817 stron.

Jest to najzupełniejszy spis imion szlacheckich jaki dotąd mamy. W przedmowie żali się autor, że przez trafunek i drukarnią przy której obecnym byź niemógł, w dzieło to, wydane na początku 1790 roku w Łucku u XX. Dominikanów, wkradły się błędy tak z opuszczenia iako też z przeistoczenia pochodzące. Gdy nadto w czasie ostatniego seymu przybyło wiele osób nobilitowanych, powierzył przeto autor drukarni Lubelskiej drugie wydanie w nadziei troskliwszego dozoru w poprawie błędów drukarskich, które dzieła tego rodzaju nie tylko szpecą, ale ich dobroć przyciemiają, gdy opuszczeniem lub zamianą jednéj litery przeistaczają imiona całkowite. Po ukończeniu druku znalazło się błędów drukarskich blisko do 400. Autor podawszy spis onych żą-

dał od drukarni aby przyłączyła je na końcu dzieła. Lecz nie uczyniono tego, nie chcąc ściagnąć na drukarnią nagany za niedozor. Tym sposobem bez popraw rozeszło się dzieło w publiczności z uymą dla autora, który pracy swej w przysłudze publiczności nie szczędził. Wiadomość tę od samego autora pochodzącą, udzielił mi W. X. Zdanowicz kanonik Metropolit Lwowski, dziekan i probsozcz Bełzki.

§. 3. *Pisma zawierające materyały do historyi lub wiadomości do nię potrzebne, iako to Gazety, pisma o numizmatyce i t. d.*

Gazety polityczne, zawierające w sobie nie tylko wiadomości i wieści niepewne ale też i pisma urzędowe, uważać można za zbiory do historyi w niektórych okolicznościach bardzo ważne.

Nie wiem z pewnością kiedy u nas gazety w języku oyczystym wychodzić poczęły. Oповідаł przy jednéj okoliczności ś. p. Tadeusz Czacki (lecz nie wiem z jakiego źródła) że za Władysława IV ogłaszano drukiem wiadomości o powodzeniu woyska i wypraw woiennych, pod tytułem: *Doniesienia obozowe*. Lecz nie wiadomo mi czyli te doniesienia wychodziły peryodycznie, czyli też tylko w czasach nieoznaczonych podług wydarzających się okoliczności iakowéy.

Ze za Augusta III. wychodziły u nas gazety jest niezawodna, zdarzyło mi się widzieć przypadkowo numer jeden pisma takowego:

Za Stanisława Augusta, wydawał przez czas długi gazetę X. ŁUKSINA S. J. około 1770 roku, dwa razy na tydzień po pół ark. in 4to, niekiedy z dodatkami półarkusza także. Przez cały ciąg rządów tego króla utrzymywała się i dalej polska gazeta Warszawska, przy zmianie niekiedy redaktorów. Nawet w czasie rządu pruskiego.

W czasie czteroletniego czyli konstytucyjnego seymu kilka się zjawilo w Warszawie gazet, iako to:

Gazeta narodowa i obca od 1 Stycznia 1791 roku poczynszy, wychodziła dwa razy na tydzień po jednym arkuszu in fol. maj. Chcąc o zaletach tej gazety podać wyobrażenie dość jest nazwać wydawców onę w samymże prospekcie podpisanych, a temi są: Tadeusz MOSTOWSKI kasztelan Raciążki, Józef WEYSSENHOFF Posel Inflantski, JULIAN NIEMCEWICZ Posel Inflantski. Lecz dla politycznych okoliczności pismo to wkrótce ustać musiało.

§. Korrespondent Warszawski donoszący wiadomości krajowe i zagraniczne in 8vo. w tygodniu trzy razy po pół arkusza, z dodatkiem niekiedy pół arkuszym.

Pismo to zaczęło wychodzić 1792 roku od dnia 3 Maia, i numeru jego do końca miesiąca Grudnia tegoż roku dochodzące, znajdują się w bibliotece liceum warszawskiego.

§. W roku 1794 wychodziła *Gazeta rządowa* od 1 Lipca do dnia 3 Listopada to jest do wili zdobycia Pragi, codziennie po pół arkuszu in 4to. Redaktorem iey był FRANC. DMOCHOWSKI naówczas członek Rady Najwyższej

(o którym ob. w Tomie I. k. 491). Exemplarz całkowity jest w bibliotece liceum warszaw.

§. Wychodziły także czasami i w języku niemieckim iako też francuzkim gazety polityczne w Warszawie, lecz byt ich bardzo był krótki, iako to:

Warschauer Zeitung für Polens freye Bürger - gedruckt bey dem Bürger Michael Gröll. 1794 in 4to.

Zaczęły te gazety wychodzić od 26 Kwietnia 1794, w tydzień dwa razy po arkuszu z dodatkami czasem po pół arkusza wynoszącemi, do 5 Listopada tegoż roku.

W następującym numerze zostawiono tylko napis *Warschauer Zeitung* i na nowo od N. 1 rachować poczęto. W téj postaci wychodziła ta gazeta od 8 Listopada do 31 Grudnia. Dzielą pbczęści te gazety na trzy tomy, gdyż nawet są trzy tytuły z napisami *Erstes, Zweytes und Drittes Quartal*. Jest w bibliotece liceum Warszawskiego.

§. W roku 1797 1798 1799 (a może i dłużej, lecz ja nie znam iak tylko te trzy lata) wychodziła:

Gazeta Korrespondenta warszawskiego i zagranicznego in fol. maj. we trzech kolumnach dwa razy na tydzień bardzo pięknie drukowana; druk drobny lecz wyraźny i kształtny.

§. Wterazniejszym roku 1814 wychodzą (ile mi wiadomo) następujące gazety w języku polskim:

W WARSZAWIE dwie z napisem Gazety Warszawskiej i Gazety korrespondenta Warszawskiego, in 4to dwa razy na tydzień po dwa a często i więcej arkuszy.

Pierwszey jest wydawcą A. LESZNOWSKI deputowany na seym z miasta Warszawy, dru-

giey właścicielką iest wdowa po ś. p. Hipolocie Wyżewskim Szambelanie króla Stanisława, pod redakcją Woyc. PEKALSKIEGO Pisarza przy sędzie kryminalnym.

W WILNIE, kuryer Wileński.

W POZNANIU, Gazeta Poznańska.

W KRAKOWIE, Gazeta Krakowska wydawana przez Jana MAJA księgarza tamiecznego.
we LWOWIE, gazeta Lwowska.

§. Wychodzą także peryodycznie w każdym Departamencie Xięstwa Warszawskiego tak nazywane *Dzienniki departamentowe*, których celem iest upowszechnienie urzędzeń krajowych i administracyjnych lub wiadomości tenże Departament obchodzących. Lecz przyłączane bywają i wiadomości polityczne.

§. *Ausführlich-Historischer Bericht vom Pöhlisch und Preussischen Münz-Wesen, nehmlich: wie die Münz-Rechtsamen, Gesetzen, Verträgen und Commissarialischen Verordnungen, von Uralters bis nunher, geschlagen werden sollen. Und wie denenselben nachgekommen sey? Auch zu welcher Zeit, und aus was für Ursachen die Münzen so gar verfallen sind? Von dem unbeschreiblichen Schaden solchen Verfalles. Und endlich ob und wie solchem Schaden noch könne abgeholfen werden? Alles auf uhralten und neueren Urukunden, Reichs- und Landes-Recessen; auch andern Actis publicis, und historischen Nachrichten, zum gemeinen Nutzen, fleissig zusammen getragen und herausgegeben von David BRAUN. K. P. H. R. Elbing verlegt George Bannehr Buchhändler. gedruckt bey Samuel Preussen 1722 in 4to 200 stron.*

Dzieło bardzo grüntownie napisane:

§. *De primis Polonorum nummis argenteis sive grossis Pragensibus exercitatio prior (et posterior) ad disput. proposita ab Adamo LEMCKEN Gedanken.*

Thorunii ex offic. nobiliss. Senat. et Gymn. (około 1730 roku) in 4to 3¼ arkusza.

Autor przy powierzchowności tylko został, gada między innemi o skurzanych pieniądzech; kto więc czytał Naruszewicza lub Czackiego, to co o dawnéj monecie polskiej napisali, z politowaniem rozprawki te odłoży na bok.

§. BENEDYKTA CHMIEŁOWSKIEGO Ateny zawieraiaż że tak powiem encyklopedyą wszystkich umiejętności. Przyzwoitszego nie sądziłem dla tego dzieła mieysca iak tutaj, lubo i tu niewłaściwie.

Dla okazania ducha autora i treści zawartéj w każdym tomie, przytaczamy napis tytułowy, każdego tomu z osobna.

Wyszło to dzieło na sam przód we Lwowie we dwóch tomach 1745 i 1746 in 4to, które potem przedrukowane, z dodaniem dwóch ieszcze tomów, pod następującemi tytułami:

Nowe Ateny albo Akademia wszelkiej scyencyi pełna, na różne tytuły isk na classes podzielona, mądrym dla memoryału, idiotom dla nauki, politykom dla praktyki, melancholikom dla rozrywki, erygowana alias.

O Bogu, bożków mnoſtwie, słów pięknych wyborze,

Kwestyi cudnych wiele, o Sybillów zbiorze,

O zwierzu, rybach, ptakach, o matematyce,

O cudach świata, ludzi rządach, polityce,

O ięzykach, i drzewach, o żywiołach, wierze,

Hieroglifach, gadkach, narodow manierze,

Co kraj który ma w sobie dziwnych ciekawości,

Cały świat opisany z gruntu w słow krotkości.

Część pierwsza, powtórnie z druku wychodząca.

Co wszystko stało się wielką pracą autora tu aenigmatice wyrażonego.

Imie wiosna zaczyna, Wielkiej Nocy blisko,

Głowę w piwie i miodzie zawraca nazwisko.

To jest przez Xiędza Benedykta CHMIEŁO-

WSKIEGO (Chmielowskiego) Dziekana Rohatyńskiego, Firlejowskiego Podkamienieckiego pastera. w Lwowie w drukarni JK. Mci Collegii Societatis Jesu. roku wcieloney przedwieczney mądrości 1753 in 4to 1214 stron.

Tom drugi ma napis:

Nowe Ateny Część wtóra i t. d.

Ta część świat cały z wszelką stawi ciekawością; Zwierciadło, geniuszów, z języków mnogością; Co ich jest na tym świecie iak się rozrodziły; Zakony, co się w pierwszej części opuściły (to się ma znaczyć, że w tym tomie zawarta ięografia i historia wszystkich państw) i t. d. w Lwowie 1754. 772 stron.

Tom trzeci:

Nowe Ateny Część trzecia i t. d.

Masz tu nowe kwestye Chrysta, Bożey matki,

Relikwie ciał świętych, gdzie leżą ostatki.

o czaracie, opętanych, o czarach, upierze,

Nowy Pliniusz rzeczy wszech naturę zbierze.

Nowa Ekonomia, sumienna, ciekawa.

Tuż sekretnych tajemnic wielu tłumacz stawa.

Dom autora co wierszów, y ogrod ma wsobie.

Stawi (by czas nie pożarł) Czytelnika Tobia

Tuż abryz znacznych osób, to autorów prawnych,

Filozofów, Medyków, Teologów sławnych;

Te *Conenta* tey części w tym *summa* zawarta,

Nim o dalszych sciendis część nastąpi czwarta,

Co wszystko napisał, nie przepisał, zpracą wielką

Kassyn mi daie imie, a szlachectwo ziele.

Które głowę zawraca, káže stroić trele. i t. d. w Lwowie 1754 in 4to 703 stron.

Tom Czwarty:

Nowe Ateny i t. d.

W tey części czwartej Aten, zawarte te rzeczy:

Unia dwóch kościołów, który Greczyn przeczy:

I ducha pochodzeniu od syna Bożego,

Papież mu nie jest głową, i z chleba kwasnego,

Chce mieć Eucharistię: Greckich podobieństwo

Złaciński obrządku zład bądź polubieństwo.
 Angłów schizma wszeteczna, gdzie głowa plec biała
 Kościoła hydzi waży się, iaka to zakala!
 Tuż narodów katalog, co ich świat rachuje,
 Państw, krolestw, co ciekawe cuda rejestruie.
 Naywięcej o swej Polsce, y o Nowym świecie,
 Nowe, potrzebne, rzeczy, a nie fraszki plecie.
 Co wszystko autor, tu wierszem wyrażony *an-*
ematice y solute rewelujący się pracowicie napisał:
 Bitwy, krzyków, wesela, me Imie autorem,
 Wławszy się w gardło, mownym czyni go Nestorem.
 i t. d. w Lwowie 1756 in 4to 628 stron.

Z całego dzieła widoczna jest że autor czytał bardzo wiele, i nie małą sobie zadał pracę w spisaniu czterech tak potężnych tomów, które miały zastąpić czytanie wszelkich innych dzieł, przez opowiedzenie osobliwości ze wszystkich nauk i wiadomości ludzkich. Ale cóż zład, kiedy ani w układzie materyi, ani w wykładzie rzeczy, nie widać nie tylko zdrowego gustu i wyboru, ale też i rozsądku przyzwoitego. Jednakże miał Chmielowski w ustroniach wiejskich czcicielów zwłaszcza pomiędzy plebanami takimi którzy nic lepszego nie znali.

§. JERZEGO ARNOLDA Doktora Med. rozprawy: Orzeczy menniczney — Kopa za głowę — przytoczone na k. 400 N. 8 i 10 piękne zawierają wiadomości.

§. Dzieło Tadeusza CZACKIEGO o polskich i litewskich prawach (o którym wspomnieliśmy wyżej na k. 121) nazwać można prawdziwą encyklopedyą wiadomości historycznych do dzieł oyczystych. W obszernych bowiem przypiskach, które pojedynczemi rozprawami nazwać trzeba, wywodzi autor historycznie rozmaite okoliczności, iak n. p. o przywilejach

(T. I, 180); o miarach długości (I. 219); o pospolitem ruszeniu (I, 228); o rozwodach (II, 27); o monetach polskich i litewskich, z przyłączeniem 14 tablic na miedzi rżniętych wystawiających monety, do których należy objaśnienie kilka arkuszy obejmujące, i tablica ewaluacyi monet polskich i litewskich od roku 1300 począwszy; o monopoliach (I, 325); o podpisach monarszych (I, 255); o szlacheństwie i nabywaniu onego (I, 262); o upowszechnieniu trunków piwa, miodu, wódki (I, 274); o seymach i uczestnictwie miast do władzy prawodawczey (I, 277); o tolerancyi religyney i rozmaitych sektach w Polsce (I, 293); o torturach (II, 227;) i wiele innych. Słowem dzieło to Czackiego jest skarbiec, z którym każdy chcący cokolwiek zgłębić dzieje oyczyste, obznaymić się powinien. Projektowane przez autora drugie pomnożone wydanie tegoż dzieła, tém jest pożądane że trudno już go nabyć w handlu księgarskim.

ROZDZIAŁ DRUGI.

Historya Polska.§. 1. *Zródła historyi polskiéy.*

Nie mieliśmy zbioru dyplomatycznego do historyi polskiéy tak bardzo potrzebnego. Dzieło Sommersberga *Scriptores rer. Siles.* 1729 i następne wydane (ob. niżej między zbiorami historyków polskich), zawiera wprawdzie prócz innych pism ważnych, i kodex dyplomatyczny Śląski, który do dawniejszych naszych dzieł wielce jest szacowny. Lecz bardzo to jest mała częśćka pism naszych dyplomatycznych. Zatrudnił się przeto wydaniem zbioru dyplomatów i pism autentycznych królestwa polskiego i W. X. Litewskiego Maciey DOGIEL Piiar prowincyi litewskiéy, (zmarły w Warszawie 1760 roku, mając lat 45), i wydawszy nasamprzód prospekt dzieła całego na sześć tomów rozłożonego, (który wydrukowany także u Miclera *in actis. literar. Regni Pol. et M. D. Lit.* 1755 p. 287 sqf.) drukiem onego się zajął. Lecz dla rozmaitych zwłaszcza politycznych okoliczności, wyszły tylko trzy tomy, to jest pierwszy 1758, piąty 1759, czwarty 1764 roku, (w takim porządku lat i tomów w istocie), pod następującym tytułem:

Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni ducatus Lituaniae, in quo pacta, foedera, tractatus pacis,

mutuae amicitiae, subsidiorum induciarum, commerciorum nec non conventionum, pactiones, concordata, transactiones, declarationes, statuta, ordinationes, bul-lae, decreta, edicta, rescripta, sententiae arbitrales, infeudationes, homagia, pacta etiam matrimonialia et dotalia, litterae item reversales, concessionum libertatis, immunitatis, donationum, oppignorationum, renunciationum, erectionum, obligationum, venditionum, emptionum, permutationum, cessionum, protestationum aliaque omnia generis publico nomine actorum et gestorum monumenta. Nunc primum ex Archivis publicis eruta ac in lucem protracta, rebus ordine chronologico dispositis, exhibitur. Tomus I. Vilnae ex typographia Regia et Reipublicae Collegii Scholarum Piarum 1758 in fol. maj. Siedm arkuszy dedykacyi do Króla Augusta 3go i przedmowy — 623 stron tekstu, a 7 arkuszy spisu dokumentów w tym tomie zawartych.

W tomie tym są dokumenta następujących państw: Czech, Węgier, Austrii, Danii, Bawaryi, Marchii Brandeburskiej, Wenecyi, Saxonii, Francyi; Xstwa Brunświckiego, Meklemburskiego, Hiszpanii, Hollandyi, Siedmiogrodza, Szlązka, Pomorza, Marchii nowéy, Multan, Wołoszczyzny, i Bessarabii. Micler in actis literariis Regni Pol. 1756 (czyli raczey 1763) p. 193 i 257. umieścił spis dokumentów w tym tomie znajdujących się. W tomie czwartym na 526 stronach znajdują się rzeczy pruskie. W tomie piątym z 522 stron złożonym, są umieszczone pisma dotyczące się Inflant, Kurlandyi i Żmudzi.

Te nawet trzy tomy są rzadkie. Znajdują się w bibliotece licenii warszawskiego.

Pozostałe tomy gotowe już zupełnie do druku, w rękopiśmie na wyższy rozkaz złożone zostały w bibliotece królewskiej. Adam Naruszewicz miał z nich do swéy historyi korzystać.

Prócz tego wydał Mac. Dogiel (którego życie obacz u Bielskiego *in Vitis Piarist.* p. 86.) dzieło niemniéy ważne, pod tytułem:

Limites Regni Poloniae et Magni ducatus Lituaniae ex originalibus et exemplis authenticis descripti et in lucem editi Anno 1758. Vilnae in typographia Regia et Republicae Collegii Vilnensis Scholarum Piarum. Cum facultate et privilegio. in 4to 131 i 225 stron.

Jest to także zbiór autentycznych dokumentów częścią w łacińskim częścią w polskim języku napisanych.

§. JOH. EHRENFRIED BOEHMENS *Diplomatische Beyträge zur Untersuchung der Schlesischen Rechte und Geschichte.* Berlin 1771—1773 wspomniane wyżej na k. 120. do historyi polskiéy dawnéy, niektóre ważne zawierają materyały.

§. WALENTY SKOROCHOD MAJEWSKI Notaryusz Xstwa Warsz. dyrektor archiwów koronnych, czytał na publiczném posiedzeniu królewskiego towarzystwa Warszawskiego przyjaciół nauk, rozprawę historyczną *o archiwach polskich*, w której wystawił rozmaite ich losy. Drukowana jest w ósmym tomie roczników tegoż towarzystwa, z przyłączoną tablicą spisu metryki koronnéy podług prowincyi, i z uwiadomieniem dokąd też papiery po 1795 roku przewiezione zostały.

§. W królewieckim archiwum ma się znajdować bardzo wiele oryginalnych dokumentów do historyi polskiéy należących, które zapewne z czasem przy względności rządu dozwalającego z nich korzystać, i przy uprzejmości przełożonego nad tymże zbiorem W. Henrika członka królewskiego towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauk, do powszechnéy przyjdą wiadomości. Niektóre z nich znajdu-

ią się już wydrukowane, w historyi Pruskiéy którą August Kocobue 1810 roku w niemieckim ięzyku we czterech tomach wydał.

§. Jan Bantkie Notaryusz Xstwa i Profesor w szkole prawa, posiada ważny rękopism z następującym tytułem:

Inventarium omnium et singulorum privilegiorum literarum diplomatum et monumentorum quaecumque in archivo regni in arce Cracoviensi continentur per Commissarios a S. R. M. et Republica ad revidendum et connotandum omnes scripturas in eodem Archivo existentes deputatos confectum Anno Domini MDCLXXXII in folio 380 kart.

Rękopism ten oryginalny, do historyi naszéy bardzo jest ważny, okazuje bowiem, jakie papiery autentyczne znajdowały się na ów czas w archiwum krakowskiém. Ponieważ zaś owe archiwum przeniesione było późniéy do Warszawy, porównać by zatém potrzeba spis ten z reiestrem metryki koronnéy, dla doyscia co i gdzie się teraz znajduje. Na czele tego rękopismu znajduje się list przypisny do króla Jana III, na końcu zaś są własnoręczne podpisy Komisarzów następujących: *Stanislaus Woienski Episcopus Camenecensis, Paulus Stokowski Castellanus Oświęcimien. Franciscus Jordan Cap. Pol. Boguslaus Lud. Rudziewski Pocil. Bracl. Martinus Ustrzycki Dapifer Sanocensis. Andr. Jon. Zydowski Index Castr. Oswiec. Vice Capit. Stan. Zdanowski Can. Cracov. Mathias Martianus ŁADÓWSKI Reg. Mittis. Secr. Actus istius Notrs. mp.*

§. 2. Zbiory historyków polskich.

I. Pierwszy zbiór historyków polskich wydał Jan PISTORYUSZ Med. Dr. który odmieni-

wszy religią augustańską na katolicką, był proboszczem katedr. Wrocławskiéy i umarł w Fryburgu 1608 roku.

Dzielo iego ma tytuł:

Polonicae historiae Corpus: hoc est polonicarum rerum latini recentiores et veteres scriptores, quotquot extant, uno volumine comprehensi omnes et in aliquot distributi Tomos. Ex bibliotheca Joan PISTORII Nidani D. etc. Basileae per Sebastianum Henricpetri 1582 in fol 3 Tomy w ieden wolumen zazwyczaj oprawiane.

W Tomie I, (3 arkusze i 255 stron) znajdują się pisarze ieograficzni, iako to:

- 1.) *AENAEAS SYLVIUS* od k. 1 - 6. o którym mówiliśmy wyżej k. 627.
- 2.) *Erasmii STELLAE de Borussiae antiquitatibus* od k. 9 — 16. Prawie nie tu się nieznajduie do historyi lub ieografii polskiéy.
- 3.) *Alex GUGNINI de situ Sarmatiae Europaeae* od k. 17. — 73. Nie wiedział ieszcze Pistoryusz że to iest dzieło Strykowskiégo, o którym wspomnieliśmy wyżej k. 632.
- 4.) *Martini CROMERI Polonia.* Od k. 74 — 120. Obacz wyżej k. 630.
- 5.) *Matthiae a MIECHOVIA de Sarmatia Asiana et Europaea.* Od karty 121 — 150 obacz wyżej kartę 628.
- 6.) *Sigismundi lib. Bar. in HERBERSTEIN de Lithuania.* od k. 151 — 157. Obacz wyżej k. 629.
- 7.) *Pomponius MELA de Sarmatia, cum comment. J. Vadiani* od k. 158 — 163. ob. k. 627.
- 8.) *Hart. SCHEDELI commentariolus de Sarmatia.* od k. 163 — 167. ob. wyżej k. 627.
- 9.) *Laurentii Corvini ode iaphica de Polonia et de ejus metropoli Cracovia.* na k. 167.
- 10.) *Cunradi Celtis P. L. ad Vistulam fluvium carmen.* na k. 168. Poema to około 60 wierszy zawierające, nie wiem dla czego między ieografiami umieszczone.

- 11.) *Adami SCHROTERI Silesii iter Salinarium ar-maticum*, na k. 168 i 169. Ponieważ już i poe-tów umieścił Pistoryusz między ieografami, nay-chętniey mu się przebaczy za Szretera, który pięknym wierszem szczegóły niektóre z okolic Krakowa opisał.
- 12.) *Canradii CELTIS Protutii Salinaria Odoiporiko ad Terinum*. Na k. 170 około 40 wierszy, zawierających w ogólnych wyrazach opis iasni podziemnych z soli.
- 13.) *JACOBI PRILUSII de provinciis polonicis*. Od k. 171 — 255. obacz wyżej k. 135.

W Tomie II (825 stron i 2 arkusze rejestru) znajdują się następujący pisarze:

1.) *Mathiae de Michovia chronica Polon.* od k. 1 — 259. Obacz niżej.

2.) *Jodoci Lodovici DECII de vetustatibus Polonorum lib. I*, od k. 260 — 283.

Tegoż *de Jagellonum familia* od k. 284 — 296.

Tegoż *de Sigismundi Regis temporibus*. od karty 297 — 340.

Trzy te pisma Ludwika Decyusa, albo Dycza, iak go nazywa Żaluski (w bibliotece histor. pol. w M. S. p. 32) dodając że był raycą Krakowskim, wyszły nasamprzod w Krakowie u Hallera 1521 in fol. min. i zazwyczaj bywają razem oprawne z kroniką Macieja z Miechowa w tymże roku wydaną.

3.) *ALEXANDRI GUAGNINI compendium chronicorum Poloniae a Lecho ad Henricum Vales*. Od k. 341 — 370. Obacz niżej.

Tegoż *de ingressu Cracoviam et coronatione Henrici Vales*. od k. 370 — 373.

Tegoż *ordo qualiter Seren. rex Poloniae juxta veterem consuetudinem coronatur*. od k. 373 — 379.

Tegoż *deductio et origo Lithuanorum*. od k. 380 — 397.

4.) *Clem Janicii carmen de vitis principum regumque Poloniae*. od k. 398. — 402. O Janickim obacz w Tomie I. k. 611.

5.) *Mar-*

5.) *Martini CROMERI de orig. et rebus gestis Poloni. libri XXX. Od k. 402—833.* O tym dziele i innych pismach Kromera obacz niżej.

W tomie III (na 166 stronach) następujące znajdują się pisma:

- 1.) *PISONIS epistola ad Joannem Coritium de conflictu Polonorum et Lithuanorum cum Moschovite.* Od k. 1—4.
- 2.) *Epistola SIGISMUNDI regis Pol. Ad Leonem X. pontifi. M. de victoria contra schismaticos Moschovitas apud Aras Alexandri M. parata anno 1514 8. Septemb. na stronie 5 i 6.*
- 3.) *Oratio Erasmi Vitellii (Ciołek) Episc. Ploc. in conventu ad Caesarem Maximilianum I nomine Sigismundi I anno 1518 habita.* Od k. 7—11.
- 4.) *Victoria Sigismundi I contra Vayvodam Moldaviae, mense Augusto 1531.* Od k. 11 do 12.
- 5.) *Fragmentum ex Sigismundo de Herberstein de bello Poloni et Mosci.* Od k. 13 do 15.
- 6.) *Mart. CROMERI oratio in funere Sigismundi I.* Od k. 15. — 33. (obacz między dziełami Kromera).
- 7.) *Stanislai Orichovii (Orichovii) Oratio in funere Sigismundi I.* Od k. 33 do 53. Obacz wyżej k. 84.
- 8.) *Tertii belli descriptio luculenta, quod magnus Ruthenorum Imperator contra Livones gessit anno 1558 quo civitas et provincia Torpatensis a principe Moschovitarum expugnata est.* Od k. 55—64.
- 9.) *Fragmentum ex Simonis Schardii J. U. D. historia de vita et obitu Sigismundi Augusti Regis Pol.* Od k. 64 do 66.
- 10.) *Joannis Lasicii historia de ingressu Polonorum in Valachiam cum Bogdano Voivoda et clade Turcarum anno 1572.* Od k. 67—74.

To pismo Łasicckiego (który za Stefana Batoryego używany był do poselstw) wyszło na przód w Frankfurcie 1578 in 8vo.

Jest nadto tenże Łasicki autorem dzieła:
Clades Dantiscanorum. Poesnaniae 1577 in 4to.
Francof. 1578. i w tym zbiorze pod N. 13.

- 11.) *Leonardi GORECCII equitis Poloni. Descriptio belli Ieoniae palatini Valachiae, quod is cum Selimano Turcarum Imperatore magno cum successu gessit ab initio, demum a Jeremia Czarnawicchio Valacho proditus, et a Turcis contra fidem datam occisus.* Od k. 75 — 94.

To pismo Goreckiego wyszło wprzód wraz z poprzedzającym Łasickiego opisem wyprawy Wołoskiej. w Frankfurcie 1578 in 8vo.

- 12.) *Exemplar quorundam literarum super discessu Henrici III. Galliarum et Pol. regis.* Od k. 95 — 103.

Listów tych od stanów polskich do Henryka i jego odpowiedzi jest 10.

- 13.) *Dantiscanorum clades anno 1577 a Joanne Lasicio descripta, in qua causa belli a Seren. reg. Poloniae contra Gedanenses suscepti referuntur.* Od k. 104 — 111.

Na karcie 112 zaś przydane jest usprawiedliwienie do czytelnika niemieckiego, aby się nie urażał, iż w tém piśmie często jest wzmianka o Niemcach. Dalej na k. 115 Joachimi Bielscii *Satyra in quendam Dantiscanum qui levibus ac ineptis suis quibusdam germanicis rythmis multa nefaria de rege et regno Poloniae scribere, et per Germaniam aliqua spargere impudenter ausus est.* Satyra ta czyli raczej zbijanie zarzutów około 100 wierszy wynosi.

- 14.) *Supplementum de rebus gestis inter regem Poloniae Stephanum et magnam ducem Moschoviae anno 1579 ex historia Alex. Guagnini.* Od karty 114 — 128.

- 15.) *Joh. Levenclai de Moschorum bellis adversus finitimos gestis, ab annis jam LXX. commentatus.*

Od karty 128 — 136. Od karty zaś 136 do 141 jest list W. Xięcia do Mistrza Krzyżackiego, z wyłożeniem przyczyn podniesionéy przeciw Infantom woyny.

16.) *Tredecim regni Polonici mutationes, et familiarum quae regnum tenuerunt genealogicae explicationes; descriptae ex optimis autoribus et continua perpetuaque successione propositae in tabula. Item principum Silesiae pene omnium et ducum Mazoviae ac Lithuaniae genealogiae, diligenter magnoque studio collectae et ad illustrandam historiam polonicam appositae a Joh. Pistorio Nidano Medico D.* Od k. 147 — 166.

Te trzynaście zmian familii panujących ztąd wynikają, że Pistoryusz pierwszą naznacza familiją Lecha, drugą dwunastu Woiewodów, trzecią Krakusa, czwartą dwunastu Woiewodów, piątą Leszka I, szóstą Leszka II, siódmą Piasta, i tu się poczynaia tablice ienealogiczne, ósmą Wacława króla Czeskiego i t. d. aż do Stefana Batorego który trzynastą stanowi familiją. Ród Xiążąt Szlązkich i Mazowieckich na osobnych tablicach jest wystawiony. Że takowe tabelle do objaśnienia historyi bardzo są pożyteczne, zgadzają się wszyscy na to. Życzyć należy aby przy historyach naszych były umieszczone. Uczynił iuż to wprawdzie NARUSZEWICZ w swéy historyi narodu Polskiego, umieszaia na czele każdego tomu spis familii, lecz łatwiejsza byłaby rzecz do pojęcia i do spamiętania, gdyby wywody nie wciął ale sposobem tabell ienealogicznych ułożył, iak n. p. uczynił Jan Jerzy Meyzel (Meusel) w dziele *Anleitung zur Kenntniss der europäischen Staatengeschichte, 4te Auflage, Leipzig 1800 in 8vo* (gdzie jednak co do historyi polskiéy

tylko tabelę rodziny Piastów umieścić). Genealogiczne tablice książąt Ślązkich z rodziny Piastów z objaśnieniami, znajdują się w zbiorze Sommersberga *Script. rer. Silesiac*: a genealogia domów panujących w Polsce, jako też książąt Ślązkich i Mazowieckich, znajduje się w Hibnera dziele *Genealogische Tabellen*, Leipzig 1727 in fol. obl. 4. Tomy.

II. Drugi zbiór co do porządku lat, ma tytuł:

Rerum polonicarum Tomi tres: quorum primus omnium Poloniae regum a Lecho primo gentis duce ad Stephanum Batorem etiam nunc regem, tum principum Lituaniae chronologicam recensionem ac singulorum res gestas complectitur. Adjecta recens historiarum in nostram aetatem incidentium continua narratione. II. Provinciarum quae in Sarmatiae Europaeae nomine vulgo veniunt chorographicam descriptionem continet. III. Res singulariter a Polonis in Valachia gestas, orationes item et epistolas sceptri polonici negotia concernentes habet. Alexandro GFAGNINO equite aurato peditumque praefecto auctore. Francofurti excudebat Joan. Werhebus impensis Sigis. Feyerebendii 1584. in Svo maj. Tom I ma 367, Tom II i III 720 stron. (Jest w bibliotece liceum warszawskiego).

Kronika polska, opisanie Sarmacyi Europejskiej i t. d. są własnością Strykowskięgo, którego pracę Gwagnin za swe dzieło w świat puścił (obacz w Tomie I. k. 354 i 355). Prócz tego zaś jest wiele innych pism drobniejszych, znajdujących się w opisanym wyżej zbiorze Pistoryusza, jako to listy po wyjeździe króla Henryka, Jana Łasickiego o klęsce Gdańszczanów; tegoż o weyściu Polaków na Wołoszczyznę; sprawa króla Stefana z W. X. Ruskim, o sposobie elekcji i koronacji królów polskich; Leonarda GORECKJEGO opis woj.

ny Wołoszan z Turkami; list Pisona do Krzyckiego, list Zygmunta I. króla Polskiego do Leona X. i inne, a prócz tego inne pisma gdzieindziej drukowane, iako to Panegiryk Krzysztofa WARSZEWICKIEGO do króla Stefana (tutay 48 stron zajmujący). Mowa tegoż do króla Stefana z powodu zawartego pokoju z Iwanem W. Xiążęciem, tudzież inne i bezimiennie umieszczone. Słowem w całym tém dziele widać zbiór iedynie dla zysku przedsięwzięty gdy kollekcyja Pistoryuszowa pokup znalazła. Na tytule nazwany Zygmunt Feyerabend jest właściwym wydawcą, i użył dla nadania calemu zbiorowi powagi, imienia Gwagnina, który za granicą na ów czas nie był jeszcze znany iako księgokradzca.

III. Trzeci zbiór jest Elzewirski wydany w szeregu 32 Tomików *Rerum publicarum*, pod tytułem:

Respublica siq̄e status regni Poloniae, Lithuaniae, Prussiae, Livoniae, etc. diversorum autorum. Lugduni Batavorum 1626 in 16. 450 stron drobnym drukiem prócz rejestru na 6 kartach.

Znaydują się zaś tutaj następujące pisma:

a.) Stanisłai KRZYSTANOWIC (*Juriscoonsulti*) *status regni Poloniae compendiosa descriptio.* b.) Marti. Cromeri *Polonia.* c.) *Poloniae regni descriptio ex Thuanii historiarum lib. LVII.* d.) *de Valachia ex Thuanii histor. lib. LVIII.* e.) *De Lituanae gentis origine et moribus, ex Alex. Guagnini Sarmatia Europaea.* f.) *Quaedam ad Lituaniam pertinentia ex fragmentis Michelonis Lituani.* g.) *De ducatu Samogitiae ex Alex. Guagnino.* h.) *Joannis Lasicii Poloni de diis Samogitarum ceterorumque Sarmatarum.* i.) *Articuli constitutionum bellicarum M. D. L. in comitiis gener. constituti, et a supremo copiarum imperatore... Greg. Chodkievicio confirmati et militibus impe-*

rati. k.) *Prussiae descriptio ex Al. Guagnino.* l.) *Origo et series principum teuton. ordinis.* m.) *Livoniae descriptio.* n.) *Joan. Boteri Poloniae descriptio.* o.) *Honorii dissert. de novo in Polonia rege eligendo.* p.) *Joa. Barclaii judicium de Polonia et ingenius Polonorum.* r.) *Series ac ordo principum et regum Poloniae ex Alstedii Chronologia.* s.) *De re nummaria ex histor. Salom. Neugebaueri.* t.) *De vectigalibus regis Poloniae ex eod. Sal. Neugebaueri.*

IV. Czwarty zbiór historyków polskich ma tytuł:

Scriptorum rerum Polonicarum ex recentioribus praecipui quotquot exstant latini in unum corpus congesti et in III Tomos distincti collectore C. T. L. Sornic. Mimico. Amstelod. 1698 in 4to.

Jest to zbiór rozpraw bardzo różnej wartości o rzeczach Polskich pojedynczo wydanych dawniej u Jerzego Fersztera, z których tylko dawne tytuły powyrzynano a ten ogólny na przodzie dla złudzenia kupujących umieszczono. Autorem tego handlowego wybiegu był Teofil Ludowici księgarz Wittemberski (Ob. przedmowę Krauzego na czele Długosza edycyi Lipskiej 1712 roku p. II. Załuski bibliot. histor. w MS. p. 12.).

V. Piątym zbiorem historyków ma być dzieło pod tytułem:

Scriptorum rerum polonicarum et prussicarum Collectio nova, quindecim tractatus complectens, cum figuris et indicibus nominum et rerum. Dantisci 1753. 4.

Pod tym tytułem wyszedł mniemany zbiór rzeczy do historyi polskiej należących, lecz rzeczywiście jest to tylko nadanie tytułu przez księgarza Gdańskiego Knocha, do kilkunastu rozpraw pojedynczo drukowanych dawniej.

VI. Szósty zbiór historyków polskich.

Gdy w roku 1711 z biblioteki Barona Huys-
sen księgarnia Lipska Weydmana wydała 12
ksiąg Długosza, znalazł się rękopism książki XIII,
która lubo większa od poprzedzających poie-
dynczo wziętych, iednakże była za małą na
utworzenie tomu drugiego wyrównającego pier-
wszemu. Dla zrównania więc obu tomów,
postanowiono w drugim umieścić pisarzy na-
szych celniejszych a trudnych do nabycia,
i zład wydanie to stało się zbiorem kilku histo-
ryków, iak pisze w przedmowie do drugiego
tomu, mający dozór nad tém wydaniem Jan
Bogumil Krauze Prof. Hist. w uniwersytecie
Lipskim. Zbiór ten takowy ma tytuł:

*JOANNIS DLUGOSI seu Longini canonici
quondam Cracoviensis historiae polonicae libri XII quo-
rum sex posteriores nondum editi, nunc simul cum
prioribus ex mscripto rarissimo in lucem prodeunt
ex bibliotheca et cum praefatione Henrici L. B. ab
Huysen Russorum Caesari a Consiliis intimis, belli-
cis et iustitiae etc. praemittitur praeter vitam auctoris
et doctorum de eo testimonia Samuelis Joachimi Hop-
pii Schediasma descriptoribus historiae Polonicae,
plurimis annotationibus auctum Gabrielis Groddeckii
P. P. ac bibliothecarii Gedanensis, accedunt utrobique
indices locupletissimi. Francofurti, sumptibus Joan.
Lud. Gleditschii et Maur. Georgii Weidmanni Anno
1711 fol. Tom I, zawiera 8. arkuszy dedykacyi, przed-
mowy i życia Długosza; 23 arkuszy Hoppiusza roz-
prawy o historykach polskich; tekstu zaś 1168 i 812
kolumn (to jest 584 i 406 stron) i 12 arkuszy rejestru
alfabetycznego.*

Tom zaś drugi z takowym jest napisem:

*Joannis Dlugossi seu Longini ... historiae polonicae
liber XIII, et ultimus in mactis codicibus tantum non
omnibus desideratus, nunc tandem in lucem publicam
productus ex bibliotheca Henr. L. B. ab Huysen ...
accedunt ob materiae affinitatem libri hactenus raris-*

simi 1.) *Vincentii Kadlubkonis historia Polonica cum commentario anonymi.* 2.) *Stanislai Sarnicii Annales, seu de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum libri VIII.* 3.) *Stanislai Orichovii, Okazi Annales Polonici ab excessu Sigismundi I. cum vita Petri Kmithae.* 4.) *Illustrium virorum epistolae in tres libros digestae opera Stanislai Carnicovii.* 5.) *Stanislai Sarnicii descriptio veteris et novae Poloniae itemque Russiae et Livoniae; adjecti sunt indices necessarii.* Lipsiae sumptibus Jo. Lud. Gleditschii et Mau. Georgii Weidmanni Anno 1712 in fol. LVII i 1944 kolumn czyli 972 stron, 29 arkuszy rejestru.

W zbiorze tym znajduje się 1.) Historia Długosza od czasów najdawniejszych do roku 1480, o której obacz niżej w §. 4. 2.) Kronika Kadlubka. Obacz niżej między kronikarzami. 3.) Sarnickiego kroniki obacz niżej w §. 4. Wydrukowane jest tu także życie Piotra Kmity przez niewiedomego napisane autorem, mylnie przez niektórych przypisywane Orzechowskiemu. 4.) Orzechowskiego roczniki, obacz opisanie wyżej na k. 82. 5.) Listy sławnych mężów przez Kartkowskiego zebrane, obacz niżej w §. 5. 6.) Stanisława Hozyusza Kardynała i Biskupa Warmińskiego, cztery mowy, z tych dwie miane we Włoszech w celu wystawienia się za Lazarem Bonamikiem. Trzecia miana do Zygmunta Augusta po powrocie z wyprawy wołoskiej; czwarta do Piotra Gamiata Biskupa krakowskiego na jego wieździe do Krakowa. 7.) Sarnickiego opis dawný i nowý Polski. Ob. wyżej k. 632.

Prócz tego w zbiorze tym znajdzie się na czele pierwszego tomu rozprawa Hoppiusza o historykach polskich daleko poprawniejsza niż w pierwszym wydaniu, opisana w tomie I, na k. 20. Na czele drugiego tomu podana jest także krytyczna wiadomość o życiu i pismach autorów tu umieszczonych t. i. Długosza, Kadlubka, Sarnickiego, Orzechowskiego. Z tego wszystkiego widoczna, iż zbiór ten wyborny

w każdéy bibliotece polskiéy znajdować się powinien.

VII. Zbiór SOMMERSBERGA wydany we trzech tomach in fol. w Wroclawiu 1729, 1730 i 1732 należy tu jako kollekcya polskich kronikarzy. Wydany zaś pod następującym tytułem:

Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti, accedunt: codicis Silesiae diplomatici specimen, et diplomatarium Bohemo — Silesiacum quibus ut historia ab origine gentis usque ad imperium Augustissimi ac invictissimi Caroli VI. Rom. Imp. Germaniae, Bohemiae etc. etc. regis potentissimi illustretur et confirmetur inseruntur dissertationes duae, quarum prior historicae silesiacae diplomaticae specimen, altera historiam genealogicam ducum Silesiae sistit. Confecit opus non Silesiae modo sed et vicinarum gentium res adorans Fridr. Wilh. de Sommersberg, eques Silesiacus. Lipsiae sumptibus Michaelis Huberti, bibliopolae Vratislaviensis. A. O. R. 1729 in folio. Tom I, 1084 stron Tom drugi 1730 wydany, Tom trzeci 1732 roku.

Znajdują się zaś w tomie I następujące rzeczy:

- 1.) JOANNIS (Archidiaconi Gnesn.) Chronica Polonorum a 1359 confecta ex MS. Od k. 1 — 13. 2.) Anonymi Chronica principum Poloniae cum eorum gestis sub finem saec. XIV ex MS. Od k. 13 — 63. 3.) SIGISMUNDI ROSITZII Chronica et numerus episcoporum Vratislav. liber a. 1470 exaratus; ex MS. Od k. 64 — 97. 4.) DAN. RAPOLDI Icti historia de illustr. Silesiae ducatu imperante Ferdinando I. circa a. 1560 confecta; ex MS. Od k. 98. — 113. 5.) Excerpta ex Nicolai Henelii ab Hennefeld Chronico ducatus Monsterbergensis et territorii Franckensteinensis ipsius auctoris MS. (notis auct.) To dzieło jest w niemieckim języku i rozciąga się od k. 114 — 256. 6.) DISSERTATIO historica quae res universae Silesiae et ducatorum singulorum vices ac facta, diplomatica fide ad nostram usque aetatem illustrat. Od k. 256 — 296. 7.) DISSERTA-

tie genealogica quae VII tabulas geneal. ex monumentis fide dignis — Silesiae duces a Piasto duce Poloniae et Przemislao III. Ottokaro rege Bohemiae oriundos ab initio seculi XII ad finem usque XVII sistit. Od k. 297 — 772. 8.) Codicis Silesiae diplomatici specimen, quo duorum superioris et inferioris Silesiae litterae clientelares, foedera, contractus, matrimoniales, emtionis et venditionis, pacta conventiones, ... fundationes dotationes... Imperatorum, Pontificum et regum diplomata... continentur. Od k. 773. — 916 9.) Diplomatarium Bohemo — silesiacum sive diplomata CCF III Bohemiae, Moraviae et Silesiae res illustrantia. Od karty 917 do 1084. Dalej następuję na kilku arkuszach rejestr dyplomatów.

W tomie II, następujące znajduj się pisma:

Chronici Silesiae vetustissimi fragmentum p. 17 — 18.

2.) *BOGUPHALI II. Episc. Posnan. Chronicon Poloniae cum Continuatione BASZKONIS, custodis Posnaniensis.* Od k. 18 — 78. Baszko zaczyna się na k. 64. 3.) *Anonymi Archidiaconi Gaeznen. brevior Chronica Cracoviae ab orbe cond. ad a. 1395.* Od karty 78 — 155.

Joachim Lelewel znany z prac swoich około starożytnych dziejów a zwłaszcza dawnych kronikarzy naszych, sądzi, iż tutaj są pomieszani różni nasi latopiscy i pod jedno nazwisko *Anonima Archidyakona* podciągnięni. To pewna iż treść nie okazuje bynajmniej jednego autora. Wymienia ón przeto następujących kronikarzy (podług rękopismu Zamoyskiego) których w tym oddziale znajduj się pisma, jako to:

a.) *Brevior Chronica Cracoviae.* Na k. 79. b.) *Diurnale vel Ephemerides.* Na k. 79 — 81. c.) *Annalista Cujaciensis.* Na k. 81 i 82 od wyrazów *Anno Domini MCCCCLV.* Dambrowca do wyrazów *Terra sancta.* Dalej znowu na karcie 83 — 91. począwszy od wyrazów *Anno domini MCCXLIX Dux Przemisl.* do słów *Non tamen perfecta duobus an-*

nis. d.) *Annalista Cracoviensis ab a. 1142 ad a. 1282.* Na k. 82 i 83. e.) *Annalista Gneznensis ab a. 1092 ad a. 1376.* Nak. 91 — 94. f.) *Archidiaconus Gneznensis.* Od k. 94 — 154.

Czas i praca rzecz całą wyjaśni.

4.) *Vita Thomae I. Episcopi Vratislav. ex variis testimoniis episcopi, capituli et abbatis S. Vincentii congesta.* Od k. 154 — 158. 5.) *Johan. Lonini* (ma się tu naczytć Longini to jest DLUGOSZA) *Episcoporum Smogoroviensis et Pitzinensis quae nunc Vratislaviensis ecclesiarum historiae et acta.* Od k. 158 — 172. 6.) *Annales Vratislavienses ab a. C. 1149 ad a. 1491.* Od k. 172 — 176. 7.) *Anonymi vitae episcoporum ecclesiae... Vratislaviensis ab a. C. 960 ad a. 1539.* Od k. 177 do 196. 8.) *Nicolai Henelii ab Hennesfeld annales Silesiae.* Od k. 197 — 484. 9.) *Tabulae genealogicae gentis Lotharingicae et Tschiensteineusis, Lohkowitziae ac Auerbergicae familiae et accessiones ad genealogiam ducum Silesiae Piasteorum,* stron 72 nielezbowanych. 10.) *Statuta civitatis Svidnicensis ex MS.* Od k. 73 — 76. 11.) *Mantissa diplomatum* Od k. 76 — 90.

W tomie III następujące są pisma :

1.) *Nicol. Henelii vitae episcop. vratislaviensis.* Od 1. — 28 karty. 2.) *Diplomatarii Bohemio — Silesiaci continuatio.* Od k. 29. — 160. 3.) *Illustrissimum Silesiae familiarum tabulae genealogicae quibus annexa sunt diplomata, etc.* w języku niemieckim, niektóre tylko autentyki przyłączone są w języku łacińskim, od k. 161 — 326. 4.) *Historiae genealogicae ducum Piasteorum supplementum.* Od k. 326 — 336. Dalej następuje na trzydziestu pięciu arkuszach rejestr alfabetyczny do wszystkich trzech tomów.

Należy do Sommersberga następujące dzieło :

Zur Historie und Genealogie von Schlesien auch denen im Jahre 1729 im Druck gegebenen Geschichtschreibern von Schlesien gehörigen Zusätze von nicht bekannten Urkunden Stamtafeln Geschichtschreibern und andern Nachrichten woraus die Geschichte und Geschlechtsregister von Schlesien und den angrenzenden

den Ländern ie mehr und mehr erläutert werden können. Breslau bey W. G. Korn. 1785 in 8vo. Do 9 Numerów wyszło tego dziełka.

VIII. Wawrzyniec Micler de Kolof, lekarz, konsyliarz nadworny i dzieiopis królestwa polskiego, mąż niezmordowany co do prac naukowych, wydał zbiór historyków polskich większy niż wszystkie dotąd wyliczone, od roku 1761 drukowany. Wyszedł zaś pod tytułem:

Historiarum Poloniae et magni ducatus Lithuaniae scriptorum quotquot ab initio reipublicae Poloniae ad nostra usque tempora extant omnium collectio magna ordine chronologico digesta ob exemplarium raritatem iterum typis exscriptorum suppeditante celeberrima bibliotheca Zalusciana edidit varias annotationes adiecit ac praefatus est Laur. MIZLERUS de Kolof, Regni Poloniae historiographus, in Sereniss. Regis Poloniae consiliarius et medicus, cum indice locupletissimo. Cum serenissimi regis Poloniae privilegio. Varsaviae sumptibus typographiae Mizlerianae Anno 1761 in fol. 4 tomy.

Tom I arkuszy trzy, 806 stron i 10½ arkusza rejestrów alfabetycznego. Znajdują się zaś w nim następujący, wyżey między ieografiami polskimi lub w zbiorze Pistoryusza wymienieni pisarze, iako to:

1.) Pomponii Melae descriptio Sarmatiae. 2.) Aeneas Sylvius de Polonia et Lituania. 3.) Erasmi Stellae de antiquitt. Borussiae. 4.) Mat. Strvickovii descriptio Sarmatiae Europaeae. 5.) Martini Cromeri Poloniae. 6.) Mat. a Miechow descriptio Sarmat. Asianae et Europaeae. 7.) Sigism. a Herberstein de Lituania. 8.) Hartm. Schedelii de Sarmatia. 9.) Sarnicii descriptio veteris et novae Poloniae. 10.) Jac. Prilusii de provinciis polon. 11.) J. Crassinii Polonia. 12.) Sim. Starovolscii Polonia. 13.) A. Święcicki descriptio Masoviae. 14.) And. Cellarii descriptio Poloniae. 15.) Lucae Opalinii Polonia defensa contra Joan. Barclauum. 16.) Car. Ogerii iter po-

lonicum. 17.) *Ad. Schroeteri carmen de fluvio Memela.* 18.) *Ej. descriptio salinarum Vielic. carm. eleg.* 19.) *Willichii observatio de salinis Cracov.*

Tom II wydany 1769 roku ma stron 536 i 12 arkuszy rejestru alfabetycznego, zawiera następujące pisma.

1.) *Mart. Zeilleri descriptio Poloniae.* 2.) *Dni de Beauplan descriptio Ukrainae.* 3.) *Bernardi Connor descriptio Poloniae.* 4.) *Aug. de Mayerberg iter in Moschoviam.* 5.) *Mart. Zeilleri posterior descriptio Poloniae.*

Tom III (nie wiem którego roku wydany; ponieważ karty tytułowój i przedmowy w moim exemplarzu brakuje, a w Warszawskich bibliotekach nie znajduję go) ma stron 959, zawiera zaś następujące dzieła:

1.) *Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus — cum duobus anonymis ex MS. bibliothecae episcopalis Heilsbergensis edito. Gedani 1749.* O tym mniemanym Kadlubku i Marcin. Gallu, obacz niżej między kronikarzami. 2.) *Boguphali II Episcopi Posnan. Chronicon Poloniae cum continuatione Basconis custodis Posnan.* (Obacz Tom drugi zbioru Sommersberga). 3.) *Anonymi archid. Gnes. brevior chronica Cracoviae (Sommersberg).* 4.) *Chronica Polonorum (Sommersberg).* 5.) *Cronica principum Poloniae (Sommersberg).* 6.) *Sigism. Rositzii cronica et numerus episcop. Vratisl. (Sommersberg).* Pod tekstem są dodatki o biskupach Wrocławskich z rękopisma biblioteki Załuskich w Sommersbergu nie znajdującego się. 7.) *Historia Długosza* wiernie przedrukowana podług edycji Lipskiej 1711 roku. Jest także i *Hoppiusz a Schediasma de scriptor. histor. Pol.* zupełnie podług edycji Lipskiej, bez dodatków i popraw które Krauze przy drugim tomie Długosza na przodzie umieścił. Okazuje to niebaczność czyli przepomnienie Miclera, który przecież o nich wiedział bo je w następnym tomie umieścił. Tom ten kończy się na czwartey księdze Długosza czyli na roku 1139.

Tom IV. (nie wiem którego roku wydany bo tytułu u mnie brakuje) zawiera naprzód przedmowę Krauzego do drugiego tomu Długosza, ale tylko iey początek i gdzie mowa o Długoszu, tudzież dodatki do rozprawy Hoppiusza na VIII stronach. Zaraz następuje Długosza dalszy ciąg od księgi piątej do dwunastey czyli do roku 1444 na 1105 stronach. Należy do tego tomu i Index iak widzę z kustosza drukarskiego umieszczonego na ostatniej stronie, lecz w mym exemplarzu nie ma go.

Podobno wyszedł i tom piąty, ale nie widziałem go nigdzie. Wcałey nawet w Warszawie nie znam całkowitego exemplarza tego zbioru; iak 4 tomy opisane, które posiada biblioteka liceum warszawskiego. Przyczyna téy rzadkości z tąd ma pochodzić, że żona Miclera wylana na pianaństwo, dla nasycenia niepoohamowanej namiętności, ryzami arkusze tego dzieła na makulaturę między żydy sprzedawała, o czém zapóźno dopiero dowiedziano się.

IX. Ostatni zbiór historyków Polskich, wyszedł w ięzyku polskim za przyłożeniem się Jozefa Żaluskiego, a staraniem Franciszka Bohomolca S. J. pod tytułem:

Zbiór dzieciopisów polskich we czterech tomach zawarty. Tom pierwszy kronika Marcina BIELSKIEGO niegdyś w Krakowie drukowana, teraz znówu z doprowadzeniem aż do Augusta III przedrukowana w Warszawie w drukarni J. K. Mci. y Rzpłtęy u XX. Soc. Jesu 1764 in fol.

O Bielskim obacz niżej k. 723.

Tom drugi zawiera kronikę Macieia STRYKOWSKIEGO z przydaniem historyi państwa Rossyjskiego, tamże 1766. Kronika Stry-

kowskiego zawiera 782 stron, a przydatek o państwie Rosyjskiem taki ma tytuł:

Historia odmian zaszyłych w państwie Rosyjskiem napisana francuzkim ięzykiem przez Imci P. La COMBE, na polski ięzyk przez Grzegorza KNIĄŻEWICZA S. J. przełożona. w Warszawie w drukarni koll. XX. Jezuitów 1766. 172 stron a 2½ arkusza reie-stru alfabetycznego.

W tomie trzecim jest kronika Marcina KROMERA na polski ięzyk przełożona przez Marc. BŁAZOWSKIEGO. Tamże 1767. o którym dziele obacz niżej k. 715.

Tom czwarty tamże 1768 wydany, zawiera kronikę Sarmacyi europeyskiej Alex. Hrabiego Gwagnina przekładania Marcina PASZKOWSKIEGO, o którym dziele obacz niżej k. 717.

§. 3. Kronikarze polscy od czasów naydawniejszych aż do Długosza.

W poprzedzającym §. wyliczając różne zbiory, wytknęły się i różne wydania naydawniejszych naszych kronikarzy, to jest w zbiorach Sommersberga i Miclera w tomie trzecim. Pozostają nam jeszcze do opisanja dwie edycye, po których, wyliczymy chronologicznie kronikarzy naszych. Pierwsza jest

Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus scriptores historiae polonae vetustissimi cum duobus anonymis ex MS. bibliothecae Episcopalis Heilsbergensis editi. Gedani 1749 in fol. min. 2 kart i 114 stron.

Za staraniem Grabowskiego Biskupa Krakowskiego wydał Lengnich to dzieło, i napisał bezimienną przedmowę, w której powiada że ten Kadlubek różni się od innych. Ale w istocie nie jest to kronika Kadlubka, lecz

Dzierzwy, o czém obacz niżej k. 709. gdzie mowa o tym kronikarzu.

§. Drugie dzieło tu należące jest:

Boguphali II. de armis et domo Rosarum episcopi Posnaniensis chronicon Poloniae cum continuatione a pag. 132. Baszkonis Custodis Pos. prodit sumptu Josephi Alexandri Jablonowski Principis S. R. I. Dapiferi M. D. Lituaniae Capitanei Buscensis etc. ex musaeo J. Z. R. R. (Józefa Załuskiego Ref. Kor.) qui praemisit aliud anonymi Chronicon circa annum 1285 scriptum ex collectione Sommersbergiana. Varsaviae typis S. R. M. et Reipubl. Sch. Piarum 1752 in 4to 169stron.

Wyliczamy zatem kronikarzy naszych w porządku lat.

Naydawniejszy zdaje się być pisarz żywota S. Woyciecha, wyprzedza bowiem nawet Marcina Galla, który wspomina o nim w tych wyrazach (na k. 60 edycyi Gdańskiéy): *Otto ruffus imperator ad S. Adalbertum orationis et reconciliacionis gracia introivit sicut in libro de passione martiris potest inveniri.* — Żywotu zaś tego trzeba by szukać w zbiorach żywotów świętych i w martyrologiach.

§. MARTINUS Gallus piszący między 1110 a 1135 rokiem, Gallus nazwany od narodu, iak się dorozumiewać trzeba z własnych jego wyrazów na początku swéy kroniki, gdzie mówi że *exul Patriae delatus est in Poloniam.* Kronika jego obejmująca czasy od Piasta do 1109 roku, wydana w Gdańsku 1749. iak się powiedziało wyżej, a ztąd przedrukowana w zbiorze Miclera w Tomie III. Dzieło to znajduje się w rękopiśmie Zamoy skim w bibliotece Poryckiéy ś. p. Tad. Czackiego, daleko zupełniejsze. — Obacz

rozprawę Tadeusza Czackiego pod tytułem: rozbiór dzieiów przez Marcina Galla i Wincentego Kadłubka pisanych, w pamiętniku Warszawskim 1801 Tom I. k. 183.

§. *Cracoviae brevior Chronica* której pisař był około 1140. drukowana jest u Sommersberga II. p. 79.

§. MATEUSZ herbu Cholewa biskup Krakowski, zmarły 1166 r. podług Długosza, pisał dzieie, iak świadczy sam Kadłubek (w rozdziale I, księgi IV. p. 748 przy Długoszu edycyi Lipskiéy), które że były gotowe lecz rozsypane, z łatwością na trzy podzielił księgi. Mówiły o tém starożytnie, od komentatora Kadłubkowego widziane, lecz do naszych czasów niedoszłe rękopisma i widoczna różnica w sposobie pisania od Kadłubka. Lecz że ie ten wcielił do swoich dzieiów, wspomni się przeto pod nim ieszcze. Obacz pismo Leliewela uwagi nad Mateuszem; w Wilnie i Warszawie 1811 wydane.

§. WINCENTY KADŁUBEK czyli KADŁUBKO albo KADŁUBSKI iak go nazywa Jan Kochanowski w rozprawie o Lechu i Czechu; Biskup Krakowski; którą dostojność złożywszy, iako cysters w klasztorze Jędrzeiowskim umarł 1223. Policzony późniéy w liczbę błogosławionych. Kadłubek pisał swe dzieie zbierając ie z pism Mateusza Cholewy (iak się wyżyéy powiedziało) z których w sposobie rozmowy trzy księgi ułożył. Co gdy uskutecznił; za naleganiem Kazimierza II. dociągnął ie do 1203 roku w czwartéy księdze, która jest iego zupełną własnością; Ciemność w sposobie tłómacze-

nia się Kadłubka (lubo wyraźnie o obcój pracy trzech pierwszych ksiąg mówiącego) jako też mianowanie późniejszych iednym nazwiskiem pism połączonych, sprawiło, że całe dzieło Kadłubkową pracą nazywano, o Mateuszu nie wspominając.

Pierwszy raz pismo Kadłubka wyszło z druku staraniem Felixa Herburta, w Dobromilu u Jana Szeligi 1612 in 8vo 575 stron i 8 kart.

Toż samo wydanie, przedrukowano z nieiakiemi odmianami i poprawkami w interpunkcyi, przy Długosza edycyi lipskiej 1712 in fol. w Tomie II. p. 592. Komentator Kadłubka, iest z 15go wieku. (Zdanie Brauna o Kadłubku obacz *in Judicio de scriptor Polon.* p. 190).

W edycyi gdańskiéy Marcina Galla 1749. napis iest znajdującéy się tam kroniki Kadłubka, lecz to iest dzieło Dziérzwy, o czém obacz niżej k. 709

Jak bardzo text Kadłubka iest zepsuty, doczytać się można u Joachima Lelewla w uwagach nad Mateuszem Cholewą, wydanych 1811 roku. Jeszcze oczewistszy dowód tego zepsucia mamy w Sarnickim, który mówiąc o śmierci S. Stanisława i przytaczając (*Annales lib. VI. Cap. 9*) że Lambert Aszaffenburski nic o tém niemówi, Marcin Gallus zaś sucho tylko wspomina, dziwi się czemu Kadłubek niedlugo potem żyjący, o tém zdarzeniu najmnieyszéy nie czyni wzmianki. Tym czasem w textcie Kadłubka iaki dziś mamy (*lib. II. Epist. 21 p. 666.* edyc. lipsk.) czytamy wyraźnie o świętości męczennikanazwanego *Sanctus*, co nie prędzéy mieysce mieć mogło iak po kanonizacyi 1254 roku. Nadto na k. 664

i 665 jest słowny wypis tego co się czyta w żywocie tego świętego w rękopiśmie Zamoyskim P. 317 po kanonizacyi pisany. Ani Mateusz ani Kadłubek o tem pisać nie mogli. Lecz objaśnia tu rzecz pobożna gorliwość przepisywaczy, którzy po kanonizacyi kwapili się z dodawaniem do poprzednich dzieł, takich rzeczy, o których sami autorowie mówić nie mogli.

Następni po Kadłubku kronikarze aż do Długosza są jego tylko kontynuatorami, skróccielami i powtarzaczami, a między temi mianowicie DZIRZWA o którym obacz niżej na k. 709.

Należy tu jeszcze następujące pismo:

Wincentego Kadłubka Biskupa Krakow. historia polska skrócona P. F. C. Za pozwol. zwierzchności w Łowiczu 1803 in 8vo X. i 277 stron prócz rejestru rozdziałów materyi.

W przedmowie tak się sam wydawca (X. Fr. CZAYKOWSKI kanonik Łowicki, członek Król. towarz. Warsz. przyi. nauk) tłumaczy: „Zkrócenie to historyi Kadłubka dla dogodniejszego czytania w mało co odmienny układ urządzone jest: 1.) wszystko co jest obcém naszéj historyi, uchylone. 2.) Listowna rozmowa Jana Arcybisk. Gnieźn. z Mateuszem Bisk. Krak. dla téż dogodności na ciągle opowiadanie historyczne, zamieniona; atoli w odmianie téj utrzymany jest tenże sam tok mowy i wyrazów.” Od 224 — 276 strony są przypiski czyli uwagi nad niektórymi miejscami textu Kadłubka.

J. BOGUFAL Biskup Poznański zmarły 1255 roku, pisał dzieje we czterech księgach

od początku, powtarzając co Mateusz Cholewa do Kadłubka wcielony opisał, a kończąc na roku 1249 iak jest w rękopiśmie Hodzieńskim.

Wydany jest u Sommersberga Tom II. p. 18—64; a powtórnie nakładem Jabłonowskiego 1752 iak się wymieniło wyżej k. 704. Ztąd zaś po trzeci raz w zbiorze Miclerowskim w Tomie III.

§. GŁODSŁAW czyli Godśław lub Godziśław BASZKO kustosze Poznański, żyjący około 1275 roku, kontynuował kronikę Boguśała, i dlatego razem z nim wydawany, iako to u Sommersberga T. II p. 64—78; u Jabłonowskiego p. 129—169; u Miclera w Tomie III.

§. Nie przytaczam tu nie znanych z imienia Kronikarzy i Annalistów z XIII. i XIV. wieku, (których rozróżnia Joachim Lelewel iak się wspomnielo na k. 698.), aby się w dalsze badania tutaj nie należące nie zapuścić. Trzymamy się zatem tylko pewniejszych.

§. Anonim Archidyakon Gnieźnieński żyjący w roku 1372 i później, iak sam szczegóły życia swego opisuie, w kronice wydanej u Sommersberga II. p. 94 — 154; u Miclera w Tomie III.

§. O MARCINIE STRZĘBSKIM, który umarł 1279. Obacz niżej w historii powszechny.

§. Bezimienny Kommentator Kadłubka żył i pisał po roku 1410. bo wspomina o bitwie pod Grunwaldem. Drukowany wraz z Kadłubkiem w Dobromilu 1612 i w Lipsku 1712.

§ DZIRSWA czyli DZIRZWA żyjący około 1420, roku wziął sobie Kadłubka dzieje za wzór, i z tych, opuszczając eksklamacye i filozofowania, przepisywał jego wyrazy, gdzie-niegdzie miesząc wyrazy komentatora. Ztąd to powstały owe dzieje co niektórzy za Kadłubka poczytywali i pod takowym imieniem one światu ogłosili w Gdańsku 1749 in fol. (ob wyżej k. 703.); a ztąd podobnie pod Kadłubka nazwiskiem w zbiorze Miclera w tomie III. Rękopism dzieiów tych, z wyrażonem na początku imieniem Dziérzwy, w tych słowach: *Ego qui Dzirswa sum cognominatus, talem in scripturis inveni...* znajduje się w bibliotece królewskiego towarzystwa warszawskiego przyjaciół nauk, pisany około 1460 roku, podarowany iéy przez Hrab. Kuropatnickiego. Rękopism zaś Heilsberski (z którego owe gdańskie wydanie powstało) pisany 1426 roku, mniéy dobry od poprzedzającego, znajduje się teraz, przez różne przeszedłszy ręce, w bibliotece poryckiéy ś. p. Tadeusza Czackiego.

§. ZYGMUNT ROSITZIUS około 1470 żyjący, napisał poczet i kronikę Biskupów Wrocławskich, która iest drukowana u Sommersberga w Tomie I, a u Miclera w Tomie III. z dodatkami z innego rękopismu.

§. Wczasach takowych zjawił się nasz nieśmiertelny Długosz, który do naszych najsławniejszych dzieiopisów należy i w następnym §. opisany będzie.

§. Wypis z kroniki Witykinda tłómaczony przez Grzegorza a SŁUPIĄ decretorum doktora opata świętokrzyskiego który żył około roku 1375

z Autografu w bibliotece na Lyséy - górze znajdujacego się. in 4to. 10 stron.

Nie dla treści lecz dla ostrzeżenia, przytaczam to pismo satyryczne, w czasie konstytucyynego seymu 1790 napisane i wydane przez X. Franc. JEZERSKIEGO.

§. Co się tycze dawnych dzieiów naszych, ważne data znaleźć można w pisarzach bizanczkich (z których historia Sławian od roku 495 do 1222 przez Sztryttera zebrana, umieszczona jest w dziele SZLECERA *Allgemeine Nordische Geschichte. Halle b. Gebauer 1771 in 4to od k. 345 — 391*), w kronikach HELMOLDA i ARNOLDA (wydanych razem w Lubece 1659), w kronice DYT MARA Biskupa Merzeburskiego (świeżo krytycznie wydanego 1806 roku) i wielu innych.

§. 4. *Systemata i kompendya, czyli dzieła obejmujące całą historją polską i litewską, tudzież pisma mające rzecz o przodkach narodu polskiego.*

Szereg historyków, dzieie całkowite Polski obejmujących, otwiera chlubnie Jan DŁUGOSZ żyjący od 1415 — 1480 roku, kanonik KRAKOWSKI i nauczyciel królewiczów Kazimierza Jagiellończyka, nakoniec nominat arcybiskup Lwowski (c). Historia Długosza wcało-

(c) O życiu i pismach Długosza obszc bezimiennego autora (podług zdania niektórych leż mylnie Filipa Kalimacha) żywot umieszczony przy edycyi Długosza Herbutowakiéy i przy wydaniu Lipskiém na czele I. Tomu 1731 roku. Ztąd w skróceniu na kilku stronach u Niesieckiego w herbarnu T. II. k.

ści raz tylko wydana 1711 roku (obacz wyżéy k. 695) zbyt iest ważném dziełem żeby cokolwiek obszerniéy o niém nie powiedzieć. Lecz chcąc przyzwoicie ocenić zasługi Długosza iako historyka, trzeba się przenieść myślą w wieki które go poprzedziły i w którym pisał. Od pierwszych początków chrześcijaństwa w Polsce, pisano w kronikach przypadki i zdarzenia, w annałach znaczone ich daty w prostocie niczém nie ubarwionéy, iaką i u współczesnych cudzoziemców zpostrzedz można. — Z czasem atoli zjawilo się wykwiłtne zastosowanie podań mieyscowych z różnyh czasów z dziejami obcemi czyli popisywanie się z rozległą nauką. Tego to rodzaju erudycyą połączoną z usilnością w wyszukiwaniu dziwacznyh i mistycznyh wyrażéń, widzimy wpierszych księgach Kadłubka, które są dziełem Mateusza Cholewy. Późnieysi chcąc ciemność takową w pisarzu objaśnić, oznaczali czas opisywanyh przezeń wypadków, a częstokroć niewyrozumjawszy go, opacznie rzeczy powystawiali. Ze zaś dawnieysi większą zawsze mają powagę od współczesnyh, przepisywano więc dzieie dawnieysze, ale zazwyczaj już podług ducha późniejszego pisarza objaśnione, sprostowane (to iest bardzo często odmienione), i zepsute. Anonim kronikarz wyczytał w dziejach czeskich Lecha, iakiś inny kronikarz wypisał razem będących

59. Dokładną zaś i krytyką historyczną co do wielu szczegółów przez J. Bog. Krauzego, na czele drugiego tomu Długosza edycyi Lipskiej p. III. i następn. przedrukowaną u Miellera in magna Collect. Histor. w tomie III. Nadsołu Soltykowieza w akad. Krak. k. 141.

Lecha, Rusa i Czecha, przyczyniła się do tego etymologii, a ztąd urosły owe kroniki Kadłubka, Bogufała i innych, których w piętnastym wieku liczne namnożyły się kopie bardzo częstokroć od siebie różne, które aż do naszych doszły czasów. Wtakiem to zamieszaniu nastąpił Długosz. Zgromadził ón dawne kroniki, daty ich między sobą niezgodne porównywał i do ogółu stosował, nie w nadziei jednak aby prawdę odkrył, ale aby je pogodził, połączył i z nich iakowys twór w związku zostający i do prawdy podobny wystawił. To więc uczynił Długosz co do czasów naydawniejszych. Co do późniejszych zbierał materiały po archiwach publicznych w zabytkach starożytnych i domach prywatnych, i im bardziey ku swoim przybliża się czasom (dzieje zaś jego dochodzą aż do roku 1480 w którym i żyć przestał), tém staie się dokładniejszym i poważniejszym dzieiopisem, który i naydrobniejszych częstokroć nie przepomina szczegółów. Łacina Długosza nie jest czysta i owszem napstrzona wyrazami barbarzyńskimi, iako zabytkami wieków średnich. Lecz pamiętać trzeba że podobnie pisano wcałey Europie. Prawda chocby też i przykra dla kogoś, dla Długosza jest naywyższym celem, nie przepuszcza on w swém dziele i duchowieństwu nawet, skoro ie naganném widział. (Ita to okoliczność jest w części przyczyną wstrzymania tak długo druku jego dzieła). Długosz przeto stanowi epokę w historyi dzieiów i literatury naszey. Od niego poczyna się nowy szereg historyków. Nie trzymano się już odtąd Marcina Galla, Kadłubka, Bogufała, lub ich komentatorów,

dosyć było wypisywać, skracać. Otworzył zaś to pole Maciej z Miechowa, dalej Kromer, a później znowu epitomatorowie Kromera, Neygebauer, Pastoryusz i cała chmara przepisowców. Naruszewicz dopiero w dziele swoim pokazał jak historją pisać należy.

Pierwszy raz drukowany był Długosz w Dobromilu 1615 in fol. za staraniem Felixa Herburtis. Lecz tylko sześć ksiąg, czyli dzieje do roku 1240 w tém wydaniu znajdują się. Powtórnie lecz całkowicie w edycyi Lipskiéy 1711 roku, a po trzeci raz w zbiorze historyków polskich przez Miclera wydanym ob. wyżéy k. 702.

§. MACIEJA z MIECHOWA *Historja Polska* od czasów najdawniejszych do 1506 roku, a 1521 wydana; obacz wyżéy k. 629.

§. Erazmus Stella Lipszczanin rodem, na początku szesnastego wieku żyjący, pisał *de antiquitatibus Borussiae*, dziełko przypisane W. Mistrzowi krzyżackiemu, wydrukowane u Pistoryusza in *Corpore histor. Polon.* w Tomie I. i u Miclera z przypiskami in *magna Collectio. historiar. Polon.* w Tomie I. także. Micler zapewne tylko dla nieustąpienia w niczém zbiorowi Pistoryuszowemu, umieścił pismo Stelli w swym zbiorze, bo témże podobno i słusznieszem prawem, innych pisarzy wciągając by do swéy kolekcyi był powinien.

§. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX.* auctore Martino CROMERO. Basileae 1555 in fol.

Sześć jest rozmaitych pojedynczych tego dzieła wydań, iako to: w Bazylei 1555, tamże 1558; tamże 1564, tamże 1568. w Krakowie 1584, wszystkie in fol. iak pisze Załuski w bibliotece histor. MS. pag. 24. przedrukowany

także w zbiorze Pistoryusza w drugim Tomie. Lecz najlepsza edycja *Coloniae Agripinae in offic. Birckmannica 1589 in fol. 5.* alfabetów. W tém bowiem wydaniu jest Bernarda WAPOWSKIEGO kantora krakowskiego opisanie trzydziestu lat rządów Zygmunta I. to jest od roku 1506 aż do 1535.

Kromer poczyną swą historią od czasów najdawniejszych Polski i doprowadza ją do 1506 roku. Jest to w prawdzie wyciąg tylko z rozmaitych pisarzy a mianowicie z Długosza, lecz wyciąg zrobiony z taką krytyką i rozsądkiem, z tak trafnym odłączeniem rzeczy drobniejszych od głównych, a przytém napisany tak wyborną łaciną, iż nie bez przyczyny zjednał autorowi nazwisko Liwiusza polskiego. Niedziw tedy, że tak był od cudzoziemców nawet szacowany i tylekroć przedrukowywany. Tłómaczenie téj historii Kromera niemieckie przez Henryka Pantaleona wyszło w Bazylei 1562 in fol. iak pisze Załuski w bibliot. histor. MS. p. 61. Wyborny zaś przekład polski jest dziełem Marcina BŁAZOWSKIEGO, i jego kosztem drukowany. w Krakowie u Loba 1611 in fol. Przedrukowany z zachowaniem słów i pisowni dawnéj w edycji czterech historyków polskich, w języku polskim, przez Fr. Bohomolca, iako tom trzeci zbioru 1767 in fol. 786 stron i półtora arkusza reiestru alfabetycznego.

Przy edycyi Kolońskiéj historii Kromera 1589, znajdnie się prócz owych 30 lat Wapowskiego (który pisał całkowitą historią polską i z której korzystał Kromer iak sam na kilku wspomina miejscach), b.) Kromera opis

statystyczny Polski (o którym mówiliśmy na k. 650); c.) Filipa KALIMACHA nauczycielasynów Kazmierza III *historia Imperii et necis ad Varnam caesi Vladislai Jagellonidis*, iako też mowy i listy niektóre KROMERA, KARNKOWSKIEGO, SULIKOWSKIEGO i WARSZEWICKIEGO; i na koniec d.) Reynolda HEYDENSZTEYNA *de bello Moscovitico libri VI.* o których niżej wspomniemy.

Marcin Kromer urodzony w Bieczu miasteczku Małopolski około 1512 roku, z niskiego stanu rodziców, jedynie przez swe talenta i nabytą zdatność, do najszybszych doszedł i nabył dostojności w kraju. Powróciwszy z Bononii po ukończeniu nauk, był sekretarzem przy Gamracie Biskupie krakowskim, później sekretarzem królewskim, kanonikiem krakowskim, nakoniec biskupem warmińskim, używany do różnych poselstw a między innymi do Cesarza Niemieckiego, umarł 1589 roku (d).

Prócz tey historyi i opisu stanu Polski, jest nadto Kromer autorem następujących pism:

- 3.) *Oratio Martini Cromeri³ in funere optimi et maximi principis, Sigismundi, ejus nominis primi, Polonorum, Lituanoorum, Russorum, Prussorum regis etc. Cracoviae, 1548 apud viduam H. Vintoria in 8vo 7 $\frac{1}{2}$ arkusza.*

Tak przytacza Janocki (*Nachricht v. raren poln. Büchern* T. II. 79).

(d) O życiu, zasługach i pismach Kromera obacz STAROWOLSKIEGO *Hecet.* Nro IX. BRAUNNA *judicium de scriptor. Polon.* p. 57. MICLERA *in magna collectione histor. Polon.* T. I. p. 115.

Mowa ta wystawia w pewnym względzie obraz panowania tego króla i stanu owczesnego Polski.

- 4.) *Phocylidis philosophi posma graece cum interpretatione latina Mart. Cromeri, cujus aliquot epigrammata ad finem adjuncta. Cracov. ap. Vietorem 1537 in 4to 3 arkusze.*
- 5.) *D. Joan. Chrysostomi orationes octo, ex antiquo exemplari graeco in latinum versae et aliis ejus homiliis et operibus non adiunctae, Martino Cromero Canonico Cracov. interprete. Moguntiae apud S. Vietorem 1530 in 8vo 10 arkuszy.*
- 6.) *Epistola ad regem, proceres, equitesque Polonos, in comitiis Varsaviensibus congregata.*

Prócz tych pism przez Miclera l. c. wymienionych, przytacza jeszcze Starowolski l. c. następujące, ale podług swego zwyczaju nie mówiąc czyli i kiedy, lub gdzie były drukowane.

- 7.) *De Christi resurgentis triumpho, poema.*
- 8.) *De adversa Vilnae valetudine regis Sigismundi poema.*
- 9.) *Dubitaciones de vera via salutis.*
- 10.) *De poenis sacrilegorum.*
- 11.) *De coelibatu sacerdotum.*
- 12.) *De dogmatibus ecclesiae catholicae, quem librum MONACHUM appellavit.*
- 13.) *De vera et falsa religione.*
- 14.) *De sacramentis catechises.*
- 15.) *De concentibus musicis quos chorales appellamus.*
- 16.) *Sermones synodales.*
- 17.) *Epistolae familiares editore Archiepiscopo Karn-covio.*
- 18.) *Vita Stanislai Orechovii.*
- 19.) *Theognis Graeco latinus.*

Lecz o tych dwóch ostatnich wielka jest wątpliwość żeby kiedyś były drukowane.

§. *Chronica sive historiae polonicae compendiosa, ac percepta librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio. auctore magnifico viro JOAN-*

NE HERBURTO de Fulstin Regni Polonici Senatore. Cum gratia et privilegio Reg. Majest. Dantisci sumptibus Balth. Andreae. Anno 1609 in 4to 482 stron.

Dochodzą dzieje do 1548 roku. Pierwsze wydanie w Bazylei 1571 in 4to. Potem zaś w Bazylei 1615 in 4to. i w Gdańsku 1647 in 4to. Na francuzki język przelożył Franciszek Balduin w Paryżu 1573 in 4to. Ob. *Meusel's Staatengeschichte v. Europa* 1800. p. 537.

ALEXANDER GWAGNIN wloch rodem, w woysku polskiem służąc indygenatem był zaszczycony, umarł 1614 mając lat 76. Przywłaszczył sobie dzieło Strykowskiego (który pod jego dawniey kommendą zostawał) i wydał ze swoim imieniem pod tytułem. *Sarmatiae Europaeae descriptio*. Cracov. 1578 in fol. przedrukowane w Spirze 1581 in fol. Potem w zbiorze Pistoryusza lecz tylko w wyjątku co do kraio w polskich (ob. k. 687); w zbiorze Fayerabenda (ob. k. 692); i nakoniec w zbiorze Miclera iuż pod nazwiskiem prawego właściciela to jest Strykowskiego (ob. k. 700). — Przekład polski wyszedł pod tytułem (który umieszczony w edycyi Bohomolca):

Kronika Sarmacyey Europeyskiéy, w której się zamyka królestwo Polskie ze wszystkimi państwami Xięstwami y prowincjami swemi, tudzież też Wielkie Xięstwo Litewskie, Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Inflantskie, Moskiewskie y część Tartarów przez Alexandra Gwagnina z Werony hrabie pałacu Laterańskiego rycerza pasowanego, y rotmistrza J. K. Mci pierwéy roku 1578 po łacinie wydana, a teraz zaś z przyczynieniem tych królów, których w łacińskiéy niemasz, tudzież królestw, państw, insuł, ziem y prowincyi ku téy Sarmacyey przyległych, jako Grecyey, ziem Słowiańskich, Wołoszey, Panonicy, Bohemicy, Germanicy, Danicy, Szwecyey, Gotyey

etc. Przez tegoż autora z wielką pilnością rozdzielami na X. ksiąg krociuchno zebrana, a przez MARCINA PASZKOWSKIEGO za staraniem autorowym z łacińskiego na polskie przełożona Roku Pańskiego 1611. in fol.

Przedrukowana w zbiorze Bohomolcowym jako czwarty tom dzieiopisów polskich 1763 in fol. 714. stron i 2 arkusze rejestru alfabetycznego.

Tłómacz nie trzymał się ściśle podanego oryginału, bo często całe kawałki z Bielskiego i Strykowskiego przepisał, gdzie różnica stylu Bielskiego od przekładu Paszkowskiego bardzo biłe w oczy. Dzieie same w łacińskiem dziele tylko do 1574 roku dochodzące, w polskiem tłómaczeniu do roku 1610 są doprowadzone.

§. Która przedtym nigdy światła nie widziała, KRONIKA POLSKA, LITEWSKA Zmudzka, i wszystkiey Rusi Kiiowskiéy, Moskiewskiéy, Siewierskiéy Wolhińskiéy, Podolskiéy, Podgorskiéy, Podlaskiéy etc. I rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych kraim królestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przylegtych, według istotnego i gruntownego zniesienia pewnych dowodów z rozmaitych Historików y autorów postronnych, y domowych, y Kiiowskich, Moskiewskich, Sławiańskich, Liffandskich, Pruskich starych, dotąd ciemną chmurną nocą zakrytych kronik y latopiszczów Ruskich, Litewskich, y Długosza oycy dzieiów Polskich z inszymi, z wielką pilnością y węzłowatą pracą (osobliwie około dzieiów Litewskich Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) przez MACIERIA Osostewiciusa STRYKOWSKIEGO dostatecznie napisana, złożona, y na pierwsze światło z wybadaniem prawdziwie dowodney starodawnosci własnym wynalezieniem, przewaźnym dochcipcem, y nakładem uowo wydźwignionfa przez wszy-

ski starożytnie wieki, aż do dzisiejszego roku 1589. A napród wszystkich ile ich kolwiek jest ludzkich na świecie narodów gruntowne wywody. Z łaską y przywilejem Kro. J. M. drukowano w Królewcu u Grzegorza Osterbergera MDLXXXII. in fol. 43. i 791 stron, a 1/2 arkusza rejestru alfabetycznego.

To pierwsze i dziś bardzo rzadkie wydanie, znajduje się w całkowitym pięknie dochowany exemplarzu w bibliotece liceum warszawskiego. Dla rzadkości przedrukowane całkiem w zbiorze Fr. Bohomolca jako tom drugi 1756 roku in fol. zawiera 782 stron.

W tym wydaniu przydania jest:

Historja odmian zaszłych w państwie Rossyiskim (od roku 1000-1741.) napisana francuzkim przez JP. LACOMBE na polski język przez GRZEGORZA KNIAZEWICZA S. J. przełożona. w Warsz. w druk koll. XX. Jezuitorów 1766. 120 stron.

Następują potem od 121 — 172. strony X. Karola WYRWICZA S. J. (na ów czas) rektora *Coll. nob.* Warszaw.: Uwagi nad historją Lakomba na polski język przetłómaczoną, Chronologia Monarchów ruskich od r. 879 ery Chrz. do 1762, i sprostowania pomyłek w kronice Strykowskiego. Z tego powodu wydanie to jest szacownieysze od pierwszego chociaż rzadszego.

Strykowski doprowadzający dzieie te aż do swych czasów z tąd jest zalety godzien, iż pierwszy o tych krajach tak rozległych, z pism porozpraszanych porządną ułożył historją. Między innymi umieścił przekład z kroniki DUISBURGA od roku 1260 do 1326 na k. 296 — 323 w pierwszym wydaniu, u Bohomolca zaś od k. 251. — 272. — Ważnieysze zdarzenia i bitwy znakomitsze, opisane są wierszem dość

plaskim, iak się powiedziało w tomie I na k. 351. gdzie są wyliczone inne Strykowskiego dzieła. Oświadczył się Strykowski na czele swego dzieła że sam przełoży tę kronikę na język łaciński i niemiecki, i drukiem ogłosi, lecz to zapewne do skutku nieprzyszło.

§. Stanisłai SARNICII annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum libri VIII. Prior pars horum Chronicorum hactenus omissa et neglecta ab aliis authoribus, incipit ab Asarnoth conditore Sarmaticorum populorum, et continuatur ad Lechum ipsum, rerum ordine secundum temporum seriem servato, et tandem a Lecho ad nostra tempora. quid in istis terris actum sit fideliter exponitur. Cracoviae propriis sumptibus ipsius authoris excusum est hoc opus. 1587 in fol. 411 stron.

Przedrukowane to dzieło przy Długosza historyi w Lipsku 1712 in fol. w drugim tomie od kolumny 826 do 1232 (to jest 203 stron.)

STANISŁAW SARNICKI herbu Słepowron, żył w drugiéj połowie szesnastego wieku, i z łona kościoła katolickiego przeszedłszy do reformowanego był superintendentem prowincyi Ruskiéj, lecz późniéj urząd ten złożywszy żył na wsi i był wojskim Krasnostawskim. (e). W przedmowie do téj historyi od tych zaczyna wyrazów: „Widząc Niemców, Włochów, Węgrów, Hiszpanów, wyprowadzających swe dzieje od samego potopu, dziwiłem się a nawet i gniewałem, że historycy rodu naszego tak rozległego, początki od tak późnych czasów wywodzą, i w krótkim obrębie czasu za-

(e) Pisało wielu o naszym Sarnickim, lecz najdokładniejszą o życiu i pismach jego podaje wiadomość Jan Bogumił KRAVSK na czele drugiego tomu edycyi Długosza w Lipsku 1712 roku k. XXXIII i następn.

wierają. Nawykli już bowiem, że pomówiwszy urywkowo cokolwiek o owych rzeczach, zaraz się Lecha chwytają, i na nim niby pragnienie swoje ugasiwszy, ustaiają w zapale. . . . Nikt zatem niezaprzeczy, że historia nasza dotąd jest niedokładna, bo iéy brakuie głowy to jest początku. Wyglądałem przeto i pragniałem, żeby się ktoś z gieniuszem znalazł, coby tę plamę niesławy kray nasz kazać zmazał (*qui ab hac infamia nostram republ. eximeret* są wyrazy oryginału) i powszechnemu oczekiwaniu zadosyć uczynił i t. d." Z tych wyrazów łatwo wnieść można, z jaką gorliwością chwycił się Sarnicki dla dopełnienia rzeczy brakujących i zrównania narodu polskiego z innemi co do starożytności. Poczyna tedy od potopu, a w szczególności od *Asarmota* iednego z praszczurów Noego, mianując go głową rodu Sarmatów. Od-tąd Berozus staie się głównym naszego dziełopisa przewodnikiem (f); i naiego baśniach, do których Sarnicki pododawał swoje, zasadzone już to na wywodach etymologicznych często

(f) Berozus kapłan Chaldejski za Alexandra W. czasów żyjący, pisał historya Chaldejską która do naszych niedosza wieków, prócz małych ulomków u Józefa Żydowina dochowanych. An-niusz z Witerby, Dominikan Włoki przy końcu piętnastego wieku żyjący, człowiek uczony ale osobiwście upodobanie w naukowym szarlatanństwie znajdujący, pomiędzy innemi zmyślil i wydał za dzieło Beroza, pismo pod tytułem: *Berosi... Antiquitatum... libri V... adjectis reliquis ejus argumenti auctoribus* — w którym naydziższe baśnie zwalczaza co do starożytnych dzieł i pierwiastku narodów pokładł. Dzieło to odrzużyło na czas nieśmiaki uczonych. Lecz pokazało się na koniec, że mniemane pismo Beroza było Annijusza ranoją, o której dzisiaj ledwie kto z uczonych wspomni. — (Obacz *Jöcher's Allgemeines Gelehrtenlexikon*, i jego kontynuatora Ankersm. pod wyrazem *Annius de Viterbo*.) Nasz Sarnicki i wielu współczesnemi, w dobrój wierze uważał to pismo za skarbiec nieznacowany, w którym potwierdzazala śwych marzi znajduwał.

prawdziwie śmiesznych (n. p. Król *Genseryk* nazwany jest podług niego od gąsiorka, ale nie dodaje dla czego, czyli że z gąsiorka piął, lub że do gąsiorka był podobny, lub dla innéj przyczyny), już na nakręconym wykładzie wyrazów z autorów starożytnych, utworzył historyą Sławian czyli raczéj Polaków, Sarmatami tu nazwanych, w nieprzerwanym wieśdów porządku od Assarmota aż do Lecha. Przeszedłszy do czwartego wieku ery chrześcijańskiej, mówi o Gotach, gdzie przy lada wydarzonej lub naciągnionéj okoliczności prawi o Sarmatach, a między innemi wylicza szereg nazwisk familiynych, które z gotyckiego i zyka pochodzić mają, iako to: *Bal, Barzy, Dereniak, Ciołek, Firley, Fredro, Gamrat, Garnisz, Rozen, Szary, Szafraniec, Strzala, Tarlo* i t. d. Dalej przechodzi do Wandalów, i na dowód ich pokrewieństwa z Sarmatami czyli Polakami przytacza 19 argumentów, z których byśmy dzisiaj i jednego nie podpisali. Takowe to dzieło pierwiastkowe Polski aż do Lecha zajmują przeszło trzecią część Sarnickiego dzieła, które aż do śmierci Stefana Batorego dochodzi. Po takowych wywodach traci pisarz u czytelnika wiarę. I kto wie n. p. iak się rzecz ma z napisem Bolesława Chrobrego u Sarnickiego przytoczonym w wyrazach: *Hac jacet in tumba rex pius gloriosa columba Boleslaus Chrobry*. On jest pierwszy który o tém (na k. 1050 edit. Lips.) wspomina; Łubiński zaś *in operib. posthumis* p. 315 inaczej to przytacza. Obacz wzmiankę wyżej na k. 302. Szkoda że Sarnicki powodowany źle zrozumianą ambicyą narodową; wznieca nieufność do całego swego dzieła. Do

syć obszerny wykład treści tych roczników Sarnickiego, podaie Braun *in judicio de scriptor. Polon.* p. 40.

Prócz téy historyi iest autorem Sarnicki zbioru praw o którym mowa była na k. 142; i Jeografii wspomnianey na k. 632. Mieler *in Magna collectione histor. Polon.* T. I, p. 233. następujące ieszcze (idąc w części za Starowolskim *in Hecatont.* N. XLVI) wylicza dzieła:

4.) *Synopsis brevissima annalium Polonicorum qui propediem edentur, ab Asarmoth conditore populorum Sarmaticorum ad Lechum. Cracoviae typis Mat. Wierzbientae 1582 in 4to.*

Było to prospektem do dzieła dopiero co opisanego.

5.) *Oratio pro lege electionis ad tres ordines regni. Addita est deliberatio de bello Turcico et ratio creandi Papam. Cracov. typis Mathiae Wierzbientae 1575 in 4to* Przepisane królowi Stefanowi.

6.) *Campiductoriae libellus.* Sądzi Mieler iż to dzieło w Wenecyi było drukowane.

7.) *Topographia locorum a Stephano rege Moschis ademptorum.*

8.) *Triumphus regis Stephani versu heroico.* Wspomina Starowolski. Mieler sądzi że wcale nie było drukowane. Lecz podług przytoczonych wyżej na k. 633. wyrazów Sienińskiego, wydał Sarnicki i więcéy tego rodzaju poezyi.

9.) *Historia ecclesiastica,* o której ma Sarnicki sami gdzieś czynić wzmiankę. Lecz z druku nie wyszła.

§. MARCIN BIELSKI rodem z Białej w ziemi Wieluńskiej, zmarły 1576 roku mając lat 80: zostawił *Kronikę polską,* od czasów najdawniejszych aż do swych czasów doprowadzoną, którą syn jego Joachim BIELSKI przerobił czyli też pomnożył, i aż do Zygmunta III. doprowadziwszy czasów, wydał pod tytułem:

Kronika polska Marcina Bielskiego nowo przez Joach. Bielskiego syna jego wydana. Cum Gr. et privil. S. R. M. w Krakowie w drukarni Jakuba Sibeneychera 1597 in fol. 3 arkusze i 804 stron.

Przedrukowana w zbiorze Bohomolcowym historyków polskich 1761 in fol. składa tom I. na 856 stronach, prócz przedmów, dedykacji, wiadomości o Bielskim i na końcu rejestru alfabetycznego rzeczy. W wydaniu tém Kronika Bielskich ciągnie się do 743 strony, dalej zaś aż do strony 856, jest dodane dokończenie kroniki Bielskiego, to jest: od śmierci Króla Stefana do 1733 roku, zebrane z historyków późniejszych a mianowicie z LENGNICHA iak sam wydawca pisze. Kronika Bielskiego z pomiędzy czterech historyków wydania Bohomólca, jest teraz nayradsza. Pierwsza edycja dla tego między innemi poszukiwana, iż na brzegach są wizerunki herbów familii o których jest w texcie wzmianka, bardzo pięknie na drzewie rzniete, iako też wizerunki wszystkich monarchów polskich i niektórych litew. (Dobrze zachowany exemplarz posiada W. Mateusz Kozłowski).

Marcin Bielski pierwszy historyą w ięzyku oyczystym napisał. Styl w téy kronice, (iak mowi Bohomolec w przedmowie) jest gładki, iasny i cale historyczny. Niezażywali bowiem oba Bielscy słów obcych, ale się właściwemi polskimi obchodzili, i tak dostatecznie każdą rzecz wyrażali iak żaden ięzyk nie może dostateczniéy. Bohomolec nie tylko stare wyrazy, ale i dawną pisownią zachował. Braun in iudicio de script. polon. p. 35 mówi, że Bielski z rozsądkiem uczynił bardzo przyzwoity

wybór rzeczy znalezionych u Długosza i Kromera stylem czystym, męskim i bez przysady. Wistocie Bielski za wzór czystości mowy polskiéy służyć może. Załuski w bibliot. histor. w MS. na k. 59 pisze, iż ostrożnie kronikę Bielskich czytać trzeba, bo autor i syn ięgo Luter. Lecz boiaźliwość ta za daleko posunięta. Musiał bydz w prawdzie Marcin Bielski w podeyrzeniu o herezyę, bo syn w dedykacyi do króla Zygmunta III. pisze, że tém przypisaniem chciał się od uszczypliwych ięzyków ludzkich zachować, a w saméy kronice pod 1576 rokiem mówi: „Pod tym czasem dnia 18 Grudnia Marcin Bielski Oyciec moy historyę swą kończąc aż do śmierci, umarł. Pochowan w Paiecznie miasteczku w kościele katolickim, gdyż ón był katolikiem zawždy.” Bez tego nawet oświadczenia Joachima, nieznaydzie się w téy kronice nic religii katolickiéy przeciwnego, bo by ię zapewne nie przypisał Zygmuntowi III. Również Bohomolec Jezuita, nie byłby ię drukował w drukarni Jezuickiéy.

Marcin Bielski iest nadto autorem w polskim ięzyku napisanéy *Kroniki całego świata*, która lubo cztery razy była drukowana w Krakowie in fol. 1534. 1554. 1564 i 15.... roku (iak świadczy Załuski w bibliot. histor. pol. in MS. p. 53) jednakże iest bardzo rzadka. (Linde na czele swego słownika przytacza Mar. Bielskiego kronikę świata 1564 i mnieyszą in 4to). W ostatniéy edycyi dolożono dzieie polskie Zygmunta I. opisane przez Bernarda WAPOWSKIEGO a przez Bielskiego na polski ięzyk przelożone.

§. *Historiae rerum Polonicarum, libri quinque. Quibus praeter regionis situm qualitatem et terminos*

gentis idem Polonicae originem, linguam, mores, consuetudines, ceteraque, quae eo pertinent, ea quae a primis Regni incunabulis, observato legitimo Ducum Principum et Regum ordine, hucusque in regno isto gesta sunt, dilucide et fute describuntur. Auctore Salomone NEUGEBAUERO de Cadano Borusso. Ad-ditus est in fine index rerum et historiarum copiosus. Francofurti typis Wechelianiis, sumptibus hered. Joa. Aubrii. 1611 in 4to 322 stron, prócz przedmowy na arkuszu i rejestru na 2½ arkusza.

Mimo niepewnego i wahającego się tytułu, dzieło to nic więcý niezawiera iak samą historyą Polski (Xięga tylko pierwsza opisuje stan polityczny i fizyczny tego kraju), od Lecha począwszy aż do śmierci Władysława Warneńskiego, czyli do objęcia rządów przez Kazimierza Jagiellończyką.

Tenże Neygebauer doprowadziwszy późnię historyą Polską aż do śmierci Stefana Batorego, wydał ją wraz z dziełem poprzedzającym, pod tytułem:

Historia rerum Polonicarum concinnata, et ad Sigismundum tertium, Poloniae Sueciaeque regem usque deducta libris decem, a Salomone Neugebauero a Cadano. Cum duplici tum personarum laudatarum, tum rerum et verborum indice locupletissimo. Hannoveriae sumptibus Danielis et Davidis Aubriorum nec non Clementis Schleichii Anno 1618 in 4to. 756 stron, prócz rejestrów na 14 arkuszach.

Historya Neygebauera więszą zyskała w świecie uczonym sławę niż się iey należała; przytaczają ją bowiem iako dzieło oryginalne, gdy tym czasem jest to sam Kromer, i Kromer nję w skróceniu czyli wyciągu, ale Kromer przepisany słownie, z opuszczeniem niekiedy rzeczy drobniejszych. Neygebauer jest rzeczywiście plagiaryszem, bo zamilczał żąd swo-

ie dzieło aż do roku 1506 wypisał. Co więk-
ksza, bezczelnie nawet pisze na k. 13. *Hujus
opinionis est Martinus Cromerus*, iak gdyby się
gdzie różnił od niego w zdaniu. Gdyby dzie-
ło Kromera zaginęło zupełnie, toby pismo pod
imieniem Neygebauera wydane, było szaco-
wuém. Co do dalszych lat od Kromera nie
opisanych tak się rzecz ma u Neygebauera. Pa-
nowanie Zygmunta I. przepisane słownie
z WAPOWSKIEGO, tak dalece że nie zważał
nawet na przerwę pochodzącą z zagubionéy
karty (p. 615 przy Kromerze ed. Koloń. 1529.
u Neygebauera p. 535). Po Wapowskim nastę-
pnie tłómaczenie z Kroniki Marcina i Joach.
Bielskich, daléy zaś z Orzechowskiego i Hey-
douszteyna. Gdybyśmy tych dzieł nie znali,
Neygebaura miałoby wielką cenę iako skróce-
nie onych. Obszerniey ieszcze wyklada to
zdanie Braun *in judic. de Scriptor. Polon. p. 122.*

§. Compendium zbo krótkie opisanie, tak książąt
y królów Polskich, iako spraw, przypadków y da-
wnych dzieł królestwa Polskiego, z Kroniki Marci-
na Kromera, Biskupa Warmińskiego, y inszych,
osobliwie dla tych, którzy szyrokiem czytaniem nie-
radzi się bawią. przez Pawła DEMITROWICZA
z druku na świat podane. Rejestr rzeczy krótko opi-
sanych, po przedmowie położony. w Lubczu w dru-
karui Piotra Blastusa Kmity. Roku 1625 in 4to 242
stron.

Jest to bardzo wierny wyciąg z Kromera
samego, tém się różniący od Neygebauera, że
i na tytule i w samém dziele źródło iest nazy-
wane.

§. Wojciech Wiliuk KOJAŁOWICZ uro-
dził się w Kownie (w dawném woiewodztwie
Trockiém) 1609 roku, był w zgromadzeniu Je-

zuitów i umarł 1677 roku. Janocki opisujący życie jego (*in Nachr. v. raren poln. Büch. II. 86*) mówi, że Kojałowicz z jakowegoś politycznego powodu, wyjawiawszy nader ważną tajemnicę iakowéys Polskiej Xiężny, ściągnął na siebie tajemne prześladowanie a nawet przytłumienie wszelkich przez niego wydanych pism. Najważniéyszym jego dziełem jest historia litewska wydana pod tytułem:

*Historiae Lituaniae pars prior de rebus Lituano-
rum ante susceptam Christianam religionem, con-
junctionemque magni Lithuaniae ducatus cum regno
Poloniae libri novem auctore P. Alberto Wiliu-
Kojałowicz Soc. Jesu S. T. H. D. Dantisci sumptibus
Georgii Försteri Bibliopolae S. R. M. A. 1650 cum
privilegio S. R. M. Poloniae et Sueciae in 4to Tom
399 stron.*

Tom drugi ma tytuł:

*Historiae lituanae pars altera seu de rebus Lituano-
rum a conjunctione Magni Ducatus cum regno Polo-
niae ad unionem eorum dominiorum libri octo auctore
Alb. Wiliu-
Kojałowicz etc. Antverpiae apud Jacobum
Meursium Anno 1669 in 4to. 496 stron.*

Braun *in judic. de script. Polon.* p. 169 mówi że Kojałowicz po większém części winien dzieło swoje Strykowskiemu, i że zaleta jego ta jest, iż nie zamilcza swego źródła, powtóre że stylem męskim rzecz opisać, potrzebie że nie unosi się ani podchlebstwem ani zawiścią. Lecz myli się Braun naznaczając Kojałowicza jedynym źródłem kronikę Litewską Strykowskiego. Wywód rodu jest u obu różny, a cały układ jest własnością Kojałowicza. Lecz więcéy trudno powiedzieć na pochwałę jego, jak przytoczyć zdanie owego Arystarcha niemieckiego Augusta Ludwika Szlecera, który

w tych wyrazach pisze (na wstępie do historyi litewskiej na k. 22. którą niżej przytaczamy): „Koiłowicz, jest niezaprzecznie jeden z pomiędzy najlepszych historyków całego siedemnastego wieku, tak co do sposobu pisania, iako też co do wyboru rzeczy i rozsądku, a nawet i co do historycznej krytyki.” Koiłowicz nie od Italów, iak z wyczajnie poprzednicy jego wyprowadza ród Litwinów, ale od Herulów, i dochodzi do 1572 roku. Szlecer, ów zawołany Szlecer, chcąc pisać historyą Litwy, nie ufał napisać cós lepszego od Koiłowicza, dla tego też, iak sam wyznaie, przełożył go tylko prawie bez skrócenia, opuszczając iedynie krasomowskie iak się mu zdawało ozdoby. Przekład ten z dodanemi uwagami w przypisach, wydrukowany jest w dziele:

Fortsetzung der allgemeinen Welthistorie durch eine Geneshaft von Gelehrten in Teutschland und England ausgefertigt. L. Theil (czyli Tom XXXIII. historyi nowszej) Halle b. J. J. Gebauer. 1785 in 4to.

W polskim ięzyku Koiłowicza ieszcze nie mamy! wieleby to ksiąg mniemanych historyków mógłby ón zastąpić!

§ *Hypomema reginarum Poloniae. A suscepto fidei lumine continua serie regnantium autore VESPASIANO a Kochoi KOCHOWSKI equite Polano ex analibus patriis collectum. Cracov. ap. haered. Christophori Schedel. S. R. M. typ. 1672 in 4to* (Drugi jest także tytuł szychowany w skróceniu) 213 stron i 24 arkusza wierszy przyjaciół na pochwałę dzieła.

Jest to poetyczny opis życia i zalet monarchii polskich, od Dąbrówki żony Mieczysława począwszy do Eleonory żony Michała Króla.

§. JOACHIMI PASTORII de Hirtenberg Proto-notarii Apostol. Canonici Chelm. Decani Parochi et officialis Gedanensis ac Pomeraniae generalis, praepos. ad S. Albertum, S. R. M. Polon. Historici Secretarii et Commissarii, FLORUS POLONICUS, seu Polonicae historiae Epitoma nova, quintum recognita aucta et ad nostri usque temporis bella continuata. Cum gratia et privil. Sac. Reg. Maj. Poloniae. Gedani et Francofurti sumptibus Simonis Beckensteinii typis Simonis Reinigeri. 1679. Jest to piąta edycya i naylepsza in 12mo maj 851 stron.

Do obeznaymienia się z historią polską w krótkości (aż do 1660 roku), dzieło to iako rozsądny wyciąg z innych historyków bardzo dobrze służyć może. Pierwsze wydanie 1641 roku drukowane, ledwie połowę wielkości téj piątéj edycyi zajmowało. Na końcu są dodatki panegiryczne dla Jana Kazimierza napisane.

Tegoż autora następujące są ieszcze piśma:

- 2.) *Joachimi Pastorii ab Hirtemberg historiae Polonae plenioris partes duae, ejusdemque dissertatio philologica de originibus sarmaticis. Dantisci sumptibus Simonis Beckensteinii. Anno 1685 in 8vo 2 tomy 318 i 293 stron.*

Drugi tom ma napis: *De Joannis Casimiri regis expeditione Zborowiana et Beresteciana.* Dzieło to opisuje wypadki od śmierci Władysława IV do 1651. roku. Pełne podchlebstw dla króla Jana Kazimierza.

- 3.) *J. Pastorii etc. de originibus sarmaticis dissertatio philologica posthuma. Dantisci sumptibus Si. Beckensteinii A. 1685 in 8vo 88 stron.*

- 4.) *Joachimi Pastorii heroes sacri: pepulum sarmaticum musa peregrinans editio altera, correctior et multis accessionibus locupletior adjunctus nunc simul est ejusdem character virtutum. Dantisci*

sumptibus G. Försteri. 1653 in 12mo 179
stron.

Jest to dzieło treści poetyczney. O hi-
storiyi kozackiey Pastoryusza, obacz niżej
karta 754.

§. *De republica Polonica libri duo quorum prior
historiae Polonicae memorabiliora ex diligenti Sarmat-
ticorum juxta ac germanicorum tam veterum quam
recentiorum scriptorum collatione eruta, variasque
provinciarum eo pertinentium mutationes complectitur.* Polonicae. Li-
thuanicae, provinciarumque annexarum ex statutis
posterior autem jus publicum reipubl. Polonicae. Li-
thuanicae, provinciarumque annexarum ex statutis
constitutionibus juribus privilegiis probatissimisque
constitutionsibus juribus privilegiis probatissimisque
scribitorib. Polon. depromptum comprehendit. His adje-
ctae sunt duae dissertationes historicae de republica
Curonica vetere et nova, item de originibus Pomera-
niae opera et studio M. CHRISTOPHORI HART-
KNOCII Passenheimensis - Prussi editio secunda alte-
ro tanto fere aetior. Francofurti et Lipsiae impensis
Mart. Hallercoordii. Jenae typis J. Zach. Nisii 1687
in 8vo 1049 stron (obacz wyżej na k. 226).

Wyciąg z dzieła tego około 40 stron zay-
mujący, jest u Miclera in *Actis liter.* a. 1756
p. 254.

Jest nadto Hartknoch autorem wielu
dział o rzeczach Pruskich, które jak wiado-
mo do objaśnienia historyi naszey wielce są
potrzebne.

§. *Historie de Pologne et du grand duché de Li-
tuanie, depuis la fondation de la monarchie jusque
à présent ou l'on voit une relation fidele de ce qui s'est
passé à la dernière election, à Amsterdam chez Da-
niel Pain 1698 in 12mo 457 stron.*

Dopisane znajduję w mym exemplarzu że
MASSUET jest autorem.

§. Thron oyczysty albo pałac wieczności w krót-
kim zebraniu monarchów xiąż. i królów Polskich
z różnych approbowanych autorów od pierwszego Le-

cha, aż do teraźniejszych czasów, zupełną w sobie życia y dzieł ich nieśmiertelnych zamykający historią przez AUGUSTYNA KOŁUDZKIEGO Sędzięgo Inowrocławskiego z przydatkiem niektórych okoliczności respektem Gliniańskię tranzakcyi Szwedzkię za Jana Kazimierza Woyny y Toruńskię historyi powtórnie potomnym na wzór wystawiony czasem roku króla królów 1727. w Poznaniu w drukarni Akademickię kosztem Józefa Wolńskiego (*sic!*) Bibliop. in 4to 300 stron.

Wizerunki wszystkich monarchow są rżnięte na drzewie. — Zpowodu mniemanego rokoszu Gliniańskiego, napisał Józef ZAŁUSKI dzieło pod tytułem: *Specimen historiae criticae*, o którym mówiliśmy w Tomie I. karta 35, Nro. 8.

§. *Polnische Chronick oder Historische Nachricht von dem Leben und Thaten aller Herzoge und Könige in Pohlen, von Lecho an bis auf ietzt glorwürdigst regierende Königliche Maiestaet Augustum II. Nebst ihren eigentlichen Bildnissen, aus sehr vielen fleissig nachgeschlagenen Geschicht-Büchern, bey einer noch nicht habenden angenehmen Ordnung und in acht unterschiedene Alter eingetheilet, zusammengetragen von Samuel Fridrich LAUTERBACH P. et S. F. Frankfurt und Leipzig zu finden bey George Marcus Knochen Anno 1727 in 4to 796 stron.*

§. *G. LENGNICHII dissertatio de Polonorum majoribus. Gedani 1732 in 4to.*

Wydrukowana także przy iego dziele cały historyi Polskię.

§. *Histoire des rois de Pologne par M. P. MASSEUR. à Amsterdam 1733 1734 in 8vo 5. Tomów.*

Pierwszy tom jest tylko przedrukowaniem dzieła *Histoire de Pologne (par M. Joli) à Amsterdam 1698 12mo.* Ob. *Meusel's Staatengeschichte v. Europa 1800. p. 537. (cf. p. 731. Histoire de Pol.)*

§. *Gotfridi LENGNICHII historia Polona a Lecho ad Augusti II. mortem. Lips. 1740 in 8vo.*

Poprawna i pomnożona edycya w Gdańsku 1750 in 8vo. Na niemiecki język przetłómaczona przez Jędrzeia Szota, w Lipsku 1741 in 8vo. Na polski zaś od śmierci Stefana Batorego do śmierci Augusta II, i wydrukowana jako dodatek czyli dokończenie kroniki Bielskich w wydaniu Bohomolca 1761. (Obacz wyżej k. 724.)

§. JÓZEFA ALEX. Xięcia JABŁONOWSKIEGO pismo *l'Empire des Sarmates* Ob. w Tomie I, k. 41.

§. ANTONI WIŚNIEWSKI Piar, żyjący od 1718 do 1774, którego życie i zasługi opisuje obszernie Bielski (*in vitis Piarist. p. 101 sqq.*) wydał bezimiennie w Warszawie 1759 na trzech arkuszach in folio Historią polską w tabellach w języku francuzkim, z przyłączeniem na boku w krótkości prawa publicznego polskiego.

§. *Histoire générale de Pologne par M. le Chevalier de SOLIGNAC secrétaire du cabinet et des commandemens du roi de Pologne duc de Lorraine et de Bar. à Paris chez J. T. Herissant. 1750 in 8vo 5 Tomów, z których każdy około 400 stron zawiera.*

Dzieło to obejmuje historią Polską od czasów naydawniejszych do wstąpienia na tron Henryka Walezyusza. Dalszy ciąg tegoż dzieła, doprowadzony do roku 1774, wyszedł pod tytułem:

Continuation de l'histoire générale de Pologne de Mr. le Chevalier de Solignac par les auteurs de la grande édition de Hollande de l'histoire universelle - ou Tome sixieme. à Amsterdam et à Leipzig chez Arkstée et Merkus 1780 in 8vo 260 stron.

Po niemiecku przez Karóla Frydr. Paulego przetłómaczony Soliniak, w Halli. 1763. in 4. jeden tom. Drugi który aż do Stanisława Augusta dochodzi, z przedmową D. J. F. Joachima

tamże 1765 4to. (*Meusel's Statengeschichte v. Europa* 1800 sp. 533).

Dobre polskie tłómaczenie samego tylko Soliniaka, to jest do 1574 roku wyszło pod tytułem:

Historya Polska napisana w ięzyku francuzkim przez J. P. de Sotignan Sekretarza Króla Imci Polskiego, Xiążęcia Lotaryńskiego y Baru. w Wilnie w drukarni J. K. M. y Kaplitéy XX. Scholarum Plarum. Roku 1763—1767 in 8vo. 5 Tomów.

Dzieło Soliniaka do lepszych należy.

§. W zbiorach historyi powszechnéy, którą naprzód wydawać poczeli uczeni angielscy, a za ich przykładem Hollendrzy, Niemcy, Francuzi, nasamprzód tłómacząc na swoje ięzyki ów zbiór angielski, a późniéy na wzór tego wydając u siebie podobnéz zbiory oryginalne, znajduie się i historya polska oddzielnie wyłożona. Przytoczę to co jest mi z tych kolekcyi znaiomego.

1.) Historya polska tłómaczona z Angielskiego ięzyka, w zbiorze pod tytułem:

Uebersetzung der allgemeinen Welthistorie die in England durch eine Gesellschaft von Gelehrten ausgefertigt worden; Unter der Aufsicht und mit e. Vorrede v. Joh. Salom. Semler. Halle b. Gebauer in 4to Przy końcu Tomu XXIX i na początku XXX (czyli tomu XI i XII historyi nowszéy) które są drukowane 1765 i 1766.

Gdy Tom XXIX zawieraiący dzieie aż do Jana Kazimierza wyszedł, ogłoszona natychmiast została drukiem ostra lecz sprawiedliwa recenzya téy części w gazetach literac. Giettyngskich. Przy wydaniu zatém następnego Tomu (zawieraiącego dzieie do śmierci Augusta II), Jan Semler jako wydawca, umiescił na czele obronę na kilku arkuszach przeciwko owéy recenzyi, tudzież dodatki i popra-

wy. Radziłyśmy widzieć podobnego rodzaju krytyki i antykrytyki u nas. Wszakże dzieło samo nie zaspakaja, bo nieczterpano ze źródeł. Pastoryusza Florus pilnie był używany.

2.) W dalszym ciągu téż historyi powszechnéy (*Fortsetzung der allgemeinen Welthistorie Halle b. Gebauer in 4to*) w Tomie 50, czyli w 23 tomie historyi nowszéy, znajduje się historia Litwy przekład z KOJAŁOWICZA przez Szleccera, iak się powiedziało wyżej pod Kojalowiczem na k. 729.

3.) Dzieło historyi powszechnéy wychodzące podług planu Gutrego i Graia (*Allgemeine Weltgeschichte von der Schöpfung bis auf gegenwärtige Zeit — nach dem Plan Wilh. Guthrie Joh. Gray u. anderer. Leipzig bei Weidemanns Erben*) in 8vo maj. zawiera w Tomie 14 który się składa z trzech części, całkowitą historią Polską i prowincyi do niéy należących, ułożoną przez Daniela Ernsta WAGNERA 1775 drukowaną. Część I zawiera samą historią Polski, 914 stron. Część 2ga historią Litwy, Prus, a w szczególności Prus wschodnich tudzież Inflant, 977 stron. Część trzecia obejmuje historią Prus wschodnich zostających pod panowaniem domu Brandeburskiego i dzieje Kurlandyi, 560 stron, prócz rejestru imion własnych i rzeczy znakomitszych do wszystkich trzech części na siedmiu arkuszach.

Dzieło to z prawdziwą historyczną krytyką napisane, godne jest przełożenia na język polski. Dodanie iednak uwag na niektórych miejscach byłoby potrzebne, bo duch niemiecki przeziiera czasem.

4.) *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent d'après l'Anglois par une société de gens de lettres etc. à Amsterdam et à Leipzig chez Arkhée et Merkus in 4to.*

Tom 41 wydany 1779 roku, przy końcu, i tom 42 drukowany 1780 z początku, zawierają historią Polski, prawie toż samo co się znajduje w dziele wymienioném pod Nro 1. a w wielu punktach z mniejszą jeszcze krytyką niż w niemieckim wydaniu.

§. Historia Polska z opisaniem rządu i urzędów Polskich przez JWIMci X. Władysława ŁUBIŃSKIEGO Pisarza W. koronnego teraz Arcybiskupa Gnieźnieńskiego Prymasa korony Polskiej i W. X. L. napisana na cztery części podzielona a na żądanie wielu przedrukowana. w Wilnie w drukarni JKMcI akademickiej Societatis Jesu R. P. 1763 in 8vo 270 stron.

§. Widok Królestwa Polskiego ze wszystkimi województwami księstwami y ziemiami monarchiami y monarchiami iako też monarchów tychże y monarchów prawami, Rzeczypospolitej stanami y tychże stanów urzędami, y uroczystymi, sejmików, seymu, senatu rad, związków, okazywań, pospolitego ruszenia, sądów skarbu, wojsk, w pokoju y wojnie zabawami. Wkrótkim zgoła, a rzeczywistym duchownego y świeckiego rządu opisie rodowitym językiem Polskim szkolnym polskimi szlacheckimi młodzieży wystawiony przez X. Jana BIELSKIEGO S. J. w drukarni JK. McI Collegium Poznańskiego Societatis Jesu r. od Narodz. Christ. Pana 1763 in 8vo 3 Tomiki, każdy po 200 przeszło stron zawierający.

§. *Entwurf einer pragmatischen Geschichte von Polen bis auf jetzt glorwürdigst regierende Königliche Majestät Stanislaum Augustum insonderheit für junge Standes und andere wohl zu erziehende Personen gewidmet von Gottfried STOLTERFOTH J. V. Cand. Danzig 1766. verlegt Dan. Meissner in 8vo 882 stron.*

Daley są dodatki pod tytułem:

Beiträge zu den neuesten und merkwürdigsten Staats-Veränderungen und Begebenheiten in Polen.
Od 882 do 1298 strony. Całe to pismo dzielone bywa w oprawie zazwyczaj nadwatomy, lecz drugi oddział nie ma osobnego tytułu.

§. *Abrégé chronol. de l'histoire de Pologne par F. A. SCHMID*, przełożone i pomnożone przez Jana ALBERT RANDEGO, przy swęy krótkości łączące wiele zalet, opisaliśmy na k. 608.

Tu tylko tyle ieszcze dodamy, że iesliby dziełko to kiedy w nowęy postaci wyszłoby miało na widok publiczny, tedy rubryka ludzi uczonych (częstokroć wcale nieznaných) mogłaby bydź skrócona, i niektóre stosowne odmiany powinny bydź uczynione.

§. *Sarmatia europaea mox post diluuium uniuersale inhabitata seu fragmentum tractatus de diluuiio uniuersali partis III. in quo ostenditur aduentus in Europam posterorum Noe nec non adducuntur gentes antiquissimae quae has oras, per quas nunc extenditur, vel aliquando extendebatur regimen Polonorum, ante Lechum inhabitabant: demonstratur quoque antiquitas, amplitudo, idioma, res praeclarae gestae, mores, forma regiminis gentis Scytho Sarmato Slavicae, auctore Fratris Stanislao KLECZEWSKI ordinis minorum S. P. N. F. strictioris obseruantiae Provinciae Russiae sacerdote, Anno Domini 1769 Leopoli typis SSS. Trinitatis. in 4to 269 stron prócz rejestru na 3 arkuszach i dedykacyi do Andrzeia Młodzieiowskiego Biskupa Poznańskiego.*

Rozległą okazuje autor wiadomość dzieiów, lecz dowody na poparcie twierdzeń jego przytoczone, zbyt są naciągane. Przy końcu obiecuję osobne dzieło, w którym ma dowieść rzeczywistą bytność Lecha, który, że użyję własnych autora wyrazów: *sub hoc nomine, si non proprio, saltim appellativo in Polonia saeculo VI. regnabat.*

§. *Historia książąt y królów polskich krótko zebrana z niektórymi uwagami nad dziełami narodu dla oświecenia młodzi narodowey przez X. Teodora WAGĘ Sch. Piar. do druku podana. w Warszawie w drukarni J.K. Mei i Rzpłtey u XX. Schol. Piar 1770 in 8vo 379 stron.*

Przedrukowana pokilkakroć jako dziełko w szkołach piarskich i innych używane.

§. *JOSEPHI ALEXANDRI de Vindis Prussiae et Sacr. Rom. Imp. Principis JABLONOWSKI ordin. P. Spir. Michaelis et Huberti Equ. Torqu. Academiar. Paris. Romanae, Patavinae, Bononiensis Socii, Palatini Novogrodiensis, Lechi et Czechi adversus scriptor. recentissimum Vindiciae. Pars I. et II. Lipsiae ex officina Loeperia 1771 in 4to 238 stron.*

Trzecia część taki ma tytuł:

Augusti Ludovici SCHLOEZERI Profess. Goetting. Dissertatione de Lecho praemio Jablonoviano adfecta d. XV Maii 1770. Accessit de auctoritate traditionis in historiae commentatio extemporale Caroli Andreae BELII D. Consil. Aul. Elector. et H. T. Acad. Lips. Rector. Item Georgii Henrici AYRERI M. Britann. Reg. Consil. Aul. et Prof. Jur. Ord. Goetting. ad historiam Lechi animadversiones nec non Stanislai Natłecz MOSZCZENSKI in Dobneri de Lechosententiam stricturae pars III. Lipsiae ex officina Breitkopfii. in 4to 68 stron.

W dziele *Acta societatis Jablonovianae. Lipsiae in 4to z roku 1772 i 1773* znajduje się wiele rozpraw o Sławianach, o Lechu i Czechu, o Wenedach, Antach, Sorabach i t. d.

§. *ADAMA NARUSZEWICZA* (októrym obacz w Tomie I. k. 657) *Historia narodu polskiego od początku chrześcijaństwa. w Warsz. w druk. Greblowsk. in 8vo maj. Tom drugi wyszedł 1780 z dwiema mapkami wyatawującemi Polskę za Mieczysława I. i za Bolesława Chrobrego. XXXII i 450 stron. Tom trzeci 1781. XXXII i 373 stron. Tom czwarty 1783 roku XXX i 384 stron. Tom piąty 1784 wydany, XLII. i 492 stron. Tom szósty 1785. XL i 362 stron. Tom*

siodmy 1786. XXIV i 298 stron. Do każdego tomu jest nadto przyłączony rejestr alfabetyczny rzeczy.

Tom zaś pierwszy mający zawierać dzieje początkowe nie wyszedł wcale. Te sześć tomów przedrukowane w zbiorze pisarzy polskich Mostowskiego 1803 roku, z tą odmianą, że przypisy nie są pod tekstem ale na końcu przyłączone, tudzież gdzie niegdzie małe uwagi Tad. Czackiego. Tom czwarty pierwiastkowej edycji jest rzadszy od innych, ponieważ w księgarni przez pomyłkę, na makulaturę wznacznę części obrócony został. Szczęściw możemy się tym dziełem, które przy pomocy archiwów układane, w obszernych przypisach wywod szczególny wielu rzeczy zawiera, i prawdziwie pragmatycznie jest napisane. Że zaś historia ta obejmuje tylko okres od 962 do 1586, postanowiło przeto królewskie towarzystwo warszawskie przyjaciół nauk uzupełnić epokę Jagiellonów i następne czasy, przez zebranie pojedynczych panowań, które lubo podług iednego, od tegoż towarzystwa podanego planu mają być ułożone, po iednostajny dopiero redakcyi z druku wyjdą.

§. JAN Hrabia POTOCKI, bawiący się teraz w Peterzburgu, znany światu z wielu podróży i głębokiej nauki, wydał następujące pisma:

- 1.) *Essay sur l'histoire universelle et recherches sur celle de la Sarmatie par Jean Potocki. à Varsovie à l'imprimerie libre 1789 in 8vo maj. 4 Tomy:*

Tom I, mający 127 stron, podzielony jest na dwie księgi, z przyłączoną wielką mapą krajów posiadanych przez Pacynaców (t. i. Pieczyngów) i Sobartoasfalów w 9 wieku ery

chrześcijański. Tom II. czyli trzecia księga ma stron 191, a zawiera dalszy ciąg badań o Sarmacyi, z przyłączoną mapą cyklograficzną Pomorza w wieku 9 ery chrześcijańskiej. — Tom trzeci obejmujący czwartą księgę nie ma żadnej mapy. — Do tomu czwartego należy mapa cyklograficzna Sarmacyi do roku 900 ery chrześcijańskiej.

- 2.) *Chroniques mémoires et recherches pour servir à l'histoire de tous les peuples Slaves, par le Comte Jean Potocki. Livre XLII comprenant la fin du neuvième siècle de notre ère. à Varsovie 1792 in 4. XII, 231 i 148 stron z przyłączoną mapą, która znajduje się także przy czwartym tomiku dzieła poprzedzającego.*

Są to wypisy z rozmaitych historyków i latopisców, w ich językach oryginalnych z tłumaczeniem obok francuzkiem, iako to: z Bogufala, Marcina Galla, Długosza, Duisburga, mnicha Theodozjusza i innych wielu.

- 3.) *Histoire primitive des peuples de la Russie avec une exposition complete de toutes les nations locales, naturelles et traditionnelles, nécessaires à l'intelligence du IVme livre d'Hérodote. Par le Comte Jean Potocki, à St. Peteraburg 1802 in 4to 230 stron.*

Tylko 100 exemplarzy dzieła tego wybito (iako pisze recenzent w dziele Götting. Gelehrte Anzeigen 1803 Nro 59.).

- 4.) *Voyage de Basse Saxe. à Hamburg 1795.*

W tym dziele mają się znajdować badania co do starożytności Sławian, i uważać je można za część trzeciego tomu, pisma które pod Nro 5. przytoczone, iako sam autor w przedmowie do owego trzeciego tomu pisze.

- 5.) *Fragmens historiques et géographiques sur la Scythie la Sarmatie et les Slaves recueillis et com-*

mentés par le Comte Jean Potocki. à Brunswick dans la librairie des écoles 1796 in 4to. Tom I zawiera 110, 206 i 96 stron; Tom drugi 408 stron; Tom trzeci 185 stron; Tom czwarty, jest toż samo dzieło które pod Nro 2 przytoczyliśmy; z dodaniem tylko karty tytułowey. Autor w przedmowie tłumaczy się z tego.

Prócz opisu podróży wyżej na k. 655 przytoczonych, jest nadto Jan Potocki autorem pisma:

Essay d'Aphorismes sur la liberté. à Varsovie 1791 in 4to 32 stron.

§. *Geschichte Polens von den ältesten Zeiten bis zur Revolution in Jahre 1791. von Karl HAMMERSDOERFER Professor zu Jena. Dresden und Leipzig in der Richterschen Buchhandl. 1792 — 1794. in 8vo 2 Tomy 424 i 411 stron.*

§. W Berlińskim kalendarzyku pod tytułem: *Historisch Genealogischer Kalender auf das Jahr. 1796 — 1797. Berlin bey Unger 16mo.* Znajduje się historia Polska, wszystkiego 314 stron wynosząca od czasów naydawniejszych do 1705 roku, napisana bezimiennie przez BIESTERA bibliotekarza w królewskiéy berlińskiéy bibliotece. W krótkości główniejsze rysy są tu wystawione; przyłączone także wizerunki królów i znakomitszych mężów polskich, iako też osobliwszych zdarzeń i ubiorów polskich tudzież plan miasta Warszawy.

§. *GATTERERI Dis. an Russorum, Polonorum, caeterorum ungue populorum Slavicorum originem a Gethis sive Davis liceat repetere?*

Drukowane *in novis comment. societ. scient. Götting. ad. a. 1791 et 1792. Vol. XI. (1795).* Rozprawa ta wydana także oddzielnie w ięzyku niemieckim, pod tytułem:

Johann Christ. Gatterer's Abhandlung über die Frage ob die Russen, Polen und übrigen Slavischen Völker von den Geten oder Daciern abstammen, aus dem lateinischen übersetzt von Hermann SCHLICHTHORST des Athenäi und der lateinischen Domschule zu Bremen Conrector. Bremen bey Karl Zeyfert. 1805 in 8vo 74 stron.

§. *Tableau de la Pologne ancienne et moderne contenant la description de ce pays, de ses montagnes, plaines, fleuves, marées etc. la topographie etc. par MALTE-BRUN pour servir de complément à l'histoire de Pologne par M. de Ruhlières. Paris chez Henri Tardeu. 1807 in 8vo XII i 498 stron.*

Większa część dzieła tego zawiera ieografią, uwagi polityczne nad prawodawstwem polskiem, obyczajami; o porównaniu miar i wag, rolnictwie i przemyśle krajowym i t. d. a od karty 393 historia pierwiastkowa Polaków, gdzie autor o naydawniejszych mieszkańcach téj krainy rozprawia, daléy do późniéjszych czasów przebiega w krótkości i na rozpoczęciu kampanii w 1806 kończy.

§. *Histoire de Pologne depuis son origine jusqu'en 1795. époque du partage définitif de ce royaume entre la Russie, la Prusse et l'Autriche, précédée de détails exacts sur la géographie, l'agriculture, le commerce, l'instruction, les moeurs, les costumes, et l'ancien gouvernement des Polonais par F. M. M... à Paris de l'imprimerie de Faïn et Cie chez Debray. 1807 in 8vo 2 Tomy 395 i 352 stron.*

Recenzent w (Halskiey) powszechnéy gazecie literackiéy roku 1808 Nro 73 p. 579 pisze, iż to iest nędznanakompilacya, w widoku momentalnéy korzyści ułożona, pełna błędów.

§. *Geschichte von Polen vom Ursprung dieses Reichs an bis auf die neuesten Zeiten. Für nicht gelehrte abergebildete Leser. Nebst einer Einleitung über die Sitten Gebräuche und Literatur der Polen,*

einem geographisch erläuternden Anhang und einer erklärenden Charte der verschiedenen Veränderungen in Polen. Herausgegeben von Ernst BORNSCHEIN Fürstl. Reuss - Greizischem Hof-Comissär. Leipzig bey Fried. Christ. Dürr. 1808 in 8vo 521 stron.

Obszernie opisane iest to dzieło w Pamiętniku Warszaw. 1809 Tom II k. 37. z którego wypada wniosek, że pomiędzy wielu prawdami, są i uchybienia. Te iednak pochodzą nie ze złości lub nienawiści narodowey, lecz z mylnych przewodników których autor, nie umięciacy polskiego ięzyka, używał.

§. Rzut oka na dawność litewskich narodów i związku ich z Herulami. Dołączony opis północney Europy w księdze XXII, 8. Ammiana Marcellina, wykład przeciw Naruszewiczowi przez Joach. LELEWELA Mazura. w Wilnie u Zawadzkiego 1808 in 8vo 73 stron i mappa narodów wschodnio-wiślańskich, tudzież tablica te narody wiekami wymieniająca.

Referent w Lipskiéy gazecie literackiéy 1813 N. 181 mówi, że porównane z rozprawą X. Bohusza w téżé materyi, gruntowne podaje widoki pierwiastkowych dzieiów Litwy.

§. O początkach narodu i ięzyka litewskiego przez X. BOHUSZA 1808 wspomniane wyżéy na k. 616.

Referent w gazecie literackiéy Lipskiéy 1813 N. 181 tak mówi o tém dziele: „Przy pomocy historyi i etymologii wybornie iest wyprowadzony dowód, że naród i ięzyk litewski są pierwotne z niskąd inąd niesprowadzone. Biegłość w historyi i troskliwa krytyka wielką są zaletą tego dzieła, które niezawodnie do najważniejszych płodów w literaturze polskiéy liczyć należy.”

§. Wzmianka o naydawniejszych dzieiopisach polskich i uwagi nad rozprawą J. X. Bohusza o Litwinach

przez Joach. Lelewela. w Warszawie u Dąbrowskiego 1809 in 8vo 80 stron.

Referent w Lipskiéy gazecie literackiéy 1815 roku N. 18 pisze, że dziełko to jest wyborym zadatkiem do krytyki historyi polskiéy.

- 2.) Uwagi nad Mateuszem herbu Cholewa polskim XII wieku dzieiopisem a w szczególności nad pierwszą dzieiów jego księgą przez J. LELEWELA, w Warszawie i Wiln. nakładem Zawadzkiego. 1811 in 8vo. 182 stron, z przydaną mapą dawnéy Polski.

Pismo to okazuje wielkie zprofalenie się z naszymi dawnymi kronikarzami tak wydanymi jak w rękopismach zostającymi, tudzież z dziejami zawikłanymi wieków średnich. Miało więcéy ieszcze wysiódz tego pisma, jak okazuje drugi ogólny tytuł: *J. Lelewela we względzie dzieiów narodowych polskich postrzeżenia*, lecz dotąd nie wyszło.

Lelewel wydał nadto pismo:

Edda czyli księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców. w Wilnie nakładem J. Zawadzkiego 1807. 8vo 55. i XVI stron.

§. *Geschichte des polnischen Staates von seiner ersten Entstehung an bis zu seiner neuesten Wiederherstellung von CARL FEYERABEND Lehrer an der Marienschule zu Danzig. Danzig und Leipzig. bei G. A. Krause. 1809 in 8vo I Tom 478 stron, dochodzi do 1572 roku.*

Zbiór dobrze ułożony. Życzyć należy aby i tom drugi wyszedł.

§. Krótkie wyobrażenie dzieiów królestwa Polskiego w dwóch tomach wydane przez Jerzego Samuela BANDTKIE. w Wrocławiu u Wilhelma Bogumiła Korna 1810 in 8vo. z obrazkami kolorowemi 436 i 640 stron.

Dzieło zasadzone na dokładnéy znaomości źródeł i krytyczném z onychże korzystaniu,

wyłożone z taką śmiałością iaka w pisarzach angielskich spostrzedz się daie. Ztad to pochodzi iż niektóre epoki i wypadki, w inném się tutaj okazują świetle niż w zwyczajnych dziełach, zwłaszcza co do wiekn XVII. Panowanie Stanisława Augusta nie jest opisane, ale są tylko przyłączone data historyczne. Inne dzieła tegoż Autora są:

2.) *Historisch critische Analecten zur Erläuterung der Geschichte des Ostens von Europa von George Samuel Bandtke Substituten am St. Elisabethanischen Gymnasium in Breslau. Breslau im Verlag der Meyerschen Buchhandlung 1802 im 8vo 308 stron.*

Jest to zbiór gruntownych na badaniach historycznych zasadzonych rozpraw iakich po uczonym autorze spodziewać się można. Między innemi o Władysławie drugim i żonie iego Agnieszce.

3.) *Ueber die gräfliche Würde in Schlesien. Eine Erörterung was die in den alten Urkunden Schlesiens und Polens vorkommenden Grafen, Comites und Baronen bedeuten nebst der Erklärung der meisten in den alten Urkunden des 12ten und 13ten Jahrhunderts vorkommenden Würden und Aemtern. Ein Beytrag zur Kenntniss der Geschichte Schlesiens und zur genealogischen Nachforschung der Familien, allen Schlesischen Herrn Grafen, und dem sämmtlichen Adel Schlesiens gewidmet von Georg Samuel Bandtke Rector der Schule zum H. Geiste in der Neustadt. Bibliothecar zu St. Bernhardin zu Breslau etc. etc. Breslau bei Johan Friedrich Korn dem älteren. 1810 in 8vo. VIII, 78 stron.*

§. *Geschichte von Polen und Lithauen seit den Entstehen dieser Reiche bis auf d. neuesten Zeiten von K. F. A. BROHM Profess. am Posener Gymnas. (jetzt am Berliner Gymnas.) Posen und Leipzig b. Kuhn. 1810 in 8vo.*

§. *Geschichte des Königreichs Polen, seiner Auflösung, und der Entstehung des Herzogthums Warschau. Leipzig im Verlage der Dykschen Buchhandlung 1812 in 8vo 271 stron.*

§. 5. *Dzieła zawieraiące rzady pojedynczych królów lub zdarzenia i wypadki znakomitsze, niemnię żywoty sławnych Polaków.*

Wiele pism które tutaj należą wspomnieliśmy w §. 2. opisuiąc zbiory historyków polskich, zwłaszcza Pistoryusza, odsylamy tam przeto czytelnika, a teraz przystępujemy do wyliczenia pism oddzielnych.

§. *Sermo habitus, per Reverendissimum, in Christo patrem, dominum SAMUELEM MACIEJOWSKI Episcopum Cracoviensem et R. P. Cancellarium, in funere Sereniss. Domini Sigismundi Primi Reg. Pol. etc. 8vo. 7 arkuszy. Obacz Janocki Nachr. v. rar. Büchern T. II. p. 77.*

Nie przytaczamy mów innych podobnych, które gdzie indzię są wymienione, iak n. p. KROMERA, ORZECZOWSKIEGO, (którego nadto roczniki opisuiące dzieie z lat 1548 — 1552 opisane wyżę na k. 82 tutaj należą), i innych.

§. W bibliotece XX. Missyonarzy w Warszawie zneyduie się rękopism *in folio* na trzy palce gruby, z szesnastego zapewne wieku czysto dochowany. Zawierasię w nim zbiór listów króla Zygmunta I, pisanych w łacińskim ięzyku do osób rozmaitych, tak w materyach urzędowych iako też sprawach prywatnych, gdzie wiele, przerzucając go tylko, natrafiliśmy rzeczy dótąd wcale drukiem nieogłoszonych.

Zdaie się iż zbiór ten, żadnego napisu niema-
jący, zawiera listy za podkanclerstwa Piotra
Tomickiego i przez niego własnym imieniem
lub w imieniu króla pisane. Na końcu osta-
tniego listu datowanego w Oktobrze 1535 jest
podpis: *Hic Tomicius in fine sbr. mortuus est.*

§. *Epistola ad Stanislaum Osium (Hosium) Car-*
dinalem una cum actis legationis de regno ad Henri-
cum Polontae regem P. NAMOSSIO auctore. Craco-
viae in officina Matthaei Siebeneycher, 1574 in 4to
2 arkusze.

List ten przedrukowany z edycyi Rzymskiej
zawiera szczegółowy opis zatrudnień posel-
stwa.

§. *Epistolae illustrium virorum in tres libros dige-*
stae opera Reverendis. Domini D. Stanislaei CARN-
COPII Episcopi Wladislawien. et Pomeraniae, in lu-
cen editae Cracoviae 1578 in 4to min. 2 alfabet.
Przedrukowane przy Długoszu edycyi lipskiej 1712
roku in fol. od kolumny 1632 — 1856. Listy te uależą
do historyi z lat 1564 do 1577 i wiele ciekawych mają
rzeczy.

§. **TOMASZ TRETTER** rodem z Poznania, polu-
biony od Hozyusza Kardynała, towarzyszył
mu w drogach rozmaitych, używany będąc do
pióra. Później był sekretarzem Króla Stefana
i Zygmunta III, a nakoniec kanonikiem War-
mińskim, na której dostojności przestając
(inne bowiem ofiarowane mu, odmówił) za-
kończył życie w Frauenbergu, mając lat 60
w 1611 roku (g).

(g) Ten rok życia i śmierci oznacza KRASICKI w tomie III k.
210 dzieł swoich. Leż w zbiorze wiadom. potrub. II 519 kła-
dnie rok 1610. — JANOCKI tak in *Receptis polon. literar.* p.
17. rok 1612 rokiem jego tytułu nazywa. — Niemniej z póź-
go źródła pisze Jecher w dziele *Geloh. polonikón* że Tre-
ter w roku 1614 był jeszcze, co podobno być nie może gdyż

Nayważniejsze pisma Tretera są jego dzieła historyczne, lecz pisał i wiersze łacińskie. Jak Starowolski za nadto podobno wysławia Tretera iako pisarza, tak przeciwnie Dawid Braun w drugą popada ostateczność nazywając go nie historykiem ale podłym podchlebcą i zabobonikiem, który porwawszy się do dzieł historycznych, niezdolność w nich swą okazał, bo pracy nawet Długoszowey (to jest życia Biskupów Poznańskich) podług iey wartości ocenić nie umiał. Lecz inż wiadomo że Braun pisze z żółcią. Przystępujemy zatem do wymienienia dzieł Tretera, którego tutaj iako biografa Polskich Biskupów umieściliśmy (podług spisu u Janockiego *in excerpto literat. pol. p. 18*):

- 1.) *In Quinti Horatii - poemata omnia, rerum ac verborum locupletissimus index. Antwerp. ex offic. Chrystoph. Plantini 1575 in 8vo.* Przedrukowane Francof. ap. haeredes And. Wechelii 1600 in 8vo.
- 2.) *Oratio habita in exsecutijs D. Stanislai Hosii Cardinalis in Basilica S. Mariae trans Tiberim die XIII Aug. 1579.* Przedrukowana przy życiu tegoż kardynała przez Stanisława Reszkę w Rzymie 1587 in 8vo.
- 3.) *Pontificum Romanorum effigies compendiosa descriptione, illustratae, et serenissimo principi Andreae S. R. E. Card. de Austria dedicatae.*

pismo *Symbolica meditatio* pod Nro. 9 wymienione, a w roku 1612 drukowane, złoży się że po śmierci autora z druku wyszło.

Niszczaki w herb. IV 382. nazywa je wyraznie opus posthumum. Prócz wymienionych pisarzy w następujących jeszcze dziełach jest wiadomość o życiu lub pismach Tretera, iako to: w Starowol. in *Hecet* Nro. LIII. Braun *judicium de script. Polon.* p. 115 i 257. Janocki *Nachr. v. rar. Buchern* I. 95 i III, 56. — Jabłonowski in *mus.* Pol. p. 286 gdzie jednak wiele jest pomylek w wyliczeniu dzieł Tretera.

dzieła zawier. pojed. epoki i żywoty. 749

Romae ex typ. Dominici Basae 1580 in 8vo Przekładowane tamże 1591.

4.) *Romanorum Imperatorum effigies, elogiis ex diversis scriptoribus collectis illustratae et Sereni Stephano regi Polon. — dedicatae.* Romae ap. Vincent. Accoltum 1583 in 8vo maj. przedrukowane ap. Franciscum Coattinum 1590.

5.) *Theatrum virtutum D. Stanislai Hosii — pietatis et eruditionis amatoribus repraesentatum.* Romae 1588 in 4to maj. 100 kart.

Jest to sto rycin wystawiających rozmaite szczegóły życia Hozyuszowego, a prócz napisu w kilku wyrazach, żadnego innego objaśnienia niemasz (*Janocki Nachr. v. rar. Büch.* III 54). Napisał jednak autor do tego dzieła sto poematów historycznych, które dopiero w sto lat prawie wydane, pod tytułem:

Theatrum virtutum D. Stanislai Hosii — centum odis diversorum generum per Thomam Treterum Can. Custodem Varmiensem illustratum. Nunc primum cura et impensis Matthiae a Lubomierz TRETERI S. R. M. Secretarii grati nepotis luci publicae exhibitum. Cracov. typ. Franc. Cezary 1685 in 4to 17 arkuszy.

6. *Hierosolymitana peregrinatio Illustrissimi D. Nicolai Christophori Radzivilii, Ducis in Olike Comitis in Szydłowiec et Myr etc Epistolis comprehensa. Ex idiomate polonico in latinam linguam translata et nunc primum edita Thoma Tretero custode Varm. interprete.* Brunsbergae ap. Georg. Schoenfels 1601 fol. Poprawnieysze wydanie Antverpiae ex offic. Plantini 1614.

7.) *Vitae Episcoporum Posnaniensium per Joannem LONGINI sive DLUGOSSUM conscriptae. Nunc primum auspiciis — Joannis Tarnowski Archiepiscopi Gnesn. — Opera Thomae Treteri cum eandem supplemento in lucem editae.* Brunsbergae typis Geor. Schoenfels 1604 in 4to 20

arkuszy z ryciami na drzewie wyrabianemi. Obszernie opisuje dzieło to JANOCKI in *Nachr. v. rar. Büch. I. 94.*

8.) *Sacratissimi corporis Christi historia et miracula, quae in ecclesia Posnaniensi ordinis S. Mariae Carmelitarum divina bonitas operatur.* Brunsb. ap. Geor. Schoenfels 1609. 4to.

9.) *Symbolica vitae Christi meditato.* Brunsb. typ. G. Schoenfels 1612 in 4to.

JANOCKI w przyt. miejscu pisze, że na czele dzieła jest pochwała autora przez Błażeja (*Blasius*) TRETERA siostrzeńca Tomasza; zdaje się iż za jego życia nie pisałby tego.

10.) *Thomae Treteri de episcopatu et episcopis ecclesiae Varmiensis, opus posthumum. Nunc primum cura et impensis Mathiae a Lubomierz Treteri S. R. M. S. usui publico datum.* Cracov. typ. Franc. Cezary. 1685 fol. 2. alfabetu i 18 arkuszy.

Obszernie opisuje to dzieło Janocki in *Nachr. v. rar. Büchern. III. 48.*

§. Relacya prawdziwa o weszcziu woyska Polskiego do Wołoch i o potrzebie jego z pogaństwem w Roku 1620 przez Theo: SZEMBERGĄ Sekr. króla JM. który w potrzebie téy obecnie był w Krakowie u M. Jędrzejowczyka 1621 in 4to 3 arkusze.

§. *Historia delle Sollevationi notabili seguite in Polonia gl'anni 1606 — 1608. di Aless. CILLI. Pistoia 1627 in 4to. (Jak przytacza MEUSEL in Staatengeschichte von Europa 1800 p. 559.)*

§. *JOH. INNOC. PETRICII rerum in Polonia ac praecipue belli cum Osmano, Turcarum Imperatore, gesti finitiquae historia a. 1620 et 1621. Cracov. apud And. Petricovium 1637. fol.*

Jest to właściwie już druga edycya opisu téy wojny, wydanego bez roku w Krak. u Cezarego około 1622 roku. Braun in *judicio de script. Polon. p. 70.* bardzo ostre dał o tém dziele zdanie tak co do rzeczy iako co do stylu. Sol-

tykowiec zas (o akad. Krak. k. 416 i następn.) mówiąc o niem, usprawiedliwia autora od zarzutów i bardzo słusznemi dowodami.

§. ŁUKASZA GORNICKIEGO dzieie w koronie Polskiéy za rządów Zygmunta Augusta, z druku pierwszy raz wydane 1637 roku, obacz w tomie I. k. 642.

§. *Gestorum Vlad. IV. Pol. et Suec. Regis pars I (et II) principem panegyricè repraesentans. Authore E. WASSENBERGIO S. R. M. historiographo, editio secunda correctior. Gedani typis Hünefeld. Anno 1643. 4to. 2 tomy 208 i 257 stron. Przyłączona mappa wystawia rozkład wojska przy oblężeniu Smoleńska.*

W pierwszém części opisuje autor Władysława od dzieciństwa do obięcia rządów, w drugiey od wstąpienia na tron. Sam autor mówi, że same zewnętrzne zarysy Władysława wystawia, nie zaś tajne kroków różnych pobudki; za nieprzyzwoitą bowiem rzecz sądzi aby prywatny człowiek wdzieral się w tajniki królewskie i jako cudzoziemiec miał sądzić o rzeczach, które na pierwszy rzut oka spostrzedz się nie daią. Zostawia to mężom innym. Dalej opowiada że co do opisu podróży królewskich korzystał z dziennika Jana Hagena a Mazauen Sekretarza przy Alber. Stanisł. Radziwile, i z ustnych powieści Kaspra Nagota który na ów czas utrzymywał rachunek wydatków Władysława. Co do wojny włojskiéy trzymał się osobliwie Jana Petrycego. W powieści o Dymitrach z bardzo nieczystych czrepał Wassenberg źródół. Całe dzieło napisane stylem szumnym, a upstrzone wyimkami z Seneki pełne jest krasomowskich wykrzykników. Naywiększa zaleta tego dzieła jest

szczególony opis niektórych rzeczy, lecz bar-
dzoby niedokładne miał ten o Władysławie wy-
obrażenie, ktoby z Wassenberga tylko chciał
o nim sądzić.

§. *STANISLAI ŁUBIENSKI episcopi Plocensis opera posthuma historica historo politica (sic!) variisque discursus, epistolar et aliquot orationes quorum indicem sequentes post praefationes paginae ostendunt, edita ab executoribus testamenti. Vita auctoris reperitur a pagina 398 etc. Antverpiae apud Joannem Meursium 1643. cum gratia et privilegio. fol. 494 stron.*

Zawiera dzieje za Zygmunta III przypadłe.
Treść i zdanie obacz u BRAUNA *in judicio de scriptor. polon.* p. 68.

§. *Serenissimi Johannis Casimiri Poloniarum Sueciaeque Principis Carcer Gallicus ab Everhardo WASSENBURGIO conscriptus. Gerdani apud Georgium Forsterum anno 1644 in 4to 254 stron i ½ arkusza dedykacyi do cesarza niemieckiego.*

Dochował tu Wassenberg niektórych wiadomości z kąd inąd niewiadomych.

§. W kronice PAWŁA PIASECKIEGO Biskupa Przemyskiego wydanej w Krakowie 1645 (o której obacz niżej między historią powszechną) *in fol.* a napisanej z wszelką śmiałością prawdę kochającego historyka, wiele się znajduje rzeczy do objaśnienia rządów Zygmunta III. służących. — Ponieważ Piasecki wytyka przy rozmaitych okolicznościach szkodliwy wpływ członków zgromadzenia Jezusowego, nie tylko na samego króla ale i dla dobra całego narodu, ściągnął przeto na siebie nieważnie wielu osób.

§. *Commentariorum Chotinensis belli (w roku 1620 rozpoczęty) libri tres auctore Jacobo SOBIESKI in ea expeditione ex ordine equestri Commissario, post vero Castellano Cracoviensi. Opus posthumum. Dantisc*
sump-

działa zawier. poied. epoki i żywoty. 755

sumptibus Georgii Försteri 1646. Cum privilegio S. R. M. Poloniae et Sueciae etc. in 4to 198 stron.

Rozbiór tego pisma i zdanie o niém obacz u Brauna *in judicio de scriptor. Polon.* p. 126.

§. *Relation du voyage de la Royne de Pologne, et du retour de Madame la Maréchalle de GUERRIANT, Ambassadrice extraordinaire et Sur-Intendante de sa conduite, par la Hongrie, l'Autriche, Styrie, Carinthie, le Frioul, et l'Italie. Avec un discours historique de toutes les villes et Etat, par où elle a passé et un traité particulier du Royaume de Pologne, de son gouvernement ancien et moderne, de ses provinces avec plusieurs tables généalogiques de Souverains. Dedié à S. A. Me la Princesse Douairiere de Condé, par Jean Le LABOUREUR, S. de Blerauval, l'un des Gentils-hommes servans du Roy. à Paris chez la Veufue Jean le Bouc. avec privil. du Roy. 1647 in 4to Trzy części 215 264 i 365 stron.*

W pierwszej części mówi autor o podróży Pani Giebryan z królową, o iey przyjeściu w Warszawie i pobycie, tudzież o wszelkich przy téy okoliczności uczynionych spostrzeżeniach. (Laburer opisuje to jako przytomny świadek). Część ta wiele zawiera ciekawych opisów i jest nayinteresowniejsza z całego dzieła. W drugiej części pisze autor o rządzie polskim, o stanie mieszkańców i t. d. z przyłączeniem historyi, od Lecha począwszy aż do Władysława IV. włącznie. Część trzecia zawiera opis powrotu P. Giebryan. Rzadkie to dzieło sam posiadam.

§. *JOANNIS DEMETRII SULIKOVII Archiepiscopi Leopoliensis commentarius brevis rerum Polonicarum a morte Sigismundi Augusti Poloniae Regis Anno 1572 mense Julio Knisini mortui. Dantisci sumptibus Georgii Försteri Bibliopolae Regii A. 1647. Cum privilegio S. R. M. Poloniae et Suec. etc. in 4to 231 stron.*

Znaydują się tu opisane dzieje od 1572 — 1590 roku.

§ Dyskurs miłośnika oyczyzny naszej, w którym się pokazuje dowodnie, że z wieczną hańbą tego zacnego Królestwa, Pan Bóg skarał woysko nasze potężne tego roku, częścią pobite częścią rozproszone od Kozaków. bez m. 1648 in 4to 3 arkusze.

Same ekklamacye kaznodziejskie.

§ Relacyo chwalebney expedycey, triumfalnego powodzenia, szczęśliwego uspokoienia z nieprzyjaciółmi Naryas. Jana Kazimierza z łaski Bożey króla Polskiego, przetłómaczone na polskie z łacinskiego. 1650 in 4to 3 arkusze.

Pełne podchlebstw.

§ *De gestis contra Zaporovianos Cosacos, authore Alberto Wiliu KOLAJÓWICZ S. J. Vilnae 1651 in 4to.* Pomnożona, z napisem: *Commentarius* i z opuszczeniem nazwiska autora wydane to dzieło w Królewcu 1653 in 16 i znowu przedrukowane bez imi. autora w Elblągu 1656 in 4to. Jak świadczy Załuski w bibl. Hist. pol. MS. p. 44.

§ *Bellum Schythico-Cosacicum seu de conjuratione Tartarorum, Cosacorum et plebis Russicae contra regnum Poloniae, ab invictissimo Poloniae et Sueciae Rege Joanne Casimiro profligata, narratio, plenioris historiae operi praemissa, autore Joachimo PASTORIO. Dantisci sumptibus Georgii Försteri S. R. M. Bibliopolae. Anno 1652 in 4to 269 stron oprócz przedmowy.*

Zawiera dzieje od 1648 do 1651 roku. Lecz Pastoryusz podchlebia zbyt, nawet w dziele obszerniey też dzieje opisującym (które przytoczone wyżej na k. 730). U Kochowskiego w klimakterach, prawdy szukać trzeba. Obacz Brauna *in judicio de scriptor. Polon.* p. 164.

§ *ANDREAE MAXIMILIANI FREDRO gestorum populi Poloni sub Henrico Valesio, Polonorum postea vero Galliae rege. Dantisci sumptibus Georgii För-*

dziela zawier. poied. epoki i żywoty. 755

S. R. M. Bibliopolae 1652 Cum privilegio S. R. M. Polon. et Suec. in 4to 304 stron.

Przedrukowane tamże 1660 in 12mo. Opisanie autor pięknym stylem dzieie oyczyście od śmierci Augusta począwszy. Szacowne dzieło. O Fredra innych pismach obacz wyżej.

§. *Historia Vladislai Poloniae et Sueciae principis ejus natales et infantiam, electionem in magnam Moschoviae ducem, bella Moschovitica, Turcica caeteraque res gestas continens usque ad excessum Sigismundi III. Poloniae, Sueciaeque Regis auctore Stanislao a Kobierzyczo KOBIERZICKI Castellano Gedanensi etc. Dantisci sumptibus Georgii Försteri. Cum privilegio S. R. M. Pol. 1655 in 4to 5 kart i 952 stron.*

Dzieło to wspaniale drukowane, w szczególności zawiera czystą łaciną opis życia i czynów Władysława aż do jego koronacyi na króla polskiego. Wassenberga żywot Władysława, ani co do historyi ani co do stylu, w porównanie idź nie może z dziełem Kobierzyckiego. W przypisaniu do Leona Kaz. Sapiehy, Podkanclerzego W. X. L. przyobiecał dać autor i kontynuacyą, w której miał wystawić Władysława jako króla, lecz ta z druku wcale nie wyszła.

Tegoż autora następujące jest jeszcze pismo :

Obsidio Clari montis Czestochoviensis Deiparae imagine, a divo Luca depictae in regno Poloniae celeberrimi ob exercitu Suecorum duce Barchardo Mellero generali legato, auctore Stanislao a Kobierzyczo KOBIERZICKI Palatino Pomeraniae, Skarszewiensi Praefecto. Dantisci sumptibus Georgii Försteri S. R. M. Bibliopolae A. 1659 in 4to 163 stron.

Inne Kobierzyckiego pismo, obacz wyżej h. 598.

§. *Polnische Kriegs- und Staats-Sachen; die sich von hundert Jahren her unter sechs Königen in Polen begeben, neben nothwendigen Stamm-Tafeln und etli-*

chen Conterfecten. Nürnberg gedruckt bey Christoph Gerhard im Jahr 1666 in 12. 425 stron.

Jest tu opisane panowanie Zygmunta Augusta, Stefana, Władysława, Henryka, Zygmunta III i Kazimierza, których wizerunki są na jednéj karcie, iako też i inne ryciny wystawiające sławnych Polaków pod temiż monarchami żyjących, i krótkich biografii. Chyba dla wizerunków, które dość nędznie są rzniete, może mieć iakową cenę.

§. *Memorabilis victoria de S-heremetho, exercitus Moschorum duce: tum et duobus Cosacorum exercitibus; armis et auspiciis Serenissimi Joannis Casimiri Poloniarum etc. etc. Regis Potentissimi ad Cudnoviam reportata, anno dni 1665. Novembri, Scripta per reverendum Joannem ZIELENIE-VVICIUM ecclesiae parochialis Casimirae inferioris, praepositum ibidemque decanum. Anno Dni 1668 die 7. Febr. Superiorum permisso. Cracoviae apud Haered. Schedel. S. R. M. typ. in 12mo 168 stron.*

§. *A. O. Censura candidatorum sceptri polonici. Bez roku i miejsca in 4to 16 arkuszy. Przedrukowane pod tytułem: A. O. Censura candidatorum sceptri polonici scilicet Mosci, Neoburgi, Comlaci, Lotharingi et Piasti. 1669 in 12. 92 stron.*

Autor jest Andrzej OLSZOWSKI Biskup Chełmiński późniéy Prymas, który roztrząsnąwszy kandydatów do korony po abdykacyi Jana Kazimierza, radził Piasta, i bardzo się tém pismem przyłożył do elekcyi Michała Korybuta.

§. *REINHOLDI HEIDENSTEINII secretarii regii rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII cum gratia et privilegio Sacrae Regiae Majestatis Poloniae. Francofurti ad Moenum sumptibus Caspari Wüchtleri Civis et bibliopolae Francof. typis Johannis Andreae 1672. fol. 388 stron.*

JAN HEYDENSZTEYN kasztelan gdański syn Reynholda, z rękopismów oycy zebrał to

działo, do 1603 roku doprowadził je, i wydał z dedykacją do króla Michała, w której się podpisał: *Joh. Heidenst. Solescius Castellanus Gedanensis.*

W dziele tém zawarty jest traktat Reyn. Heydenszteyna pod tytułem: *Commentarii de bello Moscovitico libri VI.* pierwiastkowo wydany z Kiromerem 1589 roku (obacz wyżej k. 715), a tutaj od początku trzeciéj do początku siódmej księgi umieszczony. Obacz Braun *judicium de scriptor. Pol.* p. 51.

§. *L'origine veritable du soulèvement des cosaques contre la Pologne par P. LINAGE de Vauciennes, à Paris chez François Clousier et Pièrre Aubouin avec privilège du Roy. 1674 in 12mo. 207 stron prócz przypisania do pierwszego Prezydenta (?).*

Autor opowiada iż relacją niniejszą otrzymał z ust Podkanclerzego Hieronima Radzieiowskiego (który tutaj pisany jest zawsze *Ratgioski*) przebywającego w Paryżu w domu Xcia Arpażon (Arpajon), niegdyś posła nadzwyczajnego w Polszcze. Radzieiowski przeto wprowadzony jako interlokutor, opowiada iż Król Władysław IV pragnący sławy, chciał wojny z Turkami. Porozumiawszy się w tym celu z W. Xięciem Moskiewskim, z Siedmiogrodzanami i innemi mocarstwami, szukał tylko pozoru do téj wojny. Naylepszy zdawał się mu namówienie Kozaków do pozornego buntu i napadnięcia na Tatarów. Radzieiowski miał być jeden z tych którym ta tajemnica stanu była powierzona, i którego użył król do nakłonienia Kozaków do tego kroku. Lecz w tym umarł król Władysław IV. Kozacy zaś już byli przygotowani do wszystkiego. Osso-

linski Jerzy który w krótce dopiero przed śmiercią o całym tym planie tajemnym dowiedział się, wszelkich używał sposobów na zniweczenie onego. Kozaków chciano rozbroić, lecz bezskuteczne były usiłowania. Chcieli oni bowiem wypełnienia przyrzeczonych im obietnic. Ogłoszono więc ich i tych którzy do układu owego od Władysława byli użyty, a mianowicie Radzieiowskiego za zdrajców oycyzny. I ztąd inny wcale obrót powstania kozackiego niż ten który sobie pierwiastkowo zamierzano. Daléy następuie usprawiedliwienie Radzieiowskiego, ale żadnemi prawie dowodami nie poparte. Znający historyą potrafią łatwo osądzić co tu jest prawdziwego.

§ *Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV climacter primus scriptore Vespasiano a Kochow KOCHOŃSKI Anno Ch. 1683. Cracoviae ex officina Georgii et Nicolai Schedel S. R. M. Ord. typ. folio. 464 stron.* — *Climacter secundus, bella Sueticum, Transylvanicum, Moschoviticum, aliasque res gestas ab anno 1655 ad annum 1661 inclusive continens scriptore Vesp. Kochowski etc. Cracoviae ibidem 1688. 540 stron.* *Climacter tertius ad a. 1668 ibid. 1698. fol.*

W tych trzech tomach są dzieie od 1648 do 1663 roku, nazwane klimakterami dla liczby klimakteryczney 7, którą ilość lat każdy tom zawiera. Czwarty tom jest dotąd niedrukowany. — Nie małą jest to zaletą Kochowskiego, że ów zoilowy BRAUN *in judicio de script. pol. p. 83.* pochwalne o niém daje zdanie, w wyrazach: Wielką sobie zjednał autor sławę u mądrych i patrzących na rzeczy nie zaś na słowa, że burzliwe czasy Jana Kazimierza obszernie i sprawiedliwie opisał. Daléy wszelako dodaje: Ci którzy lubią pewien rodzaj tajemności czyli

mystyczności w mowie (APUD LOGODARDAŁOS są jego wyrazy), wystawiają go dla mocy i pro-
soty stylu, a nawet dają mu pierwszeństwo
nad wszystkimi prawie historykami naszymi.
Rozbiera potem Braun niektóre okoliczności
z dzieła Kochowskiego.

§. MICHAŁ ERNST DŁUGOSZ wydał po
oswobodzeniu Wiednia panegiryk Janowi III.
z napisem: *Augustum Viennense, veni, vidi, vici.*
iako świadczy Niesiecki w Herb. II, 42.

§. *Tractatus historico-politicus de Polonia nunquam
tributaria auctore Johanne SCHULTZIO, J. U. D.*
ejusd. ac histor. Profess. publ. gymn. Gedan. inspectore.
Gedani imprimebant haeredes David. Fridr. Rhetii.
Anno 1694 4to 24 i 338 stron.

Napisanie tego dzieła ziednało autorowi no-
bilitacyą w Polsce.

§. O królu Janie III, ciekawe wiadomości
podał Bernard Konnor w swém dziele o Pol-
szcze, o którym mówiliśmy wyżej na k. 643.

§. *Singularia quaedam Polonica a Nicolao de
Chwałkowo CHWAŁKOWSKI Celsissimi in Livonia
Curlandiae et Semigalliae Nuclei ad aulam regiam Po-
loniam ablegato capitaneo Schremdensi per alteram edi-
tionem auctius exhibita. Varsaviae in colleg. Schol.
Piar. typis S. R. M. 1696 in 8vo 125 stron.*

Są to powieści rozmaite z polskich auto-
rów wybrane.

§. *CASIMIRI ZAWADZKI castellani Culmensis,
gubernatoris Lipinensis historia Arcana seu Annalium
Polonicorum libri VII, reductae, primum et post Pia-
sti tempora vere liberi voti liberae electionis centuriatis
regai comitiis in electorali campo celebratae. Cosmopo-
li (Francof.) 1699 4to 415 stron.*

Pierwsza księga tego dzieła wyszła dawniey
pod tytułem: *Gloria orbi sarmatico consensu mon-
strata, a Deo data. Varsav. 1670 in 4to*, gdzie się

znayduie opis elekcyi króla Michala w sposobie dyaryusza. Reszta tego pisma zawiera panowanie tegoż króla; lecz tajemnic wspomnianych na tytule, w księdze wcale niema, chyba to że autor w ogólnych wyrazach sarka na bezprawia pannaice w Polsce. Zapewne księgarz dla wzbudzenia ciekawości tytuł ów ułożył i zataieniem miejsca druku powiększyć ją myślał.

§ *Histoire de la scission ou division arrivée en Pologne le XXVII Juin 1697 au sujet de l'élection d'un roy par M. de la BIZARDIERE suivant la copie imprimée à Paris chez Jean Jombert. 1700 in 12. 276 stron.*

Jest tu opis rozdwoienia umysłów przy elekcyi Augusta II, i Xięcia Kontego. Dzieło to przetłómaczone na angielski i na hollenderski ięzyk, iak świadczy Załuski w bibl. hist. pol. MS. p. 75.

§ *Hroicav Polonorum virtutes a JOSEPHO ZEBRIDOVIO orbi proposita. Bez roku i miejsca in 12. 116 stron.*

Jest to zbiór króciuchnych kilkudziesiąt powieści z historyi polskiéy, z przyłączeniem do każdéy zdania moralnego, z następującemi napisami: Wspaniałość królewska — gorliwość w prowadzeniu wojny — laskawość monarchy — szczęście pobożności — dla wiary lekce wazienie życia — zemsta na nieprzyjaciolach i t. d.

§ *Memoires sur les dernières revolutions de la Pologne, où on justifie le retour du roy Auguste, par un gentilhomme Polonois. à Rotterdam, chez Fritsch et Böhm 1710 in 8vo 299 stron.*

§ *Das verwirrte Pohlen in einer genauen Gegeneinanderhaltung der Geschichte des vorigen und jetzigen Schwedischen Kriegs vorgestellt; diesem ist beygefügt eine Beschreibung aller polnischen und lithauischen Hertzoge und Könige, nebst des Landes Städte*

działa zawier. poied. epoki i żywoty. 761

und Provinzen, mit Kupfern. Franckfurth und Leipzig bei Christ. Riegel 1711 in 8vo 676 stron. Jeografia w tórn dziele jest od 1 do 112 strony.

Wiele gadaniny, a nie wiele rzeczy.

§. ANDREAE CHRYSOSTOMI in Zaluskie ZALUSKI, primo Kiociensis, postea Plocensis et nunc Varmianis Episcopi, Sacri Romani Imperii principis, tetrarchum Prussiae praesidis et supremi Regni Poloniae cancellarii, Epistolarium historico - familiarium, Tomus primus a morte Ludovicae Reginae et abdicatione regis Joannis Casimiri, Regum Michaelis I, et Joannis III acta continens. Brunbergae anno salutis 1709 Typis mandatus. in fol. 7. arkuszy; 720 stron, a 20 arkuszy pisma z tytułem A. O. A. G. (to jest Andrzeia Olszawskiego Arcybiskupa Gnieźnieńskiego) de archiepiscopatu Gnesnensi.

Część druga pierwszego tomu wydana 1710, w biegnącej liczbie stron rozciąga się do 1539 karty, ina 2 arkuszach rejestru rzeczy.

Tom drugi (czyli Volumen trzeci) 16 i 946 stron, także 1711 wydany, a 2 arkusze rejestru.

Tom trzeci (czyli Volumen czwarty) 1711 wydany, 16 i 908 stron, a 2 arkusze rejestru rzeczy. — Do tych należy tom czwarty czyli całego dzieła Volumen piąty i ostatni, w którym prócz supplementów z lat powyższych, dodane jest życie autora i rejestr powszechny alfabetyczny na 5 i pół arkuszach; życie zaś autora zawiera 10 a text 419 stron.

W zbiorze tym listów Jędrzeia Żaluskiego opisane są w porządku chronologicznym, dzieła za życia jego przypadłe, to jest od roku 1665 do 1710 (umarł 1711). — Ponieważ Jezuici Brunberscy nie wszystkich arkuszy równą liczbę drukowali przez pomyłkę, po śmierci tedy autora zakupił całe dzieło Laurer księgarz Toruński, lecz nie mając sposobu dopełnienia

braków, odprzedat je Kornowi księgarzowi Wrocławskiemu, który brakujące arkusze do-
drukował. I tym sposobem dostanie całego dzieła
za sześć dukatów, które płacono po sześćdzie-
siąt, iak pisze bratanek autora Józef Żaluski
(w bibliotece historyków MS. pag. 47.) który
jest wydawcą piątego tomu. —

Do tego należy następujące pismo:

GRATIANI SEVERINI LIPINSKI nobil. Prutheni ad Vincencium Constantinum Starodobski Nob. Polon. epistola, sicilimenta quaedam in celsissimi olim principis illustrissimi reverendissimi et excellentissimi domini Andree Chryzostomi in Żaluskie Żaluski Episcopi Varmiensis terrarum Prussiae praesidis et supremi regni Poloniae cancellarii, epistolarum historico-familiarium loca nonnulla terras Prussiae speciatim civitatem Gedane nsem afficientia exhibens. Anno 1712 in 4to. 136 stron.

Jan Bankie Notaryusz Xięstwa, Professor w szkole prawa posiada dwa następujące do li-
stów Żaluskiego ważne rękopisma:

a. *Index ad Epistolas Żaluski in fol. 15 arkuszy.*

b. *Żaluski epistolarum historico familiarium emedatio per chronologiam universalem et particularem mensium et dierum nec non connexionem historiae. folio. 32½ arkusza.*

§. *Meletemata Thorunensia seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polon. et Prusicam politicam, physicam, rem nummariam, ac literariam spectantes uno volumine jam collectae et comprehensae curante FERRO JAENICHIO. Thorunii typis et sumpt. Joh. Nicolai Nobis Senat. et Gymn. typogr. in 8. (1726) 4 Tomy. 250 232 336 278 stron. Czwarły tom drukowany w Wrocławiu i Lipsku u G. T. Korna 1762.*

§. *Thornische Chronica in welcher die Geschichte dieser Stadt von 1221 bis 1726. aus bewehrten Scribenten und glaubwürdigen Documentis zusammen getragen worden von JACOB HEINRICH ZERNECKE.*

działa zawier. pojed. epoki i żywoty. 765

Zweyte vermerhrte Auflage. Berlin bey Ambrosius Haude Königl. wie auch der Societ. Wissenschaften privileg. Buchhändler und Factor 1727 in 4to. 470strou.

Szacowne dzieło, ale nie dla prostych dylettantów.

§ *Geschichte der Preussischen Lande, Königlich-Polnischen Antheils. Seit dem Jahr 1526 bis auf den Tod Königs Sigismundi I. Alles aus geschriebnen Nachrichten zusammengetragen, und mit gehörigen Urkunden versehen, von GOTTFRIED LENGNICH D. Danzig, gedruckt durch E. E. Rahts und des Gymnasii Buchdrucker J. Daniel Stollen. in folio (Przedmowa datowana jest w Gdańsku 1. Lutego 1722) Tomów 9 in fol. z których każdy ma napis stosownie do okresu w nim opisanego. Ostatni Tom drukowany roku 1755 i zawiera wiadomości aż do śmierci Augusta II.*

Dzieło to Lengnicha iako zawierające pisma autentyczne w oryginałach, bardzo jest ważne do historyi naszey.

§ *Prawdziwe racye iak naykrócey zebrane Ichm. cudzoziemców opowiadających się Nayiasu. Stanisławowi i nad niemi krótkie reflexye przeciw remonstracyi fundamentalnéy przycyva etc. w Lipsku drukowaney i tu rozszianey R. 1733. in 4to bez miejsca druku; 3 i pół arkusza.*

§ *Zebranie racyi i reflexyi do skonwikowania, że w terażnieyszym stanie osierociałey oyczyzny, nie pożądańszego i dobru pospolitemu przyzwoitszego bydź nie może iako Nayiasu. Stanisława obrać za krola Polskiego. Do uwagi życzącym dobrze synom oyczyzny podane R. 1733 in 4to. Bez wyrażenia miejsca; 3 i pół arkusza.*

§ *Histoire de Pologne sous le regne d'Auguste II. par l'Abbé de PARTHENAY. à la Haye 1733 — 1734 in 8vo. 4 Tomy, przedrukowane i późniéy.*

Chastel księgarz londyński przedrukował dzieło Parteneia z dodaniem liter D. L. M. niby

nazwiska autora, iak świadczy Żaluski (w Bibliot. hist. pol. MS. p. 79.) pod tytułem:

Histoire d'Auguste II. roi de Pologne etc. par M. D. L. M. à Londres chez Moyse Chastel 1739 in 8vo 4. Tomy 256, 256, 304 i 248 stron.

Niemieckie tłumaczenie tego dobrego dzieła, wydał bezimiennie FAYDA. KLOSE kuznodzieja wyznania helweckiego w Toruniu, z przypiskami. w Mitawie 1771 — 1772 in 8vo 2 tomy.

§. *Historische Staats und Kriegs Schau-Bühne des Königreichs Polen in einem kurtz gefassten Zusammenhang derer heutigen Polnischen Kriegs - Traublen nebst beygefügten Journal von Belagerung der Stadt Dantzig wie auch accuraten Abrissen derer Städte, Warschau, Cracau und Dantzig nicht weniger denen Bildnissen des Stanislai und Primatis eröffnet. Frankfurt und Leipzig 1754 in 8vo 327 stron.*

§. *Memoires pour servir à l'histoire de Pologne avec les remarques sur le gouvernement de ce royaume pour servir d'intelligence à ces mémoires par Amand de la CHAPELLE. à Paris chez André Cailleau 1739. 8vo 400 stron.*

Toż samo pismo, nie nowego nad wiadomości z gazet nie zawierające, ma tytuł: *Memoires de Pologne*, iak świadczy Żaluski w bibliot. hist. pol. MS. p. 79.

§. Janina zwyciężkich tryumfów dziełami i heroicznym męstwem Jana III. króla Polskiego na marcowym polu Najjaśniejszy po przelamany ottomański y tatarski sile nieśmiertelnym wiekom do druku podany przez niegdy sługę Najjaśniejszego Maiestata JAKUBA KAZIMIERZA RUBINKOWSKIEGO Sekretarza Radzce, Burgrabiego J. K. M. Post - Magistra Toruńskiego, w Poznaniu w drukarni J. K. M. Kollegium Poznańskim Societatis Jesu Ro. Pań. 1759. w roku zaś 1760 iako Polak na usilne wielo żądania w szczeru Polskim języku powtórzonem drukiem na nowo wstawiony od teyże drukarni. in 8vo. 26 i pół ar-

kuza. Toż dzieło drukowane pod tymże tytułem, lecz z przydatkiem na końcu kroniki polskiej i historyi Toruńskiej. we Lwowie w Wdrukarni (sic!) Jana Salichtyna J. K. M. typ. 1757 in 4to 279 stron.

Chyba przytoczone niektóre listy i napisy, mogą mieć wartość historyczną, bo w dziele samem panegiryczność, opis komet i innych znaków przepowiednich, tłum powieść dzieiów. Kronika monarchów polskich w drugim wydaniu zajmuje 10 kart, a powieść o sprawie toruńskiej 1725 roku, 4 karty.

Tegoż autora następujące jest jeszcze pismo:

Promienie cnot królewskich po śmiertelnym zachodzie Najjaśniejszego słońca Augusta II. monarchy Polskiego W. X. Lit. etc. dziedzicznego Saxonii Xiążęcia Elektora świat oświecające *in lucem publicam* wydane przez Jakuba Kazimierza RUBINKOWSKIEGO etc. Roku od wschodu sprawiedliwości słońca 1742. w Poznaniu w drukarni J. K. M. Soc. Jesu in 4to. Dedykacyi do królewicza Xawera 2 arkusze, a textu 35 arkuszy.

Jałowy, albo jeżeli się podoba szumno-czczy panegiryk.

6. *Histoire de Stanislas I. Roi de Pologne grand duc de Lithuanie, Duc de Lorraine et de Bar etc. par Monsieur D. C... à Londres chez Guillaume Mever 1741 in 8vo. 2 Tomiki 216 i 189 stron.*

Przyozdobione kopersztychami osób, iako to Króla Stanisława, jego żony i córki, Radzieiowskiego i t. d. tudzież wizerunkami wielu medalów przez Karóla XII. z powodu Stanisława bitych. Dzieło to przełożone na język niemiecki; iako też po polsku pod tytułem:

Historya życia Najjaśn. Stanisława I Króla Polskiego i t. d. zfrancuzkiego i niemieckiego na żądanie wielu po polsku zebrana: wielu Kopersztychami (to jest 17) i notami objaśniona, drukowano R. P. 1744. bez wyrażenia miejsca, in 8vo.

Kopersztychy pięknie są rżnięte przez B. Strachowskiego w Wrocławiu.

§. Dzieło Pawła POTOCKIEGO jako treści historyczney przytaczamy tutaj. Wydał je Żaluski pod tytułem:

Opera omnia Pauli Comitiss in Aureo Potok Pilavita Potocki (Palatinidae Braclaviensis) Castellani Camenecensis in Podolia Senatoris Regni Poloniae (Theodori Primatis regni progenitoris), scilicet 1.) Saeculum bellatorum et Togatorum, vel centuria elogiorum clarissimorum virorum Polonorum et Lithuanorum; Opus ineditum. 2.) Moscovia vel narratio de moribus Monarchiae Russorum, cum animadversionibus civilibus et politicis documentis pag. 161. 3.) Exercitationes oratoriae, lucubratae in secessu Patavino pag. 151. 4.) Historico-politicus, sive quaestiones historicae et civiles, ex 3 libris primae decadis Titi Livij pag. 201. — Quibus adjecta sunt: 1.) Eiusdem seu forte cujuspiam, FALLISSOWSKI nomine, colloquium seu dissertatio patrisfamilias cum Sacro curione, de causis incrementi Romani Imperij, Polonia ad cautelam et exemplum pag. 229. 2.) Petri POTOCKI oratio gratulatoria ad Ladislaum Sigismundum Regem Poloniae pag. 243. 3.) Joannis POTOCKI oratio asserens eum esse deum qui per verbum in spiritu S. condidit omnia, pag. 261. Haec singula scripta anecdota, ex sua bibliotheca, jam nunc publica et cuius patente, edidit, quaedam ex Polonico idiomate, latina metaphrasi interpretatus est, notulis et indicibus illustravit, sextuplici genealogia Potockiana tum et epitaphiis sepulchralibus Potockiorum, ac denique testimoniis historicorum de Pilavitis et Potockiis locupletatus est aliquantisper Potockijs sanguine junctus Josephus Andreas Comes in Żaluskie ŻALUSKI Supremus Regni Poloniae Referendarius, Abbas commendatarius Villariae Betnaci et Fontaneti in Gallia, consiliarius praelatus honoris parlamenti Nanecciani etc. Praepositus insignis Ecclesiae Regiae Varsaviensis, Varsaviae in typographia collegii Regii Societatis Jesu Anno Domini 1747 in fol. 345 stron; 11 zaś arkuszy

dzieła zawier. poied. epoki i żywoty. 767

zaymuie pismo następujące: *Foundationes ecclesiarum et monasteriorum Ord. Praedicatorum in provincia Russiae ab illustrissimis Potocciis perfectae ex R. P. Simonis Obolski Russia Florida, Opusculo raritatis stupendae in 4to. Leopoli 1646 edito.*

Do tak wyszczególnionego tytułu nie potrzeba objaśnienia.

§. *CRISSENI PEROENSIS* (i. e. *J. GOTTL. BOEHMII*) de ortu regiae dignitatis in Polonia recitatio academica. Lipsiae 1754 in 4to.

Przytacza Meusel in *Staatengeschichte von Europa* 1800 p. 543.

§. *Histoire des révolutions de Pologne depuis le commencement de cette monarchie jusqu'à la dernière élection de Stanislas Leszczyński par M. l'Abbé DES-FONTAINES.* à Amsterdam chez François l'Honneur 1754 in 8vo 2. Tomy 348 i 304 stron, a 5 arkuszy rejestru.

§. *Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem usque libri IX seu annales regnante Joanne Casimiro Poloniarum Suecique rege, ab anno 1648 usque ad annum 1660. auctore LAURENTIO JOANNE RUDAWSKI equite Polono, cathedralis ecclesiae Olomucensis Canonico, sacrae Caesareae Majestatis ac serenissimi Leopoldi Guilielmi Archiducis Austriae consiliario ex manuscripto celeberrimae bibliothecae Zaluscianae edidit; notas, ubi opus videbatur, et historiam in compendio ab anno 1660 usque ad annum 1668 adjecit ac praefatus est LAURENTIUS MIZLERUS Philos. et Med. Doctor. etc. etc. cum serenissimi regis Poloniarum privilegio. Varsaviae et Lipsiae anno 1755 sumptibus Mizlerianis in fol. 516 stron a 64 arkusza rejestru.*

Szacowne dzieło.

§. *WOLFG. BALTH. AD. de STEINWEHR* regiae in Polonia dignitatis origines. Francof. ad Viadr. 1758 in 4to.

Przeciwko temu pismu napisał uwagi Stanisław JAWORSKI Jezuita, drukowane przy

oracyach, w Warszaw. 1767 in 4to, iak świadczy
Zaluski w bibliot. Histor. pol. MS. p. 49.

§. *Memoires sur le gouvernement de la Pologne*
(à *Manheim chez Pierrou*) 1759 in 8vo.

Przedrukowane bez wyrażenia miejsca 1772
in 8vo.

Po niemiecku pod tytułem: *Grundriss der
heutigen Staatsverfassung von Polen*. Po Rossyi-
sku w Petersburgu 1764.

Autorem pisma tego nie iest Pfeffel iak
niektórzy mniemali, lecz Królewsko-Polski
Konsyliarz Jan Benjamin STEYNHEYSER (Stein-
haeuser). Obacz *Büschings wöchentl. Nachrichten*
1774 p. 286. Meusel's Staatengeschichte von
Europa 1800. p. 539.

§. Wiadomość o Xięstwie Kurlandskim y Semigal-
skim z różnych dziełopisów zebrana Najjaśniejszemu
Królewiczowi IMsci Polskiemu Karolowi I z bożey ł-
ski Xiążęciu Kurlandskiemu y Semigalskiemu przy-
uroczystym szczęśliwego przybycia do Wilna powin-
szowaniu od ohowiązaney wiecznie Najjaśniejszemu
imieniowi Akad. Wileński. Societatis Jesu ofiarowana
w Wilnie w drukarni J. K. Mci Societatis Jesu r. 1759
in 8vo 10 arkuszy.

§. *Histoire de Jean Sobieski roi de Pologne par*
M. l'Abbé COYER. à Amsterdam et se trouve à Lei-
psic chez M. G. Weidmann. 1761 in 8vo 3 Tomy 250
216 i 180 stron, a 4 arkusze rejestru.

Szacowne dzieło.

§. Listy o benkrólewjach Polskich do J. O. Xiążę-
cia Jana Sanguszka francuzkim ięzykiem przez Im. Pa-
na Pyrrhis de VARILLE pisane na polski ięzyk
przełożone. w Warszawie 1764 in 8vo 72
stron.

§. *Vertrautes Gespräch zwischen dem Herrn und*
dem Diener oder pragmatische und geheime Geschi-
chte Friederich August des III. Königes in Polen und
Chur-

działa zawier. pojed. epoki i żywoty. 769

Churfürstens zu Sachsen und seines gewesenen Premier Ministers des Grafen Heinrich von Brühl aus zuverlässigen Urkunden unpartheyisch entworfen von GIOVANNI DOMICELLO. 1. Stück. Franckfurt und Leipzig 1764 in 4to 75 stron.

Czyli więcéy wyszło nie wiem; ten jeden tomik iest w bibliot. liceum. warszaw.

§. *Essai de l'éloge historique de Stanislai I. roi de Pologne duc de Lorraine et de Bar par M. M... à Bruxelles et se trouve à Paris chez Claude Herissant 1766 in 4to 91 stron.*

§. *Leben des wolthätigen Philosophen, oder vollständige Lebensgeschichte des weltberühmten Polaischen Königs Stanislai Leszcziński Herzogs zu Lothringen und Bar etc. Schwiegervaters Königs Ludwigs XV in Frankreich von dem Verfasser der genealogisch historischen Nachrichten. Leipzig in der Heinsiusischen Buchhandlung 1767 in 8vo 552 stron.*

§. *Portrait historique de Stanislas le bienfaisant par le Comte de TRESSAN, Grand-Officier de sa maison. à Nancy chez la veuve et Claude Leseure 1767. 8. 36 stron.*

§. *Leben des Stanislaus Leszcziński mit dem Zunamen des Wohlthätigen, Königes von Polen, Herzogs von Lothringen und Bar durch Herrn... Advokaten in den Landes-regierungen des Königes von Polen, und bey dem höchsten Gerichtshofe in Lothringen, aus dem Französischen übersetzt. Leipzig in der Dyckischen Buchhandlung 1770. in 8vo. 478 stron.*

§. *Lettres sur l'état actuel de la Pologne et sur l'origine de ses malheurs. à Amsterdam et se trouve à Paris chez Didot et Lacombe 1771 in 8vo 528 stron.*

Przy końcu iest na 52 stronach: *Avis économiques aux citoyens éclairés de la republique de Pologne, sur la manière de percevoir le revenu public.*

§. *Zbiór deklaracyi not y czynności gówniejszych które poprzedzily i kaszły pod czas seymu pod wężem konfederacyi odprawiającego się od dnia 18 Września 1772 do 14 Maja 1773. Bez miejsca druku in 4to 401 stron i 2 karty rejestru.*

Do wydrukowanego tu, między innymi rzeczami, historycznego wywodu praw trzech mocarstw do prowincyi polskich, przyłączona jest odpowiedź na nie na historycznych także dowodach oparta, której autorem jest Felix ŁOYKO Szambelan króla Stanisława Augusta. O Łoyku napisał Stanisław Potocki (w przypisach do pochwały Joz. Szymanowskiego na k. 59): „Niezmierne materiały które do historyi, ekonomiki polityczney zebrał, służą za dowód, iak ucząc się całe życie, chciał dopiero dojrzały owoc pracy swojej wydać.”

§. *Letters concerning the present state of Poland with an apendix containing the manifestoes of the courts of Vienna, Petersburgh, and Berlin, and other authentic papers. The second edition. London printed for T. Payne, near the Mews-Gate 1773 in 8vo 393 stron.*

§. O przyjeździe królowéy Bony do Polski rzecz z rękopisma pewnego wybrana, w Lipsku 1774 in 8vo 77 stron.

Rzeczy wiadome z dzieł innych.

§. *Gründliche Nachricht von den Herzogen von Pommern Danziger Linie, worinn zugleich die Nachrichten der Polnischen Schriftsteller von dieser Materie geprüft werden. Berlin bey G. J. Decker 1774. 4. 55 stron.*

Jako odpowiedź na to pismo, wyszło następujące:

Ehrenrettung der ältern Polnischen Geschichtsschreiber gegen die neulich im Drucke erschienene gründliche Nachricht von den Herzogen von Pommern Danziger Linie: worinn zugleich die Nachrichten der polnischen Schriftsteller von dieser Materie geprüft werden. 1774 in 4to 54 stron.

§. Życie Jana Zamoyskiego Kanclerza i Hetmana W. K. (przez Franciszka BOHOMOLCA), w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci 1775. in 8vo 324 stron.

dzieła zawier. pojed. epoki i żywoty. 771

Przedrukowane u Mosłowskiego w zbiorze pisarzy polskich 1805 roku.

§. *Fr. PETIS de la CROIX* *Geschichte der Kriege der Türken mit Polen von G. F. C. S. (SCHAD). Fürth b. Verfasser 1775 in 8vo (106gr.)*

Przytacza *Ersch im Handb. d. deutschen Literatur.* 1813. in 8vo *Gesch. Nro. 1238.*

§. Domowe wiadomości o wielkim X. Litewskim z przyłączeniem historyi tegoż narodu. Przedrukowane w Wilnie w drukarni Soc. Jesu 1775 in 8vo 270 stron.

§. *Eloge du roi Stanislas Auguste de Pologne. à Danzig chez J. H. Floercke 1775 8vo. 37 stron.*

§. **FLAWIUSZA WEGECYUSZA RENATA** o sprawie rycerskiej, tlómaczenia Franciszka Paprockiego z przydaniem do teyże materji pisma z innych nayprzedniejszych autorów. w Łowiczu 1776 2 tomy in 8vo. Lecz Wegecyusz zawarty jest w pierwszym tomie, tom zaś drugi takowy ma napis:

O Sprawie rycerskiej polskiej historya z różnych autorów oyczystych y postronnych y konstytucji seymowych zebrana przez Franciszka PAPROCKIEGO Dziekana Katedral. Infant. Kanonika Łowickiego, kawalera orderu złoty ostrogi. Tom II. w Łowiczu w druk. JO. X. Prymasa 1776 in 8vo 5 kart dedykacyi do Xaw. Massalskiego, 516 stron, i dwie karty rejestru rozdziałów.

Mówi zaś tu autor między innemi o sławie Polaków z męstwa — o sposobie woionania — o pospolitém ruszeniu — o woysku komputowym czyli służebnym — o zaplacie i nadgodzie żołnierza — o hetmánoch i innych urzędach woyskowych — o artylerji — o flocie — o orężu i ubiorze — O młośnikach oyczyny którzy iey zdrowiem i mągłkiem służyli i t. d.

§. Kazimierz Wielki, w Warszawie w drukarni P. Dufoura 1777. in 4to 68 stron. Druk okazaly.

Autorem jest WANDALIN MNISZEK. Przekopowane to pismo w zbiorze Mostowskiego 1805 roku.

§. *Geschichte der Staatsveränderungen von Polen vom Tode Königs Augustus III. bis ins Jahr 1775 nebst den zu dieser Geschichte gehörigen öffentlichen Beweisschriften. Aus dem Französischen. Mit Churfürstlich-sächsischer allergnädigster Freyheit. Leipzig bei Gaspar Fritsch 1777 in 8vo 2. Tomy 362 i 436 stron.*

Przy drugim tomie jest mapa Polski z oznaczeniem pierwszego zaboru.

Oryginał przez ŻUBERTA (Joubert) bezimiennie wydany, wyszedł pod tytułem:

Histoire des revolutions de Pologne depuis la mort d'Auguste III, jusqu'à 1775. à Varsovie (à Paris) 1776 in 8vo 3. Tomy.

§. *Versuche über die Schlesische Geschichte in einzelnen Abhandlungen (von Frid. Wilh. PACHALY Königl. Preus. Generalfiskals in Schlesien). Breslau 1776 in 8vo.*

Tegoż autora także bezimiennie: *Versuch über die Schlesische Geschichte vom. J. C. 1163 bis 1740. Breslau 1777 in 8vo.*

Oba te pisma, sam autor przerobiwszy i pomnożywszy, wydał pod tytułem:

Sammlung verschiedener Schriften über Schlesiens Geschichte und Verfassung von F. W. Pachaly. 1 Band welcher die Geschichte des Landes bis zum J. 1786 enthält, nebst den erforderl. genealog. Tabellen. Breslau 1790 in 8vo.

§. Życie Jerzego Ossolinskiego kanclerza Wielkiego koronnego, Lubelskiego, Lubomskiego, Lubaczowskiego, Brodnickiego, Ryskiego, Derpskiego, Adzielskiego, Stanisławowskiego y Bydgoskiego starosty (przez Franciszka BOHOMOLCĄ) za pozwoleniem zwierzchności. w Warszawie w drukarni na-

dzieła zawier. pojed. epoki i żywoty 773

dwornéy J. K. Mei R. P. 1777 in 8vo 2 tomy 493 i 317 stron.

Jest także przedrukowane w zbiorze pisarzy Polskich przez Mostowskiego. Tak niniejsze pismo jak i wszystkie dzieła Franciszka Bohomolca, mają wiele zalety z gruntowności i jasności w wykładzie. Własną biografią Ossolińskiego aż do 20 roku doprowadzoną, wcielił Bohomolec do tego żywotu.

§. Relacya Sefera Muratowicza obywatela Warszawskiego od Zygmunta III. króla Polskiego do sprawowania rzeczy wyslanego do Persyi w roku 1602, rzecz z starego rękopismu wybrana. w Warszawie u Mitzlera 1777 in 8vo 35 stron. Przedrukowana w Warszawie 1807 in 8vo 40 stron.

Historycznych dat mało tu się znajduie.

O poselstwach Polskich w Persyi pisał roku 1734 obszerną rozprawę Tadeusz KRUSINSKI Misyyonarz Perski, o którym obacz niżej między dziełami historyi powszechnéy.

§. Historia Jana Karola Chodkiewicza Wojewody Wileńskiego Hetmana wielkiego W. X. L. (przez Adama NARUSZEWICZA). w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mei R. 1781 in 4to min. czyli *raccy* in 8vo maj. 2 tomy 425 i 498 stron.

Przedrukowana w zbiorze pisarzy polskich Mostowskiego. Zawiera bardzo wiele rzeczy objaśniających rządu Zygmunta III. Styl w tém dziele płynny i naturalny.

§. Przyjęcie Nayiasn. Pana Stanisława Aug. Króla Polskiego etc. etc. Pana naszego miłościwego w Siedlcach R. 1783. w Warszawie w drukarni Nadwornéy J. K. Mei. in 8vo 56 stron.

Proza przeplatana wierszami do 38 strony, a od 38 do 56 strony jest sielanka we dwóch aktach.

§. *Eloge historique de Stanislas Auguste Roi de Pologne par un citoyen, à Varsovie chez P. Dufour 1785 in 4to min. 172 stron.*

Autorem tey pochwały jest Waleryan TEGOBORSKI Szambelan Królewski i Sekretarz w gabinecie interesów zagranicznych, kawaler orderów polskich.

§. *Historya Stefana na Czarney Czarnieckiego wojewody Kiiowskiego hetmana polnego koronnego przez X. Michała KRAIEWSKIEGO S. P. w Warszawie w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum 1787 in 8vo 398 stron.*

Przedrukowane w zbiorze pisarzy polskich Mostowskiego 1805 roku.

Zacny autor (o którym mówiliśmy już w tomie I.) trudni się teraz opisaniem rządów Jana Kazimierza do zbioru dziejów polskich, którego wydaniem ma się zająć królewskie towarzystwo warszawskie przyjaciół nauk. Część znaczna téy pracy już wygotowana, złożona jest w archiwum tegoż zgromadzenia.

§. *Dyaryusz przyjazdu Najjaśniejszego Stanisława Augusta Króla Pols. szczęśliwie nam teraz panującego do miasta stołecznego Krakowa po widzeniu się z Józefem II Cesarzem Rzymsko-Niem. i Katarzyną II. Imp. Ross. na granicy państwa swojego, spisany. w Krakowie u Grebla 1787 in 8vo 107 stron. Na końcu plan miasta Krakowa.*

§. *Zycia sławnych Polaków krótko zebrane (przez X. Konstant. BOGUSŁAWSKIEGO). Tom I. w Warszawie w drukarni Nadworney JK Mci Prześw. Kom. Eduk. Publiczney roku 1788. 8vo 205 stron.*

W tym jednym tomiku (których więcéy nie wyszło), jest kilkadziesiąt biografii.

§. *Annales de la petite Russie ou l'histoire des Cosaques - Saporogues et des Cosaques de l'Ukraine ou de la petite Russie, depuis leur origine jusqu'à nos jours; suivie d'un abrégé de l'histoire des Hettmans des Co-*

saques, et des piéces justificatives: traduite d'après les manuscrits conservés à Kiiow, enrichie de Notes, par Jean Benoit SCHERER, pensionnaire du roi, employé au bureau des affaires étrangères, membre de plusieurs académies, conseiller du grand sénat de Strasbourg, ci-devant Jurisconsulte du collège impérial de justice à Saint Petersbourg pour les affaires de la Livonie, d'Estonie et de la Finlande. à Paris chez Cuchet Libraire. 1788 in 8vo 2 Tomy 328 i 340 stron.

§. Dyaryusz podróży Stanisława Augusta Króla na Ukrainę w roku 1787 przez Adama NARUSZEWICZA w Warszawie 1788. Przedrukowany w zbiorze piararów polskich Mostowskiego 1805 roku in 8vo. 20 arkuszy.

§. *Historia belli Cosaco - Polonici authore Samuele GRONDSKI de Grondi conscripta anno MDCLXXVI. Ex manuscriptis monimentis historiae Hungaricae in lucem protulit Carolus Koppi, in regia scientiarum universitate, histor. Univers. Prof. Pestini 1789 litteris Francisci Augustini Patzko in 8vo 452 stron.*

Historya ta Kozaków rozciąga się od 1643 do 1657 roku; jest w bibliotece liceum warsz.

§. *Epitaphia in ecclesia S. S. Trinitatis F. F. Praedicatorum Cracoviae a F. Laurentio Teleżyński ejusdem ordinis ibidem studii baccalaureo collecta: Cracoviae typis Dziedzicka et successorum Anno 1790 in 8vo 69 stron.*

§. *Tagebuch des unterm Bunde der Konföderation im Jahr 1788 angefangenen und bis 1790 fortgesetzten merkwürdigen polnischen Reichstages, nebst verschiedenen bey dieser Gelegenheit herausgekommenen Schriften. in 8vo 6 Tomów.*

O zwyczajnych dyaryuszach seymowych obacz w rozdziale prawodawstwa.

§. Życie Stanisława Jabłonowskiego Kasztelana Krakowskiego z francuzkiego na język polski przelożone przez A. F. w Warszawie u Dufura 1889 (przez pomyłkę zamiast 1789) i 1790 in 8vo 2 Tomy 355 i 376 stron.

§. Życia Sapienhów y listy od monarchów, książąt y różnych panujących do tychże pisane. w Wilnie w drukarni JK. Mości przy Akademii 1790—1791. in 4to 2 Tomy 393 i 320 stron, iako też 24 stron Listów do Jana Piotra Sapienhy.

Z tych życie Lwa Sapienhy jest przedrukowane w zbiorze pisarzy polskich przez Mostowskiego 1805 roku.

§. Relacya deputacyi do examinowania sprawy o bunt oskarżonych, na seymie 1790 roku uczynioną. Część I. w Warszawie w drukarni Piotra Zawadzkiego in 8vo 209 stron; załączone zaś głosy miane przy teyże relacyi 73 stron.

Do tego należą:

Annexa do części pierwszey relacyi w materyi o buntach na seymie 1790 roku uczynioney. tamże in 8vo 440 stron.

W Kommissyi téy pióro trzymał ieden z iętych członków Michał Zaleski Woyski Litewski Posel Trocki; Sekretarzem zaś i wydawcą był Ignacy TANSKI. Iako tłumacz zwłaszcza do ięzyka Rossyyskiego użyty był Manugiewicz, których obu przy końcu zdania sprawy, kommissya, stanów seymujących względem polecila.

Dla prędszego zaś publiczności zawiadomienia, wyszło następujące pismo:

Treść z relacyi od deputacyi examinująceny oskarżonych o bunt seymującym na sessyi 26 Marca 1790 uczynioney za rozkazem deputacyi interessów zagranicznych wyciągniona. in 8vo 94 stron.

I pod takowym także tytułem:

Wyciąg z mowy powiedzianey na sessyi seymowey d. 26 Marca 1790 w niebytności arbitrow przez iednego z deputowanych do wyexaminowania osób obwinionych o spólnictwo rozruchów buntowniczych, które się wszczęły w Polsce na początku wiosny roku 1789.

dzieła zawier. poied. epoki i żywoty. 777

z doniesieniem Stanom Najjaśniejszym okoliczności odkrytych z indagacyi omychliże. in 8vo 94 stron.

§. (X. FRANC. JEZERSKIEGO) Wzmianka krótka o zjednoczeniu Xięstwa Litewskiego z Królestwem Polskim w duchu wolności i równości (w Lipsku 1790) in 8vo 40 stron.

§. Dzień trzeci Maja 1791 roku. w Warszawie nakładem i drukiem M. Grölla. Tytuł ten sztychowany, ozdobiony winiętą, wyobrażającą skruszenie iarzma niewoli. in 8vo 260 stron.

Wyrazy przedmowy objaśniają treść dzieła: „Podać wierne opisanie rewolucyi d. 3 Maja, spółczesny, a może i potomny powszechności przedsięwzięłem. Rewolucyą zowią tę ważną odmianę, stanowiącą epokę w dziejach narodu. Podobne w innych państwach zdarzenia, noszą cechę gwałtu, wojny domowej i wylewu krwi obywatelskiej. Rewolucyą niniejszą oznacza powszechna radość ludu czuć umiającego swoją szczęśliwość. Byłem świadkiem przytomnym dziełu całemu, pilnym w zachowaniu pamięci, wzebraniu okoliczności dokładnym, w wystawieniu ich będą rzetelnym.”

§. Traktaty konwencyjne, handlowe i graniczne wszelkie publiczne umowy między Polską i obcemi państwami od r. 1764 — 1791. w Warszawie in 8vo 2 Tomy.

Dzieło inne zawierające traktaty Europejskie a zatem i polskie od 1648 do 1789, obacz niżej na k. 797.

§. *Geschichte der polnischen Staats-veränderung vom 3. May 1791 nach dem polnischen Berichte der Warschauer National-Zeitung von K. G. (KARL GLAFE). Warschau gedruckt bey Michael Gröll, Hof-Buchhändler in 8vo 119 stron.*

§. O ustanowieniu i upadku Konstytucyi polskiej 3 Maja. we Lwowie (*istotnie w Lipsku*) 1793. in 8vo 2 Tomy 246 i 308 stron.

Autorem czyli raczej autorami tego pisma są Ign. POTOCKI Marszałek W. W. X. L. Hugo KOLLATAY (obacz w Tomie I. k. 660), a wydaniem z druku trudnił się Franciszek DMOCHOWSKI (ob. w Tomie I. k. 494). Niemieckie tegoż dzieła tłómaczenie wydał Sam. BogLINDE bezimiennie pod tytułem:

Vom Entstehen und Untergange der polnischen Constitution 1793 in 8vo (w Lipsku) 2 Tomy.

§. *Letters on the subject of the concert of princes and the dismemberment of Poland and France. (First published in the Morning Chronicle between Juli 20 1792 and June 25. 1793) with corrections and additions by a Calm Observer. The second edition. London printed for G. G. et J. Robinson Paternoster — Row. 1793 in 8vo XXXIX i 391 stron.*

§. *Geordnete Sammlung der Regierungs Schriften und Proklamationen die seit dem 25 Maerz 1794 in Polen erschienen mit einer nähern Beschreibung der Warschauer Revolution von ihrem Anfange an bis auf den heutigen Tag fortgesetzt von einem Warschauer Bürger. Warschau, 1tes Päckchen 1794 in 8vo. 127 stron 2tes und 3tes Päckchen 1795 in 8vo 268 i 243 stron.*

§. *Versuch einer Geschichte der letztern polnischen Revolution vom Jahre 1794 mit den dabei erschienenen Regierungsschriften belegt. Ein Nebenstück zu der Schrift: Über das Entst. u. Unterg. d. poln. Constitut. 2 Theile 1796. bez mieysca in 8vo.*

Autorem pisma tego jest Karól WOYDA Referendarz w radzie stanu Xięstwa Warszawskiego, iak wyczytuie W (Hall.) *Allgemeine Literatur Zeitung* 1808 Nro 89 p. 711. gdzie także jest wzmianka iż wydał pismo pod tytułem: *Vertraute Briefe über Frankreich und Paris.*

§. *Einige Nachrichten über die Vorfälle in Polen vom J. 1794 von J. G. SEUME. Leipzig b. Martini 1796 in 8vo.*

§. *Geschichte und Darstellung der polnischen Revolution in ihren näheren und entfernten Ursachen entwickelt von einem Fetter des Hippolithus a Lapide, Germanien 1796 in 8vo 144 stron.*

§. *Beitrag zur Geschichte der Polnischen Revolution im Jahre 1794 aus einem polnischen Manuscripte. Frankfurt und Leipzig 1796 in 8vo 132 stron.*

Dzielko to napisane przez iednego Generała Polskiego będącego w czynney służbie w ten-czasi teraz.

J. C. v. ENGEL'S *Geschichte der Ukraine in d. Allgem. Welthistorie. Halle 1796 in 4to. Tom 48 w któ-rym od 1—396 strony rozciąga się.*

§. *Histoire de la révolution de Pologne en 1794 par un témoin oculaire. à Paris chez Magimel an V. (1797) in 8vo 291 stron.*

§. *FR. ANT. v. FAVRAT'S Beiträge zur Geschichte der polnischen Feldzüge von 1794 bis 1795 als Antwort auf die von dem Grafen von Schwerin ihm gemachten Beschuldigungen. Aus dem Französischen Manuscript übersetzt. Berlin bei Homburg 1799 in 8vo maj.*

§. *Memoires sur la révolution de la Pologne trouvés à Berlin. Paris chez Fain et Debray 1806 in 8vo maj. LXXVI i 167 stron i dwie mappy, z których iedna wystawia plan miasta Warszawy i stanowiska woysk Rossyiskich 1794 roku, druga teatr wojny 1794 roku.*

Dzielko to, iak pisze Recenzent w Halskiéy powszechnéy gazecie literackiéy (1808 N. 75 p. 579) sklada się z dwóch części, z których pierwsza podae krótki, dość prawdziwy rys historyi i losów Polski, druga zaś zawiera pismo gneralnego kwatermistrza Rossyyskiego PISTORA, który błędy Generała Igielsztroma i innych wodzów odkryć się stara aby swoię niewinność okazać. Lubo pisemko to G. K. Pistora w części ma bydź parcyalnie napisane (o czém i francuzki wydawca wzmiankuje), sza-

cowne iednak zawiera materyaly do objaśnienia epoki dziełów polskich z roku 1794.

§. Szacowne pismo Fr. JEKIELA *Polens Staatsveränderungen* 1805 roku inastęp. wydane (obacz wyżej k. 121), dla gruntownych wywodów historycznych, należy tu także.

§. Zbiór krótki przyczyn i zdarzeń które sprowadziły rozbiór Polski, z francuzkie go przełożony w Roku 1807. w Warszawie w drukarni W. Dąbrowskiego 1812 8vo 110 stron.

§. *Polen zur Zeit der zwey letzten Theilungen dieses Reichs historisch statistisch und geographisch beschrieben nebst einem allegorischen Frontispiz, drey Prospekten und einer Landkarte welche die verschiedenen Theilungen Polens in den Jahren 1772, 1793, 1795 dem Auge deutlich macht.* gedruckt im Jahr 1807. 8. 551 stron.

§. *Histoire de l'anarchie de Pologne et du demembrement de cette republique par Cl. RULHIÉRE suivie des anecdotes sur la revolution de Russie en 1762 par le même auteur.* Paris 1807 8vo 4 Tomy.

Przedrukowany i w Niemczech w 4 Tomach z napisem Paryża. A na niemiecki język przetłómaczony pod tytułem: *Rulhiere's Geschichte der Anarchie in Polen. a d. Franz. Hamb. u Leipz.* 1808 in 8vo 4 tomy. Przekład Rulierowego dzieła w języku polskim wyszedł pod tytułem:

Tłómaczenie z Francuzkiego historyi bezrządu Polski dzieło pośmiertne Rulhiera. Tom I. w Warszawie w drukarni Ragoczy 1808 in 8vo maj 3¼ arkusza i 240 stron.

Więcey nad ten ieden Tom, na księdze czwartéy kończący się, nie wyszło. Zamiast przedmowy umieszczonych iest kilka listów z korresspondencyi na początku 1807 roku przy gazecie Warszawskiéy wydawanéy, (o którój

wspomnieliśmy wyżej na k. 96). Przypisek do jednego z tych listów przyłączony, uwiadamia iż ten tom pierwszy tłómaczony jest przez Stasica, Dmóchowskiego. J. K. Szaniawskiego. And. Horodyskiego, Antoniego i Kazim. Gliszczyńskich, Ant. Wyganowskiego, Orsetego i Wodzyńskiego, członków (ówczesny) Izby Administra.; Żółkowskiego, Orchowskiego. i t. d. Lecz wydaniem trudnił się Józef Neyman Pułkownik wojsk polskich.

§ *Coup d'oeil rapide sur les causes réelles de la décadence de la Pologne par M. de KOMARZEWSKI ancien lieutenant général des armées du roi et de la république de Pologne, chevalier des plusieurs ordres, membre de la société littéraire de Varsovie. à Paris chez Bertrand Pottier 1807 in 8vo 268 stron.*

Jest to raczém apologiia króla Stanisława Augusta aniżeli rzeczywiste wyłożenie tego co tytuł obiecuje (iako pisze Recenzent *in d.* (Hall.) *Allgem. Literat. Zeitung.* 1808 N. 73 pag. 580). Komarzewski iako naoczny świadek tego co się za panowania króla Stanisława działo, opowiada dokładnie lecz parcjalnie. Czytelnik nieznający pisma o ustanowieniu i upadku konstytucyi 5 Maja, łatwo wymową autora może być uwiedziony do powzięcia mylnych zdań o drugiemy stronie, ponieważ autor za nadto wychwala króla, iako iedynie i zawsze dobro narodu przed oczyma mającego. Obszerniey ieszcze wyłożone iest zdanie w wspomnionem recenzyi.

§ *Lettres particulières du Baron de VIOMENIL, sur les affaires de Pologne en 1771 et 1772 précédées d'une notice historique sur les principaux agens fran-*

tais, chargés de la même commission notamment sur Dumourier, et des souvenirs contenant des faits inconnus jusqu'ici tant sur ce général que sur le démembrement de la Pologne en 1772. Collection pour servir à l'histoire du temps, et de supplément à l'histoire de l'anarchie de Pologne par M. de Rulhiere, qui n'a pas traité l'époque dont il s'agit dans ces lettres. à Paris chez Treuttel et Würtz et à Strasbourg 1808 in 8vo 298 stron.

§. Mowy i pisma polityczne Hrabi Hyacynta MAŁACHOWSKIEGO. w Wrocławiu drukiem W. B. Korna 1809 in 4to. 214 stron.

Wspaniałe wydanie drukiem bardzo okazałym. Prócz mów i pism publicznych autora, kawalera orderów polskich, S. Alexandra, a dawniey kanclerza W. Kor. Król. Polskiego, znajduie się na końcu drzewo ienealogiczne familii Małachowskich dawniey Natęczów, z przyłączeniem dowodów z naszych heraldyków, iako też dyplomatów Cesarza Franciszka dla autora i jego potomków i wydanych.

§. *Mémoires et actes autentiques relatifs aux négociations qui ont précédées le partage de la Pologne. Tirés du portefeuille d'un ancien ministre du XVIII siècle (Tubingen chez Cotta) 1810 in 8vo 277 stron.*

Autorem jest Eustachi Hrabia GIERC (Görz) nazwany SCHLITZ, iak pisze Ersch w dziele *Handb. d. deutschen Literat. Gesch.* N. 5248.

§. Historyczna wiadomość o ziemi Pomorskiéy, mieście Gdańsku, oraz żegludze i panowaniu Polaków na morzu Bałtyckim przez Tomasza SWIĘCKIEGO. w Warszawie w drukarni W. Dąbrowskiego 1811 in 8vo 83 stron.

§. Okolica zadniestrka między Stryem i Łomnią czyli opis ziemi i dawnych kłesk, lub odmian téy okolicy, tudzież, iaki jest lud prosty dla religii i dla

pana swego; przez Ign. Lubicz CZERWINSKIEGO
Oby. Cyr. Lwow. w Lwowie u Szaszydera 1811 in 8vo
281 stron.

§. Mowa przy obchodzie pogrzebowym J. O. Xię-
żęcia Poniatowskiego, miana przez Franciszka
MORAWSKIEGO Pułkownika woysk Polskich w Se-
dan dnia 23 Grudnia 1813. *Infandum, Regina, ju-
bes renouare dolorem. Aeneid.* drukowano w Pary-
żu w drukarni L. G. Michaud, na ulicy de Bons-
enfants N. 34. 1814 in 8vo. 31 stron.

Z zapalem rzecz wyłożona. Lecz drukar-
nia niemająca liter polskich ą, ę, ć, ł, ń, ź, ś,
musiała ie zastąpić lacińskimi literami a, e, c,
l, n, z, s. Z resztą poprawnie iest wydruko-
wane.

ROZDZIAŁ TRZECI.

Historya powszechna w ogólności, iako też w szczególności państw pojedynczych starożytnych i nowych, tudzież żywoty ludzi znakomitszych.

Niepotrzebną, a przynajmniej nie na swém miejscu, przedsiębrałbym pracę, gdybym chciał dowodzić użytku wynikającego z nauk historycznych... Zdaie się wszelako, iż prawda ta nie dość powszechnie była u nas uznana; tak przynajmniej skutek sądzić każe. Na myśl tę naprowadza między innymi, nie tylko brak pisarzy znakomitych co do wydziału historyi powszechnéy, ale nawet i dzieł szkolnych iak się z przyłączonego spisu iawnie okazuje. (Obacz niżej uwagę przy historyi Kajetana Skrzetuskiego na k. 795).

Chcąc postępować ku doskonałości, trzeba korzystać z doświadczenia innych; własne bowiem doświadczenie iest wprawdzie pewnieysze, ale daleko dłuższą, mozolnieyszą, i niebezpiecznieyszą każe przechodzić drogę... Przystępuję do wyliczenia dzieł historycznych które mi są znane.

§. STRZĘBSKI MARCIN, cudzoziemcom znaiomy pod imieniem MARTINUS POLONUS, nazywany także SCOTUS, CARSULANUS, CARTULANUS, BOHEMUS, STREPUS, STREPORI, Dominikan, spowiednik papieża Mikołaja III, nominat Arcybiskup Gnieźnieński, zmarły 1279 roku w Bononii (iadąc z Rzymu na obię-

obcięcie przeznaczonéj dostojności. Jest autorem dzieła, które wyszło z druku pod tytułem:

Chronicon summorum pontificum atque imperatorum Romanorum. Basileae 1559. Przedrukowane w Antwerpii 1574 i w Kolonii 1616.

Dla tego Kronika ta jest sławna, iż u współczesnych Marcini wielce był poważany; iako też i z tego powodu, iż w niéj znaleziono wzmiankę o Joannie Papiężnicy. Lecz powieść ta nie we wszystkich starożytnych znajduje się rękopismach. Obszernie o tym Marcinie mówi Niesiecki w Herb. I, 116. *Janociana* II, 167—*Bayle dictionnaire historique* w III Tomie, pod wyrazem *Polonus*.

§. MARCINA BIELSKIEGO kronika świata 1524 roku wydana, wymieniona wycy na kartce 725.

§. Kronika abo opisanie ziemi i Mistrzów Pruskich na polskie z niemieckiego przełożona z przydaniem rzeczy pamięci godnych przez Marcina MURINIUSA niekiedy wydana, a teraz powtórnie na wielu miejscach poprawiona i do druku podana. w Krakowie u Kempiniego 1606 in 4to. 163 stron.

Pierwsza edycya wyysdz miała 1522 roku, iak pisze Braun *in judicio de script. Polon.* p. 128 dodając, że autor oryginalnéj zbieraniny niewiadomy; tłumacz zaś Murynusz (który i z Strykowskiemu kroniki powypisywał znaczne wyimki) rodem ze Lwowa; z mnicha został kaznodzieją ewangelickim w Toruniu 1573 r.

§. *Memorabiliun rerum et hominum caevorum descriptio ab orbe condito ad annum Christi MDLX XXV. Autore Christophoro VARSEVICIO. Cracoviae typis Mat. Wierzbientze 1585 in 4. 34 arkusze.*

Cafe dzieło (przypisane Janowi Zamoyskiemu) jest w samych rubrykach, w których są umieszczone nazwiska monarchów państw ré-

źnych, imiona pisarzy znakomitych, sekt religijnych, wojen znaczniejszych i sojuszów. Między innemi jest także kratka z napisem: *Inventores rerum et disciplinarum*, gdzie nie same rzeczy podług tego napisu są umieszczone, ale i wszelkie inne na które osobnych rubryk nie było. (Jest w bibl. liceum warsz.).

§. BARTŁOJĘCIA PAPROCKIEGO ogród królewski, w Pradze u Daniela Siedlezańskiego 1599 in fol. 234 kart z *jednej strony liszcowanych*.

Dzieło to rzadkie w języku polskim napisane (o którym mówiliśmy już w Tomie I, k. 363) znalazłszy w zbiorze ksiąg Jana Hrab. Suchodolskiego, podaję treść jego dokładniejszą. Zawiera ono historyą powszechną czyli raczej krótką powieść o monarchach różnych narodów. Począwszy od historyi Rzymskiej za czasów Rzeczypospolitej, przechodzi autor do cesarzów na zachodzie (których wizerunki również iaki innych monarchów na drzewie rżnięte, obok są przyłączone). Potem następują cesarze Niemieccy od Karóla W. począwszy. Następnie potem historya Siedmiogrodzanów, Wołoszanów, Xiążąt Rakuskich, królów Polskich, Czeskich, xiążąt Szląskich, Ruskich, Litewskich i Pruskich. Dzieje swoich czasów opowiada Paprocki niekiedy w nader drobnych szczegółach, dla tego też niejednostayność dzieła.

§. JUSTYNA historyi księgi 44 in 4to. 416 stron gockim drukiem. *Niewiadomy mi tłómacz, ani rok wydania, w exemplarzu bowiem który mam z biblioteki Kajet. Kwiatkowskiego, niema tytułu, lecz przedmowa datowana w Krakowie 1606 roku.*

§. Naruszewicz w przedmowie do swego tłómaczenia Tacyta (na k. 16 wydania Mosto-

wskiego) wspomina nawiasem, iż Eutropiusza historyi wytłómaczenie winniśmy Glicznerowi. Lecz niedodaie czyli i kiedy tłómaczenie to wyszło z druku. Bydź może iż to jest ten sam Gliczner o którym mówiliśmy wyżej na k. 56.

§. *Gaius Juliusz Cezara o wojnie Francuzkiey* ksiąg siedmioro, ósma *Aulusz Hirycusza Panze sekret. jego*, w których hetmanów rozmaitych fortele, rycerskich ludzi i mężów dzielnych sprawy, wojny, zwycięstwa cudnie są opisane przekładania X. *And. WARGOCKIEGO*. w Krakowie u wdowy Jak. Siabeneychera 1608 in 4to 243 stron.

§. *WALEREGO MAXYMA o dziejach i powieściach pamięci godnych* ksiąg dziewięć, które dla Rzymian łaskliwych z historyków rozmaitych greckich i łacińskich krótko zebrał; przekładania X. *ANDRZEJA WARGOCKIEGO*. w Krakowie u Sym. Kempiniego 1609 in 4to 345 stron.

Tenże Wargocki wygotował tłómaczenie dzieła *Kureyusza Rufa*, które jednak dopiero w sto lat przeszło z druku wyszło pod tytułem:

Kureyusza Rufa o życiu i dziejach Alexandra Włacińskiego i Polskim językiem. w Nieświeżu w drukarni *Xiążęcý Coll. S. J.* 1763. 8vo. *Trzy tomy, w których biegnąca jest liczba stron* 1616.

Wszystkie tłómaczenia Wargockiego, noszą cechę wierności co do tekstu, a dobitności co do wykładu. Lubo niekiedy są twarde.

§. *JANA JONSTONA* wielkopolanina, dzieła o historyi powszechnéy, po kilkakroć przedrukowane, obacz wyżej k. 404 N. 10 — 12.

§. *Chronica gestorum in Europa singularium*. a *Paulo PIASECIO* episcopo *Prasmiłieński* accurate ac fideliter conscripta ad utilitatem publicam divulgata et typis expressa. *Cracoviae in Officina typographica Francisci Caesarij A. D.* 1645 fol. 627 stron i 5 arkuszy rejestru.

Zawiera dzieje całej Europy od roku 1572 do 1645. Taż sama edycja z dodaniem tylko lat trzech i odmienną kartą tytułową na który rok wydania 1648 wybity. Drugie wydanie drukowane w Amszterdamie, lecz bez wyrażenia miejsca i roku, ma na końcu uwagi do tych miejsc, gdzie Piasecki pobłądził co do rzeczy Francyi i Niderlandów, iak pisze Załuski w Bibl. histor. pol. MS. p. 37.

§ JULIUSZA FLORA o początku i dziejach narodu Rzymskiego powieści ksiąg IV, abo historia Wielmożnego tego narodu, od początku jego aż do Augusta Cesarza, z łacińskiego na polskie przetłómaczona przez KRZYSZTOFA GROTHA FALISSOWSKIEGO przydany jest traktacik o przyczynach możności i potęgi narodu tego. w Krakowie u Krzy. Schedla 1646. in 4to 187 stron.

Przekład ten pływun przedrukowany pod tymżo samym tytułem, w Wilnie u XX. Bazyliańców 1790 in 8vo. 278 stron (*rzeczywiście jest ich 294*).

§ Historia wielkiego Króla Macedońskiego Alexandra. in 8vo gockim drukiem około 1700 roku drukowana, i późniety charakterami łacińskiemi.

§ Pamiętnik albo kronika Pruskich mistrzów i książąt Pruskich tudzież historia Inflantska i Kurlandyi z przydanemi rzeczy pamięci godnych, z rozmaitych kronikarzów zebrana przez Mikołaja z Chwałkowa CHWAŁKOWSKIEGO, oraz jest Szwedzka i Moskiewska woyna za panowania Najjaśniejszego króla Augusta. w Poznaniu 1712 in 4to. 28. arkuszy.

§ *Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam. Seu legationis a fulgida porta ad Sophorum regem Szah Sultan Hussein Anno 1720 expeditae autentica relatio. Quam redux e Perside legatus Durri Effendi Turcarum imperatori Achmet III, in scripto consignavit. Ex Turcico, additis scholiis, latine facta, opera P. Judae KRUSINSKI Soc. Jesu missionarii Persici, accessit ejusdem de Legationibus*

Polono - Persicis dissertatio. Leopoli typis Coll. Soc. Jesu Anno dni 1734 in 4to stron 355 i 2 arkusze przedmowy.

Przedrukowane z drugim obszerniejszym dziełem, pod tytułem:

Tragica vertentis belli Persici historia per repetitas clades, ab anno 1711 ad annum 1728 continuata post Gallicos, Hollandicos, Germanicos ac demum Turcicos auctoris typos auctior auctore patre Thadeo Krusinski Soc. Jes. missionario Persico; accessit ad eandem historiam prodromus iteratis typis subjectus. Leopoli 1740 typis coll. Societatis Jesu in fol. 529, 175 stron a 5. arkuszy rejestru

§. *Historia rewolucyi zasłużych w rządach Rzeczypospolitej Rzymskiej (z dzieła francuzkiego X. WERTOTA) przez JW. Imci Pana JANA FRYDERYKA na Kodnia SAPIEHE Kanclerza W. X. L. Starostę Brześcińskiego po polsku wyłożona, w Warszawie w drukarni Soc. Jesu 1736 in fol. 446 stron.*

§. *Relacya chronologiczna o Azyatyckich sułtanach i o expedycyach ich lądowych i morskich, z autorów francuzkich w krótkim lakonizmie, solute, o całym zaś państwie Turckim rythem Polskim przetłómaczona przez pewnego autora, a przez Jana Tłóczkiewicza Bibliopolę Warszawskiego do druku podana. w Warszawie u XX. Piłarów 1737 in 8vo. 136 stron.*

§. *Explanacya stanów cesarstwa chrześcijańskiego albo rządów pryncypalnych Rzymskiego Imperium t. i. wszystkich rad, jurysdykcyi, prerogatyw, państw, prowincyi, księstw i t. d. po francuzku przez JPana Ignacego de Brique skoncypowana, a w tym czasie polskim językiem dla informacyi i experyencyi Polskiego narodu rzetelnie przez pewnego na podpisie dedykacyi wyrażonego tłómaczona (t. i. Karóla Józefa z Niemirowa NIEMIRA Chorążego ziemi Drohickej). w Lublinie w druk. Coll. Soc. Jesu 1743 in 8vo 242 stron.*

§. *Historia o rewolucyach królestwa Szwedzkiego i Duńskiego po polsku wyłożona przedrukowana 1752 bez miysca in 8vo. Przedrukowana w Lublinie w drukarni J. K. M. Coll. Soc. Jesu 1756. 8vo 335 stron.*

Toż samo dzieło przerobione wierszem wspomnieliśmy w Tomie I, k. 382.

§. *Historya rewolucyi Portugalskiéy z francuzkiego (X. Wertota) na polski język przełożona, w Wilnie w drukarni XX Franciszkanów 1753 in 8vo. 18 arkuszy.*

Tłómaczem jest X. IGNACY ŁOPACIŃSKI Kanonik Katedralny Wileński.

§. *Historya skrócona Karóla XII, Króla Szwedzkiego z Francuzkiego na polski język przetłómaczona Roku 1756 in 8vo 244 stron.*

W dedykacyi podpisał się tlómacz Antoni HERCYK Czesnikowicz Mozyrski.

§. *Odmiana po zawartym pokoju Akwisgrańskim w politycznym systema państwa Niemieckiego zaszła, albo skrypt do historyi przysałéy wielce służący w roku 1758 z niemieckiego na polski przełożony. in 8vo 62 stron.*

§. *Uwagi nad przyczynami wielkości i upadku rzeczypospolitéy Rzymskiéy z francuzkiego na polski język przetłómaczone, w Warszawie u Piiarów 1762. 8.*

Jest to dzieło MONTESKIUSZA przez ANTONIEGO WISNIEWSKJEGO Piiara przełożone, czyli raczéy przez tego tylko zaczęte, a ukończone i wydane pod iego imieniem, przez GLICERYUSZA JÓZEFA BAXTERA Piiara, żyjącego od 1724 — 1799. *Ob. Bielskiego vita piarist. p. 116.*

§. *Historya o pomnożeniu wiary Chrześciańskiéy w państwach Chińskich z dokładną wiadomością tychże państw z dzieciów towarzystwa Jezusowego wycięta przez Franciszka RZEPNICKIEGO tegoż zakonu kapłana po Polsku opisana z dozwoleńiem starszych do druku podana 1765. w drukarni Poznańskiéy Soc. Jesu in 8vo 5. kart dedykacyi i przedmowy, 273 stron, i 4 karty rejestru alfabetycznego.*

Pismo to dzieli się na dwie części; w pierwszéy jest mowa o rozkzewieniu ewangielii,

w drugiéy zaś opis państwa Chińskiego co do mieszkańców, ich zwyczajów, praw, religii i t. d.

§. *Historja odmian w państwie Rossyjskiem z Lakomba przez KNAZEWICZA tłumaczona; 1766* wydana. Obacz wyżej k. 703.

§. *Abrégé raisonnée de l'histoire universelle sacrée et profane à l'usage des pensionnaires du collège des nobles de Varsovie de la compagnie de Jesus. à Varsovie de l'imprimerie royale au collège de la Comp. de Jesus. 1766 in 8vo. Tom I, 336 stron i 2 arkusze przypisków. Tom drugi 1771 tamże 574 stron.*

W dedykacyi do Xcia Adama Czartoryskiego podpisał się autor KARÓL WYRWICZ. Ponieważ autor chciał o wszystkich bez wyjątku narodach podać w swém dziele wiadomość (między innymi n. p. i o królestwie Alanów, Swewów, Wandalów, Herulów), a nadto w przypiskach obszernych umieszcza rzeczy, piękne wprawdzie lecz obce dla dzieła tego (n. p. żywoty znakomitszych pisarzy Rzymskich, takich nawet których pisma zaginęły), nie widać zatem iedności i stałego planu. Wielka erudycya autora przeszkadzała mu w skutecznieniu pierwiastkowego układu. Tomik I, nie tyle podlega téy naganie, wyszedł on zaś z odmianami i po polsku pod tytułem:

Historja powszechna skrócona, przez JW. JX. Karóla Wyrwicza Opata Komendat. Hebdow. kaw. Ord. S. Stanisława etc. napisana. Tom I, w którym się zamyka historia ludu Bożego. w Warszawie w drukarni nadwornéy 1787 in 8vo 445 stron.

STANISŁAW SZYMAŃSKI pisze w przedmowie, iż dzieło historyi powszechnéy Wyrwicza po francuzku napisane, na polskie przełożył i do przeyrzenia autorowi dawszy, liczne bardzo przypiski zyskał. Czyli więcéy wyszło, nie wiem.

§. Kaja Krispa Sallustiusza o woynach z Kattylina i Jugurthą przekładania X. Dawida PILCHOWSKIEGO S. J. w Wilnie w drukarni Akad. S. J. 1767 in 8vo 335 stron.

Tłómaczenie to wierne i w duchu oryginału czystą polszczyzną dokonane, nie jest jeszcze wszelako tego rodzaju jak n. p. tłómaczenie Tacyta przez Naruszewicza, które o lepszem rozpaczać każe.

§. Historya Rzymska w francuzkiem ięzyku przez Makiera napisana a przez Jana ALBERTRANDEGO przetłómaczona i podwakoń z wielu dodatkami wydana, wspomniona jest wyżej na k. 607.

§. Zdania o stanie politycznym państw Europejskich przez Ichmciów Panów Kawalerów zostających in Collegio nobilium Vilnensi Schol. Piar. ułożone. w Wilnie u XX. Piarów 1769 in 8vo 176 stron.

§. Obraz historyczny i polityczny Szwaycarów gdzie są opisane ich położenie, ich stan dawny i teraźniejszy, ich podział na Kantony, ich obyczaje, polityka, religia, rząd ich ludzi z stanem oraz handłów ich, podatków i milicyi, z przydatkiem także zawierającym opisanie ich sprzymierzeńców; książka naprzód napisana po Angielsku potym na ięzyk Francuzki a z tego na polski przez jednego Xiędza Schol. Piar. prowincyi Polskiej przetłómaczona w Warszawie u XX. Piarów 1770 in 8vo 215 stron.

§. Zdania o przyczynach upadku państw, podczas licznego zgromadzenia wykładane przez Imci Panów Kawalerów w konwikcie szlacheckim XX. Piarów roku 1771. w Wilnie u XX. Piarów 1772 in 8vo 112 stron.

§. Historya polityczna państw starożytnych od pewnego towarzystwa napisana. Tom I. w Warszawie w drukarni JK. Mci Soc. Jesu 1772 in 4to 399 stron.

Poprzedzają filozoficzne uwagi o stanie towarzystw pierwiastkowych, dalej dopiero następuje historya rozmaitych rzeczypospolitych greckich tudzież innych krajów starożytności. Styl okaznie biegłego pisarza, kto wie czyli

nie Adam NARUSZEWICZ jest autorem. Na końcu tekstu jest nawet podpis A. N.

§. Krótka wiadomość o znakomitszych wiewiecie monarchiach, starodawnych królestwach, rzeczach-pospolitych: tudzież o cesarzach państwa Rzymskiego, jego podziale, upadku, wznowieniu na zachodzie, powstaniu natomiast Tureckiego na wschodzie, y rewolucyach w nich zachodzących aż do naszych czasów dla pożytku młodzi uczący się zebrała przez X. Dominiką SZYBIŃSKIEGO *Scholarum Piarum*. w Warszawie w drukarni JK Mei y Rzeczypospolitey u XX *Schol. Piar.* 1772 i 1773 in 8vo 2 Tomy 240 i 445 stron. Nowe wydanie w Warszawie 1790 roku.

W tomie I. na kilkunastu kartach podaje autor spis dawnych królestw, państw i rzeczypospolitych opowiadając w kilkunastu wierszach historyczną wiadomość o każdym. Potém następuje wykład historyi egipskiej, asyryjskiej, perskiej, greckiej i rzymskiej aż do Juliusza Cezara. Od k. zaś 122 — 240 są wyłożone starożytności rzymskie bardzo stosownie. Tom drugi zawiera dalszy ciąg historyi rzymskiej na zachodzie aż do 476 roku i na wschodzie aż do zdobycia Konstantynopola przez Turków, i tutaj załączona zaraz historya państwa Tureckiego aż do roku 1760. Daley wskrzeszenie Cesarstwa zachodniego przez Karola W. aż do 1772 roku. Dominik Szybiński Piar żyjący od 1725 — 1799 (obacz Bielskiego *vita piarist* p. 131) wydał nadto następujące dzieło.

Historya Turecka czyli państwo Otomańskie od początku aż do pokoju Belgradzkiego zawartego w roku 1740 w francuzkim języku napisana przez X. Mignot, wytłumaczona na polski język przez X. D. Szybińskiego. w Warszawie u Dufura 1779 in 4to 5 tomów 157, 144, 140, 220 i 172 stron.

§. Dzieje królest. Szwedzkiego od panowania Waldemara t. i. od R. 1250 aż do niniejszego roku według lat porządku opisane (przez X. Win. SKRZETUSKIEGO S. P.) w Warszawie u XX. Piatów 1772 in 8vo 392 stron. Przedrukowana pod tytułem Historia królestwa Szwedzkiego i t. d. 1792 in 8vo 392 stron.

Wincenty Skrzetuski Piar a później proboszcz Grodzieski, rodem z Krakowskiego, żyjący od 1745 — 1791 wydał jeszcze następujące pisma historyczne:

2.) Traktaty między mocarstwami europejskimi Tom III, wydany 1779 roku (O całym tym dziele obacz pod Siarczyńskim k. 798).

3.) Historia powszechna dla szkół narodowych na klasę IV. dzieje Greckie zawierająca. w Krakowie w drukarni szkoły główny koronny 1786 in 8vo 208 stron.

Przedrukowana w Warszawie i Grodnie. Dziełko to przepisane było od kommissyi edukacyney dla szkół narodowych. Wydał nadto Skrzetuski mowy w materyach patryotycznych. Tom I. w Warszawie 1772 in 8vo. Inne jego pisma przytoczyliśmy wyżej na swych mieyscach.

§. Historia polityczna dla szlachetny młodzi zawierająca zebranie krótkie przypadków znakomych w dawnych monarchiach, w państwie Niemieckim, Polsce, Francyi, Anglii, Hiszpanii, Szwecyi, Moskwie, Prusach tudzież uwagi polityczne nad zaszłemi w tychże państwach odmianami, nakoniec wyobrażenie heroiczne niektórych sławnych w starożytności ludzi. Do pojęcia młodego wieku przystosowana przez X. Kajetana SKRZETUSKIEGO Profesora historyi in Collegio nob. Schol. Piar. w Warszawie w drukarni XX. Schol. Piar. 1773 in 8vo 3 karty dedykacyi i przedmowy i 449 stron. Przedrukowana pod tymże tytułem, tamże 1777 in 8vo 429 stron. Tom zaś drugi takowy ma tytuł:

Historya polityczna dla szlachetney młodzi. Część druga zawierająca zebranie krótkie przypadków znakomitszych w państwie Carogrodzkim, Portugalii, Danii, Czechach, Węgrach, Neapolu, Hollendrow, Szwajcarów, Wenetów y Genuencyków. Tudaież uwagi polityczne nad zaszlemi w tychże państwach odmianami o polityce y wojenney sztuce, o utrzymaniu pokoju w Europie, nakoniec wyobrażenia heroiczne sławnych ludzi. Do pojęcia i t. d. *tamże* 1775 in 8vo 3 karty dedykacyi i przedmowy i 432 stron.

Oba tomy nisma tego po trzy zawierają części, z których pierwsza podaje w krótkości historyę każdego narodu osobna (w tomie I jest mowa o starożytnych państwach króciuchno), druga część zawiera uwagi nad przyczyną pomysłności lub klęsk, wzrostu lub upadku każdego narodu z osobna; w części zaś trzeciej są żywoty znakomitszych mężów tak starożytności iako i z nowszych dzieiów. Rozkład ten jest piękny a wybór co do czynów znakomitszych i epoki z dzieiów każdego kraju, z wielką znajomością rzeczy i rozsądkiem uczynione. Sposób tłómaczenia się Skrzetuskiego jest iasny, szlachetny i w dobréj polszczyźnie, rzadko natrafia się na wyraz obcy który swoyskim łatwo może bydź zastąpiony. Dziwić się trzeba że dzieło to które i dziś z wielkim pożytkiem w szkołach mogłoby bydź zaprowadzone (gdyby też przedrukowawszy tylko część I każdego tomu albo też część pierwszą i drugą), wszelako tak mało było upowszechnioném, iż prócz dwóch edycyi pierwszego tomu, a jednéj edycyi drugiego; w przeciągu prawie czterdziestu lat z druku więcey nie wyszło, lubo żadnéj innéj lepszey historyi powszechnéj dla użycia szkół w języku polskim nie mamy. Bydź może, iż uważa-

no historyą Skrzetuskiego, za zbyt rozumną dla szkół mieyskich, która dla szlachetney młodzi przeznaczona była. Lecz owszem, i mieszczanin nauczyłby się z niéy wiele i stałby się tém użyteczniejszym członkiem w życiu towarzyskiém, nie występując nawet z obrębów stanu w którym go opatrność postawiła.

Kaietan Skrzetuski rodem z Woiewództwa Ruskiego żyjący od 1745 do 1806 był naprzód w zgromadzeniu Piarów, potem professorem historyi w korpusie kadetów w Warszawie, nakoniec sekularyzowany, proboszczem w Xiążu od 1785 roku; wydał nadto następujące pisma:

- 2.) *Historya polityczna Królestwa Francuzkiego od założenia monarchii do czasów terażniejszych z przydatkiem, o rządu odmianie, o szlachectwie hrabiów, parów początku, parlamencie, dawnéy kawaleryi, dzielopisach Królestwa tudzież wzoru latopisarzkiego współ żyjących papieżów, cesarzów, królów, xiążąt niektórych Europeyskich y tablic genealogicznych panujących familii, nakoniec szczególnych, y osobliwszych anekdotów y opisania wielkich ludzi zebrana przez X. Kaietana Skrzetuskiego, w Warszawie w drukarni JKMcI i Rzpltey u XX. Schol. Piar. in 8vo 2 części 302 i 172 stron.*

Wykład rzeczy iasny i stosowny. W przypiskach umieszczone są biografie a przynajmniej główne rysy życia sławnych mężów.

- 3.) *Historya powszechna dla szkół Narodowych na klasę trzecią (w Warszawie) u Michała Grela 1781 in 8vo 70 stron.*

Jest tu zawarta historia Assyryczyków, Medów, Persów, Egipcyan i wzmianka o niektórych dawniejszych kraiach. *Przypisy* do tegoż pisemka elementarnego należące, przez tegoż autora ułożone, a przez kommissyą edu-

kacyyną dla użycia teyże klasy przepisane, na 64 stronach ściśle drukowanych w Warszawie u Grela 1782, zawierają ogólne uwagi o historii, iako to o pierwiastkowéy historii i iéy niepewności — o przymiotach dzieiopistwa i krytyce — o sposobie pożytkowania z historii — o gruntownych polityki prawdach które w uczeniu się historii odkrywać potrzeba i t. d.

Drobniejsze pisma Kaletana Skrzetuskiego obacz u Bielskiego *in vitis Piarist.* 164.

§. Uwagi nad historią powszechną objaśniającą porządek wzrost religii y odmiany państw. Tom I od początku stworzenia świata (*sic!*) aż do panowania Karóla W. przez X. Jakóba Ben. Bossueta Biskupa ... w francuzkim ięzyku ułożone, na polski zaś ięzyk wytlómaczone przez X. Zyg. LINOWSKIEGO *Schol. Piar.* w Warszawie w drukarni XX. Sch. Piar. 1772 in 8vo 727 stron.

Dalsze Tomy które zawierają kontynuacyą Bossueta przez niewiadomego pisarza, przelożył także Linowski i wydał pod tytułem:

Historia powszechna czyli kontynuacya Jak. Ben. Bossueta. Tom drugi Część pierwsza. Od Karóla W. do roku 1558 przez Zyg. Linowskiego *tamże* 1774 in 8vo 387 stron. Część druga tomu drugiego zawierająca znaczeniejsze przypadki aż do roku 1688 *tamże tegoż roku, biegnąca liczba stron ciągnie się do 855.* Tomu Trzeciego część pierwsza od roku 1688—1709 *tamże* 1778 roku, 349 stron. Tomu trzeciego część druga od roku 1710 — 1721, *drukowana tamże* 1792 roku, 448 stron. — Tomu czwartego część pierwsza zawierająca dzieie od roku 1721 do 1755 *wydana tamże* 1793 roku, 540 stron.

Tłómacz (żyjący od 1758—1808) pododawał, iak sam w przedmowie do tomu drugiego pisze, dzieie polskie i niekiedy w większém daleko, obszerności niżby podług planu dzieła wypadalo.

§. Traktaty między mocarstwami europejskiemi od

roku 1648 zasze. Według lat porządku, z przyłączoną potrzebną historyi wiadomością opisane w Warszawie w drukarni XX. Schol. Piar. in 8vo. Tom I. wydany 1773 zawiera traktaty do 1699 roku 340 stron. Tom drugi *tamże*, wydany tegoż roku (do 1724 roku) 326 stron. Tom trzeci *tamże* 1774 (do 1763 roku) 307 stron. Tom czwarty, z napisem Traktaty i t. d. opisane i zebrane przez X. Franciszka SIARCZYŃSKIEGO S. P. *tamże* 1789 in 8vo (zawiera traktaty od 1774—1778 roku) 375 stron. Tom piąty *tamże* tegoż roku (do 1783 roku dochodzi) 347 stron. Tom szósty *tamże* 1790 (do 1789 roku) 253 stron.

Szacowne to dzieło rozpoczął wydawać bezimiennie Fulgencyusz OBERMAYER Piarz żyjący od 1753 do 1783 (jak pisze Bielski *in vitis Piarist* p. 134), lecz dwa tylko tomy są jego własności. Tom trzeci podobnież bezimiennie, wydał Wincenty SKRZETUSKI; tomy zaś czwarty, piąty i szósty, Fran. SIARCZYŃSKI. Życzyć należy aby w podobnym duchu wyszedł i dalszy ciąg dzieła tego, zawierający traktaty, od 1789 roku do naszych czasów.

Franciszek Siarczyński urodzony w ziemi Przemyskiej 1758, zgromadzenia piarskiego członek, a od sekularyzacyi w roku 1792 nastąpionéy, Proboszcz w Kozienicach, a teraz w Jarosławiu, wydał nadto następujące dzieła:

- 2.) *Historya polityczna rewolucyi Amerykańskiej* przez sławnego Raynala napisana, z francuzkiego przełożona (tłómacz się nie nazwał) w Warszawie u Grela 1783 in 8vo 253 stron.
- 3.) *Jeografia powszechna, o której mówilo się wyżej na k. 653.*
- 4.) *Pochwała Stanisława Szczęsnego Potockiego Generała artylleryi kor. (autor nie nazwany)* w Warszawie w druk. XX Schol. Piar. 1789 in 8vo 43 stron.

O pismach drobniejszych i niewydanych, obacz u Bielskiego *in vitis Piar.* p. 191.

§. Dzieła Kaia Kornel. Tacyta owego niezrównanego Rzymu historyka, przekładać począł Kazimierz KOJAŁOWICZ (o którym obacz wyżéj k. 727), lecz przekład jego mało był w świecie znany, iako nieogłoszony drukiem. Dopiero Tadeusz Mostowski rękopism ten (z biblioteki Joachima Chreptowicza otrzymany) zawierający cztery księgi kronik czyli rocznych dzieiów, ogłosił drukiem 1803 roku w zbiorze pisarzów polskich in 8vo 214 stron. O przekładzie tym wydawca takie umieścił zdanie: "tłómaczenie Kojalowicza zalecone jest często dobitnością wyrazów, i tokiem widocznie zawsze, szczęśliwie czasem na wzór łaciński układanym."

ADAMA NARUSZEWICZA tłómaczenie wszystkich dzieł Tacyta, tego jest rodzaju, iż życzyby należało abyśmy i innych autorów klasycznych równie przełożonych mieć mogli (obacz w tomie I. k. 658). To tłómaczenie w czterech tomach 1772 roku, w Warszawie wydane, przedrukowane jest podobnie w tytuł tomach w zbiorze pisarzów polskich Tadeusza Mostowskiego 1805 roku.

§. Krótki zbiór historyi Greckiej od czasów bohaterkich aż do podbicia Grecyi w prowincyą Rzymską. Dzieło w którym się opisują najsławniejsze narodu tego wojny, jego umysł i obyczaje; wielcy mężowie których na łonie swoim wychował; prawodawcy, wodzowie, filozofowie, krasomowcy, rymopisowie, dzieiopisowie i rzemieślnicy; z francuzkiego na polski język przełożone. w Warszawie nakładem Mich. Groella 1775 8vo 2 tomy 680 stron *wbiegnącej liczbie.*

W dedykacyi podpisał się tłómacz Józef JAKUBOWSKI kapitan Artyll. Kor.

§. Zbiór krótki wiadomości potrzebných Kawale ro-

wi Maltańskiemu dla wygody i pożytku przezacnych
famili Królestwa Polskiego y W. X. L. wydany.
w Warszawie w drukarni JK. Mci Rzpltey u Xięży
Scholarum Piarum 1775 in 8vo 140 stron.

Autorem iest X. Teodor WAGA Piar.

§ Uwagi nad historią Grecką czyli o przyczynach
pomysłności i nieszczęścia Greków z francuzkiego
P. Mahli. w Warszawie in 8vo 267 stron.

§ Zbiór krótki historyi Egipskiej i Kartagenskiej
z francuzkiego na polski język przełożony (przez X.
Hieronima BORZECKIEGO). w Grodnie w drukarni
JK. Mści 1776 in 8vo 284 stron. Obok text francuzki.

§ Historia Indyi wschodnich skrócona. w Wilnie
u XX. Bazyljanów 1776 in 12mo 104 stron.

§ Dzieje pretendentów korony Angielskiej zebrane
przez Xiędza Franciszka PAPROCKIEGO Soc.
Jesu. edycya druga. w Wilnie w drukarni JK. Mci aka-
demickiej 1778 in 8vo 44 arkusza.

§ Rewolucya Szwedzka sprawą Gustawa III. dzi-
siejszego Króla Szwedzkiego w roku 1772 utworzona
z przydatkiem formy nowego rządu i pism ściągają-
cych się do téj odmiany przez X. Michell'essa napi-
sana a z francuzkiego na oyczysty język przełożona
(przez Jóachima KARWOWSKIEGO S. P.)
w Warszawie u XX. Piarów 1778 in 8vo 261 stron.

§ Rewolucya terazniejsza Ameryki północney i az-
rmo W. Brytanii arzucającej. Z poprzedzającym
opisem historycznym i geograficznym (a ten naywie-
csy tu zoymnie) tychże krajów z niemieckiego przeło-
żona przez X. Pawła KOLLACZA Altarystę Roż.
S. przy kościele parasarnieńskim. w Poznaniu w dru-
karni JK. Mci (1778) in 8vo 208 stron.

§ Życie papieża Klemensa XIV Ganganellego
w francuzkim języku przez JP. Caracioli wydane
teraz na polskie przełożone. (w Krakowie) u Grebla
1778 in 8vo 339 stron.

§ Historyczno - Krytyczna wiadomość o życiu
i pismach Pana Woltera Tom I. w Krakowie 1781
in 8vo Jako tom drugi dzieła tego iest pismo następujące.

Hi-

§. Historyczno-krytyczne wiadomości o życiu i piśmiach trzydziestu i trzech filozofów naszego wieku opisane i tłómaczone z niemieckiego przez J. P. akademika Krakowskiego. Część druga. w Krakowie w drukarni i kosztem Igu. Gröbla 1781 in 8vo 400 *stron*.

§. *Historya państwa Rössyiskiego* napisana ięzykiem oyczystym przez Iwana NESTESURANOIA wytłomaczona po polsku przez X. Bernada SIRUCIA. w Wilnie w drukarni JK. Mci i Rzpltey u XX. Schol. Piar. roku 1781 in 8vo 5 *Tomów* 379, 419, 472, 465 i 364 *stron*.

Bernard Siruć Piiar był professorem prawa Rzymskiego w akademii Wileńskiej.

§. Opisane formy obrad Rzeczypospolitych, Weneckiey, Genueskiey, Szwajcarskiey, Hollenderskiey, Angielskiey, i t. d. z przydaniem zaszły w tych czasach odmiany w iéy rządzie. w Warszawie w drukarni nadwornéy JKMcI 1783 in 8vo 143 *stron*.

§. Korneliusza Neposa życia wybornych hetmanów przekładania JJ. PP. kadetów korpusu Warszawskiego w VII klasie literatury uczących się; z dodanym od ich Professora (niegdys Jezuity) wypisem chronologicznym na objaśnienie tegoż autora służącym. w Warszawie w drukarni nadwornéy J. K. Mci 1783 in 8vo *ieden arkusz dedykacyi i przedmowy, textu 182 stron, a LXXI stron wypisu chronologicznego przedniejszych spraw greckich, rzymskich, i t. d.*

Ten professor niegdys Jezuita, podpisany w dedykacyi tylko początkowemi literami: JW. Prof. liter. w korp. kadet. — Imiona zaś tłómaczów umieszczone przy końcu, są: Adam RADZIMINSKI, Jozef REMBIELIŃSKI, WASILEWSKI; Winc. WYGONOWSKI, Xaw. WYSZKOWSKI, z wytknięciem czyiego tłómaczenia iest każdy żywot.

§. Trwałość szczęśliwa Królestw albo ich smutny upadek wolnym narodom przed oczy stawiona na otrzymanie nieoszacowaney szczęśliwości swoiey, znowu przedrukowana z poprawieniem omyłek i przydaniem ciekawości wiele o dawnych dziejach świata przez X.

Szymona MAICROWICZA Misyonarza Tow. Jezusowego. w Kaliszu w druk. JOX. Prymasa 1785 in 8vo 4 Tomy 247, 310, 538 i 474 stron.

§. Nowy dykcyonarz historyczny albo historia skrócona wszystkich ludzi, którzy się wslawili cnota, mądrością, rozumem, męstwem, błędami i t. d. po francuzku od towarzystwa uczonych ludzi ułożony a z francuzkiego na polski język przełożony przez Józefa Ignacego BELKIEGO (BOELCKE) Sekret. Gabinetu JK Mci. w Warsz. u Dniufara 1783—1787 in 8vo 8 Tomów, *drobnym drukiem, każdy około 600 stron.*

Osmi tom jest dopełnieniem tego dykcyonarza, autorem zaś tego tomu jest W. KAR-CZEWSKI Doktor filoz. i Professor w Akademii krakowskiej.

§. Tauryka czyli wiadomości starożytne i późniejszy o stanie i mieszkańcach Krymu do naszych czasów, przez Adama NARUSZEWICZA. w Warszawie 1787 in 8vo. *Przedrukowane w zbiorze pisarzy Polskich Mostowskiego. w Warszawie 1805 in 8vo 139 stron.*

§. Zycie i pochwała Maxymiliana z Bethune Xiążęcia de Sully pierwszego ministra i faworyta Henryka IV Króla Francuzkiego. Z francuzkiego Imc. P. Akademika Paryzkiego i t. d. na polskie przełożona przez Sta n. Hrabiego na Tarnowie TARNOWSKIEGO. w Krakowie u Grebla 1787 in 8vo 86 stron.

§. Zbiór krótki a prawdziwy życia Najjaśniejszego króla Fryderyka II. króla Pruskiego i t. d. pierwszego między wielkimi który jako wielki umarł 17 Sierpnia 1786. Lecz w potomnych wiekach żyć będzie ponieważ wielkim jest; z niemieckiego wytłumaczony przez X. P. K. A. R. S. bez m. in 8vo 4 arkusze.

§. Pamiętnik od pokoiu Hubertskiego R. 1763 aż do podziału zaboru krajów Polskich R. 1775. pisany od Fryderyka II. króla Pruskiego językiem francuzkim. w Brzegu 1789 in 8vo 120 stron. *W przedmowie podpisał się pewno autor początkową literą P.*

§. Opisanie co się działo ważnego w Europie od roku 1774 do roku 1778. wyjęte z dzieł Fryderyka II. króla Pruskiego drukowanych w Berlinie 1788. w Brzegu 1789 in 8vo 2 arkusze.

§. *Historya życia, panowania i detronizacyi Iwana III. . . .* napisana przez Pana de Mercier Roku 1766. a z francuzkiego języka przetłómaczona. w Krakowie w drukarni Dziedzięki i sukces. 1789 in 12mo. 4 arkusze.

§. *Historya Angielska od czasu podbicia tej wyspy od Rzymian; aż do naszego wieku* doprowadzona we trzech częściach przez X. A. N. JODŁOWSKIEGO S. P. (*Jodłowski żył od 1728—1793. Obacz Bielskiego in vitis piarist. p. 118*) w Warszawie u XX. Piarów 1789—1791. in 8vo. 3 tomy 458, 509 i 697 stron.

Mimo rozmaitych polityki stosunków, każdy człowiek wolny od przesądów uznać musi w Anglikach naród wielki; naród z charakterem, naród rządzony podług konstytucyi mądrej, która zwyczajnym gdzie indziej nie podlega zmianom: Dzieie zatem takowego narodu z wielu względów są powabniejsze dla czytelnika myślącego; niż dzieie innych krajów; ale też tém są może trudniejsze do napisania. Norbert Jodłowski przeięty był ważnością tego przedmiotu, iak widać z przedmowy, gdzie się oraz tłómaczy; iż zbiór Millota w francuzkim języku uczyniony, w oyczystym publicznosci ofiarnie, dodając do wielu mieysc objaśnienia, gdzie indziej złagodzenie bez uszczerbku iednak prawdy i dopełnienie czynów godniejszych pamięci. Doprowadzone są tu dzieie do 1790 roku: Jest to iedna z najlepiey napisanych historyi poiedynczego narodu w języku polskim, tak co do rzeczy i całego wykładu, iako też co do stylu dobitnego, iasnego i czystey polszczyzny: — Lubo Jodłowski okaznie się wszędzie wyższym nad zwyczajne przesady i pisze śmiało; iednakże zdaje się iż względy stanu powodowały *niekiedy* piórem jego; iak doczytać się n. p. można w wyłożeniu przyczyn dla których papież rozwodo-

wi Henryka VIII. przeciwil się (w tomie II. k. 93. 95 i 98) gdzie widoczna sprzeczność okazuje się. Lecz są to małe skazy, które w dziele z tyłu względów szacowném, nikną.

§. Historia odkrycia Ameryki przez Kolumba, wynalezienia i podbicia Meksyku przez Korteza, podbicia Peru przez Pizarra, napisane w francuzkim języku przez Robertsona, a na polski przełożona i skrócona przez J. W. JEZIERSKIEGO Kasztelana Łukowskiego. w Warszawie na ładem i drukiem Michała Grela 1789 in 8vo 180 *stron.*

§. Duch nieboszczki Bastylli czyniący uwagi nad karą więzienia, niewoli i nad stanem pospolstwa Francuzkiego w dzisiejszey odmianie rządu z francuzkiego przetłomaczony (przez X. Franc. JEZIERSKIEGO). w Warszawie u Diufura 1790 in 8vo 156 *stron.*

§. Historia o Joannie de Gray królowey Angielskiej z francuzkiego na polski język przełożona przez L. M. D. w Krakowie u Grebla 1790. in 8vo 91 *stron.*

§. Obraz życia, myśli i cnot czynnych Marka Aureliusza pismo tlómaczone z francuzkiego. w Warszawie u Diufura 1790 in 8vo 98 *stron.*

§. Bunt w Antyochii z francuzkiego, przydane życie Jana Złotoustego przez Erazma Rotterdamskiego napisane. w Krakowie u Grebla 1792. 8. 103 *stron.*

Wdedykacyi podpisał się tlómacz X. Hieronim JUSZYŃSKI.

§. Zdanie o charakterze obyczajach i dowcipie niewiast w różnych wiekach przez P. Thomas Akademi. Franc. napisane, teraz na polski język przełożone, edycya druga. w Warszawie u Diufura 1792. 8. 188 *stron.*

§. Rozmowa Ludwika XVI króla Francuzkiego z Delfinem oycem na polach Elizejskich z francuzkiego na polski język wiernie co do słowa przełożona. w Warszawie 1793 in 8vo. 24 *stron.*

§. Życie Józefa Balsamo znanego pod imieniem hrabi Kagliostro z processu Rzymskiego w R. 1790 przeciw niemu prowadzonego wyjęte, wytłomaczone i notami objaśnione do wyrozumienia sekt Massonskich przez J. G. K. Roku 1793. w Wilnie u Bazyljanów in 8vo 216 *stron.*

§. Życie Piotra III. Cara Moskiewskiego.....
w Krakowie u Dziedzickiej (rzeczywiście na Wołyniu)
1791. in 8vo 134 stron.

§. *Unpartheyische Untersuchung über die Folgen der
Französischen Revolution auf das übrige Europa von A.
v. K. - Thorn bei der Verlagsgesellschaft* 1794. 8. 104 str.

§. Monitor różnych ciekawości na rok 1795. To-
mów cztery. w Krakowie u Jana Maia in 8vo 384 388,
380 i 240 stron.

§. Kronika czyli zbiór krótki przypadków naysza-
czniejszych od R. 1787 do 1797 zaszłych w Europie
świeżo wydana. w Warszawie 1797 in 8vo 103 stron.

§. Opis poruszenia ludu wznieconego przez posel-
stwo Francuzkie w Wiedniu z powodu wystawioney
tróycyfrowej chorągwi d. 13. Kwietnia 1798. przez nao-
cznego świadka przełożony z języka niemieckiego. 1798
in 8vo 27 stron.

§. Historia Hiszpańska czyli dzieje odmian i przy-
padków zaszłych w Hiszpanii od wtargnięcia Mau-
rów do tego królestwa aż do zupełnego ich wyko-
rzenia za czasów Ferdynanda i Izabelli, z francuz-
kiego na polski język przetłómaczona przez X. Kazi-
mierza GALECKIEGO Kanonika Poznańsk. w Po-
znaniu u Dekiera 1799. 8. 4 tomy 394, 493, 442, 1448 stron.

§. Wyobrażenie do historyi powszechney w wzglę-
dzie kosmopolitycznym przez Kanta. w Krolewcu
u Haeringa i Haberlanda 1799 in 8vo 56 stron.

W przedmowie podpisał się tłómacz J. W.
BYCHOWIEC.

§. Tłómaczenie z Plutarcha żywotów sła-
wnych mężów przez Fil. GOLĄŃSKIEGO
1801 i następ. wydane, wspomnieliśmy w to-
mie I na k. 692.

§. Nayspamiętniejszy rok życia Augusta Kotze-
bue przez niegoż samego opisany. w Warszawie
w drukarni na Nowolipiu 1802 in 8vo 2 tomy 292
i 269 stron.

§. Życie i charakter Napoleona Bonapartego pier-
wszego Konsula Rzeczypospolithey francuzkiej zebra-
ne z nayspieszych źródeł. w Krakowie u A. Gre-
bla 1803 in 8vo 156 stron

§ Śmierć Ludwika XVI króla Francuzkiego z opisaniem ostatnich dni życia jego w więzieniu Temple przez Inicy Pana Cler y, przetłumaczył na język polski X. K. H. 1803 in 8vo 52 stron.

§ Historia wylądowań przedsięwziętych do Anglii Szkocyi i Irlandii od Juliusza Cezara aż do naszych czasów, z francuzkiego przełożona przez X. K. w Warszawie u Lebrun 1804 in 8vo 107 stron.

§ Życie papieża Piusa VI bez wyrażenia miejsca (w Krakowie) 1804 in 8vo 230 stron.

Wiele zawiera rzeczy z ciągu rewolucyi Francuzkiéy ile ta na stan kościelny wpływ miała.

§ Początki w nauce historycznéy dla młodzieży Jana Jerzego Aug. GALETTI, przetłómaczone na język polski podług czwartéy edycyi niemieckéy z obrazkami. w Wroclawiu u Korn 1806. 8. 184 stron.

§ Życie Sokratesa (przez Stan. WIZGIRDA) w Wilnie u Zawadzkiego 1806 in 12mo 70 stron.

§ Rozprawa o żydach przez Tadeusza CZACKIEGO. w Wilnie u Zawadzkiego 1807. 8. 272 stron.

§ Historia Napoleona I. Cesarza Francuzów i króla Włochów aż do roku 1807. z Francuzkiego języka przełożona. w Warszawie i Lipsku u J. F. Gleditsch 1807 in 8vo 209 stron.

§ Historia ostatniey w Szwecyi rewolucyi z przydatkiem formy nowego rządu. w Warszawie 1808 in 8.

§ Tablica chronologiczna historyczna, dzieiów i rządów świata które się od powszechnego potopu aż do naszych czasów zdarzyły wzorem atlasu historycznego P. Lesażę napisana i ułożona przez X. Mikolaja ZDANOWICZA Prof. hist. w szkole publiczney Zabialskiej 1808. w Wilnie u Zawadzkiego.

§ Historia Napoleona I. Cesarza Francuzów i Włoch aż do roku 1807 z francuzkiego przełożona. w Warszawie i Lipsku (rzeczywiście drukowana na Wóluniu) 1809 in 8vo. 2 tomiki, 200 i 106 stron.

§ Krótka Rossyiska historia wydana dla szkół narodowych państwa Rossyiskiego. w Wilnie u Zawadzkiego 1809 in 8vo 150 stron.

§ Odkrycie Ameryki dzieło przeznaczone do oświecenia i zabawy młodzieży a składające dalszy

ciąg nowego Robinsona przez Pana Camp e. w Wroclawiu u Korna 1809. 12. 3 tomiki 309 275 251 *stron.*

§. *Historia odległych pod panowaniem Rossyjskim będących narodów mianowicie Tauryki czyli Krymu, Kalmuków, Kozaków, i innych na północy morza czarnego tudzież w północno - wschodnich Syberyi krajach zamieszkałych krótko zebrana i obrazkami przyozdobiona.* w Krakowie w druk. Grebla 1810 in 12mo. 2 tomiki 168 i 170 *stron.*

§. *Rollin dla młodzieży czyli wybór naysznakomitszych czynów z dzieł starożytnych i Rzymskich z przyłączeniem życia Rollina i krótkich uwag.* dzieło z Francuzkiego przełożone. w Wroclawiu u W. B. Korna 1810 in 8vo. 2 tomy 342 i 382 *stron.*

§. *Rys Ukrainy zachodniej* przez X. G. 1810 in 8. 54 *stron.*

§. *Historia generała Desaix z notami, uwagami anegdotami jego tyczącemi się, z francuzkiego na polski język przełożona* przez J. BIESIEKIERSKIEGO. w Wilnie 1810 in 8vo.

§. *Wyiątki z dzienników Paryzkich ściągających się do przywrócenia religii mianowicie katolickiej w mocarstwie francuzkim przez Wielkiego i Nieporównanego Napoleona C. F. i K. W. z przydaniem niektórych innych uczonych ciekawych i interessownych artykułów z tychże dzienników wybranych, na oyczyty język przetłómaczone i na rozkaz IO. Xcia Raczynskiego Arcy Biskupa Gnieźnińskiego do druku podane.* w Warszawie u XX. Missyonarzy 1811 in 8vo. maj. 342 *stron.*

§. *Kondyliak o nauce historyi iako też stosowny dodatek wyięty z dzieł sławniejszych pisarzy w wieku zesłym tłómaczenia Wine entego* TURSKIEGO. w Warszawie w drukarni Wikt. Dąbrowskiego 1812 in 8vo 2 tomy 237 i 294 *stron.*

Wyiątki z różnych autorów przez tłómacza przyłączone, rozciągają się w drugim tomiku od 91 strony do końca dzieła; są zaś one wzięte z dzieła P. Montagi u owzroście i upadku dawnych Rzpltych; J. J. Russo rozprawa o wolności człowieka — z dykcyonarza sławnych

ludzi kilka wyimków — D'Alamberta rozbiór ducha praw Monteskiusza — Helwecyusza o zawojuowaniu południowych narodów przez północne — z Ruliera wypis względem Rosyi od Piotra I. do Katarzyny II. — Opis rządu Genewy wyjęty z Encyklopedyi — Treść dzieł Fryderyka II. o królach — o Lisowczykach z Krasickiego, i na koniec wyimek z Czackiego o litew. i polskich prawach.

§. Wyciąg z historii elementarnéj woyskowej przez JP. Chantreaux z różnemi uwagami i dodatkami narodowemi tłómacza, w Warszawie u Dąbrowskiego 1812 in 8vo 190 *stron.*

§. Historia Rzymska od założenia Rzymu do upadku Cesarstwa na zachodzie podzielona na dwie części; pierwsza obejmuje dzieje rzeszypospolitéj, druga Cesarstwa, napisana przez doktora GOLDSMITH podług dwunastego wydania Angielskiego na ięzyk francuzki przez C. G. a z tego na polski ięzyk przez M. O. (OLSZEWSKIEGO) A. M. (Antoniego MARCINOWSKIEGO) przełożona. Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego w Wilnie i Warszawie w xiegarniach tegoż 1813 in 8vo. 2 tomy 284 i 339 *stron.*

§. Historia powszechna przez J. M. Szreka z niemieckiego przetłómaczona przez X. Pawła KOTOWSKIEGO (teraz prefekta piarskiego w Warszawie na Żoliborze) do roku 1812 doprowadzona, w Wilnie i Warszawie 1813 in 8vo 2 tomy 219 i 237 *stron.* w których historia dopiero do odkrycia Ameryki doprowadzona.

§. Tablice chronologiczno-historeczne zawierające znaczniejszy wypadek od stworzenia świata do roku 1812 po narodzeniu Jezusa Chrystusa przez X. Pawła KOTOWSKIEGO S. P. ułożone, w Warszawie i Wilnie nakładem Zawadzkiego i komp. (w Warszawie) w drukarni rządowéj 1814 in fol. maj. 3 *arkusze* —

Pismo to do nauki historii powszechnéj w klasach wyższych, z wielkim pożytkiem użyte być może.

Koniec tomu drugiego i ostatniego.

186372

POCZET AUTOROW.

A.

strona

A. — — —	52
A. F. — — —	775
A. F. B. G. A. K.	365
A. K. Ob. Kamiński Ad.	
A. M. Ob. Marcinowski.	
A. M. — — —	437
A. N. — — —	793
A. P. Ob. Popławski Aut.	
A. Z. Ob. Zabłocki	
Abramowicz A. — —	573
Ackerbaum — — —	453
Adam X. — — —	490
Aeneas Sylvius	687 700
Aigner — — —	431
Albert — — —	356
Albertrandý Jan	605 737
792	
Aleciatus Jan — —	512
Al — Hassen — — —	296
Ali — Bek — — —	506
Anastazewicz	178 436
Andrysiewicz — —	441
Andrzéy z Kobylina	441
Anselinus — — —	18
Aretinus Leon — —	18
Argentus Jan — —	482
Aristoteles — 9, 10, 12, 15	
16, 19, 25, 27, 28, 39, 40	
373, 375.	
Arnold Jerzy	439 459 681
710	

strona

Arnt Jan — — —	569
Ayrer G. — — —	738

B.

Bachst rom — — —	435
Badeni Stan. — — —	169
Baierski Ad. — — —	227 240
Bakałowicz M. — —	363
Bąkowski Jan N. — —	583
Baliński — — —	54
Baliński — — —	440
Baliński S. — — —	438
Baliński Teofil — —	590
Ballexsard — — —	459 462
Balsam Kasper — —	576
Bantkie J. S. 122 124	615
744	
Bantkie J. W. 117 124	206
218	
Bauks — — —	658
Baron Mart. — — —	561
Baroniusz Cezar — —	478
Barss Franc. — — —	46
Barnel — — —	493
Basako — — —	698 704 708
Baudory X. — — —	62
Baudouin M. J. — —	241
Baudouin Jan — —	467
Bauhinus Casp. — —	447

	<i>strona</i>			<i>strona</i>		
Bayerski Ad.	227,	240	Blakston Wilh.	—	245	
Baxter G. J.	—	790	Blandrata Jerzy	—	512	
Bazylik Cypr.	72	477	Blazowski Marc.	—	703	
Beker —	—	469	Boalo —	—	567	
Beaumont —	60	78	Boboli Jan —	—	546	
Beauplan ob. Boplan			Bobowski Alb.	—	596	
Becaria Jan —	—	383	Bocheński Maur.	—	582	
Becu Aug. —	—	467	Bodocki Waw.	25	41	
Beimler Sam. —	—	454	Boduen ob. Baudouin			
Bekan Marc. —	—	554	Boehm J. E.	—	129	
Belegard —	49	578	Boehm J. G.	—	767	
Belkie J. J. —	—	802	Boehmius Marc.	—	238	
Beltarmin R. —	—	553	Boelcke Ob. Belkie			
Bem Michal —	—	224	Boehme Ob. Beme			
Beme J. E. —	—	120	Bogufal 698, 701, 704, 707			
Benesius Jan. —	—	635	Boguslawski J. K.	53	774	
Bergier —	—	555	Bohemus —	—	784	
Bergonzoni Mich. —	—	464	Bohomolec Fr.	489,	655	
Berkion —	—	60	702, 770, 772.			
Berkley —	—	461	Bohomolec Jan		337	
Bernard Marcin —	—	406	Bohusz Mich.	287	353	
Bernat z Krakowa —	—	313	Bohusz Xaw.	616	743	
Berwitz Marcin —	—	406	Boianus Lud.	—	474	
Bernowitz Mich. —	—	175	Boileau Ob. Boalo			
Bessat Franciszek —	—	35	Boissy d'Anglas	—	71	
Beynoas Eliasz —	—	453	Bokshammer	—	459	
Bezut —	—	347	Bonfiglas O.	—	453	
Bialobrzanski Marc. 541	550		Boplan W.	—	640	
Bieliński Franc. —	—	550	Bornschein	—	743	
Bielski A. —	—	108	Borowski F.	—	580	
Bielski Jan —	234	736	Borzęcki H.	—	800	
Bielski Joach. —	—	723	Bossiuet —	—	797	
Bielski Marcin 702	723	785	Boter Jan —	—	694	
Bielski Szym. —	340	493	Bouchu —	—	379	
Biener C. G. —	—	268	Bourdaloue	—	579	
Biernacki A. P. —	—	112	Bousonard —	—	366	
Biernerns Gottl. —	—	268	Boym B. P.	—	547	
Biesiekierski J. —	—	807	Brandt F. —	—	471	
Biester —	—	741	Branicki X.	—	363	
Birkowski Fab. —	—	255	Braun D. —	229	678	
Fixadi P. P. —	—	354	Brekier	116	242	
Bizardiere —	227	230	760	Brelius —	—	512

		strona			strona
Breskot E.	—	507	C.		
Bresler D.	—	222			
Brinkmann	—	469	C. G. S. i C. G.	282	
de Brique	—	780	C. S. R. V. S. Ob.		
Brodowski S.	220 362 363		Seydel		
Broecker Ob. Brekier			Cadet de Veaux	—	455
Brohm F. A.	—	745	Calmanson Jak	—	113
Bromirski A.	—	45	Caluceius H. G.	—	642
Broniewski M.	—	626	Cameraryusz J.	—	425
Bronikowski A.	—	355	Campe Ob. Kampe		
Bronikowski J.	—	581	Capisaccus	—	447
Broscyusz J.	25 314		Caraccioli	51 586	800
Brudzewski Woy. cyli			Carost Jan P.	—	418
z Brudzewa Woyciech	300		Cartalanus	—	784
Bradzyński	—	300	Caspari C. J.	—	232
Brühl	—	364	Castille J. B.	—	617
Brydon	—	658	Casulanus	—	784
Brykner D.	—	578	Celiński J.	—	471
Brysson	385	657	Cellarius A.	641	707
Brzoscynuz J.	25, 314		Celtis Curr.	687	688
Brzostowski P.	110 672		Centner Got.	—	119
Brzostowski	—	429	Cerasinus Ob. Kirsteyn		
Bezozowski T.	—	40	Cerwa Jan	261	263
Buchan G.	—	466	Chantreau (Szantro)		808
Buchoz	—	466	Chapelle (Szapel)	—	761
Budny B.	—	38	Charzyński Ad.	—	372
Budny S.	—	516 518	Chavaunes (Szawan)		65
Büsching A. F.	489	646	Chielowski Ob. Chmie-		
Bulharowski S.	—	435	lowski		
Burgsdorf F. A. L.		437	Chmielowski B.	671	679
Burski A.	20,	213	Chodkiewicz Adam		669
Bursyusz Ob. Burcki			Chodkiewicz Alex.	353,	438
Butrymowicz M.	—	112	Chodkiewicz Grzeg.		693
Bylincius S.	—	537	Choiecki Kar.	—	655
Byron	—	658	Choynicki	—	385
Bystrzonowski	—	336	Chrapowicki	—	94
Bystrzycki Mar.	—	427	Christ J. L.	—	421
Bystrzycki Jan	—	386	Chromy Tom.	—	468
Byszewska	—	63	Chrościkowski Sam.	34	378
Byszyn A. F.	489	646	Chrościński Woyc.		667
Bzowski Abr.	—	478	Chrucki J. K.	—	108

Chrzanowski Fr.	—	582	Czaradzki Grzeg.	140	270
Chwałkowski G.	—	69	Czarnecki Edw.	—	65
Chwałkowski Mi.	225	759	Czarnocki M.	—	340
788			Czaykowski Fr.	—	707
Cichovius M.	547,	563	Czech Józef	351	352
Ciciszowski Ad.	—	169	Czechowicz Jak.	—	245
Cielecki Jak.	—	358	Czechowicz Mar.	—	518
Ciekanowski Kasp.	—	335	Czempiński	417	420
Ciesielski A.	—	88	Czepiel Miko.	—	221
Cilli Ale.	—	750	Czepius S.	494,	569
Cizemski A. R.	—	485	Czerniecki St.	—	428
Clairaut (Klero)	—	343	Czerwiakowski I.	—	466
Clery	—	806	Czerwiński Ign.	66,	112
Claverns Ob. Kluwer			783.		
Cointraux F.	—	351			
la Combe	—	705			
Cognor Ob. Konnor					
Consbruch	—	470			
Cook	—	658			
Corvinus Laur.	—	687			
Corycinus And.	—	372	D. C.	—	765
Coricinius Christ	—	373	Dąbrowski Ant.	—	354
Costenus M.	—	252	Dąbrowski Sam.	—	561
Le Cotte	—	388	Dambrowski	—	561
Courtivron Ob. Kurty-			Dampmartin	—	63
wron			Danet X.	—	600
Coyer	—	768	Dański Aloizy	—	258
Crasset J.	—	573	Dargusz X. F. B.	—	459
Crassinius Joh.	630	700	Dębicki Eust.	60	378
Crelius	—	546	Dębski Jerzy	—	567
Crescentyn P.	—	424	Decius Lud.	—	688
de la Croix Ob. Lakroa			Dekan Jan	—	360
de la Croix	—	771	Dembowski S.	77, 105,	431
Cromer Ob. Kromer			Dembowski Mik.	—	274
Curicke Rein.	—	249	Demitrowicz P.	—	727
Cyankiewicz A.	30, 46,	51	Denhof I. K.	—	578
Cynerski Jan	—	74	Desfontaines	—	367
Cyprian z Lowicza	—	440	Dewina Jerzy	—	525
Czacki F.	—	93	Dilger A.	—	230
Czacki Mich.	—	113	Dirig Kasper	—	551
Czacki Tad.	103, 117,	122	Diuklos	—	234
207 257, 260, 681,	806		Długolecki	—	104

D.

	strona		strona
Flat B. — —	660	Gierykowski Tad. —	357
Fleuri (Flery) —	492	Giere E. — —	782
Fleurigeon (Fleryża)	78	Gilibert J. E. — —	413
Floryan — —	624	Gilli — — —	651
Florus Iul. — —	788	Gilowski P. — 544.	360
la Fontaine Ob. La-		z Gineburga Szymon	309
fonten		Girtler Seb. — —	470
Fontenelle — —	604	Glaber Jęd. — —	19
Fookowitz Fr. —	603	Gładysz J. K. — —	581
Formankowic L. S.	272 642	Glawe K. — —	777
Forster — —	657	Glazyński A. — —	581
Forsyth — —	431	Gliczner Er. 56 551	787
Fourcroy Ob. Furkroa		Gliszczyński A. 78, 97	781
de Franchis Laureto	252	Gliszczyński Kaz.	781
Frank I. — —	468	Gliszczyński Mac. —	174
Fanklin B. — —	467	Gloc Kar. — 438	474
Fredro Max. 90, 362,	754	z Głogowy Jan 8, 250,	300
Freytag Adam 38,	359	Głoskowski Mac. —	324
Friebe — —	457	Głowacki Ig. — —	257
Friese C. G. —	490	Gniewczyński X. P.	587
Frontyn — —	358	Gobinet Kar. 52	556
Furkroa — —	386	Godebski Cyp. —	657
		Golański Fil. — —	805
G.		Goldsmith — —	808
Gacon Dufuor —	434	Gofecki X. N. —	585
Galaske Stan. —	178	Gorecki Leon. 690,	692
Gafecki Kaz. —	805	Gorzyn Jan — —	324
Galeti — —	806	Gorczyński Jan —	324
Gallus Marc. 701, 703,	704	Górnicki Luk. 223,	751
Garczyński Stef. —	104	Górski Jak. — —	20
Gars — —	429	Goryński Piotr —	180
Gatey J. X. — —	74	Görz Ob. Giere	
Gatterer — —	741	Gorzewicz St. —	582
Gaworski J. N. —	262	Gorzkowski Fr. —	352
Gawroński X. 107,	341	Goślicki Waw. —	254
Gaziński — —	582	Góstkowski Woy. —	399
Gedykie — —	620	Gotszed J. K. 29, 602,	615
Gellert — —	46	Gottwald Olaw. —	582
Genlis Ob. Zanlis		Goussault (Gusso) —	582
Geszka Piotr. —	577	Gradowski Mar. —	546
Giecc Ig. — —	648	Grälath D. 259,	267
		Grand-Maison —	360

		atrons	atrons
Gregorowicz	— —	233	Harl Pa. — — — 78
Grepšius	— —	308	la Harpe — — 654 660
Grindel D. H.	— —	469	Hartknoch C. 118, 225,
Grodzki Wacł.	— —	624	232, 731
Grodzki G. E.	— —	618	Haur J. K. — — 427 453
Grodzicki Tom.	— —	587	Hausteine B. — — 617
Groicki Bartł.	213, 243	264	HautePierre ob. Hotpier
Grondski Sam.	— —	775	Hauteville (Hotwil) 226
Gross J. W.	— —	436	Havenstein J. H. — — 267
Groth Flor.	— —	223	Hauy R. J. — — 387
Gruber Teodor	— —	583	Hecker A. F. — — 471
Grutyniusz Ję.	— —	448	Hedrychs B. — — 339
Gryszow J. H.	— —	529	Heidenstein Jan — — 756
Grzechski ob. Grzepski			Heidenstein R. 181, 231,
Grzegorz z Sanoka		6	715, 756,
Grzegorz z Słupia		709	Helmold — — — 710
Grzegorz z Zarnowca		560	Hempel J. — — — 432
Grzepski St.	— —	308	Henelius M. — — 697 699
Grzymala Fr.	— —	364	Hepner J. — — — 267
Guerinière	— —	473	Herberstein S. 629, 687,
Guiglaris Lud.	— —	64	689, 700
Gurski Jan	— —	544	Herbest B. — — — 56
Gutakowski	— —	74	Herbinus Jan — — 549 551
Gutkowski Woy.	351	433	Herburt Fel. — — — 57
Gutowski Waler.	— —	564	Herburt Jan — — 138 717
Gwagnin Alex.	632, 687,	687	Hercyk Ant. — — — 790
688, 692, 693, 703,		713	Herka K. — — — 398
Gwewar J. W. X.		69	Herka P. — — — 317
			Herman B. E. — — — 436
			Herman z Neydenburka
			431
			Herbmbstaed (Hermszted)
			388, 435 470
			Hesse — — — 249, 268
			Hessel J. B. — — — 103
			Heweliusz J. — — — 325
			Heydenszteyn ob. Heiden-
			stein
			Heynekcyusz J. B. 209
			Hipokrates — — — 441
			Hircyusz Aul. — — — 787
			Hocfelius — — — 325

H.

H. F. J. P. K. M. ob. Po-		
doski Fr.		
H. G. H.	— — —	432
H. G. ob. Kollatay		
H. R. A. K.	— — —	366
Haberkaant K.	— — —	578
Habersfeld	— — —	581
Hali-Beig	— — —	596
z Halifax Jan	— — —	303
Hammersderfer	— — —	741
Hanow M. C.	— 117	217
Hansen	— — —	563

	strona		strona
Hofman J. — —	483	Jakob z Lublina —	512
Hoitius B. — —	482	Jakob z Zaborowa —	431
Holzce — —	651	Jakubowski J. 348 364	799
Hoppiusz — —	701	Jan Arhidyakon —	697
Horodyski A. 77 96	781	Jan z Glogowy 8,	250,
zur Gosrt Rutger —	223	300	
Hotpier 64, 614,	617.	Jan Lwowczyk —	251
Hourwitz ob. Hurwicz		Jan Kasper Lwowczyk	20
Houteville — —	584	Jan z Stobnicy —	17
Höwelke — —	325	Jan de Sacrobosco	303
Hozyusz S. — —	696	Janicki Klem. —	688
Hube M. — —	381 432	Janicki M. — —	523
Hufland — —	467 469	Janidowski J. —	270
Hulewicz A. — —	601	Januszowski J. 85	147
Humbold — —	659	Jaroński Fel. —	33
Hume — —	70	Jasiński F. — —	289
Hurwicz Zalkind 113	614	Jasiński Xaw. —	178
Hutemovites — —	512	Jaskier M. — —	212
Hutter El. — —	520	Jaskiewicz X. M. —	44
Hyacinthus M. — —	440	Jasnüger J. N. —	436
		Jaworski S. — —	767
		Jdliński — —	258
		Jekiel F. I. 121, 242,	780
		Jelonek I. — —	454
		Jeney — —	363
		Jezierski 100, 105, 106,	
		Jezierski Fr. X. 101	111
		710 777 804	
		Ilowski — —	244
		Jodłowski X. A. N. 803	
		Joli (Zoli) — —	732
		Jonston I. 399, 452, 598,	787
		Joubert ob. Zubert —	
		Jozefowicz H. — —	113
		Isaak ben Aaron Pro. 476	
		Isdbieński B. — —	152
		Isokrates — —	56
		Juliusz Cezar — —	787
		Jundził B. S. 383	420
		Justyn — —	786
		Juszyński H. — —	804
		Jakob z Kobylina —	303

J.

strona

strona

K.

Wiele imion patrz pod
literą C.

K. K. ob. Kwiatkowi Ka		Kłosowski W.	—	354
Kącki —	—	426	—	381
Kaczwiński M.	—	336	Kluk K.	—
Kadłubek W.	696, 701,		415	429
703, 705			Kluwer Fil.	—
Kaliński G.	—	580	—	636
Kamiński Ad.	—	70	Knapki Grzeg.	—
Kamiński Jan	—	615	—	595
Kamiński K.	—	613	Kniazewicz	429 703 719
Kamiński X.	—	60	Kniazewicz I. G.	—
Kampe 48, 64, 66, 556	807		—	385
Kant —	—	805	Knol F. A. G.	—
Karczewski W.	68, 423	802	Kobierzycki Fil. I.	—
Karnkowski St.	183, 696,		—	457
715, 747			Kobierzycki Stan.	598 755
Karnot —	—	367	z Kobylina Andrzej	—
Karp —	—	105	—	441
Karpiński Hilary	—	645	z Kobylina Jakob	—
Karpowicz M.	584, 588		—	303
Karwowski L.	652, 800		z Kobylina Piotr	—
Kasparowicz G. A.	488		—	441
Kaufman —	—	339	Koc —	—
Kaulfuss A.	292	617	—	382
Kayssarow A.	—	122	Kochowski Wesp.	729, 758
Kettner C. E.	—	230	Kociekowski M.	—
Kiciński P.	—	169	—	581
Kiekierman B.	—	222	Koczanowski M.	—
Kinderman —	—	651	—	132
Kiński F.	—	365	Kodziewicz X.	—
Kinzel Fil.	—	468	—	432
Kirchheim C. H.	—	454	Koiałowicz Kaz.	—
Kirsteyn Jan	—	265	—	799
Kleczewski St.	44 739		Koiałowicz W.	484 518,
Klein J. T.	—	412	563 564, 666	727 754
Klewitz W. A.	—	109	Kok —	—
Klezel K. D.	—	519	—	658
Klose Fr.	—	764	Kola Dym.	601, 670
			Kollacz P.	—
			—	800
			Kollatay H.	36, 97, 778
			Kołodzki Aug.	173, 732
			Kołoszko M.	—
			—	377
			Komarzewski M.	—
			—	781
			Komorowski L.	76, 340
			Konarski	92, 611, 670
			Kondyliak —	—
			—	31
			Konieczkiewicz K.	—
			—	572
			Konitzer Piotr	—
			—	586
			Konkowski K. A.	—
			—	353
			Konnor B.	—
			—	643
			Kopczyński O.	—
			—	611
			Kopernik M.	—
			—	304
			Kornar D.	—
			—	467
			Kornaty Lud.	—
			—	458
			Koryciński —	—
			—	89
			Korzeniowski Al.	—
			—	387
			Kossów Syl.	—
			—	562

	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Kostrowski A.	— 257	Kwiatkowski K.	— 106
Kostrzewski I.	459, 472	Kwiatkowski M.	— 550
Koszucki Seb.	— 57		
Koszutski —	— 561		
Koszutski St.	37, 55,	L.	
Kotowski Paweł	— 808		
Kotzebue —	— 806	L. M. D. —	— 804
Koźuchowski St.	— 153	L. P. (Ludw. Plater)	435
Kraiewski M.	— 774	Labbe J. —	— 637
z Krakowa Bernat	313	Łabęcki Ad. —	— 492
Kraśniński Ad.	— 100	Łabęcki Ant.	288, 293
Kraśniński I. —	— 631	Labourer (Laburer)	753
Krasnodębski K. —	— 25	Lachowski Seb.	— 578
Kromer 630, 687, 689, 700		Lacroix Ob. Lakroa	
703, 173, 715, 746		Łączyński —	— 276
Krowicki M.	— 512	Ładowski M.	172, 686
Krug —	— 651	Ładowski Remig.	419, 652
Krumłowski I.	— 384	656	
Krupczyński	— 582	Ładowski X.	— 62
Krupiński Ię.	459, 461	Lafonten —	— 463
Krusiński I.	— 473	Lakomb —	— 791
Krusiński T. —	773, 788	Lakroa —	70, 354
Krygier Oswald	— 313	la Lande —	— 428
Krysiński D.	79, 435	Langhaus Ch.	— 578
Krzysztofowicz St.	222, 693	Langius J. —	— 235
Krzywkowski	— 105	Lapinski B. —	— 581
Kucaborski W.	— 541	Łaszcz M. —	— 313
Kulesza L. A.	488, 552	Łasicki L.	689, 692, 693
Kulikowski I.	— 604	Łaski Jan. —	— 130
Künhold (Kinhold)		Łaski Jan. —	477, 511
Gotl. —	— 232	Łasocki St.	— 372
Kureyusz —	— 462	Łasteyries. —	— 452
Kureyusz Ruf.	— 787	Łaszczan —	— 463
Kuropatnicki E.	— 673	Łaszczynski I.	— 276
Kurtiwron —	— 379	Łatosz Jan. —	— 311
Kurtzbach H.	— 560	Laube S. G. —	— 292
Kuszewicz J. K.	— 565	Lauber K. —	— 67
Kuszewicz P.	— 217	Lauterbach S. F.	486, 732
Kuszewski I.	— 173	Lauxmin Z.	— 596
Kutasiński. Iarosz Ob.		Lelewel J. —	662, 743
Iezierski Fr.		Lemken Ad.	— 678
Kwiatkiewicz I.	481, 482	Lemka J. —	— 73

	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Magier A. —	—	438	Mayerberg A. 641 701
Magier W. —	—	655	Mazarini Jul. — 69
Maggi A. —	—	620	Meeburg — 651
May Jan —	—	678	Męciszewski Kasp. — 250
Maichrowicz Szym. —	—	802	Meder H. B. — 229
Maiewski W. 288.	685	Mędrzecki Ad. — 120	Meister I. B. — 228
le Maire. —	—	651	Meister I. C. F. — 123
Makartney —	—	657	Niela Pomp. — 627
Makier —	—	607	Melanchton Fil. — 540
Makowski S. —	—	26	Melchior z Mościska 23
Makulski F. —	—	101	Meltzer A. H. — 438
Małachowski H. —	—	782	Meninski Fr. — 599
Małachowski P. —	—	674	Mersye (Mercier) 803
Małecki —	—	250	Metzburg Ob. Meeburg
Maleszewski Piotr. —	—	349	Meydynger I. N. — 619
Malinowski —	—	293	Miączyński I. 112 260 291
Malte - Brun (Maltbrę) 742	437		
Mamczyński S. —	—	258	Miaskowski A. — 25
Manngiewicz I. 654	776		Micanus Steph. — 20
Marcin z Olkusza 304	307		Michał Wroclawianin 297
Marcin z Urzędowa 396			Micheles 652 800
Marcinowski A. 65 437	808		Michelis Jak. Fel. 470
Marinius Fr. —	—	89	Michelo — 693
Markiewicz A. 36, 54			Micinski M. S. — 89
Markiewicz I. 255, 256			Micler Waw. 455, 456,
Markiewicz O. —	—	387	640, 700, 767
Markiewicz Rom. —	—	657	Micuta — 31
Markowski R. —	—	378	Miechowita Maciej 628
Markwart I. —	—	604	687 700 713
Marliani X. —	—	45	Międzyboski Ięd. — 545
Marres —	—	351	Mieroszewski Jan. — 420
Martinus Gallus 701	704		Mierzwiński Bon. — 660
Martinus Polonus —	—	787	Mignot X. — 793
Marycki S. —	—	55	Mikołaj z Mościska 23
Marzenado —	—	70 76	Mikofajewski D. 526, 544
Massuet —	—	731 732	Mikozza — 654
Massylian —	—	582	Milesiusz Aug. R. — 222
Mateusz Cholewa —	—	705	Millot — 803
Matthiol —	—	394	Mintocki F. — 262
Matuszewic I. —	—	487	Mirowski Iędz. — 371
Maxym Walerius —	—	787	Mischkowski G. — 152
Maxymilian X. —	—	579	

	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Misztołt A. A.	— 667	Nepveu Fr.	— — 573
Misler Ob. Mieler		Nesturanoy —	— 801
Młocki Tad.	— 35	Neyfeld E. E.	— 456
Młodzianowski Tom.	574	Neygebauer Sal.	223 694
Modrzewski L. F.	— 71		726
Moneta I.	— 465	Neyman —	— 97
Monteskie	— 68 790	Nidocki I. P.	594 595
Monwid na Dorohostajach		Niekocyzycki K.	— 575
425		Nielubowicz Mat. Tuka-	
Morawski Fr.	— 783	ski 169	
Morawski Jan	25 265	Niemcewicz L.	282 676
Moritz J.	— 385	Njemeier A. H.	— 65
Morski Tad.	71. 111	Niemir K. I.	— 789
Mościcki Mik.	— 22	Niemoiowski I.	— 559
z Mościsk Maciej	— 27	Niejecki Kasp.	487 669
z Mościsk Melchior	— 23	Nieszporkiewicz Amb.	564
z Mościsk Mikołaj	— 22	Niewieścinski Mik.	181
Moskorzewski H.	— 545	Niewiński St.	— 335
Mostowski T.	— 676	Nikisz Got.	— 161
Moszczeński M.	231, 235	Nikuta M.	— 31, 52
Moszczeński St.	604 738	Nimsgart D. G.	— 267
Moustier (Mutie)	— 615	Niszczycki K.	— 203
Mowiński	— 102	Nixdorf I.	— 272
Mrugaczewski Mich.	554	Noak	— 284
Mungo - Park	— 658	le Noble	— 44
Mureau (Miuro) M. L.		Nounot	— 49, 554
657		Nowicki	— 434
Murinius M.	— 785	Nowicki Jan	63 657
		Nowicki Klem.	— 388
		Nowicki T. Sifa	54 351
		Nowicampianus czyli	
		Nowopolski 371, 447, 537	
N.			
N. B.	— 100		
Nafalski Marcin	— 52		
Nagurski Ka.	— 653		
Namossius P.	— 747		
Namysłowski I. L.	543		
Narbut K.	— 30		
Naruszewicz Ad.	691, 738,	O. R. Obacz Ostrowski P.	
775, 775, 799, 802.		Obermayer Ful.	— 798
Naumański I.	— 611	Oborski A.	— 366
Nax.	— 77	Ochinus B.	— 512
Nelson I. E.	— 466	Ocko Woyce	— 398 448
		Oelrich Ob. Elrich	

O.

	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Piktet —	—	434	Przybylski Jac. 420
Pilchowski D.	47,	111,	613
⁷⁹²			Przyłęcki Fr. —
Pilecki Al. —	—	583	Przypcovius —
Pinabel —	—	77	Przyński I. 155, 630,
Piotr z Kobyłina		441	700,
Piotrkowczyk A. —	—	152	Pujou I. B. (Piużu) —
Piotrowicz Jan —	—	38	423
Piramowicz 50, 62,		611	Pałowski F. —
Pison —	—	609	—
Pistoryusz Jan —	—	686	Puszet I. —
Pienk J. J. —	—	467	—
Płochowski J.	585,	586	Putanowicz I. A. —
Poczobut M. Odlaniecki	342		583
Podkański Chr. —	—	88	Pyrrhis de Varille
Podlesiecki A. —	—	29	768
Podolski Fr. —	50	51	
Pogorzelski St. —	—	625	R.
Poinsot G. —	—	434	Rabe Justus —
Poklatecki F. —	—	91	504
Policzki A. —	—	132	Raczyński Ign. —
Polikarp Jan —	—	384	584
Pomei F. —	—	608	Radunszyc A. —
Poniński Łódzia —	—	434	—
Poniński Stef. —	—	566	Radomski I. 540,
Pobiedziński G. —	—	51	550
Popławski Ant. 48, 59,		74	Radwan I. —
Por Stan. —	—	625	—
Poszakowski J. 487,		552,	Radziwiński Ad. —
553, 573			801
Potocki Al. 260,		434	Ramult I. —
Potocki Jan 655,		739,	—
766			55
Potocki Ign. —	122	778	Rapoldus D. —
Potocki Paw. —	—	766	—
Potocki Piotr. —	—	766	Raymund —
Potocki Wacł. —	—	666	—
Powalski Fr. —	—	272	Recicius And. —
Prątnicki A. —	—	28	—
Pristlei —	—	385	Reich —
Prochaska Ig. —	—	469	—
Prochnicki Ig. 180,		222	Rembieliński Józef.
			801
			Remus G. —
			—
			Restaut (Resto) —
			604
			Rewal X. —
			—
			Riccus E. —
			—
			Ricot —
			—
			Riem —
			—
			Robertson 472
			804
			Rochefoucault (Rosz-
			fuko) —
			—
			54
			Rochow —
			—
			63
			Rogaliński L. 336,
			377
			Rogalius T. —
			—
			313
			Rojewski Id. —
			—
			29
			Rollin Kar. —
			—
			61
			Romer Ad. —
			—
			595

	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Roszkowski A. F.	— 69	Sakowicz Kas.	314-546
Rościszewski W.	312 545	Salchow U. K.	— 472
Rositzius Zyg.	697, 701 700	Saltszewicz W. I.	645
Rosolecki Luk.	— 568	Salustyusz —	— 792
Rostan.	— 338	Samuel z Lublina	— 373
Rostowski St.	— 489	Samuel X. ob. Wysocki	
Roszluko —	— 54	Sander H.	— 420, 430
Rath-Scholtz F.	— 369	Sandyusz C.	— 485
Rousseau ob. Russo		Sannig B.	— 486
Royzins P.	— 246, 247	z Sanoka Grzegorz	6
Rożański —	462, 466	Sapecki Cypr.	— 566
Rozwadowski A.	— 52	Sapieha Alex.	350 660
Rubinkowski I. K.	764 765	Sapieha I. F.	668 789
Rudawski L. I.	262, 767	Sapieha Lew	— 177
Rudnicki Ad.	— 474	Sarnicki St. 142,	634, 646
Ruliere —	— 780	700-720	
Rumi —	— 651	du Sault (So)	— 579
Russo J. I.	35, 92, 99	Schardus Sim.	— 689
Rutkowski A.	— 240	Scharfenberg Mik.	— 495
Rychlewicz —	— 582	Schedel H.	627 687, 700
Rychłowski Fr.	— 563	Schedel Mik.	— 153
Rydzewski W.	577 578	Scheidemantel H. B.	199
Ryszkowski F. X.	462, 468	Scheidemantel I. I.	199
Rzączyński G.	407 666	Scheidt Fr. (Szeit)	583
Rzęczycki —	— 269	Scherer I. B.	— 775
Rzepnicki Fr.	— 790	Schifordegher (Szyforde- ger) 119	
Rzewuski A. W.	— 100	Schlichthorst	— 722
Rzewuski Sew.	— 100	Schlichting —	— 546
Rzewuski Wacł.	— 621	Schlitz —	— 792
		Schlötzer ob. Szlecer	
		Schmid F. A.	608 757
		Schneyder I. G.	— 350
		Schneyder I. A.	588
		Schomannus I.	— 512
		Schot A.	— 230
		Schräder (Szroder) I. H.	
		266	
		Schröckh ob. Szrek.	
		Schrotter A.	688, 700
		Schultz I.	— 226 759
		Schultz P. G.	— 231

S.

S. I. F. K. M. S. W. O.

105

S. R. S. C. R. P. W. K.

I. K. M. 91.

S. Walenty — 467 658

Sachs Ian — — 89

Sacranus — — 396

de Sacrobosco Joan. 303

Saige (Seż) — — 70

	strona		strona
Schultz L. H.	— 266	Skrzynecki R.	— 555
Schütz Kasp.	— 266	Sławieński St.	— 252
Scotus —	— 784	Sławiński Aug.	— 348
Scominovius T.	— 249	Sławosz A. G.	— 551
Scupula Waw.	— 588	Sleszkowski S.	112, 450
Sezaniecki Stef.	28, 58	Słoniński Fr.	— 64
Szczerbiec Paw.	151, 214	Słoński M.	— 174
Sędziwoy M.	— 369	Slotwiński Fel.	— 36
Seklucyan I.	— 503	Słowacki Piotr	— 310
Sendivogius ob. Sędziwoy		a Słupia Grzegorz	709
Seneka —	— 47	Smalcyzus W.	— 521
Settegast —	— 436	Smiglecki M.	— 239
Seume L. G. —	— 778	Smith Ad. —	— 78
Severus Sulp.	— 70	Smogolecki M.	— 254
Sey —	— 79	Smoliński —	— 582
Seydel —	— 118	Sniadecki Jan	344 659
Seż (Seige) —	— 70	Sniadecki Jędrzecz	— 385
Shamotulinus Gr.	269	Sobieski Jak. —	62, 752
Siarczyński A.	— 170	Socinus Faust	— 546
Siarczyński Fr. 653, 656,	656,	Sokolowski L.	— 603
798		Sokolowski Seraf.	— 169
Siebensycher I.	— 426	Sokolowski Stan.	— 253
Siemek Kasp.	— 73	Solander —	— 658
Siemienowicz K.	— 369	Soliniak —	— 91, 733
Siemiecki —	— 92	Solski Stan.	— 355
Sieniński Jan	— 633	Soltyk M. 63, 102, 104,	587
Sieniński Paw.	— 239	Soltyk Stan.	— 378
Siennik Mur.	— 394	Sommersberg	— 697
Sierakowski Seb.	353	Sosnowska Kat.	— 429
Sierakowski Wac. 64,	384	Sosnowska Lud.	— 429
Siewert F. G.	— 268	Sotzman —	— 651
Sioyes Em. —	— 77	Spe Fr. —	— 271
Sikrański A.	— 547	Spiczyński H.	— 393
Siruc Bern.	— 801	Spielman Jak.	— 384
Skaradkiewicz Patr.	338	Sprengel —	— 657
Skarga P. — 478,	544	Stankar F. —	— 512
Skoczynski P.	— 570	Starowolski S. 88, 248	256
Skorulski A. — 29,	377	359, 485, 638, 700.	
Skorupski I. M. —	107	Stasic St. 94, 95, 111,	383
Skrzetuski Kai.	52, 794	421, 659 781	
Skrzetuski W. 235,	794,	Statoryusz P.	— 512
798		Staunton —	— 657

	strona		strona
Stawiarski Ig. 71,	282, 291,	Symonowicz R.	— 422
292, 662		Syreniusz (Syreński) S.	396
Stawski Alb.	— 567	Syreński	— 396
Stefanek	— 391	Syxtus	— 449
Stefazyusz I. K.	— 620	Sz... ob. Sch...	
Steidele R. I.	— 459	Szadkowski P.	— 348
Steiner Ch. T.	237, 242	Szamotulski G.	251, 269
243, 250, 267		Szamotulski M.	— 303
Steinwehr W. B.	232 767	Szaniawski J. K.	32, 96, 781
Stella Er.	687 700, 713	Szaniawski X.	286, 293,
Stephanides M.	— 253	588	
Stęplowski Kaz.	29, 579	Szarfenberger M.	— 496
Stern	— 101	Szaster A.	— 466
Sterk	— 458	Szczaniecki St.	28, 58
Steynheyser I. B.	— 768	z Szczecbrzeszyna Wojciech	
Strutius	— 444	539	
z Stobnicy Jan	— 17, 37	Szczurowski Tymot.	259
Stolterfoth G.	— 736	Szembek Fr.	322, 568
Strepuri v. Strepus	784	Szembek K. A. J.	569
Stroynowski H.	35, 76	Szembek P.	— 250
Stroynowski Wal.	435	Szemberg Th.	— 750
Strubicz M.	— 357	Szesterfild	— 50
Strumiński W.	— 426	Szlecer L. (Schlötzer)	78,
Strus	— 444	710, 729, 738	
Strut J.	— 444	Szmalcyusz W.	— 521
Strytter	— 710	Szrek	— 808
Strykowski M.	632, 700	Sztreyt	— 651
702, 718		Sztrytter	— 653, 710
Strzębski M.	— 700, 784	Szumski Tom.	109, 469, 620
Stylla Ad.	— 598	Szwarc J. L.	— 108
Sulikowski J. D.	715, 753	Szweykowski W.	— 65
Surowiecki W.	65, 108,	Szybiński D.	603, 652, 793
109, 111		Szymański St.	462, 656,
Swiatkowski M.	— 59	791	
Święcicki And.	638, 700	Szymkiewicz J.	— 468
Święcicki Kon.	— 34	Szymon z Gineburga	309
Święcicki Tom.	— 782	Szymon z Łowicza	390,
Swiniarski Ad.	— 307	441	
Switkowski P.	— 348	Szyrma A.	— 565
Sygoniusz K.	— 591, 631	Szyszkowski M.	— 553
Sylwiusz Eneasz	— 627		
Symon J. K.	429, 435		

	strona		strona
T.		Tacholczyk ob. Cervus	
Tański L. —	— 776	Tukalski M. —	169
Tarnowski Jan. —	358	Tulawski J. —	308
Tarnowski I. A. —	59	Tulibowski A. —	255
Tarnowski Stan. —	802	Turner Sam. —	658
Taszycki M. —	132	Turpin de Crissé —	362
Tegoborski W. —	774	Turski W. 78, 107, 807	
Teleżyński L. —	775	Tylkowski Woyc. 26, 324,	
Tektander Józ. —	443	374, 428	
Tende Kasp. —	226	Tyssot 459, 368, 614	
Teofrast —	50	Tyszkiewicz Lud. —	365
Pepper —	237		
Tertulianus Aquilius	89	U.	
Textor —	65	U. M. W. R. —	555
Thaer Albr. —	432	Ubermanowicz Seb. 577	
Thenandus —	512	Uffan Diego —	360
Thobolius Ad. —	38	z Ulisbony Marek 486	
Thomas —	804	Umiasowski P. —	449
Thorner Mik. —	275	z Urzędowa Marcin 396	
Tielke —	365	Ustrzycki And. —	340
Tołoczko Ad. —	61		
Tołoczko Jo. —	554	V.	
Tomicki Tom. —	563	Vaczlavowicz —	268
Toński Jan —	323	Valerianus Magnus 24, 373	
Tornai D. —	276	Vergerus —	539
Toryanus I. K. —	276	Venus Lucius —	274
Torzewski J. —	336	Vicat P. R. —	466
Tott —	655	Viomepil —	781
Trębicki Ant. —	157	Vitellio —	296
Trecy K. —	560	Vitelius Erasm —	689
Trędel Jerzy —	531	Vitelinus —	512
Tressan —	769	Volanus And. 221, 543, 664	
Treter Blaz. —	750	Voltaire ob. Wolter	
Treter Tom. 643, 747		Vosgien K. —	653
Troc M. A. —	601		
Trommsdorf 388, 470		W.	
Truskolawski Ed. —	60	W. K. —	467
Trzcini-ki A. 46, 384, 604		W. S. —	422
Trzeciecki A. 141, 424, 512			
Tschepius Ob. Czepius			

		<i>strona</i>			<i>strona</i>
W. S. ob. Surowiecki			Wencel	—	33, 34
Wacławowicz J. O.	268		Werbusz Kaz.	—	619
Wadyanus J.	—	627	Werde Jan	—	224
Waga T.	172, 276, 738,	800	Werner F.	—	472
Wagaer D. E.	—	735	Wernsdorff G.	—	267
Wągrowski M.	—	292	Werpechowski S.	—	102
Wailly	—	614	Wertot	—	789, 790
Walch G. W. F.	—	489	Weys	—	63
Walenty z Lublina	442		Weyssenhoff I.	—	676
Walenty S.	—	467	Wiąckiewicz P.	566,	567
Waleski T.	—	62	Wichert M. I.	—	554
Walkiewicz W.	—	585	Więckowski I.	—	588
Walpurger Jan	—	586	Wielądko W.	430,	675
Walszewicz T.	—	49	Wielewiejski Stef.		568
Wandelaincourt (Wau- defekur)	—	617	Wielhorski I.	—	92
Wapowski B.	714, 725,		Wiernuszowski K.	—	667
727			Wierzbowic A.	—	28
Wargocki A.	643,	787	Wie. iołowski K.	—	616
Warszewicki K.	693,	715,	Wilburg A.	—	475
785			Willichius Josse	390,	700
Warszycki Wa.	—	672	Wilson	—	656
Wasilewski	—	801	z Winioli Jakob	—	350
Wąsowski	—	325	Winkler K.	—	614
Wassenbergius E.	751,		Wisniewski A.	611,	735,
752			790		
Watt I.	—	627	Wisniewski Winc.		355
Wazgird M.	—	470,	Wit... Jan	—	94
806			Witoszyński Ig.	—	46
Wedelicki P.	—	440	Witwicki St.	195,	582
Wędrychowski L.	284		Witykind	—	709
Wegecyusz F.	—	771	Włyński Z. A.	82,	83
Węgierski And.	551,	485	Wodzyński	—	781
Węgierski Tom.	—	526	Woide K. G.	—	612
Węgierski Woyc.	484,		Woida K.	—	777
553			Wolnáy	—	71, 657
Węgleński Jo.	—	339	Wolski Adam	—	372
Wegner	—	265	Wolski Jan	—	372
Węgrzecki St.	78, 108,		Wolstein I. B.	—	472
109			Wolter 46, 47, 49, 68,		382
Weichart T.	—	461	Wolzogenius	—	546
Weickmann I. G.	—	235	Woyciech z Brudzewa		300
			Woyc. z Szczebrzeszyua		539

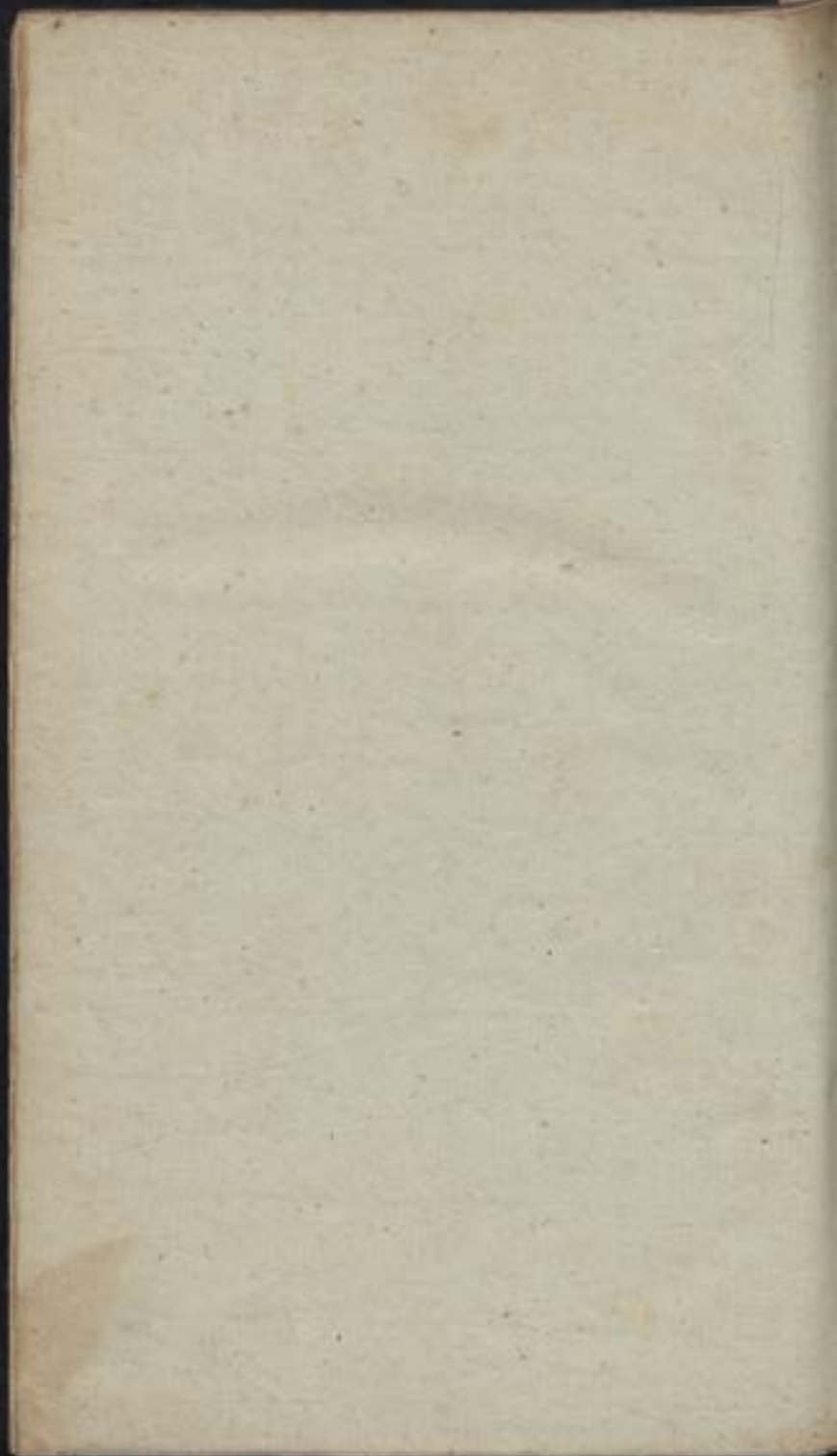
		strona			strona
Woyda K.	—	778	Z.		
Woyciewicz W.	469,	470	Zabkowicz	—	244
z Woyniczcy Paweł	212		Zablocki	—	77
Woytyński Jan	—	107	z Zaborowa Jakob	—	131
Wróblewski K.	—	655	Zaborowski Ign.	—	348
Wrocławianin Mich.	—	297	Zaborowski Stan.	—	221
Wuiek Jak.	501, 534,	557	Zacharkiewicz	—	293
Wybicki Józ.	53, 64,	93,	Zacharyaszewicz G.	—	50
162, 617,	659		Zaciusz S.	—	512
Wyczechowski On.	—	297	Zagorski Szym.	—	275
Wyganowski A.	—	787	Zalaszowski M.	228,	241,
Wygonowski W.	—	801	257.		
Wyrwicz K.	646,	719,	Zaleski M.	—	776
791			Zaluski A. C.	90,	234,
Wysocki Sam.	572,	576	766		761
Wyszkowski	—	801	Zaluski I. A.	172,	234,
Wyszyński Waler.	572		435,	732	
X.			Zaluski Luk.	—	23
X. A. K. N. P.	—	507	Zaluziański Ad.	—	399
X. A. M. S. P.	—	652	Zamoyski A.	161,	186
X. B. M. S. S. P.	—	601	Zamoyski Jan	—	591
X. B. P. K. W. P. i t. d.	—	49	Zamoyski Stefan	—	595
X. F. M. L. S. J.	—	458	Zanlis	—	62,
X. G.	—	353	Zanoni Rizzi	—	648
X. G.	—	659	Zaremba A.	—	636
X. G.	—	807	z Zarnowca Grzegorz	560,	
X. H. L. P. (obacz)	—		561		
niński Łód)	—		Zasadyus Lud.	—	569
X. I. H. B. S.	—	488	Zawadzki Józef	—	661
X. K.	—	806	Zawadzki Kazim.	90,	759
X. K. H.	—	806	Zawadzki Stan.	—	323
X. K. O.	—	50	Zawadzki Teod.	152,	279,
X. M. T. S. D.	—	51	323,	426	
X. P. K. A. R. S.	—	802	Zdanowicz Mik.	—	806
X. P. R. K. K. K.	—	582	Zdźański K.	—	336
X. S.	—	660	Zebrowski	—	313,
X. S. od R. Kar. Bo. T. P.	—		Zebrzydowski Józef	—	760
586.			Zech Lud. A.	—	250
			Zedzianowski A.	—	317
			Zeglicki A. K.	172,	575
			Zeiller Mart.	639,	701

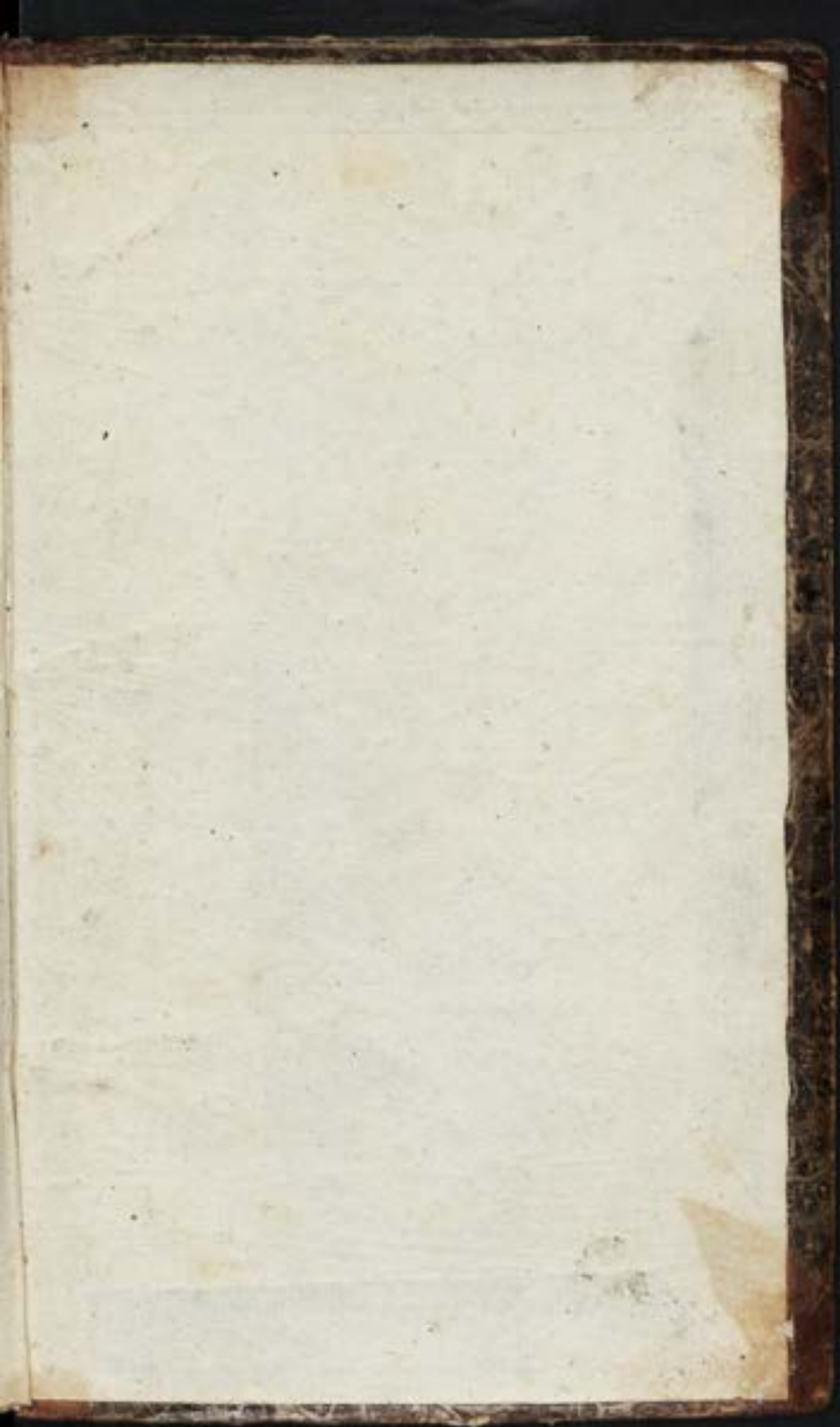
	<i>strona</i>		<i>strona</i>
Zelechowski Ben.	— 265	Zołądkiewicz Ber.	584
Zenowicz Mik.	— 520	Zółkowski —	— 781
Zepernik K. F.	— 260	Zrzelski Jan	— 569
Zerener G. M.	— 458	Zubert (Joubert)	— 772
Zerneke D. A.	— 267	Zubowski I.	— 45
Zerueka I. H.	— 762	Zuchowski Stef.	— 273
Ziablowski E.	— 660	Zukowski Seb.	— 615
Ziegenhorn C. G.	— 235	Zułkiewski Kar.	575, 582
Zieleniewicki I.	— 756	Zydowski Ad.	— 270
Zieliński M. Z.	— 551	Zylli (Gilli)	— 65
Znosko Jan	31, 78	Zyzani Stef.	— 561

Drukowano w Warszawie w Drukarni Rządowej.

BIBLIOTEKA
NAUKOWA
M. B. P.
w Gdyni
Czytelnia

Polr II

11845

2/3-4